

148 BAVHINI, Johan. Historia novi et admirabilis fontis
 Balneique Bollensis in Ducatu Wirtembergico ad acidulas
 Goepingenses. Numerous woodcuts. Small 4° vellum.
 Montisbeligardi, 1598

62 1/2

148

No.

BOSTON

MEDICAL LIBRARY

ASSOCIATION,

19 BOYLSTON PLACE,

Received *October 30th 1895*

By *Purchase*

1845

C. H. Folger

148

HISTORIA
NOVI ET ADMIRA-
BILIS FONTIS BALNEI
QUE BOLLENSIS IN DVCATV
Vvitembergico ad acidulas Goe-
pingenses:

M A N D A T O.

ILLVTRISS. PRINCIPIS AC D.D. FRID. DV-
CIS VVIRTEMBERG. ET TECCENSIS,
Comitis Montisbelig. &c. ac EQV. ORD. REG. GALL. AD
subditorum omniumq; vicinorum & extero-
rum emolumentum ob vires insignes
adornati,

A IOANNE BAVHINO ILL. eius CILS.
Medico conscripta.

*Cuius sanè utilitas non in eos tantum, qui prædicto fonte, sed alijs
etiam medicatis aquis sunt vsuri, redundabit maxima: vsui
etiam in multorum morborum curatio-
nibus citra balneas sus-
tura.*

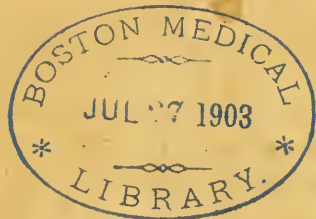
Adijciuntur plurimæ figuræ nouæ variorum fossilium,
stirpium & insectorum, quæ in & circa hunc
fontem reperluntur.

MONTISBELIGARDI

ANNO

M. D. XCIIX.

1598

1267

ILLVSTRISS. PRIN-

CIPIBVS IOANNI FRI-

DERICO, AC LVDOVICO FRIDERI-

co, Illustrifs. Princip. FRIDERICI Ducis Wurtem-

berg, & Teccensis, Comitis Montisbelig, ac

Equitis Ordinis Regis Galliarum, &c.

Filijs, D ominus suis Clemen-

tissimis.

ILLVSTRISSIMI Principes, clemētissimiq; Do-
mini, cum ipsa Natura sit Dei ordinatio, & ad
omnes res creatas fouendas & conseruandas in
suo genere aptissima & diligentissima ratio: non
leui sanè contumelia diuinam Maiestatem afficiunt, qui
propter humanarum arumnarum multitudinem, eam Nos
uercam esse dicunt. Quumuis enim multi varijq; in rebus
humanis defectus cōspiciantur: attamen mortaliū vitio, non
Naturæ, multo minus Deo adscribēdi sunt. Qui licet iusto iu-
dicio homines subinde puniat, tantarū tamē calamitatū dis-
ludio nō delectatur: quin in ira sua misericordix recordetur.
Quod ut verissimum, ita probatu facilimum est. Nam miser-
tus Adami & Eux parentum nostrorum, qui sua inobedientia
sibi & nobis labores, morbos, mortem deniq; temporalem &
eternam promeriti sunt, dedit non solū summum & vnicum
illud benedictum semē promissū Filium suū IESVM CHRIS-
TVM Θεωτόγονον Saluatore nostrū: verum etiam (ut est ve-
rus in necessitate opitulatur) multa creauit & demonstraauit
remedia in terris, ordinaria & extraordinaria, quibus genus
humanū vii voluit ad subleuandā suæ mirandæ sortis mul-
tiplicem fragilitatem. Scriptum est Eccles. 38. Honor a Medicū
propter necessitatem: nam eam creauit Dominus. Est enim à
Supremo medicina, & à Rege stipendium accipit. Medici sciē

PR AEFATIO

tia, eius caput extollit, ita ut proceribus sit admirationi. Dominus creavit ex terra medicamēta, quae prudēs homo non fastidit. Nonne ligno dulces reddidit aquas amaras, ut eius vis hominibus cognosceretur? Gen. 6 Et iam hominū multitudo per Orbem crescere incipiebat: quibus cum filix nascerentur, earū pulchritudine capti hominum potentissimi, eligebant ex omni numero quas ducerent uxores. Tum Dominus dixit. Non perpetuò contendam animo cum hominibus, qui caro sunt: itaq; erit eorum atas centum viginti annorum, Erant ea tempestate in terris Gigantes, & ex illis potentum connubijs nati sunt Heroes, homines ab omni memoria celebres, &c. Cum videret DEVS orbem terrarum esse corruptissimum, & in terris mortaliū perditissimos mores, cum Noā sic locutus est, Omnium mihi rerum humanarum interitus statutus est, ut quorum iniusticia terra ipsa referta est, eos ego cum terra ipsa aboleam. Tu construio tibi arcam &c. DEVS ob horrendas scortationes & abominabile Sodomiticum dictum peccatum, Sodomam & Gomorrham & omnem circa regionem sulphure subvertere voluit, misit Angelos qui educerent Loth cum uxore & filiabus. Gen. 19. Abrahamo fame urgente subuenit, Gen. 12. & Iacobo Gen. 43. Populo Israelitico crudeliter per Pharaonē Aegyptiorū Regē vexato, Deus exsiccauit mare Exod. 13. Cum bibere non posset aquas de Mara ob amaritudinem, Moses clamavit ad Dominum, qui ostendit ei lignū: quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versa sunt. Exod. 15. In deserto Manna de caelo pluit, Exod. 16. Sienti fecit erumpere aquas e rupe, Exod. 17. Cum Dominus ei ignitos serpentes mortiferos misisset, fecit Moses serpentem aeneū, & posuit eū pro signo, ut quisquis ab illis percussus hūc aspiceret, non moreretur Num. 21. Cum Philisthai affligerentur in secretiori parte natiū, & à muribus ob captā Arcā: Sacerdotes Philisthaeorum, ita permittente Deo, utile remedium consulue-

PRAEFATIO.

Consuluerunt, 1. Sam. 6. Naaman Princeps militia Regis Syria, leprosus, ex mandato Elisai propheta lotus in Iordane septies, mundatus est à lepra, 2. Reg. 5. Dixit Dominus Deus per Prophetam, egrotanti Regi Ezechiae: Praecepit domui tuae, morieris enim, & non uives. Qui conuertit faciem suam ad parietem & orauit DOMINUM: fletit itaque, Ezechias fletu magno. Esaias autem dixit DOMINUS: Dic Ezechiae: Audiui orationem tuam, & ecce sanauit te. Et dixit Esaias: afferte massam ficorum, quam posuit super ulcus eius & curatus est, 2. Reg. 20. Erat Ierosolima, (cum etiam esset corrupta & deprauata) probatica piscina, cognominata Bethesda: in porticu iacebat multitudo magna languentium, caecorum, claudorum, tabidorum, expectantium aquae motionem. Angelus enim DOMINI, descendebat secundum tempus in piscinam, & manebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquae, sanus euadebat, à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos agens in morbo: Hunc cum uidisset IESVS iacentem, dicit ei: Vis sanus fieri? respondit ei: DOMINE, hominem non habeo qui me, dum turbata fuerit aqua iniiciat in piscinam. Dixit ei IESVS: tolle grabatum tuum, & ambula. Ioan. 5. IESVS uidit hominem cecum à natiuitate, expuit in terram, & fecit lutum ex spuito, & linuit lutum super oculos eius & dixit ei: Vade & laua in natatoria Siloë. Abijt & lauit, & venit uidens. Ioan. 9. Verum hac nimis prolixè: qui Sacras literas diligenter legit, (ut teneamus omnes) multò plura inueniet & Saluatoris nostri, & Apostolorum miracula, in curandis morbis deploratis. Nunc uis deamus, an DEVS OPT. MAX. summè misericors, erga peccatitantes, non eadem praestiterit hoc, quae primo illo sculo. Cum per totam Europam irrepisset maxima barbaries & ignorantia in omnibus scientijs & artibus, suscitauit excellenter doctos viros. Cum uenerea libido eò progressa esset, ut non

minor

P R A E F A T I O.

minor videretur, quàm in Sodoma & Gommorrha, nec ta-
 men in eam à magistratu amimaduertetur, Deus immisit
 horrendum & fœdissimum morbū Siphylidem, ut vocat Fra-
 castorius, qua nulli hominum generi pepercit, etiam in Reges
 & Principes iuxta ac vulgus grassata: idem misertus eorum
 varia largitus est remedia, antiquis quidem ignota, quæ nūc
 à multis eximijis Medicis literarum monumentis ad posteri-
 tatem prodita sunt. Cùm Sudor Anglicus extra natalium
 suorum limites progressus grassari latius cœpisset, ne tum quis
 dem in deplorato malo defuit idem ille Deus, quin Medicos
 doctos, qui remedia conuenientia & inuenirent & adhibe-
 rent, excitauit. Cùm Scorbutus seu Scelotyrbe irrepsit, itidem
 noua remedia reperta, quibus tam crudeli malo obuiam est
 itum: de quibus cùm alij, tum omnium doctissimè exercitatis-
 mus pragmaticus Forestus. Cùm vexauit morbus, quem vocat
 Varè, remedia cōmoda & mirabilia obseruata, de quibus Vie-
 rus. Cū febres malignæ Vngaricæ catarrhose aborti sūt, quàm
 multa doctè scripta, & Deo ita volente, noua remedia detecta?
 Cùm à paucis annis multi morbi consuetis medicamentis nō
 cederent, fontes largitus est Deus medicatos, ad potum & bal-
 nea insignes: quales sunt aquæ Spadēsēs, Langenschwalba-
 chenses, Grisbachiana, aliæq;. Sed præter has hodiè, etiam in
 Ducatu Vvirtembergico, operâ, labore ac vigilijs indefessis
 Illustriss. Principis ac Domini, Dn. FRIDERICI Ducis Vvir-
 tembergici ac Teccij, Comititis Mompelg. & c. parentis vestr
 fontem exhibuit singularis vtilitatis, & non immeritò ad-
 miratione dignū, propter mirabilem positum facultatemq; ad
 plurimos grauissimosq; morbos profugandos perquam salu-
 tarem. De quo, in exterorum gratiam quibus nondum inno-
 tuit, scribere statui: in eo tamen describendo, non si quar quo-
 rundam, qui hoc genus argumenti nostro seculo tractarunt,
 exemplam, qui quo sit opus commendatius, balnea sua & fon-
 tes

PRÆFATIO.

tes dilaudant, insignes ijs & mirabiles adscribunt vires, ex ipso terra centro eorum originem metiuntur: metalla, ex quibus vel primum manant, vel quæ in decursu alluunt, nõ tantum tradunt: sed & tãquam abyssos ipsas Lynceis oculis penez trassent, ad libram quasi expensas singulorum metallorum proponunt portiones: suam scilicet sicuti cerebrum, ut hoc splẽs dido fuco sibi doctrina exquisitoris apud imperitũ vulgus nomen & famam, ceu alijs omnibus sapientiores, concilient: cum interim si ad examẽ reuocentur accuratius, nihil minus inuenire liceat, quam scriptorũ cum rebus seu ipsis fontibus consensionem: sic ut eorum, quæ obscuris etiam verbis effu- tiunt, nihil aut parum in aquis propofitis sis reperturus: siquidẽm quedam ab ipsis descripta balnea communi duntaxat aquã seu dulci, non autem medicata constant, aut certẽ non ijs facultatibus sunt pradita, quæ ijs temerẽ tribuuntur, siue ab ijs qui non viderunt, siue, nullo habito examine minerarum & succorũ, missionẽ non sunt experti. Nos verò, ne quod alijs vitio verimus, in nos possit retorqueri, ea scribemus tãtũ, quæ vel ipsi vidimus, vel quibus fidem suo testimonio faciunt qui vsi, sunt aut viderunt, vel quæ denigratio dictabit ex metallorum consideratione succorũque qui videbuntur admisti, aut quibus consimiles aquæ pradite sunt. Quæ in re nullam ego capto gloriolam, sed eo duntaxat sine profero, ut ex horum contẽplatione, gratijs Deo agendis, largitori omnium bonorum, qui pœnientes nunquã deserit ansam præbeam, utq; ij qui hoc insigni fonte fruuntur, diuinam Maiestatem pro longa vita & felicitate Illustriss. nostri Principis, vestri parentis Clementiss. precentur.

Hoc autẽ quicquid est operis, Illustrissimi Principes & Clementiss. Domini, magnorum & illustrium virorum suasu in vulgus emittere sub Celsit. V. nomine & volui & debui, non modo ut extaret mei erga Celsit. V. amoris & obedientia testi-
monium

PRÆFATIO.

monium, sed & ut paterni & indefessi studij commune os
 manū bonum spectantis, hoc opusculo legendo, præ oculis ex-
 emplū haberetis Quibus enim laboribus? quibus sumptibus
 parcit, ut subdiorum non modò corporibus, sed etiam mēti-
 bus sua constet sanitas? ex quo videtis & Deum hoc negotiū
 promouere, variaq; & multiplici huius Bollenfis fontis, his
 demum postremis annis Vvirtembergæ & Mompelgardis in-
 colis utilitate patefacta, tanquā signo dato, quid de vobis spe-
 randum sit, edicere: ut sub idem tēpus & nostri Admirabilis
 fontis riuuli & vestre scaturigines promanarint: quo enim
 vos alio appellem nomine, quā ex Illustriss. parente vestro
 tanquam elices deductos, eundem cum fonte vestro saporem
 sapientes? Vnde enim tam diligēs animorum vestrorum cul-
 tus & educatio in liberalibus studijs, quā à sollicitudine il-
 lius, qui vos non solū sibi, sed suis procreauit? ac ne licentiā
 corrupti aulica perditum vos iretis, à charissimo suo conspe-
 ctu, & à Clementissimæ parentis vestre suauissima consuetu-
 dine vos remouit, ut facilius, quæ principes viros decet, absq;
 impedimēto disceratis: firmissima enim fulcra Reipub. Chris-
 tianæ vos esse cupit, magnam quidem onus, sed honorificum,
 & cui ferendo sit non robur corporis, sed ingenij dotes studio
 & diligentia comparate, eruditio nimirum, virtus, pruden-
 tia, vera sapientia & animi fortitudo inuicta. Turpis semper
 & noxia Principi ignorātia fuit, quæ aut animi ferociā, aut
 segnitiam molliemq; (quibus totus collabatur conuulsus
 orbis) gignit. Proinde rebus humanis optimè cōsulant qui, in-
 star Illustriss. parentis vestri, totis viribus in id incumbunt, ut
 profint non modò suo seculo dum viuunt, sed & posteritatis
 rationem habent. Et quoniam reliquis supereminent homi-
 nibus Principum filij, eo maiore laude digni sunt, quò diligen-
 tius animos bonis artibus imbuunt. Nam (ut reliqua taceā)
 ceteros adolescentes suo exemplo prouocant. Quare pergitur
 optim

PRÆFATIO.

optime spei Illustriss. Principes in studijs bonarum artium & fraternis officijs inter vos certate, ut solum Vviriembergicum, quod vos fouet, & Mompelgardicum, quod vos ambos protulit, ad astra feratis: & quod munusculum vobis humiliter offero, equi boniq; consulite in Domino Iesu, qui vos sospites totamq; familiam Vviriëbergicã quàm diutissimè conseruet. Mompelgardi Calend. Febr. 1598.

VV. Cels.

Obseruantiss. & humillimus
Cliens

Ioh. Bauhinus D.

MANDATUM
ILLVSTRISS. C. VVIR-
TEMBERG. &c.
FRIDERICVS D. G. DVX
VVIRTEMBERG. &c.

S.

DOCTISS. ATQVE DILECTO ET
fideli IOANNI BAVHINO Medico no-
stro ordin.

MItimus (doctiss. dilecte atq. fidelis noster BAVHINE)
rursus historiarum quedã testimonia de nouo ad
mirabili atq. salutari nostro fonte Bollenfi: utq. res
tuas ita disponas ut sequenti autumno ad nos venire possis,
gratiosè mandamus. Omninò namque apud nos stat aqua-
rum harum probationem exactiorè instituere, earũdẽ g. natu-
ram & vires te auctore describere atq. publicare, huncq. locum
cum FONTEM vocare ADMIRABILEM. Ad quam
rem tu, cui gratiosè fauemus, studia tua aptas
bis, Data Stutgardie Kal. Iulij.

1596.

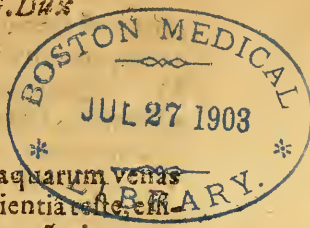
LEGES BALNEI ADMIRABILIS BOLLÉ-

lensis, quas sancitit Fridericus D. G. Dux

Wirtembergicus & Teccensis,

Comes Montbelgardens

sis &c.

um diuina annuente gratia salutare aquarum venas & ad plurimos graues morbos, experientia testat. caces in territorio Bollé si inuenerimus, cōmittere nolimus, (quæ nobis est sacræ paginæ monitori, nostræque vocationis cura, & Christianus in cuiuscunque sortis homines, potissimum fidei nostræ & clientele commissos, animus) vt neglectione interirent: quin verò id operam dedimus vt magno ære castello coacerētur, additis substructionibus nō minus magnificis quàm laxis, lauātibus nō tantum hospitium liberale, verū & quicquid prætereaijs ex vsu fuerit, suppeditaturis. Quare leges hās lauantibus alijsque ad balneū hocce versaturis religiose obseruandas sciscimus, sancimus, edicimus.

I. Vt rectius tenuioris fortunæ hominibus, alijsque grauitex laborantibus, qui sumptus ferre nequeant, sit consultum, neque ab vsufructu salutarium aquarū excludantur, cauemus vt quotānis duodecim pauperibus valetudinarijs, é peregrinis sex, totidemque é nostris subditis nostro ære liceat vsu aquarū frui: ea lege interim atq; omine vt prius chirographo magistratus sui morbi grauitatem testētur: quod vbi fecerint, tum verò Balneator loco præstituto cūm de folio tum de victu necessario nostris sumptibus illis prospiciet. Postquam autem duodecim illi siue simul omnes siue successiuè, quod satis sit nostro ære lauerint, Balneator plures eo anno nostris sūptib⁹ ne alito, ne ué duodena riū numerum transgreditor. Vicissim hocce speramus ad Deum preces seriò futuros, vt porrò salutaribus aquis dignetur benedicere.

II. Per æstatem hora quinta matutina, per ver & autumnum septimā, audito cāpanarum pulsu, Deū omnes precantor: idem vesperi dato signo horā octauā, sine offendiculo cuiusquam, pro sua quisque conditione, quā decet modestiā faciunto.

III. Alternis hebdomadis die Dominica, é Verbi diuini ministris vnus, inter meridiē & primam pomeridianam, concionē ad lauātes p horæ semissē habere tenetur, cuius argumētū pro

morborū specie variator: atque hāc quidem, nemo qui balneis
vtitur, nisi fontica caussa obstet, impunē negligito.

IV. Quicūque quotiescunq; nomē Dei frustra vsurpārit, blasphemārit, Diabolum in ore habuerit, batzione multātor, in
ærarium huic negotio destinatum statim inferendo.

V. Quicunq; quemcunq; diris deuouerit, vel execratio-
nibus Diabolum testatus, vsus fuerit, vel pertinaciā suā alijs vt id
faciant anāsam præbuerit, quatuor batziorum sine mora ærario
inferendorum multātam pendito.

VI. Obscæna, vanaq; verba, calumniæ, libelli famosi, cantio-
nes cum offendiculo coniunctæ, sub pœna semifloreni inter-
dicuntor: & quicunq; quotiescunq; vel verbulo erga ma-
tronas virginesq; hōnestas impudicē se gesserit floreno mul-
tātor.

VII. Nemo siue lauantium, siue asseclarum, inquilinorum
peregrinorumue, siue sortis lautioris siue infimæ, siue is ec-
clesiasticus sit, siue (vt vocant) secularis, alium, quicunq;
tādē is sit, ex hospitio & quam latē patet balnearum circum-
scriptio, prouocato, neue verbo, facto, obrectatione famā lēdi-
to, quin potius locus hic asyllum esto: idq; ne quisquam igno-
rantiam facto suo prætendat, laminis ferreis quatuor seorsim lo-
cis Balnei affigendis inscribitor.

VIII. Siquis verò alibi contractas cum alio inimicitias gerat,
eas hoc loco ne refricato: asyli autem violati reus pro sorte sua
& delicti grauitate, abitu interdicitor, retinetor, aut in carcerē du-
citor, à nobis cognita caussa seriò pro modo delicti castigādus.

IX. Quod si inter lauantes aliosue rixæ, lites, pugnx obortæ
fuerint, conciliandæ cōcordiæ vnusquisque studeto, aut si adeo
necesse sit, pacem nostrō nomine postulato: tum verò ad Balne-
atorem res defertor, ad iudices nostros Gōppingenses appellato,
circumstantiæ producūtor, vt quid facto opus sit porrò rectius
perspiciatur. Iniuria quauis quacunq; alia rationē affectus ad
Balneatorē prædictosq; Gōppingēses Iudices bona fide deferto.

X. A disputationibus de religionis negotio, à sermonibus cō-
tentiosis & parum acceptis, qui vel valetudinarijs vel alijs la-
uantibus possint officere, ab aquarum per silanos tubulosue lu-
dicris eiaculationibus omnes abstinento.

XI. Instrumentum balnearium, quod vnicique conclaui suū

est, situlas, patinas, & quicquid lauationis nomine cōductū, nemo alteri subtrahito, nemo subtrahere conator.

XII. Quicumque ebrius repertus fuerit, dimidio floreno mulctator, quod si etiam per ebrietatem vnam pluresue legum nostrarum sanctiones transgressus fuerit, singularum seorsim poenas luito.

XIII. Omnes promiscue, quicumque tandem illi fuerint, mutua pacem colunto, nec quisquam cuiquam, quo minus pro arbitrio & necessitate lauet, impedimento esto, neue conquerendi occasionem vllam prebetō.

XIV. Vnusquisque lauantium ante abitum cum Balneatore, vestiario, hospite, acceptorum expensorumque rationes subdito, nomina soluito.

XV. Quod si quis lauantium vel affeclarum quod conquerratur habeat de Balneatore, vestiario, hospite, eorumue famulis, Iudices Gōppingenses, re audita, pro dignitate sententiam ferunt, aut si exigat necessitas, ad nos defertor.

XVI. Quoniam verò lauantium recreandorum causa grandi aere paradisum cōserendum apud Balneum curauimus, colendumque instituimus, nemo in eo, sub floreni dimidiati multa, quicquā rumpito, corrupito, auferto, nemo pro suo arbitrio sine Balneatoris aut hortulanivenia ingreditor: de hortis, bonisque subditorū nostrorū in vicinia, idē iudicium, eadē poena esto.

XVII. Morbis horrendis & contagiosis laborantes, seorsim loco praestituto lauando, manēto. Quibus vultus foedus & abominabilis, eum in gratiam praegnantium aliorumque testum seruanto: sin nolint, balneis cōtinuō interduntor, ablegantor.

XVIII. Nemo ē locis de peste aut aere impuro suspectis balneū accedito, qui seus faxit, duodecim florenos, sin nō potest, corpore poenas dato.

XIX. Ceterum quo strictius edicta nostra obseruentur, caueat vt iudices tā superiores quā inferiores Gōppigēses inspectio nis munere fungatur, praesertim verò de legibus sumptuariis & victu eis cura esto: quod si quicquā interueniat querelarū, reo quocumque deliquerit sine remissione multam irroganto. Ad id dicti Iudices delectum quempiam in balneas mittunt, qui extemplo multam exigat aëratioque inferat: qui si negligentē reus peractus fuerit aut sanctionum violatori cuiquam igno-

uerit, aut præuaticatus fuerit, ipſus talionis lege punitor: irroga tam multam de ſuo pendito, aut certè de ſalario eius tantumdem detrahitor, de ſingulis in quã batzionibus, quos fraude legi facta ſubduxerit, cruciger vnus. Porro quicquid multarum fuerit, id omne in gazophylaciũ ferreũ præſentib⁹ ijs qui multã irrogat, inferitor, cui binę ſerę appēſę ſunto: totidē diſſimilibus clauibus referendæ, quarum altera penes Præfecti Gõppingeniſis vicarium, altera penes Balneatorē referuator. Quicquid autem in gazophylacium nũmorum fuerit illatum, ſiue é multis, ſiue congiarijs, id concione habita præſente Eccebaſte Bollenſi duobuſque aut tribus alijs, pauperibus (in quorum cenſu erunt quoque egeni balneo vtentes, modo non ſint vagabundi & errones, ſed quorum paupertati & innocentię chirographum ali-quod fide dignum atteſtatur) diſtribuitor.

XX. Balneator, Veſtiarius, Hoſpes, eorumque famuli ad ignē & candelas, ne quod incēdium oboriatur, attenti ſunto: eadem lauantiſque, eorumque ſeruis cautio dicta eſto.

XXI. Inprimis autē Balneator & Veſtiarius famulorum balneariam curam ſedulam gerunto, vt ſuam quiſque Spartam ornet, ſuum quiſque munus, potiſſimum aquam calfaciendi, li-gna curandi, balneas claudendi recludendique, obeat.

XXII. Balneator, ſimulatque aduenę ſolium aut conclaue locãrit, aut certè iſ in balneas venerit, eiufdem appuſſum, nomen, abituſque iudicibus Gõppingeniſibus ſignificato.

XXIII. Conceſſum vnicuique aduenarum conclaue alteri ne traditor: quòd ſi verò iſ ad diem dictũ nõ appulerit, nihilo tamē minus cenſum pēdito, quam diu ſcilicet habitatore vacuum cõ-claue in illius gratiam remanſerit: cęterum Balneator & Veſtiarius vltra dies quatuordecim conclaue referuare ne tenentor.

XXIV. Quòd ſi aduena tēpeſtiuè cõclau renuntiarit, id quam primũ Balneator Promo Gõppingeniſi ſignificato, locarium acceptum referuato, maioris que certitudinis ergò, locationis diem, conuenta pactaque in commentarios referito.

XXV. Balneator, Veſtiarius, linteaminum, lodicum, puluina-riũ, culcitrarum, vt munda ſint omnia, oportuneque mutantur, curam gerunto: eo que nomine Promus Gõppingeniſis duos e-léchos parato omnis inſtrumenti linei & ad lectos facientis, al-terum penes ſe referuato, alterum Balneatori dato.

XXVI. Balneator, solij, labri, conclauis locarium ex census tabularum præscripto, omni hebdomade seuerè exigito, exactum singulis septimanis ad Promum Göppingensem bona fide trāmittito, nihil in alios vsus impendito, vterque collatas inuicè rationes subducito. Promus soliorū, labororū, conclauium locaria seorsim initio rationum suarum præmittito.

XXVII. Tam Balneator quā Vestiarus, in ré tū nostrā tū virorū bonorū, & balnearū fideles se præstanto, talesq; tā erga egenos quā diuites, vt in mūditiē cōclauū, labororū, aliūq; omnis instrumēti balnearij, nihil desiderēt, nihil in amore, fide, beneuolentia.

XXVIII. Quod ad hospitem autē & aduenas excipiendirationē, hospes & familia, erga aduenas tā pauperes quā opulentos, ex præscripto tabularum census, iustoprecio cibos, potū, aliāque necessaria exhibentes, fidos, benevolos, amicos sese præbent, tabulisque census contenti nullo modo aduenis graues sunt.

XXIX. Præcipuè verò Hospitis vxor & familia operam danto, vt de re culinaria sollicitè munditiem in coquendis cibis sedulò curēt; ipse verò hospes de grato & generoso vino cū honorario tū ordinario, de auena, fæno, stramine optimè notæ prospicito.

XXX. Hospes cū vnū pluresue famulos atrienses promosue conducit, eosdē Promo Göppingēsi quāprimū sistito, eidē stipulatos, vt quoad seruiert fideles sine omni dolo in cēsū vinario segerāt, cuius nomine tabulas in eā ré factas sanctionesq; vinarias cū seria admonitione Prom^o Göppingēsis ijs prælegito.

HOSTIMENTVM BOLLENSE AD ILLVS-
tratorem, CL.D. Iohānem Bauhinū, Ducis Vvirtemb.

&c. Archiatrum.

Mutua præstatis victuræ munera famæ,

Tuz Bobine Bolo, Bolq; Bobine tibi.

Obscuro latice cænoq; vluāq; iacerent,

Vindicias lucis in Medicina daret.

Quid Medico pendant non hinc præconia prima,

Et Celta & Sueno cognitus antè, petat.

Fama secunda fiet, si quis calicū mye salubrem,

Aut solij, aut rigui senserit imbris open.

Vivite Bollenfes, & iugi flumine, cuius

Viuitis ingenio, perpetuæ decus.

Iacobus Carvillus

Scotus, D.M.

AVTHORES QVI IN HISTORIA FONTIS
Admirabilis citantur.

A Etius.	Io. Guinth. Andernacus.
Alexander Trallianus.	Io. Agricola.
Ambrosius Parçus.	Io. Kentmannus.
Andernacus.	Leonhardus Thurnisius,
Andreas Baccius de Thermis.	Leon. Fuchsius.
Andreas Bertholdus.	Leuinus Lemnius.
Barthol. Montagnana.	Lonicerus.
Carolus Clusius.	Marcellus Medicus.
Casparus Bauhinus.	Martinus Rulandus.
Conradus Gesnerus.	Marbodæus.
Conradus Gerhardus,	Marthias Lobelius.
Dioscorides.	Mathiolus.
Encelius.	Medicament. liber III. Ducis
Gabriel Fallopius.	Virtemberg.
Galenus.	Nicolaus Dortomanus.
Gallus Escherreuterus.	Oribasius.
Georg. Morellus.	Otho Brunfelsius.
Georg. Fabritius.	Pabuerius.
Georg. Pistorius.	Paulus Ægineta?
Georg. Marius.	Paul. Iouius.
Gualtherus Riuius.	Pausanias.
Guilielmus Turnerus.	Plinius.
Guil. Rondeletius.	Porta Neapolitanus.
Hadrianus Iunius.	Reinerus Solenander.
Helisæus Rœfslin.	Rembertus Dodonæus.
Hen. Pantaleon.	Rossetus.
Hieron. Cardanus,	Scribonius Largus.
Hippocrates.	Strabo.
Historia Plant. Lugd.	Testamētum Vetus & Nouum.
Iac. Theodor. Tabernæm.	Tragus.
Ia. Vvierus.	Valer. Cordus.
Ioan. Gœbelius.	Vitruuius.
Ioan. Bauhinus P.	Volaterranus.
Ioan. Fernelius.	

ENCOMIUM
FONTIS BOLLENSIS
VIRTEMBERGIACI NVPER DETE-
CTI, ATQVE IN VSVM BALNEARVM VI-
ribus admiratione dignarū cōuersi: descripti à Clarissimo
viro, D. Ioh. Bauhino Med. & Philosophiæ Doct. præ-
stantissimo, Archiatro VVirtembergensis
Ducis dignissimo.
Anno 1596.

Quod sua caelestū non omnibus omnia terrā
Aequa distribuit commoda lance pater,
Sed quod præ reliquis decoravit amœnissimam,
Atq; bonū illam pluribus auxit humum:
Vel VVirtembergense solū super æthera notum
Hoc varia rerum fertilitate probat.
Cuius in angusto tractu non scilicet vlla est
Portio fugiferū orba relicta bonū.
Quin omnū iurget multo mons munere frugum,
Has simul vbertim vallū vbiq; parit.
Dant varijs formis agri frumenta colonis,
Hū quoq; dat multum vinea multa meri.
Tascaua dant sylua, dant plurima lignaq; sylua,
Multigenas largo sanore dantq; feras.
Prata ferunt dulces multa super arbore fructus
Largiter & brutū pabula grata ferunt.
Suppeditant vnda diuerso è flumine pisces,
Pisces multiplici qui bonitate valent.
Et propè nil quicquam est, rerum quibus indiget vsus,
Quod non è proprio de ipsa terra sinu.
Vt namq; illa metalla sinam, taceamq; salinas,
Patria quas tellus diuite ventre gerit:
Profiliant fontes illi, mortalibus agrū
Vtilū in varijs qui medicina malū.
Qualū ab inuentu fons aureus ille, ferarum
Viribus eximijs notus ad astra suū.
Et quales acidi fontes; quibus alma facultas,
Viuida incundi visq; saporū inest.
Qui veluti calido discordia viscera placant,
Languida sic aliter frigore membra leuat.
Insuper & quales alij, quos carmine Musa
Iam, n. emor officij, commemorare nequit.
Solus at ille adsit fons admirabilū vnda,
Quem modo Bolleensis terra beata tulit

Scilicet hic, quo non magis est mirabilis alter,
 Quos habet amplexus Teutonia terra suo.
 Nam bene si spectes terram, miraberis ortum,
 Si spectas vires, suspiciesq; magis:
 Ortus habet variis formis, variisque figuras,
 In quibus haud fallax omen inesse potest.
 Fissura hic lapis est, silices, zagatesq; bitumen,
 Atq; belemnites, sulphur, & unda salu.
 Quem tamen eiusdem partus magis una sub imis
 Ac in diuersis sedibus alius habet.
 Sicq; simul properans, unitu undiq; membris
 Felices geminos par turriendo parit.
 Ut bene sint iuncta socij virtute laborum,
 Rectius & peragant quod meditantur opus.
 Imprimu homini pergant vehementius agro,
 Quam prius ars omni ferre negarat, opem.
 Acrius hinc alter remouendo obstacula sani,
 Sanando verum, mitius alter agit.
 Et sic innumeras pellunt de corpore labe,
 Id quoq; tam vegetum, tam validumq; parant.
 Pegasus ut iures quod nostras fecerit undas,
 Atq; has quod Musa Dig; Deaq; colant.
 Sed quid dico Deas, quid Musas fringo, Deasue,
 Quiq; illum celerem Bellerophontis equum?
 Est alius Deus hic, alia virute potensq;
 Atq; suos aliter curat, amatq; Deus.
 Hic nam mente sagax, modo non praesentia spectat,
 Altius aet etiam qua latuere videt.
 Inq; salutiferum clemens ea provocat usum,
 Et snit hu homines, qui caruere fini.
 Wittembergiacus quo no illustrior alter
 Princeps, hoc magnus Dux Fridericus egit:
 Immortale decus sitiens nimis inclutus Heros,
 Aro, munifici hoc agit ille malu.
 Hoc nam dante venit Mullerus idoneus arti,
 Pegasus & fontis detegit illud opus.
 Hoc quoq; dante venit multum venerabilis illa
 Nomine non tantum Musa, sed arte magis:
 Nempe viri medicis alijs praestantior vnus
 Bauhinus fontem jedulitate colit.
 Huius & eximias vires scrutatur & omnem
 Usum miranda dextertate docet.
 Et facit, ut, Duce dante suo, noua balnea surgant
 Balnea tamq; loco, quemq; ne iusta domo.
 Quaeq; situ possent Batae superare venustus,
 Lucali vultu diuise quaeq; domum.

Nam nihil est, hominum quod vite postulet usus,
 Quod domus hac agris non dare larga queat.
 Adde volu ptates oculi gratasq; palato.
 Quas nouus ille hortus, datq; propinquus ager.
 Omnia quin tanta rerum ubertate resurgunt.
 Ut non hac magno principe digna neget.
 Omnia sunt etiam tanto artu ab ordine facta,
 Vt magno medico preside digna scias.
 Mirantur cur non prior has agnouerit atas,
 Laudibus extuleris cur neq; fontis aquas.
 Sed quia nunc morbi grauiores corpora vexent,
 Amplius ut multos tollere planta neget:
 Fit Fato, veniente nouo, fons optimus ille
 In lucem digno principe dignus eat:
 Atq; suo Domino quasi nunciet ore salutem.
 Huncq; saluti ferum ciuibus esse velit.
 Ut de fonte nouo nunc totus personat orbis,
 Huncq; boni aduentus ominu instar habet,
 O felix Princeps! o fons, ciuesq; beati!
 O bona conuentus hora diesq; tui!
 Ne tua sic Virgo, Cornu, Tiscesq; manebunt,
 Sic Friderice decus, laus tua, crescet honor.
 Debita sicq; tui fons admiratio fiet,
 Sic spes egrotu sicq; leuamen eris.
 Sic tua Teccensis ciuii cumulabituri ngens
 Utilitas, tua sic gloria crescet opum.
 Gloria crescet opum, tibi sic viu sana redibit,
 Sicq; peregrinu gratior hospes eris.
 In commune bonum nam clementissimus Heros
 Illo sui fontis nobilitauit aquam.
 Vt si quando malum nostru medicabile thermis
 Aduena te teneat, liber & ipse veni.
 Debili has nostras tristiq; profectus adoras,
 Latius & huius aquae sanus abibu ope.
 Sanus abhinc ibi, plus terq; quaterq; beatum
 Hanc terram Domini summaq; dona canes:
 Et dices, procul hinc, quibus est iactantia sortis,
 In solu mineris inq; metalliferu.
 Nempe tenebrosis, dirumq; iuentibus illis
 Cum specibus vestru cedite dico procul.
 Solu in aspectu hic tenuis stirps aurea profert,
 Et planta graciles aurea poma ferunt.
 Sponte quoq; ex terra veniunt meliora metallu,
 Ere nec a sulco qua redimenda cadunt.
 Ergo Teccensi debetur gloria terra,
 Atq; celebrando gratia summa Duci.

Hunc sua terra colat ; peregrinag^z prædicet omnū
 Prædicet hocq^z suum Suevia terra caput.
 Huic soluant grates pueri iuuenesq^z senesq^z
 Hunc pia de fultū postēri tūq^z canat.
 Viuat in hū terrū ; viuat post funera virtus,
 Viuat in æternū nobile stemma Ducū.
 Inclya progenies, sit inclya viuat & Uxor.
 Et stirpem faciant vsq^z virere suam.
 Vos sed honoranda Musæ quū cura virorum,
 In studijs operam qui postēre suam:
 Ansera posthabito strepero momoq^z maligno,
 Baubinus vestrū sit pia cura chori:
 Ut pius, & nulli virū nec arte se cundus
 Vsq^z suū studijs vris reuerenter amat.
 Qui grane quicquid habent artes superare laborat,
 Tota physis rerum quidq^z latentū habet.
 Hoc velut illius doctissima scripta loquuntur,
 Idq^z nouus liber hic satq^z superq^z probat.
 Ergo viro huic merito de laudē parato coronam,
 Quam date, si dederit, quem tu' t, arte librum:
 Scilicet insignem libram de stirpibus illum
 Secula cui nullum nostrā videre parem.
 Tunc date, dicentes viuat Baubinus in orbe,
 Post mortem medicū viuat & ille decus:
 Languidiore mea Musa, quod deniq^z restat:
 Ut noua sint cunctū balnea fausta precor

Laurentius Homæ-
 mus Med. phyl.
 Vracensis.

Versus vatidici.

Balnea Baubinus Bollana beanda beabit
 BaInea Baubinū Bollana beata beabunt.
 Aliter paulò.
 Balnea Baubinus Bollana benigna be auit.
 Balnea Baubinum Bollana benigna beaurunt.

MAGNIFICO DOMINO IOANNI BAVHINO,
Medicinæ Doctori excellentiss. Illustriss. Princip. VVirtem-
berg. Phisico ordinario, & quàm
celeberrimo.

VVirtembergæ non infima gloria terra
 Baubinus medicus, collustrans pluribus artem
 Doctū Paoniam scriptis, fontemq^z Bolensem.

*Tellentem laeso tristis de corpore morbos,
Gloria debetur Bauhino maxima, cuius
Dexteritas fontem praedictum nobilitauit.
Sic salus, sanus, longaeus, Maxime Doctor,
Viuus & vigeas cum fratre, mihiq; faueto.*

M. Iohan. Giffithcil.

Idem in effigiem eiusdem.

*Gloria cuius Coi vivat post funera magni:
Vivat Bauhini gloria magna viri:
Dat Deus huic medio longaeva tempora vite,
Et sinat hunc omni commoditate frui.*

EPIGRAMMA IN EFFIGIEM, ET DESCRIPTIONEM NOVI MIRABILIS ET SALVTIFERI FONTIS, NOBILIS ET clarissimi Viri, Ioannis Bauhini, Medicinæ Doctoris, & Illustrissimi VVirtembergici Ducis Consiliarij et Medici celeberrimi, Domini sui suspiciendi,

Effigiem Lector viuam dulcissime cernis
Bauhini celebris magnaq; Machaonis artis
Doctoris: qui, quam latus patet orbis ab Austro
Solis ad occidui tenebras, Zephyrumq; madentem,
Perfacile in caetu Medico Clarissimus Vnus.
Gallica namq; suum decus hunc laudatq; fouetq;
Hunc Itala, et toto celeberrima Teutona caelo
Terra colit. Princeps hunc Illustrissimus Heros
VVirtembergicus, patuli qui Solis viramq;
Innumerus replet sedem, Virtutibus amplam,
Censorem vsurpat cunctis in rebus agendis.
Hic fontem eximum, messes per mille latentem
Bollhemij (Filius quâ praeterlabitur annis.)
Duxit in apricum Solis: rimatus et omnes
Venas, virtutesq; omnes: quos pellere morbos
Is valeat, quantumq; agris conducere membris:
Hoc docet in libro cunctos, queis morbida curæ
Corpora longæuis vel conficiuntur ab annis

Ergo Deo primum, post Illustrissime Princeps:
Mox Baubine tibi, Medicorum gloria magna
Grates, monstrato hoc mirando fonte canantur:
Fecit & Omnipotens, vt quò Fons ille saluti
Est multis: tanto sit gloria maior in orbe
Nominis vsq; tui: donec mortalia summi
Gaudia suscipiant sine fine emarcida cæli.

Fecit M. Casparus Rottner Diuini ver:
bi minister in Botlvyara Vir:
tembergica.

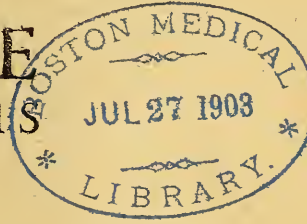
LIBER PRIMVS

HISTORIAE

ADMIRABILIS FONTIS

BOLLENSIS MEDICATI, NVPER

detecti in Ducatu Vvirtembergico, potu
& balneo vtilissimi.

Qua occasione fons detectus Admirabilis: in eo fodiendo
reperita: eiusque aquarum examen multiplex.

CAPVT. I.

DVCATVS Vvirtembergici admiranda felicitas eximie
apparet ex eo, quod in summa pace, praeter insignem rerum
necessariorum ad victum abundantiam, vt frumenti &
vini, montium item fertilissimorum, fluuiorumque copiam,
vrbium, castellorum munitissimorum, pagorum cultissimorum
frequetiam, nobilissimorum praeterea virorum, omnium
facultatum Doctorum clarissimorum, artificum adhaec in-
dustriorum varietatem atque frequentiam: Thermas quoque

Ducatus
Vvirtemb.
felicitas.

que & fontes medicatos mortalium generi multum profuturos habuerit semper,
& nunc etiam longè vberius exhibeat. Et quod regionem hanc illustriorem reddidit
semper, & meritò etiam reddat, praecclaros profectò eosque magnanimos, indus-
trios atque excellentissimos Duces & Principes, praecipuis non solam Germanae,
sed etiam exterarum regionum Principibus aut affinitatis aut actiore sanguinis
vinculo iunctos. Et vt de ijs loquar, quorum virtus mihi propius cognita atque per-
specta est, quantus quæso vir fuit Illustriss. Dux Christophorus F. M. quanta
prudencia administravit Ducatum? Imo quanta felicitate eundem sub pacis trā-
quillitatem reduxit & in eadem conseruauit? Piontissimae quoque mem. filius
eius Illustriss. Dux Ludovicus, quanto omnium cum applausu patrijs institit ves-
tigijs. Hos felicissimis auspicijs sequitur ingeniosissimus, diligentissimus & ad-
miraculum vsque solertissimus atque industrius Princeps noster Fridericus, ob
insignes virtutes, genijque illustres dotes nec inferior suis cognatis, nec vlli penitus
intuenti secundus? Hic susceptam per Dei gratiam, hereditariam à prioribus
ditionem, in felici suo statu non conseruare modò, sed eandem egregie etiam exor-
nare, vtilissimis bonis, in subditorum & exterorum etiam commodum, ampliare
nullo non molitur conamine. Magna sanè in magno Duce virtutis specimina, &

Duces Vvir-
temb.

que vel in solo Admirabilis fontis & balnei Bollenſis liberaliſſima inſtitutione præclare eluſcant: Cuius quidẽ hiſtoriam in præſentiarum texere fert animus.

Occaſio per
quirendi fõ-
tis Admira-
bilis.

Cum anno ſalutis milleſimo, quingenteſimo, nonageſimo quarto Illuſtriſſ. eius Celſitudo monita eſſet fontem medicatũ in Ducatu ſuo Vvirtembergico expoſtare, Sittere vulgõ de dictum, propè pagũ Boll inter Gõppingam illam ob acidis fontetes percelebrem, & Kũrchen vrbes: mox idem Illuſtriſſ. accerſitis vndique induſtrijs & indagandorum fontium, ſeparandi medicata à non medicatis, in ſulſa & à ſalſis, peritis artiſtibus, Fontis exactam perquiſitionem inſtituit: terræ viſcera perquiri, fontisq; alueum foſſione detegi iuſſit, adeoq; eo ipſo loco quo fons apparebat, Thermarum egregia poſuit initia. Interim dum hæc peraguntur, varij morbidæ aqua eius uſi feliciffimis auſpicijs perſanantur. Nec contentus Illuſtriſſ. Princeps, præterito anno Stuccardiam me quoq; Ordinarium ſuum accerſit, multaq; mirabilia atque præclara de dicto fonte apud multos ſpargi narrat, iudiciumque meum, vt eſt in indagandis rebus ſolertiſſimus, expoſcit: ſua deo ego officioſe, vt examinentur omnes, qui uſi ſunt eo fonte, quod quidem eius mandato factum eſt: teſtimonia & hiſtorie ad me Mompelgardum miſſe, vt diligentius perunderentur atque conſiderentur: Interim liberaliſſimè omnibus & ſingulis permiſſum fuit, per annum eodem fonte potu vel balneo gratis vri: quo clapſo, me denno ad ſe vocat Celſ. E. anno videlicet milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſexto, ipſiſ. Iulij Kalendaris, vt que dictum fontem, eiusdem mixturam, mixturæ rationem diligenter perueſtigem iubet: effecta item eiusdem annotem ſedulò, adeoq; integram eius conſcribam hiſtoriam: omnia in eum finem, vt tale & tam in ſigne bonum non tam in ſubditos quàm peregrinos, qui ſe eò ſanitati gratia conferre volent, vberimè redundare poſſit. Cuius quidem mandato, vt æquitati conſentaneo, liberalitatisq; pleno, obtemperandum mihi erat, cum Illuſtriſſ. E. C. me iam ante viginti quatuor annos Baſileã euocatum liberaliter fouerit, & pro officioſo atque ſideli Medico ſuo ordinario agnouerit ſemper. Sed ad fontem iam accedamus, què anno 1596. Auguſti 23. adij. eiusq; ſitum, vt fieri oportuit, primũ intuiuiſſum. Is eſt in ea Germaniæ parte, que Lulia Caſari Hercinia dicta olim, nunc verò Sueuia nominatur, in Ducatu ampliſſimo Vvirtembergico, ſub præſectura Gõppingenſi, in eleganti planitie propè Boll pagum, de quibus poſtea, vt & de locis vicinis exactius, vbi fontem deſcripſerimus.

Fontis Ad-
mir. deſcri-
ptio.

Fons cur di-
ctus Zittere.

Fons hic, vt ab eius tremore ordiatur, incolarum etiam memoria Zittere vocatur, forte ab effectu, quod tremori membrorum, Germanis Zitteren dicto, prodeſſet: vel quod iſ in locis præta humidiora ſuper ea ambulantiſſimis tremere & moueri deprehendantur, & quantum intelligere licuit ex ſenioribus in Boll (quos curioſus examinaui, & de omnibus circumſtantijs perquiſiui) vt ex hiſtorijs particularibus inſrà patebit) erat in loco ſatis plano, nec altiores ſcatibræ profunditatem arguebant, proſtillante aqua ex duriffimi ſaxi rimis & canalibus copioſe admodum. Huic aque innatante ſciant neſcio quid albidum, ſteris inſtar lactis, vt manu ſegregare innatantem alborem fuerint caſſi. Olor eminus veluti iula

phurens sentiebatur. Sepibus tantum primum circumdatus erat: verum propter importunum pecudum & ferarum incursum, qui arceri non potuit, visum fuit incolis ante annos triginta eundem fornice obtegere: quod vero redundabat aqua, per alueos in animalium usum profluerat. Narrant idem multos ex fonte hoc salubriter bibisse, saporemq; veluti ouorum coctorum deprehendisse, talesq; etiam ructus excitasse epotum. Meminerunt quoque iam ante 50. annos, quosdam turguriola prope hunc extruxisse fontem, in ijsq; aqua prius calēfacta lauisse, multoq; etiam felicissimis sanitatis auspicijs hausisse. Nuper vero, cum Illustriss. Duci Vvrtemb. Principi nico clementiss. Deus Opt. Max. amplissimum Ducatum Vvrtembergicum, vnanimi omnium suffragio concessisset atque subegisset, is statim accepto rumore de hoc fonte vndique sparso (vt iam ante dictum) prudenter cogitauit conducibile fore contenta peruestigari metalla, succos item, lapides & terras perquiri, separariq; aquarum scaturigines medicatas à non medicatis, si quae adessent: multi namque sibi persuadebant adesse etiam scaturigines falsas, quae separari possent ab alijs non falsis, eo modo quo separatae in vasis salinis, & potissimum Comitatus Burgundiae, sicuti & in salinis Sanau, Illust. E. C. (vbi in profundo sunt vicinae scaturigines dulcium & salserum aquarum) apparent. Idem etiam videmus circa fontes acidos & circa calidos. Vt autem hoc fieret commodius, fissae & perfractae fuerunt rupes, vbi plures & varij reperti lapides scissiles, quorum magna pars domibus integendis in Boll pago inseruiunt: quosdam etiam videas tenues, quadratos instar pugillarum, valde fragiles & inutiles ferè. In scissilibus lapidibus variae apparent figurae, quarum aliae serpentes, aliae limaces, cochleas, chamæ, mytilos, exprimunt, omnia sanè eiusmodi vt artificij sculptoris pictorisue manu delineata videantur. Reperiuntur etiam squamae tenues cupri instar lucentes, quibus figurae plures quasi insculptae conspiciuntur, non aliter quam in lapide scissili Mansfeldiano pisces. Impressa sunt & pectinum vestigia: cochleae lapideae figuram marinis egregie respondentem acruatim obseruantur: cochlearum etiam lapidearum aliae tenues, aliae laeues, oblongae aliae. Ad sunt & cochleae pulchrae limacum instar compressae, & quos serpentes conuolutos dicas, ex duro lapide cinereo cum pyrite & sine pyrite. Reperiuntur quoque veluti cõtorta cornua, quae Ammonis nominant. Limaces item quidam cupri modo lucentes, parui: belemnites varij, pyritae adherentes vel lapidi duriori, alij fusio muliebri similes parui, alij radiati, alij neutiquam obseruantur. Nonnulli reperiuntur, quos diffiactos natura, dictu mirabile, in terrae visceribus coagulatos tanquam glutine interiecto, reparauit: pyritae multorum generum: quidam enim similes sunt faufel Arabum, compressi, quidam tuberosi, alij magni inaequaliter tuberosi, alij rotundi: sunt etiam qui cubis consistunt, sunt qui tabulis: diceret arte elaboratos ad figuram adamantum vel rubinorum ex politorum, cupri modo lucentes. Nonnulli asperi, opaci, minime lucidi, longi, vt obiter inspicienti ferum esse videantur: non pauci exprimunt galeros, galeas, faciem & alias partes humanas, & alia per multa. Ludit hic quoque natura lapidibus paruis canaliculatis, quorum extrema

Fons cur & quando fornice reclusus.

Fontis antiquitas.

Varia reperita fodiendo puteum.

Lapides scissiles picti.

Belemnites.

Pyrites.

quinque lineæ tranſuerſæ diſtinguunt, ſtellarum radiantium inſtar: alios vide. is
 ſtellam referre marinam. Similes propoſuit & Geſnerus libro de ſoſſilib. & lapi-
 dum figuris. Aſunt etiam lapides duri admodum, cinerei, figurâ cucurbitæ, lac-
 genæ, phialæ, auellane, amygdalæ, lapidis Iudaici officinis dicti, globali, pilæ pal-
 marie &c. Atque iſta quidæ omnia in terra nigra & lapideſcente conſpicere licet,
 vel etiam in lapide ſiſſili nigro, eorū molli, qui aëri expoſitus, facillimè in tenues
 dirimitur lamellas, & tandem conſriatur. Sed & alij obſeruantur lapides duri,
 cinerei, quibus adherent fluores albi & pyritæ, belemnitæ, cochlitæ, & eiufmodi:
 alij item diuerſi coloris, ſublutei, virides &c. Inter eos qui cinerei ſunt, nonnulli
 ſimbrias habent vtrinque fluoribus albis ornatas, quos non temere quis Laridum
 petræum dixerit. Denique tanta & tam admiranda hic conſpicientibus figura-
 torum lapidū obijcitur varietas, vt ea vix ac ne vix quidem deſcribi vel poſſit, vel
 pro operis inſtituto etiam debeat. Et integrum hic quidem omnibus, Philoſopho
 præſertim, aſt miranda naturæ, vel potius huius ſummi opificis opera admiratione
 quæ tam contemplari, cui tot naturalium ioues, tot figurarum varietates non
 oculis modò obijci, ſed intimis terræ viſceribus comprehendendi viſum fuerit: nimia
 rum ſanè hoc ipſum *ἄρρηκτον* homini curioſo, & publico & proximi bono con-
 ſulere volenti in generare poſſit, & meritò etiam debeat. Sed præter illa omnia ele-
 gans a deſt bitumen, Iudaico vulgo dictò perſimile, nigrum, lucidum, friabile, &
 quod igni admotum flammam facillimè concipit, odorem bituminosum, qualis in
 trifolio aſphaltite obſeruat, redolentem: Id & in lapidis ſiſſilis interuenijs repe-
 ritur, quod interdum interiectæ squammæ lucentes albæ diſtinguunt: cæterum
 inter quos lapides inuentum mihi hoc bitumen, varias ceu ſerpentum figuras ex-
 hibent. Hæc omnia diligenti perſcrutatione obſeruauit ipſe & collegi & reſpoſita
 curioſius reſeruo. Sed ipſuſmet aquæ naturam vltèrius perpendamus. Ea nec fri-
 gida omnino, nec vſque quæ tepida, ſed ſub tepida, ſi Fallopij vocabulo vti li-
 ceat. Hyeme non congelatur, vt aiunt. Andernacus de aquis Badenſibus ait:
 Iuxta ſcaturiginem tepidæ ſunt, nimirum quòd ignis ſubterraneus vel extra cas-
 nales ſit, vel copiâ aquæ affluentis obtundatur, alioqui calidior. Quòd verò Mira-
 bilis hic fons mirèdè friget, eadem fortè erit ratio, accedente etiam interim pro ſo-
 mite bitumine vel ſuceino nigro. Sanè Georgius Agricola in libro, quem ſcripſit de
 ſubterraneis, materia in ignem ſouentem atque conſeruantem ignem in ſubterra-
 neis ait eſſe bitumen. Et Nicolaus Dortomannus Profeſſ. Monſpeſſ. lib. 1. de
 Thermis Bellilucanis cap. 7. vult calorem thermarum ab igne ſubterraneo de-
 pendere. Et c. ſ. fomitem & pabulum ignis & caloris potiſſimum eſſe bitumen,
 quòd ſolum in aqua ſtagret. Georgius quoque Morellus lib. de medicatis aquis
 a gri Patauni ait, Bitumen accenſum non ſolum in aquis nò extinguitur, ſed eas
 mediante igne in propria naturam conuertit, adeo vt nulla ſit materia quæ fa-
 ciliùs flammam concipiat atque accendatur quàm ſulphur, & quæ diutius ignem
 ſeruare poſſit quàm bitumè: & ob id ij qui ignes in aquis inextinguibiles parant,
 conpoſitionibus talibus bitumen ſemper admiſcent, vel ea ſaltè, quæ bitumine cõ-

Aqua ſub-
tepidæ.

Bitumen.

stant. Quamobrem facile quis concludere queat, aquis thermalibus omnibus calidis necessario adesse bitumen. Scio, quidem Andream Paccium caloris fontium fomitem negare esse bitumen, & asserere esse potius sulphur: quæ quidem sententia disputationem longè amplissimam requireret. Non me quoque latet Io. Goeb. in lib. de balneis S. Arneberg, asserere causam levis teporis sui balnei pendere ab aluminis lapide: an alumen calorem faciat actualem vel foueat potius ignem calefacientem a quas perpendant alij: sed sufficiat mihi ad roripæ deprehendisse ipsâ, fontem nostrum Admirabilem per bituminosos caad'es & per gagaten etiam lapidem sue succinum nigrum trāsire, vt & infra subiectis patebit historijs. Nam & fossores altiùs scaturiginem fontis Admirabilis perquirentes, lapidem quem vocant Schvartz augstein vel agstein reppererunt: huius generis habeo reperimentum & collectum in scrobe lapidis scissilis, non ita longè à fonte distante. Sunt autè hi tenuium laminarum instar, lapidem fissilem referentes, duri, nigri, reperiunt inter lapidem fissilem ad altitudinem sex cubitorum: hos qui reperiit, mihiq; dedit lapides fossor, idem fodienda puteum & in alijs vicinis huic locis circumcirca obseruauit: inter eos verò aliquos, qui trium quatuorve digitorum spissitudinem ad æquabant, ex politioni & operi alicui idonei: quorum nonnunquam vna vice tantam effodit quantitatem, vt ciuibus vrbis imperialis Schvvebisich Gmind pluribus vendiderit florenis, à quibus & summè expetuntur & perquiruntur huiusmodi lapides, imaginibus sculpendis & globulis precarijs similibusq; conficiendis conuenientes. In varijs locis versus Kirchen reperitur. Dn. D. Galnerus maximum mihi donauit lapidem Gagatem ex loco aliquo, Bollensi agro vicino, quod lignum nigrum lapidescens quis possit existimare ob similitudinem fibrarũ. Aiunt Bollenses intellexisse se ab auis & proavis suis toreutæ commercatos fuisse in Boll, & torno lapides hosce artificiosè elaborasse. Hunc autem lapidem esse gagaten sive succinum nigrum, satis apparet ex odore bituminoso quem frictione concalcraftus expirat, quòd item paleas attrahat, pilos, festucas, & similia: & igni admotus, flammam facile concipiat, quæ succino propriè adscribitur: nec ita multum differt à bitumine, cui varijs in locis vicinis iungitur, præterquã soliditate. Atque hætenus quidem de plerisque iis, quæ in fontis mineris, & circa eundem reperiuntur. Iam verò ad ipsius aquæ examen propius accedendum. Cuius naturam, vt rectius perquirem, eam primum per filtrum destillauì, more & ratione ab artificibus præscripta, in qua tamen filtratione nihil quod admodum sit notatu dignum, deprehendere licuit. At sub finem Augusti, cum aquam in vitro Soli exponerem, sequenti die aliquid in ea subcæreulei innatans apparebat: hæc cum mihi ex insperato postea & per incuriam fuisset profusa, aliam mense Septembri exponere oportunum duxi: atque in hac apparebat aliquid albidum: reliqui ad solem per dies octo circiter tantem consumpta euaporataq; aquæ portione maiore, internè ad vitri latera circulus substantiæ crassioris & terrestrijs, colorisq; albi adhærebat, cuius portiones gustatæ salem omnino representabant, quod etiam alijs visum quibus degustandum obtuli. Albida etiam quedam ad tactum

Gagates
sive succinum
nigrum.

Destil. per
filtrum.

Consumptio
aquæ ad
solem.

Sal.

- subaspera deprehensa, inuatabant. Simili etiam ratione procedendo aspera innatantia & floren salis deprehendi in fonte aquae acidae S. Petri in valle Grisbasciana. Septemb. 9. cum pluuie ingruerent, obseruaui ab his hunc fontem neutiusquam turbari, limpidiſſimumq; remansisse, licet totum triduum continuo pluisset: odor tamen eius maior interdum, interdum verò minor sentiebatur. Subinde interim quaedam albida innatantia, modò subcærulea, idq; aliàs parcius, aliàs copiosius obseruabantur. Aquae putei altitudinem 8. Septemb. quadraginta pedum esse ipse deprehendi. Septemb. 14. sub vesperam cœpit puteus euacuari, & decima septima mane cum ad nouem pedum altitudinem aqua exhausta esset, ea mihi visa est magis, quam antea, sulphur redolere, saporq; non nihil diuersus à priore.
- Cerui. Sept. 20. cum in educenda aqua pergeretur, narrabant operarij sub crepusculum ingruente nocte ceruum aquae fortè medicatae desiderio accurrisse. Octobris etiam 5. cominus in planicie visos ceruos. Ipse quoque 14. Octob. duos in eadem planitie vidi balneo vicina: & licet ducentæ circiter circuncircula laborarent personæ, non tamen exterritos aufugisse, fortè æstu quodam eius haurienda gratia percitos. Ita etiam animaduerti, dum hauriretur hic fons, boues gregatim & quasi vi compulsos ad fontem hunc Admirabilem accurrisse: quod non sine insigni aliqua ratione à brutis alioqui factum, nemo profecto est, qui non suspicari possit. Similem huiusmodi reuoluit Fallopius, quam infra adscribemus, quae docet, boues affectos renibus vtiliter aquam quandam hausisse. Septemb. 19. gobios fluuiatiles quos vocat Hadrianus, Germani Grundelin, in aquam nostram medicatam Bollensem inuicci, in eaq; superstites mansere vsque ad 23. aliter sanè quam in Griesbachianis aquis, in quibus & pisces & ranæ iniectæ, ilicò velut moribundæ inuertebantur, vt primum autem exempti in aquas coniecti sunt dulces, mox ad se redeuntes vires reuipiebant, adeoq; quasi ex somno vel morte resuscitati videbantur, quos prius ebriorum more separatos dixisses. In aquam medicatam oppidi Canstat, & fontem ad Nicarum è regione ferè versus molam, pisces iniecti planè moriuntur. Octob. 4. cum ad octo circiter pedum altitudinem fons fuisset exhaustus, aquae huius, quam prius sæpe gustaueram, poculum hauri integrum. Sequenti die horà quinta matutina cœpit audiri strepitus aquae ex scaturiginibus, riuuli cuiusdam instar influentis: manè bibi cyathum plenum aquae fontis Admirabilis non calefacte. In mensa aliud nihil bibi præter aquam hanc Bollensem, cum tamè ab octo ferè septimanis nihil aliud quàm acidus hausissem fontes: Volui autem hoc maxime tum vti, vt & odor & sapor & vires eius melius mihi innotescerent. A prædio circa secundam, & euacuato penitus puteo memet in eundem demisi (aptata sub axillis zona è chorda, ne vel vertigo infestaret, vel ea obrepens deorsum præcipitaret) atque ex vtraq; scaturigine tria hauri pocula, & exactioris contemplationis ergò per quadrantem horæ permansi. Interim aqua copiosè decidens frequentibus & magnis excipiebatur ac educebatur situlis: odor mihi videbatur aquae sulphureus, sapor & ineffabilis, nec gratus admodum, nec etiam vsque adeo ingratus: palatum tamen exsiccabat, quod & iam prius animaduerteram. Ex cuius
- Non turbatur.
- Puteus copiosus exhauritur.
- Boues ad fontem accurrentes.
- Pisces non offenduntur.
- Porus aquae.
- Descensus in puteum.

potu nullam insignem sensu mutationem, licet vesperi in cœna a potum solius a qua Yebenhausenensis acide redierim: ventriculus utraque sine molestia admisit. Insignis vir D. Daniel Moser, Consul Göppingensis, qui nobiscum aderat præsens, cum hortum admirabilem instruendum atque adornandum curarem, narrabat se odore aque medicatæ Mirabilis ex pago Semingen sensisse. Sed auidius inquisitioni Admirabilis huius fontis inbians legenam vnam hausit de scaturiginis matore profluente à meridie Gombingen versus, alteram de minore, quæ est versus Boll, in orientem procurrens, utrasque destillandas. Hoc eodè die videlicet 20.

Octob. aquam ex ipsis fontis Admirabilis scaturiginibus in poculis duobus argenteis reposui & reliqui in ijs ad Octob. 23. tunc deprehendi poculū paulò maius ex argento minus puro subviride & ferè croceum redditū, innatabat verò quiddam quasi oleagniosi: aqua autem ipsa videbatur putrescere. Alterum poculum minus ex puriore argento nō erat immutatum nec aqua corrupta & residentia expers, supernatabat tantum aliquid albicans. In scutella stannea siue è plumbo albo, aluminis quiddā etiam supernatabat in fundo arenule aliqua, (quæ tamè fortè aliunde) in partibus quibusdam scutelle macule aliquæ nigricantes & albicantes conspiciébantur, & in superiore aque margine crodis scutellam deprehendimus.

Octob. 7. aquas ex utroq; latice fontis Admirabilis antè exceptas, in Kirchen delatas, cum Iob. Lutz Pharmacopœo destillavi, eademq; simul opera aquas acidas propè Hatbouen: ac primum quidem in Balneo Mariæ, deinde in cineribus, ponderatis ijs prius in eadem phiala vitrea: sed aqua scaturiginis maioris tantillo ponderosior videbatur. In destillatione liquor prodiens primò, secundo, & tertio, non à modum gratus erat: quippe loturæ boli saporem referebat, desumptū fortè vel à scissili lapide, vel ab argilla, vel ab virisque. Ambas etiam aquas destillauimus in cineribus, idemq; aderat sapor. At is quem ex acido fonte deprehendimus, magis displicuit: de quo suo loco. Residentia pauca fuit, eaq; alba & insipida: in omnibus destillationibus, immixtis nihil adhæsit bacillis.

Octob. 21. eandem fontis Admirabilis aquam in ædibus D. Lutz Pharmacopœi Kirchenensis decoximus, idq; in patella ærea: cuius vnciæ 40. reddiderunt salis albißimi 5j gr. ij. ac superiora quidem magis salsa erant, quàm quæ in fundo. Idemq; planè euenit eà ad solem consumpta, materia quedam alba admixta videbatur. Octob. 22. eiusdem vnciæ 50. decoximus: resaltauit salis albißimi & leuißimi, neutiquam tamen acris, 3. β. In cacabis verò, quibus aqua balnei huius nostri incoquitur, ac crescit lapis crustosus, spissus, durus, & quæ cacabo adheret parte, cinereus: reliqua albus, puluere albo sparsus, quem ægroti balneantes, balneo egressi salubriter suis inspergunt vlceribus. Circa fontem hunc Mirabilem, vicinisque locis abundat argilla, partim cærulea, partim albicans, luteisque etiam conspersa colore. Ea saporis est baud ingrati, subadstringens & emplastica admodum tenaxq; est, exsecata durissima redditur in star lapidis scissilis cui succumbit. Hac argilla videntur figuli in pago Ebersbach, elegantiaq; ex ea parant pocula. In locis quoque vicinis terra quedam rubicunda obseruatur, quæ argille quoddam genus,

Probatie in poculis argenteis & scutella.

Destillatio.

Cōsumptio per coctionem.

Lapis in cacabis crustosus.

Argilla.

Lapides vitrei.

fornacum vsui in seruiens. Allati mihi à quodam ex sylua versus Gruibingen quidam quasi lapides, eorumque plurimos obseruasse aiebat in sylua quæ olim sagonum, nunc autem diuersarum arborum. Hi veluti lapides nigri sunt, vt succinum nigrum, splendidi, solidi, porosi subinde, fragiles, & qui igni admoti dissiliunt, similesque scoriarum fodinarum in S. Maria in Leberthal vel in Gerard Mengni, vis dentur aliquid cum vitro habere commune: Quid si olim in sylua prædicta paratum fuerit vitrum? Lapis hic contusus & in vase terreo igni appositus & in multis horas relictus fumum de se non reddidit, nec vllatenus colorem mutauit. In tege in ignem iniectus incanduit & in particulas dissiliit, eiusque pars liquefacta coaluit rursus vitreeque materiae instar apparuit, vt ipse expertus sum in Kirchen Octob. 23. Clariss. vir D. Georgius Gadner I. V. D. & in metallis separandis & probandis experientissimus atque peritissimus, cum ab Illust. E. C. quem probaret pyrites 3. Nouemb. offerretur, post exactam examinis trutinam deprehendit in 50. libris eius contineri drachmas duas argenti, nullum autem euprum in eo reperiri, sed tantum esse ein Vasserklis vt vocant: splendorem vero eius esse à sulphure. Pantaleon Keller Illust. E. C. Chymicus, quæ & aquam destillauit & metallica sudit, deprehendit, vt scripto annotauit, in aqua Admirabilis huius fontis contineri sal, alumen & vitriolum: marchasitam autem & carbonem nigrum (ita enim vocat succinum & bitumen) resolui in sulphur: ex marmore (ita vocat fluores albos) & lapide scissili emergere alumen immaturum, addebat præterea se in marchasita inuenire omnis generis metallica, sulphur, sal, vitriolum, alumen, antimonium, ferrum, plumbum, argentum, caprum, & lapides lazuli colore: verum separari non posse, quod sulphur & antimonium illa consumant & in fumum resoluant, marmoris mercarium siue aquam, sal, & sulphur igne consumpta fuisse: succini nigri mercurium in oleum resolutum esse, sal & sulphur combustum, in oleo eius tamen remansisse adhuc sulphuris partem: belemnitem habere perfectum sal, vnà enim materia ad vitriolum accedente & sulphure: lapidem scissilem reliquisse olei modo sulphur & mercurium, nec non argenti parum. Sanè obseruatione hoc dignum est: cum Pantaleon lapidem scissilem per descensum, vt vocant, destillatione experiretur, ceu oleum nigrum in subiectam aquam affatim defluisit, quod copiose innatas postea ab aqua separatum: cum autem aqua aliquot diebus in vase reliquisset, ex improviso apparuit vitrioli rubri, instar sacchari candidi tessellatim concreti, copia, quod planè vitrioli communis saporem referebat.

Aqua autem prædicta, in qua vitriolum repertum, iniecta gallarum decoctione, nigra reddita est.

Argentum.

Chymici
probatio-
nes.

Sulphur.

Alumen.

Vitriolum
rubrum.

Deputeo

De puteo fontis Admirabilis, domo, cacabis ac alijs.

C A P. I I.

Puteum admirabilem aquæ medicatæ Bollenſis (in quo fodiendo prædicta metallica reperta ſunt) accepi ad 217. pedes geometricos effoſſum in altitudinem, ad latus aëto cuniculo ad 32. pedes. Foſſores & aquileges dum fodiunt, tandè ad ſcaturigines fontis medicati binas magnas peruenerunt, è lapide ſciſſili, vt Scaturigines fontis. Scaturiginum verò (vt ſuprà meminimus) altera in meridiem, altera in orientem profluebat. At altiùs fodiendo progreſſis, tertiã etiam ſe offert parua, nonnullis ſalſa credita, cuius curſus præcedentibus duabus oppoſitus, in aduerſam planitiẽ pertendit. Cæterum foſſores pulchrè lapidibus munito puteo, relicta parua hac ſcatebra & altitudine 135. pedum, per tranſuerſum ſtructo tabulato ex materia querna, ſuperinducta $\frac{3}{4}$ argilla plurima, cauerunt egregiè ne duæ illæ aquæ medicatæ ſcatebræ, quæ tabulato ſex pedes altiores ſunt, in inferiorem poſſint deſluere cavitatè. Deniq; & puteum ipſum magnis lapidibus, cæſis, duris, albis, & valdè aſperis, ex Eberſpach (abeſt in de locus hic duarum horarum itinere) ad veſtè muſiuerunt. Porrò à fornice tabulata ſupradicta in puteo, ad ſupremam terræ ſaciem pedes ſunt 76. Supra terram paries putei è dictis lapidibus ad pedes duodecim extat. diameter putei eſt pedum 9. Septemb. die 8. aqua puteum ad pedes 40. replerat, ſic vt ad ſupremam terræ ſuperficiem vacui ſuper eſſent, pedes 36. adeoq; quò aqua poſſet eſſluere in locũ eſſluxũ conſuetũ priuſquam effoderetur puteus, ad pedes 27. opus eſſet accreſcere. Septemb. 24. veſperi nunciabatur, aquã 42. pedes cum ſemiſſe altam deprehendam. Porrò cocblides ſcalæ puteo ad ædificatæ ſunt, vt crateri proſpiciatur excipiendæ aquæ, quæ in putei ſupremũ rotis ſubuecta cleuabitur, inde in ſolia balnearũ deriuãda. Domus. Domus autè ipſa magnifica eſt & ſplendida, quã magnis ſumptibus Ill. E. C. curauit ædificandã. Multis inſtructa hypocauſtis, & cubiculis, denique & hoſpitiũ. Pharmacopolium. Balneo ea capacitatis, vt magno perſonarum numero lauando ſatis ſit futurum. Cacabi. Quin eãdem in domo etiam, ne quid languentis deſiderent, erit officina pharmaceutica inſignis Pbarmacopie Domini Iob. Lutæ. Vaporaria. Me conſulente cacabi ac coopercula ita parabantur, vt aqua ſtillatitia poſſit excipi ad potum, & vapores aſcendere per canales adaptatos foraminibus in medijs cooperculis (vt pro arbitrio occludi recludiq; poſſint) in cubiculum, quod cacabis imminabit: canalibus autem ſiue tubulis impunctur domuncula, in qua ſedebit æger ſuper cathedram ligneam vel aſſerem magnis foraminibus peruium. Porrò domuncula ſeu cibotium ita apparabitur, vt caput extet ſolum, ita circumquaque munito collo ne ad caput poſſint ferri vapores. Quòd ſi calor nimius obſuturus fortè videbitur alicui, tubulo obliquo ſellæ

apposito deriuatus calor temperabitur. Si quis autem crure solo aut brachio vas porum volet excipere, in eum quoque, vsum suæ erunt capsulae tubulique, ac commodati. Pro administrandis quoque stitlicidijs seu embrocchis necessaria instituentur. Hortus ante domum & balneum. Quæ omnia vt bene & citò expediantur, Illust. E. C. Octob. 15. solertem architectum Georgium Stegele ad me misit. Eà etiam imperante, hortum curauimus magnificum parandum operà lob. Lut. hortulanus Goppingensis & lob. Iacobi alb. Stuccardiani, adiunctis operis ducentis sexaginta tribus. Cæptum est autem opus Octob. 4. atque ita institutum, vt in aream vndique circa domum pedes centum & tredecim cedant. Fossa lata pedes 11. alta sex, quæ totum atrium ambit, ac puteum fontis Admirabilis includit. In quatuor angulis longius excurrunt areæ rotundæ, in singulis singulæ, pedes 26. latæ fossæ etiam prædictæ extrinsecus cinctæ Angulares areas quatuor interscedunt totidem in longum protense, magnæ, fossæ, vt priores, eadè cinctæ. Ad deoq; hortus hic latè patet, quàm latè & domus & atrium, putà ad pedes 347. in externis horti duobus angulis duæ similes areæ rotundæ, locis autem intermedijs triangulares, fossæ, etiam cinctæ. In atrio aditus tres, quorum vnus in hortu: in vnam fossæ partem deductus riuus, ita tamen vt ad eam partem, vbi fons, nequaquam perueniat, à quo curauimus disertendum quantum potui: reliquæ, quæ circa hortum, fossæ aliunde deriuatas excipiunt aquas extra hortum, prius quàm riuus fossas ingredatur, duæ sunt piscine, quas reponendis enutriendisq; piscibus parandas curauimus, vnam rotundam, alteram quadrangulam alterâ parte longiore seu ^{triquetra}. In atrio & horto ordo vnus confitus arborum fructiferarum, pomorum, pyrorum iam satis adularum & instarum, Geppingæ emptarum. Absunt à fossa singulæ pedes decem cum semisse à se inuicem triginta vnus. Est in horto & alter ordo, sic vt liceat intus quoque circum hortum in vmbra obambula e, nec non in areis tum rotundis tum triquetris diuersorum generum conspiciuntur plantatæ arbores. Pari ratione & extra fossas tres arborum variarum ordines dispositi visuntur, quarum aliæ inserendæ, aliæ instæ, aliæ sui generis. Sed & campum scopetario exercitio destinatum duo ambiunt ordines. Cæterum per æquoris illius prata, quæ à balneo Admirabili in Boll pagum itur, ad agrorum marginem, binos arborum ordines plantandos curauimus. Sic vt earum, quæ iubente me consistere sunt, numerus ad 550 ascendat. Ne autem incuriâ vlla hæc pereant decora, præfectus est horto Cepuros, qui plantas excolat & stirpes necessarias in eorum vsum, qui aqua hac medicata fruuntur. Denique vt numero dicam, nihil Ill. E. C. eorum omittit, quæ ad exornandum hunc Admirabilem fontem, tum valedudinem ægrotorum, qui ad has aquas venient, procurandam pertinent. Adsit porro Deus propitius benoicis, omniq; memoria dignissimis cæptis. Iam ad situm veniamus. Balneum hoc cum suo fonte & domo magnifica, in prato positum est amæno, non valde humido, cui vicinæ aedes nouæ ciuibus Bollensibus, qui bombardis ad scopum collimant, deseruientes: circa quas, præter recens plantatas arbores, sunt quercus antiquæ, quibus ad salubriorem vmbra æstiuos soles exclu-

Hortus.

Arbores
plantatæ.

Hortulanus

Bombardis
destinatus
locus.

suram salices crebrae adsitæ. Quo loco non importunè varios instituant lusos, quibus se recreant & quibus qui se lauant, honestæ recreationis & exercitatio- nis gratia frui poterunt: nec desunt collusores, cum tanta præsertim omnis generis hominum è vicinis locis frequentia eò confluat.

De pago Boll, incolis, ac aliis locis in quæ è domo balnei ab Ill. E. C. insituta, è que colle proximo Eichelberg patet prospectus.

C A P. III.

T Antillum à fonte nostro medicato abest pagus Boll, vt vno boree quas drante facile conficias, itinere iucundo per prata & agros. Is autem non minus amœnus quàm magnus, loco situs est partim plano, partim dis- ioso in quo domus circiter 160. satis commodè edificata, lapide siisili tecta. Sed præcipua, vt par est, templi amplitudo & structura, in quo mihi sequentia ob- seruata. Lapis olim portæ templi adpositus, cū hac visitur inscriptione, (literis, non illis quidem Romanis, sed ad Gothicas dictis accedentibus:) Il. Calend. August. dedicatum est hoc templum in honorem Domini nostri Iesu Christi & sanctæ Mariæ. In ipso templo scuta antiqua sunt renouata: vnum cum hac inscriptione Der Grafen von Rawenstein alt wappen Fraw Berchten der ein mann, h. e. Comitum à Rawenstein vetera insignia, vnde oriundus, Domina Berchtæ primus maritus. Anno 1531. alterum cum sequenti Graff Heinrich von Irizberg der dritte mann, h. e. Comes Henricus ab Iriz- berg tertius maritus. Propè templum est sacellum, cui adscriptus annus 1464.

Templum.

In sacello ad mortis effigiem legitur:

Schawen an arm vnd reich
Ihr werdend all mir gleich, id est,
Contemplamini pauperes & diuites,
Similes olim mihi eritis.

Nec sua Bollenfibus deest curia seu domus, vt hodie vocant, senatoria, neu- tiquam spernenda, & vt locus fert, satis instructa, quæ me fontis Admirabilis historiam pertextentem ab Augusti mensis 23. ad Octob. 25. excepit. Puteos pas- sim est videre multos, maiores, minores: vnum etiam magnum extra pagum: at- que hosce quidem non altos admodum, aqua tamen laudabiles. Medium verò pa- gum interluit riuulus. Incolis statuta mediocris, quorum plures videas senes qui etiam ad centum perueniunt annos, id quod aquæ medicatæ beneficio fieri per- suasum habent quidam, qui etiam malè affecti, ad eius haustum confugiunt:

Domus se- natoria.

Putei.

Riuulus
Incolæ.

opes non penitendæ, vestitus honestus : in agris colendis laboriosi, diligentes: erga aduenas officiosi, humani : in audiendis concionibus, quantum ego quidem animaduertere potui, seduli. Victus satis lautus & panis laudatus. Est & ijs Vaporariū. vaporarium satis commodum & amplum, in quo ipse & sudauit & laui: id valde frequentant & sæpe scarificant : eorū nomine balneatore & tonsore non desistuntur, (cui nomen Christophoro Guttewirt) viro humano, in fracturis reparandis, luxationibus restituendis, aliisq; Chirurgicis operationibus administrandis exercitato. Est & pago sua moletrina. Concionatorem habent doctum D. M. Erbardum Frischmannum, eique doctum $\omega\omega\omega\omega\omega$ adiunctum D. M. Tobiam Ceparium, vtrumque officio suo diligenter & fideliter perfungentem. Diuersoria tria, interdum plura: equorum non spernendorum, pecorum bonorum beneque habitorum copia. Carnes in hoc pago & vicinis vt salubres existimem facit pascuorum bonitas, siquidem prata carum herba sive carui dicta, trifolia, aliaq; salubres plantæ, de quibus post, conuestiunt. Non longè inde, præter riuulos, flumina vicina Niccarus, Elsa & Lautter, pisces quidem primæ notæ suppeditant: Vina verò vicinia tota, eaq; salubria, siticulosos balneatoribus & lauuantibus expetita, oligophora, acerbitalis insignis nescia, se eligantur. Tenioribus arentes fauces acidi fontes proximi, de quibus mox, colluerint : nec aues & ligna desunt, quippe que vicini montes & syluæ subministrant. Aere conijctio salubri & temperato vii, nec calore nec humiditate, nec frigore nimio (non enim altiores niuosi montes vlli in vicinia) infesto: aperto, libero, non valibus concluso, non paludibus stagnisue nubilo, sed quem è riuulis & torrentibus aura lenis euentilet. Temperatoris autem aëris mihi fidem facit fructuum, vt pyrorum, pomorum, malorum cydoniorum, in hoc pago & vicinia vber copia, cum tamen hoc anno 1596. plerisque locis pluuiâ frigoreq; enecti, cum aliarum arborum tum vitium flores fructuum spem omnem præciderint. Nec inefficax aëris salubrioris argumentum præbent hîc senes vegeti & alacres : sic vt melancholicis commodiorem locum, tam propter loci amœnitatem, quam vicinarum urbium, proximorumq; castellorum & pagorum, de quibus post, vix queas reperire. Euntibus à Boll pago ad fontem medicatum & balneum, ad sinistram pulebri colles, culti agris, hortis, pratis, arboribus fructiferis mirâ voluptate ociosos mentemq; perfundunt: nec minores montes proximi non admodum elati (in quibus apri, capreoli, cerui (qui hinc, vt supra meminimus, progressi ad fontem aque huius desiderio confluebant frequentes) vsque ad pagum Eichelberg, horæ circiter semissis à balneo itinere: inter quem & fontem medicatum Bollensem est ad colles pagus inter arbores fructiferas ferè latitans, welden im Hunerlaw dictus, à fontè vix horæ quadrantem remotus, in quo Septemb. 17. multa obseruaui pomorum & pyrorum genera. Atque ex istis quidem montibus torrens se precipitat, fontem medicatum præterfluens, quem vbi præterijt, alteri ex yisdem montibus orto miscetur, per scissiles lapides delapsus, id quod de altero quoque inaudiendum. Posset in hoc riuulo piscina vna pluresue præter iam pa-

ratas asseruandæ propagandæq; piscium soboli parari: non longè autem à Bol-
lenſi balneo ponticulo iungitur riuulus ad pagum Pleinſpach tendens. Ante
in qua prata optima ſalutaribus herbis donata. In agris ſerunt ꝛeam dicoccam,
& ꝛea genus vernum, quod Immer vocant (de quo poſtea) auenam, piſa, fa-
bam, viciam, linum, canabim, braſſicam capitatam albam &c.

Fons
Planities.

Eichelberg autem, de quo paulò antè, pagus eſt pulcherrimè ſitus ad mon-
tem, in quo variæ ſtirpes, in planitie mihi minimè obſeruatae. In hoc monte a-
gri quò minus arentur faciunt cliuorum præcipitia: quare ligone fodiuntur.
Habet & ſalientis aquæ, bonæ, frigidæ ſcatebram. Cum à pago ad caſtellum
aſcenderem, cochlitæ lapidis magni fragmentum inueni, vt in fine libri ex ſi-
gura apparebit. Supra pagum in montis non admodum alti cacumine erat olim
caſtellum, ſatis laxum (cuius etiamnum apparent rudera) ſitu & proſpectu
amœniſſimo, faſtigio rotundo, liberum etiã circumquaque, & à monte maiore,
qui retro eſt. Hinc audio pro paranda calce ad noſtrum balneum ædificandum
multos auectos lapides: quando non admodum longè à monte Eichelberg illuſt.

Eichelberg
pagus &
caſtellum.

L. piſi coch-
lites.

E. C. fornaces calcarias tres magnas (apud quas fui Sept. 22.) exſtruendas cura-
uit, ad Mompelgardenſium inſtar (vnde operas euocauit) è vimine plexo in
turris modum faſtigiatas, argilla intrinſecus oblitas. Cæterum ex colle Eis-
chelberg (qui horæ circiter ſemiſſem à fonte abeſt) & balneo medicato Bollèſi
eiuſq; domo, & planitie, conſpiciuntur vrbes, caſtella, pagi, montesq; excelsi
crebri, quorum partem annotabimus, vt de fontis huius medicati amœnitate
cõſtet. Sicuti ex tabella chorographica quam à Philippo Gretter Ill. E. C. pictore
diligentiſſimo, depictam ſculpendam curauimus, manifeſtè apparebit. Porro
autem retro caſtellum hoc, ad ſiniſtram, eſt mons ſyluoſus, mediocriter altus.

Fornaces
calcariae.

Inde aſpicientibus offert ſe pagus (niſi proſpectum eriperet interiecta ſylua)
Hepſchaw, ita demonſtrante ruſtico, horæ vnus itinere ab Eichelberg diſtãs,
quem montes ſpectandæ magnitudinis parte poſtica claudunt. Indidem & Willa
vrbs (horæ ſemiſſem ab Eichelberg abeſt) conſpicitur: (quod iter & ipſe ab Ill.

Hepſchaw.

Villa vrbs.

E. C. Pracũ euocatus ſecutus ſum, per Eichelberg nimirũ & Willam, quam ſub-
iectum ^{попосътов} amplum, & vineæ frequentes decorant: accedit & vrbi digni-
tas à præterlabente fluuiò ex Lautter deducto (duo enim fluuij eodem gaudent
nomine) ex Neidlingen pago & caſtello ſcendente, quod à Boll quidem
duas circiter horas cum ſemiſſe: à villa autem horæ ſemiſſem abeſt. Hic libet
obiter luctuofam intexere hiftoriam: Octob. 20. cum Kirchen contererem,

Lautter flu-
uij duo.

circa horam nonam in ſuburbio willenſi incendium obſeruauit: nam animad-
uerſo hominum concurſu, auditoq; campanarum ſonitu, in collem ad ſiniſtram
prope Vmbden ſubuehor, ſyluaq; eluctatus, fumum percipio denſiſſima caligine
horridum, quo loco horreum & ſtabulum vaccis illuſt. E. C. deſtinatum, ama-
plum, in quo cordi ſæni viſ magna. Feliciter autem in tanto infortunio ceſſit,
quòd, licet violento impetu debaccharentur venti, in plures domos contagij ignei

Incendium
à cordo
ſceno.

vis ulterius, non scripserit. Incendij causam referunt multi ad fœnum autum-
nale nondum satis resiccatum repositum. Eandem etiam causam existimant
concremati horrei & bubilis Illust. E. C. in Babenhause n. Octob. noctu. Vidi
aliquando & Mompelgard incendium, quod à cordo fœno quoq. excitatum di-
cebatur. Id putant euenire, fœno cordo per imprudentiam humido & putresceti
reposito. Sed ad rem. Ultra Vvillam ad sinistram est mons rotundus, ab alijs se-
iunctus, in quo agri: in cuius cacumine fontem esse perhibent. Talem etiam ha-
bet Illust. E. C. in vitifero suo monte Montbelgarden si, Eiusmodi etiam in Sunz-
gonia Lotharingiam versus in cacumine præcelsi montis ab alijs semoti, in cas-
tello Vvildstein, Abbatum Maurbachensium, obseruaui. Ultra prædictum mon-
tem. Willensem ingentes sunt montes alij, in quorum sine ad sinistram ex castello
Eichelberg ostendebatur Hanenkam arx diruta, in monte syluoso, ab vrbe
Vvilla horæ semissem distans. Retrò excipiunt valles, & has montes alij. Inter
Hanenkam & pagum sequentem Byfsingen interiacet syluula: Est autem
Byfsingen, Byfsingen pagus magnus & templo insignis, horam à Vvilla submotus, quem
Vracam contendens pertransij. Sequitur magnus mons & excelsus, in cuius fa-
stigio, satis illo quidem amplo, arx est Teck dicta, ante annos multos diruta,
longè lateq. per Ducatum Vvirttembergicum conspicua. In itinere Vracensi ex
Byfsingen, semita insistens montem ascendi, flante vsque adeo violenti vëto,
vt verendum esset, ne cum equis præcipitaremur. Octob. 23. iterum ex Kirchen
contendit ad montem Teicensem, locum visurus vnde bolus rubra eruitur,
qui est iuxta viam, de qua susus capite de Bolo. Inde autem, locum prius contem-
plati, progredimur ad arcem vsque, cuius muri pulchrè extructi, vndeq. insignis
longè lateq. prospectus. Suprà est planities plurimè passuum, & quod notabile, insig-
nis fons passus plures ab arce è rupe promanans. Montè hunc ambiunt cõuales
circum quaque spatiose, quibus ab alijs dirimitur montibus, neque verò planities
tanta vt delapsa eò aqua inundet. Paulò supra fontem patula est Tilia montana
siue minore folio, satis hic tamen magno, quæ Septemb. 2. diluculo antè solis
exortum de caelo tacta nouem Helueticas vaccas, eximias, sub ea recubantes, ex
ijs quas multas ibi curat alendus Illust. E. C. obruit. Ibidem etiam bubile ab arce
passibus aliquot abest. Sed vt eò, vnde sumus digressi, redeamus, Teckham præ-
tergressi, cacumen montis ad sinistram reliquimus, in quo, præcipiti situ, arx cõ-
spicitur, à Byfsingen horæ semissem sciuncta. In eodem itinere Vracensi in op-
pidum Auwen deuenimus, cui adnexum suburbium, interluente fluuio Laut-
ter alio à suprascripto cognomine: siquidem hic per Lemmingen & Guttens-
berg arce & pago à Boll quidem tribus horis distante, sub aspectum tamen mis-
simè cadente, transit: Quod autem soli inter Auwen & Teck interiacet, hora
ferè medià: ad fontem verò Bollensem duabus horis cum semisse confeceris:
Vineis habet multas & pomaria pulchra, planitiem versus quæ Kirchen respic-
cit. Propter Auwen ad horæ quadrantem, per prata vallem versus & montes
euntibus, fons occurrit & balneum, cui Sauwbad nomen. Vbi supra fontis exi-

Fontes nota-
tatu digni.

Hanenkam
arx.

Byfsingen.

Teck arx.

Bolus ru-
bra.

Tilia fulmi-
ne tacta &
boues suf-
focati.

Auwen op-
pidum.

Sevvbad.

ortū collis est vitibus constitus. Gemina fonti scaturigo, altera occlusa, quæ degustata frigida quidē, sed ineffabilem saporem relinquit: altera in piscinā diffusa degenerat pauiam, in qua iunci magni, & ranae mihi obseruatae. Ex hac piscina inferius paulo altera quoque deriuata est. Qui adhaeret cacabis lapis crustatus subcinereo & luteo colore pallet. Scribit doctus vir Georgius Marius Vvittēbergenfis, olim Ill. Electoris Ludouici Palatini Medicus, fontem hunc constare cupro, viz triolo & Erythria terra (intelligo rubricam) est hoc loco balneum duntaxat & hospes vnicus, quò quidam lauari causa concurrunt, sic vt pluribus interim balneare volentibus satis sit loci. Sed progrediamur. Ex Eichelberg, vltra syluulā in planitie in conspectū se dat Nabern pagus cum templo, non longè à Nabern fons est ad dysenteriam commēdatus (apud quem fui Octob. 23. cum Domino D. Rentzio) de quo copiosius capite de dysenteria. Sequitur Dettingen in planitie horæ semissem à Nabern, ab Auwen autem & fonte Bolleensi duas horas cum semisse dissitus pagus vastus, templo insignis, & amēnis pomarijs, quem interluit fluiuius Lautter, ex Auwen progressus: hanc mihi transitus fuit Fraco per Auwen, indeque vrbem Kirchen non longè inde dissitam venienti. Propè Eichelberg ad horæ quadrantem est piscina, inde pagus Holtzmaden, à balneo Bolleensi horam ferè vnam. Nec longè inde ab itinere Bolleensi, Kirchen versus, ad sinistram, sese alius offert pagus Iesingen, magnus ille & templo auctus ad fluiuium Lautter à weilheim delapsus. Abest hic à Balneo & fonte Bolleensi horam vnam & semissem: à Kirchen vrbe, horæ semissem, propter viam ex Boll, Kirchen versus ad sinistram. Sub Eichelberg ad horæ quadrantem est Zell pagus (in quo fui) satis magnus, à balneo horæ semissem dissitus, Templo, Concionatore, & Ludimagistro: puteis in super bonis, & salientis aquae fonte laudato, arboribus fructiferis multis (quarum fructus plerisque annotaui) donatus. Domos tegit lapis scissibilis, (cuius fodinae ad balneum venienti mihi obseruatae) varias limacum figuras, & ex his aliquas nitella cupri fulgentes, pyritenāq; exhibens. Horæ quadrantem vltra Zell per agros & prata eunibus, ad syluulam rusticorum, est riuulus, quem per lapidem scissilem delabentem gemini colliculi vtrinque coercent, iuxtaq; illum fons, cui Rappenzagel nomen fecerūt. Is per scissilem lapidis crepidines olim fluebat: postquam autem Illust. E. C. ad pedes aliquot peruestigandum curauit vltra riuulum, in restagnantem paruam paludem abijt. Cuius mihi aqua, Septemb. 19. contemplanti, caerulea visa, odore sulphuris graui: mota veluti nebulae albicantes innatabant, cum tamen subitus pura esset. Referebant rustici, nisi praecedente die pluisset, superficiem albam futuram fuisse, haud secus ac si flore lactis esset obducta. Addebant hanc aestate senes & pueros scabiosos in colotos sanitatem recuperasse. Aqua est non admodum frigida, sapore ineffabili, subadstringente. In ea vidi pisciculos, quos fundulos esse dicebant, & à pueris capi. Vtrinque imminet colliculi è lapide scissibili limacibus figurato. Variæ salutares herbae, inter quas & Asarum, propè prozueniunt. Exonerat se autem in riuulum. Verum nqn eam suppeditat aquae coe-

Nabern.

Dettingen.

Holtzmadē.

Iesingen.

Zell.

Fons medicatus Rappenzagel.

piam, vt potuerit ibi balneum institui: ita tamen adornari possit, vt è proximo
 balneo eò se transferre queant ægroti, seu animi recreandi seu bibendi ergò, si for-
 tè, quàm Bollenfis, magis esset medicata. Octob. 20. reuersus ad fontem Rap-
 penzagal, aquam deprehendi subcæruleam, odore & sapore bituminis vehe-
 menti, euidenti. Narrabat qui deducebat, multos ex Zell & Eichelberg de hoc
 fonte bibere, ac qui primus detexisset (huic Petro Hanne nomen) rusticum Ai-
 chelbergensem esse senem, venationi valdè addictum, qui & olim obseruauit
 ceruos sepius eò venire & de eo bibere: illum autè nullam ferè aliam aquam bi-
 bere. Huius aquam Kirchen vrhem 21. Octob. delatam in sartagine decoxi, cuius
 vnciæ 40. sedimenti 3 ß. reddiderunt, sed diuersi à fonte Mirabili: siquidem
 & quantitas minor relicta, & color diuersus, cinereus, falsedinem vix dum res-
 piens. Sartaginem diuersæ maculæ infecerant rubentes, subluteæ, quod ab aqua
 Admirabili non euenit. Eadem in sartagine ferrea decocta, flauescens quid in
 margine fundoq; reliquit. Gallas in patella ænea ex aqua communi decoximus,
 quarum colamen cum aqua Rappenzagal remissum gallarum colorem retulit.
 Quæ autè in sartagine ferrea erat, tota nigra reddita est aqua. Verùm remissa de-
 coctio cum aqua in fictili & æneo vase colorem minimè mutauit. Decoctio etiam
 gallarum ex aqua communi in ferro, nigra reddita est: in alijs vasib, non item:
 vnde apparet Fallopij argumentum in discernendâ aqua aluminosa & chalcans-
 tho delibuta incertum esse, vt iam dictum. Iam ad alia pergamus. Qui ex Boll
 pago Kirchen contendunt, Zell pagum proximè relinquunt ad sinistram ac
 transeunt iuxta fodinas lapidis fissilis, quem figurarum varietate ludere anis
 maduerti. Hoc iter etiam conficiens veni in Ombden pagum egregium templo
 donatum & hospite, à quo per noctem satis lautè exceptus sum: pagus autem hic
 à fonte Admirabili abest horæ vnius itinere. Ex fodinis mox dictis rusticus in
 ysdem dum prætereo laborans, Agstein nomine dedit Bitumen Gagatæ remis-
 ssum. Ex hoc genere quædam partes sunt friabiles, sed non ita vt in bitumine
 Bollenfi: ad sunt aliæ partes similes succino nigro vel lapidi Gagatæ. Igni si ad-
 moueas, flammam concipit, odor, qui bitumini. Primio obtutu titionem dicas,
 nec enim abludit similitudo germana. Inter Eichelberg & Ombdè interiacet
 syluula. Post Ombden sequitur Kirchen vrbs, vnius horæ itinere, vbi & tors-
 rens superandus. Infra Kirchen iunguntur vtrique Lautterfluuij. Ex Eis-
 chelberg deinde monstrabat rusticus pagum exiguum Linddorff ad Nic-
 carum, & alium Reydern vicinum vrbi Nürtingæ, quæ est ad Niccarum:
 (quam, quò minus videamus, impedimèto est sylua) ab Eichelberg horas duas
 cum semisse, à balneo tres distitum. Ostendebat idem & pagum Dailfingen,
 quem magnum esse dicebat, ad Niccarum situm, horam vnâ vltra Nürttin-
 gen. Post Kirchen item ad dextram pagum Ottlingen ad horæ quadrans-
 tem: inde arcem Podertzhoffen cum pago. Hinc windlingen, in quo arces
 duæ, vbi antè annos 12 fuit. Proximè Boyhingen pagum cum templo. Horam
 vnâ vltra Kirchen, Kungen pagum cum arce nobilium à Thum. Demons-
 trabat

Ombden.

Bitumen &
Succinum.Kirchē vrbs
& arx.Nurtinga
vrbs.

Dailfingen.

Podertzhof-
fen arx.Kungen
cum arce.

strabat & Bercken in monte ultra syluam, pagum magnum cum templo, horam unam à Kungèn, ab Eslingen horæ semissem, à balneo Bollenfi horas quatuor cum semisse distitum, monti autem aiebat subiectum Niccarum. Ex Eichelberg non longè à pago Zell conspicitur Pleinspach pagus, amarus (à balneo horæ semissem abest) fructiferarum arborum frequentia fecundus: eò per prata, agros, collem, peruenitur. Hunc allat riuus, qui fontem Bollensem proximè præterlapsus, Hattenhouen & Rewenstat versus pergit, ubi funduli & pisciculi Pfellen Germanis dicti capiuntur. Non longè à Pleinspach, horæ ferè semissem à fonte medicato, quà Bollà Eslingam itur, est pagus exiguus (weyler vocant) quem & Rewenstat indigitant, in quo fons acidus laudatus, 13. Septemb. ex scatebris mihi degustatus, probabatur, sapore acido, qualis est fonti S. Petri in valle Griesbachiana Episcoporum Argentinesium, à rusticis sapor ei adscribitur æris h. e. ut ipsi loquuntur, Es Kupfert. Mihi verò ser. uigiam sapit, aut atramentum scriptorium. Non est vsque adeo tamen ingratus, nam & pleno hauitu horà vnà ante cœnam sine noxa me proliui: ipsiq; adeo rusticis, licet alium habeant fontem, ex hoc tamen ad potum, ex altero ad cibos coquendo aquam hauriunt. Positus autem est, ad moletinam, in patci formam lapide cæso extructus, quem circum Lichen seu hepatica coronat. Proximè autem inferiùs inundat riuiulus ex Pleinsbach promanans, quà à fonte medicato Bollam itur: ubi & in sylvâ vicina ceruas tres vidimus, quæ conspectum nostrum neutiquam refugerunt, tanquam cicures, & hominibus assuetæ. Ceterum aquam prædictam acidam, quam Hattenhouensem uoco, Octob. 7. in balneo Mariæ destillauit: quæ primò, secundò, tertioq; prodijt, sapore erat ingrato, in star loturæ boli argilloso: residua subflaua, argillosa. Octob. 22. in patella orichalcea cocta, sedimentum reliquit sublutcum, leue. Verum pergamus. Iuxta Rewstat est Hattenhouen, pagus magnus, templo donatus, horam ferè à Boll distans. Inde Schlierbach, pagus item magnus cum suo templo, horam circiter ab Hattenhouen: sequitur Hochdorff cum templo: inde Blochingen pagus cum templo, horam intermotus, non tamen conspicuus: vitibus multis excultus, quarum uvas Bollam uidi translatas, albis, bonas, dulces, benè maturas: rubras non item. Precedente die, fuit Septemb. 21. ceperant vindemiar: abest à Boll trium horarum itinere cum semisse. Vnam inde horam est pagus nequaquam conspicuus Alppach, postea Zell templo donatus, horam dimidiam ab Alppach, subsequitur. Post Ober Eslingen cum templo horæ abest semissem, ab urbe autem Eslinga quadrant emite: verò à Balneo Eslingam est horarum sex. Ab Eslinga duarum horarum itinere, ad sinistram est Stuccardia, nec ea conspicua. Ultra Hattenhouen ad horam cum semisse est Crapffenreutten pagus parvus: inde Burthenbron paruus quoque, ab Hattenhouen horam cum semisse: à balneo duas distitus: mox ad horæ quadrantem exiguus occurrit pagus, Diegeltzberg: post in monte pagus laxus cum templo, Hohengeru, tribus à balneo horis: hinc Palmarsweyler pagus templo donatus tribus à fonte medicato

Eslingen.

Pleinspach.

Hattenhoue.

Rewenstat.
Fons acidus.

Schlierbach.
Blochingen.

Eslinga
vrbs.

Hohengeru

- Adelberg
Abbatia. *horis abest. Adelberg Abbatia cūq; adiacens pagus Hundsholtz tribus à bal-
neo abest horis: Aschenbeyern autem pagus magnus templo decoratus, duabus
cum semisse à fonte medicato Bollenfi: atq; ab eodem tribus arx Rechenber-
gerhauſen in monte, oppidumq; ad montē vltra Göppingam. Supra Göppingā
verò horā cum semisse abest ad sinistram Hohenitauffen pagus magnus cum tē-
plo. In monte est Stauffneck arx collapsa. Inq; alio monte præcelso arx con-
spicitur Ramsperg. Mox Hohenrechberg pagus Baronum, medijs diei ita-
ne. e à Göppinga. Gemind vrbs Imperij, minus conspicua tribus à Boll miliaribus
seu horarum sex itinere disparata Medicum habet & Pharmacopæum. Redes-
untibus à fonte & balneo ad pagum Boll, est ad sinistram non longè à Boll pa-
gus Schningē, in quo domus egregiæ, hospitia duo, fons aquæ salietis & pu-
tei. Ibi quoq; multos videas lapides scissiles limacibus varijs picturatos. Eò loci
etiā copiose provenit hepatica siue lichen petreus. Proximè supra Boll, itinere
Göppingensi, habet Ill. E. C. qui metalla fodiant, iamq; excunte Augusto ad 33:
orgynus in altum progressi reperiunt lapides fissiles, pyritus varios, & cochlitas.
Paulò pòst ad dextram montes versus videre est pagum Durnaw, cum castello
Nobilis viri, Vvolffgangi Nicolai à Zillori: cuius pagi horologium in Boll ex-
auctur: ad sinistram verò, Bartzgerirt pagus magnus, templo ornatus, horam
dimidiam à Boll abest. Pòst etiam ad dextram, tantumdem abest Heyningē
pagus magnus, cum templo. Ad dextrā quoq; est Hamelshausen pagus, tēplo
insignis, horā vnam à Boll distans. Longiusq; ad dextram Elchenbach pagus
magnus, & is quoq; tēplo donatus, horā vnam à Boll & Durnaw. Iā ad signis-
stram, propter viam regiā est pagus Vhingen insignis magnitudinis, cū tēplo,
vbi & teloniū. Hinc Yrbinhauſen, pagus magnus, fonte acido & balneo splē-
dido celebris, horā vnam à Boll remotus. Ad sinistram item Liengbron fontē ha-
bet acidū, balneum & hospitium. Sequuntur inde ad sinistram, Fulbeck castellū in
colle: Fawendaw pagus cū moletrina ad fluuiū Fūls. Propterq; eundē hunc
fluuium ad sinistram fons acidus Göppingensis, & balneorū & pandochiorum
splendore nominatissimus. Proximè autē cis fluuiū Fūls ipsa sita est Göppinga,
minimè tamen conspicua ex locis Boll vicinis, vtraq; verò à Boll horā vnam cū
semisse abest. At Göppingam versus horæ semissem progressus occurrit pagus,
Voltzno templo donatus, cui in sacris præest M. lob. Sebles, vir doctus, & poeta
Germanicus insignis, ex prompta felicitatis, qui & historiā hanc meā de fonte
medicato Bollenfi carmine prosecutus est. Atq; hic quidem pagus minimè est
conspicuus sed proximi Eysling & Klein Eysling, Göppingæ ad dextram ap-
proximat Dondesdorff, nobilium castellū & pagus magnus, à Boll quatuor,
vt aiunt, horas remotus. Inde est Scharpffberg monti præcelso arx imposta.
Octob. 15. inuisimus fontem, quem Reechberg appellant, ego & Valricus
Gantz in quo itinere sequentia loca nobis vel adita, vel visa. Primum quidem
Stelen in prato haud irriguo seu sicco (quod genus Vvasen Germani vocat)
hic accliu via Brand dicto ascenso, syluam & montē in Horn transfuimus:*
- Fodinarum
tailorum.
Durnaw.
Heyningē
Vhingen.
Fōs acidus.
Göppingen
vrbs.
Ioh. Schles.
Horn.

ad dextram autem relicta sylua Kaltban, Steingrub venimus, vnde effusus lapis sabulosus bonitatis laudatæ, quo vsi sunt ad Admirabilis balnei substru-
 ctiones. Inde superato monte in planitiem (auff Buch vocant) venimus, ex qua
 demonstratus mihi mons & pagus Richenbach, vbi Ill. E. C. argenti fodine Richenbach.
 trium borarū à Boll itinere dissitæ, quò cõtendenti, per Hatlenhouen & Ros-
 welden pages erat transcendendum: demonstratum quoq; stagnū cum pago Spar-
 wifen: per quam etiā planitiē inimus, eius solū multis locis inuersum erat, quod Sparwifen.
 ab apris dicebant factum, Carlinam quærētibus. Hinc paulūm progressi ad fon-
 tem Rehenbrun descendimus, ad potum incolis celebratum, quem ad balneum Rehenbrun.
 Admirabilis fōtis faciliē deriuari posse affirmabāt: quod quidē fieri posse nō diffi-
 teor, sed non sine sumptibus, & quidem, vt mihi videtur, non necessarijs: quan-
 doquidem & ipsius fontis Admirabilis aqua potu salubris est, & in vicinia non
 desunt tum fontes tum putei laudati, aliosq; ipsi asserunt dari, qui cūm à fonte
 Admirabili propiū absint, facilius, si opus sit, etiam deriuari possint. Porro autē
 fontem hunc ex montis supercilio exortum, & per iugum quoq; ipsum excur-
 rentem, æstus solis securum venā perenni nequitiam arefcere perhibent: cuius
 alncum rupes constituit ex lapide arenoso quali ad ædium structuras vsi sunt:
 propter hunc fontē est videre terram duriusculam, nigram ferē, quā Schwartz
 lebern kils vocant, cuiusmodi etiā circa Boll pago & fonti Admirabili finitima
 loca inuenitur. Sub fonte est sylua Elspenhew & riuus: post sylua Nerle, per Nerle sylua.
 quam transtus euntibus Gruibingen. A fonte volentibus in Boll venire, ite-
 rum per semitā ascendendū fuit eundem, per quam paulūm descenderamus:
 vnde nonnihil progressi in aduersum collem tendimus, vnde fortē fonti origo
 prima in montis supercilio & planitiē inde excurrentis parte, quo loco aqua
 conspiciebatur, & in ea iunci & ranunculus adhuc florens. Proxima est fossa,
 ex qua figulus Grübingensis argillam effodit luteam, pinguem. Ab hac scrobe iter
 capessimus decliue leniter & iucūdum, per syluam im Horn, de qua supra, pul-
 chris arboribus ymbrosam: fraxino lanceis materiam suppeditatura, vmo sur-
 recta, ceraso fructu rubro & nigro &c. Hinc ad dextram reliquimus syluam
 Vvaldkumle & Kalckofen & Burckhaldert, olim Hohenlandsehrn Hohenlandsehrn
 vocatum: in media sylua monti impostum castellum eorum, qui templum Bol-
 lense fundarūt, cuius sola superesse perhibent rudera, & rara quedam ibi inter-
 dum inueniri. Sequitur ad dextram quoque sylua Heydenhawen, & alia
 Stuckenhawen. Demum Holtzwasser traiecto Bollam appulimus vnius
 vix horæ itinere descendendo à fonte Rechenbrun. Ultra Boll est & locus
 auff der Heyd dictus ad dextram euntibus Durnaw.

De commodis, quæ in nouo mirabili fonte balneantibus vicinæ vrbes & loca subministrare poterunt.

C A P. III.

NON parum certè fonti & balneo Bollenfi accedit ex vrbiū, quas multas habet vicinas, celebritate, propinquitatēq;. Inter quas Gōppinga doctos alit Medicos, quos ægri vel ante balneum, vel si quid inter lauandum sinistri accidat, consulere possunt. In ea medicorum factitarunt insignes Medici. D. D. Ojwaldus Gabelbauer, studiorum meorum socius, nunc Illust. E. C. Medicus aulicus: D. D. Daniel Mōglinus, nunc Professor Tubingensis, Gōppingæ 1581. mihi visus cū quo amicitia renouata Tubingæ hoc anno. Idē verò D. D. Adamus Iunius, & D. D. Iobā. Ochslin, vir sanè omni laude dignus ob doctrinā, medicinæ peritiā & in ea faciendā felicitatem, sine fūco & iactantia modestiā humanitatēq;. Habet & ea vrbs Pharmacopæos duos, Medicis in præparandis pharmacis qui subseruiant. Amplitudo ea, vt multa tum ad victum, tum ad alia necessaria abunde suppeditare possit: quò accedit & propinquitas, siquidem sesquihoræ summum horarum duarum, abest itinere, via incunda, fascili: arce Illust. E. C. magnificā, horto varijs stirpibus ex culto, fonte acido suburbano potu vtili, & balneo nobili donata: circa quē reperiri audio lapidē scissilem, & belemnitis frequentem. Est inter Gōppingam & Yebehausen fons acidus laudatus Lingenbron. In Yebehausen celebri balneo est fons optimus, de quo feliciter multas septimanas, ab Augusti putā 23. ad Octobris 21. bibi. Octob. 22. acidulæ Yebehausenæ in patella orichalcea decoctæ spumam albam edebant: quod autem lateribus adhaerens & fundo subsederat, album, leue, inspidum: colamini addita gallarum decoctione in patella orichalcea & scutella terrea, nulla inde secuta nigredo: in ferrea verò, color factus niger, nigerrimus tantillo vitrioli iniecto, in quocumque tandem vase, in quo esset decoctum gallarum, idē subito. In arena destillatæ liquor stillatitiuus non ingratus. Sed præter hanc, & aliæ vrbes non admodum distatē necessaria multa subministrauerint, vt Kirchen, arce Illust. E. C. splendida, quam duarum circiter horarum iter duntaxat semouet. In ea mihi notus egregius & eruditus Medicus Georgius Rentzius, qui in celeberrimis Germaniæ & Italiæ Academijs artem summa diligentia edoctus, tandem dignum studiorum suorum præmium in celebri Academia Tubingensi, Apollinea laurea decoratus recepit, magnāq; iam & dexterritate & felicitate medicinam facit. Quò etiam Illust. E. C. ex Calb. Ioban. Lutzē uocauit, pharmacopœicæ peritiæ, fidei, & sobrietatis nomine commēdatissimum, cui pharmacopœo

Gōppinga.

Fōs acidus
Gōpping.Fōs acidus
Lingēbrū.Fōs acidus
Yebehausen
ensis eius
que examē.Kirchen
vrbs.

lium lautè instructum, oleis, extractis, alijsq; varis magna industria & religione præparatis exornatū. Sunt & alij duo Medici, sed mihi non bene noti. Ultra Kirchen horam progressus est Nürtinga vrbs, vbi arx & Ducis viduæ sedes. Villa vrbs, vbi vineæ proximè, sesquiboram à Boll abest. Vracum indidem quinque horarum itinere, vbi antiqua Principum & Ducum domus, & in summo mote arx munitissima Hoch vrach in quo fui hoc anno ex singulari permissiōe Illust. E. C. Eo in loco & vicinis salutarium plantarum est proventus. Pisces bonos & maguos suppeditat fluvius Ernst inter quos & troctam seu trutam, vt nominat Eadr. Iunius. Vraci est doctus & felix Medicus ac insignis poëta D. Doct. Laurentius Homemus, cum quo contigit amicitiam contrahere gratissimam anno 1596. Aug. 6. cum eò ab Illust. Principe vocaret. Schorndorffum vrbs cum arce munitissima sex circiter horarum itinere distat; vbi mihi innotuerunt egregij Medici D. Philippus Brauch, & Pharmacopæus Lecubarus Hageloch, cuius hortum pulchris plantis excultum vidi. Eslinga vrbs sex circiter horarum itinere distat, vbi antiquus & summus amicus Dn. Sebastianus Volmarius celebris & doctus Pharmacopæus, excellentis & magni nominis Pharmacopæi stirpiumq; peritissimi Dn. Iohan. Volmarij filius: in cuius orto, anno 1560. raras vidi plantas, sicuti aliquoties in Dn. Sebastiani F. cui gener doctus vir D. Martinus Solfleich artis Peoniæ consultissimus, Medicus Eslingensis. Non omittenda hic Retlinga quatuor horarum itinere distata, in qua celebrari audio D. D. Alexandrum Camererium: habet & Pharmacopæum. Tubinga doctissimis in omni facultate Professoribus celeberrima, non longius, quam octo horarum itinere distata, præclaros habet Medicos D. D. Hambergerum, Mæglinum, Philippum Graver, & Pappium: nec deest Pharmacopæus. Stuccardia magna, Ducatus Vvirtembergici metropolis, Principum nostrorum & Ducum sedes, vnus diei itinere non distat, vbi socij mei, mesumq; Ill. Ducis Vvirtembergici, Medici aulici, D. D. Paulus Constantinus Phrygio, Oswaldus Gabelchouerus, & Christophorus Schwartz: quò & alij commeant subinde aut etiam commorantur Medici docti, in quibus est Gilbertus Vay. Pharmacopæi plures: diligens est Casparus Gebbardus Marchius aulicus in medisamentorum præparatione mistioneq;. Hic mihi non silendus hortus Ill. Ducis splendidissimus, cultissimus, multis plantis peregrinis vernaculisq; refertissimus. Vvisensteig, Illust. Comitit Rudolphi ab Heltfflein vrbs duas duntaxat horas distat, itinere satis commodo accliuo ad collem syluosum prope Boll, inde autem per conuallem amianis conclusam montibus quibus gratiam addunt prata & agri syluis quoque obfiti in Gruibingen vsque pagam satis magnam Illust. E. C. & Comitit, quò duo perueniunt riuuli, qui in fluuuim Filtz se exonerant: Sequitur deinde alius pagus Comitit, cui Milhause nomen: pauloq; post templum Totzburger, colli, qui monti obiacet, impositum: mox Vvisensteig inter montes, vbi pandochia varia, bona: vbi cum Septemb. 13. essem, magnus spectabatur hominum ex longinquis locis ob mundinas concursus. Eò venum equos

Nürtinga
vrbs.
Villa vrbs.
Vracum arx
& vrbs.

Schorndorf
vrbs & arx.

Eslinga
vrbs.

Retlinga
vrbs.
Tubinga.

Stuccardia.

Vvisensteig
vrbs & arx.

Gruibingē.

Milhause.

rum armenta, pecudumq; greges numerosi adducuntur. Splendidas hic habet Comæ ædes, qui hoc anno hortum quoque magnum, & amœnissimum instruxit quem metium inteluit Filtz fluuius, trutis diues, in quo fons aquæ salientis & piscina magna. In eo & admirabilis fons tribus in locis aquam in altum eiaculatus, piscinam paruam efficit, inq; maioris scaturiginis medio patet foramen, per quod magnæ trutæ susq; deq; feruntur, iuxtaq; est ex aqua effluente alia efformata piscina, in qua trutæ magnæ hepaticibus, quæ ter dantur in septis manant, abuntur. Aquæ frigiditas insignis, quam carpciones non diu ferant. Supra urbem quoque est piscina magna ex fluuio Filtz deducta, in qua genus anatum Syluestrium Vvisensteigenibus potus vinum plurimum generum, & in his Alsaticum, quod Vlma mittit: nec immeritò Vlman urbem amplissimam ad Danubium inter vicinas vrbes numerem, (siquidem vno die iter satis facit expediri potest) in qua non desunt magni Medici, & in his Leonhardi Fuchsis Medicici celeberrimi, filij, quorum vnus mihi in studijs apud parentem fuit socius. Sed nec sui huic vrbi desunt Pharmocopæi.

Vlma.

De viribus mineralium & metallorum, per quæ transit aqua medicata fontis Mirabilis Bollenfis, olim dicti Zitteren. Et primum

De facultatibus bituminis, & Gagatæ lapidis, siue Succini nigri. C A P. V.

Absoluta fontis balneiq; Bollenfis descriptione, quantaq; sit loci oportunitas ob vicinas vrbes, pagos, acidos fontes, flumina, aliaq; multa necessaria, instituti nostri ratio postulat, vt inuestigemus vires aquarum fontis Admirabilis, quas duobus Medice artis eruribus, Ratione & Experientia iunixi, perquiremus. Et quidem Rationis firmamenta venabimur ex mixturæ examine, mixtorumq; mineralium & metallorum viribus. Experientiæ verò fidem facient historie subiungendæ, effectuum indices. Quæ vbi expedierimus, verum harum aquarum vsum libro secundo ob oculos ponemus. Aquæ simplicis hic vires tradere non est necesse: eorum autem vires per quæ transit acquirere, nulli dubium esse puto. Ordiamur igitur à mineralibus & primò à bitumine, cuius admisti Admirabilis aqua, manifesta habet vestigia. De quo quidem, vt & succino nigro, ea hoc loco lubet annotare quæ nobis obseruata sunt, antequam vires pertractemus. Octob. 20. impositum bitumen in cochlear ferreum subiectis prunis minimè liquefactum est, sed excandescens duntaxat fumo & fuligine copiosa eructata sublutea, odore graui, qualis esse solet bituminis, paulatim consumptum in cineres paucos luteolos redactum est, neque in operculo, quo tegebatur, quicquam reliquit sulphuris. Octob. 22. coctum in aqua bitumen, neque mutatum ipsum est, neque odore saporeuè aquam admodum imbuat. Huic congener, ac penè idem, Succinum nigrum, durum, nec ita

Bituminis
examen.Succinum
nigrum.

frabile: quo^{lqz} ex vicinis scrobibus (vnde lapis fissilis eruitur) igni luculento in-
 iectum, in flammam magnam odore bituminis aut trifolij asphaltij exarsit, sic
 vt inter vrendam partes quædam ignis vi coagulatae cohererent, tandem in cin-
 eres abijt, qui nonnihil quasi mihi habere videntur. Meminit Leuinus Lemnius
 de occult. nat. mirac. bituminis, quod aliquid huic affine habet: Terra, inquit,
 argillacea lenta tenax, glutinosa, que contrectata manibus adhærescit: Cley
 nostri vocant, Brabaanti Leem: hanc sequitur bituminosa quædam concre-
 tio Darri vocata, ex qua glebas eruunt indigenæ nigras ac pinguedine imbutas,
 que accense vt aridi cespites, vehementissimos calores excitant, atq; in cineres
 redactæ, salo^{qz} perfuse materiam ac fomentum olim nostratibus præbuerunt
 conficiendo sali: Hæc ille. Bitumini subiungo succinum nigrum seu gagaten
 (qui Italis ambra nera, Germanis Schwarzer agstein) seu bituminis specië:
 idem enim mihi vtrumq; quam opinionem non excutiet Matthioli cõtra Fuch-
 sium censura, maxime cum censura suæ rationem nullam adferat. Reinerus So-
 linander de causa caloris fontium cap. 10. Bitumen, ait, quæ^{qz} eius naturam res-
 ferunt, in triplici sunt differentia: aut enim liquidum est vt oleum: aut crassum
 & quasi limi specië referens, aut durum & solidum &c. Durum autem bitu-
 men concrescit vel extra vel intra terram aut extractum ex aqua, & asphalti
 nomine apud Pbarmacopæos venit &c. Iac. Dalechampius Lugdunensis Me-
 dicus doctiss. mihi retulit sibi visum Succinum siue Arabum ambra gagate cõ-
 natum in Gallia Narbonensi effossum &c. Asphaltu, succino & ambrae Arabiae,
 bitumini cognata videtur camphora. Admirandam vim, quàm Aët. lib. 2. cap. 24.
 gagate bituminoso lapidi adscribit, eandem ego in eo genere remedij in cam-
 phora experimento cognoui: Si aquæ cyathus, in qua camphora, quanta nux auel-
 lana est, accensa cõflagarit, exhibeatur qui cardiaco simili symptomate & ma-
 xime feminis quæ vteri suffocatione laborant, statim liberari mihi constat &c.
 Bitumen in terræ venis minus durum, quod non potest poliri, alij terræ adscri-
 bunt, alij lapidibus: rei rusticæ scriptoribus ampelitis terra dicitur, quod olim
 vsui esset necandis & abigendis bruchis, qui teneras vitium gemmas infestant:
 Theophrastus carbones terreos videtur nūcupasse, Germ. Steinkolë: eius vsus
 frequens in Germania & Lugduni. Huius genus quoddam est mollius & fria-
 bile, vt potius ad naturam terræ accedat, quale id quod in superiore Germania
 effoditur: aliud durius, quod Galenus rectè lapidem appellat: quod durū adeo est,
 vt sculpi & poliri possit, varia sortitur nomina apud Auctores, id^{qz} omnes inter
 lapides referunt, nec non gemmis adscribunt quasdam ipsorum species. Huius
 generis est Gangites lapis apud Strabonē, quem cæteri Gagaten (ni fallor) vocat:
 Thracius Nicandro: Samothracia gemma Plinio & Obsidianus lapis: Hispa-
 nis Ambra &c. Cùm in balneis Lucensibus Hetruriæ medicinam facerem,
 Gagaten inueni deuolutum ex vicinis montibus, quem ostendi prudenti viro
 Gerardo Vallutello, qui summum magistratum Reipub. Lucensium nomine ge-

Terra Bra-
bantina ex
qua crema-
ta sal.

Gagates idē
cū succino.

Ambra cum
Gagate.

Camphora.

Bituminis
genera.
Ampelitis
terra.

Gagates.

rebat, qui inuestigare cepit huius lapidis metallum, inuenitq; natiuum ipsius
 solum diuersis in locis: iam fundendo ferro quidam, & alij coquendis cibus ligno-
 rum vice ad nutriendum ignem sunt vsi: vocant ibidem Pilignum, quia accen-
 sus picem redolere videtur: quod quidem commune est omnibus his, quæ ex bitu-
 mine suam originem ducunt &c. Quæ diximus hætenus, omnia bituminata
 aut bitumen sunt, easdemq; proportionem maioris & minoris habita, facultatem
 possident, & quemadmodum ipsum bitumen facile inflammatur &c. Plura
 quæ velit, legat ipsam Reinerum Solinaudrum: qui etiam Cap. 19. addit: in agro
 Treuirensi apud Vestphalos, vbi ampelitis terra copiose eruitur, in modulo per
 funem ad aliquot orgyias in terram descendi, & reperiri copiosissimam aquam oz-
 dore, sapore, colore bituminis, at tamen frigidam. Si aquæ calent in eo loco, qui
 eas effundit, aut ipsi vicino, sulphur esse vel bitumen aut aliquam ipsius speciem
 est necessarium. Tenapestium iam est vt ad bituminis vires deueniamus:
 Hipp. lib. 1. de morb. mulieb. vtitur ad dolores vterorum suffitu ex bitumine. Fu-
 sius autem ad Dioscor. lib. 1. cap. 85. explicantur: Bitumen, inquit, discutit, glutis
 nat, emollit, ab inflammatione tuetur, vuluarum prociuentias, strangulationes
 que olfactu, suffitu, imposito, emendat: comitiales morbos suffitum deprehendit,
 Gagatæ lapidis more: purgationes mulierum cum vino & castorio potum elicit:
 tussim veterem & anhelitum adiuuat: serpentum moribus, coxendicum late-
 rumq; doloribus auxiliatur: datur cæliaci in catapotio deuorandum: cum aceto
 potum discutit sanguinem concretum: dysentericis cum ptisana liquatum, in-
 funditur: desillationibus suffitione medetur: mitigat dentium dolores oblitum.
 Ceterum pilos in commodos siccum replicat specillo impositum: concafactum
 autem & cum farina hordacea, nitro, & cera illitum, podagris articularum do-
 loribus, lethargicisq; prodest. Pissasphaltus, eadem, quæ pix & bitumen, si mis-
 ceantur, potest: Galenus lib. 10. simpl. Bituminis, inquit, vis est tum resuscitator-
 ia, tum excalectorum in secundo ordine: merito itaque eo vtuntur & ad glutin-
 ationes vulnerum cruentorum, & ad alia omnia quæ exsiccari debent cum mo-
 dica excafectione. Plinius lib. 35. cap. 15. Et bituminis, ait, vicina est natura,
 (sulphuri) alibi limus, alibi terra: limus à ludææ lacu emergens: terra in Syria,
 circa Sidonem oppidum maritimum: spissantur hæc vtraque, & in densitatem
 cœdunt. Est vero liquidum bitumen sicuti hyacinthium (Zazimbium fortasse)
 & quod à Babylone inuebitur: ibi & candidum gignitur: siquidem est & Apol-
 loniaticum, quæ omnia Græci pissasphaltum appellant, ex argumento picis & bitu-
 minis. Gignitur & pingue, liquorisq; olcæci, in Sicilia Agrigentino fonte, in fi-
 ciens riuum: incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissimè sic adherescens.
 Vtuntur & ad lucernarum lumina, olei vice: item ad scabiem iumentorum. Sunt
 qui & naphthan, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi ad-
 scribant: verum ardens eius vis ignium nature cognata procul abest ab omni
 vsu. Bituminis probatio, vt quàm maxime splendat, sitq; ponderosum ac graue,
 leue autem modicè cum adulteratur pice. Vis bituminis, quæ sulphuris: sistit,
 discutit,

Pilignum.

Ampelitis
terra.Bituminis
vires.
Ex Hippocr.
Dioscoride.

Galeno.

Plinio.

discutit, attrahit, glutinat: serpentes ni-lore fugat accensum: ad suffusiones oculorum & albugines Babylonicam efficax traditur: item a lepras, lichenas, pruritūq; corporum: illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculos pilos replicant: dentiū doloribus medentur, semel cum nitro illita: trāsum veterem & anhelationes cum vino potum emendat: dyenteriam curat datur eodem modo, fistitq; aluum. Cum aceto verò potum discutit cōtra etiam sanguinem, & detrahīt mitigat lumborum dolores, item articularum: cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis: sanguinem sistit, vulnera colligat, glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma & hedyosmi pari pondere, cum myrrhae obolo subacti: comitiales morbos vsūm deprehendit: vulvarum strangulationes olfactum discutit, cum vino & castorio: procidentiam sedis suffitu reprimīt: purgationes saminarum in vino potum elicit. In reliquo vsu aramentis illinitur, seruatq; ea contra ignes. Diximus & tingi solidas ex eo statuas, & illini. Calcis quoque vsūm præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet in ferrarijs fabrorum officinis tingēdo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs vsibus. Item lib. 36. cap. 19. Gagates lapis nomē loci & amnis habet Gagis Lyciæ. Aiunt & in Lemnothea expelli mari, atque infra 12. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non desuntur. Cūm vritur, odorem sulphureum reddit: mirumq; accenditur aqua, oleo restinguitur: fugat serpentes, recreatq; vuluæ strangulationes: deprehendit fonticum morbum & virginitatem suffitus: item ex vino decoctus, dentibus medetur, strumiq; cera permixtus. Marbodæus in Dactylothea Cap. 28.

Gagates vi-
res ex Plin.

Marbodæus

Nascitur in Lycia lapis & prope gemma Gagates,
Sed genus eximium fœcunda Britannia mittit.
Lucidus & niger est, leuis & læuissimus idem,
Vicinas paleas trahit attritu calefactus,
Ardet aqua lotus, restinguitur vnctus oliuo,
Prodest gestatus tumidis intercute lymphæ,
Et dilutus aqua dentes firmat labefactos.
Per suffumigium mulieri menstrua reddit,
Accensus prodit fumi nidore caducos,
Effugat immites simili ratione chelydros,
Euerfos ventres iuuat & præcordia tensa.
Inde & demonibus contrarius esse putatur.
Vincit præstigias & carmina dira resoluit,
Et solet, vt perhibent, deprehendere virginitatem,
Prægnans potet aquam, triduo qua inersus habetur,
Quo vexabatur partum citò libera fundit.

Labet hic aquarum bituminosarum vires subycere ex lac. Theodori Taberna-
montani Thesauo aquario Germanico, Cap. 40. part. 2. Aqua que non solum

Aquarū bitu-
minosarum vires
ex Taberni

spirituales subtilitates a lustris habet. sed etiam substantiam ipsam corpoream. defz Erdbecksz Erdtwachsz, oder Schwefle kreidē, id est, bituminis vim habet calefaciendi, exsiccādi, emolliendi, abstergeri, discutiendi, glutinandi: morbu internis omnibus a frigore ortis confert potu & balneo: hepatis, splenis obstruētkione liberat: calculos renum & vteribus haerentes pellit: dorfi & lumborum dolores sedat: colicam & iliacam passionem curat: vterum refrigeratum calfacit viscidisque humoribus fixatum & contortum emendat: vtilis aduersus sterilitatem: matricem tumore affectam restituit: confert apostematibus vesicae: ventriculum frigidam calefacit. Erigidam hydropem exsiccat: omnia interna membra & viscera calefacit, aluum astrictam lubricat. Externo vsu, confert resolutis & contractis: neruos emollit & tendines retrahos breuioresq; redditos: tumores duros & tubercula resoluit. Dolores vagos & humorum frigidorum discursus per artus, tollit: (das schmerzlich lauffen vnd reissen in gliedern vnd das kalte gesucht. Aqua bituminosa pota, aut balneo vsurpata sanguinem concretum retentum, ab ictu, saltu, casu, dissoluit & euacuat. Balneum vibicum liuidas strias, tumoresq; a flagris, casu, verberibus ortos dissipat: artuum tremorem, podagram, obiragram, artritidem a causa frigida, tollit: imprimis autem ostacopō articulorumq; intolerabiles cruciatus, quibus a lue & enerea est origo, percurat: iuncturarum tumores discutit a quacumq; tandem causa profectos perminones sanat, & hyberno frigore stupentes debilitatasq; partes restituit in integrum: vulnera curat: omnibus frigidis neruorum morbis subuenit: scabiei, papulis omne genus nec non in ueteratis, sordidis fluxionibusq; obnoxys vlceribus medetur. Porro autem aqua bituminosa interdum secum de lucit visibile bitumen, qualis extrinsecus, quam intrinsecus vtilior: quae autē bituminis spiritu tantum est imbuta intrō rectius sumitur. Multas autem aquas bituminosas habemus in Germania.

Succinum
nigrum.

Idem Cap. 42 succinum nigrum (Berg campffer) species est bituminis (Bergwachsz) aut Succini (Bornsteins) impurius minusq; delicatum quam succinum, tenuiorum tamen partium & efficacius quam bitumen, ita vti nec verum sit succinum nec verum bitumen, sed inter vtrumq; ambigenus medium teneat, sicuti & mixtum habet succini bituminisq; odorem, non secus ac pissasphaltos, cui etiam anceps temperamentum inter bitumen & picem: praesertim autem notandum hoc esse discriminis inter bitumen durius (Erdtpech) & liquidum (Erdtwachs) quod licet eiusdem sint natura & generis, bitumē tamen durius (Erdtpech) impurius sit & odore minus grato, quam liquidum (Erdtwachs:) contra hoc illo purius, odore gratius, efficacius. Quoniam autem bituminis tum durioris (Erdtpech) tum liquidum (Erdtwachs) promiscua serē est vsurpatio: ideo aquam bituminosam hoc libro indifferenter eam omnem appellauim, quae utrolibet sit imbuta. Quae ergo aqua subtilitatum spiritalium aut corporeae etiam substantiae succini nigri (Bergkampffers) particeps est, vim habet calefaciendi, siccandi, dissoluendi, emolliendi, reuocandi,

Vires aqua
rum infecta
rum succi
no nigro ex
Tabern.

Intro assumpta forisue adbibita siccatur, calefacit, omniaque membra tam interna quam externa reficit, tumores duros & tubercula dissolvit, induratos & contractos nervos tendinesque emollit, vagos brachiorum, crurum dolores mitigat: contractos restituit: omnes frigidas fluxiones discutit exsiccaturque: refrigerato thoraci & pulmonibus confert: obstructionesque eorum aperit: dyspnoicos & asthmaticos iuvat: thoracem & pulmones ab omni viscida pituita, dyspnoe causa, repurgat: oedemata crurum qualiacunque exsiccatur consumitque, nec non hydropem aliosque superfluos humores. Solvit obstructiones hepatis, lienis, renum, veterum: urinam arenas, calculos pellit: dorsi & lumborum dolorem tollit: sanguinem concretum dissolvit: purgat & corroborat caput & cerebrum refrigeratum: catarrhum exsiccatur: chizragricis & podagricis utilis: iuncturas & artus mirabiliter roborat: aduersus omne genus sanguinis prefluuij idonea: sanat achores, (Grindt) serpiginem, (Haarwarm) maculas, fistulas, membrorum tremores, tum potu, tum balneo, modo debite vsurpetur. Montagnana de Balneis Petauinis Cap. 5. Balnei. S. Batholemaei aque tempore verno valde remissa calent: aestate & autumno valde calidae, pingues, crassae, molles & tactui gratiae, constant potissimum sulphure, vt animaduertere potui: destillatio etiam demonstrat habere multum bituminis siue asphalti. Facultates aquarum huius balnei sunt mediocriter calefacientes & insigniter emollientes omnes durities in quacunque corporis parte fuerint: nervos diu induratos & immobiles insigniter extensibiles reddit. Ego in balneum olim praescripsi Cardinali, cui contracti erant omnino pedes, genua & brachia: quem vidi in ijs aquis, & tetigi stantem rectum & artus extendentem, quasi esset adolescens: extra aquas tamen illae vires non diu durabant. Vidi Nobilem quendam eo deductum insigniter conualuisse. Fallop. de thermarum aquis & metallis, pag. 260. aquae illae que transcunt per venam bituminis sicci possunt in potu exhiberi. Nam & antiquitus exhibebantur euacuandorum corporum gratia, vt refert Galenus ex Archigene, & confirmat Paulus & Vitruuius. Si quis putet cum Matthiolo nos destitui bitumine, nisi ex Palestina habeamus, & quod vocamus bitumen, esse lapidem Gagaten, per melicet. Nicolaus etiam Dortmannus Professor Monspessulensis, lib. 1. de Thermis Belilucanis cap. 8. vbi dixit, in Belilucanis thermis caloris pabulum potissimum bitumini in venis, & extra contento tribuendum, subdit: extra venas solidiores, Gagaten, amplitem, fessilem referentes lapides eruti, quibus etiam fuscino quid simile saepe adnatu reperitur & ipsum bituminosi generis genuinum existes. Gagates quoque lapis siue succinu nigrum & est & reperitur in puteo fontis Bolleus Admirabilis, vt dictu, & locis vicinis, vbi bitumen quoque. Ceterum lapidi Gagatae vires easdem ferere quas bitumini esse, subiecta hic Dioscoridis verba ex libro 5. cap. 105. facile euincunt: in Gagatarum genere praesferendus qui celeriter accenditur, & odorem bituminis reddit. Niger est plerumque & squalidus, crustosus, perquam leuis. Vis ei molliendi, & discutiendi.

Montagnana

Bitumē etiā hodie notū non ex Palestina vendendum.

Gagatae vires ex Dioscoridis.

Galeno.

Deprehendit fonticum morbum suffitus: recreatque vuluæ strangulationes: fugat serpentes nidore. Podagricis medicaminibus & acopis additur. Gal. lib. 9. de simpl. med. facult. Est & alius lapis, colore atro qui vbi igni admotus fuerit, per similem bitumini odorem exhibet, quem Dioscorides nonnullique alij in Lycia inueniri prodiderunt, ad fluuium nomine Gagam, vnde & ipsi lapidi nomen claritatem inditam dicunt. Ego tamen eum fluuium non vidi, tametsi parua naris cula totius Lyciæ litora legerim, quò videlicet, quæ in ea sunt, inspicerem: Cuius staceos verò lapides nigros, & qui in ignem additi exilem flammam edcrent, cõplures Cælosyria apportare, natos in colle, mari mortuo, quod vocant, circumdato, qua orientem spectat, vbi & bitumen est: eratque lapidum odor similis bitumini, vtebarque eis ad flatuosos tumores in genu diurnos, & agrè curabiles, mistis videlicet facultatibus, quæ ad hoc symptoma, probate fuerant, planeq; visum est mihi eidentiore earum facultatem reddidisse. Miscui verò ipsum & barbaro quod vocant, & palàm medicamentum effectum est exiccantius ad eò vt & sinus contraheret, nedum cruenta vulnera glutinaret, ad quæ competere maxime creditur.

Aëtio.

Vim gagatæ admiradam esse Aëtius testis est lib. 11. cap. 22. quippe si igne insammetur, meroq; restinguatur, exhibeaturq; id vinum cardiacis potandum, confestim leuantur represso sudore, excitatoque arteriarum pulsû. Nonnulli Gagaten ad pollinis tenuitatem terunt, septemque continuis diebus colicis è vino propinant, drachmæ vnius pondere, & integram restitunt valetudinem: poculum interim, quo laborantes bibunt, eiusdem vapore sufficientes. Reinerus Solinander lib. 2. cap. 6. de calore fontium: In Galliæ Aruernis præter quodam inter Claromontem veterum Gergobiam & Monferratam oppida vicina, fons copiosissimum profundit bitumen nigrum, terebinthinæ consistentia. Accole loci consueuerant hoc bitumine arborum stiones & teneriores ramos illinere, atque ita eos tutos reddere, ne à capris, quæ mirum in modum auersantur hoc bitumene, carpantur. In agro Mutinensi Meiani & Saßoli & propius Parmam salsa: itens in radice Vesunij montis iuxta Herculanium, atque in his omnibus locis gossipio vel panis aquæ innatans colligitur ipsum bitumen. Hæc ille. Bitumine Aruerniaco Lugduni, Genæ, & Adonis pelgardi sæpius feliciter vsus sum ad excitandas hystericas. Non dubito bitumen & Gagaten Admirabilis fontis, viciniorumque locorum vtile etiam futurum. Illud autem factò periculo examinandum venit, an visci, terebinthinæ, & pulueris bituminis illitu tutæ reddi possint arbores à caprarum ceruorumq; morstu, quanquam non minus damni ab affricu cornuum, quàm morstu ceruino arboribus impendet. Est mihi bituminis genus Solinandro descriptum, (quod petroleum vocant) ex agro Mutinensi ante annos triginta quinque allatum.

Bitumen li-
quidum in
Aruernis,
eiusq; vsus.

De viribus lapidis scissilis, ac aquarum per lapidem scissilem transeuntium. CAP. VI.

NEquè verò bitumine solùm abundat fons Admirabilis Bollensis, sed & lapide scissili, partim duro. partim admodum molli, ut antè dictum : cuius nobis vires erunt inuestigandæ. Hunc igitur, & quidem eum qui pictos limaces serpentisue exhibet, in urbem Kirchen delatum, catillo imposui, prius tritum : exarsit in flammam odore graui bituminoso, fumo denso remisto : nec nisi post horas multas, libabanturacum instar, decanduit : vasis, in quo tecto ardebat, operculo nihil sulphuris adhærescebat, nec etiam, ceu sulphur, ardentis flammam cæruleus color tingebat. Idem prunis impositus, conceptâ flammâ in crustas dissiliit : aquæ inmersus odorem & saporem bituminosum imprimi, nihil loq̃, secius interim denuo igni impositus ardet : lapidâ etiam crassiusculus in tenues se resoluit laminas. Nec non & fissilis ille Kirchensium vulgaris in ignem iniectus flammam luculentam fecit (de vitriolo rubro & oleo bituminoso ex eo extracto antè diximus). Porro vires aquarum per lapidem scissilem decurrentium, Iacobus Theod. Tabernæm. in Thesauro aquario Cap. 108. lib. 2. proponit : aqua per lapidem scissilem delabens tumores tibiærum & pudendorum balneo tollit, dolores per artus vagos profligat : humores vitiosos subcutaneos consumit : scabiem, psoram, & pruritus omne genus persanat.

Vi-res aquarum transeuntium per lapidem scissilem.

De viribus pyritæ, & aquarum per pyriten transeuntium.

CAP. VII.

Pyrites, qui copiosè repertus inter fontis Admirabilis lapides scissiles, in puluerem tritus, catillo iniectus, aurifabrorum Octob. 20. in Kirchen, in flammam exarsit sanè quàm luculentam, sulphuris modo cæruleam, odore sulphureo graui. Idem in ignem comiectus, non secus flammam concepit fumidâ, odore sulphuris graui, nares feriente. Aquæ iniectus, odore ei bituminoso consiliato, in partes multas nigras solutus est. Puluis prædictus fœtili tecto igni admotus, auctus est multum, & nigredinem acquisiuit : nulla in operculo sulphuris vestigia. Idem horas multas in igne relictus, flammam exhibuit sulphur redolentem, naresq̃, vehementer ferientem : quem quidem cum nigredine odorè, etiam igni exemptus reseruauit. Pyritæ autem à Diosc. lib. 5. cap. 143. hæc tribuuntur vires. Tam crudi quàm vsti vis est, ex calfacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, durities concoquere, & concoctas discutere. Resina ex ceptus ex crescentias in carne cobibet, sed calorem quendam, & adstrictionem parit.

Pyritæ vires ex Dioscor.

Matthioli addit, lapidem, quem Græci Pyriten dicunt, officinæ cum Mauritanis Marchasitam vocant. Foditur hæc omnium metallorum ferè fodinis, genere & colore diuersa, plerunq̃ tamen, (vt Plinius inquit lib. 36. cap. 19.) auris

Matthiolo.

Galeno.

scintillis, vel argenteis respersa. Sterilis hæc magna ex parte, quod (vt Chymistæ existimant) ex impurissimo sulphure, alijsq; inconcoctis partibus metallorum sit conflata. Veruntamen quandoq; pyriten inueniunt, qui aurum, argentum, vel eas intra se continet. Nos pyritē habemus beyllo, armenio, cæruleo, chalebarrho, misy, chalciti, minio, auripigmento, & alijs lapidibus adnatum ad eod, vt cum fossilibus omnibus lapidem hunc cogitationem habere crediderim. Galenus lib. 9 simp. med. Vnus eorum, qui validā facultatem possident, est & pyritēs, quem vocant, quo vti mur digerenti emplastro admisto: adijcitur ei & schistos. Ab hoc medicamine & pus sepe numero, & consistentia grumosa in spacijs interme lijs musculorum nata, per halitum digesta sunt. Ceterum vbi in vsum vocantur, lapides omnes admodum vehementer contusi, atq; ad lacuorem redacti sint oportet, similiter atque ea, quæ in ophtalmicas facultates admiscuntur. Baccius lib. 6 cap. 15. à pyrite & marmore ob duritiem, paucam impressionem recipere aquas scribit: ab illo tamen interdum acrimoniam & adstrictionē vt in illa insula: ab hoc frigiditatem duntaxat insignem.

Vires aquarum que pyritem admixtum habent.

Iacobus Theod. Tab. in suo aquario thesauro copiosè tradit vires aquarum quæ pyritem admixtum habent cap. 93. Aqua inquit, quæ habet spirituales subtilitates pyritæ, (Kils oder fewersteins) admixtas, facultatem habet calfaciendi, constringendi, molliendi, coquendi, maturandi, & discutiendi, vtilis potu, ablutione, balneo. Potu corroborat intellectum, memoriam, & cor, mundat sanguinem, aperit obstructions hepatis, lienis, renum, vterum. Fluxiones absument, artbritidem artuumq; dolores pertinaces alios curat & præcauet: Omnes superfluos humores in capite, ventriculo, vtero, consumit. Menses retentos euocat, nimium fluentes reprimi: mulieres frigidores, steriles ad concipiendum aptas reddit: dolores sedat ventriculi, abdominis, vteri: ardorem vrinæ, (Kaltseich) gonorrhæam percurat. Balneo quoque extrinsecus adhibita prædictis morbis confert: nervos & tendines induratos emollit, paralyticis & contractis vtilis: sanat omnem malignam scabiem, (Grind) elephantiasin incipientem & Muffelsucht. Item cap. 94. aqua, quæ subtiles pyritæ aqci (Vvasserkiels) spiritus admistos habet, facultate prædita est calfaciendi, siccandi, aperiendi, molliendi, purgandi, sanandi. Saluber eius vsus tam internè, potu: quam externè, balneo & ablutione. Soluit potu obstructions hepatis, lienis, renum, vesicæ: colores vitiosos, icterum tollit: vrinam mouet: renes & vesicam mundat: vrinæ stillicidio, dysuriæ, omnibus lumborum, renum, vesicæ morbis salutaris: aluum emollit, flatus dissipat, ad omnes frigidos & humidos affectus vtilis. Vterum pituita farctum, refrigeratumque calefacit: menses immodicos & fluorem muliebrem sistit. Extra potu, balneo contractos restituit: induratos nervos tendinesque emollit: fracturis malè curatis auxilio est: scirrhus, topbos mollit: sanat asbores, scabiem, furfures, maculas, serpiginem, (Haarwarim) herpetes: omnes tumores vlceraque corrodentia, rheumatica, lupos, caneros, fistulas, scorbutum, aphtas malignas, ani vterique abscessus fati-

dos & rhagades expurgat. Item Cap. 95. Aqua pyritæ argentei (Silberkifs) subtili spiritu imbuta, vim habet aperiendi, constringendi, reprimendi, emolliendi, abstergendi, consolidandi, tam intrâ quàm extrâ usurpata. Pota obstructions omnes soluit iecoris, splenis, renum, vesicæ; urinam ciet: arenulas & calculos pellit tum renum tum vesicæ: dolores colicos, iliacos compefcit: hæmorrhagiam locorum muliebrium & fluores albos reprimat: similiter & dysenteriam, diarrhæam, hæmaphysin, hæmorrhoidas nimium fluentes: dolores ex alui profluvio ortos profligat: omnem fluxum immoderatum redundantisque humores consumit, aduersus hydropem utilis: vteri pituitam expurgat: abortum prohibet. Externè fotu, balneo fetidos, superuacuos, sudores compefcit: confert podagræ, arthritidum induratos nervos & tendines (Kramppfadern) emollit: putrida vulnera exterget, glutinat: omnia vulnera, vlcera cacoëtbe, fistulas, lupos, caneros, aliâque serpentina vlcera & phagedenica curat. Aphtas malignas, stomacacem frequenti oris collutione persanat. Item Cap. 96. Aqua pyritæ auræ (Goldkifs) subtili imbuta spiritu, facultate prædita est calfaciendi, adstringendi, emolliendi, concoquendi, maturandi, discutiendi, perinde vt cui pyrites ærosus est admistus.

De viribus aquarum, quæ per belemniten transeunt.

CAP. VIII.

FOdiendo Admirabilis aquæ puteum repertus cum pyrite & fluore albo, vt supra dictum, belemnites. Octob. 20. in Kirchen in puluerem contritus album, in catillum subiectis prunis candentibus impositus, nec colore mutato, nec fumo emisso, crepitauit solum: at cum contunderetur, bituminosi nonnihil redolebat. Idem integer in vasculum coniectus, paulatim cum crepitu consumptus est & in puluerem redactus, odore tantillum ad bitumen accedente. Aquis autem, quæ belemniten habent, vires sequentes adscripsit lac. Theod. Tabera. libro suo de aquis Cap. 100. Aqua, quæ belemnitæ (des Alpshofs) spiritum habet admistum facultatem habet sicuandi, consolidandi, glutinandiue, urinam mouet, obstructions aperit, renum, vesicæ, vterum: frangit (si fas est credere) calculum renum & vesicæ, quem & educit: omnia interna vlcera sanat. Extrâ verò vulnera quælibet curat.

Vires aquarum per Belemniten transeuntia.

Fontem Bollensem sale etiam non vacare, ex eo suspicetur quissiam, quòd ita fuerit gratus etiam pecori, dein, quòd sal bitumini sapiens iungatur, vt Iudaico, & terræ bituminosæ Zelandiæ, teste Leuino Lemnio. Nos autè, id quod supra indicauimus, tum in solatu, tum decoctione obseruauimus fontem medicatum Bollensem sale non destitui: propter quem tantum abest, vt deterior sit, aut se verè etiam aqua salsa adesset, minùs aptam medicinæ putemus, vt contrà potius efficacior existimemus certò, nobis persuadeamus. Reperiuntur enim celebres fontes & thermæ salis & nitri participes. Fallop autem tractatu de Thermis Cap. 9. ait in hunc sensum: Aqua quæ habet in se succos salis, si assus matur in potum, detergit roborat que valde ventriculum, & euacuat abundantiam humoris pituitosi, discutit etiam, nec lædit aliquod viscus. Item cap. 11. de quæ medicatæ aptæ ad potum sunt præcipuè nitrosæ atque salis: quia præterquam quòd calefaciunt, expurgant etiam, siccant & roborant: & laudantur etiam ab antiquis. Nam Antyllus & Aëtius exhibebant in affectibus corporis interioribus: Immo dicunt quod applicatæ etiam extrinsecus, faciunt ad fugandos morbos intrinsecus. Dicit Georgius Morellus lib. de aquis medicatis agri Patas uini. Prima aqua virginis est temperata, quia modica salis sedo attemperat frigiditatem & humiditatem aquæ. Idcirco vimur illa in potu tantum vt attemperemus iecoris, ventriculi, cæterarumq; corporis partium feruorem. Ex viribus quas Dioscorides tribuit salii lib. 5. cap. 126. satis constat aquas salias non existimandas ineptas mediinæ: verba Dioscoridis sunt. Salis natura in cõmune per quã utilis est: adstringit, abstergit, expurgat, dissipat, reprimit, extenuat, & crustas inducit, sed hoc interest, quod alius alio sit præstantior. Quin & a putredine vindicat. Admiscetur medicamentis psoras abstergentibus, excrecentia in oculis reprimit, & pterygia consumit, cæterasque carnis extuberationes tollit: Clysteribus infunditur: discutit lassitudines ex oleo illitis. Contra hydropicorum tumores auxiliatur: dolores in saccis fotu mitigat: & pruritus sedat, ex oleo & aceto in frictis ad ignem, donec sudent: item lichenas, lepras, psorasque. Angina nam ex melle, aceto, & oleo illitis leuat: tonsillis, vnaque cum melle tostus, Vlcerebus in ore manantibus, gingiuis, quas humor vexat, & phagedenis vlcerũ, cum polenta crematus illinitur. Aduersus scorpionum ictus cum lini semine: contra serpentium morsus, cum origano, melle, hyssopo: aduersus cæsten cum pice aut cedria, aut melle auxiliatur: contra scolopendræ morsus, cum melle, & aceto: aduersus vesparum ictus, & teredines, albidasque capitis pustulas, thymos, & tubercula cum seuo vitulino: furunculos cum vna passa, aut sullo adipe, aut melle discutit: testium tumores, origano, & fermento maturius concoquit, crocodilorum morsibus auxiliatur, tritus in lini oleo, & intinctus aceto, ita vt vinculis loca constringantur: Prodest ad bestiarum morsus, & ad sugillationes in facie ex melle. Contra banstum opium, & fungos. Cum aceto mulso bibitur, luxatis

Vires aquarum salifarum ex Fallop.

Morello.

Salis vires ex Dioscor.

luxatis imponitur cum farina & melle, ambustis igni cum oleo impositus, pustulas erumpere non patitur. Podagricis itidem imponitur, & aurium doloribus, cum aceto: ignes sacros & ulcera, quæ serpunt cum aceto aut byssopo illitus sistit. Quandoquidem autem fons medicatus Bollenfis non multum habere videtur salis in substantia, sed potius, ut Iacobi Theod. Tabern. verbis utar, spiritualesalem, subiiciemus hîc quæ lib. 2. c. 1. Thesauri aquarum de viribus aquarum quæ eiusmodi salē habent, scribit: Salsæ, inquit, quæ tantum spiritualesalem habet salē h. e. animæ & spirituum, internus quàm externus vsus salubrior efficaciorq; calefacit, discutit, aperit, cōsumit, siccit, absierget, roborat: refrigerato & pituitoso ventriculo subuenit: concoctionē adiuuat. Vterum frigidum calefacit, roborat: menses mouet, fluorem muliebrem sistit: obstructions tollit renū, vesicæ: vrinam cit: calculos, arenas pellit: tenue, aqueum, frigidumq; semen virile corrigit: status ventris discutit: tollit ventris dolores, colicum, iliacum: non bibenda inter cibos, aut ad sitim sedandam, sed mane & vesperi pro medicato potu, & frigide quidem, ne coctione spiritus exhaleat. Bibitur à libra vna ciuili ad tres: qua ratione alvum potest mouere, & crassam, viscidam, contumacem pituitam incidere & per aluū educere. Borboniæ thermæ in finibus Burgundiæ in quibus Ill. E. C. & ego balneauimus redeuntes è Gallia 1586. calidæ sunt & falsæ quarum experimentum insigne vidi Consiliario Dolano ab hemiplexia curato.

Vires falsarum aquarum ex Tabern.

Borbonia thermæ.

De viribus Sulphuris, & aquarum sulphurearum.

C A P. X.

Non immeritò dubitet quispiam an aqua medicata fontis Bollenfis Admirabilis sulphur in se contineat. Nicolaus enim Dortomanus lib. 1. cap. 10. asserit bitumen odore sulphur quandoq; emulari, quandoq; piscem, vnde pitasshalto nomen teste Diosc. tametsi Fumius secus sentiat, nonnunquam peculiarem habere odorem admodum grauem, &c. Idem etiam de sua aqua Bellucana, quæ bituminosa & salsa, addit: toti aque mixtum esse sulphur vix aduacor vt credam, eò quòd argenteus scyphus, baltheus, xumus in Thermarum harum aquam demersus, ex ea post biduum triduumve splendidius candidiorq; retrahitur: si sulphuris non modica portione persusa foret, flauior euaderet, vt in thermis Cantabricis pluribusq; alijs. Fallopius quoq; de thermarum aquis scribit pag. 225. Falsissimum est quod omnes aquæ thermarum habeant saporem sulphuris: id tamen est verū, quod vbiq; sunt aquæ thermarum, sunt quidam vapores fuliginosi & exusti habentes odorem sulphuris. Sed hoc non indicat in aquis illis contineri sulphur: at ille odor prouenit, quia vapores illi sunt exusti, cuius rei signum illud est quod arbores icte à fulmine sapunt odorem sulphuris: Non ob id tamen dicendum quòd in ipsis sit sulphur. It. etiam dico de aquis thermarum. Licet enim habeant vaporem sulphureum:

Aqua Bellucana.

non ob id tamen est inferendum, quòd in ipsis contineatur sulphur, &c. Plinio
 vt dicit Hadrianus Iunius, Gagatis lapidis odor grãuis vltus sulphuream vel
 Orpbeo & Dioscoridi bituminosum odorem remittit. Præterea verò scyphi
 argentei probatissimi, vt antè dictum, in quo Admirabilis fontis Bollenfis
 aqua diu asservata fuit, color neutiquam mutatus est: contra verò, factò in
 impuriore argenti patera periculo, vt suprà annotauimus. Verùm, vt quòd
 sentio, dicam: odor sulphureus, & quæ de pyrite diximus, faciunt vt faciliè crea-
 dam fontis Admirabilis aquam nonnihil sulphureorum spirituum posse ha-
 bere: quam suspicionem confirmant Fallopiana hæc ex libro de metallis cap. 11.
 ex Chymistarum (vt ait) opinione: Non est, inquit, negandum quod argentum
 viuum sit materia metallorum: de sulphure quoque non est dubitandum, in-
 quiunt, quoniam in omnibus venis metallorum reperitur excrementum me-
 tallorum, quòd sapit sulphur. Et tale excrementum vocatur lapis pyrites, vel
 marchasita, qui lapis reperitur in superficie fodinarum, seu venarum ipsor-
 um metallorum: & siue comburatur, siue eliquetur, siue contundatur emit-
 tit odorem sulphuris. Ergo metalla constant ex sulphure &c. Ad argu-
 mentum autem de Marchasita, dico falsum esse quòd sit excrementum metal-
 lorum: sed est veluti sulphur lapidosum sitque ex vapore sicco, sicut & sulphur.
 Et quia in omni metallo est vapor siccus, idcirco in superficie cuiuscunque me-
 talli reperitur Marchasita, non autem concrescit inibi, quia sit excrementum
 metallorum: quinimo concrescit etiam in superficie metalli ipsius argenti viui
 &c. Dicunt Chymistæ, inquit Maatbiolus, Pyritea constare ex impurissimo
 sulphure. Apud Gesnerum de fossilibus ex Kentmanno apparet ex Pyrite ex-
 coqui species sulphuris diuersas Memini videre me Montpelgardi Illustriss. E.
 E. ex pyrite, (qui in carbone fossili abundat quem ad aquam salis an excoquens
 dam erui mandabat in salinis suis quæ sunt in Sanau, vbi carbones fossiles non
 longè ab aquis salis reperuntur,) sulphur extrahendum curasse. Locus etiam
 fontis Admirabilis tepor adesse sulphur fortè demonstrarit, si sulphuri calor
 fontium adscribendus, non autem bitumini, vt scribit Andreas Baccius, qui lib.
 1. de Thermis Cap. 19. & 20. eorum opinionem refutat, qui bitumen fomitens
 caloris aquarum, & non sulphur existimant Præterea etiam ad demonstran-
 dum spiritus sulphureos Admirabilem fontem habere, facere videntur, quæ
 scribit Georgius Agricola lib. 5. de natura subterraneorum; dum ait: Pyrites
 siue lapis fissilis, ex quibus excoquitur sulphur. Huc quoque quæ sequuntur ex
 Baccij libro de Therm. 1. cap. 21. non ineptè faciunt: (Certum enim atramento
 siue vitriolo infectas Bollenfes nostras.) Habent & atramenta illius pinguis-
 tudinis partem (sulphuris) quanquam non ita crebè in eis fiunt calores, ac mi-
 nis incendia: resistente multa eius generis terreatate cinerica: Quæ per-
 fusa hæc aquis, acri eas vredine, & veluti ex calce incendunt. Alumen quoque
 et si quadam naturaliter vinctuofitate participet, potiores tamen partes obtinet

Sulphur ex
 Pyrite.

salis, quare ubi sincerum nascitur, nullum habet illius feruiscencie signum, in id igne adnoto relundit flammam. Et si calent alicubi insigniter aluminatæ, accessoriam indicant sulphureosæ naturæ copiam, præterquam aluminis essentia conueniat. Hæc ille: Si igitur fons Admirabilis sulphureos habet spiritus, (vt suspicamur habere) nihil de eius bonitate hoc nomine decedit: siquidem insignibus præditum est, Dioscoride attestante libro 5. cap. 83. dotibus: calfacit enim, discutit, & celeriter concoquit. Prodest tussibus, suffiriosis, purulenta ex-tussientibus in ouo sumptum, aut suffitum: præterea partus vtri nido ex-erabit. Lepras, lichenas, scabros vngues, cum resina terebintbina mistum au-ferat. Cum aceto autem illitum, ad lepras efficax est: vitiligines tollit. Scorpio-nis ictibus, addita resina medetur: cum aceto verò, draconis marini, scorpionis-que plagas sanat. Pruritus toto corpore erumpentes cum nitro detersum sedat: regium morbum emendat, insparsum fronti cochlearis mensurâ, aut in sor-bili ouo sumptum. Facit ad grauedinem & destillationes: sudores quoque conspersum inhibet. Podagricis cum aqua & nitro illitum, conducit. Graui-tatem auditus, suffiti nido raptim per fistulam hausto, sanat. Lethargicos suffitu excitat: erumpentem vndeunque sanguinem sistit. Contusis auribus cum vino & melle illitum, medetur.

Placet hic subnectere quæ Tabern. scribit lib. 2. cap. 39. Theauri aquarum his verbis: aqua sulphurea spiritali sulphuris subtilitate imbuta, vim habet extenuandi, attrahendi, emolliendi, calefaciendi, exsiccandi, estq; eius vsus in multis morbis utilis tam internis quam externis. Potu & balneo prauos in cerebro redundantes humores, omnesq; totius corporis frigidæ fluxiones exsiccant: refrig-eratos neruos & tendines emollit, calfacit, dolores sedat, frigidosque eorum affectus insigniter iuuat: utilis paralyticis, trementibus, & quibus membra tensa, contracta, ad motum inepta: omnium artuum dolores mitigat: podas-gram, chiragram, artbritidem omnem à frigidis fluxionibus, intolerabilem ischiadem, dolorem frigidum per artus discurrentem, dorsi, lumborumque cru-ciatu tollit: tumores & tubercula dura artuum & iuncturarum discutit: articularij auxilio est: hepar, splenem, renes, vesicam obstructione & dolore liberat: arenas & calculos pellit: frigidis omnium prædictorum membrorum tumores emollit, discutit: cordis palpitationem à frigidis humoribus curat: dolores colicos, iliacos, frigidos, pituitosos & crassos flatus resoluit. Cachexiam emendat: hydropem frigidum exsiccant, nec segrius fluxiones in oculos: visum roborat: refrigeratum ventriculorum & caput calfacit, dolore liberat: vtero fri-gidiori, humidiori, peruerso opem fert, eiusque prauos humores omnes & fluo-rem muliebrem consumit: steriles mulieres fecundat: vtilis ad artuum & iun-cturarum dolores à lue venerica profectos: membra tam externa quam interna refrigerata calfacit: spasmo flatulento (Krampff) convulsis partibus & fri-gore torpentibus imprimis confert nec non matrici tumenti & indurata: sa-uat omnes scabie humidam: absterget lichenas, aliasq; maculas cutis: omnia

Sulphurea-
rum aquarum
vires ex
Tabern.

ulcera humida siccat, ad cicatricem perducit: vagos per artus & discurrentes dolores tollit, lignis scirrhum emollit.

De atramenti sutorij siue vitrioli viribus, ac aquarum
eo infectarum. C A P. XI.

Admirabilem fontem Bollensem in se continere atramentum sutorium siue vitriolum, idq; rubrum, quoq; modo & ratione destillando per descensum, ut vocant, lapide sili, sit deprehensum, ante diximus. Dicit Baccius lib. 1. cap. 14. Virides (aqua) ac etiam caeruleas & nigras reddit atramentum. Nam ut mincrarum huiusmodi promiscua quaedam est origo, ita hi colores congeneri ferè sunt prout caloris gradu temperantur. Eo nunc loco est ut vires eius persequamur nec non aquarum per id transcuntium. Dioscoridi lib. 5. cap. 7. Chalcantum valet astringere, calefacere & crustas inducere, latas ventris tineas necat drachmæ pondere deuoratum, aut cum melle linctum, vomitum ciet aduersus hausta fungorum venena ex aqua potum auxiliatur, purgat caput aqua dilutum & in vellere naribus instillatum. Matthiolus in Diosc. Nihil miri nobis adfert quod commendavit Diosc. Chalcantum potum ac deuoratum ad latas alui tineas, & ad fungorum venena, etsi meaicamentum erodens & septicæ facultatis habeatur. Siquidem ad eosdem & alios vsus hoc tempore non modò Chalcantum ipsum quidam potui exhibent in pestilentia, sed etiam eius oleum, quod Chymistæ vitreis organis magna ignium vi ab ipso Chalcantio eliciunt, nullo sanè incommodo. Qui illud in peste propinat quod vulgò vocant Copparosa, in aqua rosarum dissolunt & iterum cogunt, reiteratis tribus aut quatuor vicibus dantq;. Bacc. lib. 5. cap. 11. acidus sapor haud proprius atramentose aque est: nam multæ sunt acide ex alia aliqua mistura, sicut albule, quæ aluminosæ sunt, ac multæ acide in Putcolano nitrosæ. Prima & quodammodo propria atramenti impressio videtur esse Galeno teste vehemens adstrictio cum insigni calefaciendi virtute. Quamobrem verè sinceraq; atramentose aque potentia calefaciunt siquæ aliæ minerales aquæ & quædam actu in alium penetrant. Nec minùs exsiccant, constipant, contrahunt. Quæ verò aquæ mediocriter atramentose ab exacta illa mixture desciunt eadem per omnia possunt, quæ aluminata atq; acide: penetrant verè promptius, absterguntq;, ac e pota per urinam ac per aluum egregiè purgant, arenulas pellunt, &c. Tabern. in Thesauro aquario part. 2. cap. 33. aquæ tenuioribus partibus & spiritali subtilitate vitrioli perfusa vim habet adstringendi, contrahendi, obstruendi, extergendi, glutinandi, isdem ferè cum alumine prædita facultatibus sed efficacioribus: linguam enim magis contrahit, maioremq; habet acrimoniam: ea si bibatur vel in balneo administretur prodest ad suffusionem vertiginem, epilepsiam, paralytin, sputum sanguinis, hæmorrhagiã vteri & hæmorrhoidum: nauisam & vomitum compescit: stitilis me-

Chalcantii
vires ex Dio
scor.

Chalcantii
oleum.

Copparosa
Acidus sa-
per in attra-
mentosis a-
luminosis
& nitrosis
aquis.
Acidæ Pu-
teolocere.

Aquarum q
vitrioli co-
tinct facult-
tates ex
Tab.

lancholicis, mente captis, insanis : tollit cachecticorum & ictericorum fædos colores : hepaticis opitulatur, & quibus sudores fætidii molesti sunt: hircum alarum emendat. Ex ea balneum confert vlcibus depascentibus, cancris, fistulis: mundat, extergit, glutinat. Scabiem malignam elephantiasin similem, omnemque aded pforam, scabiem ac pruritus balneo & potu: maculas, serpiginem, (Haarwurden) partium obscenarum pruritus & putrida vlcera lotione frequenter curat.

De aluminis & aquarum aluminosarum facultatibus.

CAP. XII.

Sunt qui fontem Admirabilem in se alumen quoque continere velint: id quod certo nondum potui deprehendere. Fallopius quidem de Thermis cap. 9. non satisfacit: verba eius sunt, l. c. Ego reperi artem quandam, quam sum expertus in balneis Aponitanis & Lucensibus, & solum in aqua balnei Villensis successit. Quando igitur vultis experiri an aqua aliqua habeat Chalcantimum vel alumen, vel aliud simile, coquatis primò non in vase vitreo, sed in stanneo vel ferreo, postea cum aqua fuerit parum decocta, quiescat: deinde iterum coquatur parum, mox in ipsam injiciatis succum vel decoctum gallarum, pauca tamen in quantitate, & si cum aqua aderit mixtum alumen album vel chalcantimum, vix debitis aquam fieri illico nigram. Hæc ille: quem imitatus est Gallus Eschenreuterus libro de Balneis, suppresso tamen eius, vnde hæc mutuatus est, nomine. Ego quidem & loh. Lutzius Pharmacopæus insignis Kirchenensis, ex fonte Admirabili hauriam aquam coximus primùm in vase terreo, cui additum decoctum gallarum, neque nigrescit neque omnino colorem mutavit. Idem fecimus in abeno. Idem tentatum in aqua Rappenzagellana & cum aqua simplice & in qua alumen incoctum: ex his nulla nigredinem acquisiuit: at vnaqueque in ferro cocta, adiecta dein gallarum decoctione, non tantùm ipsa denigrata est, sed & eodem colore ferrum ipsum imbuunt mutò. Ex quo apparet nec nigredinem illam alumini, ut vult Fallopius, deberi, neque ex nigredinis argumento aluminis mixtionem posse demonstrari. Nam nec vitriolum ipsum per se, aque, cui incoquitur, nigredinem ullam conciliat, nisi decoctione gallarum affusa, cuius vel guttule aliquot, iucundo spectaculo, nigrorem commisit & proferunt: id quod etiam, si parum vitrioli decocto gallarum inieceris, assequeris. Idem experimentum in acidulis Lehenbaujensibus factum. Quæ quanquam ita, ut diximus, habeant, Admirabili tamen aquæ admixtum alumen fortè à simili quis non ineptè collegerit, qui sequentia verba Andreae Baccij de Thermis lib. 1. cap. 21. accuratius expendit: Alumen etsi quadam naturaliter vinctuositate participet, potiores tamen partes obtinet salis. Quare ubi sincerum nascitur, nullum habet illius feruescentiæ signum, imò igne admoto retundit flammam. Et si calent alicubi insigniter aluminatæ, accessoriam indicant sul-

Examen a:
luminis per
gallas in-
certum.

phurose naturæ copiam, præter quàm aluminis essentiæ conueniat. Quod visum est in nouiter repertis mineris in Senensi agro supra Clauum Paludem: quas cum diuersis tentassent per initia experimentis, inuenerunt eas in confectione aluminis pinguißimas, ac conuerso exinde opere, in atramentis, & sequestrata pinguedine, vitriolum fundunt electissimum. Hæc ille. Nec non eorum opinionem, qui fontem Admirabilem non expertem aluminis existimant, confirmauerunt sequentia verba ex Georgij Agricole lib. 3. de natura fossilium. Alumen magis atramento sutorio cognatum, quàm etiam Nîtri sal. Vt enim horum vtrumque abstergat, tamen sal præterea parum astringit: illorum verò vtrumque astringit multum. Sed differunt in hoc, quòd atramentum magis sit terrenum, minùs alumen. Id autem vel ex eo potest intelligi quòd ex Atramento sutorio fiat alumen. Cum enim oleum ex eo conficitur expirat Alumen: quod lutum quo vitrum vitro iungitur, concipit. Atque eiusmodi lutum cum opere perfecto aquâ pura macestratur, in eam Alumen deponit: quod paulatim vitri instar concrescit. Item lib. 3. de ortu & causis subterraneorum. Ex succo astringente non tantum fit Alumen & Atramentum sutorium verùm etiam Sory, Chalcitis, mify: quod flos esse videtur Atramenti Sutorij vt Soreis melanteria quædam. Cum autem humor corrascit Pyritem ærosam & friabilem, fit talis succus astringens: id quod experimentum docet Nam atramentum sutorium viride, in capilli figurâ formatum sæpenumerò ab eiusmodi Pyrite procedit per Melantriam quæ eam vndè complectitur & ex tali pyrite non atramentum modò sutorium, sed etiã Alumen excoquitur artifices: magnam enim cognationem inter se habent. Apud Gesnerum de lapidibus ex Kentmanno Vena dura pyritis colore argentea (vulgò aquaticam vocant) similis Dibane, ex qua si in locum apricum ponatur, atramentum album tenuo & alumen efflorescunt.

Alumè sal-
fugo quæ-
Nam.

Aitrum &
alaitrum.

Scypteria.
Alumen li-
quidum.

Baccius lib. 5. cap. 8. Alumen quoque ipsum quædam terræ salfugo intelligitur, simile admodum naturali nitro, vt commune videmus alumen album, splendidum, roseo foris colore, & spongiosum: quibus item notis à Dioscoride nitrum describitur. Simile & artificio, quo diximus salnitrum nostrum hodie fieri: foditur enim lapis aluminis scabrosus, candidansque ærugineis interscursantibus venis, exciditurque in rudes glebas, mox in fornacibus aliquot horis coquitur, exinde insolatur vltra mensem, aquis immaceratur, quamdiu in leuorem argille modo solutus sit, tum in feruentis aquæ alueo per minimos in albißimum liquamen ducitur, hocque corruato in magna capisteria ligata tenacior pars addensatur ligno, excutiturque vbi siccatum fuerit alumen. Et paulò post de impressionibus acturus, quas alumen aquis conciliat, primo quidem gustu aluminis salstatem offerri ait, quæ suctu quodam linguam carpat, sensorio ipsi tandem perquam adstringentem, vnde à Grecis *στυπτήριον* dicta sit. Mox, ex tribus aluminis generibus liquidum aptissimum esse, vt aquis vim suam imprimat, adeoque nullas esse aquas aluminosas, quin

de hoc genere plus minus participent : primo, quòd, cum liquidum sit, facile solvatur : dein, cum limpidum, lacteumque, aquas exquisite albidas reddat (is enim aluminosarum color) & quod omnes auctores ex Dioscoride notant, cum sit cum quodam igniculo caloris, idcirco lactei eas teporis ac temperamenti efficiat, quales merè aluminosas nos videmus *Albulas*, testaturque esse *Aët.* ex *Galeo*, lib. 11. cap. 33. Tandem colligit alumen & aquas aluminatas qualitatibus constare contrarijs : calidus scilicet mediocriter, ac siccus admodum : frigidus præterea, ac valenter adstringentibus eaque propter aluminosas primo gustu subdulcem adferre saporem ac tenuem, pungentem linguam : siccas propterea qualitates atque aridas, unde sapor in amarulentium desinat, atque insigne adstringentem. Nihil oberit hic subijcere ex *Dioscorid.* lib. 5. cap. 123. *aluminis vires.* Alumina vim habent excaesificandi, stringendi, & expurgandi, quæ caliginem pupillis oculorum offundunt, genarum carnem, cæterisque ex crescentias extenuant. Scissile rotundo efficacius intelligitur. *Vri*, & torrens caliditatis modo debent : Putrescentia ulcera comescunt, sanguinis fluxiones inhibent : gingivas humore prægnantes comprimunt, motus dentium cum aceto & melle firmant, prosunt cum melle ulceribus oris, eruptionibus papularum, & fluxionibus aurium cum sanguinalis herbe succo. Lepri conveniunt cum brassicæ folijs, aut melle cocta, item pruriti & vnguium scabritijs, pterygijs, & perionibus, aspersa cum aqua. Valent cum aceti sece, & galla pari pondere cremata, ad phagedænas ulcerum : & cum salis duabus partibus, ad vitia quæ pascunt. Furfures, cum eruo, & pice illita abstergunt : ad lendes, pediculos, ambusta, cum aqua illita auxilio sunt. Contra tumores, & graue alarum, inguinumque virus illinuntur.

Vires aluminis ex Dioscor.

Iac. Theod. Tabern. Aqua cui subtilitates & spirituales vires aluminis insunt, facultatem habet calescendi, aperiendi, exsiccandi, abstergendi, glutinandi : potu & balneo prodest sanguinem spuenticibus, vterinæ hæmorrhagie, hæmorrhoidibus : sterilibus mulieribus & quæ concipere non possunt ob nimiam vteri humiditatem aut fluores albos subuenit : vomitum comescit : ventriculo relaxato, sanguinem meientibus, aut naribus aliâ parte corporis reijcicutibus præsentia auxilio est : dolorem sedat colicum, iliacum : obstructions aperit hepatis, splenis, renum, vesicæ : urinam ciet : arenas & lapillos pellit : matricem ab omni pituita & sordibus repurgat : prodest cachecticis, & dematosis, hydropicis : menses nullo ordine fluentes emendat : salutaris admodum abortui obnoxius, laxiore enim vterus constringit, & humiditates conjungit : vtero gerentium hæmorrhagias balneo sistit. Sanat ulcera vesicæ : nauiseam tollit : ijs cõfert, qui urinam continere nõ possunt : pingues extenuat : defluxiones exsiccant : iuvat arthriticos, podagricos, chirogricos, resolutos, contractos, tremulos : immobiles tædines & admodum ineptos remollit. *Ostocopo* luis venerea tollit : omnia ulcera putrida & serpentia sanat : vitilis in varicibus. Curat sinusosa

Vires aquarum aluminosarum ex Tabern.

ulcera, caneros, vlcera, Luis Venereæ, omnis generis scabiem, maculas, serpigine, (Haarwurm) & inprimis obscenarum partium vlcera & pruritum intolerabilem: lotionē capitis interimit pediculos & lendes: oris crebra collutione firmat gingiuas, epulidas, parulidas, stomacacem sanat, dolorem dentium compefcit.

De argillæ viribus, aquarumque quibus admiscetur.

CAP. XIII.

Argillam quoque vulgarem medicatis aquis misceri subinde, patet ex balneo montis Orthoni, cuius aqua tota argillosa. Commisceri & rubricam docent aquæ Caldarianæ. Terra etiam lutea, vt in balneo S. Petri, commisceatur, quæ ochram æmulatur quidem, ochra tamen non est. Fallop. de Thermis cap. 8. Item cap. 16. Materia luti thermiarum est argillosa vel canosa: itaque quodlibet lutum thermiarum est argilla vel simus vel spurcitiæ quædam.

Item cap. 19. In thermis S. Petri lutum continetur luteum argillosum habetque vim digerentem ac roborantem. Et propterea vtile est ad remouendam imbecillitatem artuum, & nervorum refrigerationem. Iac. Theod. Tabern. Thesaur. lib. 2. cap. 74. Recipe argillæ rubræ fornacum, optimæ vstæ lib. 4. (plus minus pro quantitate aquæ præparandæ, ea tamen proportione, vt pro vna terræ parte, sedecim aquæ fluuiialis sumantur) puluerisatæ affunde aquæ profluentis mensur. 16. coquantur ad quartas. Eiusmodi aqua vtilis est ad omnes hæmorrhagias, vt aqua boli. Balneo tollit dolores Podagricos & resoluta membra corroborat: lassitudinem pedum crurumque ex itinere saltimve immodico discutit.

Potio ad dysenterias & profluuij omne genus vtilis, recipe argillæ rubræ fornacum combustæ lib. 1. contusæ optimè affunde mēsuras 4. aquæ fontanæ. Bulliant parum. Deinde extingue chalybem candentem quater vel quinquies. Postquam subsedit, cola per telam rudem aut manicam Hippocr. Bibat æger ad stim restinguendam pro arbitrio. Hæc ille: Aquæ argillosæ insignes vires ad dysenteriam videre erit capite de dysenteria vbi recensetur hist. fontis Nabrensis qui vix vnum miliare Germanicum ab Admirabili fonte distat.

Morellus de aquis medicatis agri Patavinii dicit: lutum aquæ Virginis argillosum & pingue existit, habetque salsedinem & aliquantulum vaporis sulphurei: Et ideo ratione horum vim habet siccandi, digerendi, roborandi, & aliquam vim adstringendi: molliendi autem vim obinet paruum, quam consequitur ab ipsa argilla. Baccius lib. 1. cap. 12. Dulces quidem aquas facit Argilla: sed errant quidam hodie scriptores, qui hoc nomine lacteas quoque huic mīsture attribuant. Facit enim Argilla dulces, hoc est synceras ac potabiles, veluti exemplo ac ratione paulò antè probauimus: Lactææ verò, id est, quæ suauis sunt, ac lactis sapore dulces, alterius succi substantiam ducunt: momentum videlicet aut aluminis, aut bituminis, quas in sua origine potius taliter affici putandum, quam ex itinere. Quandoquidem magna est affinitas Margæ siue acipis terræ cum Ar-

Aqua Cal-

darina.

Bal. S. Petri.

Thermæ S. Petri.

Vires aquarum argillosarum ex Tabern.

Potio ex argilla.

Ad dysenteriam.

Lutū aquæ Virginis.

Aguas dulces facit argilla.

cum Argilla & bolis, subijciemus quæ de aquis Margæ scribit Baccius lib. 6. cap. 19. Calcarariam porro quandam, seu cineream putamus materiam, quam Margam dicunt, quam describit Plinius, ac terræ adipem vocat, multæque esse vbertatis assuevit, ubi in campis spargitur stercoreandis. Quod dissimile veri non fit: nam & cinerum globi qui iugiter ex Aetnæ faucibus eructantur, ubi pluuia sen serint, agros vndiq; regionis, ac vineta impinguant. Natiua hæc per se certis locis, vt quas species eius notant Germani authores apud Saxones reperiri ad lætificandos agros, discolors, albas, cinereas. Scatet quoque è lapidum fibris metallisq; varijs, vnde & cum aquis commista, sÿptica eas qualitatis reddit, ac sanguini sistendo efficaces. Hæc ille. In Sundgouia Alsatia vicina consuetum marga agros fecundare, cuius efficaciam eam prædicant, vt multos annos lætavinis nullius indigi, restibili fertilitate agricolas beent, atqui in ijs locis, ne vestigium quidem calidarum aquarum vsquam inuenias.

Aqua ex marga.
Adeps terra.
Cineribus Aetnæ stercoreat ur agri.
Margæ vires
Lætamen in Sundgouia.

De Bolo, terra sigillata, earumque viribus, necnon de nostro sanguine Herculis & axungia Lunæ.

C A P. XIII.

Septembris 23. ad fontem Boll proficiscens incidi in quendam Bolo onustum, qui aiebat se ex Byssingé venire & ex proximo monte præcelsso (cui imposta arx Teck) non longe ab arce adferre, Augustam vindelicorum auebendam: inde autem Noribergam delatam batzione medio in libras singulas æstimari. Bolus est mollis instar argillæ, rubra, quam gestabat, eam verò in massulas coegerat quadratas, etiamnum, cum viderem, molles & quæ digitis pro arbitrio possent subigi diduciq; exsiccata indurascit, & firmiter lingue adhaeret. Octob. 23. placuit locum ex quo prædicta bolus erueretur, videre, quò cum D. D. Rentzio profectus, scrobes comperi secus viam, qua ex Bislingen in Awitur, in monte, à quo tamen ascensus satis longus ad arcem scrobium altitudo superficialia, bolus insigniter rubet, & penè ruffescit, admixtis subinde luteis ynquibus. Ego quidem persuasum habeo, quodsi altius & accuratius fodiantur scrobes, fore vt multò pulchrior inueniretur: ipsi lapides proximi rubent. Ex hac ego & loh. Lutzius Pharmacopœus terram sigillatam effinximus, quam sanguinem Herculis vocamus (liceat in nostris rebus libertate nominum vti) cuius non minores esse vires arbitramur, quam axungie Solis vel unicornu mineralis quorundam. Cæterum bolo, terris sigillatis & ex ijs factis sequentes tribuntur facultates: Dioscor. lib 5, cap. 73. Lemmia terra, quam sigillum capræ appellant, vim antidoti habet contra perniciofa venena singularem: potu cum vino & præsumpta euomi venena cogit: contra ictus morusq; animalium, quæ exitiale virus ei aculantur prodest: antidotis familiaris: est & dynteria vitilis. Non dubitamus etiam nostram bolum seu sanguinem Herculeum congenerem esse rubricæ Sinopice Dioscoridis lib. 5, cap. 72. de qua ait: vim habet exsiccatoriam, quasi indurando obstruentem, & adstrictoriam: quæ

Bolus citæ Teck.
Sanguis Herculis.
Lemniæ terræ vires ex Dioscor.

Rubrica Sinopice vires ex Dioscorid.

propter vulnerarijs emplastris & pastillis exsiccantibus & astriclorijs committendi solet. Aluum sistit in ovo sumpta aut clystere infusadatur iocinoris vitio laborantibus. De hac Matthiolus: Quantum conijcere potui Sinopicam rubricam nobis representat vulgarissimus Bolus Armenus vocatus, is nimirum qui in quadratas desertur massas, quique maximè vulnerarijs medicis expetitur ad sanguinis profuuium cøhibendum & fracta ossa ferrumiunda.

Terræ Lemniæ vites ex Galen.

Galenus lib. 9 simpl. Librū accipi, qui omnem Lemniæ terræ vsus edocebat, is à quo dno accipi utebatur ad vulnera tum vetera, tum cicatrici inducendæ cõsumacia: ad hæc ad morsus viperæ, atque aded omnes ferarum morsus, nec non aduersus medicamenta lethalia: non antè modò exhibere, sed & post sphragide vti consueuerat. Addebat porrò sese periculum fuisse medicamento, quod quia fructum iuniperi accipit, Aut τὸν ἀγρωβόλον nuncupatur, cui vtiq; addebat

Diacanthis.

Ad venena.

Vomitus excitabat.

terthale venenum hæeret, & exiterium siue amulctum ebibisset. Et sanè nos quoque huius fecimus periculum in lepore narino & cantbaridibus, cum sese tale quippiam accepisse homines suspicaretur: verum hausto, quod Lemnian sphragida habebat medicamentum protinus omne euomerunt, nec postea vllum illis accidit symptoma eorum, quæ ad leporem & cantbarides comitari consueuerūt, tametsi conuicta esset perniciosorum medicaminum exhibitio. Cæterum an ad

Ad rabien-
sis canis
morsum.

alia mortifera medicamenta, hæc inquam, quæ vocant delecteria, eadem vim habeat medicamentum, quod ex fructu iuniperi & terra Lemnia conficitur, mihi vtiq; ignotum est. At ille ab Epephestide profectò assererat adeo vt & rabien-
tis canis morsum eam sanare diceret in vino diluto epotam, & vlceri ex aceto impensè acri impostam. Sed & aliarum ferarum ictus, ex aceto sanare referebat extrinsecus, folijs herbarum insuper impostis quæ putredini resistere didicimus. In primis verò prædicabat scordium, deinde centaurium exile, inde marrubium.

Ad vlcera.

Porro si quando nec sane ad vlcera cacœthæ & putrida terram Lemniam adhibuimus, magnifice profuit: Vfus autem est, pro prauitatis vlcis magnitudine, quippe id quod graniter olet impendioque laxum molleque est ac sordidum, sustinet vt vel per acerrimum acetum Lemnia terra in lutosam soluatur consistentiam, aliorum more pastillorum, quorum alius alio vtitur: dico autem tem palyde, & Passonis, & Andronis, & qui nunc dictus est quem Betinum vocant. Siquidem hi omnes valenter desiccantes profunt vlceribus contra macibus soluti, interim quidem in vino dulci, interim sapa, interim anome-lita, nonnunquam etiam alborum vinorum quopiam aut fuluorum aut flauorum, prout nimirum vsus postulat. Nam de talibus alibi definietur. Si militer verò quandoque soluuntur aut ex aceto aut vino aut aqua aut oxymelite aut exycrato aut melicrato. Porro Lemnia terra ex aliquo comprehensorum soluta, medicamentum fit idoneum tum recentibus glutinandis vlcneribus tum moeandis inueteratis ægre ad cicatricem venientibus & contra macibus.

Item eodem lib. Armenia terra, quod sanè defecet ad dysenterias & ventris profusiva, tum sanguinis exputiones & catarrhos, ad hæc ad putrescentia oris ulcera in primis competit. Quin & eos magnificè iuuat, quibus ex capite in thoracem fluxio decumbit: quamobrem illis, quibus ex tali occasione assidue difficilis est anhelitus validè prodest. Sed & eos, qui phthoe laborant adiuuat: vlcus enim eorum defecit, vt haud etiam tussiant nisi in victu peccetur non leuiter, aut ambiens derepente ad intemperiem recidat. Ac mihi videtur, quoddam sicut in fistulis sæpè conspeximus, non in alijs partibus duntaxat, sed in ipso etiam ano, vt citra collyrij immisionem quod sordem, aut callum auferret, ipso duntaxat exiccante medicamine clauderentur, ac contraherentur: ita quoque in pulmonis eueniat vlcere. Siquidem & ipsum ab exiccantibus inuari medicamentis perinde conspicitur, vtique cum mediocre est, non admodum magnam. Itaque visi sunt quidam, eorum qui talia habebant, prorsum esse liberati. Ac quisdam qui Roma in Libyam talem ob causam profecti sunt, planè se sanos esse ei edidere: & sano vsque ad annos aliquot inculpate transierant: postea verò cum non pari degeret cura & cautione, reditus morbi apparuit. Hos ergo, vt dixi, bolus Armenia euidenter adiuuat. Quin & eos qui Romæ agunt, qui assidue difficultate spirandi discrutiantur, magis etiam. Porro in magna hac peste cuius eadem facies fuit, atque eius que Thurydidis memoria grassabatur, quotquot hoc medicamen bibere, celeriter curati sunt. At quibus non profuit, omnes interiøre, scilicet cum nec alio quouis iuuarentur. Vnde colligitur quod is duntaxat non fuerit auxilio, qui planè erant incurabiles. Cæterum bibitur ex vino consistentia tenui modicè diluto, si aut planè febris careat aut leniter eat necatur: sin grauius febrat, admodum aqueo. Non tamen calore vehementes sunt febres pestilenciales. Porro de vlcerebus resiccari postulantibus quid attinet dicere quantam vim habeat bolus hæc Armeniaca? Liberum est autem vt eum que appellare velis, siue lapidem vt is qui mihi donauit, siue terram, vt ego, quandoquidem humidis rigari patitur. MATTHIOLVS. Eorum sententiam minimè improbandam censemus qui nil aliud esse Lemniam terram putant, quam bolum Armeniam: que officinis seplasariorum Orientalis cognominatur: præsertim quod certò compererim, bolum hanc non aduehi ex Armenia vbi legitimum sincerissimumque Armenium lutum nascitur, sed tantum ex insula Lemnio, ex eodem tamen colle, cuius meminit Galenus. Si quidem Armenium lutum, quod bolum quidam vocant, præterquam quòd ex Armenia adferri debeat, si Galeno medicorum principi credimus, colore ex pallido obscurè instat, non autem impense rubro. Id quod ipse Galenus libro nono simplicium medicamentorum in Samie terre mentione testatur his verbis: Ceteram durante hac immuni, & graui pestilentia, ex Armenia ea, que Cappadocia finitima est, data nobis est terra etiam siccantior, colore pallido. At qui vt fraus & impostura detegatur atque palam fiat, non est silentio disingulandum quod qui Lemnum incolunt mercatores, cum sciant, Armeniam terram

Terræ Armenia viris ex Galen.

Ad difficile anhelitū & phthoen.

Ad pestem.

Sumendi modus.

Ad vlcera.

De bolo Armeniaco Matthioli opinio.

Ex vna terra duas faciunt.

ram ad nos non aduehi, lucri proin dulcedine allecti ex vna tantum terra duas faciunt. Quippe sincerissimam terram Lemniam extra insulam Constantinopolim comportant, & pro Armenia vendunt emptoribus, suadentes eadem ex Armenia comportari. Quam verò in Lemno pro Lemnia exhibent, vt colore ab altera differat, eam cuidam albæ terræ inibi nascenti admiscunt: quò fit, vt longè minùs quàm syncera rufescat. Hanc itaque legitime sphaeragidis loco supponunt, hisce adulterijs permixta quam etiam sigillis obsignant, vt inde imposturæ maius lucrum accedat signo magis, quam medicamēto fident.

Terræ Silefiacæ vires ex Berthol.

Andreas Bertholdus Oschacensis de terra Sigillata quam Axungiam Solis vocat. Primum (quod in natura rerum maxima cum veneratione admirandum & celebrandum) in primis aduersatur toxicis, philtis ac venenis crudelissimè ac robustissimis, aut cuiuscunque generis per os assumptis, eaque per vomitum ex-

Ad venena.

pedissimè ac felicissimè rejicit, si vel ante, vel statim post hausta venena sumatur, sin aliquantò tardius, per sudorem eadem expellit. Secundò, eadem naturæ

Ad pestem.

admiranda facultate crudelissimo & horrendo pestis contagio resistit, nò solùm ab hoc præseruando tutos reddens eos qui hac vtuntur, sed iam infectos & semimortuos, ab Orci faucibus & præsentissima morte, miraculosa celeritate reuocando. Tertiò, non dissimili virtute ac ratione omnium ferè venenatorum

Ad morsus animalium.

animalium, & insectorum morsibus, ictibus aut punctiõibus, itidem vulneribus ab infectis ac venenatis armis quocunque modo illatis, si quid aliud, prom-

Roborat partes omnes.

ptissimè medetur. Quartò, singularem & suauem quandam amicitiam, & admirabilem sanè sympathiam, cum vitalibus humani corporis partibus habere cõpertum est: ita vt mirum in modum cor ipsum confortet, cerebrum reficiat, & alijs quibuscunque viscerum malis strenuè aduersetur. Hinc omnem ferè esse phalalgiam demulcet, cardialgiam remouet, palpitationem cordis sedat, oculorum vulnera & læsiones, inflammationes, lippitudines, ac fluxiones curat. Itidem in testibus & cerebri vulneribus, inflammationibus, ea remedia præstare hanc nobilissimam terram experientia docuit, quæ vix vlla alterius generis medicina

Ad hæmorrhagiam.

Ad defluxiones.

vel promittere, vel exere possit. Quintò, cõtra omnè hæmorrhagiã, siue ex venis, siue ex arterijs ipsis, vel ex quacunque tandem corporis parte sanguis effluat, nullum præstantius aut fortius remedium hac ipsa inueniri potest. Sextò,

Ad alui fluxus.

Ad ambulæ.

Ad vulnera & vlcera.

Ad inflammationes & anginam.

Ad vitia cutis.

Ad sudores mouendos.

simili quoque ratione catarrho, rheumati, coryzæ, ac grauedini medetur. Septimo dysenteriam, lienteriam, diarrhœam, atque omne ventris molestum profluum non minùs feliciter quàm commodè curat, & omnem hypercatarsin sistit. Octauò, ambustis, vel ab igne, vel aqua feruente, vel liquefactis metallis, per optimè succurrit, tum prohibendo ne ascendant pustulæ, tum partes oblietas citissimè restituyendo. Nonò, vulnera recentia, & vlcera inueterata, ac maligna pulcherrimè sanè ac maturè curat. Decimò, contra anginam, & aliarum partium internarum inflammationes præsentissimum est remedium. Vndecimò, contra pruritus, scabiem fœdam, ac curatu difficillimam, commodissimè hæc terra vsurpatur. Duodecimo, omnibus morbis qui per sudores expelli queant,

propulsandis, ut uno verbo dicatur, convenientissima existit. Decimotertio, contra phthisin exsiccando vlcus pulmonum, hæmoptoicis, mirum in modum prodest. Si terra Silesiaca omnia præstat quæ promittit Andreas Bertholdus, licet experiri mihi videtur non potuisse, non dubitarim idem præstare posse sanguinem Hercules & Axungiam Lunæ: Verum imitatus Galeni modestiam, nihil certi pronuntiare volo de non expertis, docebo tantum quibusdam locis, quibus modis possint exhiberi cum aqua admirabili & alijs, tum quomodo & quando sperandum ea posse impetrari quæ Bertholdus pollicetur de sua Axungia.

Ad Phthisin

Sanguis Hercules & Axungia Lunæ.

De marmore, lapide calcario, & fluoribus albis, ac eorum viribus. CAP. XV.

Pratem fontis Admirabilis fodientibus multi fluores albi quibusdam dicti, (spatum vocat D. Iob. Conradus Gerbardus in suis Thesibus, Agricola autem marmor metallicum) reperti sunt, adnati pyritæ, belemnitæ & lapidi cinereo, pulchri, albi, lucidi: crystallum aut marmor dices si durities adesset. Cum aqua nostra de eo aliquid fortè commistum est, quando quidem residentia non solo constat sale, nisi dicamus fontem Mirabilem alicubi per tophum album transire, qualis habetur prope pagum Bilsingen Villam versus sesquihoræ itinere à fonte mirabili. Octob. 21. Lapis fluoris albi in pulverem redactus, in fictile subiectis prunis impostus, totus ignitus redditus est. Lapis itidem in ignem iniectus, nec vaporem, nec odorem, nec crepitum, quantum quidem animaduertere potui, edidit: sed candens redditus, combustusque cinereum colorem acquisiuit, digitorum attritu fragilis, non tamen, aquæ immersus, calcis modo resoluebatur. Iac. Theod. Tabern. lib. 2. cap. 84. Marmor, alabastrites, & ophites, eiusdem generis sunt & naturæ iisdem viribus prædita: quorum spiritu perzusa aqua facultatem habet refrigerandi, incidendi, mundandi: potu utilis adtussim siccam, ad ardentem & hæcticam febrem: pectus dilatat: dyspnæa à causa calida auxilio est: punctiones laterum aliorumque membrorum mitigat: omnes malignos calidos humores in corpore discutit: cutem à calida scabie & papulis repurgat: vlceribus biliosis & ab erysipelate ortis subuenit: denique tollit omnes tumores calidos & pustulas tibiæ ardentes: calidas exulcerationes ani & pudendorum curat. Item cap. 88. Aqua quæ spirituales subtilitates habet lapidis dicti spath, refrigerat, incidit, absterget: potu & balneo utilis ad omnes affectus tam internos quam externos, ad quos aqua alabastris, marmoris & ophitæ. Fallopius tract. de metallis cap. 11. Aquæ marmoreæ aptæ sunt ad potum, nisi habeant etiam gypsum vel aliud consimile. Item cap. 6. Calcarij lapides, atque illud immensum genus lapidis quod marmor vel marmoreum vocant, nullum ex his lapidibus, ut experientia ostendit, & ut fuit sententia Theoph. in lib. de lapidibus, fuit unquam repertus qui aut ab humido, aut a calido fuerit emollitus vel eliquatus. Item cap. 8. Aqua Aponensis habet in se

Spatum-Marmor metallicum.

Tophus albus.

Vires marmoris, alabastris & ophitæ aquarumque quæ hos lapides lambunt, ex Tabern.

Aquæ marmoreæ.

Aqua Aponensis.

Bal. S. Petri.
Bal. de Cor-
fina.

Bal. de A-
gnano.

Bal. aqua-
rum.

Bal. de Du-
cis.
Bal. Agna-
num.

Calx in ter-
ra visceri-
bus an gi-
gnatur, ab
aqua alla-
psu.
Calida a-
qua in Da-
cia.

Marga Bac-
cio calcis
genus.
Ophites la-
pis.

Calicus
dolor.

plura metalla, sed confusa potius quam secum verè commixta, statim cum erupit euomit calcarium lapidem quem in se continet, vt videre est illo aquæ ductu, per quem aqua ducitur ad mole dinum, & in omnibus illis locis circa ipsam fontem. Aqua balnei magni S. Petri quam pimum exsilit, excernit rameta cuiusdam rubricæ. Aqua Balnei de Corsina statim cum erupit, relinquit ramenta quedam lapidis marmoræ: quæ ramenta tandem abeunt in sturias. Item de balneis cap. 8. Miscetur cum aquis lapides, sicut marmor: quod dupliciter cum aquis medicatis miscetur, vel sub forma ramentorum, vel sub forma succi. Rameta marmoræ habent balneum in agro Corsinæ & balneum de Agnano vocatum. Lapis quoque calcarius reperitur in medicatis aquis, immò omnes cineres & calces qui reperiuntur in aquis reducuntur vel ad lapidem calcarium vel ad ramenta marmoris. Item cap. 25. Balneum Aquarium scaturiginem suam habet frigidam ex alto saxo, & in se continet aliquid marmoris vel calcis ex marmore candidiss. facti Item cap. 26. Corsinum balneum in quo aqua calidissima, dicit abundare calce, & in balneo de Ducijs marmor copiosum combustum. Item cap. 30. Balneum Agnanum est veluti fouea, & aqua est summè frigida: dicuntque ipsum continere succum marmoræ: quod & ego fateor. Vnde facit ad stipandum calorem naturium optimè, ad laxationem vteri & ad imprægnationem: si sterilitas ab vteri laxitate. Utuntur præcipuè cum mulieres nequeunt retinere fatum iam conceptum ob vteri relaxationem à caliditate & humiditate nimia: in quo affectu est remedium præsentissimum ac multiplici experientia valde comprobatum. Hæc Fallopius quem non intelligo. Quomodo enim calx fieri potest in scaturigine frigida? Quomodo transendo posset ex durissimo marmore aliquid secum auferre: cum neque humido neque calido emolliatur liquestatuè, nisi cum Baccio lib. 6. cap. 20. lapidis genus intelligat quod aquis dissolutum ad opera deseruit cæmentaria calcis vice, quem idem aquæ calidæ in Dacia tanquam caloris suscitabulum & fomitem subijcit. Qua in re idem recurrit dubium, an calx debeat dici, cum ignea violentia proprie dicta calx ex lapide cremato fiat. Quo fit, vt in eam deducar opinionem, vt laxiore significatione tum Baccium tum Fallopium vocabulum calcis, vsurpasse existimem: & de Baccio quidem nihil penitus dubito, quando quidem paulò post iam dicta, synonymon calci huic naturali facit margam, Plinio terræ adipem dictam. Venit in mentem ophites lapis, mihi Rostemburgi ad Niccarum monstratus & laudatus ab honesto ac primario viro ad colicum dolorem: lapis planus ac nonnihil concauus, magnus: calefactum in aqua feruenti applicant abdomini: magno erat emptus lapis. De tali lapide, pulchro scypho, sicuti altero ex Alabaistro donatus sum ab Illust. mea Principe. Verùm an Ophites profuerit occultâ qualitate asserere non ausim: Existimari vtilitatem pendere à calore adscititio aquæ calidæ diutius in solidiore corpore perdurante: sine molestia tamen propter aquæ contemperationem lenem,

De argento & viribus aquarum quæ participant argento.

CAP. XVI.

Non mihi videntur hic negligendæ vires quæ tribuuntur aquis quæ participes sunt argenti: quandoquidem antè indicatum pyritem quo abundat scaturigines fontis admirabilis, ac etiam, vt quidam volunt, ipsos lapides fissiles continere argentum. An autem voster fons alijz qui dicuntur vires ab auro vel argento mutuari easdem habeant, alijs indicandum relinquimus, ac indagandum quomodo & quibus signis aquas medicatas habere spirituales subtilitates argenti & auri inuestigari possit. Dum hæc verisimiliter innotescant, vires adscr. bemus ex Iacobi Theodori, Thesauri par. 2. cap. 49. vbi scribit: Aqua subtili argenti per fusa spiritu, quoq; ve: è argentea est, facultatem habet refrigerandi, exsiccandi, constringendi, emolliendi, potu & in seffione, vt quæ auri vena lambit, utilis & salutaris. Acres & calidas in oculos, thoracem, pulmonesq; fluxiones exsiccat: pectori, pulmonibus supercalfactus robur addit, phtifin, atrophiam prohibet. Vertiginem è calidis vaporibus natam profligat: surditatem & tinnitum aurium tollit: utilis melancholicis, maniacis, pbrœniticis, vertiginosis, tussim, angustias pectoris à calore profectas aufert. Dolores dorsi, renum, lumborum ab intemperie calida curat, adeoq; & omnem calidam viscerum dyscrasiam persanat. Cordi etiam & ventriculo calore nimio æstuantibus robur addit. Menses immodicos fistit. Sanguinem retorridum depurat. Hæmorrhagiarum compescit, nec non dysenteriam, diarrhœam, hæmorrhoidum fluxum, tam potu quam balneo. Extrinsecus autem omnem scabiem humidam, pustulas, furfures, psoram, vlceraque ab erysipelate orta persanat: utilis contra podagram, chiragram, artbritidem, tum potu tum in seffu: omni vlceri & tumori præter naturam calido subuenit. Idem cap. 51. aqua inquit, in qua probæ notæ argenti aliquoties fuerit restinctum, singularem vim nanciscitur corroborandi & confortandi: quamobrem non abs re in plerisque corporis affectibus in usum venit. Potu autem quotidiano in imbecillitate cordis calidâ cõpetit: cordi enim robur addit: possitq; vtiliter in omni intemperie calida & humida vsurpâri, nibiloq; secius in dysenteria alioq; omni alui profluvio, imprimis autem pestilenti & maligno. Agricola dicit: Aquas aurum argentumue purum lambentes cor rescicere quidam putarunt. Fallopius de thermis cap. 11. De aquis argenteis & aureis cum non habeantur nihil dico: credo tamen quod si haberentur, essent aptæ ad potum: quonia cum hæc duo metalla sint benigna, aquæ in quibus ipsa continerentur, non possent & ipsæ non nisi benignæ esse. Bacc. lib. 6. cap. 3. Aliud est considerare aurum vt aurum, & argentum vt argentum: & aliud in minera sua, quam in aquarum differentijs querimus. De auro namque, vt aurum est, idemq; ens perfectissimum, hoc scire est opere præcium, quod nedum quicquam suæ præstantiæ impertire potest aquis ipsam abluentibus, sed

An ab argento & auro vires mutantur aquæ.

Vires aquarum argenteum lambentium ex Tab.

Aurum ar. vim imprimat in aquas.

ex vniformitate exactissima suarum partium, nullo neque accidente natura, neq. artis magisterio aliquam sui iacturam, aut transmutationem sustinet, nisi auri semper in aurum, non sale, non igne, non aceto, nullis succis, nulla ruginē absumitur, non ergo in aquas imprimit. atq. eodem iure post aurum nruccapan- dum venit argentum. Hactenus igitur de mineralibus metallicisq. fontis nostri eorumq. viribus, quamq. aquis, quas imbuunt, efficaciam imprimant, dictū esto, deinceps altero crure medico tantisper insistamus, & veracibus experientiae historijs demonstremus, quid quantunq. de Aquis nostris ad desperatissimos morbos quosdam curandos sit sperandum, quod genus argumenti norunt docti in vulgi quidem potissimum gratiam tractari, non obscura tamen documenta suppeditare ad penitiores rerum latentesque vires accuratiùs perscrutandas.

Historiae eorum, quibus fontis Admirabilis Bollenfis, olim dicti Zitteren, vsus tum potu tum balneo feliciter celsit, anno 1595: & primùm annotatæ ab Vdalrico Gantz in Boll, à 25. Maij ad vltimam Iunij.

C A P. XVII.

- Vlcus tibiz. 1 Petrus Braunaucher ex Veilheim præfecturæ Kirchenfis, ter aquam pro vlcere tibiz accersuit, & curatus est.
- Vlcera tibi- 2 Michael Kugel ex Eichelberg præfecturæ Kirchenfis quinquies aquam accersuit pro curandis vlceribus tibiurum, quæ Chirurgorum remedijs minime cedebant: eà curatus est.
- Vlcus tibiz. 3 Iob. Strobel ex Albershausensfis præfecturæ Göppingensfis, aquam ex fonte Bollenfis pro vlcere tibiz petijt, quod sanatum est: iuxta illud autem & alia vlcera suborta, quæ adempta carne putrida, quarto cùm aquam accersuisset & in ea lauisset, penitus sanata hominem incolumen reddiderunt.
- Tibiaturū im- 4 Vxor Iob. Mayer ex pago Bissingen præfecturæ Kirchenfis, totos 35. annos becillitas. nusquam rure suo egressa, quòd pedibus vti non posset, frustra quaternis balneis vsa, Iunij 7. accersita aqua pedes lauit, & curata est, sic vt lintea gramine plena domum ferre posset.
- Narium af- 5 Iob. Hecker ex Schorndorff petijt aquam pro filio Nicolao narium affectu fectus. laborante: secundo cùm accerseret, profuisse aiebat.
- Spirandi 6 Bartholomæus Springer orthopnoea laborans, sic vt in lecto decumbere non difficultas. posset, quarto petitam aquam bibit, qua se curatum testatur.
- Vlcus tibiz. 7 Iob. Draub ex vnder Limingen præfecturæ Kirchenfis iam secundo aqua petijt ad vlcus tibiz vxoris, quod pulchrè sanari dicit.
- Vlcera tibi- 8 Andreas Klingebaur ex Vinterbach semel petita aqua pro vlceribus tibiurum restitutus est.

- 9 Valtricus Leible ex Heininge Göppingensis præfecturæ, secundò aqua in scabie humida vsus, liberatus est. Scabies hu-
mida.
- 10 Iacobus Megaus ex Kirchen aquam secundò accersuit pro filiola sua, capi- Achores.
tis vlcerebus manantibus laborante, quæ pulchrè, vt ait, curantur.
- 11 Petrus Schneeweiß ex Gröbingen octies aquam petijt pro veteri tibiæ vl- Vlcus tibiæ.
cere, & planè curatus est.
- 12 Christophorus Puck ex Nellingen Plmensum secundò accersuit aquam Vlcus tibiæ.
pro vxore laborante vlcere tibiæ, quam ait pulchrè conualescere.
- 13 Georgius Schedler ex Nellingen Plmensum tertio petita aqua pro puero Achores.
achoribus laborante, ait penitus curatum.
- 14 Michael Akerman ex Göppingen quinquies aqua accersita pro filio achor- Achores.
ibus laborante & stillantibus oculis sic vt minus rectè videret, restitutus visus Oculi la-
& exsiccati achores. cium visus
imbecillitate.
- 15 Martinus Brandthag Göppingensis aquam petijt pro puero laborante sca- Scabies ge-
bie humida genarum, à qua planè liberatus est. natum.
Ventricis do-
lores.
- 16 Petrus Traub Kirchengensis ter petijt aquam pro vxore ventris doloribus la- Brachioru
& crurum
laxitudine.
Vlcus tibiæ.
- 17 Martinus Rueff ex Gameltzhäusen tanta brachiorum & crurum imbe- Brachioru
& crurum
laxitudine.
Vlcus tibiæ.
- 18 Ioh. Malin ex Heiningen ab insigni brachiorum & crurum laxitudine, Brachioru
& crurum
laxitudine.
Vlcus tibiæ.
- 19 Martinus Dibz ex Eichelberg præfecturæ Kirchengensis vlcere tibiæ contu- Vlcus tibiæ.
maci, frustra multis vsus remedijs, tertio petita aqua percuratus est.
- 20 Melchior Daubenschmit ex Veilbaim accersuit aquam nouies pro filio Achores.
laborante scabie capitis fluida, quam nulla medicamenta potuerant curare: cuius
vsu in integrum restitutus est.
- 21 Io. Tröster Nürtingensis aduehēdos sibi curauit aliquot congios aquæ, quòd Pedum im-
ipse non posset venire ad fontem, propter pedum imbecillitatem: Tantopere pro- becillitas.
fuit vsus eius, vt nunc ipsemet petat aquam.
- 22 Ioh. Schuderer Nürtingensis internis doloribus miserè diuexatus, bis pe- Dolores
interni.
Crus œde-
matosum.
- 23 Ioh. Reutter Nürtingensis œdematosum admodum crus aqua accersita la- matosum.
uit, quod ad dimidium subsidit.
- 24 Iac. Stielli ex Abern quinquies curauit sibi aduehendam aquam ad pedē Dolor pe-
dis.
Vlcus.
- 25 Georgius Krafft ex Geißlingen bis curauit sibi aduehi aquam propter anti- Vlcus.
quum vlcus.
- 26 Ioh. Schud ex Strauffen semel curauit sibi adferri aquam pro vlcere bras- Vlcus bra-
chij.
chij.

- Spirandi difficultas magna.** 27 *Michael Schneider ex Riedrich Aaracensis praefectura secundò accersuit aquam, propter spirandi difficultatem tantam ut non posset ipse ad fontem venire: tertio ipsemet ad eum venit & ei multum profuit.*
- Fluxio in fauces.** 28 *Iob. Karbl ex Kirchen curavit adferendam aquam ad mensuras decem pro filia laborante fluxione in fauces: Illa aqua ab'uit fauces & curata est.*
- Scabies humida.** 29 *Margarita Iob. Rhaders vidua ex Rechenstatt 14. Iunij secundò accersit aquam, balneavit in ea ob scabiem fluidam, à qua liberata est.*
- Imbecillitas crurum.** 30 *Thomas Harn ex Heiningen secundò curavit sibi aduehendam aquam ad balneum: non poterat ambulare propter crurum imbecillitatem: ab eius usu restituta vires, & nunc incedere potest.*
- Fluxiones in fauces cum raucedine.** 31 *Pastor in Schöpfloch decies curavit sibi adferendam aquam propter fluxiones in fauces tantas ut sepe non posset loqui: ex quo aquam bibit, cessarunt, & curatus est.*
- Scabies humida.** 32 *Conradus Kym deysi pastor in Albershausen secundò curavit aduehendam aquam pro filia scabie humida laborante, quam Chirurghi non potuerant curare, ait conferre aquam & opus pulcrè moliri, se sperare curatum iri.*
- Ulcera colli.** 33 *Euecta est aqua iam quater pro filia defuncti Schweiner Ulrich ex Schlatt laborante ulceribus malignis colli, quae non potuerunt hactenus curari usu quatuor aliorum balnearum: Eius autem aquae balneo egregie curata.*
- Imbecillitas brachiorum & crurum cum ictero.** 34 *Iob. Vvein vnd Brodt ex Heiningen quater accersuit aquam propter imbecillitatem brachiorum & crurum, & icterum, ait se curatum balneo huius aquae.*
- Scabies humida.** 35 *Iob. Gättlin ex Heiningen quinques aquam sibi aduehendam curavit, in ea balneavit propter scabiem fluidam, quae non cessit balneo aquae acidae Yebenshausianae: Hac autem aqua penitus sanatus est.*
- Ulcera fistulosa pedis.** 36 *Iob. Praun ex Auwe accersuit aquam pro filio, qui non poterat ambulare ob magna ulcera fistulosa in pede, quem dicit in totum sanum redditum ex balneo praedictae aquae.*
- Imbecillitas artuum magna.** 37 *Petrus Leibl ex Heiningen curavit quater aduehendam aquam pro vxore, quae per annum domo exire non potuit, licet multis medicamentis esset usa: Hac autem aqua ita adiuta est, ut ipsa venerit ad fontem & dixerit fontem mereri ut vnusquisque trahendo secundo caput aperiat.*
- Impotentia artuum.** 38 *D. Abbatissa in Adelberg curavit semel accersendam aquam propter impotentiam artuum.*
- Tumor pedis cum magno dolore.** 39 *Nicolaus Esterlin Augustanus mercator secundò accersuit aquam propter tumorem pedis cum magno dolore, nuncius nam abbat ita inuisset & profuisse hero, ut quingentorum aureorum iacturam mallet perpeti quam aquam non v'surpasse.*
- Ulcus tibiae.** 40 *Hieronymus Gerst ex Geisslin en petijt tertio aquam pro ulceribus tibiae, pro quorum curatione frustra multi medicamentis usus, nunc egregie curatur balneo huius aquae.*

- 41 Ioh. Baur ex Dirckheim curavit quartò aduehendam aquam pro curas-
tione brachij, in qua sine fœta expendit *ſ* lma, pltra 30. florenos: ſi ait ſe vſu
huius aquæ plane ſanum redditum eſſe.
- 42 Ioh. Haylandt ex Eheinge ſecundò accerſiuit pro vlcere tibiæ pro quo *Vlcus tibiæ.*
curando Bibract multa ſe expendiſſe dicit idque ſine iuuamento, nunc autem aque
vſa egregiè ſanari.
- 43 Ioh. Finck ex Yeberbauſen aquam quinquies curauit deferendam ac eam *Dolores ia-*
bibit ob dolores internos, quonon potuerunt tolli vſu aquarum Ferinarum *terni.*
thermarum: Verum, vt ait, huius vſu ſanus redditus.
- 44 Ioh. Eiſcher ex Vreilheim quin pures accerſiuit aquam propter vlcera vtri- *Vlcera u-*
uſque tibiæ, in quibus curandis multa ſine emolumento expendit: per hanc au- *biz.*
tem aquam ſanata tibiæ.
- 45 Ioh. Gogler ex Greubingen decies portandam aquam curauit pro vlcere & *Tumor t-*
magno tumore tibiæ, pro quo curando fruſtra multa in Wiſensheim expendit: *biz magnus*
verum hac aqua curatus. *cum vlcere.*
- 46 Georgius Tertinger ex Ombden dicit ſe fuiſſe in thermis ferinis & apud *Dolor ven-*
fontes acidos, ibi balneſſe propter dolores ventris, manuum & pedum: verum *tris manu &*
non iuiſſe. Ex balneo autem huius aquæ quam curarat deuehendam in pagum *& pedum.*
Ombden ſanatum, eductos fuiſſe multos prauos humores per manus & pedes.
Multa pecuniæ pacto nollet ſe non vſum hoc balneo.
- 47 Nobilis in Vreiffenſteg dictus Peleckbofer quater curauit ſibi aduehendã
hanc aquam propter malignum vlcus in pede, pro quo ſanando multa inutiliter
expendit: Per hanc tamen aquam ſanitati reſtitutus eſt.

Hiſtoriæ aliæ eiufdem anni. 1595. quas teſtimonij formã ſcriptas, ci-
tra vllum ornatum, ne ſuſpecta cuiquam ex aſcitiio ſaco reddere-
tur veritas, verbum de verbo expreſſimus.

C A P. XVIII.

- 1 Ego Elizabetha vxor Iosephi Hagen ex pago Hayningen præfecturæ Gep- *Dolor ven-*
pingenſis teſtor, me iam ab aliquot annis neque potuiſſe bibere aquam commu- *tris & ven-*
nem neque acidam: Diu etiam ac continuè decubuiſſe. Cum autem bibo aquam *triculi.*
Bollenſein, ceſſant dolores ventris, nec ventriculus ita patitur vt ſolebat. Quò
conſtet autem prædictum fontem hætenus proſuiſſe prædictæ Elizabethæ, ego
Barthol. Eytlin præfectus pagi Hayningen huic ſcripto appoſui ſigillam meam
die 21 Iulij anno 1595.
- 2 Ego Agatha Fleming, Io. Mayer vxor in Biſingen præfecturæ Kirchenſis *Vlcera ti-*
teſtor me per 25. annos circiter habuiſſe vlcera in vtraque tibia, pro quibus cu- *biarum am-*
randis va- uſ in locis remedia queſiui, ſed fruſtra: Verum ante menſem plus *ti qua.*
minus vſu aquæ fontis prope Boll Göppingenſis præfecturæ, Deo ſit laus, reſti-
tuta ſum priſtinæ ſanitati. Nullos penè dolores ſenſi dum ea vterer ſue in

cibus, siue in potu, siue in balneis: vel quacunq; alia ratione adhiberem. *Vt constat hæc certa esse, ego Io. Ringler nunc Præfectus in Bisingen præsentibus Io. Schuppen seniori, Petro Mercklin, & Valrico Dieterreichen Iudicibus huius loci, apposui sigillum meum 1595. Iulij 22.*

Scabies ma
gna.

3 Ego Io. Eytlin Pistor ciuis in pago Hayningen præfecturæ Göppingensis testor me per aliquot annos continuè laborasse maligna scabie, pro qua curanda aliquoties domi balneauì in aqua communi, sed sine vllò emolumentò. Verùm ex aqua Bollenfì balneum, multum mihi profuit. *Vt constat hæc vera esse, ego Bartholo. Eitlin Præfectus in Hayningen apposui sigillum meum 20 Iulij anno 1595.*

Icterus.

4 Ego Hieronymus Schmutterer Ciuis in Nürtigen testor hoc meo scripto esse quadriennium quòd grauiter decubui ex febre & ictero: Et me adpellendum icterum frustra balneasse in aqua communi in Nürtigen. Verum ex Balneo aque noui fontis in Boll, eiusdemque potu calide ebibito, bono haustu manè icterum ventriculo, & aliàs copiosè per vrinam eductam fuisse magnam copiam bilis. Si habuissem satis huius aquæ (sum enim coactus vti aqua ex fonte Flauden) fortè adhuc melius haberem & artus robustiores essent. *Vt appareat prædicta vera apposui sigillum meum huic scripto 22. Iulij 1595.*

Scabies ma
ligna.

5 Ego Catharina Conradi Kuders vidua ex pago Hayningen præfecturæ Göppingensis, testor me ab aliquot annis laborare maligna scabie, & me frustra aliis quoties vsum balneis aque acidæ & communis in proprijs ædibus. Balneum autem ex aqua fontis Bollenfìs quam curauì adferendam, mihi optimè in internis profuisse & potissimum ad scabiem. *Hæc esse vera, vt constat ego Barthol. Eitlin Præfectus pagi Hayninge sigillū huic scripto apposui 20. Iulij 1595.*

Vlcera pe
dum.

6 Ego Io. Vvein vnd Brot Ciuis in Hayningen, præfecturæ Göppingensis, testor hoc scripto me habuisse in vtroque pede fluentia vlcera (ein flutz) & ante septem annos me vnum thermis Ferinis & aquis acidis, & domi balneis ex aqua communi diuersis temporibus: verum non profuisse. Aqua autem Bollenfìs profuit mihi: potissimū verò ex ea vtilitatem sensi in vtroque pede, quāvis tantum per quatuor dies in ea balnearim, quam aduchendā curam Pauperies & defectus lignorum impediuerent diutius balneare potuerim. Ego Barthol. Eytlin nunc Præfectus pagi Hayningen addito meo sigillo supra dicta vera assero, Iulij 20. anno 1595.

Dolor ven
triculi.

7 Ego Barbara vxor Petri Laiblin ciuis in pago Hayningen præfecturæ Göppingensis testor me per quartam partem anni domi quotidie bibisse aquam Bollenfem. & me non amplius sentire tantos dolores & angustiam ventriculi (so wehe vnd so eng vmb mein hertz) ex quo bibo: & hæc eam me iuuasse. Vera dicere pauperem hanc operariam, confirmo ego Barthol. Eitlin Præfectus pagi apposito meo sigillo 1595. Iulij 20.

Paralyfis cū
doloribus.

8 Ego Georgius Pöttinger, ex pago Vmbden testor hoc scripto me in thermis Ferinis & fonte acido Lebenbaujen antè aliquot ann. s. aluea, e ob para ysim (leinen)

(Semen) manuum & pedum: sed sine fructu: nec etiam erupisse maculas pus-
tulasue. Verum hoc anno 1595. inter Pentecostem & primam Dominicam
Trinitatis me lauissse in aqua fontis Bollensis, quem Clementiss. noster Princeps
& Dominus curat adornandum: Eam autem me curauisse hoc Vmbdem ad-
ferentiam, quæ mediocriter mihi profuit. Eruperunt enim pustulae, & mul-
tæ sordes effluxere ex corpore & manibus. Quamuis non abstulerit pa-
alysim, ademit tamen omnes dolores artuum, manuum & pedum: quod magnis pecu-
nijs non redimerem. Anno 1595 Junij 21 Testes subscripti Matheus Vveinlandt
Parochus, & Blesin Rieckhen Præfectus pagi in Vmbdem.

Vlcera capi-
tis & faciei.

9 Aqua Bollense dicta Sittern ego subscriptus vtor in puero 5. annos totos la-
borante vlcerebus in capite & facie copiose fluentibus ex humore salso: quæ præ-
alijs medicamentis quibus vsus sum, melius confert, ita vt sperem, Deo fauente,
ea aqua curatum iri. Scriptum Vveilheim 9. Julij anno 1595. Subscripsi Melchior
Taaenjschmidt Chirurgus ibidem.

Vlcus ubiq̃.

10 Nos Præfectus & Iudices in Naberin pago Præfecturæ Kirchenensis testa-
mur examinatus à nobis sequentes personas, ac primò Iacobum Stielin, respon-
dij, se à sex circiter annis in tibia fluens vlcus habuisse: se quater aquam Bol-
lensem accersuisse, bibisse, vlcus lauissse, apposuisse cum linteis & fascijs. Vnde
multū adiutus sit, fluore vlcere iam cessasse: hanc insigniter exsciccare sperare
se, cum Dei ope intotum curatum iri. vlcus enim optime disponi ad curationem.

Vlcera colli.

11 Michaeli Roller dicit filiolam suam habere à longo satius tempore, vlcera in
collo, quæ aliquoties occlusa fuerint, & sanata, sed non persistenter sana. Audis-
to autem rumore de fonte in Boll, eam illuc duxisse, dedisse in potu, apposuisse
linteola madefacta in aqua illius fontis, prius nonnihil calefacta, idq̃ fecisse per
mensem circiter. ac inde curatam, se nescire an sana sit mansura: se tamen anis
maaduertisse esse aquam insigniter exsiccantem, linteis & fascijs in ea ma-
defactis superpositis locis affectis, citò arrescere. Prædicta vt constat esse vera,
ego Michael Schölplin Præfectus pagi in Nabern sigillā meum apposui 22 Julij
mensis, anno 1595.

12 Puella, quæ has perfert, misera mater expetit aquam Bollensem, quia an-
tehas feliciter vsa & profuit, quod testor chirographo meo Julij 29. anno 1595.

10. Endericus Iueringen Præfectus pagi Dertingen Schleszberg vnder Teck,

13 Illust. & Clementiss. Princeps, &c. Nuper tuæ Ill. C. Medicus Io. Maligna
Baubinus D. me interpellauit vt secum irem in domum Elephantiorū quia scabies ad
examinare & vide. e aliquas personas vellet, quam re illi adfui. Inter alios fuit lepram ac-
Ciuus Stuccariauus relegatus propter naturam scabiem, consuluit (quod mihi cedens,
placuit) vt mitteretur in balneum. T. I. C. pro sua clementia, pauperi suppedi-
tauit necessaria ad balneum, ea condicione vt experiretur nuper detestam aquā
Bollensem, quod diuigēter executus est et manifeste appareret Nam, Deo sit laus,
indicauit se rediisse alacrem & sanum, & me rogauit vt eius corpus inspicerem,
quod feci & vera dicere comperi. Si hi. permanea. anus, quod sperandum, hæc

aqua multa vtiliter præstare poterit. Rogauit me pauper ciuis vt hæc T. Ill. C. indicarem, ac suo nomine humiliter gratias agerem, &c. Stuccardie 11, Aug. 1595. Il T. C. obediens seruus Vvolfgangus Bader Chirurgus.

Vlcus tibiæ
cū tumore
& dolore.

14 Ego Athans Gockler in Grubingen Præfecturæ Göppingensis testor hoc scripto me à quatuor annis circiter habuisse vlcus in tibia, vnde intumuit valde pes & magnos sum perpessus dolores: quamuis vsus sim opera quorundam Chirurgorum, non potui iuuari. Nuper accersui aquam ex fonte dicto Sittern, in qua pedem balneavi, egressus balneo linteam madefactum in aqua calefacta imposui tibiæ optime mihi profuit, dolorem omnino sedauit, tumorem abstulit, si tibia sana maneat, magno non redimerem felicem curationem. Vt constet hæc vera esse, ego Præfectus pagi in Grubingen Andreas Seyffer apposui meū sigillum Augusti 1. anno 1595.

Ventriculi
dolores, an
gustia &
vomitus.

15 Ego Michaelausz ciuis pagi Betzgenriet præfecturæ Göppignensis testor me per quatuordecim annos magnos dolores & angustias ventriculi passum, & licet biberim aquas acidas, non fuerunt mitigati dolores: quamuis sæpius per os aquam claram eiciebam & vomebam: ita vt non biberim amplius acidos fontes. Ex quo cœpit celebrari fons Sitteren in Boll, ex eo bibi, & bene habeo, Deo sit laus, cui gratias ago. Non enim sentio amplius angustiam, nec vomo, nec ex ore fluit aqua vt solebat. Faxit Deus vt permaneat sanitas: Quod constet vera esse præcedentia, rogavi M. Vvirich Pastorem hic vt apprimeret suum sigillum: quod factum in Betzgenriet 24 Augusti mensis anno 1595.

Vlcera ma-
ligna per
corpus.

16 Ego Vrbanus Kessler Pastor in Schlat testor hoc meo scripto puellam ius uenem huius pagi Margarethâ nomine, demortui Valrici Ziegler filioli, miserum habuisse corpus, & tale vt fuerit periculum ne relegaretur ad elephanticos: Vsa est decocto ligni Indici & thermis Badensibus in Marchionatu & in Auwen, verum nihil profuerunt. Ex vsu autem aquæ Bollenensis in potu & balneo, melius habet, nec dolores sentit, quales antè habebat, quamuis non sit adhuc in totum curata. Signatum Aug. mensis 22. anno 1595. De hac eadem aliud testi- monium vide postea.

Dolor ven-
triculi cum
angustia
& dolore
pedum.

17 Ego Petrus Schleweifs incola in Grubingen Præfecturæ Göppingensis testor me aliquandiu angustiam ventriculi sensisse & magnos dolores pedum ac aliquoties bibisse aquam ex fonte Sitteren & balneasse pedes in ea, internè iuuit & angustiam minuit, in pedibus mitigatos dolores nondum sensi.

Scabies ma-
ligna.

18 Ego Thomas Goltz Iudicis substitus in Vveilheim testor hoc meo scripto addito sigillo, quosdam huius loci & Io. Fischer Hessbans habuisse in tibijs vlcera maligna: 19 & M. Michaelem Osvaldt tonsorem habuisse tibijs vlceratas cum pruritu, sicuti etiam 20. Petri Brumweits vxorem 21. & Io. Schoffelt vlcera in tibijs: & 22. vxorem Stephani Fleischmans tibijs laborantes mala scabie: & 23. puerum M. Melchioris Daubenschmits per corpus scabiem saniosam malignam ab humore salso: Illorum quosdam vsos medicamentis conuenientibus: alios balneo Sewbad zu Auwen, sed non permansisse sanos. Verum
postea

postquam curarunt adferendam aquam ex fonte Sitteren prope Boll, & in ea balnearunt affusa alia aqua, quia fuisset violentior sola, fatentur profuisse, suos morbos curasse in totum. Si non recurrant eorum morbi & perseueret sanitas, vt haëtens fecit, multum erit laudanda haec aqua, vtilis in similibus futura morbis. Uxor tamen Petri Bramwers & Io, Seböffelten dicunt nihil sibi profuisse. Scripti m. 1595. Sept. 22.

24 Ego Maria Steinbechen ex Gunde'singen testor me ante quinquennium cepisse laborare vlcere tibiae & vsam operä cchirurgorum per quindecim septimanas : qui tamen non potuerunt me curare. Hoc anno magnos passa sum dolores, ita vt dies noctesque non quiescerem : Tibiam demonsträui Praefecto pagi in Boll & tribus ludicibus, Marco Mayer, Adamo Heiden, & Georgio Fischeer, qui viderunt quam misera fuerim, exoriata erat mihi tibia vsq; ad genu, nec poteram ambulare. Sed Dei beneficio & vsu aquae noui fontis Bolleensis dieti Sittere curata sum. Deum precabor dies noctesq; pro his qui mihi hoc Balneü consuluerunt & inuenerunt. Ad confirmationem iam dictorum, rogauit praedictü Praefectum vt apponeret suum sigillum Aug. 4. anno 1595.

Vlcus tibiae detracta rotacuta cute, dolores ingentes, ambuladi impotentia.

25 26 Nos Michael Kugler ex Eichelberg & Georgius Kubler ex Zehl ambo ex praefectura Kirchensi testamur nos accersuisse aquam ex nouo fonte Bolleensi, & vsos ad vlcera. Ego Michael Kugler accersui tantum quinque fitulas pro balneanda tibia, in qua malum vlcus, quod Dei beneficio statim curatum. Ego Georgius Kubler habui antiquum vlcus in tibia, tibiam laui, quae statim sanata, ita vt hanc curam meae tibiae praeferam 50. florenis. ego Georgius Beiringger Praefectus in Zell vt haec attestet, addidi meü sigillü Iulij vltimo 1595.

27 Anno 95. sequentes personae balnearunt in aqua fontis Bolleensis asportata, nec fuerunt ante in vlllo balneo. Primus Ioh. Bezing adolescens 18. circiter annorum qui à multis annis scabiosus vlcerat'is tibijs in antiennijs: in totum mundatus est & curatus, vt adhuc in eo videre est.

Vlcera tibiae & scabies.

28 Secunda est vetula 80. fortè annorum Ioh. Kremmers vidua quae à longo tempore malè habuit & dolores magnos in ventre passa est: dum in ea aqua balnearet, maior pars dolorum cessauit & curata est: scire non possumus an sanitas duratura sit.

Ventris dolores.

29 Uxor Georgij Iacobi Margaretha dicta quinquagenaria circiter, ab aliquot annis difficulter respirans, & cui alij interni defectus, cum balnearet & biberet de fonte Sitteren, & cum adhuc vtitur, melius habet, & è domo prodire potest. Supradicta ita se habere testor ego Andreas Bofsch praefectus pagi: Iulij mensis 26. anno 1595.

Difficultas respirandi.

30 Ego Georgius Ziener fusor ferri in Königsbronn & Itzelbergen testor me ante sex annos ita fuisse combustum in ventre & pedibus vt pene mortuus sim. Verum Martinus Baur ex Bussenstat adfert mihi aquam ex Boll praefecturae Göppingensis, quam ab eo emo quatuor cruciferis in singulis mensuras: ea mihi optime confert. Hoc testimonium dedi in Itzelberg 27. Nouemb. 1595.

vltio.

- Profluuiū
ventris. 31 Ego Martinus Veinheimer præfectus in Vbingen præfecturæ Göppingen-
sis testor iam nominandas personas indicasse sequentia de fonte Bollenf. Pri-
mam, uxorem Bernhardi Vvüsenbeutzen laborasse profluuiū ventris per 18.
septimanas, ac se existimare Deo ita fauente, curatam aquā huius fontis.
- 32 Secundam, Margaretham viduam Cosmæ Heiben balneasse in aqua
prædicti fontis, & statim profuisse: sed propter hiemen ingrumentem non quā-
diu voluisset balneasse.
- Scabies. 33 Tertiam, Iacobum Felger fabrum scriuariū suo puero grauite ægrotāti
à scabie benè profuisse aquam. Hæc vera esse vt confirmetur, ego Præfectus
prædictus apposui sigillum meum in Vbingen 2. Decembris mensis 1595.
- Achores. 34 Ego Michael Vagner junior ciuis in Vvilheim præfecturæ Kirchens-
testor filiolū meū habuisse vlceratū caput & fluxens sanie, nesciens quoz
modo posset curari hic affectus, tandem consilio quorundam accersui aquam ex
fonte Sitteren qui est in planitie Bollenf. & balneauit semel bisuē in die quoz
tuescunq̄ potuit perferre: quod balneum valde ei profuit & in totum cura-
uit. Ad prædictorum confirmationem Secretarius vr̄bis Vvilheim apposuit suū
sigillum 18. mensis Nouembris 1595.
- Ventriculi
angustia.
Nausea.
Spirandi dif-
ficultas. 35 Ego Sebastianus Gescheidt ciuis in Ebersbach præfecturæ Göppingen-
sis testor me cū vxore aliquā diu vexatos fuisse angustia v̄triculi (des heriz)
& nausea & difficultate spirandi, sed facultates nostræ non erant tantæ vt me-
dicamentis possemus vti. Quamobrem audito rumore de fonte, quem Illust.
E. Cel. Vv̄rt. curabat adornare in planitie Boll, qui vtilis esset in multis af-
fectibus, ego cum vxore adijmus & bibimus: quo facto, Deo sit laus statim me-
lius ambo habuimus. Habebam etiā a paucis annis vlcus in tibia quod cresce-
bat: Verūm statim post vsū huius aquæ, cessauit crescere & partim curatum.
Vt hæc confirmetur, rogavi Vitam Schnaenberger Præfectum vt apponeret
huic scripto suū sigillum vltima mensis Nouembris 1595.
- Tibiꝯvlcus. 37 Ego Georgius Nestel præfectus Künigsbronnensis in Steinheim auff dem
Aulbuch Testor hoc meo scripto Martinum Baur ex cœnobio Aulhausen mor-
runtē in Gussenstatt, attulisse aquam ex Boll & multis personis hic & alibi
in vicinia vendisse pro potu & alijs vsibus, & eum me rogasse vt audirem eos
qui hac aqua vsi essent vt eorum dicta scripto committerem: quod feci, & audiui
ex Vvaldburga vxore Barthol. Vvannen figuli quæ bibit prædictam aquam ob
lassitudinem membrorum, profuisse & membra non ita graua, se. si possit, se-
quente vere, susque deque habitis sumptibus, statuisse ad fontem se conferre
& balneare, quia existimet lenè purgare.
- Laetudo
mēbrorū. 38 Secundò ex Barbara vidua Michaelis Mebrlins aurigæ ex Mercklin-
gen audiui se bibisse aquam propter colicam & dolorem ventris, & vsam pro
tumore, pruritu & scabie tibiæ: se autem non solum curatam à scabie & do-
loribus: sed sanā atem ad huc perseuerare.
- Colicus do-
lor ventris
Tibiæ tu-
mor, pruri-
tus & sca-
bica. 39 Tertio au liui ex Magdalena Stephani Lutzij vxore, filiam diu laborasse
vlcerato

ulcerato & fluentis capite, cui bene confert hæc aqua, & quamuis mensura Vir-
tembergica vendatur pluris quam batzione, ea uti adhuc. Ipsemet audiui ex
quibusdam hanc aquam sibi prodesse. Et hæc confirmentur, ego prædictus Præ-
fectus apposui sigillum meum 26. Nouembris mensis 1595.

Ulcera ea-
pitis, forte
achores.

40 Ego Iob. Kock Rechenbergensis præfectus in pago. 41 Groß Eyslingen
testor apposto meo sigillo anno 1595. coram me comparuisse Mattheum
Bundschulen & Annam uxorem Georgij Schirchans, in di. casse se accersuisse
aquam ex nouo fonte Bollensi propter morbos, illum bibisse, hanc autem caput
laaisse, & vtrisque optimè profuisse.

42 Ego Bartholomeus Spingler cuius pagi Elterspach præfecturæ Göppingen-
sis testor uxorem meam ab anno, brachijs & cruribus penè impotentem fuisse,
ac spirandi difficultate laborasse, ac me aliquoties aquam ex nouo fonte Bollensi
potui dedisse, vade spiratio facilior, & artus Dei fauore roborati, ac profuisse
hanc aquam dum bibit. In huius rei testimonium rogavi Vitum Schnarenber-
ger Præfectum in Elterspach vt apprimeret huic scripto suum sigillum 4 De-
cembris 1595.

Brachiorū
& crurum
impotentia
& Asthma.

43 Iob. Dietz ex Ditzzenbach filius Georgij Dietzen proficitur à quatuor
circiter annis cum apud sabrum scriniarium artis tyrocinia poneret, in Deckin-
gen, sibi ortam malignam scabiem fluentem in capite & brachijs, quæ miserè ve-
xatum ultra triennium, passim remedia interim quæsuisset: Postea se fuisse per
aliquot septimanas apud Chirurghum Göppingensem, sed sine fructu: Tandem
verò ex consilio Doctorum Medicinæ se inisse ad tbermas Wildbad in Vyem-
ding Ducatus Bauariæ, quæ ita curarunt, vt planè mundatus fuerit: sed non diu
persecrasset sanitatem. Postremò se potu & lauacro recens repertæ aquæ in Boll
Ducatus Wirtembergici, Dei beneficio, sanum euasisse, & iam ab octo septima-
nis sanitatem continuare.

Scabies flui-
dam, maligna
capitis &
brachiorū.

44 Ego Iob. Vlbemius Pastor in Haldensingen præfecturæ Heidelberg in
Ducatu Wirtembergico testor sine fraude meo scripto obsignato Martinum
Baur commorantem in Cussenstatt Cœnobij Anhausen aduexisse aliquandiu
aquam nuper reperti fontis in Boll, batione in mensuras singulas æstimatam,
quæ insignis, salubris, & bona Dei creatura est, nullo modo spernenda: quin as-
gende gratiæ primò misericordii Deo, deinde ll. nostro Principi ac Domino,
qui vt pater patriæ, Deo ita fauente, inuenerit in principio sui regiminis mirum
hunc fontem, magnis sumptibus in gratiam & commodum duntaxat miserè
afflictorum, ex innata benignitate curarit excolendum. Hæc enim aqua,
quantam hætenus expertus sum in meo corpore & membris, multas habet præ-
cleras & salubres dotes, ita vt qui cognoscunt & ritè vtuntur, semper Deo gra-
tias eius nomine, agere merito debeant. Existimo, quod si facultates meæ fer-
rent vt adire fontem, bibere & lauare in eo possem, fore vt, Deo suo fauore asis-
sente, sanus euaderem. Scriptum 6. Octobris 1595.

Laus aquæ
Bollensis.

C H A P. X I X.

- Dolor au- rium.** 1 Ego Fridericus Beringer Præfectus in Durnau chirographo & sigillo meo anno 1595. Iunij 25. testor tres ex mea præfectura, aqua fontis Bollenfis vsos, quæ a dnehendam curabant, sanitati restitutos. Primus fuit vir grandævus, oculorum & aurium doloribus diu obnoxius, medicamenta varia frustra sæpe expertus, vsu aquæ Bollenfis, Dei beneficio, doloribus liberatus est, sic vt centum florenis non redimeret.
- Artuum debilitas.** 2 Alter vir senex iam diu contractos & debiles habet artus, atq; is quidem nõdum balnei præscriptum absoluit vsu: eius tamen vsu roborari sentit membra.
- Ulcerata magna tibiari.** 3 Tertia est vetula, cui tantinõ sublata omnis ingrediendi facultas, quod magnis scateret crus ulceribus, Bollenfis aquæ balneo curata est sic vt ambulare possit.
- Tumor tibiæ ulceratus.** 4 Ego Io. Adam Laiblin ex Zell sub Eichelberg, præfecturæ Kirchenfis, profiteor hoc chirographo obfignato, anno 1596. Iulij 25. testimoniũ mihi perhibente Georgio Beringer præfecto in Zell, me à 20. circiter annis magno tibiæ tumore ulcerato diu exatum, multa, sed frustra, tentasse remedia. Verum ex quo tibiæ solum partem affectã in nouo fonte Bollenfi balneau, tantũ profeci, vt 50. florenis nõ redimerẽ, si domus ex ædificata esset, præferrẽ alijs balneis ll. E. C. balneum.
- 5 Ego Petrus Burkard ex Elmendingen hospes ad Solẽ testor hoc meo scripto ex Boll 25. Iunij anno 96. me vsu pro meo diuturno affectu, balneo aquæ Bollenfis per 10. dies, quod me multum iuuat: bona mihi spes, me Deo fauente, huius balnei vsu breui in totum liberatum iri à meo morbo.
- 6 Ego Vdalricus Enß Præfectus in Schblatt præfecturæ Göppingenfis testor Chirographo parochi nostri Vrbanii Kessler subscripto 25. Iunij anno 1595. Margaritam filiõlã Vdalrici Zieglers scriuarij defuncti (quæ hic moratur) lauiffe in aqua fontis Boll: quæ prodierit ex vtero matris scabie humida affecta & ita sordida vt penè ab hominum consortio fuerit separata Balnearat olim in Auwẽ in Serwad & in thermis Badefibus Marchionũ. Vsa est etiã Göppingæ decocto ligni Guaiaci: verũ omnia frustra: Nunc optime valet. ait se antè balneũ nõ potuisse quadratẽ horæ dormire: sed prima die, qua balneasset tota nocte dormiuisse. An sit sana permansura tempus docebit. De hac vide aliud testimoniũ antè.
- 7 Ego Elizabetha vxor Io. Dollen in Gruibingen testor me, cum corpus per bienniũ in scabie maligna fluente, horrenda visu obfessum esset, præterito anno à chirurgo deputatis fuisse inspectam, & ab illorum vno in totum curatã fuisse: sed mox repullulante morbo, eodem iterum miseriæ redyisse. iam verò post balneum quatuor septimanarum ex aqua fontis Bollenfis Sitteren, in totum curata sum, ad eò vt licet iam sint 4. septimanae ex quo desisti à balneo, non animaduertam signum vllũ recrudescentis morbi. Quam obrem ago gratias, primò Deo, deinde omnibus qui mihi consuluerunt & inuenerunt ad hoc balneum. Vt constet hæc vera, Andreas Schieffer Præfectus pagi in Gruibingen me rogante apposuit suum sigillum 25. Iunij 1596.
- Scabies maligna ab vtero matris.**
- Scabies humida maligna aspectu horrida nõ sine elephantifis supiciõne.**

8 Ego Georgius Milt ex Zell præfectura Kirchenfis testor, me valde scabiosum accersuisse aquam novi fontis Bollensis, balneasse tantum in media aque parte, quæ mihi profuit. Statui, si Deo fauente absoluatur ædificium quod H. E. C. curat ædificandum, statim adire fontem, & in eius aqua sola balneare, hoc vt constet ita se habere, compellavi Georgium Beringer Præfectum pagi vt apponeret suum sigillum, mensis Iunii 25. anno 1796.

Scabies.

9 Illustrissime Princeps: Pauperculus ille Vitus Hummel abominabili morbo affectus, vt planè pro elephantico habitus eorū nomine, chirurgi examini subiectus sit, quam tamen non elephantiasin, sed scabiem malignā esse aiebat, redijt tandē ex fonte Bollēsi cuius balneo vsus est. Corpus accuratè inspexi & lustravi quod planè mundū cōperit: id quod & ipse quoq. fatebatur & placida quiete fruisic ut, licet pauperie prematur nolit 200. florenis redimere, &c. Datum Grosse Geißlingē 15. mensis Iunii 1796. Subscripsi F. dal. Rid. Virtē. Præfectus dicti pagi.

Scabies maligna, elephantiasis putata.

10 Ego Michael Gantz Præfectus cū ludicibus Marco Mayer. Adamo Heide & Georgio Leiblin testamur 9. Aprilis Martinum Schmidt Seuchtingē laborantem pessimo affectu (scabiē malignam intelligo) multa insumpsisse in chirurgos sed frustra: Medicinæ autem Doctorē Plmensium consuluisse vt iret in nouum salubre balneum H. nostri Principis, quod fecit. Quamuis autem tantum per 14. dies balnearit, in totum curatus est & mundatus, ac alacriter discessit.

Scabies maligna.

11 Item 12. Aprilis Michaelē Klintz ex Veiersbach prope Durlachū miserum diuersis vsu balneis, diuersos consuluisse chirurgos: verū non potuisse curari, qui nisi balneasset in balneo H. E. C. coactus fuisset ire in Nosocomium, discessurus pluris æstimabat lotionem quā 50. thaleris.

Scabies maligna.

12 Item 8. Maij 10. Funsch ex Mögling dixisse per plures annos coactum fuisse duobus fulcris innixum ingredi, nullū medicum aut chirurgū Augustæ potuisse subuenire, adeoq. monitum fuisse nulla conferre posse remedia, quare ab eorū administratione desisteret, neq. chirurgis ampliùs vteretur: postea verò consultū, vt in salutare balneum Bollense profectus, experiretur tandem an iuuari posset. Postquam autem dies 12. balneasset, tantum profecit vt restituto gressu consecratos gallos anathema in templo Dotzburgense poneret: reuerusq. est perinde ac si nullo morbo laborasset.

Crurum im potentia.

13 Item 10. Maij, Michaelē Laupp ex Falckenburg, cruribus insigniter tumulentibus, grallis similiter nixum, medicamenta irritō effectu expertum, ex huius balnei vsu domum, profligato morbo iuisse.

Tumor tibiarum ingressus abolitus.

14 Item 6. Maij mulierē ex Eitlingen, per plures annos ita miserè affectā vt nec manus nec pedes posset mouere, pessimoq. morbo (intelligo vlcera maligna) nec chirurgis nec balneis medicabili laborasse: tandē Chirurgorū consilio in balneū H. E. C. profectā sanata. 15 Itē 6. Aprilis, mulierem ex Laupp curru vectā, diu chirurgorū inuilem operam expertam, eorundem tandem consilio ex vsu balnei H. E. C. mundatam pristinae sanitati restitutā. 16 Item 18. Maij, pueros duos Leonardi Henthill Heilsteinensis, diu frustra egregijs Chirurgis vsos, balneo curatos.

Vlcera maligna, manuum & pedum impotentia. Scabies, crurum impotentia.

Scabies ma
ligna.

17 Item Ursulam mulierem ex Gmindi, ita scabie afflictam, vt ad elephantiz
cos esset releganda, vsu balnei per 10. duntaxat dies, egr egie curatā: quōd multis
pecunijs non redimeret. Supradicta vera esse ego Michael Gantz appressos sigillo
meo confirmo Scriptum mensis Iunij 28. anno 1595.

Brachiorū
& tibiārum
contractura.

18 Ego Io. Greuier seriniarius in Zell sub Michelberg Praefecturae Kirchenfis
testor Deum omnipotentem, ante tres circiter annū quadrantes me correptum in
Hagenau graui febre quotidiana: quae me reddidit contractum & impotentem
brachijs & cruribus, ita vt manū ori ad mouere non possem nec exercere artē
meam: curru autem me vehendum curasse in nouum balneū Boll, quod ita mihi
profuit Dei beneficio, vt ad pristinam redierim sanitatem: pro qua, dum viuam,
quam gratius Deo & Clementiss. nostro Principi & patri patriae, Veritatis con-
firmande ergo, ego Georgius Beringer Praefectus pagi in Zell, adhibui huic
scripto sigillum meum 6. Augusti. 1596.

Asthma.

19 Ego Michael Vveber ludimoderator in Zell sub Eichelberg praefecturae
Kirchenfis testor Deum, uxorem Kunigundam à 5. vel 6. annis afflictam gra-
ui morbo, ita vt continua tussi grauius vexata fuerit, & iam à biennio triē-
niouē multa passam, ita vt medici de ea desperarint: vsque adeo erat breuis ana-
helitus, vt ipsa & plerique existimarent illam suffocatum iri: qua de causa va-
sam nouo fonte in Boll per 4. dies in cibis, potu & balneo mirifico successu.
Si Deo fauente absolutum fuerit edificium Ill. E. C. & si Deus superstiti-
tem esse voluerit, iterum melius inuiset, quia spero illam pristinam sanitatem
recuperaturam. Vt haec confirmem, apposui sigillum meum Augusti mensis
6. anno 1596.

Brachij do-
lor.

20 Ego Valtricus Vertz ex OberMachtal ad Danubium Episcopatus Constā-
tiens testor me diu habuisse magnum dolorem in brachio sinistro & ferē vltra
50. florenos expendisse in medicamenta, quae nihil iuuerunt in deterius abeunte
morbo, adeo vt de amputatione deliberarim, Verūm ex quo balneauī per 4. septi-
manas in nouo balneo Bollenfis, ita res bene cessit, vt, Deo sit laus, nullū ampli-
sentiam nouo Scriptum in Boll 12. Augusti 1595.

Imbecillitas
rotius cor-
poris cum
tumore ge-
nitalium &
hernia.

21 Ego Iacobus Straus incolā Graubingensis, praefecturae Göppingensis testor
hoc scripto me ante 16. vel 17. annos incidisse in morbum, & per medium annū
grauius decubuisse, ac multas mihi potiones propinatas quae nihil profuerunt,
Cum cepi paulū melius habere & paululum ambulare, vsus sum thermis Baden-
densibus Marchionum, idē secundo anno à morbo: balneauī autem 14. diebus
sine vllō effectu. Tertio anno me comisi cura balneatoris Bollenfis, sed successu
nullo. In ea cura incidi in herniam, ob vehementes purgationes, vti existimo.
Balneauī per 14. dies in thermis ferinis: sed nec iuuerunt. Diaconus hūc per 14.
dies quaedam medicamenta pari successu exhibuit. Postremū balneauī in aqua
fontis Bollenfis Sitteren per duas septimanas & semissem, quae mihi optime
profuit, sedauit dolores, ita vt valde subleuatus sim, tumorem genitalium ab-
tulit, remanente tamen hernia. Quandoquidem (Deo omnipotenti sit laus) ita
succesit

succesit balneū hoc, statui sequenti anno Deo fauente eo iterum vti. Ut constet hæc esse vera Andreas Schieffer præfectus pagi in Gruibingen, me interpellante, apposuit suum sigillum Aug. 25. Anno 96.

12 Ego M. lob. Henricus Concionator in Zell sub Eichelberg testor me anno præterito 1595. filiolum vnum ex gemellis, ætatis circiter trium mensium balneasse in aqua fontis Bollenfis dicti Zitteren per 12. dies, sperantem futurum vt curaretur à scabie capitis fluida : balneum tamen fuit pro eo violentius, licet communem aquam multam admiscerem. Cum autem insans imbecillior redderetur, destiti balneare & in hac & in communi aqua, per aliquot septimanas: Intra tres menses cessauit scabies fluida capitis. Scriptum in Zell 25. Iunij anno 1596.

Vlcera capitis manātia, in infāte aimestri.

23 Ego Michael Gansß præfectus pagi in Boll cum quibusdam assessoribus meis testamur 6. Augusti corā nobis / Volfgangū Schuler ex Newstätt indicasse se laborasse scabie fluente & valde humida, nec potuisse tantillū inuare Chirurgo aut balnea, excepto salubri balneo in Boll. Aug. 26. 1596.

Scabies humida.

24 Item testamur Henricum Schreiber ex Bünigen nobis, indicasse se affectum in tibia maligno vlcere, quod non potuerint curare Chirurgi: Verū salubri balneo Bollenfi persanatum. Aug. 29. 1596.

Tibiz vlcus malignum.

Historiæ, & obseruationes de ægrotis, & alijs animaduersis ab Ioanne Bauhino Doctore Medico, in Boll, vbi Balneum nouum institutum, ad fontem Mirabilem, mandāte Illust. suo principe, Domino Friderico, Duce Vvirteimb. & Teck: Comite Montisbel, ab anni 1596. Aug. 24. vsque ad Octob.

C A P. X X.

1 **G**regorius Gerheuser ex Dinckelspiel, duobus miliarib. vltra Elwangē, 38. annorum rusticus, à tribus annis ægrotās, in poplitibus vexari cepit scabie furfurosa, maligna, vrente, & vehementer pruriente, potissimum noctu & cum calet, per totum corpus affligitur, nec ipsum etiam caput immune est & facies tota, interdum fuit ichor luteus, de alijs affectibus non conqueritur: Vxorem, & liberos bene habere ait, hoc anno inunctus fuit bydrargyro per quatuordecim dies in hypocausto calido, vnde omnia deteriora: hoc die primū venit capiens balneare. Verū deficiente loco, coactus est, sicuti & alij multi, discedere. Existimo illum laborasse lepra græcorum: & balneum multum ei profuturum, sicuti profuit alijs multis, similibus morbis laborantibus.

Scabies furfurosa, maligna, siue lepra græcorum.

Inunctio cū hydrargito.

2 Barbara Geyger ex Sueuicæ Münchingen quatuor miliaribus, vltra Augustam Vindelicorum, annorum 25. maritata, & liberos suscepit: ab anno cepit laborare dolore in planta pedis: à tribus mensibus ortum vlcus circa malleolum, & internam pedis partem: per sex septimanas cruciata est maximis doloribus, nec dormire poterat: fluebat potissimum aqua crocea, puris parum: causam morbi pu-

Tumor pedis cum vlceribus, & magnis doloribus.

tat luxationem, quæ ambulando obtigisset. Cum à quatuordecim diebus inciperet balneare tantus erat tumor totius iuncturæ pedis, vt ambabus manibus amplecti non posset, cum magnis doloribus, qui cessarunt diminuto etiã tumore, ad duas partes: mouet articulum cum ante balneum non posset: fluit quidem ad huc aqua vel liquor per vlcera, sed balneat etiamnum: *Octobris 18.* vidi vlcera quæ parua admodum, nec fluunt, vt antè, nec doloribus vrgent, vt aliàs, ambus lat lubenter. Diutius lauaret si non obstarat paupertas: puto adesse osium cariem: quicquid sit, multũ illam iuuat & iuuat aqua medicata fontis Admirabilis.

Tumores
cũ dolori-
bus in pe-
de, brachio,
manu, facie,
ac oculi
angulo,
cum scro-
phulis.

3 Anna Schedererin ex Heidnenheim vrbe Vvirtembergica, quæ hinc distat quatuor miliaribus, annorum circiter 20. non maritata, habet tumores circa pollicem dextri pedis & secundum digitum: vbi vlcera fistulosa. Primò laborauit tumore sub poplite cum vlceribus profundis, à quo tumore curata fuit. Habet vlcera in brachio dextro, extrema manu, & cubito, quem flectere non potest: quorum quædam curata, quædam non: adest tumor in collo in dextra parte, vbi scrophulæ: iuxta tempora sunt quædam vlcera partim curata, partim non, & in oculi dextri angulo externo etiam vlcus. A quatuor circiter annis cepit morbus: ait exposuisse plus quàm centum florenos patrem aurigam nec potuisse curari: Licet à triduo tantum cepèrit balneare, dicit conferre balneum, & vlcera incipere curari. *Octobris 3.* prædicta ad me venit, indicans se statuisse discedere & desistere à lotionè, se in toto corpore curatam, remanente tamen iunctura olivæ crani immobili, quod non mirum, cum antiquatus sit morbus, nec vlla diligentia adhibita pro tentanda extensione cubiti.

Tumores &
vlcera pu-
riginosa cũ
magnis do-
loribus in
cibis & ma-
nibus.

4 Barbara Strebelerin Augustana quæ adest cum marito 30. annorum, liberos habuit: per octo annos maximos passa est dolores in tibia: primò nihil apparerat, nec quicquam eorum quæ applicabantur conferebat. A biennio cepit oriri tumor ad magnitudinem oui asinerini, qui durauit per annum cum doloribus continuis. Tandem eo aperto fluxit aqua citrina vrens & pruritus excitans: aderat vlcus profunditatis trium digitorum, quod ea decumbente à partu curatum, idque à tredecim septimanis. Dum vterogestaret, intumuit admodum tibia vsque ad genu cum summo rubore & pruritu ac ex coriatione. In altera tibia etiam rubor & pruritus ac tumor fluens, qui cepit cum fistula, verum tandem curatus. Habuit quoque tales tumores, ex coriationes & pruritus in vtraque manu. Dies agitur 12. ex quo balneat & optimè habet, terito statim die à balnei vsu emolumentum sensit, ac cepit ambulare, cum ne calceos quidem posset induere: dolores cessarunt qui antè erant continui vt non posset quiescere. Dicit se per totam vitam laudaturam Deum quòd se liberarit à tantis doloribus, & celebraturam quocunque veniet hanc aquam & balneum Bollenense.

Cancer ma-
milla.

5 Vvalaburgæ vxori lob. Georgij Bock signati ex Vvirtembergico pago Gruisingen 35. annorum quinquies emixæ, ab anno vno & semisse dum lactaret ortum erysipelas: (lactarat per 12. septimanas) ab erysipelate ortus tumor durus prope papillam, ita vt non potuerit mamillam illam sugendam præbere, alterà

autem lactavit ad annum: ex papilla fissa fluebat ichor luteus. Annus est cum Chirurgus ex vrbe vicina corrosivam aquã viridem apposuit, quæ magnos creavit dolores: Is per 4. vel. 5. septimanas tractavit eam, volebat omnia septicis consumere: inter ea ea imprægnata, cum gestasset vteroque per 35. circiter septimanas, abortiuit. Exortus, enim erat magnus tumor circa scapulam, talis vt nec stare nec ambulare posset nisi sustentata, nec brachium ori applicare per 7. hebdomadas, valdè imbecillis: Tandem erupit supra costas tumor cum tribus foraminibus effluxitque humor, vt putat, ad duas mensuras, vales vt vocant, viri consuetas in Ducatu, quæ magnæ: Conualuit tandem ab eo tumore & foraminibus. Mensis Februarij principio incipit apparere tuberculum cæruleum, perinde ac si sanguine distenderetur, quod exulceratum tandem ambulando, vt putat, ex affricu vestium, ita vt effluerit sanguis: Adijt tunc medicastram in Nelingue, quæ sanitatem pollicita, per septimanas decem tractavit, dabat herbas in potu, cataplasmata applicabat, nihilominus auctus morbus, interim ad brachium se extendit. Postremo cum medicamentis nihil proficeret, iniunxit illi vt ferri genera novem sumeret, & vnũquodq; affricaret affectui in nomine patris, filij, & S. Sancti, sic curatum iri. Cum hæc frustra fecisset, adijt aliam mulierem in Richtenbach, quæ, vt prior, pollicita sanitatem, negabat cancerum esse, lint colis in quandam aquam limpida[m] immersis lauabat, & applicabat vnguenta, medicata est per 15. circiter septimanas: tandem indicauit se nõ posse curare. Aug. 25. venit ad fontem Bollesem. Macilenta est: cancer magnus multis locis vlceratus: merito indicaui nullam mihi curationis spem: posse tamen eam experiri an balneum sit mitigaturum dolores, quibus vexatur. Sept. 30. venit ad me & demonstravit mamillam: Violenter balneauit ad horas quotidie 8. Copiose bibit calidam & frigidam: vtebatur etiam cum cibus: Secundo die superuenit eruptio, quam vocant, & rubor non magnus. Postquã ad tres septimanas lauisset & bibisset, ortu alui profluuium vehemens quod per dies quatuor durauit: putabat se moriturum: plusquam vigesies alius noctu mouebatur: ab octiduo iterum erupit copiosus, nec ab exulceratione & rubore adhuc in totum conualuit: Verum propter frigus quod facile sentit & percipit, non balneat diu. Cogitur enim à balneo longè ire in pagum: Cancer creuit, se extendens cum callosis labris, profundior est, sicut sub axilla habet: dolores quidem tantos non sentit, & præsertim noctu, nec etiam in brachio quantos sentiebat. Non mirum irritatum cancerum violentiori balnei vsu: Si moderatius balneasset, nec tam diu hæssisset in solio, plus existimari potest illam reportaturam fuisse emolumenti. Ei consului ne cuiquam fidat sanitatem promittenti, vt solent impostores, & pecuniarum emunctores: Deo totum negotium commendaret: Cancrum quotidie bis ablueret aquã medicata Bollens vel aliã cum melle calefacta: sequens emplastrum curaret parandum, ita vt facile possit extendi supra pellem caninam ex qua faciat duo emplastra alternatim mutanda. Recipe Vng. diapomph. lib. 1. Plumbi vsti ʒ. 1. Cerae & Olei rosati q. s. Adita terebinthina fiat ceratum. Augusti 23.

Medicasta.

Superstitiosum remedium medicastre.

Vlcus ma-
gnum tibia
cū magnis
doloribus
in muliere
quæ non
poterat am-
bulare.

6 Agnes vxor Iob. Hincken ex Gruibingen annorum 30 aliquoties enixa, ab octo annis vexatur vlcere magno in interna parte tibiæ sinistra: quod ei accidit à partu, dum adhuc haberet lecto: abortiuerat & 12 septimanis ante tempus pepererat 15 autem diebus ante abortum circa coxendicem dolorem sensit ingentem, vrentem, ita vt non possit in lecto manere, nec crus mouere, sed retractum haberet. Perpeffa est dolorem post partum etiam per sex septimanas: tandem descendit in tibiam rubor à genu ad pedem vsque ardens: applicito tunc pane cum vino albo superuenere parvæ pustulæ, postea paruum foramen, ex quo tandem magnum vlcus: Consultuit rusticum qui applicauit vnguentum quoddam per tres septimanas, quod non tantum non profuit, vt vlcus sit auctum: Adijt deinde Chirurgum, qui aperuit saphenæ & apposuit emplastra per sex septimanas: à Chirurgo penè curata, reuersa est domum vbi mansit per mensem. Verum cum iterum augetur vlcus, ad Chirurgum reuersa apud illum morata est per 9 septimanas, donec diminutum vlcus: Interea imprægnata gestauit ad sextum mensem. Dum à partu decumberet, Chirurgus iterum illam inuist & paruum vlcus voluit corrosiuo curare: vnde mirè auctum est. Postea vsa est operà Sacerdotis per annum, sed frustra, vti etiam aliorum. A quinque septimanis balneat. Spacio sex annorum non prodijt domo nec poterat ambulare: iam venit ipsa met ad fontem: dolores etiam dies noctesque cruciabant: multo latius & profundius erat vlcus, vt penè posset pugnum imponere: erat quoque sordidum: nunc potest ambulare, leuiore habet dolores, vlcus repletur carne, & mundum est: Iam ab anno curabat sibi adferri aquam, quia magnum sentiebat ex ea emolumentum: Nobilem vocat aquam: persuadet sibi, si per facultates omnia suppetere necessaria, se curatum iri. Stauit adhuc per quatuor septimanas balneare.

Corrosiuo-
rum nocu-
mentum.
Medicaster
Sacerdos.

Morbus ac-
cedens ad
Elephantia-
sin siue le-
pram.

7 Mulier quædam existimata à quibusdam elephantica siue leprosa (cui articulus pollicis in manu exciderat, facies deformis & tuberculis plena) habuit aliando pedes insensibiles, vsa est aquis acidis, quas ait ventriculum non posse ferre: Fuit etiam in ferinis Thermis: dicit se sæpe sentire frigus, deinde calorem: conquiritur de crebro capitis dolore & defluxionibus: à 15 diebus balneat ad horas octo: balneat quidem consilio D. Doctoris Gabelchower, sed diutius, quam ipse præscripsit. Ideoque rogauit vt à tam longa mora in solio, potissimum propter dolorem capitis, quem sentit, desisteret. Præterea hanc purgationem curauit illi parandâ Gøppingæ, quâ sumpsit Aug. 28. Recipe herb. Veronica, Borriginis, Cichorij, Fumi terræ, Agimoniae ana m.ß. Omnium fiat decoctio pro vna dosi: coctis & his abiectis, iuri addantur Senæ, Polypodij ana ʒß. Sem. feniculi contusi ʒ. i. bulliant simul, postea exprimantur. In expressione ebulliant Agarici troch: ʒ. i. Epithymi ʒ. i. ß Trium florum cord ana p. i. in col. dissolue syr. ros. lax. ʒ. i. ß. Misce fiat potus. Hæc purgatio satis commode & copiose euacuauit. Ante usum balnei D. D. Osvaldus conuenientem sequentem potionem præscripsit Aug. 27. Recipe Rad. Polypodij querc. ʒ. i. Cichorij ʒß Lapaty acuti ʒ iij. Enulæ ʒ. ij. Sūmit. Lupulorū, Fumi terræ, scabiosæ, Veronica ana m. i. Flor. Borriginis,

Buglossæ

Buglossæ ana m.ß.liqui. rasæ ʒ.ß. Passul. ping. ʒ. 1 ß. infundatur in lib. ij. aquæ fontis. Stent per noctem loco calido benè tectâ, mane factâ ebullitione ad cõsumptionem quartæ partis colentur. In colatura infunde fol. Senæ sine stipitibus ʒ. 1.ß. Rad. Ellebori nigri, Epithymi, Agarici albiß. ana ʒ. ij. Stent per horas 6. loco calido, deinde vnica ebullitione leuiter bulliant & colentur per setaceum sine expressione. Recipe Colaturæ ʒ. ij. Syr. de fumo terræ ʒ. 1. de epithymo ʒ. ʒ. misce pro vno & sic pro alijs duobus. Sumpsit continuis tribus diebus, deinde detraxit sanguinem. D. D. lob. Exlinus Medicus insignis Cõppingæ Augusti mensis 10. doctè hoc medicamentum præscripsit. Recipe rad. Cichory. ʒ. ij. Cymarum Absinthij p. 1. ß. fol. Senæ ʒ. vj. Agarici troch. Turpeti ana ʒ. v. Rad. Elleb. nigri præp. ʒ. 1. Passul. ʒ. 1. zz. ʒ. ij. Cinnam. ʒ. ʒ. Cort. citrij ʒ. ij. Contundantur & in Sydnone R. pugillus signatus Laxier bündtlin in ein halb maß weins. Domiaus Exlinus Augusti 14. hanc etiam præscripsit potionem. Recipe rad. polypodij ʒ. ʒ. fol. Senæ ʒ. v. Agar. troch. ʒ. 1. Rhab. eleß. ʒ. ʒ. passularum ʒ. 1. Seminis anisi, feniculi ana ʒ. ʒ. zz. ʒ. 1. Cinnam. nucis mosch. Caryophyl. ana ʒ. ʒ. coque in aqua font. q. s. ad dimidium. Recipe iuris expressi ʒ. ij. Syr. ros. fol. ʒ. 1. ß. aquæ cinnam. ʒ. ʒ. misce fiat purgatio.

Conquerabatur tũc de dolore ventriculi. Cæterum ex potu calidæ aquæ mane ac frigidæ cum sitiit, benè habet: Ex naribus melius solito spirat & ait in mamillis quædam tubercula prodijisse, quæ curata sunt. Oculus sinister rubebat, sed melius nunc habet: dolor capitis à purgatione remisit. Laudat hoc balneum adeo vt statuerit sequenti anno redire, nunc propter frigus & loci nondum adornati incommoditatem, diutius balneare non potest. Ulcusculum habet in naribus quia scalpit: Præscripsi illi vnguētum diapompholygos cum plumbo vsto & oleo rosato. Non dubito quin plus profuisset, si non tam violenter balneasset, & tempore commodiore.

8 Iacobus Hoffmeister ex Boll annorum circiter 72. dicit ante 50. annos patrem laborasse maligna scabie, quæ cum nõ potuisset curari balneo aquarum acidarum, curasse parauandum tuguriolum ad fontem Zitteren, & cacabum eò detulisse ad calefaciendum aquam, ibique balneasse & curatum: Se præterea alios vidisse ibi balneantes, quibus eadem profuerit: Vidisse quoque bibentes & cum emolumento. 9 Se etiam, cum ante 15. dies sentiret dolores circa præcordia, bibisse aquam & subito melius habuisse. 10 Ante triennium, cum ei oborti essent magni dolores in tibia dextra, vt exclamare cogeretur, licet nihil apparet, balneatorẽ apposuisse cucurbitulam cum sacificatione, inde ortum pruritũ & vlcera, ex quibus fluebat ichor luteus, tentasse balneatorem per medium annum ea curare: sed frustra adhibuisse remedia: Tandem eo relicto adijisse alium Chirurum, qui sanitatem promitteret: verũm eius medicamenta magis exulcerasse: per duos annos ijs vlceribus vexatum. Tandẽ accersita aqua ex fonte Zitteren, postquam in calefactâ balneasset tibiam ac lauisset sexies vel septies, curatum iam ab anno. Sanè apparent vestigia magnorum vlcerum. Idem dicit fontem

Scabies maligna.

Dolor præcordiorum.

Dolor tibiæ cum vlceribus.

Zittererē quā-
do fornice
obseptus.

Pecora &
fetas appere-
re aquam
fontis Zitte-
ren.

Vlcera tibię

Fons Zitte-
ren qualis
olim fuerit,
quisq; eius
situs.

Sapor & o-
dor fontis.

Animalia
appetebant
fontem Zitte-
ren.

Imbecilli-
tas tibiartū
à casu.

Vlcus tibię
eū tumore
& magno
dolore.

Corroſiu-
um nōcu-
m.

Zitteren à triginta circiter annis fornice inclusum, cum ante esset sepe tantum
et circumdatus: Pecora autē appetuisse aquam, nec non etiam feras. Eadem etiā
testatur. 11 Iacobus Schilkopff Bollenſis 80. circiter annos natus.

12 Blasius Schilkopff Bollenſis, septuagenarius plus minus & qui natus est, vt
ait, tempore belli ruſtici: narrat se à patre intellexisse quendam, cui tibia esset
insensibilis, parato tuguriolo ad fontem Zitteren, & delato eò cacabo ad calefa-
ciendum aquam, balneasse & curatum fuisse.

13 Henricus Eychelen Bollenſis annorum circiter 60. dixit se habuisse consan-
guineum, vocatum Heck Enderle ante annos circiter 30. qui cum haberet vlcera
in altera tibia, & frustra varijs vsus esset remedijs, tandem vñ fontis Zitte-
ren sit curatus. Fons olim, vt ait, non erat profundus: sed in plano sursum per
durum saxum violenter aquas ciaculabatur, & copiose vt exhauriri facile non
posset: supra innataſſe aliquid ex cæruleo albicans, quod maxū ab ijs qui bibere
volebant despumabatur, bibisse autem multos, sapor em fuisse veluti oiorum co-
ctorum, assumptam etiam tales ructus excitasse, odorem fuisse veluti sulphuris.
Quia autem animalia magna cum auiditate eò accurrerent, vtile visum fuisse,
fornice tegere: tectum etiam fontem habuisse: in superficie aque quiddam cærus-
lei, subtus autem limpida fuisse: Profluentes aquas etiam efflorescentiam sub
cæruleam veluti florem lactis, Milchtraum vocant, innatantem secum detu-
lisse, vt ipsi & alij etiam narrant: odor enim sentiebatur.

14 Ioh. Klein ex Bireksfeld Neoburgicæ præfecturæ annorum 25. ante biennium
decidit ex arbore in pedes, vnde decubuit per septem hebdomadas: non po-
terat surgere, nec dorsum flectere, nec mouere tibiās: Manebāt vti locabatur: Per
octiduum non potuit reddere urinam, elapsis 7. hebdomadibus cepit parū am-
bulare fulcris subnixus: ita tamen vt traheret tibiās: Multis vnguentis vsus est,
ac in theriacis ferinis & Marchionatus, in singulis ad quatuor septimanas ferè
balneauit: In vtrisque cutis efflorescentiæ eruperunt: Verūm nihil profuerunt,
nec sensit emolumentum. In fonte Zitteren balneat à 15. diebus, bis cutis efflo-
ruit, nondum meliora sentit, que speraret, si ferent facultates vt posset adhuc
manere ad 15. dies. Verūm penuria illum à balneis abigit: Ambulat quidem sine
fulcris: sed cum magna difficultate, sensuque inter ambulandum doloris in dorso.
& tibiartum imbecillitatis.

Aug. 26.

15 Ioh. Störiz ex Eberspach præfecturæ Gøppingenſis 40. circiter annorum
pastor à 15. annis, habet vlcus in tibia sinistrae antiore parte siue anticinnio
excitatum ex casu, quo ablata fuerat cutis: à qua tamen excoriatione fuerat cur-
ratus: Verūm superuenientibus eryſipelatibus orta vicuscula, que iterum sanas
batur. Verūm neglectis ijs à triennio factum magnum vlcus, quod tamen in-
terdum occludebatur vsq; ad magnitudinem vnguis. Triennium est quod thera-
cis Badensibus Helueticorū per tres septimanas lauerit, & quidē non sine insi-
gni profectu: verūm deficientibus nūmīs, non potuit quādiū oportebat, balneare.
Post balneū igitur adijt Chirurgum, qui adhibita aqua acri, erodente vlcus ex-

acerbavit: circumforaneorum remedia multa frustra applicavit. Bienniam est quod iterum adierit thermas Badenses & ijs usus per tres septimanas penè curatus sit. Postea imposuit varias herbas, folia Quercus & alia ab empiricis desumpta. Superiore anno circa vindemias, tertio in aquis Badensibus Helueticorum, postquam dies 14. lauisset, cessavit per tres septimanas, & iterum ingressus solium balneavit ad septimanas tres: hac vice non profuit balneum. Circa festum diui Martini conuenit Chirurgū, qui per quadrantē anni tentavit eum medicamentis curare quæ summos excitabant dolores, ut non posset dies noctesq; quiescere. Circa huius anni Pascha cum maximū esset vlcus, doloresq; magnos sentiret, nec posset ambulare, accersit aquam Bollensem ex fonte Zitteren, quotidie bis in ea balneabat: superpositis postea folijs herbæ quæ vulgò Leuitiscū dicitur, idq; consilio cuiusdam mulieris, quibus postea semper usus donec ad fontem venit, interdum sedabantur dolores aliquantulum: qui recurrebant vehemētiores: vlcera tandem curata, sed iterum aperta. A quatuor septimanis balneat: Cum aduenit, tibia erat valdè tumida & vlcera admodū magna, dolores vehementes singulis horis ad exclamationem commouētes, ij nunc cessarunt: multum detumuit tibia & plus quam media parte occlusum vlcus, ex quo adhuc stillat aqua crocea. Octauo die ab ingressu solij corpus effloruit, & proximè iterum ab offiduo: quotidie ferè balneauit ad horas 8. vel 9. Habuerat etiam vlcera in dextra tibia, curata tamen antequam inciperet balneare. Sept. 12. cum mihi secundò monstraret tibiam, vlcus erat penè repletum carne, & cicatrice egregiè obducebatur. Octobris 14. tertio vidi vlcus adhuc satis magnum, minus tamen quam ante. Suasi ut desisteret à balneo, quia diu lauisset & corpus macilentum ante, factum nūc habitius esset, uteretur emplastro sequenti, & lauaret tibiam quotidie aquā medicatā frigida. R. vnguētī diapompholygos. ℞. iij. pulu. plumbi vsti & loti cū aqua Solani. ℞. i. Ceræ & terebinth. aquā eadem lotæ q. s. Ol. ros. parū, fiat emplastrū.

16. Ioh. Schurbraut ex Breitholtz Tübingensis præfecturæ, 56. circiter annos natus ante quinque annos laborare cepit imbecillitate crurum, ita ut non posset ambulare, quæ imbecillitas ex improuiso aduenit. Accersitus Tübingā M. Andreas Chirurgus, per quindecim dies adhibuit vnguēta, unde restituta ingrediēdi facultas. Postea ortus pruritus & vlcera, quæ curauit folijs quernis: in crure sinistro romanis vlcusculum foraminis instar. Quatuor sunt anni quòd fuit in thermis ferinis per tres septimanas, sed sine profectu. Tertius agitur annus ex quo balneauit in aquis Antigall per tres septimanas absq; vlllo emolūmēto. Ab eo tēpore aucto vlcere cōsuluit balneatorē qui stipulatus s. florenos, sanitatē pmissit: supra vlcus usus scarificatione, planè curauit: verū quo loco scarificationes factæ orta vlcera, quæ ipse ager herbis exsiccauit: sed inferius alia orta, vbi primū vlcus erat. Ante bienniu exortū vlcus in dextræ tibie interna parte circa malleolū, quod ipse curauit, adhibitis solis folijs Quercus. Hæc vlcera per totū bienniu multū torserūt cū tota nocte ardenti dolore, ita ut non posset quiescere, interdū tumebāt, manè detumuerant. A quinq; septimanis vlcere tibie sinistrae circa malleolū

Vlcera tibiarum cum tumore & doloribus ac spirandi difficultate.

Folia quercus.

Scarificatiō

Folia Quercus.

profundiore euadente, adiit suum Chirurgum Tybingensem, cuius supra meminimus, cui non displicuit consilium de adedendo nouo balneo, ut in eo lauaret: quod cepit à quinta septimanis. Prima die qua ingressus solium, cessarunt dolores & commodè dormiuit: Ulcera autem in ytraque tibia non erant maiora denarijs, quæ ita torquebant. Iam verò non intumescunt amplius tibiæ. Difficuler spirat, tibi semper bene sapiunt. Multum quidem sudauit, sine omni tamen eruptione, licet copiosè biberet aquam medicatam & iuscula ex ea paranda curaret. Curato discedenti suasi ut post mensem adeat Medicum Tybingensem, curet se purgandum medicamento quod educat serosa excrementa. Octiduo verò post de traheret sanguinem è brachij sinistri siexura, ac octo diebus postea in vaporario cucurbitulas cum scarificatione curet adbibendas scapulis & brachijs, non autem femoribus & tibys.

Varices maximæ cum
ulceribus.

17 Georgius Berg Bollenfis annorum circiter 44. rusticus, militiam secutus à multis annis diuexatus erysipelatibus in tibia sinistra, in qua à septem etiã annis ceperunt se ostentare varices: ante quinque annos habuit ulcera quæ fuerunt curata. A quinque annis interdum intumescit tibia. A medio anno iterum adsunt ulcera sparsim per tibiam quæ pruriunt. A tribus septimanis magnus bubo in inguine & dolores: vna è varicibus ei scalpello septies vel octies in interna parte tibiæ aperta: à sectione venæ cessant dolores ad octiduum. A biennio sepius scarificauit supra genu & supra pedium versus digitos: Ulcera quidem non sunt profunda, sed varices magnæ, etiam supra genu: hoc anno non emissus ex his sanguis. Suasi ut bis in anno aperiat venam in brachio sinistro: cum dolores erunt magni, curet ex varicibus extrahendum sanguinem, quandoquidem assueuit: scarificationem nõ curet faciendam supra pedium sed supra humeros singulis mensibus, & sudet: Posse etiam experiri aquam fontis & balnei mirabilis pro curatione ulcerum.

Ulcera tibiæ
erunt cum
magnis doloribus &
aurore.

18 Georgius Franck ex Eckerdingen vno militari à Stuccardia ætatis circiter 28. annorum, à 7. annis cepit vexari pustulis tibiæ ardentibus, ex quibus stillabat ichor croceus: fluxerunt per triennium priusquam adhiberet remedia Quaratus nunc agitur annus ex quo in balneo dicto Serbad lauit per tres septimanas ac curatus fuit: verum cum aliquot diebus post à venatione incalescens transfisset per multas aquas (vnde frigus etiam passus ac calorem) eruperunt denovo pustule lucentes, quæ deinde nigredinem acquisiuere. Paulo post à Chirurgo quodam apertis venis internis sub genu vel proplite (vocant Brandtader) in ytraque tibia, inde emolumentum sensit: Verum cum Chirurgus ille esset balneator, interdixit illi ne amplius ita sordida tractaret ulcera: vtebatur vnguento albo Stuccardiano quod proderat quidem, sed non curabat. Sex sunt septimane cum venit in balneum: In sinistra tibia erant magna ulcera & multa: restat nunc tantum vnum paruum: In dextra tibia habebat ulcera quæ ad femur & inguina pertinebant eaque magna, tangebant valde tibiæ, dies noctesque non poterat dormire præ dolore, nec nisi bacillo innixus ambulare. Ve-

rùm secundo die à lotionè effauit dolor, sic vt non amplius senserit : detumue-
runt tibiæ: femur & tibia dextra non curata , quotidie manebat in lauacro 8.
horas : Ter facta expulsio per totum corpus. Vlceri inspergit puluerem de cacabo.
Potissimum bibit aquam frigidam medicatam, quæ ei non nocet: interdum bibit
aliquid vini : aqua mouebat illi aluum : vult adhuc balneare. Sept. 23. abituri
me conuenit ac indicauit se Deo gratias agere ob recuperatam integram sani-
tatem : Corpus suum à 27. Augusti quartò effloruisse, à tribus nunc septima-
nis nihil eruptionis aut ruboris amplius apparuisse : Eruptionem excitasse mas-
gnum pruritum & cutis ardorem. Noctu sæpius sudasse & multum : tribus
septimanis se non multum bibisse, restincta siti quatorquebatur. Ab octiduo
desijt violenter balneare. Consilium discedenti dedi vt sæpe detrabat sangui-
nem, & in brachijs & scapulis procureret scarificationes non autem in cruribus:
pelles caninas casq; sepe illitas oleo rosato ne indurescant, curet adaptan-
das tibijs.

19 Iacobus Boff tabellarius Stuccardianæ cancellariæ annorū circiter 30 affi-
citur dolore tibiæ sinistræ : cuius principium eiusmodi. Ventris doloribus per
20. circiter septimanas vt excisimaretur moriturus, laborauit: qui versura fas-
tâ in tibiã descenderunt: subsecutus tumor magnus in inguine, insigniter
quoque intumuit crus, vnde apostema in femoris posteriore parte, qui ad
suram vsque peruenerit, adeo vt non potuerit per tres septimanas ambulare. Tan-
dem vlcera aperta in tibia, quæ chirurgus quidam frustra conatus est spatio 6.
septimanarum curare : Vfus deinde balneo dicto Sembad per 20 dies, nec taz-
men sanata vlcera. Biennium est cum frustra fuit in ferinis thermis. Ab eo
tempore imposuit tantum folia arborum & herbarum obuiarum, & curabat
aperiendam venam poplitis quam Brandader vocat. Ab octiduo lauat: tibia ante
balneum valdè tumebat, dolores magnos patiebatur dies noctesq;. Quædam vlc-
cera iam curata sunt, alia multò minora, quæ sanantur: cessarunt dolores & dor-
mire potest, detumuit etiam. Hic factus est primitus totus scabiosus, nunc to-
ta scabies curata: heri cepit eruptio: per octo horas quotidie ferè balneauit. Bis
bit aquam medicatam calidam & frigidam, quæ eum euacuat per aluum copio-
sè: vult adhuc diutius balneare, sperat se in totum curatum iri: varicosa tibia est.
Sept. 25. ad me venit, ostendit tibiã quæ bonè se habet, restat tantum vlcus-
culum: mire laudat, adeo vt, quanquam inopiã prematur, grandi æri vsum bals-
nei præferat, Me sua dente balneabit adhuc per aliquot dies, tantillum quotidie.
Consului vt curet sibi tibiã è pelle canina parari, venam secare, & cucurbitus
las humeris & brachijs applicare.

Vlcus tibia-
rum cum
magnis do-
loribus &
scabie to-
tius corpo-
ris.

Euacuatio
per aluum.

20 Melchiori Stol ex Haustetten propè Augustam fabro lignario 44. annos
nato, à biennio fractum vtrumque crus & carnes contusa à trabe quæ in crura
ceciderat: Dextrum quidem crus fuit tractatum per 13. septimanas, quod tandè
gangræna superueniente, ei fuit excisum & ademptum à balneatore, qui pessi-
mè amputauit, vt sententiã contra illum tulerint tres Chirurgi Memmingen-

Maxima vl-
cera cruris
ex fractura
& contusio-
ne.

ses, quod vidi. Os femoris extra nervos ita eminebat retractis musculis vt post multas septimanas iterum seclum fuerit os. In crure multa sunt vlcera: quæ autem erant ex vulneribus, occlusa sunt: hæc verò orta recens apostemata & vlcera. Præterito anno lauit in balneo dicto Vvending Vvildbad (duobus miliaribus à Nerling distito) quod calefaciunt, in eo mansit per sex septimanas: verùm nihil planè profuit. Hoc vere lauit Badenis Marchionum per septem hebdomadas: tantum abest vt adiutus sit, vt in deterius abeat crus. Sex sunt septimanae ex quo vtitur folio Bollenfi, ex quo sentit magnum emolumentum: speraret se curatum iri si per facultates posset diutius in hoc lauacro perseuerare Aug. 31. vidi miserandum femur paruis apostematibus & vlcibus scatenis quorum quædam curabantur, multa curata.

Vvending
Vvildbad.

Vlcera tibi
inuerterata.

21 Michaeli Beiteilchieffer ex Brucken Kirchengensis Præfecturæ annorum 20, rustico quatuor sunt anni cum orta est pustula nigra in tibiæ externa parte: cui varias herbas apposuit. Ad Chirurgum balneatorem totos nouem menses itabat, non potuit tamen curari. Ante biennium fuit in Sewbad, balneauit per 20. dies: sanitas restituta, sed non diuturna. Post trimestre enim iterum vlcera tibiæ: ab eo tempore tantum herbas imposuit: à 10. diebus balneat: ante balneum tumebat valde tibia, magnos habuit dolores hac æstate, qui nunc cessarunt & incipiunt vlcera curari: Statuit ad perfectam vsq; sanitatem lauare Sept. 17. illius vidi vlcera curata: in vno restat tantillum nondum occlusum nec cicatrice obductum, bene habet, suasi vt balnearet adhuc donec in totum inducatur cicatrix: non ita tamen diu, vt ante: canina postea pelle inuoluat vlceras partes sæpius detrahat sanguinem ex brachio: sebe in Laconico sedeat, scarificet si velit supra humeros & in brachijs. Mansit ille quidem ad 21. & vlcera omnino curata sunt.

Ventristor-
mina.

22 Aug. 18. Accepi D. Adamum Iung Medicinæ Doctorem balneare in aqua fontis medicati Bollenfis ob ventris, vt aiunt, tormina: aquam autem curat ex Boll Goppingam deuehendam.

Empirici cu
iusdam cæ-
sura de a-
qua Bollëfi

23 Mihi demonstrata epistola, in qua hæc scripta. Duæ sunt aquæ Bollenfes diuersæ, nuper quædam est inuenta admodum salsa, quæ non videtur apta medicinæ: altera aqua (quæ pro thermis habetur à quibusdam) habet aluminis aliquid & multum sulphuris, quod in vaporem est resolutum Non posset autem aliquod aptius esse Sulphur, pro curanda scabie quàm hoc ipsum resolutum. tantum mihi constat de hac aqua.

Ventriculi
interperies
frigida.

24 Aug. 30 intellexi ex D. M. Tobia Ceparario Concionatoris Bollenfis synergo, suo ventriculo profuisse potum aquæ medicatæ Bollenfis etiam ieiunè assumptum, quamuis frigidum habeat ventriculum, iudicio etiam medicorum qui acicularum ei potu interdiciunt.

Angustia
pectoris:
mêses sup-
preffi.

25 Diaconus cuius modo meminimus, quiq; in concinnanda historia mea fontis Bollenfis adfuit, hæc ipsemet de sua vxore scripsit. Coniunx mea Barbara angustiam pectoris perpeffa tantam, vt se scilicet aut locus acclinis esset ascendendus,

fuffocationis periculum metueret, Accessit & mensium suppressio, quæ concepit, licet falso, suspitionem iniecit: quo nomine aquas Bollesenses bibit. Unde non tantum facilius reddita respiratio, sed & menses concitati, sic ut trimestri fluxu continuo minimeq; interposito corpus exacte sit purgatum.

26 Io. Veber ex duwen Kirchenfis præfectura ætatis 35 annorum, ante quadriennium cepit vexari papulis & vlcerebus in vtraq; tibia: quater vsus est balneo Sebada, quod proderat quidem, sed non in totum curabat: varijs vsus est remedijs, sed frustra: sectæ venæ pedum ante biennium, adbibitæ etiam cucurbitulæ cum scarificatione. Decimus quintus agitur dies ex quo solium ingressus: tunc aderant vlcera & papulæ ad genua vsque, ardentibus cum surgeret, decumbenti dolores cessabant: habebat quoq; in manibus papulas: bi duo à lauatione in totum cessarunt dolores & ita curatio successit vt primâ septimana in totum conualuerit. Lauabat per 8. vel 9 horas & etiam 10. Eruperunt semel per totum corpus exanthemata rubra: bibebat tantum aquam fontis medicati in pastu, eamq; frigidam, non purgavit. Hac hebdomadâ statuit paulatim à lotionibus desistere.

Vlcera & papulæ tibiarum.

27 Petrus Schlewweiß ex Buiingen annorum forte 55. torquentes, cui à 12. annis inceperunt tumere tibie & vlcerari: vsus est scarificationibus & venæ sectionibus in tibijs: vlcera sæpius curauit herba vocata Büßspickel, quæ prouenit in Gruibingen: eam in coquebat vino, quo primam abluebat, herbam post imponebat, vt ebat etiam unguento quod parabat, sed hoc anno nihil profuit. Lauat à 13. diebus: cum tornaret, tibie tumebant vesperi, noctu detumescerent: magnos hoc anno dolores sensit, vrentes potissimum ambulando: vtraq; tibia erat vlcerata: cessarunt in totum dolores: in sinistra incipiunt in totum curari vlcera, sperat breui sanatum iri. Existimat se balneaturum adhuc per quatuor dies: lauabat per 9. vel 10. horas: effluit corpus sexto vel septimo die: bibit aquam calidam & frigidam: bibit etiam frigidam antequam in solium descenderet, quæ vebemeter euacuauit multa viscida, alba, sæda. Sanius discessit 7. Septembris: 29. autem venit ad me, allata promissa prædictâ herba, quæ est Philosella maior Tragi: Indicauit se hæctenus quotidie mane & vesperi bainasse tibiam per mediam horam vel quadrantem, imponere linteam madefactam, tibie potissimum dextræ, in qua non nihil doloris sensit, licet vlcera curata sint: se alioqui bene habere: ante hæc non potuisse stare, difficulter ambulare ob magnam infirmitatem membrorum: inambularem etiam sensisse difficultatem spirandi, quæ multum diminuta sit, nunc posse stare & ambulare. Consulit vt sanguinem curaret detrahendum: octiduo post in Laconico sudaret & scarificaret humeros & brachia: in aquam pro tibijs poneret puluerem lapidis scissilis: tibialia curaret paranda ex pelle canina, quæ sæpius inungeret oleo rosaceo.

Vlcera tibiarum cum doloribus, tumore, lassitudine membrorum, & spirandi difficultate. Hüsspicke herba.

Euacuatio per potum aquæ.

Pilosella maior Tragi.

28 Michael Gneid ex Schorndorff annorum circiter 25 cepit à triennio egrotare vlcerebus in naribus, deinde in capite & sub axilla dextra, vnde stuebat aqua citrina: in pudendis etiam. Primum data fuit a Chirurgo aqua pro naribus, quæ sum non prodesset, tandem inunctus inuncturus per tres septimanas & semis la-

Vlcera narium, dolor capitis, herpes & fistulæ sub axilla.

in eius ædibus, nec in totum sanatus, herpetibus & pustulis recrudescentibus sub axillis. Hoc anno, ante festum diuo loanni dicatum, adijt Chirurgus qui suscepta cura, vehementer eum purgauit, apud quem mansit per quinque hebdomadas, donec sanata forent vlcera: Verum iterum oborti herpetes & pustulæ sub axilla sinistra summè prurientes cum dolore capitis, ex vlcera etiam nari- bus: A 14. diebus lauat: dolet quidem adhuc caput: verum herpetes sub axilla, & narium vlcera incipiunt curari. Hæret in lauacro ad minimum per octo ho- ras. Octauo à lauacione die principium eruptionis & ruboris adhuc apparen- tis: bibit hætenus affatim aquam, quæ eduxit multa crocea per alium. multū sudat, statuit diutius lauare. Antè secta venâ & consilio Medici Stutgardiani venit ad Balneum mirabile Bollense. Sept. 25. cum vellet à lauacione desistere, & domum se conferre, me conuenit: indicans se sanatum, licet adesset adhuc ali- quid ruboris & eruptionis, quæ erat quarta. Balneauit hætenus, excepto tri- duo, violenter diu moratus in folio: Suasi vt per aliquot adhuc dies quotidie as- liquandiu lauet, donec penitus euanescat rubor.

Augusti 31.

Imbecillitas
tibiati cū
doloribus,
& scabie
antiqua to-
tius corpo-
ris.

29 Iacobo Vvinter ex Neiffen 30. circiter annorum, ortus ante annum mor- bus cum maximo capitis dolore tanto, vt ad insaniam se iri redactum existima- ret: aderat ingens calor: dolor capitis durauit ad duos menses: Vena secta & detracto sanguine meliùs habuit. Inde superuenit crurum imbecillitas, propter quam nec stare poterat nec ambulare: quiescens etiam magnos patiebatur dolo- res: mouet quidem nunc crura & extendit: sed cum dolore: non potest subsiste- re nec ambulare nisi se fulcris parum sustentet. Scabie vexatus à nouem annis: hodie primū ingressus est solium: in internis partibus nihil mali sentit: ma- gnus illi appetitus.

Vlcera tibi-
maxima cū
doloribus.

30 Geneueua vxor Michaelis Feigen vinitoris annorum circiter 42. ante anz- num cepit ægotare, peperit ab 8 annis postremò. Origo morbi cum frigore & calore, & doloribus magnis, ardore sub poplite dextro in sura, postea secutus ma- gnus tumor, à tumore tota cutis tibiæ ferè vlcerata, fluebat aqua crocea, deinde cū penè curata esset, orta vlcera quæ paulatim excreuere vt tandem maxima sint facta: ambiunt ferè totam tibiam: magnos habuit dolores priusquam inci- peret balneare, vlcera erant multò profundiora: Antè sex septimanas cepit bal- neare, dolores minuuntur qui vexant tamen adhuc circa mediam noctem: fluit aqua citrina multa: ad 8. horas balneat: bibit tantum aquā & quidem copiosam ob sitim. Purgat multum: bis in exanthemata rubra effloruit corpus, dum balneat: qui prius non sapiebat cibus, nunc sapit Sept. 22. iterum hanc agroz- tam adhuc balneare vidi, sed malè dispositam, vlcera profundiora quædam ite- ū aperta. Pessimum est vlcus phagedænicum: macilenta est: hodie erupit rus- bor, at deficiente aqua calida, subito eruptio retrocessit: Suasi si planè cesset hac nocte eruptio, vt desistat à balneo per triduum aut quatruiduum, & bibat copios- sam aquam calidam, vt possit euacuari: interea sæpe tibiis admoveat aquam bal- nei cum linteo.

Purgatio
per aquæ
potum.

31 Michaeli Fveber ex Blienspach, quem inuisi in pago, quadragenario ab anno intumescit venter, alioqui morbis obnoxio, qui sæpius decubuit ex doloribus hypochondrij sinistri. Ab anno dedit ei concionator quidam multa violenta medicamenta: hinc inde etiam medicamenta perquisiuit: nullo medico vsus tamen: nunc tumet valde venter. Splen ad tactum maximus, ad inguem se extendens, durus, in seri copia innatans, quod apparet apposita manu ex inundatione. Volebat balneare & bibere aquam mirabilem quod dissuasi: Ne autem se sine vlla spe curationis planè derelictum putaret, præscripsi iusculum maxè per quindecim dies sumendum in quo efferverit Rad. Ononidis (Vveinstol vocant) feniculi & petroselini, & vt abstineret à potu quantum posset. Sept. 1.

Hydrops
ascites à
splene.

Medicaster
Theologus.

Ononis.

32 Leonardus Engelhard ex Galtzen prope Pöpsingen non longè à Nerling, septem miliaribus abhinc, à triennio ægrotat: primò quidem vrinam non potuit reddere per dimidium diem, deinde difficulter: biennio post reiecit lapides in Star Mili, postea non potuit vrinam retinere: curauit indendum bis catheterem, non tamen animaduertentur adesse lapidem: vrina viscida: dolor circa vesicam, item in regione ventriculi: caput etiam malè dispositum, in quo sentit pulsationes cum ambulat: dolores tamen tolerabiles: venit in balneum propter dolorem circa vesicam & appetentiam prostratam. Hodie octauus est dies, ex quo balneat, bibit copiosè frigidam in pastu & inter balneandum. Lauit 7. vel 8. horas. Lumbi melius habent, tibie delassantur, dolores etiam circa vesicam minuuntur, nec ita crebrò vrinam reddit.

Dolores
circa vesicã
& lumbos à
calculis re-
num cù ap-
petetia pro-
strata.

33 Vidi curru petentes aquam pro fabro lignario ex Blienspach cui brachium erat sderatum, vt dicebant.

Brachium
sderatum.

34 Sept. 4. Michael Burchart Bollensis dedit mihi succinum nigrum, siue lapidem Gagaten (Agstein vt vocant) non longè à Boll ad dextram repertum dum perquireret lapides scissiles (Schifferstein) pro tegendis ædibus. Erat ad hominis proceritatem sesquialteram altè reconditus inter lapides scissiles: asserit se satis profundè similem inuenisse in puteo aquæ medicatæ, sæpius in vna scrobe inuenisse quantum quinque florenis aestimetur, spissitudine trium quatuorue digitorum. Emebant ciues ex Schwebisch Gemind pro diuersis imagunculis & pro globulis precarijs: in quem vsus auidè solent perquirere.

Lapis Gagate
tes quomodo
reperitur
& vbi.

35 Sep. 7. Bartolomæus Thettinger Sartor qui in arce moratur Göppingensi ætatis circiter annorum 67. delapsus in aquam, cum domuncula pro cygnis parata corruit & cecidit in ischium seu coxendicem, ita vt putaret sibi crus fractū: Chirurgi tamen dicebant nihil fractum nec luxatum, quanquam nunc longè aliud asserant. Per multas septimanas circa articulum coxendicis maximos sensit dolores, breuius crus alterum altero, & extenuatum, vt ait, nonnihil: ob dolores quos sentiebat cum calum mutaretur Iulij 8. capit lauare in aqua admirabili Bollensi, & balneauit quidem per 13. dies, cælo pluuioso, incommodo, quia à balneo & fonte ibat in pagum, non semper aderat aqua, bibit calidam manè, nec non frigidam, principio incepit nonnihil moueri aluus: Interea ait se melius

Dolorischijs
à cõfusione
magna.

habere & robustiorem esse redditum: existimat si commodo caelo & ordinatè lassisset, ac fuissent absolutæ ædes & adornatū balneum, futurum fuisse vt melius coualesceret: parum erupit, licet hæeret in lauacro ad 9. horas. Statuit sequenti anno, Deo annuente, iterum se ad hanc aquam medicatam conferre, & ea vti.

36. 37. Sept. 11. Doctus vir & insignis medicus D. Doctor Exilius medicinam faciens feliciter Göppinge a me scribit his verbis: E civibus nostris duo hoc tēpore Bollensibus aquis vtuntur Guill. Moserus Adelbergenfis Cœnobij procurator, & Thomas Brothagius mercator. Ille in prædio suo Paurnensi lauat ad primum ab hinc lapidem: equid ad sanitatem proficiat nondū comperi: Vbi resciero, faciā certiore. Brothagius decennium ferè capitis dolore qui fontem & tēpora occuparet ex breuibus interuallis infestatus, ante biennium locis quæ ponè aures sunt sponte exulceratis, multamq; saniem cum pruritu & cruciatu quodā fumdentibus, illo liberatus est. Cùm exulcerationi remedium quæreret, ego animaduerto hominem naturā cacochymam, præuis maximèq; serosis scatere humoribus: sudores è Chinæ decocto cum idoneis purgationibus, & conueniente diætâ consului. Hoc consiliū vt asperū nimis, ille auersatus, leue admodumq; dilutum Guaiaci decoctum ad tempus bibit, sine hydrotico, quo remedio mitigatum quidem malum, non excisum fuit. Cùm recruduisset, Laisten chymici, postea & Ecclesiastæ cuiusdā Lustigenfis consilio operaq; vsus, è fumo quem fugiebat in ignē incidit. Sanata enim quæ ponè aures erat exulceratione facies tota saniosis pustulis corripitur occupariq; cepit, non tantum aspectu fœdis sed ardore quoq; infestis. Oleoso liquore, qui è scopis incensis exudat oblinere iussus, malum à facie demud post aures repulit, vbi vehementius quàm vnquam antea erupit. Tunc demum ad mereditum, optionem dedi aut primum illud quod dexteram consiliū amplecteretur, aut certè thermis vtretur Bollensibus, corpore pharmaciis quibus opus erat exquisitè præparato. Hoc ma'uit, iamque duæ abiere hebdomades, ex quo & lauat & liberaliter eam aqua potitat, guttura quoq; supra caput adornato, vnde caput & facies stillatim irrorantur. Iam dudum conualuit: sed ne recidat pullucet malum, in totidem septimanas vsum balnei prorogabit.

Chymista
Théol.
medicatri.

Stillicidii.

Vlcus tibia.

38 Sept. 16. Vidi vetulam 60. circiter annorum vxorem Ioh. Iosß Bollensfis tibiā balneantem in doio ob vlcus magnum, quo vexatur à quinq; annis, ait conferre: quamuis nullò ordine lauet & cogatur multum stare & ambulare propter autumnales rusticorum labores. Octobris 16. vidi vlcera in tibia dextra vtrinque magna: lauacro vtitur fontis à duabus septimanis: confert, tumores cessent, melius ambulat, mundantur vlcera & carne replentur, dolores qui somnum impediebant cessant. Vix biduum lauit cum rubor apparuit cum magno pruritu: bibit primò calidam, vnde commota aluus: nunc bibit frigidam.

Vlcus tibia.

39 Septemb. 17. Apollonia vxor Cypriani Müller ructi in Thalle pago, qui militari dimidio ab Heilbrun abest, quinquagenaria plus minus, aliquoties enixa, cepit tibiā sinistra dolitare à biennio. Impegerat, anticoniumq; excoriarat, vnde ortū & yspelas cū febre: Curam eius balneator quidā totū trimestre egit, sed suc-

essu nullo. Opilionis operâ semestri vsa, ad cicatricem vlcus neatiquam potuit perducere. Balneis Offensibus prope Vimpsfen & Neckers Vlm, mense Maio duas septimanas cum semisse lota nullum sensit profectû. Augusti mensis 17. cepit hic balneariam quatuor abiere septimane: ante balneum magnis doloribus conflictabatur, potissimum cum quiesceret: sepe erysipelate corripiebatur: tumebat tibia, vlcere satis magno obsessa. Dolores quidem à balneo mox cessarunt in quo horas octo quotidie hærebat: bibit calidam & frigidam liberatiter, ex qua purgata: vix biduum balneo vsæ cum efflorescere cepit cutis, nec non quotidie bacæennis nonnihil erupit, quod statim sanescebat: nondum tamen ex anthemas tibus istis planè libera est. Potus aque nihil ventriculo noxæ creabat: quin optime cibus sapiebat: bibebat etiam vini nonnihil in pastu: in balnes multum sudabat, in lecto non iteni. Tibiam contemplatus, vlcus vidi sanatum: restabat ita tillum cicatricis duntaxat superinducendum. Suasi vt eousque vteretur, donec cicatrice inducã, reliqua quoque eruptio dispareat: paulatim autem à longa in folio mora desisteret: imponeret non lintea sed folium Quercus vel Hedera: postea pellem caninam adhiberet parti affectæ: Obuolueret linteis mundis tibiam incipiendo à pede, caueret ne lanæus pannus attingeret & vitaret scalptum. Sescaret venam in brachio, sudaret sæpè, scarificaret etiam in humeris vel brachijs, non in gruribus aut tibijs, vt olim fecit.

Offen bal-
neumpope
Vimpsfen.

40 Sept. 18. Balthasar Copp Blauburgensis, ingeniosè emblematis eburneis sclopetorum manubria exornare gnarus 28. annos natus, qui occipit eo ipso tempore quo ego apud fontem mirabilem fui, lauare, hæc de se scripto testatus est. Anno 1591. Augustæ Vendelicorum ex labore ad candelam nocturno diurno, caligare occipit, citra dolorem, dextri oculi acies, sic vt vesperi vmbra duos digitos latam obuersantem oculis videre mihi viderer. Varia præscripta à Medicis vsurpauit: Inter alia, cum ex medici consilio suffitum è ligno aloës exciperem, superuenient Coryza, in vmbra circuli, circumuolitantes papilionis mihi ob oculos videre videor, post & nebulã perforatã, contractiore facta vmbra. Quinq; dies quibus Coryza grauabar, meliusculè habuit visus: sexta die, prædicti medici monitu in Laconico scarificatione vsus, Coryza liberatus sum quidè: at per totû bienniu omnium medicamentorum efficaciam eludit obuolantium papilionum hallucinatio. Ab eo tempore consultus medicus Vlmensis repurgato pilulis cephalicis, corpore ophthalmicã aquam præscripsit, & sacculû apponendum oculo cum feniculi stilatitico liquore calido: detrahendû etiam curauit sanguinè ex vena mediana, & cephalicis ad pollicem pedis & manus: quorum nihil profuit. Alium deinde medicû Vlmensem consului, qui purgauit pil. cephalicis & potione, sanguinè detrahendû curauit ex vena pollicis & mediana, nec non ex vena pollicis pedis, aquã etiã ophthalmicam præscripsit, quæ omnia tantum abest vt quicquã inuenerint, vt potius aucta nonnihil sit vmbra. Quidam postea exhibuit mihi suam Panaceam & terram sigillatam duodecies, erat in vaporario sudandum excepto decoctarum herbarum vapore: quarta horæ parte ante sudorem, dabat etiam acrem ophthalmi-

visus imbecillitas, hallucinatio.
Coryza.

Panacea & terra sigillata.

can aquam : ex qua ortus dolor capitis ac oculorum, ita vt desisterim ab his medicamentis, nec omnibus vsus fuerim: verebar ne in totum visum perderem. Illis enim remedijs mihi valde imminutus visus. Alterius deinde medici consilio vsus sum, qui ballucinationem meam referendam ad paruam defluxionem ratus, cantharides apposuit occipitio, existimans hac ratione reuulsum in fluxiones, multa etiam tentauit per opthalmicas aquas & purgationes. His remedijs visus nonnihil reparatus: idem prescripsit venæ frontis sectionem, vnde iterum imminutus. Adij præterea opthalmicum Chirurgum in Schorndorff qui nullū in oculis vitium videre potuit, venarum cephalicarum in pedibus sectionem consuluit & pilulas & aquam pro roborando visu: his frustra vsus, iterum conueni prædictū opthalmicum, qui assererat me habere acutum visum, oculis nihil deesse, esse tantum pinguedinem superfluam quæ neruos opticos comprimeret: Consulebat vt ab Alchimista Turbit minerale sumerem aut vterer ligno Guaiaco, futurum vt ea pinguedo consumeretur hac ratione. Eius secutus consilium ab Alchimista sumpsit Turbit minerale, quod quidem debebat purgare & sudorem mouere, verum non potui sudare: ardore infesto aestuabat mihi totum corpus, discurrente per omnes artus cum punctiōibus in omnibus iuncturis: ventris tormina inuexit magna, dysuriam excitauit tantam vt verer de calculo: per sex dies nullum potui retinere cibum: per duodecim dies non fluxit alius. Ab vsu huius Turbit tantos sensi dolores, vt ne per hypocaustum quidem potuerim ambulare. Quidā consuluit vt sudorem vapore quarundam herbarum concitarem, quod feci per 14. dies: vnde cruribus robur restitutum & dolores nonnihil cessarunt. Ab eo tempore cum medicamento ad oculos cum vino sublimato, quatuor dies vsus essem, iterum cæperunt puncturæ per omnia membra. Nouam consilium suggessit medicus Vlmensis, prescripsit que forinas Thermas: quas quidem potui perferre & bonam spem fouens, in ijs laui per 22 dies: Verum domum reuersum corripuit me magnus capitis & oculorū dolor, intercidit ita visus, vt nihil scribere aut legere possem. Idem medicus consuluit pilulas cephalicas & apertionē venæ medianæ, inde emendatus visus, sublatus dolor, remanentibus interim in iuncturis magnis doloribus. Inde Baro ab Epffingen dedit quater quotidie 7 grana lapidis Bezoar: sudabā & eo remedio sublati omnes dolores & corpus ita roboratū vt intra 10. septimanas possem templum adire & medio critere laborare: Subsecuta deinde tanta membrorum imbecillitas, sine tamen dolore, vt per annum templum adire non potuerim. Vsus sum consilio medici Schaffhausiani qui me violenter purgauit antimonio nouem diebus quotidie manē, eduxit maximam excrementorum copiam: per tres anni quadrantes eius secutus sum consilium, sed vires non fuerunt restitute. Inde remedia petenti, Francofordianus medicus Iudæus dedit opthalmicam aquam & forte tragema, capiti multum profuit, licet omnibus eius medicamentis non fuerint restitute vires, quamuis etiam exhibuerit ter lapidem Bezoar. Alius medicus mihi prescripsit ligni Guaiaci decoctum pro potu, quo frustra vsus sum. Cū ei ordine descripssem statum meum, rescripsit

Catharides.

Turbit mineralis mali effectus.

Lapis Bezoar.

Antimonij prauus effectus.

existimare se meum morbum non naturalem, nec quicquam præterea præscripsit. Sic perseueravit morbus meus per biennium & semissem. Postremo vsus sum Bollenſi balneo, cuius aqua quater repurgatus fui, ita vt, Deo fit laus, bene habeam, imbecillia tamen sunt genua: 17. Octobris mihi protheriaca aliquid exhibitum, quod me horis duabus violenter euacuauit per inferiora & superiora: id debilitauit nonnihil crura 5. 6. 7. & etiam ad 9. multo robustior eram quam nunc: ad nouem dies laui per horas 11. ad 14. dies statuebam quotidie lauare per 9. vel 10. horas, ita vt violentius balnearim: Mibi tamen persuadeo me, Deo fauente, post quietem robur membrorum ex vsu huius balnei recepturum: ad sunt adhuc eruptiones in vtroque digito minore, quæ nondum curatæ.

Euacuatio per potum aquæ admirabilis.

41 Sept. 19. Vxor Michaelis Gantz præfecti pagi, vetula, macilenta conqueritur de dolore ventriculi, appetentia prostrata, amaritudine oris & eius siccitate, nausea à cibo cum desiderio vomendi: nec potest tamen vomere nisi iniecto in fauces digito: vinum ferre non potest, quia vrit. A multis annis eo affectu laborat: semel sumpsit succi radicum Sambuci coctileare, vnde tanta sepe euacuatio per inferiora & superiora, cum doloribus, vt incidit in magnas conuulsiones, & violenter contraherentur brachia, manus & crura. Ab anno sepe bibit interdum & noctu aquam medicatam Bollenſem frigidam, potissimum cum sentit oris ariditatem: dicit sibi multum conferre: habuisse tumidam regionem ventriculi: sed ex quo bibit aquam detumuisse. Ei præscripsi sequens medicamentum R. Herb. absynthij

Ventriculi dolor, amaritudo oris, nauſea.

Sambucus:

Cardui benedicti ana p. i.
Cichorij

Sennæ, Polypodij, Carthami ana ʒ. ʒ. Sem. feniculi ʒ. ij. Omnia macerentur in vino pro duabus dosibus: Post purgationem pro potu ordinario bibit aquam acidam.

42 Septemb. 22. Andreas Halman ex Masſmünster in Sundgouia (vbi cœnobium Abbatissæ Dominae meæ Scholasticæ à Falckenstein) 47. annos circiter natus, tussi laborat à quinque vel sex annis, quæ multum affligit: multa expuit viscida & concocta: sanguinem non reiecit: paulatim ex paruis initijs inualuit tussis. Decem abiere dies quod huc venit, difficultate respirandi laborans. Bibit quotidie calidæ cyathos paruos tres seu mensuræ quadrantem inter pastus: vbi sitit, frigidam: quotidie ad sex horas lauit, excepta die prima. Quotidie soluitur aluus, ante adstricta: multa deijcit varia, lutea, alba, fæda, vt ait: appetentia melior successit, facilius respirat, non est siticulosus: secunda die parum sudauit: nec non interdum in lecto sudat: curauit aquam in hospitium adferendam: statuit sequente anno, annuente Deo, instructius adornatis balneis, redire. Sept. 29. venit ad me indicans se absoluisse lotionem, statuisse sequenti die discedere, melius habere, respirationem faciliorem, licet tussis remaneat antiqua: per 7. horas ad summum balneasse, postremis duobus minus, duas paruas habuisse in corpore eruptiones.

Tussis antiqua, difficultas respirandi.

Ulcera circa
poplitea.

43 *Vlucus Edel ex Mundertingnen ad Danubium, oppidum Archiducis quatuor miliaribus ab hinc, annorum circiter 60. futor, à biennio cepit egrotare in tibia dextra ad genu & in poplite. Nullam nouit causam morbi nisi quod haebuerit tibiaia aspera, & quod fricando excoriarit elipidumidem, pruriebat cum ardore: imposuit tantum Plantaginem angusti foliam, sed non iuuabat: coeperunt oriri parua apostemata & ulcera spaisim: varijs vsus ad curanda ulcera. Iam agitur annus cum fuit apud Chirurgum, ibi mansit per 7. hebdomadas, sed frustra morbo ingravescente. Antequam adiret Chirurgum, fuerat in Vberlingen Vlmensium, vbi fons acidus & magnificum balneum, ibi lauerat per 14. dies & biberat: nihil profuerat. Discedens à Chirurgo profectus est in thermas Badenses Marchionum, vbi lauit per 8. Septimanas, diuq; manebat in balneo ad 8. horas: conualuit omnino, sed color displicuit cicatrici, semper per rubore perfusa: domum reuerso iterum aperta ulcera ardore infesta: imponebat emplastra. Decimus agitur dies ex quo vtitur balneo Bollenfis aquae medicatae: antequam vtetur claudicabat, nec poterat ambulare, dolores magnos sentiebat, vtentes, pungentes: multa erant ulcera profunda, vt ait, ferè ad duos digitos: multum tumebat genu: bibit sepius frigidam quotiescumque libuit: quotidie per septem aut octo horas balneauit, nihil internè mouit potus, nec per aluū euacuauit: statim sensit tamen emolumentum sopitis doloribus, & diminui incipit tumor, ulcera mundari. Nunquam mouet tibiam & ambulare potest. Deum laudat pro beneficio: quaedam ulcera curata, alia repleta carne, denique optimè dicit conferre: omnia bona sperat, nondum erupit corpus. Octobris 16. vidi curata ulcera: continuè frigidam bibit, euacuauit illum diebus aliquot: non erupit, licet diu balneauit: bene habet. Ba neabit porrò per aliquot dies quia adest adhuc paruum admodum foramen, per quod aliquid purulenti & crocei exit. Ait nullo modo ita reparatam fuisse cicatricem ex balneo Marchionatus: bene ambulat, nullos sentit dolores: deformia erant & mala ulcera.*

Vlcus faciei
horrendum
acunabulis.

44 *Sept. 23. Cum Bollam irem incidi in quendam lagenas aquae Bollenfis dorso gestantè (Christophorum Vvalterū nominant ex Dunsstorff, itinere quinq; horarū) pro filiole trimo, cui quarta ab ortu septimana coeperunt per faciem, caput, totūq; collū serpere vlcera, ichore croceo manantia, qualis ex ipsa quog; auris cauitate profluebat, aspectu fædo & abominando: nulla à triennio quiera puero nox, donec aqua Bollenfis cepit vii medicata, à die vni. Ioanni sacro aqua cepit accersere, qua per septimanas quinq; vsus quotidie, balneo calida, potu frigida, pernitus curatus est: At post mensem recruduit nonnihil vlcus. Post festum Bartholomaeo sacri, iterum petita aqua, vsus per 20. circiter dies, persanatus est: à 14. diebus nō vtitur. Nihilominus tamen cū nonnulla rubedinis vestigia circa aurē res manent, & patri, vt pote pauperi, ocium abūdè suppetat, porrò filiole administrabit.*

Dolor ventriculi, sitis,
herpes poplitis.

45 *Margarita vxor Ludouici Schmid rustici ex Zell annorum 35. circiter, à 7. annis vltimè filiam enixa, à cuius partu cessarunt menstrua, sepius egrotauit. Ante biennium cum ventriculi dolorem sentiret à cibo paulè liberaliore, & sitis valde vexaret, pota frigida, idq; hyeme, aqua medicata Admirabili, cessauit dolor,*

melius habuit. Hoc vere ob herpes circa malleolos & poplites cum magno pruritu & tensione à scalptu, balneauit per 10. dies, non cōtinuo vsu, sed interpolato, adhibita etiam aqua quæ prope Zell: curata est in vtraq; tibia, & à quadriduo incipit balneare propter dolores circa os sacrum & tibiarum: in dextri pedis poplite habet herpes, sed non admodum molestum: bibit calidam & frigidam, putat fore vt efflorescat corpus, quod si non fiat, suasi propter frigus & nondum in totum accommodatum locum vt accommodabitur, differat balneum in proximum ver. Interea sepius abluat herpes aqua mirabili.

46 Apollonia vxor Iacobi Vvals lanionis in Bernhausen auff die Suldezen vno militari à Stutgardia, annorū 55. ab annis quinq; cepit affici in facie erysipelate, quod neglexit, ac multū ad ignem versabatur, sepius ante hac erysipelata in facie experta, & cū puerpera esset in mamillis: 10. liberos habuit: erysipelati, de quo nunc agitur, superuenere vlcera profunda prope nasum & maxilla: consulti medici, venæ sectiones & scarificationes prescripserunt, nihil autē topici. Hoc anno 1596. Chirurgus per tres septimanas & semissem tentauit eam sanare, vsus causticis: fuit in causa (vt ipsa dicit) si mi sui nasi, & quod considerit: Adhibebantur autē dextræ nari, quæ ita miserā torquebant, vt turbaretur illi mens: obducta cicatrix ips, quæ consumpsit: verū alibi eruperunt vlcera fistulosa & apostemata, vt circa maxilla dextrā, deinde etiam in sinistra sub oculo, vbi tumor adhuc & sinus fistulosus, super frontē tubercula: est edentularis. enim dentes curauit euellendos propter dolores: capitis doloribus valde fuit obnoxia, à medio anno nō ita vexatur: secat sepe venā. Eins tubercula ardore & pruritu nocturna infesta sunt: triduiū est ex quo balneat: vlcera non ita vrunt nec pungūt vt antē. Quantū ego iudico est malignū phagedenicum vlcus, turpis facies, multi elephāticam iudicarent: non animaduerti tamen alia signa pathognomonica: reliquua corpus mundum. Octob. 11. priusquam discederet me conuenit ac indicauit, propter frigus non posse se ampliū balneare, profuisse sibi balneum, id quod in facie satis apparebat, vlceribus penē curatis, facie minū deformi.

47 Caspar Vvolff Guttenbergensis, annos quinquaginta duos natus, ante annū cepit egrotare: magnos in corpore æstus sensit, multū sudauit: à tribus mensibus ceperunt erūpere in pedibus pustule, & maligna scabies crustosa ad genua vsq; se exporrigēs, nec stare poterat nec ambulare: nocturnā quietē alimebat ardor & pruritus: manabat ichor croceus. Agitur iam decimus quintus dies, quod lauat, idque ad horas 8. principio paulo minus diu: Primum autem balneum admodum fuit fetidum. Potat calidam & frigidam: vnde ante triduum turbata aluus, vt diari hæc correptus videri. Octauo ab vsu balnei erupit corpus & nunciterum. Triduo à balneo meliusculè cepit habere: singulis noctibus sudat. Cibus ante inspīdus, iam sapit: Deo gratias agit quod ita se benè habeat: statuit adhuc balneum prorogare. Octobris 20. me conuenit indicans se curatum. Suasi, vt curet sibi detrahendum sanguinem, & proximo vere ex consilio Medici catharticum sumat, post ad balnei vsu, eiusdem consilio rediret.

Vlcus faciei phagedenicum.

Causticorum nocumētū.

Scabies maligna.

Euacuatio per aluū ex potu aquæ admixtæ.

Vlcus tibiae
diuturnum.

48 Ioh. Eninger ex Strempfelbach praefecturae Schornдорffensis, 26. circiter annorum, 30. Augusti primo sedit in lauacro, iam agitur vigesimus quintus dies: A quinque annis in tibiae dextrae interna parte versus malleolum, vlcere orto, per annum nullo vsus Chirurgo, tandem consuluit spatio anni dimidij, qui cicatricem induxit, quae tamen non diu durauit, ac ita persuerauit vlcus donec veniret ad fontem mirabilem, satis illud quidem magnum & profundum, dolorificum valde: noctu enim pungebat, vrebatur, somnum impediens, ita vt interdum totam noctem peruigil transigeret. Bibit frigidam etiam ieiuno ventriculo, vnde multum repurgatus. Octiduo post, dolores statim a principio sedati: iam Deo gratias agit quod ita belle habeat. Vlcus completum carne, sed cicatrice nondum penitus obductum: propter vindemias cogitur desistere a lauacro. Vult secum deferre aquam, vt saepius abluat. Suasi vt tenuissimum puluerem lapidis scissilis inspergat vlceri. Statuit intra aliquot dies, vbi vindemias prospexerit, redire.

Euacuatio
per potum
aquae.

Dolores &
vlcera.

49 Soror Petri Copp laborans tumore & vlcere tibiae, balneauit antehac in Sewbad, hac aestate cum magnos haberet dolores & vlcera, curauit adferendam aquam Blawbure vsque, in qua balneauit, vnde cessarunt dolores. Frater statuit illam, Deo fauente, absolutis adificijs adducere ad fontem & balneum sequenti vere.

Oris amari-
tudo, sitis,
erysipelas.

50 Petrus Copp tormentorum manubria eburneis segmentis ornare gnarus ex Blawburen quinquagenarius circiter, obnoxius, vt ait, multis morbis, semel tussimidus: Torquetur saepe oris siccitate & amaritudine, crebro laborat erysipelate, interdum tument tibiae, adsunt leuia vlcera, sed facile sanescunt. Caput bibere aquam Bollensem medicatam, (heri mane calidam, & in pastu frigidam, simul etiam bibens vinum) & balneare quoque. Hodie correptus contractione tibiae (Krampff vocant) a pedio (vbi solet scarificare) incipiente, cui obnoxius, licet ab anno non senserit: ante balneum purgatum corpus senna: dixit nihilominus se sentire moueri sibi aluum potu aquae: experitur hodie dolores lumborum, dicitque se nephriticos dolores crebros expertum. Octobris 3. indicauit a biduo per totum corpus efflorescentias erupisse, se factum macilentum, aquam fontis vehementer sulphur olere, ac saporem veluti nauisam mouere, esse efficaciorum solito, iam que exhaustum ab euacuantibus ad 10. pedes vsque. Octob. 5. narrauit se liberaliter expurgatum fuisse, reiectis plurimis humoribus croceis. Oct. 9. significat se cogi ob negotia relinquere lauacrum, licet nondum curatus esset ab eruptionibus & rubore per totum corpus ante biduum orto: alioqui se bene habere. Expeditis negotijs in reditu inque itinere pedis plantam laesit, ex labore magis corpus erupit: dolor plantae vexat, non potest ambulare, rubet adhuc Octob. 16. & dolet, forte erysipelas est. Mihi dedit duplicem Bolum bonam, vnam luteam, alteram rubellam quae colligitur in argilla prope Blawbure, cuius illitu dicit se mitigasse saepius dolorem erysipelatis, dissolutae cum aqua. Verebatur balneare propter erysipelas: suasi ne desisteret propterea. Octob. 23. ad me redijt indicans se bene habere & curatum, recteque fecisse quod meo consilio sit obsecutus: intra biduum statuit domum redire.

Euacuatio
per potum
aquae.

Bolus du-
plex Blaw-
bure.

51 Sept. 24. vocavit me nobilis vir Dominus Carolus ab Eybergen, N. E. C. cubicularius, varios iam ab anno morbos perpeſſus, magnum apoſtema in crure quod tamen in totum curatum: calculum renum, & iam multos calculos & arenas reiecit: nuper correptus quatuor paroxysmis tertianæ, multum vomuit: nunc vexat dolor in ſp̄inctere veſicæ, cum reddit vrinam: non poteſt niſi cum difficultate equitare: vrina turbida, craſſa, in qua filamenta longa viſcida, quæ adherent matulæ: præſcripſi purgationem: cum dicat ſe manna purgari & largiter aſſumptis duabus vnicjs, conſeſſi Calabrinam vocatam: Poſtea incipiat bibere manè aquam Yebehaufen frigidam vel relinquat tantisper ponè fornacem: non bibat multum prima vice, ſed paulatim procedat ad aliquot pocula, prout natura ferre poterit & ventriculus digerere: Poſtea poterit vti balneo aquæ medicatæ Bollenſis, cauendo interim ne violenter balneet. Sept. 29. ſcripſit mihi, mannam euacuaſſe nouies vel decies: ſe adhuc tantum bis bibiſſe ſtatimque ſenſiſſe vehementer vrinam mouere, & ex primo potu arenas reddidiſſe craſſas & cum magno dolore: hodierna adhuc die ſe ad vrinam vrgeri, & paucas arenas reddere; ſed craſſas & aſperas cum magno dolore: Exiſtimare ſe a deſſe adhuc multum arenarum & calculos paruos: ſperare profuturas acidulas, modò non plus pellant quàm par ſit: ad id etiam profuturam aquam medicatam, & balneum mitigaturum omnia: aluum non eſſe aſtrictam. Reſcripſi vt aſſumat terebintbinam vulgarem ſue larignam reſinam per os cum aqua acida ſemel vel bis in hebdomada: vtatur clyſteribus ex aqua mirabilis fontis medicati adiecto melle. Octobris 7. vidi illum ex vſu aquæ acidæ & balneo aquæ mirabilis multò melius habere: nondum vſus erat Terebintnina: poterat ambulare, quod ante cum difficultate faciebat. Vrina habebat nihilominus ſedimentum album fetidum, ita viſcidum & adheſcens matulæ vt difficulter auelli poſſet: ſumpturus erat præſcripta. Octobris 22. inuiſi illum, vtitur clyſteribus, terebintbina, balneo & aquæ acidæ potu: vrina non tantum puris habet nec ita viſcida, melius valet, ſuaſi vt adhuc per tres ſeptimanas perſeueret.

Arenula,
Calculi, Dyſuria, Vrina abundans pure viſcido & fetido.

Manna Calabrina-
Aqua acida Yebehaufenſis;

Terebintnina.

Clyſteres.

52 Vidi ancilam Stuccardianam accerſentem aquam ex fonte mirabili, pro vxore cuiusdam Doctoris, cui, vt aiunt, morbo conſumptæ nares.

Conſumptio narium.

Sept. 27.

53 Ego Anna Beittelschieſſe iam Kingæ habitans, hoc ſcripto teſtor, me aquam Bollenſi, qua iam aliquandiu vtor ſanitati priſtinæ reſtitutam penitus. Quoniam autem quaeritur ſolum de vlcere diuturnitate & magnitudine, nec non an medicum adhibuerim, profiteor, primum quidem ex eryſipelate ortum vlcus ſic vt in cruris dextri anticnemio, quo loco maſefeceram, vlcuſculum ſit natum: cuius nomine adhibitis duobus Medicis non malè ceſſit curatio, parum tamen ſtabili ſanitate: ſubinde enim recrudescibat vlcus ad articuli longitudinem, altitudine mediocri. Poſtquam autem percebit fama de aqua hac Bollenſi, curauit per fratrem Iohannem Beittelschieſſeu adferendam, ex ea cruris quotidie vt debebat foni per horam quam poſſem ferre calidiſſimam: impoſito, à ſotu, linteo ca-

Vlcus tibiæ ex eryſipelate.

dem aqua madente. Hunc haecenus sum, persecutus rationem, qua ita misericors Deus fortunavit, ut iam sana sum. Interea etsi sepe numero mane, horam vna lateverim, non raro tamen factum est, ut, cum mane non vacaret, noctu hora vnde circa primum, tibiam fouerim: ex quo colligo, si vel certa hora, vel quotidie recenti vsus essem, futurum fuisse ut citius curarer, vna enim eademq; aqua ter denovo calefacta semper vsa sum. Eximia enim est, ut sanitatis restituta ergo, apud omnes libenter profitear me depraedicaturam. Datum Kinge 27. Sept. 1596.

Vlcus tibiæ
ex erysipe-
late.

54 Ego Iohanna Thymina Neoburgensis, profiteor me aqua Bollenſi, cum ancilla mea pariter vsam. Vsq; adeo namq; eryſipelate infesta torquebar, vt quietem omnem eriperet, ad malleolum internum sinistrae tibiæ vlcusculo, crucigerum lato, exorto: felicem igitur in ancilla aquae huius administrationem contēplata, cepi ipsa quoq; quotidie sinistrae tibiam fouere, lintecolo postea eadem imbuto superposito, vnde ad leuitatem persanatum est vlcus. Non potuisset quidem ancilla tandiu adferendam curare, nisi ego quoq; vsa fuisset: non tamen diuturna fuit curatio vlcus. Ante aquae vsurum, nihil adhibui, tuta tamen haecenus ab eryſipelate. Scriptum 27. Sept. 1596.

Vlcus sub
genu.
Sultzbad
prope Can-
stat.

55 Sept. 28. Mibi indicatū est hospitam ex Canstat plurimis annis laborare vlcere sub genu, habuisse magnos dolores, vsam balneo in Canstat (quod vocant Sultzbad) sanè non spernendo, tepido, acido, quod pisces non fert, vt ipse expertus sum: vsam etiam balneo Sebbad: expertam etiam thermas Marchionum Badenſium: Verum pluris facere aquam medicatam Bollenſem, quippe ex qua plus commodi senserit, liberata à doloribus, vlcere penè occluso, penitus occludendo, si diutius lauisset, quod noluit, monita de periculo si in totum occluderetur: maluisse adhuc aliquas molestias perferre quā vitam in periculū cōijcere, contentā esse nunc sedatos dolores, & ita discessisse cū spe reuertēdi proximo vere ad balneū. 57 Sept. 29 intellexi vxorē Ianionis ex pago Bollgrauidā hoc anno,

Grauidā vo-
mitu labo-
rans.

cū omnia vomeret, nec eduliorum quicquā saperet per 20. septimanas potissimum ex potu huius aquae sustentatam, & fœtum ad legitimū vsque parendū tempus gestasse. Octob. 8.

Vlcera ti-
biarum.

57 Allocutus sum quendam dolium gestantem, qui diceret se aquam petere pro vidua Georgij Zeitz Heimingenſis, vetula, laborante vlcerebus tibiariū, quae licet tantum superiore anno ante hyemem per obtiduum lauisset, ita tamen profecerat, vt penè in totum ab vlcerebus curata fuerit: ita illi pla.uit blanda restituta sanitatis spes, vt voluerit nunc balneum repetere.

Raucedo,
dyspnœa.

58 Eruditus & honestus medicus Dominus Georgius Rentzius medicinam non minori dexteritate quā felicitate faciens in vrbe Kirchen. haec ad me scribit: Non potui facere vir celeberrime colendissimēq; quin pauis certiorē te redderem, quā preclare pastor Ecclesiae Nicrobusanae, quae est prope Nörttingan oppidum, nomine M. Iohan. Oswaldus, de fonte Bollenſi sentiat, quidē de eodē in seipso cōperti exploratūque habeat. Nuper enim cum nobiscū esset Kirchenmū ecce aperte retulit, se dicta aqua, aduersus raucedinem & dyspnœam per intra

Nulla inimicissimos affectus, iam per annū cum dimidio maximo sanē cum eoz
lumento & iuuamēto vsū esse. Occasionem ad hoc genua remediū, vt audio, præ
buit rusticus quidam de Bretzgen Riet præfecturæ Göppingensis, qui aliquan
do in præsentia pastore fontem illum miris extulit laudibus, affirmando, sui
loci homines, aquas illas communiter aduersus tussim, raucedinem, angustias
pectoris, scrophulas, & similes affectus quā felicissimē lōgo iam tempore vsur
passe in 3 pretio habere maximo: Vnde commotus sit vt sibi fontem Bollensem
quoque afferri curaret & ex rustici suāsu potaret: Quod cū fecisset, statim sibi
per noctem quasi, vt loquitur, raucedinem leniri, anhelitum allevia. i & vnico
verbo sibi ex illius potu indies melius esse clarē & perspicuē animaduertit: quā
efficaciam antea ex nullo medicamine a quouis etiam Medico sibi propinato, per
cipere potuit. Ecce quanta hæc sit fontis laus & commendatio: contra quā fe
cerint acidule, quas ex consilio Doctorum bis vísitauit: sed nihil tamen inde ad
iūtus, quin deterius semper habuit. Fontem porro administrat tā ieiuno quā
pleno stomacho, nunc maiore, nunc minore quantitate. pro vt libet & sitis vs
get. Urget autem tum, cū aliquot diebus iam vsui insistit. Animaduertit inter
rim etiam, quod actu frigida aqua illa, ieiuno stomacho nocuētum afferat, nec
prosit nisi prius purgato corpore: qua de caussa nuper a me purgandi formulam
petijt vt maiore cum fructu & utilitate hoc tempore iterum pretiosum fons
tem in præseruationem vsurpare queat. Hæc sunt illa quæ tibi, vir eximie, si
gnificanda putauit, vt hoc pacto non tantum cognosceres quas quantasque laudes
concionator prædictus R. sanē & apprime doctus vir, fonti Bollensi vel hoc no
mine admirabili tribuendū censeat, sed etiam tali historia & exemplo ceu tes
timonio quodam præstantiam fontis & admirandam naturam confirmare pos
ses. Vale in Christo Iesu.

59 Iob. Hausel ex vnder Enstagen rusticus annorum 30. à quinque annis la
borat in tibia dextra: putat principium fuisse erysipelas, semper vlcerata fuit ex
quo cepit morbus, tumet multum, multos habuit dolores: vlcus profundum las
tam in interiore tibie parte: à 12. septimanis lauat tibiam aquā quā accersit, qua
multā subleuatur & dolores mitigantur, licet non imponas emplastra, nec quicquam
aliud præter linteum, & ambulet & laboret: statuit balneare cū loci erit
eommoditas. Suasi vt consulat medicum cum volet lauare, nec nisi præpuratus
in solium descendat, secta etiam prius venâ brachij dextri: est robustus, non ma
cer: dedi illi formulam emplastri, cuius supra in simili casu meminui.

60 Octob. 10. vidi qui accerseret aquam admirabilem pro filia Iunij Geber Achores.
Göppingensis pannicidæ, quæ achoribus laborat.

61 Oct. 16. Georgius Zeitz ex Dornstet præfecturæ Vracensis annorum circi
ter 35 à 15. annis laborat vlceribus vtriusq. tibie, quæ interdum occludebatur.
Tres sunt anni cum balneauit in Sewbad per quatuor septimanas, occlusa fuere
vlcera sed intra mensem iteram aperta. Biennium est cum ibi iterum balnea
uit per tres septimanas: sed quia tardius ei vnit, solennem lotionem absolueret

Vlcus tibiæ

Vlcera tibiæ
arum.

non potuit, nec cicatrice obducta fuere vlcera. Quinq; sunt septimanæ ex quo venit ad fontem mirabilem: tumebat vtraq; tibia, & potissimum sinistra, magna aderant vlcera, ingentes dolores in tibijs ardentis: nec laborare nec stare poterat nec in lecto quiescere: lauit quotidie ad 8. vel 9. horas: bibit manè calidam in pasto, inter pastus autem frigidam. Secūda vice euacuauit per aluum, sed nō violenter. Primo triduo quo cœpit lauare, non multum erupit: biduo à lauacro cessauere dolores, crura tument, adhuc gressum impediunt, nec diminuta à balneo. In sinistra tibia supra anticiuium vlcus satis magnum, alterum supra malleolum internum, maiora erant & profundiora, nunc carne repleta munda: deest cicatrix. Tibia dextra in totum curata ab vlceribus malignis. Laborabat etiam difficultate spirandi cum accliuia loca ascenderet, iam videtur spiratio facilior: cachecticus est & pallidus: non sudat extra balneum. Frater indicauit Oct. 24. illum adhuc balneare, & vlcus benè habere, tumorem nondum cessare. Suasi vt curet se purgandum ex consilio Medici: post 15 dies deinde detrahat sanguinem è brachio: præscripsit emplastrum alijs iam præscriptum ex diapompholigos, vtq; adeat interdum Laconica.

Euacuatio
per aqua
potuin.

Tibiã dolo-
r, vlcera.

62 Caspar Zeitz frater quatuor annis senior, balneat quia tibie dolent statim, nonnihil vlcerate: à quinq; diebus cœpit lauare, diu manet in lauacro, sudat in lecto & balneo: secundo die multam erupit cum magno rubore & pruritu ac ardore vt non posset dormire: iam ferè curatus ab illis: tibie sanescunt in totum: minori nunc cum difficultate stat: bibit copiosè calidam & frigidam: nondum euacuauit per aluum. Oct. 23. cœpit vomere multa amara, & aluus copiosè solui educta materia multa crocea: ait huius mensis 24. adhuc aquam purgare & apparere adhuc aliquas eruptiones, alioqui se benè habere & optimè stare posse, id quod erat ei ante difficile.

Euacuatio
à potu a-
quæ.

Tibie tu-
mor cum
pruritu &
fluxu icho-
ris.

63 Ioachimus Oswald ex Nelingen Vlmensium pago annorum circiter 80. à 20. annis ægrotat: cœpit morbus secundo sæno, cælo frigido: ortus statim magnus tumor, qui perseuerauit: Pruritus habebat magnum, & cum scalperet, ingens ardor vexabat defluente ichore per tibiam sinistram: Lauat in aqua admirabili ab offidiuo, dies noctesque ferè balneat & quidem in aqua valde calida: bibit affatim calidam, & ex ea edit panem: pauper est mendicus: mouit aluum: nondum effloruit cutis: multum eum iuuat & confert balneum: detumuit: Surdaster est.

Scabies,
pruritus.

64 Mauricius Grünbach ex Zell 40. annorum, à quinq; annis incepit ægrotare: dolebat ventriculus & caput, nihilominus laborabat in eruendo lapide scife fili per pluuiam, niuem ac frigus: à triennio vel quadriennio scabiosus cum pruritu magno, fluente aqua crocea: vnde excitatus crebrò à somno: vsus interdum ynguentis. Lauit in aqua Yebehausensi à quadriennio circiter tantum per octo dies. Sequenti anno ad nouem dies lauit in aqua fontis Lingenbrun. Hoc anno circa Pascha sedit in aqua Sewbad tres septimanas & quatuor dies, vnde curatus fuit à scabie. Circa messim iterum corripitur pruritu & scabie dum metendo

Britico operam dat: à 12. diebus venit ad Balneum aquæ mirabilis, scabiosus valde, cute aspera, pruritu ardente, ichore fluente luteo: diu mansit quotidie in laua- cro ad 7. vel 8. horas. Bibit aquam calidam mane, deinde frigidam, nondum pur- gavit: iam ab octiduo vehementer erupit corpus in tubercula admodum rubens- tia, ichore manantia. Extra balneum magnas sensit & dolorosas punctiones quasi caltris pungeretur: difficulter spirat à 9. vel 10. annis: faciliorem verò iam spiritum ducit, scabies cessavit, macilentus est & cachecticus.

65 Iob. Heider ex Schopffen vltra Guttemberg præfecturæ Kirchengensis, rustici Scabies ma-
cus, diues 19. annorum: triennium est cum vexatus fuit maligna scabie, quæ ex- ligna cum
orta in autumno cum oculorum dolore, perseverans ad æstatem, per se cessavit: oculorum
nunc iterum eadem correptus à tribus mensibus: totum corpus & aures detur- dolore.
patæ scabie crustosa pruriente: iam primum balneum ingressus. Licet cæli con-
stitutio & anni tempus repugnare videantur spero profuturum balneum: sed
fortasse minus. Octob. 18.

66 Clemens Brasler Sepukensis Vagarus 30. annorum, vlcus sinistra tibia Vlcus tibia
habet à biennio ad suræ externam partem, orta papula: Chirurgis pluribus, nec phagedæ-
non muliere vsus, fuit etiam in Carolinis thermis Bohemiæ, & per totam hys- nicum.
mem lauit: nullis remedijs potuit (licet multis vsus) hæcenus curari, magnos Carolinæ
passus dolores. à tribus septimanis balneat, per octiduum lauit ante Goppingæ, thermæ in
tumebat tibia, vt non posset ambulare: inde detumuit & abstersum vlcus: cum Bohemia.
ad fontem admirabilem venit, magnum erat adhuc vlcus, dolores licet essent mi-
tigati, tamen non poterat benè ambulare, nunc autem alacriter incedit, nullos
sentit dolores, Dei beneficio, cui gratias agit. Apparet ex cicatrice nunc obducta
magnum fuisse vlcus, nunc repletum carne & ferè tectum: Videtur olim fuisse
phagedænicum: vlcus enim habuit sub poplite: bibit copiosè frigidam etiam ie-
iuno ventriculo, nec offenditur nec purgatur. Diu quotidie hæcenus mansit in
folio ad 11. etiam horas, 10. circiter diebus: post erupit rubor & pustula insigni-
ter vrentes, & postea quoque secundo, quas nunc habet, sed curantur: deinceps
non hærebit tandiu in lauacro. In Carolinis thermis non erupit.

67 Bernhardus Reß ex Heilbrun vrbe imperiali miles, septuagenarius, vt ipse Hernia con-
ait, licet mihi non videatur, herniâ laborat à multis annis dum que ligaturis oc- dylomata
curreret ramici dextri lateris, incidit in herniam sinistri. Triennium ferè est ani.
quod sectus est in dextro latere Argentinæ & benè curatus: crevit postea her-
nia sinistri lateris: ab anno vno & semisse orta excrementia ex ano, ante annum
ferè extirpata fuit: ante & postea fluxit sanguis & quidem copiosus, magnos
habuit dolores: bis secuit Chirurgus, vnde curatus: Postea tamen iterum excre-
uit, atque adeo nunc vt sit maior quam ante: ita vt ne possit sedere, dolores quidè
adhuc sentit, alius cõtinuò fluit, sæpe cogitur vrinam reddere: à quinque diebus
incipit balneare & multum bibit: Pauper est, non poterit diu lauare.

68 Iacobus Ender ex Neiffen 30. annum supergressus, rusticus ab anno ægro: Scabies:
tat: primò doluit caput, non poterat videre, inde imbecillitas crurum vt non pos-

set ambulare, antea erat scabiosus in cruribus. A quinque septimanis venit ad fontem mirabilem: primò multum balneabat, ab octiduo destitit, bibit frigidam cum sumeret cibum: non euacuatus fuit à potu aquæ, non erupit, sed à scabie in totum conualuit, quæ multum vexabat. Octob. 19.

Sitis im-
fa, bulimos,
difficilis re-
spiratio,
tensa hypo-
chondria.

69 Michael Pagner ex Schlierbach, ab annis 11. egrotat: cepit morbus post frigide copiosum potum cum caleret. Inde enim calor superuenit ingès cum magna siti, durauit ad octiduum: existimabatur moriturus: quotànus malè habuit, siti diuexatus: secundo anno veneficum consuluit (qui combustus postea) non iuuit. Postea alium impostorem Ulma expulsam consuluit, sed nec is profuit: Sunt anni quinque cum circumforaneus in Kirchben persuaderet illi adesse calculum, quo nomine ei dedit ita violens medicamentum euacuans per inferiora & superiora ut putaret sibi moriendum: inde multò pallidior factus: color enim erat ante melior. Quadriennium est cum cōsuluit Dominum Adamum Iunium Göpplingæ missa urinâ, qui ei præscripsit quædam, quæ profuerunt quidem, sed morbum nondum abstulerunt: eiusdem cōsilio per annum bibit acidulas Tebenhausenses: balueant etiam per 14. dies in ijs: profuit vsus, sed non abstulit morbum penitus: ab eo tempore paucis vsus remedijs. Nunc conqueritur se bulitimo vrgeri, cibum interdum sapere at non semper: si paulò plus comedat dolorè sentire, angere & difficilius spirare, os amarescere, arere, sitim torquere: vomit interdum valdè pituitosa, non ampliùs ita vomit, lassitudinem membrorum sentit, benè dormire potest: in hypochondrijs non sentit tumorem, sed tantum tensionem cum nimium comedit. Oriuntur per corpus quotannis, vii etiam ante vndecim annos, papule vrentes: primò multum sudabat, nuuc non potest ampliùs. Præterito anno tumentabant tibie, nunc non item: vrina, ut ait, alba ex cruditate: difficultatem vrinæ nullam sensit, nullam habet nec habuit tussim. Suasi ut biberet aquam Bollenssem per octo dies mane calefactam in vitro, inciperet à duobus poculis, ascenderet ad eam quantitatem quam haurire posset, quotidie addendo priori quantitati, donec aut vomat, aut per aluum reijciat, aut sudet: bibit etiâ duabus horis ante cœnam: bis aut ter lauaret per horam semis. Postea bibit pro potu ordinario aquam Tebenhausensem acidam. Octob. 25.

Casus ex
alto.

70 Anstadius Schilkopff cecidit ex domo noui balnei altitudine 15. pedum, in ventrem: dolorem per sensit in hypochondrio, putat propter pugionem: Volui ut statim se reponeret in lectum & biberet aquam mirabilis fontis cum aceto frigidam, tertiâ die benè habuit, agitur 14. dies ex quo delapsus est.

Phthifis.

71 Octob. 31. Scribit insignis Medicus D. Reuzius, se ante menssem suasse fontem Bollenssem potandum Iacobo Dimetelin seruo in monasterio Denckensdorffensi, phthifico, iamq; meliuscule habere. Nouemb. 9.

Scabies
crustosa:
pertinacis-
sima, capius
reuerfa.

72 Iob. Schitzgen ciuis Stutgardianus, vinitor laborauit horribili & graui morbo, qui ut sequitur cepit & curatus est. Anno 1586. sub principium Februarij, horrore cum sudore correptus, ingressus Laccovicum, scarificatione vsus est, inde orta tubercula suppurantia, quibus non adhibuit remedia ante Maium: postea

à Chirurgo ei præscriptum vnguentum, quo inunxit brachia & dorsum, & paucis diebus curatus fuit. Verùm non ita diu pòst iterum per omnia membra eruz pere: circa diem Diuo Ioãni sacrum balneo per 21 dies in aqua fontis macelli Stutgardani curatus, circiter diui Bartholomæi festum longè deterius quàm antè habuit. Anno 87. cum esset pauper, implorata ope magistratus vrbis, cum laboraret morbo aspectu tetro, capite obducto horrenda crusta & brachijs & cruribus squamis scatentibus, Medico & Chirurgo consulentibus repurgatus, detractus sanguis, vsus per 5. septimanas ligno Indico, iterum curatus est. Dum vteretur autem potione ligni, grauitè ægotauit ex punctiõibus sinistri lateris: intra tamen tres septimanas cæpit melius habere, & multa sordida expuere, pus & sanguinem: metuebat apostema internum, sanus tamen permansit ad diui Ioannis diem anni 1588. Tum verò recurrit morbus qualis ante: Quamobrem ex medicis consilio ad ferinas thermas se contulit, in quibus frustra balneauit. Anno 1589. suasu medici & chirurgi vsus est potione ligni Indici: imbecillitatè omnium artuum persensit, non fuit curatus, tota hyeme decubuit. Anno 90. à Senatu ablegatus ad fontes acidos balneauit ad septimanas 22. conualuit: sed sub autumnum recrudescente morbo anno 1591. propter pauperiem relegatus est secundò in domum leproforum. Anno 1592. iniunctum illi, vt vteretur balneo Sultzhadin Cansiat, quo vsus est per 24. dies: verùm non curatus inde exiuit. Anno 93. vsus balneo in domo leproforum, sanatus est: verùm sanitas parum diuturna durauit tantum per 4. septimanas. Anno 94. in domo leproforum iterum vsus balneo, conualuit vt ante: iterumq; recruduit morbus. Anno 1595. auxilio Ill. E. C. cum non solum caput, sed etiam manus, axillæ, & pedes scaterent abominabilibus crustis, repurgatus fuit ab Ioh. Baubino Ill. E. C. medico hac formulâ remedij. R. Poly-podij, Sennæ ana ʒ i. Borriginis, Fumiterræ, Lupuli ana m. i. Sem feniculi ʒ ij. Fiat decoctio pro duabus dosibus: In vna dosi dissolue Confect. Hamech, El. de succo rosarum ana ʒ ij. misce, fiat potus mane sumendus. Postea secta vena. Tandem eo consulente iuit ad fontem nouum Bollensem. ibi lauit vitra horas 100. vnde in totum sanus & mundus redditus est, & nunc benè habet ac muais suis fungitur ab anno vno & semisse.

Vyolfgangus Bader Chirurgus Ill. Cels. Vvirtemb.

Hactenus bonâ fide & simplici cådore historias commemorauimus eorum, qui Aqua Bollensibus ad Nouembris vsque principium anni 1596. vsi sunt. quo tempore, licet alperiore, ideoque minus oportuno, plures adhuc lauabant,

DE FONTE ADMIRABILI
BOLLENSI LIBRI SECVNDI, IN

QVO DE BALNEORVM ET AQVARVM MEDICATA-
rum vsu in genere, tum in specie de Bollenfium
aquarum legitima & vtili in varijs morbis
administratio agitur,

*Sectio prior de aquarum medicatarum balneo, potu,
vapore, stillicidio, clystere, fotu, luto.*

Aquas medicatas quasdam noxias esse, non tamen omnes: imò veteribus nonnullas in potu vsurpatas, non minùs quàm hodie: An Bollenfes tutò & salubriter bibantur?

C A P V T. I.

Acta nobis sunt fundamenta futuræ disputationis in superioribus. Nam & à quibus mineralibus Bollenfes aque vires suas mutuuntur, & qui qualibusque morbis affecti salutarem earum opem senserint, fidei recensio abundè explicauimus. Deinceps in τὸν ἐπιχειρηματικόν, quæ suprà commemorauimus, rectum vsum Bollenfium nostrarum, morbosque quibus illæ medentur colligimus: quod vt edè rectius fiat, à carceribus rem aliis paulò arcessemus. Quædã aque omnibus quocunq; modo mortiferæ sunt tam potu quàm lotione: vt Cycbri in Thracia aqua. Aliæ sunt potu solum lethales, qualis olim Neptunius fons Terracinae, vt est apud Vitruuium: quare ab antiquis obturatus fuisse legitur. Prope Mompeffulum maritimo quodam vico nomine Peraut, fons manat, resferente mihi Dalechampio, procul etiam aduenientibus odorem bituminis diffusens, exuberans nonnunquam, & foras exiliens, sæpius in angustò cauo deslitescens, sed aquis perpetuò horrendo murmure strepentibus: Moriuntur statim aues quæ illius aquam biberint: exarescunt & vruntur herbe quas profluës rigauerit, ab aqua marina, quæ interdum eum locum operit, non tantum damni accipientes. Narrant & incolæ, quod de Auerno lacu proditum fuit, præteruolantes volucres afflatus eius vapore mortuas aliquando concidisse: In eo tamen fonte bituminis erumpit nihil. Nonnullæ sunt ex his quæ hominibus quidem sunt noxiæ, sed magis animalibus cæteris. Iccirco animalia quibus solum earum balibus aspirat, qualis est ille qui exhalat è Charoneo specu, quod vidimus inter Neapolim & Puteolos iuxta lacum Agnani ad dextram, vel enecant statim, vel in vite

Prope Mons-
pellu aqua
mortifera.

Charoneus
specus.

in vitæ periculam conjiunt, nisi illico succurras. In quibusdam animalia degētia moriuntur, qualis aqua inter Strapetum & Seburgum, referente Agricola, que pisces certo tempore necat. Ex illis etiam quedam certo animalium generi exitiales sunt, qualis illæ que in illis locis sunt que ἀσπρά, vulgo Auerna dicuntur, vt in Baiano sinu & vocatus Volaterranus : Præterea inter Scarlinum Senensium & Compigliam Florentinorum non longè à Populonia ruinis: Dortmundanus. Kentmannus apud Gesnerum de fossilibus : Pyrites venenatus qui plumbi candidi venis adiungitur Eberndorfi: Si de aqua in qua lotus sit, aut homines aut animalia biberint, intereunt. Certum est quosdam fontes piscibus & auibus mortē inferre, hominibus salubres. Scribit lac. Theodorus in Schwabacensibus acidulis viuere non posse pisces & locustas fluuiatiles, nec etiam ranas : & alios fontes acidos nulla ferre animalia venenata, buffones, serpentes & hydros cæcos (Blindschleichen) & similia, nullo mures siue maiores, siue minores. In Schwabach esse cellas, in quas coniecti mures tam maiores quàm minores, muscæ & limaces suffocantur: In ijs etiam homines suffocari posse nisi sibi caueant: Aues etiam si intronmittantur, subito in ipso volatu perire: vermes caseorum extingui, si in ijs caseus injiciatur vermiculosus. Nihilominus tamen salubriter bibi apparet ex eodem lac. Theodoro. Idem ego obseruauim in Griesbachianis acidulis & Petrinis in quas immisi pisces, ranæ & buffones, quasi mortui, immoti manent: in aliam autem aquam translati reuiuiscunt. In aquas Canstadianas prope Stutgardiam (sunt autem ibi quatuor fontes, & fortè plures, vnus in vrbe, alter extrà vbi balneum, tertius paulò longius in prato valde profundus, quartus ad Neccarum fluiuium) si injiciantur pisces, viæ expertus sum, moriuntur. Audio etiam olim, cum vnus fons angustiore adhuc orificio breuioribus terminis circumscripto minùs liberè diffilaretur, aues præteruolantes concidisse. Hæc sanè consideratione digna sunt, quem ob causam optarim Medicos Monspessulanos exhibere aquam fontis versus Peraut alicui qui mortem commeruerit, bibendam: vt certo constet an hominibus venenata sit nec ne? Mibi quidem cum degustarem visa est acida.

Auctna.

Aq. Schvvalbacenses auibus & piscibus nocuius.

Griesbachianæ aquæ.

Canstadianæ aquæ.

De faciendō periculo argenti transfusæ aquæ venenatæ prope Montspeliâ.

Iacobus Theodorus rem consideratione dignam proponit parte 2. cap. 49. Thezauri, cum ait : Aquas que subtilitates argenti habent, salubres, nec non eas in quibus extinguitur argentum: Nihilominus dicit aquam quæ per venas & ductus metalli argenti transeunt ac etiam argentum secum vehunt, à quibusdam per ignorantiam falso aquam argenteam existimari, eaque homines perdi & in periculum conijci: Omnem aquam argenteam potu salubrem, aquam autem metalli argenti venenatam, nocuam & insalubrem. Hæc ille. Ego verò intelligere non possum, cur aqua transiens per argentum sit venenata, nisi iungatur illi metallum aut succus venenatus, vt lapis Kobalt (Cadmiam metallicam vocat Agricola) qui reperitur in fodinis argenti vallis Leberanæ. Fallopius sanè, vt ante iudicauimus, dicit argenti & aurum benigna metalla, & se credere aquas etiam benignas. Porro Gypsum quoque in aquis medicatis reperiri prodidit: vnde

Aqua per venas argenti transfusæ latharales.

Gypsa.

- Ingesta balnea. balnei montis Groti in agro Patavino vsu n nequaquam in potu tutum esse. Idē ex Gesnero Engestorum balnearum eandem esse misionem credidit. Andernas
- Aquæ Vo- culosæ. Na n adēd maligni vapores inde exhalant, vt aues illas præteruolantes necent. Fallopius de thermis: An aqua medicata reperiatur quæ in se contineat plumbum & stannum profus ignoro: Testatur tamen Gesnerus in Germania reperiri talem aquam. Balneum illud vocari à plumbo quod in se habet, Plumbarium. Item cap. 11. In vniuersum omnes ille aquæ quæ habent in se aliquid metallorum noxiorum ineptæ sunt in potu, in primis quæ plumbum, quales sunt in Germania dictæ plumbeæ vel plumbares, quæ in potu nullo modo sunt exhibendæ, quia periculum est ne natura plumbi conuersa vel in lithargyrum, vel in aliud simile, vt solet, hominem necet. Ineptæ quoque quæ habent in se substantiam gypseam, quales balaci montis Groti: item quæ habent bitumen liquidum præcipue Naphtham: Aquas aeræ non exhiberem in potu. Hæc ille. At cum plumbum non videatur nature inimicum, sed salubre, vt apparet in ijs quibus globi in corpore per plures annos hærent, & ex eius vsu ad vlcera: examinandum propono an calor humanus tantus sit, vt eo subtiles spiritus vel vapores plumbi, si qui commiserentur aquæ, possint conuerti in lithargyrum, reddereque aquam mortiferam vel nocentem? Quod ad thermas attinet, quæ Plumbariæ dicuntur in Lotharingia sitæ, earum aquam non esse malignam, multò minus mortiferam scio, vt qui sæpius ibi fuerim ipse, per plures septimanas vsus in potu & balneo calido & frigido, magnatibus etiam exhibuerim salubriter, ac viderim salubriter exhibentes Principibus multos medicos Gallos, Lotharingos, Burgundos, idque anno 1594. cum comitate rer Generosam Dominam Ludouicam vxorem Generosi Baronis Domini Constantini à Polwiller Mæcenatis mei. Tunc etiam Illust. Dux Carolus Lotharingie cum sorore & filia ijs aquis vtēbantur & potu & balneo. Andernacus sanè non rejcit potum aquarum plumbariarum. Scribit enim, potas vesicæ vitij opitulari, fluxiones siccare, antiquis febribus prodesse: albos mullierum fluores præsentem discutere, in quibusdam futuros postea prouocare: insecundis mulieribus obnitiā vuluæ resolutionem & humorum copiam, valdè prodesse. Interim scio, non solam Gesnerum & Fuchsum clarissimos meos Præceptores, sed etiam Andernacum, Pictorium, Reimerum Solenandrum, Iob. Gobelium, Thurnisium, Baccium vno ore dixisse Plumbarias thermas à plumbo dictas, & copiosam quidem eius mixturam continere: Verùm neminem video, qui sufficientem huius opinionis rationem reddat. Ego mihi potiùs persuadéo dictas Plumieras à deplumando, quod Gallis & Lotharingis est Plumer. Vnde Andernacus sanè in suo libro de balneis benè scripsit: Plumbarias vulgò Plumbersbad Gallicè dici Bains Plumiers. Pictorius etiam scribit Plumiers, & benè quidem. Thermarum enim Plumbariarum aliquot scatungines ita calidæ & feruentes sunt, vt ijs deplumentur
- Aquæ plumbæ. Plumbariæ aquæ Fallopio non bibendæ.
- Aquas Plumbarias calore ventriculi non posse conuerti in lithargyrum.
- Aquæ plumbæ non infalubres in potu.
- Qui dixerint Plumbarias à plumbo dictas.
- Plumieras dictæ a plumer.
- An plumbæ plumbæ habeant.

bum habeant me latet : quidam volunt asserere quia de-
 nigrer corpora : quod animaduertere non potui. Obseruavi quidem eos qui
 non habebant indussa denigrari : sed profectò non aqua in causa , verùm sol
 vrens. Sant enim Thermae subdiales, vbi sol interdum cutem ardentem ferit,
 praesertim si qui sui non habent rationem, vel non induant indussa, vel non
 mancant sub tuguriolis. Curare insigniter vlcera maligna ac ad Elephantiæsm
 accedentia certa experientiâ mea ac patris mei pie memoriae Ioh. Baubini,
 mihi constat : Nec tamen sequitur id fieri virtute plumbi : quandoquidem et-
 iam alie quaedam medicatae aquae ea curant, & magnificè aqua fontis mirabilis.
 Ioh. Gobelius lib. 3. de balneis scribit, diligenter obseruandum, aquas Plumbas
 rias potui non esse aptas, quia natura plumbi facillè mutetur in Quæcufilber
 id est hydrargyrum aut in aliud venenatum metallum ex Fallopij sententia.
 Miror vnde tanta mutatio & tam subitanea subtilium partium plumbi (si
 quæ sint in aquis Plumarijs) quæ possint mutari in argentum viuum. Et certè
 nihil tale inuenio apud Fallopiam : nec, si Fallopius dixisset, possem verisimil-
 iter dictum admittere : nisi Gobelius & Fallopius vel alij fide digni comperis-
 sent, aquis illis metallica argenteo colore dealbari, vel proximè ad scaturigines
 adesse plumbum, ex quo extraheretur Hydargyrum.

Plumariae
 viles in
 malignis
 vlcibus.

Plumarias
 mutari in
 argentum
 viuum.

Plumarias
 non deal-
 bare auri.

Thurnisius lib. 6. in suo Pisone cap. 49. ait Aquas plumbarias constare
 plumbis 5. partibus, sulphuris 2. aluminis 1. salis nitri 2. aquae non medicatae
 (Wildwasser vocat) 14. Verùm quis credat aurifabro indocto, qui post des-
 ceptos & fascinos insignes Principes, magnates & doctos viros (vbi solent eius-
 modi pollicitatores) diuturno miserabilis carceris supplicio suas chymicas impo-
 sturas luit.

Baccius de thermis lib. 1. cap. 8. dicit : Prudenter verò quae per fistulas me-
 tallicas leguntur aquae, cauendae sunt ob æruginem quam concipiunt, bibentibus
 est uosam ac intestinibus sua acritate noxiam. Ex tegulis plumbeis mis-
 nus vitij aquas concipere quidam hodie scriptores existimant. Vsi siquidem
 eas esse Gallis, Belgis, ac Pannonijs & toti ferè Germaniae : adeoque si
 ledantur nonnulli, id aquis ipsis, inquirunt, non tabis vitio vertendum.
 Veruntamen miror huius authoris paradoxon : Nam cum nos sciamus eas os
 mni etati fuisse damnatas, haud temerè obtrahenda posteris noua opinio est.
 Vitruuius vix aliud argumentum de earum malitia habuit quàm à Cerussa: pas-
 riter nec eius materiam vacare vitio arbitratus est, ac propterea qui in vstri-
 wis plumbi lapidem fundunt squalenti facie esse & paucae vitæ. Gal. 7. de
 med. sec. loc. limum quendam ex plumbeis tegulis aquas conducere asseruit,
 qui bibentibus varia alui profuuiâ sæpe commouit &c. Quam noxam alij im-
 putant formæ specificæ plumbi, alij quòd partes ex eo ducant acres & tenues,
 alij quòd ex impuritate naturali substantiæ plumbi, qualitatem concipiant pus-
 tredini valde obnoxiam. Ego æstum solis existimo, qui secundâ regione variat.

De aquis
 quæ tran-
 seunt per
 canales
 plumbeos.

Argumentum
 Vitruuij à
 Cerussa.

Profuuiâ
 alui.

Tubi plumbei olim Romæ.

Cauendum ab æneis æ plumbeis hydriis.

Epamæduodurum.

Cur aqua putrescentes in canali-bus vel vas-plumbeis sit maligne. Aquæ atramentosa.

Fons acidus venenatus. Lyncestis semulentos faciens. Lapidescentes mortifera.

Aq. Stygis.

Aquæ gutturosos facientes.

Quo contagio regiones illæ commemoratæ ac vltiores maximè septentrionales quæ non ad eò gaudent sole assiduo, carere possunt. Et ob hanc ipsam causam vis demus in antiquitatibus vrbis Romæ, quod sub prima illa artium luce, plerumq; tubi aquarum ductuum subterranei de plumbo fiebant, qui radiorum solarium expertes nihil eius generis vitij contrahere poterant. Propterea neque in æreis, neque in plumbeis hydrijs seruanda aqua, quanquam si vrci stannati sint virus æris eo linctu obducitur, vt communi vsui Plinius attestatur. Hæc ille. Veteres tubulos aquarum fecisse ex plumbo etiam obseruatum in vrbis amplissimis Epamæduoduri, nunc dicti Mandeure propè Montembelgardum Ill. mei Principis & Archiepiscopi Vespertini: vbi etiam nunc pulchre antiquitates apparet, & Romanorum & Græcorum numismata plurima reperiuntur, ex quibus suspicior ab Attila destructum. Aquas autem non facillè venenatam qualitatem acquirere ex ijs tubulis mihi persuadeo si acrimoniam non habeant & continuè fluant. Considerandum etiam an aquæ in puro plumbo putrescentes potissimum, acquirant malignitatem à plumbo, vel propter putredinem ipsius aquæ. Baccio lib. 5. cap. 11. Synceræ aquæ atramentosæ in potibus inutiles, stomacho aduersantur, corrosivæ atque vlcerantes sunt, parçè in quocunque medicinæ vsu recipiendæ Item lib. 6. cap. 12. Obseruatum verò est quòd quæ aquæ minium abluunt, rectè caput ipsum impetunt, mentemque obturbant. Quales Plinius ex Ctesia recensuit fonte rubro in Æthiopia, vbi minium natium tradidit Hermogenes, & de quo Ouidius in admirandis cecinit lib. 15. Metamorphosæ

Æthiopsque lacus, quos si quis faucibus hausit,
Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Alter similis in Bœotia ad Trophonium deum, qui bibentibus obliuionem adfert, vbi tamen alius adfert memoriam, Plin. Et in Cæa insula alius qui hebetes facit vt testatur Varro. Similiter lacus in Troglodytis, qui præterea insanus dicitur.

Iac. Theodorus in Thesuro aquatico c. 1. Propter permixtionem Arsenici venenatus fons acidus in Episcopatu Padelborn. Georgius Agricola lib. 2. de natura eorum quæ fluunt ex terra. Lyncestis vini modo temulentos facit. Sed quæ multum succum lapidescentem combiberunt, potu mortem afferunt. Is enim non aliter ac gypsum in aqua dissolutum, sub humore durefcit, & viscera alligat & venas obstruit & c. Atramentosæ si fuerint minium acres, necant. Talis videtur fuisse aqua Stygis fluij Thessalia, quo Alexandrum necauit Antipater. Aquæ quæ sunt infectæ venis auri, argenti, plumbi, stibij, neruos duras efficere, contrahere, tendere, similiter artus pituita replere & inflare solent. Ex ipsis verò aîz quæ gutturosos efficiunt, vt in Norico supra luuauium, nobili oppidum, quod hodie, Salzbergum nominamus, atque in Alpibus duobus in locis, in Cillera valle, quæ distat ab Oeno ad octauum lapidem, meridiem versus: Eius vallis incolas & habitatores nationem Medullorum Vitruuius videtur vocasse: Et in Sundera valle, quæ abest à Curis oppido Rheticæ circiter dua decim millia

passuura: vbi præterea fons est, cuius aquæ potæ a deo lædunt cerebrum, vt stolidos faciunt: atque etiam in Italia Equiculis guttur intumesceat aquarum, quæ bibunt, vitio. Attamè aurum argenti omne purum lambentes cor reficere quidam putarunt. Quæ verò aquæ argenti vini venis imbuuntur, potæ rapiuntur ad cæput, idque multis humoribus quos secum ferunt, replent, qui rursus delapsi labefactant gingiuas & artus: quod satis indicant ununctiones ex argento viuo compositæ, & catapotia inde facta. Non tamen nego alias res intra terram inueniri, quæ similes habeant nocendi vires. Arabiæ quidem peculiare morbi stomacacæ & scelotyrbæ partim ex aquarum oriuntur prauitate, quorum alter os vitiat, alter crura turbat: & in Germania maritimo tractu fons fuit aquæ dulcis, quæ vt Plinius inquit, pota inter biennium dentes deciderent, compagesque in gembis soluerentur: nec dissimilis Susis, quæ vrbs est metropolis Persiæ, fonticulus, ex quo qui bibebant, amittebant dentes, vt Vitruuius scriptum reliquit.

Sed præter reliquos perneciale earum virus, censetur Baccio lib. 6. cap. 12. quas argentum viuum contemerauit, in quo numero habet aquam Stygis dictam in Arcadia, aliamque in Thessalia cognominem, tantæ acrimoniæ vt nullum vas æneum resisteret, solaque mule vngula contineri posset, ex quo mortiferam eius naturam satis liquet esse manifestam. Huc accenset ex Vitruuio quoque eiusdem generis in Berofo Taurorum colle tres fontes sine remedio, sine dolore mortiferos: aliamque aquam in Crobi regno memoratam in Alpibus, quam qui gustant, statim concidunt.

Ceterum, vt ex aquis, alias hominibus, alias cæteris animalibus, aut eorum quibusdam exitiales esse non est negandum: ita vice versa nonnullas medicatas in usum hominum tam potu quàm balneo tuto & non sine euidenti emolumentò venire certum est: adeoque & hunc morem ab vltima antiquitate repetitum, hodie iure reuocatum celebrari. Et veteres quidem aquis thermarum & fontium medicatorum vsos demonstrant varij authores. Strabo quidem lib. 5. vbi describit Italiam, mentionem facit quarundam medicatarum aquarum, vt Albularum & Labanarum quas in crebro fuisse vsu & potu ait, & in seffione ad fugandos morbos: ante autem dixerat in Cotiscolis parùm procul ab vrbe reperiri fontem medicatum aquæ frigidiæ cuius vsus fuerit & in potu & in seffione ad morbos profligandos: Item in Pithecusis esse insulam quandam Aenariam vocatam à Plinio & nunc Ihibiam vulgò, vt inquit Fallopius, in ea scaterere aquas quæ erant in vsu ad comminuendos calculos & ad exturbandos arenulas ex vesica. Pausanias in Arcadici dicit apud Cynetenses populos esse fontem medicatum Alysson vocatum, cuius aqua copiosè biberetur ab ijs, quos canis rabidus momordisset. Oribasius 10. Collectaneorum ad Iulianum cap. 5. ex Herodoti sententia mentionem facit potus aquarum quæ aliquando calidæ, aliquando frigide scaterent. Scribonius Largus cap. 146. in vlceribus & humoribus vesicæ exhibebat aquam in potu, in qua sepius extinctum fuisset candens ferrum, & hoc dicit se facere ad imitationem aquarum feratarum scaterentium in Tuscìa. Plinio lib. 30.

Aq. in Rhe-tia stolidos faciunt.

Aquæ argenti vini.

Stomacacæ & Scelotys be.

Aq. dentes deturbans.

Argentii viui aquæ.

Crobris regni fontes.

Veteres bibisse aquas medicatas.

Albulæ & Labanæ.

In Cotiscolis fons. In Pithecusis.

Abyffos fons.

Aqua in qua extinctum ferrum.

Aq. ferata in Tuscìa.

Aquæ alu-
minosæ &
nitrosæ.

Aquæ ad af-
fectus ve-
ficæ.

Hemina
quid.

Aq. Tuscina
veficariæ.
Aluminosæ
ad elephan-
tiasim.

Aquæ ad
colicam.
Corfena aq.

Aquæ bitu-
minosæ &
nitrosæ ad-
uersus stru-
mas.

Aquæ bitu-
minosæ vel
nitrosæ pur-
gantes.

Aqua circa
Baianum.

Qualitates
exhibenda-
rum aquarum
per os.

cap. 6. nitrosæ & aluminosæ aquæ erant in vsu ad euacuanda corpora. Aëtius lib. 11. cap. 30. monet ex sententia Archigenis, vt in affectibus vesicæ exhibeantur aquas medicatas, & quidem prima die tres heminas (quæ mensura, inquit Fallopius est trium fere librarum) deinde vsque ad sex heminas. Marcellus medicus ait aquas Tuscias ex argumento vocatas vesicarias eò quòd facerent ad affectus vesicæ inque magno vsu essent. Paulus lib. 4. cap. 1. contra elephantiasim exhibet in potu aquas aluminosas. Alexander Trallianus in colica affectione exhibet thermales aquas in potu tum vt euacuet, tum etiam vt calefaciat. Zuiacenna 3. lib. fen. 16. in dolore colico exhibet in potu tales aquas & 2. lib. cap. 59. ait aquas nitrosas in potu roborare stomachum. Fallopius cap. 25. de Corsena aqua apud Lucenses, habere sal paucam, nitrum copiosum, calcem duplo & triplo copiosorem, & quamuis calidissimam, paucum adesse vaporem sulphureum notabilem, optimam ad cibaria paranda, ad diluendum vinum, & ad alios omnes vsus quos dulcis communisque aqua præstet. Idem, Vitruuium lib. 8. cap. 3. scribere thermarum aquas in vsu ratione bituminis & nitri fuisse, assumptasque in potum copiose, ad euacuanda corpora: & subiungit fuisse aquæ frigidæ genus nitrosam vt Pinna, Vcstina, Cutilij, aliisque locis similibus quod potionibus depurgabat, per aluumque transeundo etiam strumarum minuebat tumores. Galenum quos, quarto de tueda sanitate videri dicere, reperiri aquas aliquas bituminosas vel nitrosas quæ exhibebantur ad purganda corpora. Baccius lib. 5. cap. 13. Fontes qui ex naturali in venis suis admisione cum aliquo vapore vel vestigio bituminis, dilutas vnguine & nidore bituminis aquas producant, probat etiam in potu: nec bibentibus adeo insuaves esse aut noxias, nisi quatenus caput nonnullis replent, lenemque soporem eo nidore inducant: quales nonnulli circa Baianum sinum fontes habentur. Idem lib. 6. cap. 13. In multis tamen aquis arsenici virus remittitur baud dubie, seu aquarum ipsarum copia seu spacio diluatur, adeoque nonnullæ pro medelis inoffensè sumuntur. Hypanis in Ponto fluuus (vt traditur) fonticulum ex Sandaracha recipit, quo amarulentus redditur, ad certum terminum. Alioqui dilutæ admodum ex Sandaracha aquæ thoraci purgant do laudantur, purulentas excreationes inbibent, suspiriosis, anhelosisque auxiliantur. Talis fortasse aqua Zame in Africa, quæ (vt testis est Varro) canoram faciebat vscem, Item lib. 5. cap. 6. In Baiano & Puteolano, multæ habentur ad vsum potionum medicatæ aquæ quas lac. Elisius in re balnearia commemorat Giberosi aqua, Dirachulæ fons ex ære & sulphure, Nitrosa S. Georgij, Pugilli aqua, Succellaria, Suballia sapore brody, Potulentæ in Puteolanis, Cripta sapore dulci, Iuncaria, Fotanella nitrata, Petræ aqua, Plaga aqua, Aqua S. Anastasie, Aquæ horti Domini. Eodè authore l. 2. c. 11. medicatarum aquarum potus hodie in Italia est frequentissimus. Vbi proponitur qualitas aquæ & minera, quæ ita se habet: eligendæ quæ nullam gustui qualitatem exhibeant, non quæ exactè nullam præ se ferant qualitatem, sed quæ neque odore, neque sapore, neque tactu, neque vlla aliqua impre-
... excedant, aut certè parum ingratham alicui sensui qualitatæ

tem ostendant: quales sunt *Albulæ*, quæ iam sapore subsalfo, ac lactei temperamenti, similesque quæ se latè ad gustum diffundunt, tenuium videlicet partium, ac modicè calidarum: vnde vim obtineant faciliè penetrandi ac abstergerendi. *Abstergentia* dicebat Galenus 5 simpl. cap. 10, modicè nitrosa ac amara esse conuenit, vel etiam dulcia quæ tenuium partium sint: quorum in censu mel experimur absterforium, terebintbinam, serum lactis, marinam aquam, & salis omne genus, Adioscoride etiam teste. Atque hæc circa qualitatem nunc dixisse sit satis. Quo ad mineram autem, nitri substantia in primis potulentis aquis maximè idonea est, & quæcunque misti species, quæ seu primò seu ex accidenti nitri naturam participat: Vt sal, qui aridior nitro, vires absterforias aquis imprimi insignes, ac seruat diutissime. Deinde alumen, quod quanquam styptica sit virtutis, in aliquibus tamen aquis soluta ipsius salugine, vim vtique abstergerendi imprimi, vt ipse iam dictæ *Albulæ* planè ostendunt. Aquæ verò per æneam materiam transfuse, & benè digestæ, pares non inueniunt in medicatis potulentis: subtilis admodum mixturæ partium, cum virtute mineralium subacuto: vnde faciliè penetrant, ac egregiè detergent, deterfsaque loca mediocriter corroborant: quales sub *Viterbio* aquæ calidæ, limpida, & potabiles. Nam quæ crassam ducunt ex æneis materialibus substantiam, quales in *Cypro* virides, acrosque, hæc verrunt eroduntque nimis, ac minùs tutò propterea vsurpantur. Quod idem in atramentosis contingit aquis cinereisque & calcinatis, & in nonnullis admodum sulphuratis, quæ sunt sicca & styptica. Alioquin sulphuris vel potius vaporum sulphuris aliqualis mixtura, baud inutilis est potulentis aquis, vt quas plerunque reddit actu tepidas, ac minùs stomacho ingratas. Quæ verò ferri qualitates concipiunt multæ, ob eandem acrimonie participationem, qualemcunque pariter obtinent detergenti virtutem, sæpe tamen languidam ob multam illius minere astringentiam. At vbi ferratæ aquæ ex accidenti mixtura acutiores in deterfsione habentur, hoc magis laudabiles sunt, quòd soluunt confortando, id est, quòd purgant quidem, ac refrigerant: & præterea (quod admodum vtile est ab euacuatione, & in euacuatione ipsa) purgatas exinde, ac lassatas particulas mirificè corroboratas relinquunt. Quibus sanè proprietatibus, quædam Sancti *Cassiani* balnea, & *Patauina* quædam, & *Villa Lucæ*, veniunt maximè celebranda: & item *Porretana* ex alumine. Satiùs verò est, ac multi momenti aquas ipsas experientiâ cognouisse, vt dicebat Gal. 5. de san. tu. Quas enim in hoc, vel quocunque etiam minere genere inuenimus nimium stypticas esse, non admodum in potibus probandæ sunt. Qualemcunque enim tergerendi virtutem habeant, si quis fortasse alio sit durior, vel certè minùs dispositus eas ingurgitet, multifariam lædi contingit.

Albulæ.

Abstergentia quæ.

Mineræ aquarum bibendarum.

Aq. æneæ.

Aquæ sub Viterbio.

Aq. virides in Cypro.

Sulphureæ.

Soluentia confortadæ.

Valde stypticæ damnantur.

Constat ergo ex dictis & alijs quæ postea dicentur, prisca potum aquarum medicatarum in vsu fuisse: An autem aquas Bolleses similiter vsurpare liceat, præterquam quòd infinitis & quotidianis experimentis historysque id a båndè supra est vobis comprobatum, illud quoque r arum momenti habet

Aquæ Admirabilis fontis Bollesis.

quod mineralia per quæ transeunt, nihil in se noxij contineant. Ex ijs namque cum primum sit bitumen, ab eo certe nobis non esse metuendū ex Galeno, Paulo, & Vitruuio suffragantibus modò demonstrauimus. Habet & noster fons salsus, cuius cum quotidianus vsus non tantum non sit noxius, sed & sine eo nauisam alij cibi pariant, non possum Bollenses nostras salis participes à potu excludere.

Obseruanda & agenda ante aquarum medicatarum, vt Mirabilis fontis & noui Balnei Bollenfis, vsum, siue in potu siue lauatione, de quæ temporis anni & aeris constitutione.

C A P. II.

Quemadmodum veteribus in vsu fuerint in potu aquæ medicatæ satis diximus, & quidem eò fusiùs, quo recentius putatur hoc quibusdam inuentum. De balneis verò notior est priscorum consuetudo. Quare longiore probatione supersedentes, lectorem ad classicios authores relegabimus, vt Galen. lib. 1. de simpl. facul. & s. Method. & 1. ad Glauc. item lib. de tremore & palpitatione: quem secuti sunt Paulus Egineta, Aëtius, Trallianus, alijque non tantum Medici, sed & Historici & Poëtæ qui ante Galenum claruerunt. At in vsu cautio est adhibenda. In obscuro enim non est, inquit Andernacus in præfatione libri sui de balneis, plerosque valetudinarios, qui temerè sine periti medici consilio quasuis aquas, tanquam salutiferam illam piscinam Bethsaidam diuinis præditam viribus accedunt, non speratam sanitatem sed novos morbos prioribus deteriores, ne dicam perniciem ipsam domum reportare: præsertim cum illis abusi fuerint. Qui igitur statuent adire aquas medicatas & thermas ac ijs vti in potu & balneo aut stillicidio, consulant doctos medicos, quales multi sunt in ducatu Fvirtembergico & locis vicinis. Caucant ab impostoribus, qui medicinam iactant cuius vix principia degustauere: Bonis medicis indicent suos morbos particulatim: inquirent ab eis an Bollenses aquæ suis sint accommodatæ morbis, an bibenda vel in ijs balneandum, aut stillicidio vtendum, vel omnibus tribus remedijs, quo tempore, quam diu, quid sibi ante illarum vsum agendum, an purgandum, an detrahendus sanguis, qua victus ratione sit vtendum? Medici enim est periti & exercitati à teneris annis in medicina (ars enim longa, inquit Hippocrates aph. 1. vita breuis, experiëtia fallax) dignoscere morbos & æstimare quæ cuius morbo, sexui, ætati ex vsu sint aquæ. Accidit sæpè vt complicati sint morbi, quorum vnus respectu proficit aquæ medicatæ vsus, alterius ratione obsit. Est etiam ipsius medici eligere tempus anni conueniens naturæ ægroti & ætati. Ipsius quoque est ritè præscribere purgantia, quæ præcedere oportet, & venæ sectionem, in quibus facile grauis error potest committi tam propter genus purgantis quam propter dosim. Considerent præterea ægri apud se an possint præscriptæ medicorum obseruare, & tam diu apud aquas medicatas hæere quam diu illis vsu medici e. c. vsu fuerit. Non enim sine periculo eiusmodi vsus suscipitur.

quæ

Ante vsum
aquarum me-
dicatarum
consulendi
periti me-
dici.

quin absoluitur: nec periculo quoque vacat si prauè administratur: vt demon-
 strabitur inter abusus. Andernacus de balneis dicit, aquas interdum noxias
 cum pluuia circa ver continuè durant, frequentes grauidarum abortus fieri, &
 arborum fructus corrumpi solere: hinc nonnullos grauià incommoda, nonnul-
 los mortem ex illarum vsu incurrere, quemadmodum cum alijs annis tum 60.
 in plurimis expertus est. Verùm id non vbiq; nec semper, nec omnibus acci-
 dere. Quin etiam venti septentrionales & imbres omnes aquas naturà calidas
 vitare, sed hos decem diebus potissimùm, illos tribus. Verno, inquit, vt tempe-
 ratiore anni tempore tum potu tum balneis vtendum, nimirum mense Martio,
 Aprili, Maio: & autumnali vt Septembri & Octobri, præsertim in Italia & in
 alijs regionibus non nimiam intemperatis. Apud nos autem (Argentine scribit)
 vbi cælum frigidum, in vere, in Maio & Iunio & c. Caniculares ad Octobrem
 vsque. Verè idem dicit, Si menses prædicti à natura sua recedant & aquæ me-
 dicatæ sint iuxta montes sitæ, aut niuea montium cacumina aërem
 refrigerent, aut ipse medicatorum fontium ac balnearum situs, totaue regio sep-
 tentrionali oræ pateat: ad meridiem verò montium altitudine & vicinia contes-
 gatur, aut ipsa regio septentrionalis sit, quæ omnia plerumque in Germania &
 alijs similibus plagis conspici licet. tunc alij quoque menses vtilis sunt. Non
 enim hic spectandum qui menses, sed quæ aëri temperies existat. Atq; tunc
 magis vsus illarum erit, cum aër temperatus euaserit: etiamsi talis in diebus Ca-
 nicularibus inueniatur. Si non conceditur aër temperatus, a quam in conclaue
 calidum quotidie deferre consilium est: atque ita etiam nonnulli media hyeme
 balneis feliciter vsi sunt: quamuis laudabilius lauacrum sit, quod aëri expositum
 est & solis radijs perlustratur, cuiusque vapores foràs exhalant. In hoc enim
 lauantes liberius trahunt spiritus & minus capite offenduntur. Vbi autem crassi
 & nebulosi vapores balneas perpetuò obsident, vt in Fauorinis apud Rætos, mi-
 rum est quàm cerebrum turbent & sensus obtundant. Cum dura vrget necessi-
 tas, nullum anni tempus ad lauatiõem refugiendum est. Nam aquæ medicatæ tã
 hyeme quã æstate vires suas cõseruant. Sin autem aër ambiens sit frigidior humi-
 diorq; igne in cõclauo excitato, ad mediocritatẽ vel calidior fieri potest. Hæc ille.
 Sũma est: Cũ ex aquis medicatis aliæ frigidae emanent, aliæ calidae, illarũ tẽpore
 frigidissimo, harum calidissimo vsu interdicitur: Quare potissimũ ver eligunt,
 frigidis per Caniculares æstus etiam vtuntur. Et hæc quidẽ apud plerosq; senten-
 tia obtinuit. Ego verò cum Andernaco aquã mirabilẽ fontis Bolleensis nõ vererer
 præscribere ad balneum tempore hyberno, summa necessitate id requirente, cum
 præsertim aër frigidior corrigi possit: nec aquæ ipsæ minerales, si non confusa
 aqua pluuiali aut niuosa cõsistat, minores per hyberna frigora habeãt vires: imo
 maiores possideant, si Georgij Morelli de aquis medicatis agri Patavini, senten-
 tia standum est. Quid ergo tam suspectum reddat per hyemem balnearum vs-
 sum? Certè ambientis iniurias excluserit hypocaustorum multorum magna cõ-
 moditas, quæ L. E. C. curauit ædificanda, per quæ tum contemperari potest aër

Aliquando
 aquæ me-
 dicatæ insa-
 lubres.

Tempora
 cõmoda jis
 qui balnea-
 re studes
 ruat.

Quidã fe-
 liciter me-
 dia hyeme
 balneis usi.

Aquæ me-
 dicatæ suas
 vires seruãt
 hyeme &
 æstate.

tum ægri tutius possunt in hoc Mirabili balneo lauare, potissimum ij qui raræ sunt texture, delicatuli, defluxionibus & affectibus pulmonis obnoxij, quam in thermis Plumarijs, vbi interdum mense Maio & æstate ingens subito exoritur frigus, non tecto interea balneo nec locis accommodatis: quod posset tamen caseri facile vt ægri commodè balneare queant frigore ex improviso superueniente: multò melius etiam quam in balneis Griefbachianis & alijs multis. Æstatem in vsu balnei medicati Bollenfis non reformidem quoque, quia tractus ille minùs calidus & temperator, quod ad calorem attingit, quam Italia: adeò vt quæ hic æstas est, verè dici queat multoràm locorùm Italiæ. Ad hæc aquæ Bollenfes non videntur ita siccæ aut calidæ potentiâ vt sit verenda æstas: & cum actu calidæ non profuant, potest a qua minùs caleferi, ægri possunt minus diu balneare, quò melius ferant, nec resoluantur: Sub tecto balneant, quòd æstiuos soles excludat: post pastum sunt vicina loca vmbrosa vbi se recreare & refocillare possint. Locì denique oportunitas, qualem exigit Fallopius, dum vult eligendum non obnoxium pluuijs, non ventis, remotum à lacunjs seu paludibus, & solium tectum. Si qui autem vaporum densam verebuntur caliginem siue ex suo, siue aliorum lauantium folio, quippe quam perferre nequaquam possint: ij, nisi sumptu terreantur, facile huic malo prouidebunt, si cupas seu baptisteria in priuata sua cubicula translata, diligenter vndique peripetasmatis tegant, exserto duntaxat capite, collo linteis & cortina munito ne vaporum iniuriam sentiat. Si etiam refrigerat aqua, calidam occulto infundibulo, ne per cubiculum diffusus vapor caput repleat, affundant. Posset etiam totum balneum cortinis, ad instar castrensis papilionis, obtegi, ex cuius fastigio prodeuntes tubi per patentem fenestram sumos foras conuoluant, non secus ac in caminis videmus: cuiusmodi etiam tubulo laternis conclusum lumen à fumis expurgari apud mercatores quosdam aliquando conspexi. Atque hæc quidem mihi de Bollenfium balnearum vsu superioribus consentanea dicta sunt.

Vapores lauando quando modo arcedandi, ne ledant caput.

De preparatione aquarum medicatarum vsui præmittenda.

C A P. III.

Non ante topicis esse locum remedijs, quam vniuerso corpori generalibus præsidijs sit prospectum in confesso est apud omnes, & ratio suadet: alioquin enim pleno corpore adhibita fluxiones maiores in partes concitant ita ante imbecilles & morbo labefactatas, ex quo fit vt non tantum optatum finem præpostera curandi ratione instituta minimè consequamur, sed & geminato morbo maius ægroto malum creemus. Iam verò aquas medicatas in localium numero esse, ium potu, tum maxime balneo vsurpatas, notius est, quam vt pluribus probari debeat. Quare nemo nisi debita preparatione præmissa, audeat se aquis committere. Certe enim præparatio duplex est, vna quidem

in corporis totius mundatione, altera in partium imbecilliorum meatibusq; excipiendis humoribus aperendis. Quod ad purgationem, ea necessario præmittenda semper in canonico aquarum vsu, tum vt via referentur, tum vt crassiores materie educantur: Nam cum omnes aquæ naturales aut frigide sint, aut calidæ: hæc quidem etsi vacuant, non tamen potenter, nec subito, adeo vt illuc in corpore relicta nec prius expurgata, futurum sit vt earum vis obtundatur nec speratus euentus consequatur: Ille verò multò ignauius expurgant, vnde vel idem vel maius periculum metuendum, ne videlicet in cono fecum restagnans aqua visceribus inexpiabilem noxam inserat. Nec obstat, quod quibusdam rectè cesserit temeritas, qui nullo præmisso cathartico balneis se commiserunt: rara enim hæc felicitatis temerariæ exempla, artis iusta ratione constituta theoretata nequaquam debent infringere. Quamquam interim minore periculo bibitori quam balneatori, purgationem possunt omittere interdum. Si enim aquæ falsæ fuerint, teste Montagnana cons. 303. tract. 2. ille ipse vi deterforiæ pharmaci neglectionem suppleuerint: neutris tamen consuluerim pharmacum continere. Probo igitur Andernaci consilium; Ager, inquit, antequam ad fontes proficiscatur, expurgari domi aut in ipso loco vbi scaturiunt, debet: per initia quidem medicamento leui, quod primas venas euacuet, quale est Cassia fistularis cum Anisi & Zaccari momento, aut Manna, aut Benedicta, aut Catholico aut Electuarium mistum ex Benedicta & Diasebesten, vtriusque semuncia, aut Syrupus noster Diasereo cum aqua adianti pro periti medici iudicio. Hæc ille. Cæterum nos plures purgationum formulas hic non proponemus, quia medicorum peritorum est ea præscribere pro naturâ ægrorum & genere morborum. Eæ enim non possunt ita tradi vt indiuiduis conueniant. Sparsim tamen quedam proponentur vbi de morbis particularibus fiet mentio. Porro præparationis quoque vniuersalis pars est in sanguinis detractioe, quam maxime sequi purgationes, quam præcedere, atque etiam probo in nostris Germanis ei assuetis. Nolim tamen balneaturos lauaturusque aut bibituros aquas medicatas temerè sine consilio medici, id remediij genus tentare ex sua vel ignarorum Chirurgorum, aut Pharmacopæorum, vel Chymicorum opinione: qui plerunque in affectibus tibiarum ex ipsis tibijs solent, magno cum ægrorum detrimento, sanguinem detrabere.

Alteræ præparationis pars propius iam balnei vsu attingit: Summo mane inquit Montagnana, surgat qui vult balneare, & ambulet per horam semis, donec emiserit vrinam & fluxerit aluus: si non fluxerit aluus, vtatur suppositorijs (de quibus post) mungat nares, abluat os, peccat caput. Deinde obseruet, inquit Fallopius, an ventriculus sit vacuus à cibo. Nam, vt ait Herodotus, à medicamentis istis validis solent nasci nocumenta magna, si eis viamur nondum peracta prius concoctione. Atq; vt maiore cum fructu egrotus balneum experiat, Laconico seu vt vulgò vocat sudatoris, sudet Andernacus cutis meatus aperendos, vt aqua facilius ad interiora penetret. Quibus peractis, tempore quidè calido, horas

Purgatio
ante vsu
aquarum
medicatarum

Purgantia

Venefectio

Preparatio
paulò ante
ingressum
balnei.

Laconicum
ante bal-
neum.
Quibus ho-
ris diei la-
uandum.

eligat diei remissius calentes, quales sunt matutinae & vespertinae, Tunc enim minus existimantur corpora resolu, minasq; debilitari: cum aliis ambientis calore aeris cum ea que a iuarum est iuncta, nimium corpus digeratur exhauriatque. Sed nec summo mane, etiamsi frigus eius tale quid suadere videatur, desce descendum in solium, donec à nocturnis vaporibus expurgatus fuerit aer, id quod duabus ab ortu solis horis fieri assolet, plus minus pro regionum varietate. Si cui autem calefaciendi ventriculi causa in solium descendendum est, cui hepax vel renes calidiores timorem supercalefactionis inuebat, consulit Fallopius inungi ante ingressum balnei, cerato myrtino vel rosaceo, vel yng. sandaïno vel comitiisæ. Si balneo refrigerante viendum propter caliditatem hepatis alteriusue partis, etiã præmuniendus ventriculus cerato Mastichino vel Spicato hoc est facto ex oleo spicæ & cera, vel inungatur cerato mastichino vel oleo de spica cum quo mixta sint aromata. Quibus partibus ubi fuerit prospectum, capitibus quoque erit habenda ratio, quod, ne vaporibus repleatur, erit optimè muniendum. Tum verò inditu manu in aquam calidam consideret an balneum pro sua natura non sit calidius vel frigidius: si comperiat secundum suam naturam dispositum, ingrediatur balneum, & ut vult Fallopius, sensim descendat, non precipitet. Vidi enim plures, inquit, qui balneum non potuerunt ferre si superabat regionem diaphragmatis, assuescat paulatim balneo. Omnes enim mutationes subitanæ periculosæ, teste Hippocrate. Quare ut prudenter etiã monuit Andernacus, lentè in lauacrum descendat, eique primis diebus non ita calido siue naturæ siue manufacto ieiunus ad vmbilicum, si inferiores partes laborant, insistat: Sin autem mediæ aut supremæ, ad ceruicem vsq; demergatur ad dimidiam circiter horam aut paulò diutius in eo perseverans.

Si hepat & renes calidiores.

Ventriculus quomodo præmuniendus.

Paulatim descendendum in solium.

Quot horis, quot diebus lauandum: quibus signis cognoscatur posse laborantem cum fructu solium perferre: quo argumento sufficienter lauasse, deque lauantium eruptionibus.

C A P. III.

Quot horis lauandum.

Medicorum ægris assistensium officium est, particulatim ijs præscribere, quot horas quotidie sit in solio descendendum, quot etiam diebus balneo sit viendum. Quod, ut rectius fiat, considerabunt, ut ait Fallopius, etatem, tempestatem, habitum, vires, temperaturam & similia. Eidem consuetus dierum numerus balneandi est ad quindecim: præcipuè si aquæ fuerint valdè calidæ: si verò mediocres, ascendimus vsque ad viginti vel ad viginti quatuor: si adhuc imbecilliores, vsque ad triginta dies. Non est determinatus dierum numerus balneandi: consideranda natura aquæ, & morbus. Neque enim omnes morbi sunt pariter rebelles, vires etiam ægri & commoda quæ æger consequitur ex

balneo: si appareat sanari morbum, pergendum donec curetur. Sunt qui vtuntur ad quadregesimum vsque. Quod moram attinet in aqua, aliquæ aque requirunt longam, aliquæ breuem: in aquis frigescentibus mora conueniens trium, quatuor, & quinque ad summum horarum, sed nunquam supra quinque est in balneo morandum: idem in tepidis: Ita solent facere qui vtuntur balneo dicto de Aquis quod balneum, vt ipse Fallopius ait, est in Pisano agro cuius aque tepidissima, licet sint qui dixerint constare ferro, alumine & creta, sola aqua potabili constant, que habet sedimentum quoddam arenosum, quale reperitur in omnibus aquis dulcibus simplicibusque. Ingrediuntur igitur hoc balneum mane & ibi manent tres quatuor & aliquando vsque ad quinque horas, totidem etiam vesperi: quod idem potest fieri in alijs eiusmodi aquis: quia longa in ipsis mora nullum (cum frigida sint) affert incommodum. Sed in aquis calefacientibus mora est horæ vnus cum dimidia vel duarum ad summum, si habitus corporis sit frigidissimus. Mora balneandi, vt inquit Antyllus, diuidenda in tres partes, & sensim procedendum in mora, quousque deuentum sit ad summam moram: illuc vsque cum peruenierit æger, sensim retrocedendo minuat moram, donec redeat ad primam. Exempli gratiâ, si æger vult vti quindecim diebus balneo, prima die manebit in eo dimidiam horam, secunda die paulo plus, & sic augetur singulis diebus quousque deuenit ad sextum diem, quo morabitur horâ cum dimidia, & in hac mora per seuerari vsque ad decimum diem, postea incipiet retrocedere. Hæc ille. Montagnana merito censet diutius manere balneandum quam à prandio. Quoniam autem mirificè mihi placent quæ noster Germanus Andernacus scripsit de mora in balneo, ea subiungam. Prima die demergetur ad dimidiâ circiter horam aut paulo diutius quam antea, nempe horam integram, aut sesqui horam immorabitur. Altero die eodem tempore matutino balneum accedet eique paulo calidiori ad stomachi regionem vsque immergetur, & horam integram aut sesqui horam immorabitur. Tertio die eodem tempore, balneis adhuc calidioribus insidebit, & tot horis quot nimirum vires tolerare poterunt, continuabit. Aduertendum autem calidos, raros, imbecilles vel ab origine vel à morbo, macilentosque diu balneis insidere nec posse nec debere. Frigidos autem, benè habitos & fortes diutius: mulieres diutissimè: nempe in aurora horis tribus aut quatuor, quod etiam satis esse iudico, sicut prioribus horam dimidiam aut integram aut summum sesqui horam: alijs duas aut plurimum tres mane, vnam vel duas vesperi, balneis insidebunt. Sic tamen vt quatuor, aut quinque, aut sex, aut septem, vbi natura tardius concoquit, aut multum cibi ingestum fuit, horæ à prandio ad vespertinum lauationis tempus intercedant. Hactenus ille. Nolim tamen ægrum in principio sibi quasi vim inferre & necessitatis legem imponere ad moram horæ semis vnus vel duarum, vtque in balneo maneat donec se imbecillum sentiat. Hoc enim si fiat, labuntur vires, resoluuntur spiritus, & humidum radicale, vt ait Montagnana, potissimum si qui naturâ sint calidi, rare textura, & sanguinis subtilioris, & vel naturâ vel per accidens debiles: quo fit, vt

Balneum de Aquis in agro Pisano
Sedimentum arenosum in omnibus aquis dulcibus.
Tempus manendi in Balneo.

Diutius manere balneandum quam à prandio.
Mora in balneo ex Andernaco.

Qui diuturnam moram in balneo ferre non possunt.

In principio non manendum in solio ad imbecillitatē.

viribus ita redditis imbecillioribus, plus damni adferatur, quam commodi: nec deinceps bene ferat balneum, naturâ minus robustâ ad noxia pellenda, quæ adiuuanda erat potius vsu balnei. Optimè igitur Andernacus, Infirmi naturâ vel morbo non parum periclitantur, si diutiùs quàm par est balneo insidcant. Satius enim est antea exire quàm omnino deficere. Quare numerus horarum à me propositus unicuique pro sua natura & statu faciet satis, nisi forte aliquid superuenierit, quod vel abstinentiâ in totum à balneo, vel paucioribus in eo residendum horis, vel semel tantum lauandum in die suadeat, vt omnibus etiam imbecillis consulo. Porro cognoscetur an balneum sit profuturum si venter statim primis diebus spinam versus contrahatur: sin autem inflatur, aut torminibus affigatur, inutile erit, sicut etiam si quis in primo ingressu vri & rodi intus videatur, deinde horrere incipiat. Quot diebus autem in totum balneis citra potionem utendum sit, certò prescribi nequit Nam aliæ alijs efficaciores: Deinde hi diutiùs, illi minus in eis perseverare possunt. Quæ naturæ calidæ sunt, citius vires suas corporibus insinuant: quæ igne calefiunt tardius. In Germania medici ægris alijs octoginta, alijs nonaginta, alijs centum, alijs plures lauationis horas imperant, cum tamen ignorent quot quisque ferre poterit. Savaarola meminit quosdam suo tempore menses duos & plures balneis vsos fuisse, indubiè paucis quotidie horis. Sunt autem qui tunc à balneis abstinentium esse doceant, quando cutis ex facultate illarum nimirum ex sale ulcerata, rursus consanuerit: quanquam inueniuntur qui bis aut ter exulcerentur, conualestantque: Alij vero ne semel quisdem, sed materia in his paulatim per meatus degeritur, quod indubiè pro corporis habitu siue raro, siue denso, siue mediocri accidit. Nò mirum est eos qui iuxta fontium venas calidissimas per totos aliquot dies & noctes resident, statim exulcerari Non est facultati ac laudi balnearum quarumcumq; cutis erosio exulceratioq; tribuenda, sed potius acrimoniæ salis ac nitri quæ in eis continentur. Si eiusmodi aqua medicata bibatur, cutis multò faciliùs exulceratur adhuc recens & mollis, siccata iam rursus per se consanescit. Valdè igitur errant qui tam diu lauandum esse censent, donec cutis erodatur. Non est expectanda exulceratio, vt paucis diebus curatio absoluat, cum non sine periculo fiat, præsertim in ijs qui corpore tenui, vel non satis purgato, sed cibus etiâ in balneis assumptis pleno adeò continenter eis insident. Certius signum curationis in balneo absoluta est, si corpus melius quàm antea habere cœperit, & functiones naturæ vegetiores existât. Nam qui non adeò multis recrementis humorum reddant, & probè antea purgati sunt decentiq; victu utuntur, eorum cutis nò tam facile sicuti aliorum, qui contrario modo se habent, rubescit eroditurq;, nisi violentâ illâ & continuâ lauatione vim naturæ intulerint. Quanquã nonnulli ne sic quidem cutis ruborem contrahunt, sed mortem potius sibi accelerant, vel tantam viscerum imbecillitatem accersunt, vt nunquam ea ad pristinum robur restituere possint. Fateor quidam exulcerationem illam ex balneis contractam ægris nonnunquam commodi aliquid adferre, sed id quoque citra illam euenire potest. Hæc ille. Ego sanè obseru-

Quomodo cognoscemus proficere balneum

Quot diebus in totum sit balneandum præsertim certò non potest.

Error quorundam medicorum Germ.

Mora per plures menses in lauacro.

Exulceratio cutis.

Nò semper expectanda cutis exulceratio.

Quidam mortem sibi accelerant, aut insigniter nocent.

auti nostros Germanos solere plerumq. ab usu balnearum, etiam dulcium aquarum, incidere in eruptiones, rubores, exulcerationesque cutis, idque crebrius alijs nationibus: Causas esse puto iam ab andernaco assignatas, morā diuturniore in ijs, quod non ritē repurgentur, quod multū bibant & comedant dum lauant. In mirabili balneo Bollehsi obseruavi quibusdam cutem non exulcerari, alijs citō & aliquoties erumpere. Existimari illos qui sudant facile, minus eruptionibus obnoxios: nec verō præcipuam causam attribuerim eruptionis, minerarum vim suam imprimētibz aquis medicatis: quamuis non dubitem etiam iuuare & augere. Quicquid sit diuturna experientia cōstat eos qui ex eunt ex balneo, cum prodire volunt eruptiones, vel cum prodire, aut vlcerationes in totum nō sunt curatæ. sepe in graues incidere morbos: id quod ipsemet etiam in me ipso obseruavi ab usu balnei acidularum S. Petri in valle Griesbachiana. Cū enim ob vlcus renis, aliquam diu bibissem acidum fontem copiosē mane ieiuno ventriculo, ac ante cœnam, & pro quotidiano potu benē prius repurgato corpore tū per cathartica, tum etiam per aquæ potam & sudores, volui quoque ex periri lauacrum: quod cum tardiùs incepissem, & tanto tempore non possem ferre lauacriorem, quanto perferēbat Il. meus Princeps (qui feliciter eas aquas bibit inter cibus loco potus, ascenditq. balneando ad 12. horas, cum incepisset ab hora semis, & ita paulatim iterum descendisset) atque E. C. absoluisset balneum, ritē curatus ab exulceratione: ego qui incipiebam nonnihil exulcerari, nolui remanere in balneo sed eum sequi (licet ille pro sua summa clementiā vellet me remanere) incidi in grauem morbum. Consilium igitur meum est, vt post eruptionem balneēt adhib. sed non diu maneant in lauacro, nisi cogantur, vt sepe vidi coactos ob ardozem & prurimum: Continuent autem per paucos dies balneū paulatim desistēdo, donec in totum curata cutis suo nitore restituatur. Non loquor hīc de ijs qui ob magnitudinem morbi diutius coguntur balneare, & aliquot eruptiones aut exulcerationes ferre, quæ non toties euenirent, meo iudicio, si nō ita violenter præter omnem rationem lauarent, & tam diu in lauacro, vt faciunt nostri Germani, manerent. Pro colopbone hac non videtur mihi malē conuenire hīstoria notatū digna ex Morello de aquis medicatis Patavinis. Retulit Chirurgus quendā rusticum mense Decembri tum paupertate tum ingenti frigore cum se videret circumseptum, fame potius quā frigore emori sibi induxisse. Quamobrem in Apennense balneum agrotorum ingressum, in eo die nocteq. ad mensem Iulij remansisse. Cum autem vellet exire ē balneo, maximis doloribus exercuciabatur ita vt se mori clamaret: dormiebat in balneo, bibebat ex ea aqua, panem in ea madefactum comedebat Tandem mense Iulio, cum maximi aestus extarent cum cœpisset paulatim exulcerari, demum euasit omnino & sanus remansit. De quodam alio etiam retulit qui per quatuor menses pariter in eodem balneo commoratus est. Hæc ille.

Cur Germani facilius habeat eruptiones.

Periculosi desistere à lotionē cū cati imminēt exulcerationes vel rubores.

Acidē Griesbachianæ.

Il. E. C. Vviremb. balneauit ad 12. horas.

Grauis morbus ob exulcerationē cutis nonnihil suppressam.

Ab eruptione non diu harendū in balneo.

Historia cuiusdam qui ingressus balneū Apennense vitādi frigoris etigo, in eo mansit per menses 8.

Historia alia cuiusdam qui per 4. menses moratus in balneo.

Quid agendum iis horis quibus non lauatur, vt in exitu & à cibo: quando prandendum, cœnandum, redeundum ad balneum : de quo somno obiter.

CAP. V.

Abstergio. **B** Alueis egressus æger, in tepidario calidis linteis aut spongijs siccis abstergi curioseque vestimentis inuolui debet, vt frigus ad eum non aspiret: Deinde verò in conclauis & lecto calido à ventis & aère tuto, ad horam descumbet, sudabitque, si natura ad id absque multis & grauibus operimentis procliuus est somnumque breuem, si volet à sudore captabit, non antea. Et si verò hic etiam non superueniat, tamen æger per id tempus quod dixi, in lecto conquesct: inde sudore, si erupit, linteis absterfo totum corpus fricetur, præsertim resolutis. Ante omnia verò caput exsiccandum est, vt quod plurimum offendatur, si recrementà eius ob cutem obstructam, non euaporent. At si frictiones ob dolorem aut vlcera fieri nequeant, glans subiicienda est: Indutus iterum vestimentis in aërem temperatum & purum egredietur, donec iterum refrigerabit paululum, aut in conclauis modicè ambulabit, vt flatu & vapores ex calore balnei contracti discutiantur. Hæc Andernacus, & rationi & Montagnanæ insigni & celebri medico consentanea: cuius in consilijs Tract. de Balneis, lauacro vsis præscriptio est, vt exeuntes è balneo caueant ab aère ambiente frigido, muniant se bene vestimentis, & in lectum se recipiant: in eo quiescant ad minimum per horam quartam partem, bene tecti, non tamen nimium, si oriatu sudor, admittat, postea abstergere current corpus, & eo absterfo parum iterum quiescant minus cooperti. Non comedant nec bibant donec corpus calorem habeat temperatorem, deambulent parum ante cibum: qui non possunt deambulare, vt artritici paralytici & debiles, current instituendas leues frictiones artuum. Si balneantes se imbecilliores sentiant, dormiant per horam inter meridiem & cœnæ tempus.

Sudor.

Frictio.

Glans.

Cauendū in exitu balnei ab aère frigido.

Frictiones.

Somnus inter meridiem & cœnæ tempus.

An vno eodemque tempore tum potu tum balneo aquæ medicatæ sint vsurpandæ? an in cibariis liceat aquis medicatis vti? an cum balneo iungendus vsus cucurbitularum?

CAP. VI.

N Vm potio aquæ medicatæ in totum sit absolueda, & deinde in balneas descendendum: an alternis diebus aqua medicata bibenda alternis lauatio sit tentanda, tres sunt medicorum sententiæ. Quidam affirmant aquam primùm diebus aliquot succedentibus bibendam esse: quidam hoc die potandam, altero in ea lauandum censent, vt sex diebus ter aquæ potio, terque lauatio adhibeatur. At si morbus longior fuerit, diutius aquam bibendam & etiam in ea lauandum dicunt. Mibi placet vt aqua prius purgandi corporis gratià bibatur vel sex vel septem, vel 10, vel 15 vel pluribus diebus pro morbi conditione: deinde etiam

Varia medicorum opiniones.

Purgatio per aquam.

etiam lauetur totidem aut pluribus, & si morbus externa potissimum affligat, vt citra potionem balneum adbibeat. Imbecilles qui aquae potionem desiderant, tertio quoque die vel pluribus, vel duobus continuis eam bibendam, tertio con-

quiescendum esse censeo, & in eo clysterem ex illa confectum, sicut monui, ini-

ciendum, qui saepe plus quam potio aquae proficere solet. Germani nostri cum

quiescunt, balneis magis vtuntur, siue morbus interiora, siue exteriora cor-

poris membra obsideat: & si quando bibunt, accidit in balneis magno errore &

incommodo. In Italia plerunque aliam aquam medicatam bibere, in alia lauare

solent, eod quod haec magis potui, illa balneis accommodata sit: verbi gratia, si po-

tionem sumat eger ex aqua Villensi, balneum ac lauationem in aqua Corsena

aboluat, Andernacus. Idem, Solent hodie medici Vindelici aegris suis praecipere,

vt primam Syluestribus vtantur aquis ad dies 15. deinde ad Cellenses se conse-

rant, ibique tam diu lauent, donec curationem absoluant: quod sane consilium no-

improbarem, si Syluestris fontis aquam prius pro natura morbi biberent, deinde

in Cellensibus lauarent: Sin autem lauare tantum aegri vellent, vt tunc vbi la-

uationem incepissent, in ipsidem quoque hanc absoluerent. Iac. Theod. vulgarem,

antiquam, malam. & nocuam esse consuetudinem acidos fontes bibere & in ijs

balneare: id etiam fieri apud fontem acidum Goppingensem ac plures laedi quam

inuari. Probo sane Andernaci methodum vt purgato corpore bibantur medi-

cata, nisi quis velit ante purgationem, loco syrporum praeparantium mediocri

quantitate per dies duos tresue calidam mane bibere: postea purgationem cum

aqua medicata sumere: deinde euacuato corpore iterum bibere copiosam aquam

ad educendos, si commodè fieri potest, reliquos prauos humores per aluum, vel

per vrinam aut sudores quo apparebit naturam inclinare. Quod enim natura ver-

git inquit Hippocr. eò ducere oportet. Si cura morbi per sudores non fuerit abso-

luta, licet postea balneare, sed non tot horis ac diebus ac si non fuisset vsus potu

ad sudores: nec etiam, vt verum fatear, improbo potum aquarum ad sudores mo-

uendos in quibusdam morbis per aliquot dies post finitam lauationem aut parũ

quotidie circa finem lauandi. Denique vt dicam quod sentio, summè displicet æ-

gros in ipso lauacro dum balneant bibere, ac vt hoc etiam obiter dicam comedere,

licet viderim medicos quosdam doctos in thermis Pluarijs permittentes vt suis

aegris exhiberetur potus aquae medicatae vel etiam vinum. Meis aegris, in quibus

mibi opus videbatur, & potissimum ijs qui difficulter sudabant, ego in exitu

balnei magnum haustum ex latice fontium desumptum quam calidissime fieri

poterat exhibebam in lecto ac ipsemet quoque sumebam: Et certè mibi qui habeo

ventriculum valdè frigidum & imbecilem cum calido hepate, admodum con-

ferebat: nec non Dominæ meae quam ad thermas illas deduxeram. Opinioni

Baccij lib. 2. cap. 10 accedo dicentis.

Consulit Montagnana Medicus suo tempore illustris, ac balnearum admo-

dum industrius, dum patientes quidam balneo vtuntur, aquae eiusdem balnei

cyathum, ante ingressum aluei praesumendum esse: vt cuius virtus quasi altera

Clysteres
ex aqua
medicata.

Aqua Vil-
lensis.
Aqua Cor-
sena.
Aqua sylue-
stres.
Aqua Cel-
lenses.

Mala con-
suetudo eo-
rum qui bibunt
aquam acidi-
dam & bala-
neant.

Porus aquae
loco syr-
porum.

Purgatio
per aquas
medicatas.

Quidam in
ipso balneo
dant aquas
medicatas.

Dari potest
aqua medi-
cata in exitu
balnei in
lecto.

Montagnana
notatur, qui
bibit ante
ingressum
balnei.

manus ad extrinseca exprimat. Idque specialiter in Ascite, in Asthmate, & in Empyicis, quanquam mihi non admodum laudatur. Ad summum verò si cui potu, & lauacro, utendum sit, is per plures dies antea bibat, & postea lauet, non è contra: ex potu enim purgatio ferè intelligitur: ex balneo autem alteratio, & effusatioque & confortatio membrorum. At hoc inter prima Medicinæ instituta est, purgari priùs debere corpus quàm alterari, & confortari. Sunt tamen, qui vel ex forti naturæ robore, vel ex consuetudine, ab antelucanis potionibus, lauacione quoque eadem die utantur. Quod perperam sit: cum ad minus alterandi essent dies. Sic enim trahitur natura cogiturque ad contrarios motus, à cætro scilicet ad circumferentiam, quos difficile valet simul tolerare. Galeni quoque auctoritate in eodem Aphorismo. V. Sect. iiii. Balnea (inquit ipse) calida obstant purgationibus, & tunc præcipuè cum vehementioris extiterint caloris. Et præterea quoniã multa per noctem solet fieri urinae emissio, quæ vespertino balneo impediretur. Huic affinis est questio nobilis altera, an in cibarijs licet aquis medicatis uti. Damnat Baccius l. 2. c. 19. d. Abusus insignis periculosus est, aquas medicatas in potibus ac cibarijs usurpare: non erat apud antiquos, sed nostri seculi inuentum. & (vt quisque decipitur specie recti) ob duas causas. Vna quidem est saporis illecebra, ob quam aliqui eas cum vino temperant, bibuntque suauius, vt vsu venit de quibusdã acidis ad urbem Romã, de quibus mox paulò dicemus. Altera occasio ex vulgari fama sumitur, cum quæpiã balnei aqua perinde solet in suauitate saporis celebrari, ac si simplex esset, & potabilis, cum non sit: haud enim id absolutè intelligendũ est, ac minus vsu recipiendũ: sed ad respectũ duntaxat compositarum illarũ, quæ planè aut in sapore, aut in odore quampiã præ se ferunt in suauitate, ceteris suaves sunt intelligendæ, non tamen dulcibus comparandæ. Quo nomine celebrantur in Puteolanis permultæ aquæ: Fontanalis in primis dicta aqua, Crypta item, & Iuncaria, & alia, quæ ibi nitratae sunt, ac bituminose misuræ. Aliæ & in Baianis, quæ cū videantur non adeo differentes à simplici aqua, sunt omnes tamen plus aut minus compositæ. Salsæ sunt aquarũ aquæ quancquã eas alioqui vsurpent in cibarijs. In aquis ad Borbonium Ancerici in Gallia, nihil adeo inamari saporis reperitur & cum in eduljis conficiendis vsurpentur, ceterũ sunt alterum Bullicanũ, & sulphuratisimæ. Tales perperã vsurpantur in Hispania ad Orensẽm ciuitatẽ, cum tamẽ ex minimi mixtura ac sulphure, sint admodum calentes. Acidæ omnes, quæ hodie Romæ permulti sanè viri illustres cum vino bibunt, ex communi consensu chalcanturum obtinent, vel salis quidpiã, vel cineris, vel aluminis. Sunt enim acido insigni sapore, ac lingua factũ quoddã carpunt, & relinquunt decoctæ in vase albissimi pollinis specie, gypsi, aut calcis instar salsusculæ. Quanto autẽ versentur in errore hi, qui vt cunq; medicatis abutuntur aquis, duabus potissimũ rationibus demonstratur: primò, quia aqua, quæ mixta est, vsurpant pro simplicia: deinde rem, quæ est medicamentũ, vsurpant pro alimento, & iã scimus quod medicamentũ substantia cū non possit à natura digeri, necesse est vt in malũ conuertatur humorẽ, qui plurisariã postea sese exerit noxius. Cui periculo argumento esse possunt pluuiales illæ aquæ, quæ cum ex tonitru plueri at,

Præcedat
potio pro-
pter purga-
tionem.

Potio & la-
uacrum ea-
dem die nõ
instituatur.

Baccio non
bibendæ a-
quæ medi-
catae cum
cibis.

Acidæ ad
urbẽ Romã.

Aquæ Pu-
teolanæ.

Æq. Borbõ.

Æq. Orensẽs.

Acidæ Rom.

ant per tegulas excolatae sint metallicas, ac rē quandā potuerint cōcipere qualitas
 tē, ob quā aestuosa, ac noxiae stomacho, & intestinis, ab vniuersa Medicorū scho-
 la dānantur, non sine dysenteriae aut inflammationis alicuius viscerū periculo hīs,
 qui eas sumpserint. Multo ergo magis damuandae veniūt potibus sponte manā-
 tes aquae quae manifestā ex natura alicuius minerāe misturā conceperint, quae om-
 nnes siccāt, ac aliquā idcirco obtinent medicamentariā qualitātē. Porrō constat
 Alimenti, ac Medicamenti esse oppositā rationē, etiā in vsu aquarū ipsarū. Sane
 aquae balnearū, vt sunt omnes quoddā medicamēti genus, operantur, tū quanti-
 tate ipsa qua ebibitae cōprimunt ad excretionem, tum qualitate, quam obtinent,
 absterfua: quin natura ipsa cooperante detruse, interna quaecūq; trāseunt mē-
 bra expurgāt omni excremento. Contra verō accidit vbi aut in cibarijs, aut in potibus
 sumenda veniūt: nā ob modicā quantitātē, neq; sollicitāt naturā ad excre-
 tionē, neq; grauāt, sed cū alimento simul ad intima vsq; viscera distributae, neces-
 sariū est alterū duorū. Vel vt corrūpantur, & in malū conuertantur humorē: quā
 ob causam vidimus quandoq; ad aquas potabiles balnearū homines, indigestas,
 corruptasq; in bilem aquas, copiosissimam simul bilem, & vitā miserē euomisse.
 Quod omnes qui ad balnea versantur Medici attestari possunt: Vel certē necesse
 est, vt ebibitarū eiusmodi aquarū potio, aliquā relinquat in venis, ac in sanguine
 ipso, eius mineralis qualitatis impressionē: quo fit, vt nisi subitariā inferat noxiā.
 eo offendat grauius, quo paulatim afficit, cōtaminetq; mala aliqua qualitate jan-
 guine, ac spiritus vitales, vnde ex insperato aliquo oritur humorū ebullitio, aut
 viscerū inflammatio, aut vrinae difficultas, aut lapis, aut dysēteria, aut eius generis
 aliquod vitiiū perniciosum. Quo planē sensu, de assumptis scilicet in cibarijs aquis,
 quae aliqua mistione infectae sint, intelligenda est ea Hippocratis cēsura in libro
 de Aere, aquis & locis, Calidae aquae (dicit ipse) aut vbi ferrū nascitur, aut aes, aut
 argentū, aut aurū, aut sulphur, aut bitumen, aut alumen, aut nitrū, omnes durae,
 & aestuosa, quae & difficulter minguntur, & ad alui egestionē sunt cōtrariae. In-
 telligas si in cibis sumūtur, & potibus, non iure balnei. Sicuti & quod subdit, In
 salis similiter decipiuntur homines, in eo quod per aluū secedere, eamq; soluere
 putātur: sunt enim crude, & coqui nō possunt, ad egestionē contrariae, ac ad strin-
 gētes potius, quā eliquantes. Manifestū est ergo quā planē aberrēt ij, qui in ciba-
 rijs id genus admittas bibunt aquas, easq; merito ab omni vitus ratione ablega-
 mus, atq; int erdicimus. Haec ille. At verō lac. Theod. in suo thesaur. aquatico scri-
 bit l. i. c. 2. vinosos esse fōtes in Lägēs ch walbach in valle Müntzbach & aliū fōtē
 Lindēbronne: eius autē in Müntzbach mineralia dicit esse copiosū ferrū, viriolū
 misy siue bergschwebel aut gelbē atramēt, succinū, sal gemēis siue Crystallin
 saltz, capburā fossilē & parū sulphuris: Incolas nihilomin⁹ vti p̄ quotidiano po-
 tu asserit, & vt plurimū sanos esse, robustos, nō nimīū pingues, boni coloris, sanos
 senescere, si pegrinādo incidit in morbos facile restitui, nō multa coaceruare ex-
 crementā, immunes a morbis capitis, defluxionibus, a morbis vētriculi, vteri, genis-
 taliū partiū, renū, vesicae, hepatis, splenis, febrīb. ācifero, hydropē, articularib. mor-

Quomodo
operantur
aqua medi-
catā.

Aq. in bilem
conuertae
mortifera.

Hippocr. de
aq. fontētia.

bis, elephantiæ, lepræ, maligna scabiæ, epilepsiæ, calculo & lumborum doloribus.

Acidi fœtes
vãij salu-
briter inter
cibos bi-
buntur.

Ego sanè fontibus pluribus acidis adsui, Griesbachianis, Schauenburgenfisibus
& S. Petri, Ribelsauwenfisibus, Anzegastensibus, Obernauwenfisibus, Göppinge-
fisibus, Yeberhaufenfisibus, Hatheuenfisibus & alijs aliquot ad Nicarum vbi multi
bibunt eorũ salubriter inter cibos sine villo nocumento, quod audiverim, imò ce-
lebrant vulgũ potum: Principes etiam bibunt: Ipse etiam per 10. septimanas sa-
lubriter potu quotidiano bibi acidos fontes potissimum Yeberhaufenfes hoc anno
qui mihi restituerunt appetitum afflictio insigni inappetentiã cibi & potus. Ante
aliquot annos cum meo illust. Principe Griesbachianas per mensem integrum
nullo alio vsq; potu, inque iisdem lauimus. Quo fit vt nihil mihi videatur periculũ
imò iuuare posse si mediocriter cum cibis bibantur aquæ medicatæ, quæ constet
non malignis & insalubris mineris, & potissimum quibus earum insunt tes-
tissimæ partes & spiritus (quales sunt in ijs quas modo cõmemorauimus) qui
facile exhalant vt nulla remaneant vestigia acritatis, nec vinosi quidquam, ac
similes redduntur vulgaribus non infectis nisi diligenter fuerint obturatæ &
loco frigido conseruatæ: Nec video cur reiiciendæ eiusmodi aquæ, quia medicatæ,
nisi velimus omnes medicatos cibos etiam reiicere: Nihil in illis quod putredinẽ
generare possit deprehendo, nec etiam ex se facile corumpuntur. Concesserim
fortè aliquos bibentes aquas medicatas etiam acidas copiosissimam bilem
& vitam miserè euomuisse: verũ illud valde dubium an hoc ascribendum
aquis medicatis veniat, quas inter cibos biberint. Quid si ante insigniter cacochy-
mici coaceruata bile à praua victus ratione, seu etiam viscerum intemperie, nec
benè prius repurgati? Nisi fortè fuerint aquæ medicatæ calidiorib; mineris mul-
tum permixtæ, vel malignis: de acidis minùs calidis & quibusdam planè frigidis
an id sentiendum, acutioribus dijudicandum relinquo. Si qua ex nostris aci-
dis cõtaminari mala aliqua qualitate sanguinem ac spiritus vitales, vnde oborta
sit humorum ebullitio, aut viscerum inflammatio, aut vrinæ difficultas, aut las-
pis, aut dysenteria, aut eius generis aliquod symptoma perniciosum, id, meo iu-
dicio, nimis quantitati assumptæ nec tamen excretæ esset tribuendum: si alia
aliqua mineralis id efficeret, iudicarem id euenire, non quia mineralis, aut quia
moderatè sumpta esset cum cibis pro potu: sed quia malignitatem in se haberet,
aut nimium esset medicamentosa pro potu quotidiano. Nec sanè in Hippocr. lib.
de aere & aquis inuenio interdici potum medicatarum aquarum inter cibos. In
genere quidem improbat aquas calidas minerales quæ per violentiam caloris nas-
cuntur non tamen ita spernit, vt inter cibos vel alio modo, vsus earum tollat:
ait enim: Quorum verò molles ventres & humidi ac pituitosi sunt, his durissimæ
ac subsalsæ aquæ conferunt. Sic enim maximè ressecari poterunt. Cur non liceas
nobis, in personis quibus conuenit, bibendas præscribere inter cibos aquas medi-
catas, prout vtimur sale, sinapi, aceto, pipere, Zinzibere, & similibus vt citrijs,
capparibus & alijs medicamentosis? Addiderim præterea nec præter rationem,
meo iudicio, potum acidorum fontium nostrorum salubriorem in multis etiam

Hippoc. nõ
interdictus
potus aqua-
rum medi-
catarum cũ
cibo.

sanis (de perfectè sanis non loquor, qui rari, plerique homines sunt neutri) & morbidis quàm ipsius simplicis aquæ, vel etiam vini. Experientia enim constat multos non posse ferre potum frigide, qui tamen huius ferunt etiam copiosè assumptæ ieiuno ventriculo, id quod mihi ipsimet euenit. Spiritus subtiles mineralium gratam aciditatem præbentes corrigunt nimiam humiditatem & frigiditatem aquæ simplicis, ac robur addunt visceribus laxioribus & imbecillioribus (nolo hæc inaudiri de ijs qui se ingurgitant) Quin imò docti & celebres medici ad leuandam sitim miscent aquæ communi tantillum spiritus, ut vocant, vel olei feruidissimi & adurentis vitrioli: Id quod vidi facientem clarissimum meum Præceptorem Gesnerum cum siticulosior esset: Id etiam præscribebat insignis Medicus & Philosophus memoriâ dignus Dominus Zwingerus, naturalè acidularum mixtionem eminentes, fortassis Galeni imitatione aceti parum aquæ affudentis: quæ miscella minùs tamen grato naturæ humanæ est sapore quàm temperamentum mirabile à Deo acidulis, vino pauperum inditum. Ad hæc dixi xerim subtiles spiritus aciditatem nostris acidulis imprimentes facere ut minùs diu hæcant in hypochondrijs, & citius communi aquâ cum cibis concoqui & distribui. Quid dicam de ijs qui ob calidius hepar vel etiam calidiorum ventriculum vekimbecillius cerebrum vinum ferre non possunt? An non his magis ex vsu fuerint acidulæ (attestante etiam experientia nostræ, si ventriculus facile ferat, vino fumido & vaporoso. Illust. Mater Illust. mei Principis, quam honoris gratiâ nomino, quæ nunc in Hassia moratur, salubriter à plurimis annis nullo alio potu vitur quàm acidularum vicinarum. A vino sanè citius potest excitari humorum ebullitio vel viscerum inflammatio quàm à nostris acidulis. Hæc scripsi ut constet quibus rationibus motus, non solum permittam potum inter cibos acidularum nostrarum, sed ipse etiam non verear passim in vsu balnei fontis admirabilis eas præscribere: Quam meam opinionem consuetudinemque (viti omnes alias) paratus sum mutare si veris rationibus experientiâ comprobatis demonstretur melior. Alijs quidem medicis peritis liberum est de suis fontibus, mihi nec expertis nec notis (de quibus non loquor) suas obseruationes scribere: mibi de notis idem ius esto. Illud obiter subiunxero, aquas Plumarias refrigeratas destitui sapore & odore minerali claras & puras esse, similesque videri vulgaribus simplicibus, vino denique misceri cum cibis, nullo quod audiuerim aut viderim, nocimento Idem vidi factitantes pauperes ægros plurimos, nec nõ quosdam diuites in Balneo admirabili sua sponte me nec imperante: nulli tamen in noxam vel leuissimam, multo minùs perniciem obseruauit cessisse, ut luculenter apparet ex historiis quas superiore libro commemorauimus sylua. Cui opinioni de quibusdam aquis medicatis salubriter bibendis cum cibis, astipulantur sequentia Baccij scribentis lib. 6 cap. 2. de ferratis aquis. Rufellæ vetusta fuit in maritimis Senarum ciuitas, hodie paruus vicus, vbi balneum, cuius mentionem inuenimus apud Annium in Commentarijs Antonini Cesaris. Est autem aqua clarissima super cæteras a quas, nec valde calida: quin vbi refluxerit suaui

Spiritus vitrioli.

Aquæ Plumaria.

Fons admirabilis.

Rufellæ ciuitas & balneum.

Rufellana
aqua vini
diluitur uti-
liter.

Rufellana
aq. mixtura.

Rufellana
aq. vires.

Cucurbitu-
la cū scarifi-
catione.

Aqua à Co-
mētis.

adeo gustanti apparet, ut vix cammineralem agnoscas, ac iucunde admodum cum vino diluta bibitur, cum manifesto hepatis, ventriculique iuuamento. Menera (ut pluribus experimentis comperimus) ferrea pluri ex parte est, cū quinta aluminis parte, ac sulphuris: Unde tantisper incalcescit, fomite & momento argenti. In balneis mediocriter digerit, atque exiccatur, scabiem, atque id genus cutis vitia delet. Crurum manantia ulcera per sanat. Consueti autem sunt ex tenui plebecula aliqui, eius a quae molli tepore allecti ea balnea ingredi, ac diuissimè quins decim etiam dierum spacio in eis permanere, ac mirum est ut extenuati alioqui, ac ad ossa etiam eneruati, pingues ac robusti exeant. Ut sciant qui legunt, lentè hæc balnea, ac inoffensè operari, tota æstate, atque etiam sub Sirij feruore vitilia. Hæc Baccius. Et certè quanquam nouum videatur, nouum tamen non est, ad cibos medicatas aquas adhibere: Siquidem Tryphon Gortyniates, Galeno teste lib. 5. de comp. med. secund. loc. cap. 2. splenetico balneo egressis salsamentum citra panem exhibet, & vinum mari mixtum, sequentique die cadem offert. Potus medicatarum in balneo & cum cibis reuocat in memoriam nos vidisse plures vtentes etiam cucurbitulis dum balnearent tum in thermis Plunarijs tum alijs: Quibus suffragatur Andernacus: In ditione Senarum sunt aquae medicatæ à Cometis vocatæ dulcis aque similes, in ijs cucurbitulas applicare solent. Ego sanè non improbo earum usum, si cum consilio medicorum peritorum ad moueantur potissimum scapulis & humeris in affectibus capitis & faciei: coraxarijs verò femori, natibus & circa inguina. Baccius vtitur in scabie corniculis cum scarificatione, ut videre est lib. 3. & copiosius alibi dicemus.

Aquas aluum potu soluere, tum alias tum admirabilis fontis Bollensis: qua ratione purgent: & quædam alia notatu digna,

C A P. VII.

DE lauacione, omni que ei præmitti debet, præparatione, tam per purgantia, quam per alia instrumenta medica, totoque adeo eius usu, quantum quidem instituti nostri ratio postulat, sufficienter exposuimus. Iam de aquarum potu acturis, inquirendum videtur in causas, propter quas potissimum bibuntur: in qua quidem re, ne mihi multum sit laborandum facit & scriptorum & ægotantium consensus, calculum simul adijciente experientia. Solui enim per eas aluum fatentur laborantes: idem scripto testantur omnium aetatum Medici, qui in hac artis parte operam posuerunt aliquam. Habet enim Gaslenus lib. 4. de sanit. tuenda cap. 4. In lassitudine considerandum an exercitacione, purgatione per vomitum aluum, gestationibus aut usu aquarum sponte nascentium soliti superuacua expellere id intermiserint. Fallop. de thermis cap. 27. de balneis Pistoriensibus: Vnum il Bagnuolo vulgò, alterum il Tettucio: Primum habet paucum sal, alterum magis copiosum in usu potissimum ad potum pro soluendo vètre, quod facit validissimè, etiamsi non exhibeatur in maiori quantitate quam duorum triumue cyathorum. Andernacus, Aqua medicatæ in

Balnea Pi-
storienfia:

opido Lofingen, constant sale nitro & modico alumine: non diu nimis calefieri igne nec longius deferri debent. Potæ aluum ducunt: vteri fluorem album, & strangulatum tollunt, fecunditatem pariunt. Item: aquæ Borle in ditione Senarum nitro infectæ, sed adstringentium expertes eoque aluum probè subducunt potæ. Item: Aquæ Pulicani in Italia admodum feruentes, eodem die mutant colorem in aureum & argenteum. Exustos humores purgant, iecori vtilis. Item: Aquæ Paganelli in Italia nitro, alumine, & modico ære infectæ potæ ventriculi affectibus vnicè salubres, purgant; confirmant, appetentiam excitant. Lac Theod. Tabern. asserit se acidularum Langenscho walbach censum potu repurgatum. Pantaleon cap. 18. obnoxys colico dolori manè exhibet poculum aquæ thermarum Tigurinarum, dicens aluum mouere. Baccius lib. 4. cap. 10. Aqua balnei Cornelianii Aquisgrani calida quæ sulphure, alumine, sale ac bitumine participat, potæ aluum, renumque calculos ac arenulas pellit. Item: Aqua balnei Porcetani Aquisgrani, calidæ admodum qualitatis vt & obsonia percoquat Rusemondano teste, nullo aut sapore aut odore ingrata & minus sulphurea, cum multo sale ac multo alumine, in aluis lapidem facit. Soluit hæc aqua ventrem si largius bibatur, sudores excitat ob substantiæ tenuitatem, tam sanis quam ægris in quaque ætate ac sexu perutilis. Hæc ille. Si aqua calidissima actu lapidem faciens tam salubris, cur non & nostri fontis admirabilis aqua erit salubris? Reliquæ vires aquæ Porcetani balnei adscribentur capite de hydropæ. Aquæ Montis falconis in Carnis eidem Baccio tepidæ, odor ac sapor sulphureus salsusque: nec mirum influentibus in eam ex occulto fluctibus, littore longè omnium latis hic cuniculis debiscente. Proinde notum est quod prodidit Plinius de refluxu horum fontium. Nam intumescit in his aqua æstuantî mari, moxque residet illo quiescente. Hanc, qui nouiter eam sunt experti, ebibitam infernè purgare asseuerant: quod causæ non dissentit, pluri ea sale, ac sulphure participante inter alias misturas. Exsiccat in balneis, ac moderatè calfacit, digerit, ac abstergit, ex quibus multa pestæ tum ex tertijs, tum ex quartis facultatibus, operatur. Sunt in vsu tota ætate. Itè Balnea S. Martini sub Como inter montes, qui vulgò Brælia, à Strabone autè ac Plinio iuga Rhetia nuncupantur. De minera sunt hi mōtes metallis ditissimi, auri, argenti, æris. Gignunt Crystallū gemmarū instar splendidissimam, magnis massis sexangularibus: nec non amethystorū innumerorum sobolem, quos granatinos à similitudine appellant lapillos. Nec caret hic tellus intimo suo fomite calor. Quare harum aquarum natura mista est, nec sine eius fomitis vestigio: nam ad tactum blandissimè calent, & quæ acrimoniæ, ac salsuginis quidpiā gustui referunt, multam nitri, ac ferri misturā ostendūt, quod & ex sublimationis experimēto, & ex adæcentiū recemētorū qualitate confirmatur. Odore suaues, nec vllatenus ingratiæ: vnde non solū natu gradiores, ac natura validos, verum etiā tenellos pueros æquæ, ac mulieres, & senes leuissime iuuat, vel certe (quod plurimi faciendū videtur) innocētè attingūt. Sumūtur in omnē vsū, nō aliter atq; Porretane aquæ, imprimis tamē vsu balnei efficacissima. Virtutū vero

Baln. in Lofingen.

Aq. Borle.

Aq. Pulicani

Aq. Pagan.

Aq. Langschwalb.

Aq. Tigur.

Baln. Cornelianum.

Baln. Porcetatum.

Aq. Montis falconis.

Balnea S. Martini.

admirandarum perhibentur, vt nulla plane sit à capite ad pedes affectio, quam non vise sunt vel sanasse, vel admodum iuuisse. In potibus quidem, quanquam modicè purgatoriae sint ex mistura, stomachum tamen, & reliqua alia nutritio- nis membra omnino exuuat intemperie, frigida præsertim, atque humida. Ad duciam vero faciunt ad catarrhi omnigena vitia discutientium aliarum aquarum more, capitis, neruorum, iuncturarum. Imo si in particulam quampiam, aut imbecillam: aut laxam, aut tumidam in asperionibus sumantur, roborant, ac discutiant. Luxata firmant. Contraactiones & tendinum, & chordarum in artubus, cæno ipsarum illutato, eoque ad solem (vt moris est) resiccato, & subinde abluto in balneis, in pristinam habitudinem restitunt. Et denique non hominibus solum verum bestijs quoque, & domesticis iumentis auxiliares repe- riuntur.

Caldanæ
aquæ in
Corsica.

Item Caldanae aquæ in Corsica sunt mediocriter calidæ & in vsu frequenti tam balnei quam potuum ad multas infirmitates vtiliss. Per aluum enim sol- uunt, vi sane purgatoria perexigua, ac vermes interficiunt. Ducunt & per vrinas. Item, est quædam potabilis aqua sub Meldula Emilie opido, quam quod

Aq. S. Laur.
in AEmilia.

noctè sancti Laurentij singulis annis oriri dicatur, eam sibi nomenclaturam com- parasse prodidit Mengus Fauentius, qui parum ante hanc etatem super aliqua Italiae balnea breues edidit censuras. Ad vsum potionum medicatarum hanc vti- lem asserit, per 15. dies. Nam ebibitam mox se subducere, laxare ventrem ac ciere vrinas. Item quatuor millia passuum sub Fauentia, quandam eiusmodi aquam commemorat, sancti Christophori nomine, ad cuius festum 25. Iulij frequen- tari affolet, & vt mos est indigenis, calefacere eas ac bibere pro solutionibus pè- tris. Est enim frigida, gustui sal'a, & inodora. Stomachum mundare, obstructa aperire, calculos frangere, ventositati & colicis opitulari traditur. Rulandus:

Aq. S. Chri-
stoph. sub
Fauentia.

Thermæ
cathartica.

Aluum laxant aquæ nitrosæ salsæ, Lencenses potæ. Item balneum calidum dul- cis aquæ. Bilem purgant acidulæ in Mendich & Pontterborn: bilem vtramque euacuant aquæ Cellenses: biliosos morbos iuuant acidulæ Göppingenses, Auwens- ses, Vberkingenses, Fideris, Cellenses. Item ventrem laxant & purgant acidulæ Kissing Heilborn, Sultzbrun. Item purgant ventrem & corpus per aluum & vrinam Antegast Conderthal, Niederlaustein, Heilborn & saluta aquæ. Dor- tomannus, Aquæ Bellilucanae actu simul & potentia calidæ & salsæ: quarum pabulum potissimum bitumini in venis & extra contento tribuendum: argu- mento lapides, quorum pingue oleosum & lentum, humidum bituminosum sci- licet, quod extra venas solidiores, gagatem ampelitem fossilem referentes lapis des eruti, quibus etiam succino quid simile sepe adnatum accretumque reperi- tur, & ipsi sunt bituminis genus genuinum existens. Sulphur hic nusquam ves- tigando repertum, nitrum & sal habent. Aquæ hæ purgant flatus, serum, pi- tuitam & melancholicum succum. Ex prædictis apparet testibus omni exce- ptione maioribus vim purgatricem aquis naturalibus nonnullis inesse. In qua- rum etiam classem admirabiles Bollenenses nostras vt accensam, faciunt innu-
mera

Aq. Bellu-
cana.

*mora experimenta historicè nuper mihi proposita. Quæ autem methodo, ut id præstent exhibendæ sint sanitatis conseruandæ studiosis, postea dicemus. Priusquam tamen hoc caput finiamus placet subijcere obseruationes quasdam Baccij lib. 2. cap. 11. Planè videtur aquas medicatas potulentas esse purgatorias. Nam educunt causam morbi: ut aquæ ebibitæ quarundam balnearum, quæ vacuando serositate humorum, medentur hydropi, & quæ sanant similiter icteritiam. Item auctoritate Rhazæ, qui dixit aneas balneas naturales purgare tanquam medicinas. Et demùm, quia tam balnea naturalia quam phar-maca exagitant, purgant que excrementa variè. His tamen non obstantibus, verè equidem purgatorias vix vllas existimo medicatas aquas, sed abstergorias potius dicendas esse, ac lato duntaxat vocabulo intelligendum, cum interim vel purgatorias eas, vel soluere, vel deijcere vsu euenit dici. Purgatorii enim medicamenti vocabulum, quod *καθαρτῶν* est Græcis, solis videtur conuenire phar-macis: quæ Galeno teste v simpl. & in libro de his quos purgare oportet. qualitatis familiaritate proprium sibi attrahunt humorem, ut magnes ferrum, & rhubarbarum choleram. Atque id genus omnia calida esse aliquo insigni excessu. At aquas medicatas non ita agere palam est: quandoquidem pleræque (ut diximus) frigidæ sint, ac siccæ substantiæ cum aliqua tamen tenuium partium portione: & quæ quantitate sua comprimente non minùs operantur quàm qualitate. Nec verè lubricant, cum nullæ sint pingues aquæ, quæ non etiam siccâ aliqua præualeant qualitate, ut bituminis vel sulphuris. Minimè item leniunt: quæ dulcia esse natura conuenit, frigida, humida, mollia, non sicca. Abluere ergo rectius dicemus medicatas aquas: Nimirum quæ aqua sunt, & planè balneum corporis intrinsecum. Et abstergere, qualitate aliqua misturæ modicè nitrosæ (ut vult Galenus) vel amara, vel etiam dulci, ac tenuium partium substantia. Et tales diximus nos, ad hunc vsu aquas idoneas, talesque esse eas experimur. Ad argumenta proposita, medentur ex accidenti: accidit enim in quibusdam morbis, ut causæ sint præuiæ, itaque eis balnea medeantur. Vel cum abstergunt, euacuantque cruditates à ventriculo & flatus, viscositates à renibus ac vesica, arenulas, lapillos, obstructi-onem forte quæ secerat ictericiam: Vel per sequelam partis ad partem, ut si quandoque promoueant aquas hydropi, quod tamen rarius est. Alioqui operantur violentè, quod intellexit Rhazes: Quod non est electiuè operari, sed promiscuè, & quæcunque fortè fortuna contigerint. Quæ exagitatione nullum est accidens, aut periculum in balneis neque mâius neque deterius. Post hæc non minus vtile est scire, quæ verè ebibitæ aquæ transeant, an ex hepate penetrent in venas, & exinde in renes. Ex modo quidem purgationis, ac breui simul intervallo, quo ebibitæ purgantur, non tam videntur penetrare, quam sui copia comprimere, ut diximus, ac deijcere. Ex altera tamen parte, penetrare eas satis indicant excrementa ipsa, tenniori saltem, sui parte si non totas penetrare. Nam ebibitæ aqua, primo crassa alimenti excrementa ex amplis vijs deijciuntur, simulque vrinae sanguinis serositates. Postea dum aquæ suam moliantur operationem, detera-*

Aq. medica-
ta educunt
causam
morbi.

Non tamen
sunt verè
purgatoria,
sed abstergo-
ria.

Et *καθαρτῶν*
propria acci-
piuntur.

Aq. medica-
ta non lu-
bricant.

Non leniunt.
Sed abluunt.

Et abstergunt.

Respondent
ad obiecta.

Ad 1.

Ad 2. & 3.

An aq. ebi-
bitæ pene-
trèt, an verò
cōprimantur.

Penetrant.

1. Arg.

gunt que ex dictis vijs, quæ in hæserant, superflua, aquæ clara, & puræ minguntur. Exhausta iam ebibita aquæ quantitas, vrinæ tinctæ redeunt, & croceæ, quæ scilicet genuina sunt venarum, & sanguinis recrementa. Præterea videmus, quòd permultis euacuant per sudorem. Et quos accidit post aquas ebibitas aliquam incurere offensam, ij nimirum offenduntur retentis aliquibus earum vestigijs, vel in renibus, vel in hepate, vel in ventis, vel in toto corporis ambitu, vt multiplici nobis experimento compertum est. Huic sententiæ quod vsquequaq; ebibite aquæ penetrent, facit illud Plinij testimonium (quãquam vix mihi credibile sit) visos quosdam bibendo turgidos in tantum, vt annuli integerentur cute. Vltimò videndum est, quænam ratio diuersitatis sit, vt dum ebibite aquæ

1. Arg.

2. Arg.

4. Arg.

Cur aq. medicata per renes & hepate excolatur non relinquant in iis sedimēta

Resp.

ex hepate, & per renes excolantur, non æquè tamen omnibus relinquant sedimenta aliqua. Nam hoc nomine damnate sunt in vniuersum aquæ, tum limosæ, tum medicatæ, & acide, quæ à nonnullis hodie Romæ sumuntur in alimētis, quod relictis sedimentis, vel arenulas gignant, vel lapidem, vel id genus afflictionem al quam, sanè quoniam eiusdem rei longè alia ratio est, an medicamentum vice vsurpetur, an alimentum. In vniuersum quidem, ebibitas in balneis nulla relinqueret sedimenta, consonum rationi sit. Natura enim non facit saltum, teste Philosopho: sed procedit in suis operibus digerēdo, hoc est sequestrando, ac separando vtile ab inatili, in. de Gener. animal cap. ii adeoque crassæ, & terrestres partes cum aqua bibite, non penetrant meseraicas: sed à stomacho ad intestina sequestrantur ad aluum, cuius vim excreticem ipsæ simul extimulant, vnde ferme raras id genus inuenies aquas, quæ non primo per aluum educant, virtute, scilicet ac stimulo crassiorum illarum partium, & deinde per vrinas: subtiliores verò trahuntur à meseraicis venis ad hepar, ac vapore saltē ipso penetrant ad venas vsque, & exinde restant ad renes: vbi si renes sint sinceri, ac meatibus liberi, & non oppleti, transeunt & ipsæ: imò sua vi absterforia verrunt omnem secum ichorem, dilatantque vias, ad arenulas vsque emundandas. Sin renes oppleti, nec ante (vt debuerunt) præparati multis scateant crassis ac viscidis excrementis, hæc ipsa in quâ viscida excrementa sunt omnium arenularum antecedentes caussæ, ac propria calculi materia, auctoritate vniuersæ scholæ medicorū, & non sedimēta terrea vilius ebibite aquæ: quæ nimirum viscida excrementa cum inepta sit virtus balnei dissoluere, ac extirgere: tenacius cū sedimēto aquæ adglutinata, perniciosas illic gignūt obstructions, phlegmata, callos in vesica, arenulas, calculos. Quæ à periculū vidi frequēs in obesis corporibus, vel quæ non adeo ad mensuram ebibita irreddebāt aquas: seu his somno consopitis, seu aquarū eius anni insalubritate seu propria minere imbecillitate, seu quopiam alio sumentis errore. Ad quæ cautela tria repeto, ac moneo seruanda esse præcepta: Primum, vt diligens fiat eius electio balnei, quod & auctore, & experientia comprobatū sit, & tã affert, & tali nature esse idoneū. Alterum, vt studeant qui bibūt aquas, vt integra fiat ebibitarū excretio. Et tertium, vt nulli interim qui bibunt errorem: Semper huius experientie memores, raras ob culpam balnei perilitari solere in balneis;

Per accidēs gignunt aq. arenulas in renibus & vesica.

Obseruanda ne ex aquarū potu obstructions arenulæ gignantur.

plusimos ob errorem & culpam propriam, quae falso postea ipsi balneo, vel auctori, vel medico vitio vertitur. Haec Baccius. An aquae quaedam medicatae nullam habeant purgatoriam vim inditam a proprietate quadam occulta, & verè cathartica, a tantum ablutione, abstersione vel copia & pondere euacuent, asserere non a usim: multas quide u euacuare abluendo, abstergendo & grauando facile crediderim. Aquas autem medicatas nullas purgare qualitatis familiaritate proprium sibi attrahendo humorem, quia plerumq; sint frigidae ac siccae substantiae cum aliqua tenuium partium portione, vereor vt satis firmiter haec ratio possit subsistere: quum plerumque aquae medicatae inficiantur metallicis, in quibus facultas illa potissimum ad se trahendi elucet vt apparet in magnere & succino viroz. Quod si tanta esset vis mineralium vt aquas reddant siccas & tenuium partium, cur non etiam calidas, cum ipsa calida esse in confesso sit apud omnes? Praeter eailud inenutabili demonstratione erat prius concludendum proprietatem occultam purgandi pendere a qualitate manifesta caloris in aliquo insigni excessu: quae ratio a doctis Philosophis & medicis propono pensitanda. Alterum quod hu defidero, eiusmodi est. Si ea existit sagacis naturae prouidentia vt crassa & terrestres partes cum aqua ebibite non penetrent mesentericas, sed a stoma. hoc ad intestina sequebuntur per aluum, cuius vim excreor cum ipsa simul eximulant: quae ratio est vt potae cum alimentis id non agant, sed aenulas gigni aut vel lapidei? An natura quae separat copron & terrestres partes ciborum, non potest idem facere admixta aqua medicata? An pars aliqua succorum terrae acrim magis terrestris remanens cum faecibus non idem poterit facere? Non video quid obstat. Solet enim natura attrahere quod sibi familiare. Iam vero cum eiusmodi sint duntaxat alimenta, verisimile euadit medicamenta & medicamentosa. (quorum proprium est vincere, non vinci) non trahi, hoc enim vinci est, sed cum alimentozum excrementis saltem crassiorẽm eorum partem in intestinis relinqui, eoque etiam facilius, quod vbi cum alimentis assumuntur, non cogit alimenti defectus naturam vt ad aliena se conuertat trahenda. Quod si quis miretur, cur cibi admixtae aquae medicatae omnes partes, non etiam cum cibis a natura trahantur? miretur idem segregatricis facultatis vim: miretur idem supra omnem admirationem mirabilem, totius corporis economiam.

Exercitatio
in opin.
Bacchi.

Aq. medicatae verissime est ratione metallicorum calidas esse plataque.

An omni aetati conueniat vsus aquarum medicatarum,

C A P. VIII.

Quemadmodum ex Medicorum placitis, non omni aetati imperatur purgatio: ita profecto nec illa quae aquarum medicatarum ope perficitur. Quare recte & prudenter mihi facere videtur, qui, quibus minus competunt, interdicit: neq; empiricorum more, omnes sine discrimine ad thermas ablegat. Pueris citra annum a. nisi quid urgeat, catharticum non propinamus: quae de causa nec his aquas purgatrices obtruderem temere. Est tamen vbi & in hac aetate purgatio

Fueris an conueniant aquae medicatae.

Senibus an
conueniãt.

nem licet cum deliberatione moliri: id quod alijs remedijs alijs: Fallopius etiam a-
quarum potu ad cyathum vnum aut alterum in bimulis & trimulis, grassante
Pisis dysenteria pestifera feliciter præstitit: Senilem quoque ætatem viribus effe-
tam ab aquarum potu excluserim. Assatim enim pro iure balnearum hæstie lana
quidam caloris reliquias restinguunt, mortem que præcipitant: infra si subsistant,
cum non penetrant, aut certè difficulter, distento ventre reientæ viscera refrigerant
aliæ qualitate labefaciunt. Quæ si calidæ sint, nec mediæ ætatis iura, præ-
sente febre, existunt, nisi fortè ex eo genere sit, quæ ad vlcus aliumue affectum,
ad quem eiusmodi aqua idonea est, consequatur. Sic enim primario affectu subs-
lato, non magna negotio secundarius tolletur. Sed & aquam bibituro illud ex

Bibentibus
aquas me-
dicatas vias
oportet esse
latas.

Aquarianæ
aquæ.

Balnea qui-
bus nõ con-
ueniant.

Fallopio obseruandum, vt vias habeat latas, & sit de ijs qui possunt aquam acce-
ptam reddere. Si enim venæ essent angustissimæ, aqua non pertransiret, & sic
valdè obesset, quod ego, inquit, in meipso sum expertus. Ter enim bibi Aquaria-
nas aquas & nihil vnquam ipsarũ per lotium aut per secessum excreui: sed post
duos aut tres dies, tã copiose per sudorẽ exierũt vt scutellã ferè potuissent colligi.
Gal. 1. de saniti. tuenda: Infantibus haudquaquam salubria balnea, quæ vim
aliquam præ se ferunt mineralem. Omnia enim talia manifestè siccant. Nec
minùs à frigidis abstinendum, quæ eorum prohibent augmentationem. Paulò
post: difficilimè omnium senes balneum ferunt, ob humorum paucitatem & mul-
tam spirituum resolutionem: Habenda tamen habitudinis ratio est in singulis
ætatibus, Galeno testè, quando sint ex pueris senibusque robustis, quos per bal-
nea, etiam in potu rectè curamus.

Quomodo instituentus potus aquarum medicatarum tum aliarum,
tum Mirabilis fontis: de quantitate sumenda, & tempore.

C A P. IX.

Aeger, inquit Andernacus, purgatus defatigatusque vel ex itinere vel ex
medicamento, die vno & altero aut etiam pluribus se recolliget, & tã-
dem aquæ istius medicatæ potionem assumet. Verum diligenter curabit,
antequam illa vtatur, vt cibum pridie assumptum concoxerit tum in ventriculo,
tum in iecore: Quod cognoscet si nulla tenso in præcordijs nec grauitas sentiatur.
Si autem aeger nihil acidum nihil nidorulentum aut cibi qualitatem & graui-
ter olens quippiam eructet, sed aluum quotidie pro assumptorum ratione deij-
ciat, quæ si natura quotidie aut saltem altero die non descendat, tertio die soliz-
citari debet. Quinetiam si vrina pro consuetudine tincta reddatur: si spuma & pi-
tuita è pectore excreata sint, ne in corpore diutius retenta ad imbecilliores eius
partes deferantur, potio aquæ melius proficiet. Corpore iam bis e omnibus recre-
mentis libero, aeger non labore, non inediã debilitatus, nec curis animi affectus,
sed alacrus & quietus aquam istam bibere incipiet, abstinebitque intus ea, dum
bibit, à venere. Bibet autem manè post solis exortum, vbi sponte ex perrectus est,

Signa per-
actæ cõco-
ctionis.

Balneando
abstinendũ
à venere.

& cœnam frugalem concoxerit, tam calidam quam ferre potest, ex ipsa scaturigine sumptam. Imbecilles autem in lecto aut sedili ex fonte ipsa allatam bibent. Sin autem non satis calida per se fuerit vitreo vase condita ad ignem calefiet ea mensurâ quæ ventriculo grauis non sit. Qui volet bibere aquam, inquit Fallopius, id faciat non continuata serie, sed partietur in quatuor vel quinque vices, vt exempli gratiâ, si viginti cyathi aquæ essent assumendi, quatuor pro singula vice bibet, hoc est quinque vicibus: si sexdecim, quatuor vicibus: si duodecim, tribus vel quatuor vicibus, non debet bibere ingurgitando: inter cyathos cuiuscung vicis deambulet parum, postea bibat cyathos alterius vicis assumptis videlicet duobus cyathis continuata serie, ambulabit saltem par qua: tam partem horæ moderatè, nec eousque vt sudet aut incalcescat corpus, deinde bibat duos alios cyathos & ambulet, & sic deinceps: Sufficit si spacio vnus horæ vel vnus cum dimidia assumatur quantitas aquæ quæ assumenda. Nam si citò & continuata serie, vt quidam imperant, in ventriculum ingurgitetur, pylorus obstruetur & non egredietur aqua. Cùm totam biberit aquam, inambulet vsque ad horam prædij: quæ erit cùm excreuerit circiter tantum aquæ quantum bibit, suæ sint duæ, tres, aut quatuor horæ: vel obseruet quando vrina quam reddit, non erit amplius alba & cum ad luteum mutationem videbit, poterit prandere. Si sistatur aluus & nihil amplius per secesum, aut per vrinam aut per aliam viam aquæ egrediatur, licet media pars tantum excreta sit, præteritis quatuor horis ab assumptione aquæ sumat prandium, & non expectet donec reijciatur altera aquæ pars: quia vt plurimum nocte primum adueniente per aluum excernitur. Sunt qui intera potatis tantum diebus exhibent, altera ægrum in balneum immergunt, tertia die iterum exhibent, sed non placet. Alij mane exhibent aquam & vespere infundunt corpus: sed nec hoc mihi placet. Ego non infunderem corpus, quousque absoluta esset potatio, & exhiberem aquam non interpositis sed continuatis diebus. A pauca quantitate incipiendus potus, vt legimus apud Aëtium fecisse Archigenem. Incipiendus igitur erit à tribus vel quatuor vel quinque, sed non pluribus libris, & eo vsque augendus, donec quantitas fuerit reduplicata, vt si, exempli gratiâ, corpus esset imbecillum, prima vice exhibendæ tres libræ quæ erunt sex cyathi, altera 7. tertia 8. quarta 9. quinta 10. sexta 12 sed non procedatur ulterius: Si corpus fuerit validius, exhibeantur prima vice octo, & quotidie augetur, donec perueniatur ad sexdecim, sed nunquam excedatur numerus 20. cyathorum. Cùm ad summum peruentum fuerit, non insistendum in illo numero, sed retrocedendum sensim donec deueniatur ad minorem numerum, quo cœptus potus. Aqua nullo modo debet assumi frigida, sed calida, ita vt excedat teporem: Si calida actu naturali calore non fuerit, calefiat in duplici vase. Hæc uile. Ne quis autem existimet me non facere discrimen inter nationes, & earum mores diuersos ac naturas aptas vel ineptas ad potum & balneum aquarum medicatarum, addam hic quæ tradit Andernacus Germanus: cùm propter Germanos potissimum & eis vicinos conscripta hæc nostra sit historia, quamuis utilis etiã

Qua hora
 dici & quomodo
 bibenda.

Potus & baln. simul improbat.

A pauca quantitate incipiendus potus.

Mensura bi-
bendi ex An-
drenaco.

alijs nationibus. Verba igitur andernaci hæc sunt: Mensura aquæ medicatæ bibendæ huic maior illi minor conuenit: hinc alij tres alij quatuor, alij quinque cyathos sustinere citra incommodum possunt. Quancumque autem vnusquisque requirit, eam omnem horâ dimidia aut certe integra assumet: deinde leuiter inambulabit, sed extra ærem frigidum. Sunt qui tribus vicibus ac paulatim illam bibendam esse dicunt, prima libram, altera sextarium: id quod prudenter faciunt, si aliam non antea assumant, quam prior sit reddita. Vulgares tres sextarios propinant, sed ita vt singulis potionibus interponant horam. Hic autem aduertendum est, quemadmodum paruas, ita copiosas nimis aquæ potiones nihil proficere. Hæ enim ventriculum grauant, relaxant, & statim sine bus moribus educendis effluunt, vt etiam nullam vim corpori insinuent: ille imbecilliores sunt, quam vt in corpus aliquid agere possint. Minimus itaque modus non multò infra librâ, præsertim in adulta ætate subsistet: maximus sesquisextariû non excedet. Hæ mensuræ corporibus mediocribus, hoc est non nimium exiguis & imbecillis, aut contra plus æquo amplis & valentioribus, bibacioribusque satis esse poterunt. In Italia tres sextarios agris permittunt, imo quatuor & dimidium cum triente, (vocat Bocalia) & vicius quatuor. Singula illa constant sesquisextario. Germani etsi quatuor assunt, tamen aquam suam dulcem siue medicatam copiosam ferre nequeunt. Quæ de causâ medicus cuiuscunque nationis & naturæ cognitionem rationemque habere debet. Hoc interim negligendum non est, vbi locus longissimè à ventriculo distet, maiorem copiam aquæ permitti solere, modo ille hanc sine molestia digerere possit. Vbi iam aqua potaturus aut semel aut per vices redita fuerit omnis vel certè maior eius portio, siue per vrinam siue per aluum, (vrina autem tincta, quæ æquam subsequi solet, excretam illam esse plerunque, sed non semper indicat) cis capere tempestiuum est. Si primis diebus illa inferiùs non descenderit clystere educenda, & cibus longius differendus. Idem etiam faciendum est, si illa per vrinam aut vomitum duntaxat reddita fuerit: nec cibus ante sumendus est, quam ventrem eâ liberatus fuerit. Nihil enim est deterius in medicatæ istius aquæ vsu, quam si pota retineatur, eoque, si id fiat post tertiam eius potionem, vitanda est. Apiratio siquæ etiam post aquæ medicatæ potionem, somno interdici debet. Sin autem caueri nequit, saltem duabus horis post cibum incatur, non decumbendo, sed in sedili capite eleuato: quanquam præstitierit vigilem esse, & tempus iucundis honestisque colloquijs terere, & si aer non dissuadet, modicè deambulare vt cibus facilius ex stomacho descendat. Vespero autem cenandum non est, nisi æger valdè esuriat, & cibus in prandio probe concoxerit. Tunc enim duorum eorum lutea, albumine reiecto, assumet, & modicum vini meraci superbibet. Sin oua abhorreat, micam panis vino intinctam comedet, & coriandrî Zaccaro conditi, quod satis est, sesqui horâ post lecto se committet quiescetque. Ioh. Göbel, de thermis, scribens de potu ad purgationem, suadet vs qui sufficientem quantitatem bibere non possunt vno haustu, vt post horam vrinam sumant alium haustum. Ego meis agris non præ-

Elyster.

Somnus.

Cæna.

scripserim eam vtendi rationem : eis potius consulo vt tantillum deambulent, paulo post iterum bibant. Si ventriculus sit nauseabundus, eò magis se cogant ad potum, deinde moueant vomitum, vel digito vel penna in oleo intincta : Sæpe hac ratione viscida pituita & bilis crassa quæ difficulter per intestina descendit, magna cum vtilitate eijcitur. Dum aquæ medicatæ bibuntur ad mouendam aluum & purgationem, non probo exhiberi tabellas Diamoschi dulcis aut Aromatici rosati : quas non improbo pro ratione personarum in morbis, vbi ad roborandas partes internas præscribuntur cum potu aquarum medicatarum. Porro quod ad tempus generale attinet, grauis est illa Fallopij censura de thermis cap. 11. Sunt qui nullum tempus in exhibendis aquis medicatis obseruent: aliquando istos secutus exhibui & bibi etiam ipse hyeme, sed maximè lædunt. Ego præterquam quòd non excreui aquam illam, incidi in crurum conuulsionem, ita vt auiserim quasi omnem motum earum partium. Idipsum vidi accidisse cuidam nobili, cui hyemali tempore thermales aquas exhibui, & ei conuulsa sunt crura, vt ne extendere quidem posset pedes : & hoc etiam alijs accidisse vidi. Sed obseruari aliquos quibus aquarum medicatarum potus hyberno tempore profuit. Hyeme præterita in hac vrbe exhibebam aquas mulieri, & cum in eadem domo habitaret altera mulier eius consobrina, videretque potum aquarum eo tempore illi prodesse, voluit & ipsa thermalem aquam tunc bibere, & post aliquot dies incidit in magnam conuulsionem, doloremque crurum, & imbecillitatem ventriculitalem, vt egereret excrementa viridi colore tincta. Cum itaque ad potum harum aquarum hyberno tempore soleant vt plurimum succedere conuulsionem, moneo vt non exhibeantur hyeme, & si sint exhibendæ corrigatur aer cubiculi & calidus reddatur, ac si esset æstiuus. Aqua quæ calida est exhibenda pro potu tempore quidem calido, sed non calidissimo. Tempora oportuna pro exhibendis aquis calidis, erunt principium autumnii, principium æstatis, & vltima pars veris. Si ad refrigerandum & conuulsiuam totum corpus opus esset exhibere frigida aquam, tempus opportunum esset constitutio anni calidissima. Errant illi qui vno & eodem tempore exhibent aquas calidissimas & frigidissimas. Falsa est omnino opinio, dicens potum aquarum thermalium non esse tutum anno bisextili. Eadem ex eodem loquax Gæbelius. Potum aquarum medicatarum quamuis minus probè hyemali tempore, non tamen in totum reijciendum hyberno tempore existimari, si conuulsus alijs aquis vires non sint imminutæ: Siquidem hyeme ventres ex Hipp. calidiores melius concoquunt: id quod de potu qui per secessum vel vrinas vim suam exserat inaudiri volo, non de eo per quem sudores mouere consilium est. Periculum enim ne ambientis algidi frigore poros constipante & distillatione euacuatioremque propulsatorum ad cutim humorum impediante, aliò viam capeffentes a quæ dolores artuum pariant. Valeat inquit Morellus de balneis Patauinis, qui tempore hyemis aquas thermalium nolunt exhibere, existimantes eas brumali tempore aliquid virtutis acquisitæ dimittere: cum tamen eo sint tempore perfectiores quæ

Aq. medicatæ hyeme quibusdam nocet, alijs non.

Crurum conuulsiu à potu aqua.

Æris correctio hyeme.

Tempus anni quo conuenit exhibere potum aquarum medic.

Nullum periculum à bisextili anno.

Aq. potus hyemis tempore non in totum reijciendus.

Aq. medicata præstantiores hyeme.

minibusque qualitatibus potentiores. Frigus enim ambiens non sinit aquas ita diffare & spiritus exhalare, vnde perfectior illarum actio redditur. Quare ex parte aquarum hyems videtur magis oportuna quam aliud tempus: Idem ex parte ægrotantis est, quandoquidem virtus sit fortior ad sustinendam tantam aquæ copiam, nec aër frigidus debet hanc a quarum administrationem impedit, cum ad libitum nostrum possit alterari. Ideo quotiescunque ad est necessitas & datur occasio aliqua exhibendi, fiat quocumque tempore, alterato aère prout exigit morbus curandus. Hæc ille. Baccius lib. 2. cap. 10. de tempore potulentarum aquarum medicatarum hæc scribit: Tempus sumendi aquas confusè expressit Archigenes: nam matutinum proponens, benè quidem, vt communiter fit, sed subinde hora, subiungens, calidiorè confusiorè fecit: nisi hæc fortasse culpa sit errantis interpretis Nos distinguemus de vniuersali tempore, & particulari. In vniuersum anni tempus idoneum est inter vtrunque æquinoctium per æstatem,

Error Archigenis.

Tempus vniuersale.

Solstitium æstiuum vitandum.

& omnino temperatæ qualitatibus, vere & autumnò, ex Galen. iiii. de Sa. tu. Sub. Cane, & ante canem difficiles fiunt purgationes, dicebat Hippocrates. Et ratio triplex Galeno ibi interprete, quæ & in purgationibus medicatarum aquarum militant. Primo, quia corpora tunc exusta non sustinent medicamentum acrimoniam: quare plures hoc tempore purgati incurrunt in febres. Secundo, quia imbecilles dissoluuntur. Tertiò, quia aëris ambientis calor in partem trahit extrinsecam, contrariam ei, ad quam purgatio ducit humorem: quo nomine vidimus sæpe non purgatas aquas putrescere in corpore, itaque conuersas in acrem bilem accendisse maximas febres. Militat & Aphorismus in altero solstitio: Hyemis enim frigore hebetantur tam balnearum vires, quam corporum: nam aquæ ipsæ variarum confluxu aquarum non modicè alterantur, vt pluries diximus. Aëris vero ambientis frigiditas aduersatur balnei operationibus, quæ sunt aperire, fundere, laxare: at frigus constipat, & vel plane nocet, vel non facit ad usum. Cæterum sunt quædam aquæ, quarum priuata ratio in electionibus esse debet: tum ob specialem earum naturam quolibet tempore vsui idoneam, tum ob patientis virgentem necessitatem. Ergo quæ semper suncera seruantur, semper vtilis. Quo modo Sancti Cassiani aquæ, Porretanæ, Villa Lucæ, Salsulæ Montis Catini, & quædam aliæ, quæ deferuntur per vniuersam Italianam, at que etiam in Galliam, ac toto anno (quando scilicet cumque vtendæ veniunt) tepesactæ bibuntur vtiliter, etiam in medijs solstitijs: quanquam vel me tacente patet, quod nulla balnei aqua eodem cum successu, ac laude bibitur longè exportata, quo ad fontem proprium. Maxima enim pars ex ipso fonte hausta, ac delatæ amittunt omnem virtutem. Rectè ergo dictum est, quod quas non constat experientia esse vtilis, eæ bibendæ non sunt, nisi ad proprias venas, ac proprio tempore. Quapropter quæ nõ adeo accidentalibus pluuiarum riguis contemerantur, quales multæ habentur, diuiti vena latis, ac opertis cuniculis, vere statim ineunte possunt assumi. Hoc enim tempus, vere scilicet ipso, ac per æstatis initium, totius anni electissimum est, vt cæteris purgationibus, ita & balneis. Quæ autem ipso etiam

Bruma vitanda.

Aq. quæda quolibet tempore idoneæ.

Aq. S. Cass. Porretanæ &c.

Aquæ non parè vim ad icaturiginè bibitæ & exportatæ habent.

Quales aq. vere bibendæ

etissimum est, vt cæteris purgationibus, ita & balneis. Quæ autem ipso etiam vere,

vere, vel pluujs, vel longis niuium destillationibus sunt obnoxia, vsque ad Canicula ortum non sunt eligibiles: tuncque per quadraginta circiter dies, vbi maxime illa obstacula cessant, optimè eliguntur. Quo tempore Aquæ vallis Sancti Marini bibuntur communiter. Nisi aliquid obstitit. Sunt enim quæ magnis caloribus sumptæ non digeruntur (vt iam diximus) vnde vel opplent, vel in malum cõuertuntur humorem. Sunt aliæ, quæ quanquam forèt æstate electissimæ, ob aëris tamen illius temporis eo loco inclementiam, sunt omittendæ. Hæc Baccius. Porro autem quandoquidem constat ex mixtione metallorum & succorum Bollenfis fontis, nec non ex historijs aquas eius non tantum impunè, sed & cum emolumento bibi posse, non displicebit à medicis eius vsus præscribi in potu, eo potissimum modo quem proposuimus ex Andernaco, & quidem ijs qui acidularum actua lem frigiditatem ferre non possunt, præsertim verò ad morbos quorum postea fiet mentio libro tertio. Quamdiu medicata aqua sint, inquit Andernacus bibendæ morborum naturæ & status indicabunt: Alij siquidem diebus sex aut septem, alij quindecim aut pluribus indigent. Certior autem absolute purgationis nota est cum aqua talis excernitur qualis assumpta est. Post absolutam potionem balneum experiendum. Nam hoc cum singulare & partibus idoneum sit remedium, potionem & in vniuerso corpori accommodatum se qui debet. Baccius lib. 2. cap. 20. scribit: Bibenda aqua balnei tres dies ad minimum consulitur, in leuibus scilicet casibus. Communiter ad 10, vsque vel quindecim etiam dies bibendum: quod & pro morbi ratione & pro tolerantia patientis, medicæ prudentiæ determinandum relinquitur. Non sine ratione, obiter hoc loco instituius scribere de acidulis ac earum potu. Nam præterquam quod frequentissimè in potu vsurpantur, sæpius earum sparsim mentionem facimus, & cum vsu nostri fontis admirabilis præscribimus: magna est etiam ijs vtendi commoditas. Si quidem primo libro plures fontes acidos bonos prope balneum admirabilis fontis esse diximus, quorum etiam vsus magni facimus in potu tum per se ad varios morbos, tum in sine lauationis balnei nostri, denique & inter lauandum: Adde multis constare mineralibus communibus nostro fonti admirabili. De fontibus autem acribus & acidis scribit Andreas Baccius de thermis lib. 1. cap. 12. quæ sequuntur. Acres aquæ, fortes, acidæ, per gradus suos vnus sobolis sunt. Acres igneam magis & siccam indicant qualitatem mixturæ: fortes cum ignea terram admistam: acidæ minùs igneam & mediocrem. Acris saporis propriè est argentum viuum, & vapor eius: deinde aeris materia & eius excrementa precipitè, quales emanant ex aeris mineris acerrimæ aquæ in Cypro, & in Neusola Dacie. Horum acrimoniam consequuntur aramenta, nec non Soryos, aut Misjos, chalcitidis succi, ex quibus fortes dictæ sunt aquæ: quo nomine celebres in Volaterrano ex atramento. Acidæ tandem sunt quæ in substantiam suam acrimoniam aliquam suscipiunt vaporum aliquorum terrestrium, nimirum metalli alicuius, quæ plus minùs participant argento viuo, æruginè, chalcatho. Acidulæ aliquæ manifestam in se continere videntur mixturam vel aluminis,

Quales æstate.

Aq. vallis S. Marini.

Cautio.

Quamdiu sint bibendæ aquæ.

Deacidulis

De fontibus acribus & acidis.

Argentum viuū acris saporis.

Aeris materia.

Atramenta.

Acidæ. Argentum viuum.

Cinis.
Vinolentæ.

Fons Paphl.
Andriæ fons
flatis dieb.
vinum mit-
tens.

Lyncestis
aqua tenu-
létos faciès.

Bituminis
impressio in
vinosis.

Asperæ &
austeræ.

Omne me-
tallum acre
aquis acidi-
tatè concii-
liat plus,
minus.

Sed præter
cætera, æris
atque chal-
canti ma-
teria.

Aeris metal-
super reli-
qua pluri-
mâ gignit
excremen-
torum.

Cur nõ ubi-
z, ubi aq. a-
eidæ seper.

Acidarum
facultates.

vel nitri, vel salis, atque cineris. Harum porò naturam consequuntur vinolentæ, quæ & ipse aliquam imbuunt metalli acrimoniam. Sunt verò rariores inuentu, vt quem in Paphlagonia fontem scribit Theophrastus. Nisi superstitiosa aliorum fontium exempla posita sint: qualem Andriæ fontem Liberi patris recitant Mutianus & Plinius, quem statim diebus septenis eiusdem diei vinum mittere, sed si auferatur è conspectu templi, saporem transire in aquâ, evaporata fors tasse illa virtute. Et quæ vini, non sapore, sed potestatem imitantur, vt Lyncestis aqua, quæ ebibita vini modo temulentos facit: quo effectu, ac etiam sapore ipso, aliqua bituminis impressio notatur. De asperis autem, austeris, & huiusmodi stypticis, ac adstringentibus, haud aliam hinc rationem habebimus, nisi hanc, quod quia communes sunt differentiæ, misti alicuius consequuntur naturâ, aut ferri, scilicet aut aluminis, aut lapidum eiusmodi. Item lib. 6. c. 21. Omnis metalli acrimonia habet proprietatem ad acorem. Quod constat experientia, nam alio loco reperitur chalcantibi, vel æris lapis, alio loco cinis, & calx. In Hispania, & Aquitania acres sunt putei, qui aquas longè concipiunt ex fibris argenti viui. Quandâ acrimoniam imprimit quoque vena ferri, subinde alumen dulciorem, & nitrum. Aliterum haud minus est manifestum, quod inter omnes succos, ac materias ad ascrem impressionem idoneas, idonea super cæteras est acidus gignendis aquis, materia æris atque chalcantibi. Primum veluti seminarium, ac matrem æris supra ostendimus esse Chalcitum, Sory, Misy, Melanteriam, Chalcantibum, quæ gustu omnia mordent, aspera, acria, ac vbi madorem aliquem senserint, aescunt. Et postea, quod multi in hoc est momenti: Nullum est inter cætera metalla, quod tantam aggeneret in se excrementorum copiam, & acrium, quam æris metallum. Quæ quanquam de essentia æris non sint, sed mera eius excrementa, quæ redundant in formam aut succorum, aut salium, aut vaporum: prudentissima tamen natura, quæ nihil patitur ociosum, per assiduam cum eo metallo digestionem, in aliquam reducit perfectiorem speciem. Nam in metallo æris ex alio excrementi genere facit cæruleum, ex alio chrysocollam, ex alio diphygen, quasi terream, & bis vltimum totius lapidis excrementum, & aliqua præterea genera relinquunt indigesta, aut quæ in via sunt ad digestionem aliquam, vt est ærugo, quam viride æris æmulatur, gustu mordacissima, & acida, chalcantibi materia, ochra, rubigo, & id genus multa: Quorum omnium nulla est acida aqua, quæ non aliquid educat, præferatque vestigium, ac argumento pariter sunt nobis certissimo, saporem acidum in terris, si aliquam habeat propriam materiam, nullam habere magis certam, aut idoneam, quam metallum æris, quod & operationibus earum aliquibus postea confirmabitur. Cur verò non omnes ex æris materia nascantur Acidæ iam manifesta est ratio, quoniam hæc acritas vt plurimum ipsorum excrementorum est potius, quam æris: atque hæc vbi plus, vbi minus redundant, vbi alterum, & non alterum. Acidæ refrigerant in primis atque exiccant, præsertim ebibitæ. Deinde pro tenui essentia, proque acquisiti caloris igniculo, penetrant crassasque humiditates dissolunt. Hinc tertia virtute lapis

dem tam in renibus, quàm in vesica frangunt, arenulasq; eijciunt, quæ prima est, ac insignis harum aquarum prerogativa. Vbi enim venter cressa redundat pituita, dantur vtiliter ad tenuandum, ad seccandum, ad tergendum. Obstructiones aperiunt hepatis, mesentericarum, ac etiam lienis per initia. Resistant putrefactioni, vt acetum exiccatoria facultate, nec non tota substantia, vt sal, alumina, nitrum, cinis, calcanthum, cuiusque horum seboles sint. Lumbricos euecant, ab ebrietate vendicant, partim repressis, partim dissipatis vaporibus. Porro tandem non adeo Melancholicis laudantur: nec his qui multam congregant in corpore pituitam. Nec stomachis frigidis bene faciunt, nec neruis, nec vtero, nullis frigidis affectibus conueniant. Hæc Baccius: cuius sententiam de cinere acidulis admisso minus probare possum, nisi actu calidæ sint. Nec scio quid velit lib. 2. cap. 5. de iudicijs particularibus operationum aquarum naturalium, vbi ait, de facultate à coloribus infirmisimum iudicium esse. Nam in albis vel alumen subsidere, vel calcis misturam, vel cineris vel gypsi vel etiam argille: A calcce, inquit, calidam, ab alumine aut gypso adstringentem, ab argilla simplicis naturæ aquam emanare videmus. Miror vbi terrarum conficiatur per se vi ignis subterranei spontanei calx proprie veteribus dicta, quæ colore albo inficiat fontem aliquem. Verùm vt ad fontes acidos euertamur, cum pro instituto nostro, sufficiant quidem in genere quæ modò diximus, operæ pretium fecerimus, si subiungamus aliquid de acidulis balneo admirabili vicinis, de earum mixturis & viribus. Scribit Martinus Rulandus in suo balneario Acidulam in Ducatu Vvirmbergensi iuxta oppidum Goppingam infici calcantho, ære, ferro, sulphure, pyrite saxis atque calcarijs. Iac. Theod ait habere spiritus pyrite, æris, ferri, vitrioli, bituminis, & sulphuris. Vires ex sequentibus subijciemus. Fuchsus in institut. lib. 2. sect. 5. cap. 28. In ditione Vvirmbergensi prope Goppingam urbem ad fluuium Vilsam, fons est alter acidus, quem Germani etiam Saurbrunnen vocant, quòd aciditate iam dictum longè superet, & ob acidum suum saporem, in potum hominum illic degentium magno studio hauritur, & expetitur. Ventericulum & iecur propter insignem adstrictionem iuuant, & corroborant, hocque nomine luxatis corporis partibus profunt. Cum verò acidulis penetrandi & abstergendi vis insit, iecoris lienisque obstructions soluant, adeòque ictericis & malo corporis habitu laborantibus succurrunt. Febres tertianas propter causam paulò antè expositam, discutiant, & calculos frangunt. Vomitum biliosum restringunt, & vlceribus medentur. Iacob. Theodorus addit pellerè lumbricos, sedare dolores magnos colicos & iliacos, extenuare adustam bilem & pituitam, euacuare aut præparare ad facilem euacuationem per cathartica, purgare refrigeratù vterum à viscidis & putridis humoribus: venenù assumptum expellere & dissipare: intoxicatis acidulas bibendas, esse eis vtilis. Narravit (inquit) mibi Il. Frider. III. Elector Palatinus, tempore Il. Ducis Vldarici Vvirmbergici intoxicatos his aquis feliciter vfos, eius etiã filiu Il. Ducem Christophorum cum variè affligeretur ob reliquias assumpti

An cineris
mistura in
acidis.

An calx mi-
neralis in-
ficiat colo-
re albo.

Vires acidu-
larum Gop-
pingensiu.

Intoxicatis
conuenire
ex historia.

veneni, primo anno quo bibit, melius habuisse, non tamen omnino restitutum donec etiam tertio bibit ad duos menses, tandem integram sanitatem recuperasse. Rulandus addit prodesse balneo & potu contra testium inflammationes & tumores, hydropem, profluvia ventris, menstruorum fluxum superfluum, vlcera, scabiem, pruritem, spirandi difficultatem, pectoris compressionem, sitim, sanguinis fluxum ex naribus alijsque locis, semen augere & venerem stimulare: Huius aciduli fontis vsu abstinendum ijs, qui patiuntur chronicos morbos, quartanam febrem & hyposarca, hydropem eiusdem initium. De Ebenhausensi fonte vicino dicit lac. Theod. ratione virium subtilium eadem ferè præstare quæ Göppingen. Minus tamen habere pyritæ, & plus spirituum vitrioli. Rulandus verò fontem Ebenhusanum qualitate & viribus equiparari acidulis Göppingensibus. Iacobus Theodorus tertium fontem nostro vicinum (de quo supra lib. 1.) asserit eandem habere mixturam & vires cum Göppingensi. De fonte Hathmensi propinquo etiam scripsimus in præcedentibus. De quibus omnibus, vt & alijs alibi acidulis, cum metallocorum & mineralium, quorum impressiones recipiunt, mixturam temperationemque considero, illud semel dictum sit, mihi videri eas non esse simpliciter & potentiâ frigidas, quantumuis ex acido aut visoso sapore id adstruere nonnulli conentur. Quod autem refrigerent (sæpè enim id facere non diffiteor) id partim frigiditate actuali, partim ex accidente facere, mihi persuadeo, & quatenus aqua ex se frigida est, quæ superat sua frigiditate calorem qui imprimitur per metallica. Scio doctissimum Baccium hæc dicere, Ratio dicit aliquas thermales aquas refrigerare per accidens, discussio scilicet per calorem balnei calore noxio: aliquas per se, ob maiorem aque quantitatem in pauca mistura minere, etiam calidæ: aliquas ne calefacere quidem posse, quarum misturas (si non in summo) ad humanæ naturæ temperamentum, frigidas esse experimur: multas salsas, nitrosas, & aluminosas: multas etiam ferreas, & aliquas plumbeas: quæ omnes ebibitæ manifestè refrigerant. Baccio concedo multas aquas medicatas infectas metallocis calidis refrigerare, & quidem salubrius quàm aquam communem vel simplicem, non tamen magis refrigerare nisi id faciant per accidens: nec vllas existimarim ratione ferri frigidiores: nescio etiam an experientiâ constet plumbeas ebibitæ refrigerare. Nondum mihi constat acidas participare argento viuo, in acidulis à me visis nihil tale hactenus animaduertere potui: nec etiam argentum viuum acris saporis propriè esse, nisi per chymiam mutatum sit, vt sit per præcipitationem vel sublimationem. Agricola lib. 8. foss. Mauri cum ardore solis omnia torrentur, id in lacum infundunt, atque iniecto corio super ipsum strati se refrigerant. Nuper cum improba vxor marito aliquot vicibus argentum viuum dedisset deuorandum, id sine villo nocum mento egressit per aluum: quæ in manifesto maleficio deprehensa, penas legibus dedit. Matthioli in 6. Diosc. cap. 28. Argentum viuum si largius bibatur, excessu summe frigido & humido, putrefacit suo temperamento innatum cordis humorem ac subinde congelat sanguinem, vitales spiritus & ipsam denique

An acidulæ
simpliciter
& potentiâ
frigida.

Metallicæ
aq. per acci-
dens refri-
gerant.

Plûbeæ aq.

An argento
viuo parti-
cipent aci-
dæ, & an
acres.

Mauri argē-
ro viuo se
refrigerant.

Quidâ sine
nocumēto
assumunt
argentum
viuum.

cordis substantiam. Quandoquidem id medicis experientia compertum est, vt Conciliator testatum reliquit de pharmacopæo ardentissima febre correpto, qui multum ex eo potauit, & paucis post horis congelatus interijt: in cuius ventriculo libram inuenerunt, quin & sanguinem circa cor concretum. Quo argumēto palam fit magno admodum recessu frigidum esse. Auicenna scripsit non deesse qui bibant, & nullam inde sentiant noxam. Goritienses mulieres ægrè parturientibus vltimo remedio potandum præbent scrupuli pondere. Fallopius de metall. cap. 37. Argentum viuum tutò potest exhiberi per os: nam video & brutis exhiberi sine noxa. In mea enim patria solent pastores, quando anhelitu cognoscunt vitulos laborare vermibus in eorum ventriculis existentibus, solent inquam, ne vituli macri fiant, accipere nucem auellanam, eamque diuidunt, & alteram testæ partem explent argento viuo & deiciunt in gulam: idque ter & quater aliquando faciunt, & nihil mali vnquam visum successisse. Ego soleo, quando video puerulos positos in extremo periculo, & iam omnia alia sunt frustra tentata, exhibere argentum viuum quantitate duorum vel trium granorum milij & vidi semper à vermibus sanatos. Licet itaque ex sententia auctororum sit suapte natura, & ab occulta quadam proprietate inimicum nature humane: tamen si in pauca quantitate exhibeatur, nihil certè obest, nec erodit. Hoc dixi quoniam Diosc. asserit quod hydrargyron corrodit intestina, nos tamen videmus hoc non fieri: Quando dicit quod non seruatur nisi in vasis vitreis, plumbis, stanneis, & argenteis rectè à recentioribus accusatur. Solent nostri septissarij seruare aliquando per integrum annum in testâ nucis auellanæ clauso foramine cera, conseruatur etiam in vesicis, atque in vasis ligneis. Hæc ille, qui post longam disputationem de temperamento argenti viui, concludit calidum secundo gradu intenso vel in principio tertij: siccum autem in tertio intenso, nulla facta acrimoniae aut rosionis mentione. Verùm hæc sunt per transfennam dicta indagatione veritatis ergò non contradicendi. Reuertamur ad acidulas & bibendi modum subiungamus, quem medici ægris assistentes aut consulentes sequi poterūt, vel aliter instituire, personarum & morborum habita ratione. Talem autè præscribit Iacobus Theodorus in suo thesauro aquario. Qui acidulas volet bibere, surgat oriente sole, & purgatis aluo, vesica, & ore, sole benè exorto lentè (nenimum incalescat corpus) deambulandum vsque ad fontem (senes samant ante potum tabellam conuenientem morbo quo affliguntur. ne ventriculus offendatur frigore) Primum bibat libram β. ex scaturigine quam vasculo tecto manibus aliquandiu fouebit, vt imminuatur nonnihil frigiditas, & non resoluatur subtiles spiritus, in quibus horum fontium latent vires: deglutiat paulatim & supercomedit aliam tabellam, & deambulet moderatè donec sudor appareat: qui vt melius promoueatur, tectum ingrediatur, mediocriter tegatur: prima vice per mediam horam benè sudet, se tergat calidis linteis, induat, caueat ab ambiēte frigido donec ocludantur pori, obambulet parum donec tres horæ à potu elapsæ sint, deinde prouidebit. à cibo ad horæ semissem minimum sine multo motu &

Pharmac. mortuus ex multo potu argenti viui.

Parturientibus datur argentum viuum.

Vitulis datur argentum viuum.

Pueris datur aduersus vermes argentum viuum.

Argentum viuum non corrodit, vt vult Diosc.

Conseruatur in variis vasis.

Temperamentum argenti viui.

Modus bibendarum acidularum ex Tabernamontano.

somno maneat. A prandio circa tertiam pedetentim pergat ad fontem, comedat tabellas duas, superbibat uncias 12. deambulet per trientem horæ, sudet, postea exsiccatus in cubiculo, vcl extra, si cælum serenum, deambulet vsque ad cœnam: A cœna etiam abstineat à multo motu. Tribus horis à cœna bibat ad minimum libram semis, deambulet parum, & deinde in lecto se componat. Sequenti die bibet libram, per horam sudori vacabit, à prandio horâ tertia bibat 20. uncias: in cæteris aget vt dictum. Sequentibus diebus perget eâdem ratione, & potioni mane ac à prandio addet tres aut quatuor uncias, donec bibat ad duas libras plûs minûs pro ratione personæ & morbi. Hanc methodum bibendi sequetur donec elabantur tres septimanæ: quibus præteritis incipiet paulatim potum minuere, eo modo quo cœpit bibere, donec redeat ad libram unciarum 16. & sic perseuerabit ad 30. diem. Tunc verò poterit desistere, potissimum si melius habeat. Solet autem sanitas primùm sequi post mensem aut sex septimanas: quamvis primis octo diebus & in quibusdam post 14. mediocris conualescentia percipiatur, quæ in alijs metallicis aquis non ita citò apparet. Circa sudorem idem obseruandum, quod iam de potu diximus, paulatim ad duas horas ascendendo & deinde diminuendo ad horam, atque ita perseuerando ad finem. Quidam curantur intra 24. dies, alij intra 20. Quotidiè post cœnam antequam ingrediatur lectum toto potus tempore bibendæ acidulæ, quotidie aucto potu donec bibatur ad libram. Si potus acidæ moueat vrinas & aluum, omittendus est sudor. Hæc Tabernam. Plura ex eo non addemus cùm non sit nobis de acidulis particulatim aut copiosè scribere propositum, sed ex vicinitate obiter arrepta occasione. Hoc tantum moneo me non futurum aut horem meis ægris, vt bibant acidulas vel de fonte admirabili à cœna cubitum ituri (ne vi delicet perturbetur concoctio) nisi tanta esset sitis quæ somnum impedire possit.

Quid agendum vt aquæ medicatæ potæ melius vires suas, pro morborum varietate, exferant: quamque diu sint bibendæ.

C A P. X.

Sæpè fit vt bibantur quidam aquæ, sed vel quòd minore quantitate assumptæ sint, vel quòd viæ impeditæ sint, siue quia nulla præcessit per cathartica referatio, siue quia natura arctiores sunt, minime reddantur: id quod cum euidenti periculo non potest non esse coniunctum: quamobrem Medico operanda est, vt tarditati descensus & ignauia aquæ obuiam eat, ita tamen vt, quæ pro calcari addet, morbo & loco affecto sint accommodata: hoc interim in omnibus adiuuantibus obseruato, vt aquæ cruditatem, ne status pariat, corrigant. Si ergo per aluum ducere est consilium, oportune primis cyathis solutiuum aliquod, imitatione Hetruscorum & Fallopij, admiscebitur: cuiusmodi sunt

Aq. medicatæ vim euacuantè iuuantia.

mel rosatum, manna, & id genus alia: vel etiam salis pauillum, hoc enim vi absterforia ignauiam aquæ excitat, & maturius per secessum deducit. Itali purgatricis alterius cuiusvis aquæ vt Montiscatini præmisso cyatho, expetitæ aquæ potionem asspiciantur. Vbi verò ea se non offeret commoditas, oportune pharmaco, vt dictum, adiuuabimus. Altera via est, vt longiore itinere per venas ad vrinæ destinatos meatus perferatur: quo casu illa addi possent, quæ eam qualitatem aquæ imprimant, vt à venis facilius, allecta sugatur: qualia sunt dulcicia: quæ eadem vi deterforia, vlcus renum, vterum, vesicæ (si tale quid ad aquarum potum hominem pertraxerit) expurgabunt, & ad sanationem feliciter appropinquabunt. Sed nihil ad hæc loca citius aquam deducet, quam aromatica diuretica: quorum omnium is erit modus & delectus, vt affectui locoque affecto sint accommodata: id quod Medico in Medendi Methodo exercitat o indicationes dogmaticæ insinuabunt. Idem enim de alijs affectibus, quorum gratia aquæ naturales bibuntur, erit iudicium. Aquæ verè cruditate distributionis moram corrigit Andernacus Tabulis ex cinamomi ʒj.β. nasturtij, calami odorati vulgaris ana ʒβ. anisi, fenic. ann. ʒj exceptis saccharo, in aqua artemis, soluto. Quorum tamen si nihil sit, sed citra adiuuentum accessorium satis effiacaces aquas deprehenderimus, puras putas propinabimus eousque, donec desiderio Medici periti satisfactum erit, quod, ceu de lauatiōe supra nobis dictum est, circumscribent morbi conditio, habitus corporis, vires debiles vel robustæ, & similia. Neque enim, quod nonnulli dicunt, decem duodecimue diebus negotium concludemus: aliquando enim paucioribus, sæpe pluribus sperata sanitas obtinetur. Obiter illud quoque admonere licebit, in lauatiōe si infirmiores sint aquæ, posse eadem metodo efficaciores & ad morbum accommodatiores reddi: quod faciet & hoc, si plures diuersis affecti morbis in idem solum non descendant. Abusus enim est, si quis existimet eodem remedio diuersos affectus discutere. Baccius lib. 2. cap. 10. Error, quem frequenter videre est ad quasdam in Hetruria aquas, quæ ferræ à prædominio mineræ cum sint, & cum quadam diuretica facultate, quando minus ebibitæ vacuantur, stimulo aliquo indigent. Nobilioribus enim cum manna commiscetur, vulgaribus cum salis gemmei frustulo, & pauperculis cum rosarum infuso, vel tartari momento. Quod si tormina, aut id genus inflationes quando eun que gignant, discussory aliquid, ac aromatici comisceri cum aquis Medici imperant, vt cinamomi, zinziberis, macis, gariophyllorum, galangæ, similitumque pollinem.

Ad distributionis moram & cruditatem.

Ferræ in Hetruria.

Purgatiuaque vacuantibus addenda.

De Sudatoriis, atque vsu vaporum balnearum naturalium.

CAP. XI.

Quem locum habent Stuphæ in Thermis vrbanis, eundem obtinent in naturalibus Sudatoria. Hoc excepto, quod Stuphæ, vt pote concalescunt simplicis aquæ calidæ vapore, magis humectant, sanis idcirco vtilis, & imbecillis. Sudatoria autem naturalia, pro ignea actu, & potestatis virtute minerarum, impensè exiccant, calfaciunt, ac pro exacta tenuitate summe penetrant, valèter discutunt, promptissimèque sudores eliciunt. Vsus idcirco eorum præcipuus, est ad calefaciendum, ad exiccandum, ad emolliendum induratas partes, ad euacuandum denique per sudorem vniuersum corpus. Commodissimæ atque naturales sudationes hydropicis sunt, & quocumque seu humore, seu flatu distentis. In his enim (vt inquit Celsus) euocandus est sudor, non modo exercitatione, Laconico, & Clibano, sed & arena calida, & sicco vapore, quales maximè vtilis suo tempore prodidit super Baias in Myrthetis, quæ ad hanc etiam ætatem manent. Faciunt similiter ad ædemata, quacumque in parte corporis soluenda, in absdomine, in pedibus, in testibus: nam ex ipso didicimus bernias quacumque ex causa generatas, ac in principijs potissimum hisce sudatorijs percurari. Faciunt item ad induratos iuncturaru, ac nervorum affectus, ad ischiadem, ad podagram, ad distentiones quasunque, præsertim ex resolutione factas, ac interdum etiam ex vulnere. Si qua verò in parte balnei, necessaria in hac est vniuersi corporis præparatio, atque purgatio. Nam hoc maximè vsu possunt humores impensè eliquari, atque hominem ledere. Porro vtendi modus (me iudice) esse debet, vt, quoniam vim adeo subitariam vix vlla corpora benè reciperent, per suaues prius alias balneas disponerentur, vnde quasi exonerata multis superfluis natura, assuefactæque lenibus balnei sudationibus, facilius ad hos vltimos reliquiarum conatus alliceretur. Intret patiens, vt in alijs vsibus iam diximus, ieiunus, ac ventre vacuo, ac intret totus excepto capite: quod vel pileo, vel auerso situ à vaporibus tueatur. Comparantur autem sudationes penes diuersam locorum aptitudinem varijs modis. Sunt qui ad aquas ipsas medicatas, & calidas, vapores excipiunt, vbi per aliquam loci angustiam exhalent, constructa super ipsos (quantum locus patitur) domuncula, saltem postititia: quod genus sudationum haud acris admodum virtutis est, pro aliquo, qui cum ipsis vaporibus eleuari debet, ac quarum humore, ac innoxie fere sumuntur. In alijs vero naturales terre cavitates reperiuntur, quas (vt in Pateolanis videre est) subiecti caloris ignei vehementia, ac ars simul dilatauit, vbi stantes tanquam in hypocaustis, confertissimos statim sudores mittunt. Atque hoc genus acres admodum sudationes, & supra Laconici vires, molitur, nisi quantum quisque eas contemperare sibi potest, aut humi iacens, aut medijs assidens gradibus, aut supernis, quo maximè vaporis ignei copia eleuatur. Nec deesse debent in benè ordinatis spiracula quedam, vnde asciantes, & ægri, aurâ interdum extrinseci aëris recitentur, & vt ratio exigit, vaporum

Sudatoria naturalia ex siccantiora stuphis vrbanis.

Sudatorio- rum vsus.

Præparatio necessaria ante Sudatorio- rum vsum. Modus sudatoriois vtendi.

Multifariâ sudores in balneis cõ- stantur.

Sudaria hu- mida ex aq- vapore.

Sudatoria sicca.

Spiracula euentila- tionis ergo.

rarij

varij hálitus ad concedentiã euentetur. Quin etiam aliquibus locis hæc altera habetur commoditas, vt immissis in quædam foramina, ad hunc vsus conflata, membrís solis affectis, vaporum virtus vbi tantum opus est, recipiatur, in quo membra ipsa affecta sensim dimouere oportet, ac paulatim ad naturalem situm, quem intenderis, assuefacere, ac exceptis sudationibus, eadem concedenti aliquo præsidio tota die, ac nocte custodire, vt vel vnguento, vel cerato, vel puluere id genus aliquo, quæ communiter in contractionibus, induarísq; iuncturis vsurari solent. Cæterum qui hoc remedij vti volent, commoneñdi sunt, quod ad sudatoria naturalia, etiam balnearum salubrium, cryptæ etiam quandoque repeririuntur in saluberrimi hálitus: quare haud minime cuiusquam interest, loci naturam vitunque prius habere comperiam. In vniuersum vero noceant naturales omnes sudationes naturis primum calidis & siccis, item longo morbo imbecillis, & his denique qui facillè propter æstiu animi deliquia incurrunt. Præsertim Montagnana quas vocat vaporationes ipsis balneis, quia vapores melius se imprimendo in membra se dent dolores, emolliant durities, consumant humores, vt longa experientia se obseruasse ait: quod mihi etiam placet in multis morbis, vt suis locis particulatim dicitur, vbi agemus de morbis quibus conuenient. Quamuis autem non ea est vaporationum oportunitas, quæ in Italia multis in locis propter aquas sponte & naturâ sua calidas occurrit, qualisque in Germania quoque nostra in thermis Marchionum Badensium, nec non Badenis Helueticum, ac Plumbarijs magno cum fructu haberi posset non magno negotio: Nihilominus tamen, quoniam (vt suo loco dictum) defectum hunc hypocaustorum tubulorumque è caldarijs vapores artificiosè conducentium adminiculo supplere possimus (sive ea mauius cum Cicerone vaperaria, sive cum Columella Laconica, sive denique cum Seneca sudatoria) non pigebit ea, quæ Fallopius lib. de Thermis cap. 15. scripsit summatim subiungere. Habemus in balneis loca quædam vaporis calidius plena: quæ duum sunt generum, alia magna vt duos tres & quinque in se recipere possent, & ista à recentioribus vocantur Stufæ: alia sunt parua, in quæ duntaxat vnum vel ambo crura possunt inferi, & ista loca appellantur cauerne & foueæ à recentioribus. Stufæ cum sint refertæ vaporibus elatis ab aquis medicatis, & medicamentum sint magnum, in earum vsu omnia ea sunt obseruanda, quæ in vsu balnei, & habitus totius corporis, sexus, ætas, tempus quod debet esse serenum, & similia requirunt. Purgatio magna & maior quam in stitilicidio. Summo mane oriente sole surgat æger, & necessariò excernat alui fœces: deinde ingrediatur Stufam toto corpore excepto capite si opus sit Stufa pro toto corpore. Sudorem copiosum emanantem non sistat. Cum egredietur è Stufa ingrediatur lectum, & in eo maneat per horam, deinde prandeat. Si pars tantum est affecta, ea sola inferatur in foueam, & pars superior quæ non inseritur in foueam, tegatur optimè. Cum pars affecta ibi manserit quam diu oportet, extrahatur, sicetetur & inungatur aliquo oleo, quod eiusdem sit facultatis cum vapore illius foueæ, & interim dum æger habet partem insertam in foueã,

Foramina particularia ad ludores & certis moris eliciendos.

Vtendi modus.

Cautio in Sudatorii sicci delictu.

Sudationes naturales quibus notitia.

Purgatio.

moueat ipsam continuè. Utatur Stufis & foueis mane vel vespere, mane luto, vespere laconico : vel contrà mane balneo, vespere autem luto & stufa, nam post est ad libitum permutare. Stufam oportet semper calidam esse, nunc magis nunc minus considerata constitutione aeris, anni, habitus corporis, etatis, morbi, & aliorum dictorum de potu & balneo. Utatur stufis vel foueis bis in die vel permutet, vt dixi: Nunquam utatur stufis vel foueis plus duabus vicibus in die : Numerus dierum sit quindecim aut viginti ad summum. Baccius varia sudatoria naturalia recenset ad thermas in Sicilia, Sudatorium ad Baias, Sudatorium in Myrtetis ad Baias, Sudatorium ad lacum Agnani in Puteolano, Sudatorium ad Cumas, Sudationes in Vesuuiò, Vaporarium ad Petram Malam, Sudatorium cum balneo in Ænaria insula, Sudatorium ad Minium fluiuium in Hispania, Specum vaporis ignei ac pluuiosum in Pantalaria insula. Scribit Guillelmus Philander commentarij supra Vitruuium ad Borbonium Ancestrici ad Ligerim fluiuium esse balnea aquæ calidissime vbi Calitaria, id est, Sudatorie ollæ, vbi aperto per latus alterum canali perfluentes ea calidissimo complent vapore: Earum aquarum vsum coquendis cibis nihil inamani saporis habere. In Baianis est Balneum saxi cum spelunca, vbi sudatorium. Balneum in Calaguria Hispaniæ parte ex calidarum aquarum venis abundantibus sulphure: Habet sudatorium sub reposita antri cellâ per obscura, quod per fenestram, à primo ipso amiculo vapores aquarum calidos recipiendo at temperatur: vtile ad dolores artuum antiquos, duritiesque iuncturarum, quæ ex vulneribus, vel alijs etiam causis solent accidere. Ad thermas plumarias est etiam sudatorium, ibidem plura parari possent valde vtilia.

Sudatoria naturalia varia.

Balneum ad Borboniũ.

Baln saxi.

Baln. in Calaguria cum sudatorio.

Ad thermas plumarias sudatoriiũ.

De aquarum medicatarum stillicidio, clystere, & fotu.

CAPVT. XII.

Asperionũ vñus apud veteres rarus.

A Sperionum verò vsus ad balnea naturalia rarior videtur fuisse antiquis. Siquidem eius proprium vocabulum (quod sciam) nec apud Græcos legitur, nec apud Latinos auctores vbiq; vocẽ vbiq; xam, communius est, quasi impluuium, & impluere, infundere, conspergere. Nec tam ex Galeno colligimus vsum, quàm ex eo, atque Archigene corrigi abusu, vt infra ex G. de San. tuen. videbimus. Plinius, quem habemus rituum omnium antiquorum obseruantissimum, inter vsus quos commemorat aquarum, de hoc non meminit. Meminit obiter Horatius, cum esset in Baianis balneis, ad Vallam illis versatus,

Qui caput & stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt, & frigida rura.

Duccia vocabulũ nouum pro asperionẽ.

De hoc ergo vsu nos ad recentiorum nostrorum instituta tractabimus: & quare vulgus communiter Ducciam, nos idem vocabulum, pro re noua, aliquando vsurpabimus, aliquando ad latina vocabula accommodabimus, ac modo stillicid-

diurn, modo asperſionem appellabimus. Sunt ergo in balneis, quæ ad hunc uſum probantur, conſtitutæ fiſtulæ, vel vna, vel duæ, vel plures, quæ volubili epiſtomio claſſæ, aquas à communi fonte, pro eo ac quiſque voluerit, vel reddere, vel retinere poterit. Delabantur autem ex alto aquæ, palmi vnius, vel ad ſummum cubiti ſpacio, vel in balneum, vel in ſubiectum ad hunc uſum alueolium. Nam duplex eſt modus: Vnus quidem, vt is qui ſola vitæ debet aſperſione, ſuper oblongo ſedens ſcamno, vel ſuſcumbens pectore affectam tantum capitis iroret partem. Alter, vt ſe in balneum de more immergens, ſtillicidium ſuperne recipiat: qui modus in robuſtiore corpore, ac ventris affectu vtilior eſt, attrahente ſimul infra balneo, ac aqua ipſa duciæ ex icſtu vehementer diſcutiente. Atque hæc fuit cauſa inſtituti huius, vt addito icſtu ex alto cadentis aquæ ad calorem, vehementior fieret diſcuſio. In duobus potiſſimum morborum generibus, frigidis ſcilicet & inueteratis, ad calefaciendum, ac ſiccandum, ad reſolueſcendum, ad emolliendum induratas, & ad corroborandum imbecillas partes. Aut ratione ſitus, vt poteſt vel in alto corpore hæreat affectus, vt exempli gratia, Iſchias: vel (qua potiſſimum cauſa laudat Galenus perfuſiones in caput) ſi affectus duro oſium & caluarie obice ſubiacens, vim aliquam præſidij poſtulet, vt penetrare valeat, ac diſcutere. Qualem obtinent eo inſultu virtutem quedam aquæ medicatæ, ſulphureæ in primis, quæ naturaliter ſunt calidæ, & ſubtilis eſſentiæ. Ac potiſſimum ſi vel nitri, vel æris quidpiam amiſerint, quorum miſtura, maiorem acquirunt tenuitatem, ac penetrandi virtutem: quo nomine Saneſti Philippi balnea ſunt Senus, multis alijs anteponenda. Vtiles & aquæ, quæ vel alumine participant, vel ferro, vel adſtringenti miſtione aliqua cum ſulphure, vt & diſcutere valeant, quæ eſt prima intentio, & membra ipſa ſubinde corroborant. Tales hodie duciæ mirificæ habentur ad Corſeni balnea in agro Luſenſi: incompaſſibiles alioqui eſt commoditatem, ac amœnitatem. Sũt & Patavinæ perutiles ad modum calidæ, cũ cineris, atque ſalis miſtura, & amœniſſimæ. Cum ferro, & ære ad Viterbium. Cæterum ſi vllus ynquam apud veteres fuit duciæ uſus, vtiliſſima in primis, ac notatu digna eſt Archigenis præceptio, quam Galen. in 6. de Saxi. tuen. & ex eo deinde Aëtius aſſeuerant, Siquidem animaduertendum eſſe calidarum ſponte manantium aquarum uſum noxiũ eſſe capitibus natura calidis: frigido alioqui exiſtente affectu. Quod declarat Galen. Calidarum enim (inquit) quæ ſponte naſcuntur, ſulphureoſæ, ac bituminosæ, propterea quod calefaciunt, nocentiſſimæ ſunt capitibus natura calidis: aluminoſæ verò, quoniã anguſtos claudunt poros. Id eſt, quia aut incendere nimium poterunt caput, & febrem excitare: aut potius humores diſſoluere, ac liquabiles nimis ad aliquam nobiliorem particulam reddere, ac ſuffocationis inferre periculum. Quamobrem his naturis (vt recte monet Galenus) eæ duntaxat calidæ aquæ erunt vtilis, & citra noxam, quæ vtique dulces ſunt, id eſt minus medicamentosæ: quoniam (ſubdit) nec calidæ eſſent, ſi omnis calefacientis ſubſtantia expertes eſſent. Ex

Adminiſtrandi modus.

Iq; duplex.

Cauſa inſtitutæ duciæ.

Duciæ facultates.

Sulphureæ ad duciæ commendatiſſimæ.

S. Phil. Baln.

Sulphureæ cum adſtringenti miſtione ad duc. probantur. Corſ. baln.

Duciæ neceſſaria præcepta.

Quib. pro-
prie duc-
cia conueniat

Quib. par-
tibus parti
conueniat.

Vfus duc-
cie

In catarrho.

In paralyfi
& fpafmo.

In hemica-
nia & parte
frigido affe-
ctu inue-
terato *uata*
uogofatâ
baey labo
rante.

Têpus uni-
uerfale duc-
cie.

A duc-
cia faciendâ.

Somnus di-
urnus ca-
uendus.

Rheumati
occurrêdi.
Regimen
uictus.

quibus colligitur duciam frigidis esse proprium remedium : hisque tribus affe-
ctibus, naturis, membris frigidis. Facit ad affectus omnes frigidos, ac inuete-
ratos, primum capitis, deinde neruorum, ac iuncturarum id genus morbis. Cæ-
teris locis, vt hepatis, lieni, uentriculo, utero que minus sunt natura frigida, fris-
gido quanquam teneantur affectu, aut perperam duc-
cia adhibetur (quod nonnulli tamen omittunt) aut certe non nisi contumaci, ac iam desperato affectu
concedendum. De usu : debita ac diligenti supposita præparatione, tum cor-
poris uniuersi, tum laborantis ipsius particulæ, maxime uero capitis, res ita inea-
tur. Incipiendum prima die leuiter, id est exiguo, ac tepido stillicidio, & quan-
diu non molestantur subeant, mox calidius indies erit comparandum. Mos-
ris est autem caput prius deradere, qua parte saltem guttæ subeundum est, qua-
tuor digitorum latitudine, & duorum instar longitudine à coronali in sagittas
leo suturam : mox circumdata leui pileo capitis corona, super scamno balneas
rio subeundum. His quidem qui frigido, humidoque catarrho, aut mox qui
humido, neque multum calido afficiuntur, vt ubi gratia suditate tenentur,
bregma supponendum, quo loco cranium tenuissimum est, atque rarissimum.
Qui autem aut resolutione debilitati sunt, aut detentione, aut spasmò, aut ali-
cuius partis infirmitate, aut neruorum contractione, aut aliqua huius generis
mollificatione laborant, super occiput, ubi neruorum principium, impluuium
recipiunt, quod cadens per humeros totam spinam perfundat. Si defluxus uero
cessauerit, partes ipsas solutas, contractasque duntaxat irrorandum : quod multa-
tum, ac diu pro primario, & iam consistente affectu fieri debet. Hemisrania
denique, aut alterius membri frigido, vel antiquato affectu detenti, imbecils-
lam, obsessamque iam particulam subijciant : idque mane diluculo, & uespere
facilitandum, aino exinanita semper, ac ieiuno uentriculo : Vel si minus ualidi
sint, semel in die subeant, & ubi solitum est quindecim plus minus dies succum-
bere, hi suppleant dierum numerum, ad uiginti circiter dies, atque amplius.
Tempus uero particulare est pro conditionibus antea positis uariu, & omnia-
no ad horæ spacium, & amplius, pro tolerantia : Vel, que certior meta est, quan-
diu sentiant ægri aquæ caliditatem ad intrinsecas capitis partes penetrasse.
Tum exiens, ac deterfo lenibus linteolis capite, derasa capitis particula panno
lano, & scuffia obtegenda est : tum quidem vt impressa diu aquæ medicatæ
qualitas conseruetur, tum vt ne lædatur extrinsecus, quin crustam etiam ipsam
relictam capiti ab aqua duc-
cie, multis à duc-
cia diebus seruandam consulimus.
In die cauendum à somno, qui hoc maxime usu solet obrepere. Simul atque nos-
xiæ à capite rheumati defuxionique, quam adeo detestati sumus, occurren-
dum, cuius causa sacchari rosacæ semiuiciam horâ somni sumendam consulis-
mus, ac inter diu sacchari candi quidpiam etiam ibendum. Subinde per quadragin-
ta dies, victu utantur regulari, caput non lauent, ne crustam (vt dixi) remo-
ueant. Solem uident, uentum & uenerem : Baccius. De stillicidio inter alia

scribit Fallopius: Rivulis aque salientis vel arte vel natura ita instructis sub-
 iacebatur corpus vel corporis pars aliqua, in quo vsu maxima est vis medica-
 mentosa, quia ratione illius motus imprimitur vis: & ista vtendi ratio fuit fre-
 quentissima apud veteres, ita vt aliqui præter modum etiam vterentur, & vt
 ait Galen. in 4. de tuenda valetudine, quidam subijciebant caput stillicidio
 aque sulphureæ. Frequentiss. quoque vsus iste est apud nos & frequentior
 quam fuerit ante, cum vigeat Sauanarola & reliqui illius ætatis. Item cap. Balneum
 15. Balneum de Ducys in agro Lucensib. habet paucum nitrum & marmor com- de Ducis.
 bustum copiosum, & ideo valde siccatur sed parum calefacit: sunt in vsu pro ca-
 pitibus humida & calida temperata & præsertim humida & profunt. Sed
 mirum est quod aqua illa scateat feruentissima, & tamen nihil sulphuris in
 se contineat, & quod etiam auget admirationem est quod inter quatuordecim
 stillicidia, vnum vocatum desperatorum est vsque adeo feruidum vt depilet
 pullos si subijciantur & tamen humanis capitibus nullam affert noxam, ego
 bis in meipso sum expertus anno ætatis 14. & 18. Cum reciperem stillicie-
 dium videbatur mihi quod virga ferrea ignita attingeret caput in tota ca-
 parte per quam fluebat aqua: Vnde mihi videtur quod à Deo optimo fuerit stil-
 liciidum illud tractum. Vtuntur stillicidijs his ad siccandos catarrhos, &
 sunt ibi in vsu tantum pro capite. Andernacus, Instillatio, barbaris gutta,
 Italicis ducia vocatur: cum hincipiti instillanda est caput linteolo circumde-
 tur, ne illa diffluat, vt postea dicitur: fiat non primis lauationis diebus, sed
 vbi corpus aliquandiu illi assueuerit. Instillanda autem quotidie ad horam diei Periculosaq.
 midiam, qua nimirum ad interiora penetrasse iam deprehendi potest. Id valde cali-
 porò obseruandum est omnes aquas sulphureas, bituminosasque, si vehemen- darum.
 ter instillentur, capiti, ventriculo icorique adeo esse periculosas vt persæpe
 mortem inferant. Præterea Germanis & alijs qui copiosiore alimento vtuntur,
 cuiuscunque aquæ etiam non admodum calidæ, instillationem esse pericu-
 losam. Hæc ille. Aquæ admirabilis fontis etiam non paruo cum fructu pos-
 sent in vsu vocari (non sunt enim vehementer calidæ) modò ex medicorum
 præscripto diligentem victus rationem & stillicidij vsurpationem instituant.
 Poterunt quoque periti medici pro diuersitate morborum & partium, additis
 stirpibus vel metallicis conuenientibus, aquarum vires augere. Medicatarum
 aquarum alter vsus est in Clymate: quod genus remedij vtilissimum, tam præ- Clysteres.
 sentis præsidij vt non tantum derepente tanquam incantamento dolores im-
 manes & intolerabiles partium in ventre inferiore sedet, sed etiam plerique
 earundem morbi grauissimi vix alijs ulli remedio cedant: nec abdomine solum
 affecto, verum etiam superioribus partibus, potentissimè reuellendo. Quid
 autem faciat Medicus vbi astrictissima aluo inferiore, per os exhibita reuo-
 muntur? Quare meritò accusanda venit præpostera Germanorum nostros
 rum verecundia, vt ipsi loquuntur, vel, vt ego interpretor, inepta & damnosa

sæpe pertinacia, qui magno suo incommodo, non raro presente periculo, Medicorum autem molestiâ & tædio tam generosum suo tempore remedium fastidiant: quod omni ætati (imò menstruæ & à matre rubenti ac grauidæ, experientia mea frequenti & felici) sexuique non tantum salutare, sed & honestum (contra quàm vulgus dicitur) si exceptus liquor injiciatur, syringe stannea vel argentea aut aurichalcea citius, commodius, ab vna etiam sola persona, & salubrius ac honestius quàm cum vesica aut sacco scortico. Oportet autem geminâ fistula mobili donatam esse, quarum alteram sibi quilibet interposito linteo pertuso, indere potest: & ita testis omnibus partibus pharmacopœus vel obstetrix aut pharmacopœi vxor indere alteram ac intropellere liquores, ut ne hircusticum pudorem nobis obiecerint ineptuli. Illud interim non in syringe tantum fistula, sed alia quacunque studiosè cauendum venit, ne, ut, assolent, nimio tenuitatis acumine anum eiusuè sphincterem offendat: quod fiet si crassiusculus nucleo glomeretur fistulæ finis. Iacobus Theodorus Tabernaemontanus ad tormina ventris ex acidulis in Langenschwabach infuso chystere cuncta materia biliosa dolores compescuit: Quid ergo de Bollenisibus nostris sperandum, quas præter teporem intestinis amicam, tot mineralium, quibus cum nervosis partibus maior consensus quàm sit acidulis, mixtura commendat? Et certè impune aluum naturaliter calidis aquis proliui, attestari possumus ipse, ut qui iuuenis in Heluetio, um thermis Badenibus, periculum facturus quantum caperent intestina, ipse mihi liberaliter per syringam thermales aquas aliquoties citra noxam intecerim. Quanta autem cum vititate, quo modo, & in quibus injiciendi chysteres, quæ etiam addenda, sparsim varijs in locis ex prædicto Iacobo Theodoro, Andernaco, alijs item Germanis medicis, Italis & Gallis dicitur. Rhensem calidam non nimium, etiam sciam & multoties injici posse non solum sine vilo periculo, sed etiam magna cum utilitate afferere non aubito. Idem sentit Baccius de thermis libro 2. cap. 19. Sanè equidem ne errorem nunc dixerim chysteres ex aqua balnei comparare: id tamen in certis casibus factitandum, ut in colico affectu atque hydrope: Haud tamen eorum vsus communiter consulimus, nec ex quacunque balnei aqua duabus rationibus non est in plerisque casibus, qui curentur ad balnea naturalia, chysteres vel non sufficere vel nequicquam esse, tum quia non minoris noxæ esse possunt quàm vititatis vbi per eos intempestiuè natura ad deiectoriam partem proritetur, fortasse inuita. Item cap. 10. Quibus ex affectu nature, vel aquæ ipsius vitio, vel ex constitutione eius tempestatis non adeo balneis oportuna, minus purgatio ebibitarum aquarum successerit, infuso rosarum ex saccharo nihil suavius est neque commodius. Ob quam causam vti aliquibus ex eadem aqua chysteribus non habemus absurdum, & tamen ex simplici ipsa aqua balnei, quàm incoctis aliquibus vel lenientibus vel disingorijs, saccharo addito atque oleo & sale, ut moris est. Proxius enim oportet.

omnem ebibitarum aquarum mensuram exturbare e corpore. Aliqui si quid reliquarum remansisse suspicio sit, post usum potulentorum, lauacra calida exudationesque instituunt. Verum de his haecenus. Pauculanunc subiicienda de fontibus qui in nostris aquis admirabilis fontis vires non paruas, vt patet ex his storij, habent: de quibus Fallopius de thermis cap. 14. Aquae thermarum posunt nobis inferuire per fomētum, quando in eis madefacimus spongas vel pannos & fouemus corpus, qui vsus frequentissimus est apud medicos Veronenses in aquis Calderianis, in alijs autem locis & balneis non viget huiusmodi vsus. At Baccius lib. 2. cap. 19. de thermis: Fomentorum nullus inquit vsus esse debet in balneis naturalibus: quippe balneum vniuersam simul corporis temperaturam, atque eius affecti membri respicit: fomenta verò ipsa quodpiam veluti refugium sunt ijs, qui vbi non possunt ex aliqua occasione vti balneo, fomenta ipsa pro locali vsurpant remedio. Vel, vti fit ad Porretanas aquas, si ahibeantur circa peccinem fomenta his, qui sumptas minus reddunt aquas. Vt ego magnis viris Fallopio & Baccio subiungam meam sententiam, fons ex balneis medicatis non parui facio, potissimum ad balneum aquae fontis admirabilis & similes aquas quas ars calefacit, vbi etiam hypocausta quae calefieri possunt, qualia multa diximus esse in splendido edificio ab Illust. meo Principe instituto: in quibus commodè administrari potest aegris imbecillioribus, qui non facile solum subire possunt, aut certè diutius in eo manere. In ijs etiam, qui vnam partem corporis magis afflictam habent: quae maiori fotsu opus habet quam totum corpus balneo: Cuius sanè etiam fotsu externis accedente prudentia Medici, additis morbo & partibus conuenientibus augeri commodè vires possent, exempli gratia, si caput, ventriculus, hepar, & splen afficiatur, per fotsu impetrari quaedam possunt vel corrigi quaedam impressiones aquae medicatae, quae minus vtiliter in vna parte corporis existimantur balneando.

Fons.

Aq. Calder.

Apud fontē admirabile cubicula disposita ad fons administrationē

De caeno, crassamento, faece siue limo thermarum aquarum uè medicatarum, & eo deficiente in Balneo admirabili & fonte medicato Bollenfi quid substituendum,

C A P. XIII.

Omnia terra (inquit Galenus. Simpliciam) vin possidet desiccandi. Vnde & pinguis agrorum terra, quae colitur, vtilis est ad curationem omnium partium resiccatione indigentium, quomodo ea in Alexandria, & in Aegypto vtuntur. Vidi enim (inquit ipse) in Alexandria hydropicos, ac lienosos aliquos terre Aegyptiacae illucatione vti, qui sibi suras, femora, cubitos, brachia, tergum, latera, pectusq. linirent, ac perspicue iusarentur. Eundem in modum & veteres inflammationes, & laxos tumores, quae Graecis edemata dicuntur, hoc lutu persanat. Quinetia noui quosda toto corporis habitu aquos

Terra, quae vni siccat.

Executario
ad verb:
Galeni.

Lutum me-
dicamēto-
fū seu aqua-
rum medi-
catarum re-
fidentia.

Facultates.
Baln. S. Bart.

Vfus.

fos, ex inmodica hæmorrhoidum euacuatione redditos, inde manifestum sensisse auxilium. Et quidam diurnos dolores iuxta partem aliquam firmatos, profusus hoc luto sanauerunt. Hæc Galenus. Quam tamen facultatem haud equidem omnem terram, quæ colitur, æquè arboror obtinere, sed illam Ægyptiam maximè: quæ nimirum Nili quotannis diluuiâ recipit, ac tota harenosa idcirco, & salsa, & nitrosa redditur, pro naturali, quam diximus, soli illius fluminis qualita e. Nec terram solum dixit, sed lutum pingue. Hoc enim differe lutum à terrâ videtur, quod hæc cum aut pinguis sit, aut arida, aut compacta multis modis lutum dicitur si cum humido misceatur, seu terra simplex, seu mixta sit. Propriè autem ad huc usum, lutum intelligimus medicamento sum, quod in fundo medicatorum fontium residere solet. De quo & Plinius meminit lib. xxxi. cap. i. & vi. Utuntur, inquit, & cæno fontium balnearum naturalium vtiliter, sed ita si illitum Sole inarescat. Qui vsus hodie est frequentissimus. Ad emolliendum induratas partes: quo in genere balneum Sancti Bartholomei in Patauinis, est in toto orbe percelebre. Ad calefaciendum, ac sic candum, ad discutiendum, soluendumque contumaces in aliquo membro impasctas, materias, infixos (vt dicebat Galenus) alicui parti dolores æ mouendos. Ad roborandum denique, ac firmandum maximè iuncturas, ac neruosas partes. Est autem lutationis vsus duplex: post balnei vsus plures dies, & cum ipso balneo decem, vel quindecim dies, & vterque est laudabilis. Quo fit, vt ij, qui vel partikulam quampiam ex longo morbo, imbecillam confirmare velint, vel relictos tumores, vel dolores discutere, vel contracta membra extendere, vbi prius condocenter se præparauerint, ac balneo vsui fuerint plures dies, affectam partem luto huiusmodi, actu calido, & quale ex ipso fonte sumitur, illinant. Vel balneum ingredientur calidum summo mane, mox sole inualescente vtantur luto, quod subinde resiccatur, reliquo interim corpore, & capite defenso à sole, ad horam immutent. Vel factò cumulo nouum super imponant, donec resiccatur ad duas circiter horas, vel cadat sponte, vel amoueat. Tunc lauent eodem balneo membrum ipsum affectum, ac exiccant linteo, mox adhibito condocenti ad id quopiam præsidio, vel vnguento, vel oleo, vt dicemus, prandendum est. A prandio quatuor ad minus horas supersedendum est: hoc si quidem tempus natus re totum condonandum est ad digestionem aimenti primam, & vt quiescant interim affecta membra. Facta verò in ventriculo coctione (quo nomine parcius prandendum erit, quam cœnandum) ad lutum redeant eodem tenore. Vespere autem conscendant rursus in balneum, vel paulisper vtantur persufione, vt vna aqua, vnaque opera, & lutamentum abluant, & membra ipsa iam lutata confirmant, mox inungant, & cœnent. Sunt qui anasarcam patientes, prægressa aliqua diligentia (vt monet Aëtius) inter initia admisto ipsi lutamento ex discutientibus quopiam, totos (si oportuerit) illinant, moxque in fine in balneis abluant. Ad dolores verò, & tumefactiones laxas, & neruos contractos, affectam partem illinire à balneo quoque

vniuersa

vniversali satius est: ac ita asiduo illutamento uti, quod efficacius tū dissoluat, tum roboret. Utile vero, ac recipiendum quod Montagnana consuluit, ut qui contumaces id genus duritias, vel contractiones, aut balneo, aut illutamento curant, alique ad eandem intentionem proprio linimento, per reliquum diem, ac noctes utantur. Quale ipse habet, quod recipit, Olei sesamini, olei amygdalarum dulcium singulorum sesunciam: medullæ crurum bouis, sepi castrati, pinguedinis gallinæ, singulorum unciam: vitellos oui duos: croci drachmam: cum aceto postea, in quo dissolutum sit ammoniacum, conformietur linimentum: addito, si libet, pro narcoticis opio, aut chamæmeli floribus, ad dolorem leniendum Vel esto ex bdellio vnguentum apud Mesuem, vel aliud huiusmodi. Cinerei, vel falsi cæni illutatio tumores hienis aliarumq; partium, ac cæteras inflationes ex crasso, frigido, ac impacto alicubi phlegmate valenter discutit. Cocturas item ignium sanat vel etiam factas aquis feruentibus, si aut cinerem, aut calcem, aut lithargyri recrementa lutum præ se ferat, & ex terra ipsa, cretosaque intritum vesicas eleuari prohibet, vriginemque penitus abolet. Sunt qui illutamenta sibi arte quoque componant, quale extat apud dætiū, ad tumētes corporis emittentias: atramenti sutorij partes quatuor, aluminis scissi madefacti partes sex: luto fusco subigito, & ægro nudato, ac præloto, corpus illinito, deinde lauato, ac rursum eodem modo foueto, linito: quod vbi ter feceris cum rosaceo inungito. ægrumq; per totam noctem contegito, reperies sanum. Dortomannus de thermis Belhucanis: Utuntur cæno fontium vtiliter si illitum sole inarescat, teste Plinio: aut potius si prius impositum, & sole seu aprico loco arefactum eluatur, & deinde recens quoties inaruerit. Possimus eo vti liquido, exsiccato, vsto, quod tū exsiccabit magis mordaciusque erit nisi eluatur plantaginis seu rosaceo stigmatate. Fallopius de thermis cap. 16. Luti facultas est emolliendi partes induratas: cuius luti ratione balneum Diui Bartholomei in agro Patauino celebratum in toto orbe & balneum de aquis. Luto etiam hoc modo vti mur: Aeger habeat alueolū in quem imponat partem affectam, madefaciat eam in aqua calida balnei. statim superponat lutum primum parua quantitate, quā paulatim augeat, donec multum sit supra partem, quod sinet supra eam, donec refrigeretur, & tunc abiciatur, aliud superponatur, & id ter vel quater faciat: vltima vice abluat partem aquā balnei, siccet, inungatq; oleo aliquo, & pannis obuoluat exerceatque si potest: id faciat manè & vesperi. Lutum oportet esse calidum pro ratione morbi, habitus, etatis, temporis anni, & reliquorum supra dictorum. Solent vti luto spatio quatuordecim vel 15. dierum, idque vesperi & manè per horam & semissem: qui excedunt solent incidere in febres acutas, Paulatim procedendum vtendo luto, & paulatim desistendum. Nos qui luto in Bollesni balneo destituimur, eius loco succedaneum parabimus lutum ex puluere lapidis fissilis nimirū, bitumine, succino nigro & argilla cærulea (quam suggerunt loca fonti vicina & rime lapidis fissilis, quamque verisimile est & bituminis & lapidis fissilis naturam redolere) subactis ex aqua Bollesni ad luti vsq;

Vnguentū.

Illutamentum cinereum & salsum.

Illutamēta artificialia.

crassamentum: poterit etiam addi sulphur, ut facit Andernacus ad ramicem, ut dicitur suo loco: licebit deinde eo modo uti quo prescribit Baccius, Dortomanus & Fallopius, æstate ad Solem, vel si cælum minus calidum, ut plerumq. existimo esse circa fontem mirabilem, ad ignem aut ad vaporem ebullientis aquæ in vaporario, destinato ad vapores recipiendos, vel in hypocausto.

De victus ratione quæ in sex rebus non naturalibus dictis consistit, ijs obseruanda quæ aquis medicatis vtuntur, quidque post vsum tandem aquarum sit faciendum.

C A P. XIII.

Non cadent in specie victus ratio omnibus conuenit, qui aquis vtuntur.

Parcius prædendum quam cœnandum lauantibus.

regula generalis.

Etibi vtentibus aqua medicata non cessi.

Cùm varias ob causas in usum veniant aquæ medicatæ, & varijs sint præditi temperamentis, varijsq. morbis obnoxij, qui ijs utuntur: difficile est victus rationem præscribere, quæ omnibus ex æquo conueniat. Qui enim podagricorum effectuum causâ defluxionumque ad aquarum usum accedunt, his non est dubiũ quin victus præscribendus sit tenuior, ubi humores frigidi, viscidique: At si non ex eiusmodi humoribus pendeat morbus, quis non videt pleniorẽ victum & posse & debere interdum usurpari? Quæ in re quoque affectuum constitutio obseruanda pertinax aut leuis, quique facilius cedat. Sicut quis tamen expectat quid nobis de victu sit sententiæ, eiusmodi proponemus rationem quæ cum latitudinem habeat quandam, possit utentibus quibusuis obseruata prodesse. Et primùm quidem illud pro confesso accipiunt plerique, quod aliàs in quæstionem tamen solet vocari: parcius prandendum esse quam cœnandum his, qui balneo uti volunt. Rationem adferunt, ut vesperi quoque balneo uti possint: Cauent scilicet illi, ne si largius prandeatur, diutius protracta concoctio vespertinæ lauationis oportunitatem excludat: Scitum enim est medicorum, vi balnei euocatum ad exteriora calorem hærentem in venarum trunks cibum minus feliciter concoqui, crudumque in venas rapi, vnde obseruaciones & ex ijs pendentes morbi infiniti oriuntur: Quod cum ita sit, illud in genere potius suaserim, siue de matutina siue vespertina lauatione inausdiatur sermo, non prius in solum esse descendendum, quam absoluta sit concoctio: quæ cum in alijs maturius, in alijs seriùs absoluatur, nullo horarum numero circumscribendum hoc tempus esse videtur. Sed vnusquisque suæ naturæ & idiosyncrasias conscius ubi ex cessata ventriculi grauitate descendisse cibum nouerit, intrepidè se aquis committat. Utq. cibum modicum bonique succi exigimus, ita quoque & potum intra mediocritatis terminos requirimus: qui qualis esse debeat mox explicabimus, ubi prius cibos aquis medicatis utentibus ex usu futuros, obfuturosque recensuerimus. Probantur quidem quicunq. boni sunt succi & concocti faciles. Cibos sequentes concedit Montagnana lib. de balneis tract. 3. Panem recentem benè fermentatum & præparatum, carnes pullorum, vitulorum, hædinas, agni unius anni.

arietis iuuenis, anatorum, perdicum, phasianorum, leporum: Inter herbas ez-
tam, spinachiam, borraginem, faniculum, petroselinum & similes: iuscula ex
ciceribus rubris vel albis, panico, bordeo. Aceto, inquit ille, aliquando uti possunt
vel (si timeatur nocumentum propter nervos) succo aranciorum, malorum pu-
nicorum acido dulcium, & similibus incidentibus, aperientibus, non multum
astringentibus. Idem in tract. 2. permittit aues non degentes in aquis, oua, pisces
non viscosos, caseum recentē, lac coctum, colostrā & alias partes lactis conueniē-
ter assumptas. Quidam laudant rupicaprae carnem ac ceruinā, iuuenem sanā
non improbarim. Scribit Plinius lib. 8. cap. 32. Februm morbos non sentit ceruus
quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes feminas scimus omnibus
diebus matutinis carnem eam degustare solitas, longo aeuo caruisse febribus.
Non improbo etiam iuscula ex auena, ouis & oryza, nec cerasa acidodulcia
rubra, amygdala, ficus, passulas, limones, citria, arantia & mala punica, pyra &
poma tostā cū aniso, & cotonea cocta, in sine pastus sumpta, salmones paruos &
locustas fluuiatiles. Prædictis addit Andernacus: Iuscula sint ex capris pullisque
cohortalibus elixis, deinde etiam eorum carnes: ex venatione capreoli, inter aues
autem attagenes, palumbi, turdi, & turtures, omnesq; auiculæ montanæ: ex pi-
scibus saxatiles, thymali, lupi, trutæ, funduli, perca & id genus. Potus sit vinū
album & non acerbum austerumq; sed modicē astringens, tenue, clarū, leue &
generosum. Vesperi etiam rubellum stomacho optimē conuenit. Si vinum valen-
tius sit, rectē aqua cocta diluitur, quod dimidiū calicis instar vna vice sumi po-
test. Nam satius est modicum singulis vicibus, quam copiosum simul assumere.
Hæc Andernacus, cui improbantur in hoc casu oua dura, fruxa, caro agnina lepo-
rina, nec non grandium, animalū præsertim sale & fumo indurata, ut bubula,
hircina, ceruina, suilla: quanquam iuuenum adhuc ferarum aliquando concedi
possit. Inter aues quæ pedibus nituntur, anatum, anserum, pauonum, & gruam
esus obest. Ex piscibus indurati, glutinosi, molli carne præditi, anguille, cyprini
qui vulgò carpe dicuntur, & tincæ minus laudantur. Inter olera brassica &
quælibet legumina, poma, omnes surculorum fructus: insuper acida om-
nia, salsa, lactaria, omne genus pistorium, pulmentaria ex farinis facta, pa-
nificia, caseus. Vinum non sit acerbum austerumque. Aqua cruda & frigida nos-
xia est, vinumque dilutum, maximē autem refrigeratum: si tamen valentius
sit, rectē aqua cocta diluitur. Non malè dudum Montagnana similia docuit
cons. 303. & inter alia, ut qui balnearent cauerent à cibis valde frigidis & qui
facile corrumpuntur, lacte cerasis, & alijs fructibus valde humidis aut valde
calidis & acerbis, aromatibus, allijs, cæpis & similibus & totaliter ab aqua
frigida, nec bibant in balneo: esse enim valde nocuum potum. Item de bal.
tract. 3. Omittant lactucas & reliqua olera, & fructus frigidos secos: ut pyra,
castaneas, stonia, & vitent coitum propter resolutionē humidi substantifici.
Digna consideratione sunt quæ ex Baccio lib. 2. cap. 20 sequuntur: Alimenta
tres conditiones in totum obtineant: ut sint boni succi, concoctum non difficilia

Ceruina ca-
ro impedi-
t febres.

Potus.

Cibi aqua
medicata
ventibus
interdicti.

Alimenti
cōditiones.

& quæ gustui inoffense sapiant. Sunt rursus de primarum rerum delectu, quas
 rum multa efficacia est ad sanitatem tuendam, hæc communissimæ regulæ: pri-
 ma, ut ipsa regio aëris habeatur inculpate sani: secunda ut aquæ quæ in potibus
 sumuntur & cibus, sint sincere, sanæ, & laudabiles incolis qui bibunt eas, nec
 balnei aquâ utantur, ut quidam perperam faciunt: sit panis benè fermentatus,
 & conuenienter coctus, non calidus ut statim è clybano mittitur, nec vllatenus
 vitiosus, nec compactæ massæ, & duorum ad summum vel trium dierum. De res-
 liquis, balnearij quidam medici à balneis interdicitur rebus omnibus æzymis pas-
 stilibus, herbis præsertim crudis, piscibus, caseo, recocta, butyro, lacticijs om-
 nibus, fructibus, leguminibus, acribus, salitis, frixis & id genus alijs liberæ via-
 te. Sed hæc nimis exacta est regula, nec seruetur in balneis: sed communiter
 cum laudentur bonæ carnes, oua recentia, & condimenta familiaria, haud pro-
 pterea intelligas interdictum esse, ut aliquando non liceat pro ratione transire
 ad fructus, atque herbacea, ac id genus alia minùs regularia alimenta. Nam ius-
 re balnei (vti diximus) nulla fit præscriptio, nisi ut electa sint omnia. In primis
 autem de vinis danda est opera, ut vina eligantur sine vitio, mediocris substan-
 tiæ & quæ facillè nutriant, minùs austera, neque dulcia: nominatim verò hæc
 potissimum careant noxa ut non sint fumosa, quæ caput tentent, vnde bibentes
 in somnū præcipitant, multisque defluxionum generibus redduntur obnoxij.
 Ex æquo subaustera laudantur potius, quam quæ exactissime penetrant: hoc
 enim penetrationis nomine cauendum aliquibus est, qui per balneum, ac ieiuniū
 dum penetro ac sitibundo corpore fatiscunt ad pocula, statim in prima mensa
 panem ex vino puro intinctum ingurgitant: nocet enim subitus vini occurfus
 nervosis partibus, ac iuncturis, viscera inflammat, quæ scilicet attrahunt vi-
 num avidius: penetrantibus verò rebus ac liquoribus præsumptis, vix ulla pe-
 riculi excusatio est, quin dilatatis per balneum poris, & corpore cibi indigo,
 quam citissime quæcunque ingerent alimèta, ea incocta statim ad penitissimas
 usque partes protrahuntur, quæ multarum sunt agritudinū, causa hoc tamen
 vitio damnanda veniunt imprimis nostra acetaria, quibus iam adeo vesci con-
 sæuimus in antecænis. Nam earatione fuisse diuersum morem apud anti-
 quos existimo, qui assiduis utebantur balneis, ut postponerent cænæ acetaria
 non anteponerent: nimirum quia exercitatis ac lotis, timendum fore videbatur
 ne primo statim occurfu acetariorum lederent inanem ventriculū, sicque cor-
 pus facelicum succo statim imbuerent non satis utili: & contra, approbatam
 diutissimo usu consuetudinem legimus, ut ab ovis, perinde boni nutrimenti cibo
 suis cænæ inciperent, & finirent ad mala: vnde ortum prouerbium, quod læ-
 gitur apud nostros Latinos, Ab ovis ad mala. Veri autem simile fit, per abusum
 postea quorundam, præsumi cæpisse acetaria, proritata nimirum per oxygarum
 ac lactucas auiditate, quod videtur subnotasse Martialis in carminibus. Xenys d.

Claudere quæ cænæ lactuca solebat auorum,
 Dic mihi cur nostras in hoat illa dapes?

Ad exemplū scilicet illud, quod ponit Cato in libro de re rustica, Si voles inquit, in conuiuio multum bibere, cœnareque libenter, ante cœnam comesto crudā brassicam ex aceto, quantum voles, & item ubi cœnaueris, comesto alia quinque folia, reddent te quasi nihil ederis, biberisque, bibesque quantum voles. Porro victus ratio in balneis, non solum de regimine circa cibum & potum intelligenda est, sed de omnibus etiam rebus, sine quibus, dum vivitur, neque corpus consistit, neque vita: de somno scilicet & vigilia, motu & quiete, excretis & detentis, animi affectibus, atque de aère, locoue in quo versandum sit. Ea quæ aliquis minus accuratè neglexerit, vita etiam immuni, in varias transire solent affectionum causas: multo ergo maiori diligentia præscribenda sunt ac seruanda in balneis, tum ut non impensè noceant, tum etiam ut promissas balnei utilitates non defraudent. Primum itaque de somni & vigiliæ ratione præsciuisse hoc est operæ precium quod somnus balneis est aduersissimus, dormiendum his, qui balneo utuntur, noctu, & minus etiam quàm consuetarum horarum interuallum: nec tamen ad multam noctem vigilent, quominus cogantur peruigilia noctis supplere die: imò quantò dulcius interdiu somnus obrepserit, tanto cautiùs, & quasi insidiosus syrenum cantus, euitetur: in uniuersum enim omnis somnus nociuus est, si intempestiuè ineatur: omnis autem intempestiuus dicitur: qui præter naturæ ordinem sit. Ordo vero conueniens naturæ est, ut dormiendum noctu sit, non interdiu. Est ergo somnus nocturnus, qui super unam horam ad minus, vel etiam duas post cœnam leui præmissa exercitatione ineatur. Tantū vero dormiatur spatium, quandiu perfecta sit in ventriculo coctio, septem ad summum horarum, nonnullis minus, pro virtutum nutritioni inferuentium, facultate. Hic verè quies, ac dono diuini mortalibus à Poëta dicta est, quæ animi ægritudines obliuione delet, spiritus uiuificat, calorem unit, concoquit quæ concoquenda sunt, & inæqualia reddit æqualia, lassitudines abolet, intentam laxat, dolores alleviat: quæ omnia neccessaria sunt in balneis emolumenta. Intempestiuus autem rationem subit immodicus, si peracta scilicet concoctione diutius dormiatur, quem terminum plerique à consuetudine definiunt. Hic enim inter alia, hoc potissimum adfert incommodum, quòd ne excrementa suo tempore expellantur, impedit. Damnabilis igitur ac noxius somnus immodicus, noxius & diurnus, nocentissimus vero diurnus ad balnea naturalia, duabus præcipuè de causis. Prima quia impedit operationes balnei, siue (ut melius dicam) naturæ, balneo præsertim in potibus sumpto. Nam iuuare, sanare, mouere, superflua expurgare, non ipsius balnei, neque medici est (sunt enim hæc instrumenta) sed naturæ opera: natura verò consopita, non perficit, sed relinquit, relicta aliquando vincuntur, reducunturque (ut aiunt) ad benignum pro robore virtutis: persæpe verò redundant, & perinde ut res ex toto præter naturam, in aliquam corporis partem deorsum patrescunt: & non sine flagitio, cum aliquos ob hanc solam causam viderim in balneis lassisse vitam. Altera causa cur diurnus somnus dānetur, est quòd is somnus non naturæ est, sed à facultatibus

Somnus.

Somni tempestiuus commoda.

Somni intempestiuus incommoda.

minerarum vaporibus excitatur: qui primò quidem caput aggrauat, immoderate calefacit, & deinde humores ex capite colliquando, fluxiones concitat: fluxiones verò ubi in subiectas partes fiunt, omnis vitij fiunt genitricēs: alios enim de fluxu facto impetu in principem aliquam partem, repente suffocat: alios videt qui cum aqua balnei, non bene digesta & corrupta, euomerunt animam: alios resoluit, nervis oblaesis: alijs tussim contrahit, alijs tabem, alijs alui profusiuas: alijs in aliquam partem imbecillem mediocris notæ delapsa, vel inflammatioes inducit, vel erysipelata, vel apostemata id genus aliqua. Quæ equidem somni pericula eo velim diligentius unumquemq; nosse, quo inter balnea nullum est accidens frequentius illo, neque molestius. Ad quam sane cautelam duo hic præcepta repetenda sunt: unum quod iam paulo ante diximus, ut parçè, & tempestiue prandeant, ac omittant interdum cœnam, est enim cibus somni materia qua aucta augetur & somnus. Alterum præceptum est, si somnus aliqui urgeat, ut medicetur, ac euitetur per remedia. Hanc verò cautionem à somno, exercitij ratio confirmat in balneis, quod ad potulentas aquas inter pocula ipsa faciendum idcirco diximus, quoniam moto corpore integra magis euacuatio fit, ac somni materia tota educitur. In lauacris autem à balneo quidem, & à cibo quiescendum, subinde certis horis moderatè se exercere conuenit, ut vaporum balnei reliquæ, quæ caput aggrauare solent, & somnum inducere, excutiantur. Si quis verò ad motum ex imbecillitate, vel ægritudine sit ineptus, exercitij loco, si ex usu sint, gestationibus uti poterit vel leuib; frictionibus. Quod frictionibus quoque interdicanter, puta ob ulcera, vel dolores, vel imminentem aliquam fluxionem, hi studeant per latas vias, & maxime per aluum, naturales saltem vacationes habere. De animi autem passionibus, quoniam corpora sequuntur animas, animæq; velut nauta nauigium, regunt corpora non mediocrem sane curam habere oportet. Perturbationes ergo animi omnes eliminant & præsertim à cibus, si velint quoque corpus optata perfrui iucunditate. Curas omnes imprimis obliuiscantur, iram amoueant, tristitiam, timorem, impatientiam, omnem causam sollicitudinis. Et contra: cum firma spe, ac fiducia balnei, omnem suauitatem quæ è rebus exterioribus perficitur, sibi procurent, quantum possunt. Verbis utcunque, & gratis sodalium inuitationibus indulgeant: semper dati illius præcepti memores, ut à nimio luxu se temperent. Eadem quoque de causa ad venrem iocosam quam loque indulgendum, ceterum ludentem omnino excludant: ne hanc aliquis per omnia detestetur, gratis sonis, musicis, & cantionibus delectentur. Minus legant nec studeant, ac parcius ardua nimium commentaria, quantumuis delectare ea animum videantur. Ad mentis torporem euitandum, somnumq; arcendum ac meridianos æstus, quos oportet cum quiete traducere, varijs alijs oblectamentis, ludicrisq; citra fastidium, paulisper sibi indulgere poterunt. Quo in genere cum sint aliqua per molesta, quæ maiore animi indigent studio, quam difficilis admodum in re aliqua speculatio, omnia huiusmodi explodantur: & ex æquo omnes ludi, qui ad

De somno
præceptio-
nes.

Exercitium,
&c quies.

Animi
trahit. ar. a.

nequitiam, anxietatem, ac insolentiam prouocare valent, sacro ipso iure balnearum interdicantur. Deniq; de ambientis aëris constitutione: aër quidem, ^{Aër} quem velimus, nolimus per habitum continuo inspiramus nõ solum inspiratus inima corporis penetrabilia sua qualitate afficit, verũ ipso etiã ambitu, ubi quidpiam à sua tẽperie recesserit, fit nocentissimus, maximè in balneis, ubi peruium usquequaq; corpus efficitur, & aër ipse pro sui tenuitate exquisitè penetrans, statim soluitur, cõmouetque, præsertim cerebrum, magis nocens suo occursum corpori, quã aqua frigida. Sit ergo locus boni, atque laudati aëris ex natura: ubi rursus tempore balnei, omnẽ caueant cali intẽperiem, nempe æstus, frigora, vehemens flatus, Luna radios. Prohibendũ quoque esset pro aëris salubritate iure publico, ut iuxta balnea neque lina maceraretur, neq; canabis, neq; coria neque id genus alia in aquis fetetia, quæ postmodũ lacunas aquarum relinquunt putidissimi balitus, itaque aërem, autumno potissimum, insalubrem reddunt. Esto habitatio alta, ad orientem, vel occasum hybernũ spectans, lacunis quantum fieri poterit auersa (quæ præceptio saltem in posterum in balnearijs structuris seruabitur) non terrena, non humida, nec quæ facillè vitiosas lanugines in pariete contrahat. Inter primas autem partes collocanda esset ad ipsa balnea, & ad ipsos fontes porticus spaciõsa, ubi non solum salubres diei captaret auras, sed quæ ad usum potationum in matutinis faciendarum esset idonea, ægroq; bibentes ab insultu, ac frigore aëris defenderet. Tales videmus ad magnifica balnea, antiquaq; præsertim, ordinationes: Nam quæ scaturigines sub dio à bibentibus frequenter tantum, non adeo aliquos sua salubritate possunt iuuare, nisi cautè ministrẽtur, quàm multo plures ob incommodatam ledere. Sint & lauacra ipsa sub diuerso forio, vel prope diuersorium benè collocata: sin minus, contra infestas aëris constitutiones, benè assamentis sint munita, ac storeis, & quæ opportunis ministris omnino nõ careant. Vbi verò loci situs non adeo tutus, ac balnea pauperis impense extiterint, pro frigore, imbre, aut graui nubilo obstante, eoq; magis si æger imbecillus sit: tunc satius fuerit priuatas in diuersorio paratas habere tinas, ac tepesacto per caminum aëre, lauaciones exercere.

Errores insignes & abusus nocui admodum, qui committuntur ab ijs qui sine consilio peritorum Medicorum, vtuntur aquis medicatis potu, balneo, vel alijs modis.

C A P. X V.

Antequam à balneo profecturis regimen præscribamus, expedit abusus qui ab ægris in thermis passim comitantur, notare: eoq; grauiori censurã quanto isti errores hoc seculo latius grassantur. Apud Romanos, inquit Dor romanus, Principum aucta luxuria, publicæ balneæ extrui cæptæ cum alibi, tũ Romæ in modum prouinciarum, si Amiano credendum, in quibus etiam cum plebe Principes promiscuè lauabantur, puta Commodus, Gordianus, Galienus

Romanorũ
luxus in bal
neis.

iuniores: alijs ter, quinq; uel septies æstate, bis uero hyeme in die lauiffe, & in thermis cœnitasse placebat, ut tradit Capitolinus. Admittebantur unã femina, ne uoluptatis lenocinio quid deesset. Deinceps decrefcente Romani imperij potestate, decreuit pari passu luxus cupedia: sic ut infrequentior post thermarum fuerit usus. Dum Dominus de Puiſſum thermarum Belilucanarum effectum in se agniturus vires promulgat vix quartus elabitur annus, quo tanta hominum multitudo in hunc usque diem bis quotannis eo confluit, idq; nulla habita affectuum, temperiei, ætatis, vitæ antea, sexus, regionis cæterorūq; distinctione, ut viliores thermas post hac ob abusum quam famosiores ob usum fore sit metuendum. Ferulã digni, qui (causarum indicatione aliter suadente) calidis simul ac frigidis eundem fontẽ sine discrimine usui fore contẽdunt, &c.

Concurſus promiscuus ad Bellucanas, animaduersione dignus.

Abusus in potu aquarum medicatarum.

Abusus in dierum numero.

Ex mala victus ratione in balneo, febris alijque affectus praxii.

Susque deque omnẽ victus rationẽ facientibus interdica balnea.

Abusus Romanorũ nimio aquæ medicatæ potu.

Incommoda ex nimio aquæ potu.

Taxantur medici indocti.

Germanorũ in balneis error quoad victum & solum, non ferendus.

Turpius labuntur in thermarum usu, seu ab usu veriũ, cum cunctis quantitatẽ potuũ tantam quantã capere possunt, præscribunt. Contra nature & artis medicæ præcepta faciunt qui ad potus satietatem se saturant. Qui existimant potum triduanum, quatruiduanum & deinde balneum totidem dierum sufficere, temerẽ credunt. Montagnana tract. 2. Conf. 100 de balneis Patavinis: Qui voluptatis inquit ergo balnea querunt, qui absolent esse repleti & nulla victus ratione vtuntur, balneando incidunt in febres putridas & alios prauos affectus. Communis modus comedendi & bibendi in balneo lasciuia est: Si cibi siue potus sint calidi actu & potentia, augent caliditatem, & à balnei calore disponuntur ad corruptionem & putredinem. Si sint frigidi impediunt ne dissoluantur quæ per balneum oportet dissolui, & obstructions faciunt difficiles curatu. Siue sint frigidi siue calidi impediunt actionem caloris innati. Fallopius de thermis cap. 11. Si æger sit inobediens, velit interdum dormire, omnino indiscriminatim comedere & quacunq; hora, & similia agere, quæ essent in causa ut aquæ potius obessent quàm prodescent, non exhibeatis illi ullo modo thermales aquas, etiam si ratione morbi conuenirent. Abusus ille erat insignis de quo Plinius lib. 31. cap. 6. vbi scribit de ijs qui videbantur sibi magni viri qui maiorem copiam illarum aquarum bibissent: Vnde aliqui tantum bibebant, & tumidi adeo fierent, ut annulis quem gestabant digitis tegeretur à cute. Fallopius scribit lib. de thermis, cap. 10. se vidisse quemdam Presbyterum qui tantum Aquæ rianæ aquæ biberat, ut trium dierum spatio tumidus ita manserit, ut non amplius ab aliquo agnosceretur: excreta illa aqua, desisse tumorem, & redisse ad pristinam gracilitatem, refrigeratum tamen illi mansisse totum corpus. Idem Fallopius de thermis, cap. 11. Sunt Medici qui postquam valde defatigarunt ægros & aliquando præter rationem, & institutum viderint res non succedere statim, nulla habita alia consideratione, relegant ad aquas thermales tanquam ad anchoram sacram, in eo peccantes. Andernacus, In Germanica gente quidam totos dies noctesque mergorum instar balneis incubant: cibum potum que in eis ad satietatem usq; sumentes, nullo vel breuissimo spatio ad alium deijciendã interposito, aut saltem exiguu, ad illa reuertuntur. Nuper apud Rhetos in balneis

neis Fauorinis vidi nonnullos tum cibo repletos tum prorsus ebrios in illis obdormire, vt mirum fuerit eos cruditate, colicisque aut alijs perniciosis morbis nō laborasse, & vires eorum concidisse, aut febre, aut lippitudine correptos, aut subita etiam morte oppressos esse. Idem Germani nostri phidors regi, si quantos bibūt, quod tamen variū accidit, id in ipsis balneis plerunq; eademque hora & die faciunt, qua balneis insident magno errore & incommodo. Nam quæ per alium & vrinam excerni debent, balnei calore per totum corpus rapiuntur, fiuntque humoris motus contrarij. Idem, In Germania Medici agris alijs octoginta, alijs nonaginta, alijs centum, alijs plures lauationis horas imperant, cum tamen ignorent quot quisque ferre potuerit. Hinc fit communiter, vt qui multis horis quotidie lauant, diebus octo aut quindecim curationem absoluant, qui paucioribus 20. aut 30. Verū sine vllō ordine & iudicio. Idem, Valde errant qui tam diu lauandum esse censent donec cutis erodatur. Nam inde sæpius apertiones vel obstructions aliq; multi affectus oriuntur, qui ad mortem vsque perseuerant. Quare non est expectanda exulceratio. Nonnulli violenta & continualauatione vim naturæ inferunt, & ne sic quidem cutis ruborem contrahunt, sed mortem potius sibi accelerant, aut tantam viscerum imbecillitatem accerunt, vt nunquam ea ad pristinum robur restituere possint. Idem de aquis Fabarijs

Pseffers : Vidi nonnullos qui totos dies noctesque per integram septimanam aquis insiderent, non multum medicinae præceptis obseruandis solliciti : cibum potumq; in laua res sumebant, somnoque indulgebant: Diuersiorum incommoditas, angustia, & spurcicies, & sepe tantus fetor vt animi defectionem hominibus paulò humanius educatis accersat. Reinerus Solinander de caloris fontium causa lib. 1. cap. 1. Est in Sicilia fons calidus, cui non solum nomen ex superstitione est impostum, sed ex rerum naturalium ignoratione ridicula quaedam obseruantia accessit : vt scilicet vnicuique morbo curando sua propria sedes attribuat'ur, quasi immutatis sedibus impossibile sit, eadem tamen in piscinâ, eorum conualescere Item in epist. ad Vincentium Arnulphinium patricium Lucense n : Grauius incusabam vulgarem aquis sponte calidis vtendi modum, qui nobis Medicis cum vulgo passim communis est, siue potionis siue lauacri, siue stufe vsus intelligas, siue etiam embroche. Hæc cum ego ostenderem, doceremque vicina Porretæ balnea admodum salutifera propterea hoc tempore iacere neglecta quòd elapsis his annis patres nostri perperam ijs essent vsi: Idem eo tempore vestris salutiferis alioquin & celeberrimis balneis euenturam prædixi, nisi occurreretur : quandoquidem, quot quæso ex innumeris qui ad ea confluunt valetudinis ergo sanitatem recuperant profecto pauci : neque id ratione vlla quam quòd passim sine discrimine ijs & ratione vtuntur. Multi eò ablegantur à Medicis, qui alijs remedijs minori negotio restitui possent : nonnulli eò amantantur quibus omnino non sunt ex vsu. In *υβροχῆς* Corsenæ balnei, plurimi salutem quaerunt capite calido siccoque & destillationibus salis calidisque affecti : quibus tantum abest vt profint, vt etiam mirum in modum obfint &

Error in præ-
fic-ib-ndo
balne s cæ-
pore.

Erosio cu-
tis, neuiq;
baln. termi-
nus esse de-
bet.

Error lau-
tium in Fa-
barijs.

Superstitio
ridicula in
fonte quod-
dâ Siciliæ.

Baln. Porretæ
vicina
propter ab-
usum ne-
glecta.

Medicorū
error.

Noxa ex ab-
usu *υβροχῆς*
baln. Corsenæ

grauiter noceant. *Ville aquarum calidarum omnibus eadem quantitas potanda datur in quibusuis morbis, in quacunque corporis parte affecta: item in diuersis ætatibus, in diuerso sexu, intemperaturis oppositis etiam conceditur eadem aqua & eiusdem assumendæ quantitas datur, hocque eodem fit tempore eisdemque conditionibus. Unde euenit ut pauci perexiguam inde inuamentum percipiant: multi nihil inueniunt, ut taceam quod plerique detrimtum perferant.* *Gœbel. de thermis S. Iobi lib. 1. Hic mihi non est silentio prætereunda peruersa quorundam consuetudo, qui, quocunque tandem conflitentur morbo, siue externo siue interno, magna valetudinis iactura & Medici contemptu, intempestiue lauunt, atque in ipso scilio potitant, pergræcantur, dormiunt, sæpenumero etiam vix à venere se abstinent. His si quid sinistro accidit, id balneis imputant, melius ante ac post balnea habuisse se dicuntantes. Qualis autem vsus talis & successus: ipsique adeo temeritatis inconsultæ sibi pœnas accersunt: ex quo fit vt thermæ, ex se quidem salutare, propter abusum malè audiant.* *Pantaleon de thermis Tigrurinis cap. 20. admirandum proponit abusum circa scarificationes: maiorem partem existimare se non euacuasse, nisi corpus oneretur incisis cucurbitulis quasi senti eto erinacei horreret: cum sæpe potius eis esset emendus sanguis: uti quibusdam scarificationes utiles, ita etiam nocuæ macilentis & ijs qui frigidis fluxionibus obnoxij: addo accelerari senium & mulieres citò deformes reddi. Idem subiungit: Qui thermas adeunt non repurgato corpore, ijs subtiliores humores resoluuntur, crassiores condensantur: vnde magna nocumenta: alijs eliquati humores petunt faciuntque animi deliquia, alijs nauseam inuehant, alijs pariunt obstructiones hepatis & splenis, excitant febres, icterum, & alios morbos. Idem ijs euenit qui voluptatis ergo balneant: hinc fit vt multi sani ad thermas profecti, ægroti domum reuertantur: que culpa non thermarum sed ineptorum hominum qui consilium non petunt: In consilium enim aduocandus fidelis & peritus Medicus de purgatione instituenda. Euacuatio bona quantitate non est metiendæ: multa diebus itio quibusdam plus obest quàm prodest: Instituenda purgatio pro diuersitate humorum, interdum secunda vena: quæ omnia requirunt prudentem & doctum medicum. Verùm, prob dolor! apud has thermas & penè per totam Heluetiam grauius peccatur, quilibet se Medicum iactat, cui ne brutum quidem animal turò committas rixotemus, agirta, odontobryptes, theriace falsæ institor, vetula, Iudæus, caruifex, magna pellicetur, ac non solum simplici vulgo sua garrulitate sed etiam Satrapis imponit: phaleras ostentat, curatos commemorat: de læsis & deceptis altum silentium. Si quid didicit, sinistro usu peccat: vno calopodio omnes calceat: conatur cum summa temeritate omnibus morbis mederi. Vtile esset, si obseruaretur mos Italiæ, Galliæ, & quorundam præcipuorum locorum Germaniæ, vt de suis medicamentis à peritis medicis examinarentur. Tum verò mysterijs maleferiatorum patefactis, in clara luce apparerent eiusmodi belli homines numella aut exilio digni. Factum est vt dum esa*

Abusus in
scarifica-
tionibus.

Nocumēta
omissæ pur-
gationis
præparato-
riæ.

In Empiri-
cos & cir-
cūforaneos

sem in thermis Helueticis, etiam ibi esset Iudæus qui senominabat Simonem & medicinam faciebat: ad eum confuebant multi electuarium magno pretio ementes: Ibi tunc eum quoque consulit Polemarchus quidam emeritus Zugen-
 sis: Iudæus sanitatem pollicetur acceptis aliquot coronatis: Cum frustra essent omnia, aduocor & ego, comperio phtihiscum, balneum ei valde nocuum: sciscitatus diligenter quid dedisset Iudæus, comperi illum habere ollam plenam succo baccarum sambuci inspissato, ad bæ libram scammonij, cuius dabat interdum drachmas duas eum vnica semis rob de sambuco, exigebatque coronatum: atque is quidem ἀναρπάξυτο nec scribere nec legere poterat: quare vebementer increpui hominem, vt qui multos perdidisset & decepisset, breui moriturum Polemarchum (quod etiam euenit) quo prognostico vsus nolui ei medicamenta exhibere, sed consului vt domum reuerteretur. Iudæus territus aufugit. Vereor ut similes multos habeat Heluetia: sed, vt dicebat ille. Mundus vult decipi. Atque hi quidem abusus & errores in alijs aquis medicatis: à quibus ne nostræ quidem in hac sua infantia, vt sic loquar, immunes Vidi enim qui plus iusto biberent, vim etiam naturæ inferrent: simul semelque sine more modoque pocula ingurgitarent & solio vterentur, susque deque facerent omnem purgationem & præparationem, qui neglectiois suæ panas grauioris bus morbis afflicti luerunt meritas: cum non tantum impunis interim, sed & salutaris sit vsus legitimus ex consilio Medici docti institutus: (Nam ab agritis quid sit expectandum Iudæus ille satis superque docuerit) quales multos habet totus ille tractus.

Iudæi im-
 postura
 flaginosa &
 perniciosa.

Quæ nam vitæ ratio esse debeat proficiscen-
 tium à balneis.

C A P. XVI.

Balnearum verò ad vsum sicut diligens præparatio requirebatur, & in usu ipso seruanda erat, quam præscripsimus methodum: ita post balneum recta aliquandiu vitæ ratio teneri debet. Non enim pluris est, aliquid bene incipere, ac diligenter prosequi quàm feliciter absolucere. Id autem cum singularis obseruantie esse debeat: ut communiter tamen dixerim, quamdiu quis non senserit se belle esse restitutum, à susceptis vitæ præceptis non debet discedere. Pauci enim in magnis morbis, solent in ipso statim balneo insignem aliquam experiri vtilitatem: sed ad tempus, tardius aut citius pro virtutis robore, pro affectus magnitudine, pro ea quam sensauerint victus ratione: Alij ad viginti dies iuuari videntur, alij post mensem, alij amplius, dum sanè in dies virtus ipsa euadat robustior. Imò quarundam balnearum est certus terminus efficacie ac iuuamenti, quæ seu propria natura, seu celesti virtute, perparum solent non decurso anni spatio prodesse. Quarundam verò singularis condecentia videtur ad hominem, vt huius quidem semel profue-

Susceptum
 vitæ regimē
 à baln. con-
 tinuandum.

Balnea non
 eodē sem-
 per modo
 & tempore
 vires suas
 exerunt.

rini: huic verò visa semel inutilia, secundo, & tertio anno reiterata fuere vtilia. Quin etiam hoc longa veterum obseruatione compertum est, ea balnearum iu-
 uamenta firma esse magis; & certa, quæ non subito, sed ad tempus post vsum
 balnei sentiuntur: quod quidem in magnis, ac inueteratis affectibus intelligen-
 dum est, qui quid de paruis, ac leuibus sit. Sublatet enim in his, quæ repente
 operantur, vis aliqua vt plurimum: & natura vim non tolerat subitam, & mini-
 me in magnis affectibus: Longo enim curantur tempore, iuxta Hippocratis sen-
 tentiam, quæ longo item tempore contracta sunt vitia: quæ vero breui, breui.
 Profecturi ergo à balneis, hinc incipiant conceptæ spei, ac salutis seruare ratio-
 nem, vt si multo interuallo absuerint, ad posterum diem, atque etiam tertium
 differant: dum sane immanes à ministerio balnei, se recreent. Postea se cautè ex-
 ponant itineri, maximè si pedestri eant itinere, vt duriores quotidie visuntur,
 ac sani. Nec minus qui equo vehuntur, maximè imbecilles lassitudinem quan-
 tum fieri poterit, euitent, æstum, fastidium equitandi, & alia eius generis, quæ
 vix enarrari possunt viæ incommoda. Imò si algor aëris, vel pluuia intercidat,
 vel in lectica vehantur, vel in arceris vulgaribus, non equitent. Somnum, famem
 intempestiuam, eoque magis exbausti in balneis non sufferant. Ad postremum,
 ubi domum peruenerint, post gratiarum actiones Deo Optimo Max. consilium
 prudentis medici inueant. Qui per spectis eius dispositionibus, iuuantibus ac no-
 centibus ab usu balnei, salubria, & quæ iuxta naturalem statum inuenierit, con-
 seruabit: & si quid à propria natura recesserit, ad pristinam symmeriam resti-
 tuat. Nam usu uenit frequenter, quòd ex diutina aliqua consuetudine victus,
 exercitij, medicationis alicuius, paulatim aliqua à propria recedant natura. Ma-
 ximè verò in balneis, ex quorum assidua caloris mineralis actione, ac impressione
 eius aliqua relicta in corpore, solet facillè intemperantia alicuius partis calida
 emergere, ægris cæteroqui à principali affectu, quo tenebantur, liberatis. Præter
 cætera verò iecur, dum regressi à balneo pleniori tum cibo, tum potu utuntur, ac
 liberaliori se dedunt vitæ, quasi fomite adhibito ad impressum calorem, solet in-
 calefcere. Ac robustis in eo existentibus viribus, uel ad cutim intemperiem ipsam
 transmittit, uel ad imbecillam aliquam partem, ubi vel molesti caloris excitat
 sensum, uel inflammationem, vel erysipelas, & aliquando febrem. Optimè ergo
 consilij est, vel minima etiam apparente eius visceris intemperantiæ suspitione,
 ut susceptam iam in ipso balneo viuendi rationem per aliquot dies prosequantur:
 adhibitis nibilo secius tum forinsecus, tum intro, quæ paulò antè diximus, mo-
 dice refrigerantibus, & quæ robur visceri adiungant. Perseuerante verò affe-
 ctu, si cætera consentiunt, dextri brachij iecoraria venam secare conueniet, eumq;
 victus, ac reliquorum remediorum modum instituire, qui in id genus intempe-
 rantij solet institui. Aliqui ex acritate nimia potulentarum aquarum, ventris
 dolores postea, perinde quasi marinas ebibissent, solent peti: Alij urinae ardo-
 rem, alij sitim, alij deiectionem appetentiam. Nonnullis lassitudinis quedam spes-
 cies oboritur, atque insolita in actionibus pigritia: nimirum vel non exquisitè

Quo tar-
 dius à baln.
 auxiliu[m],
 eò cecius.

Profectio-
 nis appara-
 tus.

In itinere
 obseruanda.

Domum re-
 uertis ob-
 seruanda.

Iecotis su-
 percalfa-
 ctio.

Curatio.

Venefectio.

Alia sym-
 ptomata di-
 gressis à bal-
 neo super-
 uenientia.

purgatis ex debili natura aquæ, uti debuerant, vel quod frequentius euenit, diluto nimium balneo prægressis imbribus. Qui singuli uictum seruare debent aliquandiu, qui ad frigidum, atque humidum inclinet. In uniuersum autem saluberrimum omnibus esse censemus, ut post balneum nihilomais sibi indulgeant, quam in balneo. Summa uero eius obseruationis est quadragesimus dies: qui sicut motuum naturæ, ac morborum, ita & medicinæ in suis ministerijs est terminus, ueluti peremptorius. Interim repletionem tum cibi, tum potus cauere debent, somnum diurnum, immodicas noctu uigilias, nimia exercitia, pariter atque ocium, omnem malam ambientis aëris constitutionem, molestias animi, irascundiam, ac passionem huiusmodi alienent. Alius, ut quotidie bis eat, procuretur: uel saltem non minus consueto. Venerem, tanquam pestem, nocituram sciant: maximè imbecillis, ualentioribus autem per mensem ad minus, non adeo concedendam. Caput non lauent. Si uerò aut cutim rugosam, resiccitam, atque astrictam à balneo uiderint, aut lassitudinem senserint, temperatarum in eant aquarum solium, præserim si eo uti consueuerint: aut leuibus frictionibus ex tenui oleo ac uino, mane diluculo utantur. Postquam autem è lecto surrexerint, cæteræ corporis superfluitates, tam per nares & sreatum, quam per obscuro meatu excernere studeant, capite etiam depexo. Subinde non ocientur, nisi quidpiam obstiterit, & dum ad consueta se conferant exercitia, omnem euitent lassitudinem, ac in singulis auream seruent mediocritatem. Pantaleon in lib. therm. Turginarum, relinquentibus balneum hoc dat consilij, ut eligant celum serenum: caueant à pluuio, ne corpus pluuia madefactum à balneo corripatur affectu erysipelatofo dicto Wottlauff & Carfuncel. Tria indusia aliquoties madefacienda in aqua thermarum & sine expressione exsiccanda, ut eius vires penitus combibant. Induât, ut, si corpus sudet, sentiat aliquid uirium balnei neuè fiat subita mutatio: gestet unum indusium per triduum. Domi uult per tres uices tertie quaque die institui sudationem pro uniuscuiusque natura cum chamæmelo & origano. Fallopius à Stillicidio priuatim monet, ut 40. dies caput tectum gestet laborans, quo tempore nunquam etiam caput sibi abluat, caueatque à Sole à pluuia, à uento: A lutamento uerò, ut præter uniuersalia paulò ante dicta, partem oleo inungat aliquo accommodato, eamque continuo exerceat, moderatè tamen.

Ut iis occurrèdum.

Dies quadragesimus finis strictioris à balneo regimini.

A stillicidio caput sibi tectum per 40. dies.

De symptomatum, quæ iis, qui aquis medicatis vtuntur, superuenire assolent, ac etiam euenire possunt in admirabilis fontis vsu : eorumque remediis.

His ergo, quos diximus, modis conclusa est omnis aquas medicatas vsurpandi ratio. Quoniam autem non tantum ex indebito earum vsu, verum etiam interdum rectè vtentibus accidentia superueniunt nonnulla, ijs quomodo obuiam sit eundem opere precium fecerimus si docuimus, id quod & ad præparationis accuratorem, & ad dietæ obseruandæ maiorem religionem insuitabit.

De dolore capitis. C A P. I.

In dolore capitis balneantium scopus est exhibere ea quæ reprimunt vapores, & eorum ascensum ad caput prohibent: qualia sunt quæ somnum inducunt. Item diacytonites cum saccharo sine aromatibus, Coriandrum conditum, malorum puniceorum grana & similia frigida & astringentia. Item R. Oxiz. sacb. ʒ. i. ꝑ. aquæ plantaginis, cichorij, vel oxalidis ana ʒ. i. ꝑ. detur in potu eunti dormitum: hæc Montagnana Fallopius autem inquit: Capitis dolori occurretur, si ægro eunti dormitum exhibeatur saccharum rosaceum cum violaceo, vel Myrabolani cbebulæ conditæ saccharo vel per se vel cum saccharo rosacco. Solemus etiam statim à cœna exhibere diacydonitem confectum cum saccharo sine aromatibus. Nos inungimus etiam caput oleo amygdalarum dulcium sæpius abluto aqua vel cum oleo communi abluto. Interdum curamus applicandas humeris cucurbitulas siccas: solemus etiam post cœnam ad minus quinque horis, confecta prima concoctione, exhibere pilulam mastichinam ponderis duorum scrupulorum: Si fuerit pilula nimis crassa fiant duæ vel tres, nihil refert. Andernacus, Si vapores è ventriculo sursum eieuti ad caput ferantur, doloresque excitent, coriandrum præparatum ex vsu erit, & confectio ex cotoneis sine aromatibus à cibo sumpta. Ante illum verò catapotia alyphangina, vel ex hiera picra simplici conferunt, quibus communes humorum materie in primis venis contentæ educuntur. Labet ex Baccio sequentia subiungere: Si ex consensu caput patiat, puta ventriculi, quod sæpius fit, pro diuersitate causæ occurrendum. Vomitione, ex emplii gratiâ, solutione ventris, purgatione item ventriculi ex absinthij coma, vel compositione Dialoës, Melino, aut Mastichino vnguento fortis illito, quæ Galenus u. de compos. secund. loca. & 6. de sanitate tu. iusè commemorat. Si tandem ex essentia hæserit in capite ipso intemperies calida, si quidem id ex naturali capitis dispositione accidat (vt 6. de sa. tu. notatur) tunc calidis medicamentis, sulphuratisque ac bituminosis huiusmodi calidis aquis abstinendum est. Si autem (quod primum est) ex impressione balnei, & præsertim ad vsu Ducciæ, talis mala affectio contracta sit, superfedere aliquando, ac minus vti balneo, non erit absurdum, dissipatis interim vaporibus cõceptis à balneo per exercitium leue & tempestiuum & per molles frictions. Nec non inter cibaria

Soposifera.
Assumenda
per os.

Topica.

Cucurbit.

Pilulæ.

Coriandiũ.

Pilulæ.

Dolor capitis
per consensum.

Dolor cap.
ex essentia.

Dolor. cap.
ex vsu aq.
medicata.

sumptis refrigerantibus ac reprimentibus, quale est Diacytonites, coriandrū, vel anisum à cibo, atq; etiā frigida aqua modicum. Caput item ipsi dormituro circum tempora innungemus rosaceo oleo, oxirrhodino, vagentur rosaceo, & id genus alijs. Non dispiciet applicari fronti & temporibus albumina ouorum cum aceto. Rutandus ad capitis dolorem prescribit lixiuium cum Chanem. bellide & rad. asari. Verū considerandum an lotio hæc non sit calidior, à vaporibus balnei excalfacto capite.

Cibi.
Albumina
ouorum.
Lixiuum
cum asaro.

De somno immodico. CAP. II.

Accidit interdum in potu aquarum somnus intensissimus, ad quem impedendum solet aliquando prodesse tegere caput linteo duplicato dum bibit aqua: Expertus sum aliquando profuisse. Occurrendum etiā huic symptomati continuo odoratu rutæ vel castorij, si ferri potest eius odor: interdum necesse est fricare scapulas, & quandoque applicare cucurbitulas scapulis sine scarificatione. Hæc Fallopius, quibus lubet subijcere quæ Baccius lib. 3. cap. 2. tradidit aduersus somnolentiam ex Balneo. Primum balnei vsus minuendus est, otium subinde, solitudo, acidia, graues odores, cibaria frigida, humidaque, & somnifera, ne causam augeant somni, euitentur. Intrinsecæ verò causæ correctio est, vt cerebrum, quod vapores illos primò excipit, multiplicatque in se, & conslipatur, si qua correptum sit intemperie aut frigida, aut calida, corrigatur, ac roboretur, vtræque enim in balneis somniculosæ passioni fauere possunt. Quod pluribus ingens sit: primum repressis à cibo vaporibus, vel diacytonio sumpto, vel aniso, vel coriandro, vel panis crustula. Quòd si quis frigida assuenerit à cibo, vt plerique vtiliter solent, eam quoque hac de causa in balneis tutò vsurpare poterunt. Ad hæc cum è lecto de mane surrexerint, caput perfricent, depectantque, & omnia excrementa que tum in faucibus & palato, tum in naribus, atque in auribus infarciri solent, expurgentur: vt omnino meatus omniqua que pateant, naturalibusque vacationibus seruiant. Iniecto interim per aures oleo amygdalarum, dulcium quidem in calida, amararum verò in frigida caussa, aut eius generis aliquo alio, quod moderate refrigeret, vel calfaciat, nec obstruat. Ad retrahendos denique vapores ne caput impetant, varij sunt modi: Hinc ea licentia in balneis, in sodalitis, ac iocis, & longo cætu puellarum, que in cymbalis canant ad acres. Sin minus ad exercitia veniendum frictiones, strictiones, quæ fortiora sunt. Gestent per diem rutam quam odorentur, vel petiam aceto imbutam, vel grauis odoris aliqua sternutamentis autem cautè magis vtdum est, vt pote quæ si vlla adest capitis grauitas, ut repletio, periculum esset ea excutere, ac fluxionem concitare, quam principaliter euitaenitimus.

Cap. tegedū
Ruta, castoreum naribus obiecta.
Frictiones.
Cucurbit.
Victus.
Vapores reprimentia.
Frictio.
Iniectio in aures.
Exercitia.
Olfactor.
Sternutatoriis cautè vtendum.

De vigilis superfluis. CAP. III.

Sivigilia balneando vexent vespèri cum se committet lecto duabus horis post cibum, balneans sumat tepidæ Aquæ stillaticie lactuca vel portulacæ ℥. ij. Syr. de papa ℥. i. vel sumat Syr. de papa ℥. i. syr. violati ℥. β. aquæ nymphaeæ ℥. ij. Portulacam in cibis & lactucam, folia viclarū, flores nymphaeæ, & maluarū & papaueris semina. Nā talia somnū prouocant, Montagnana. Si vigilia vexat,

Soporifera.
Inunctiones.

Opium.
Tragema.

Extremorum
lotiones.

Linimentū.

Fontanalis
aqua.

omissis internis narcoticis, inungendum caput oleo violato, amygdalarum dulcium pluribus vicibus abluto, cui addi poterit mica opij: Si opium addatur, melius est solum nares & tempora inungere vel utendum unguento populeo. Fallop. Præter præcedentia Baccius addit usum croci & traxæ (ita vocat) è seminis papaveris, portulacæ, lactucæ, cum saccharo in brodio aliquo dissoluto, cõmodissimas esse & extremorum lotiones Accipe, inquit Pantaleon libro de herbis Tigurinis cap. 37. folia salicis, vitis, lactucæ, maluarum, nymphæe, papaveris reponere in sacculum, coquantur cum aqua per horam, aut decubitus abluantur manus & pedes & per horam semis contineantur in lauaero. Rulandus. Vigiliis pellunt Gebersweiler Villacenses aquæ dulces calidæ. Non displicet sequens linimentum eiusdem Rulandi de balneis. R. vng. popul. ol. nenuph. ana unc. ß. croci, opij ana gr. iij. Misceantur & fiat linimentum, quo inungantur tempora, nares, pulsus manuum, & pedes cum plastis. Innoxium, inquit Baccius lib. 3. cap. 1. somnum multam vigiliam perpeßis inducunt Fontanalis ad Puteolos & consimiles quæ ex bituminis natura caput implent, & ex accidenti frigidæ conspersio. Cum nostro fonti admirabili non desit bitumen, cur non dicamus etiam ad somnum saccre posse ritè administratum?

De Conuulsione & potissimum crurum.

C A P. III.

Spasmus
flatulen us,
Grampsi di-
ctus, bal-
neantibus
familiaris.

Indiñiones.

Spasmus à
siccitate &
inanitione
incurabilis.

Victus.

Spasmus à
repletionē.

Conuulsionis unum genus nunc intelligimus, cum capita aliqua musculorum, præsertim in cruribus, contrahitur. Quod accidens vulgò Cræpibus appellant, frequens in natatu in aquis frigidis, frequens & per noctem his, qui balneis calidis utuntur. Apertis enim illis per exercitiū, his verò per balnei calorem poris caratis, facile nocturni aeris frigiditas iatroducitur. Nec minus, ipsis fortasse musculis per balneum exiccatis. Cui affectioni faciliè quoque succurritur, is membris ante somnum ex oleo aliquo calorifico consfricatis, ut laurino, vel anethino, addito (si libet) sulphuris etiam momento. Vera autem conuulsio quam raro accidit, at duobus hominum generibus superuenire solet in balneis: his scilicet qui desperata vñdecunque ab alijs præsidijs salute, balnea illegitimè subeunt: & etiam his, qui prætergressis balnei legibus, gulæ, somno, & veneri indulgent. Primi quidem ex longo quopiam morbo rescicati, aut malè affecti nec adeo dispositi ad balnea, plerunque vel suffocantur, vel ex siccitate conuelluntur. Quæ si quidem confirmata sit affectio, curatu impossibilis est, ut in Aphorismis pluries testatur Hippocrates. Si verò utcumque sanabilis videatur, humectantibus eget, victu simili, auctiore tum cibo, tum somno, dulcium & temperatarum aquarum solio, hydrelæi, ac etiam olei balneo, & consimilibus. Secundi autem ex humorum agitatione, qui cum vaporibus balnei commiscuntur ita affici solent, quòd his capite oppleto, fluxionis genus excitatur ad nervos, uniusquæque eorum compago resoluitur. Quo fit, ut nervi & musculi in latum aucti, ac repleti

ac repleti, bruciores euaserint, longitudine scilicet naturali imminuta. Et hi quidem recte curabuntur, si commota materia protinus vacuetur. valenti quopiam medicamentum purgante, & a remotis attrahente propinato. Post hæc (ut vi. Methodi monet Galenus) noxas neruoso ipsi generi impressas oportet corrigere, ipsamque roborare: adhibitis capiti, spinali medullæ, & reliquo corpori calfacientibus, resciccantibus, ac discatiantibus oleis, unguentis: ac alijs eiusmodi remedijs. Quo tempore victu tenui, ac rescicante uti opus est, & qui maxime vires restaueret, Baccius lib. 3. Fallopij de thermis cap. 11. consilium est, Si conuulso circa crura vexet cum maximo dolore, intermittat æger aquæ potum: si parua sit cum paruo dolore, nec frequens, utendum clystere acri ex decocto Ebuli, cucumeris sily hiera simp. Vel fiat alius cum sapa lotio & vino maluatico. In leui conuulsione non admittendus est potus aquæ, sed exhibendi sæpe clysteres: vesperi inungenda crura oleo rutaceo vel laurino. Et si conuulsio non cedat, miscendum cum oleo parum sulphuris viui.

Euacuatiã.

Alterantiã.

Victus.

Clyster.

Inunctio.

De defluxionibus à capite.

C A P. V.

Contingit sæpe rheumatismus à capite propter colliquationem à calore balnei factam aut quia cerebrum debilius redditum. Huic affectui prouideri potest aspersione sequentis pulueris cum itur cubitum. R. Ladani, Styracis calamitæ, rosarum, ligni aloës ana 3. β. sandaracæ (siue vernicis) 3. vi. spodij 3. v. macis 3. β. fiat pul. subt. Confert odor nigelle. item pul. sequens: R. ligni aloës 3. 1. Styracis calamitæ, ladani ana 3. β. coriandri præparati 3. ij. sandal alborum 3. ij. acatiæ 3. β. caphuræ gr. ij. Fiat puluis, inuoluatur tela sericea & sæpius odoretur. Montagnana de balneis Patavienis tract. 3. Defensiuum bonum prohibens humorum defluxum in membra debilia si adhibeatur in exitu balnei & cum panno obuoluatur, R. Sandaracæ 3. iij. amyli 3. i. spodij, acatiæ, balastiorum, hypocistidos ana 3. ij. Siefmevitæ 3. ij. farine volatilis molendini 3. ij. succi pl. vel aquæ 3. iij. vitellos ij. Terantur omnia diu in mortario plumbeo cum suo pistillo. De his verò Andernacus: Sin humores in capite ex calore balnearum eliquescant, & in partes inferiores distillent (Græci *κράττηος* seu *κρυαριστιον* appellant) capatotijs assaieret & siue quibus drachmæ semissis instar, ex aqua faniculi utendum. Syncipiti autem quæ coronalis commissura est, puluis subtilis ex caryophyllis vel agaloccho vel styrace calcimitæ ante somnum imponendus est. Melanthium autem serico panno aut linteo raro illigatum, naribus ad moueri debet: præsertim ubi defluxio est tenuis. Andernaci consilio placet subiungere quæ copiosius tradidit Baccius lib. 3. cap. 2. Quidam cum tentasset pruriginosam quandam scabiem in balneis adstringentis naturæ rescicare, non fuit citius scabie mundatus, quam in ipso etiam usu balnei oborta tussicula, factus est tabidus. Similem quandam

Puluis capiti inpergendus. Alius naribus ad mouendum.

Pilulæ. Puluis capillis inpergendus. Melanthium.

Notabilis hiltoria tabis ex balnei adstringentis intempertate usu.

Hydrops ex
intēpestiuo
rhemarum
vsu.

Febris ex si-
nistro vsu
balnei.

Præparatio
per cathar-
ticum.

Victus.

Somnus.

Aër.

Puluis capi-

Reuellentia
& diuer-
tentia.

Diacodion
Looth de
papau.

Cautio pro
rheumatic.

Partis, in
quâ timerur
de luxis,
præiunio

Αρωσθέντων
veterum.

*Melo in insula commemorat Hippocrates, qui thermis propter impetigines vsus, ab
ijs quidem curatus est, ceterum in hydropem incidens, mortuus est. Galeni est
eius quem Albularem in tempestiuo vsu, constipatâ cute, ac facta humorum col-
liquatione febris corripuit. Primum si videbitur aliqua esse in capite aut in reli-
quo corpore humoris copia, vt quæ fortasse defecta præparationis redudauerit,
ea, intermisso ad diē, vel etiam perendie balneo, aliquo ad id proprio medicamēto
vacuetur, puta, vel pilulis ex capitibus aliquibus, vel Diacatholiconē. Subinde
vsus minuatur balnei, & ipsam aquam concedenter sic temperent: reliquam $\frac{1}{2}$ vis-
et us specie ita instituant, vt in causam suspicionis non addant. Parcè, ac semel
die, si ita expediat, comedant, vel carnā minuatur, eam $\frac{1}{2}$ interdum omittat. Meo-
raciori ac potenti vino abstineant, pariterq; omnibus acerbis, nidorosis, fumosis
nauseabundis, ac tardæ digestionis interdiciantur. Parum etiam, ac horis dunta-
xat consuetis dormiant, & capite eleuato: interdum verò, somnum, defluxionis à
capite præcipuum fomitem, tanquam à veneno cauēat. Sub nubilo, ventoso, plu-
uioso, & caliginoso aère ne inambulent: procurantes interim capiti, si à capite
fluxio gignatur, pulueribus qui capitales vocantur, è betonica, rosis siccis, cala-
mento, spodio, thure, mastiche, & consimilibus rebus, circa capitis verticem con-
spersis. Tuentur verò recipientia membra, tum per idonea alimenta, tum per ea:
præcipuè, quæ vim quoque obtinent medicamenti: adhibitis extrinsecus vnctio-
nibus, epithematis, caput purgissq; quorum materia vulgò habetur paratissima:
item diuersionibus varijs Celebrat Galenus in 7. local. med. ad destillationem ca-
lidam, ac salsam in thoracem illabentem. Diocodion drachmæ pondere dormitus
ris elinctum: Esto, si illius non adsuerit copia, eclegmatis è papauere tantundem,
& quæ prius ad vigilias instituitimus. Quod si ex his grauior timeatur somnus,
sacchari rosacei semiantia sat erit. Porro qui ad vsus ducit defluxionem ad
infima verebuntur, haud tutum iudico his, vt se totos immergant in balneum.
Verum vt sedentes in scamno balneario, & capite de more pileati conspersiones
suscipiant, cautissimè adhibitis circa collum spongij (vt iussit Arebigenes) ne
pectus irrigetur. Vidi qui rectè partes imbecilliores, quibus tenuissent influxum,
ante balneum perungerent, itaq; illas tuerentur: vel adstringent scilicet ac re-
primente quopiam vnguento, vel quod penetrando confortaret ipsam particulā.
Ad quam rationem haud immeritò eos laudauerim, qui secundum antiquo: um
instituta, exercitati, ac loti in balneis, cum in pristinum naturæ habitum fuisset
restituti, se inungerent. Thoracem ipsum, verbi gratia, vnguento ex oleo amig-
dalarum amararum, liliaceo, ac ladano: vel rosaceo & chamæmelino circa spinalis
medullæ principium, vel santalino circa hepâr. Demum, quod tercio loco monen-
dum proposueram, est, vbi vehementior visus fuerit, quacunque ex causa, fluxio
nus impetus ad principem quampiam partem, ac maximè ad pectus. Tunc enim
nulla magis compendiarîa præsidij ratio fuerit, quàm balneam omnino dimit-
tere, ac tantisper supersedere dum se bellè restitutos, ac melius reparatos sen-
serint. Vbi enim aliquid destillasse ad pulmones sentimus, protinus (vt Celsus est)*

author) abstinere à balneo, Sole, vino, ac venire debemus. *Rul. de bal. lib. i. cap. 4.*
Rheuma, catarrhus seu destillatio capitis aufertur hoc experimento: R. Pul Se-
næ 3. vj. sem. eruce vnc. ß. Piperis longi drach. i. ß. Fiat pulvis, de quo manè ac ve-
speri sumatur drach. i. vitando balneum. Eius vsus esse potest etiam in alijs vitijs
corporis. Rulandinum hoc experimentum non sine consideratione multa cuiquã
sumendum consuluerim, potissimum siticuloso & excalfacto à balneis, abun-
danti biliosus & acris humoribus, denique ijs qui calidiores sunt hepate vel
cerebro.

Ad defluxio
 nes Ruland.

Exercitatio
 ad prædicta
 remedium.

Devertigine. CAP. VI.

Vertigini succurritur per intermissionem balnei, exercitia frictions alias-
 que id genus diuersiones adhibitis circa caput tum reprimentibus vapo-
 rum ipsorum impetum, tum discutientibus ad finem, quæ in ipso capite
 hæserint, illorum reliquias. Verùm si vapores ex ipsa humorum commotione ex-
 citati fuerint: commodissimum planè est eos prius euacuare, vacuatisque in se-
 riorum partium, vnde cleuantur, rationem habere, ceu ventriculi, hepatis, lienis,
 folliculi fellis, vteri. Sed ventriculi in primis rationem habebimus, qui vt facile
 ex assumptis cibarijs alteratur, ita assiduos ad caput vapores mittit. Quare extraz-
 rias omnes caustas, quæ statim eam circumuolutionis imaginem mouere possunt,
 auferant: vt rotatilis motus est, & ex alto conspectus. Euomant, si nihil
 obstat, ceu natura inuita: & præsertim à cibo, vbi ventriculus eius affectionis sit
 in causa. Cibum verò in posterum non sequatur potus, sed quid modicum ad-
 stringens, premens, ac vaporationem prohibens, vt pirum, cytonium, panis crus-
 stula, anisum. De cætero capiti facient tum per aures iniecta subtilium partium,
 & temperata, vt amygdalarum oleum: tum reprimentia per affectus initia ad
 collum, ad frontem, & circa tempora, varijs liquamentis adhibita: ex rosacea
 nimirum aqua, oui albumine, rosaceo oleo, atque vnguento. Et omnia breuiter,
 quæ iam sub capitis dolore comprehensa habemus. *Baccius lib. 3. cap. 2.*

Reuellentia

Evacuatio vaporum

Correbo-
 ratio.

Vonitus.

Adstringen-
 tes cibi.

Topica.

De Debilitate visus. CAP. VII.

LEuicula quoque res est oculorum punctio, quæ ex subacri caligine aqua-
 rum mineralium quibusdam inter balneum accidit: nam per seipsa, circa
 primos dies remittitur. Alioqui visus quum debilitari contingit in bal-
 neis, haud quaquam contemnendum videtur. Nam quandoque debilitatur ex
 siccitate immodica oculi superflua vacuationi succedente: quandoque ab humore
 eliquato vi balnei in capite, eoque nerui visorij cavitatem opplente: & quandoque
 ex vaporibus balnei faculentis caput opplentibus: quarum singulariter causarum
 cura esse debet. Ex siccitate enim, per humectantia visio feueri postu-

Oculorum
 pruritus.

Amblyo-
 pias in bal-
 caustis.

Amblyo-
 pias è licci-
 rare, cura-
 tio.

lat: cibo nimirum & potu, proba nutritione, aquarum interim dulcium, & temperatarum balneo, somno, & ceteris cum totum corpus, tum oculos precipue humectantibus. Ex humore autē in nervos visorios eliquato, idoneæ sunt per initia diuersiones: ad brachia quidem frictionibus grauibus & ligaturis: ad occiput vero & humeros leuibus cucurbitulis applicatis. Instillato sæpius in oculos collyrio ex oui albumine cum rosacea aqua, & saccharo, quod medicocriter reprimat, motuque adfluxionis ad longinquas partes promoueat. Post principia verò, quum scilicet coniectabitur iam aliquam fluxionis partem in oculis hæsisse, vacuatione in primis totius corporis vtendum est, vel pilulis quidem coccyjs, vel aureis, vel lucis, vel ex hieris, & agarico, quæ primò fluxionem auertant, atque euacuent. Deinde ad discutientia localia veniendum, quæ tam en semper vltima esse debent, etiamsi mitissima, vel inquam prætentatis alijs. Quo in genere ea maximè præferuntur, quæ leuia cum sint, peculiarem quampiam visui restituen-do obtinent facultatem: vt succus chelidonij, euphragie, feniculi, fel perdicis, fel ericy, collyrium ex fellibus, & maiora alia. Ex vapor e denique balnei debilitata visio, vacuatione quadam præmissa reparanda est: partim quidem in hiscibendo reliquias ascendentium ipsorum vaporum ad caput, vt si vtantur post cibum vel coriandro, vel aniso vel feniculo, vel diacytonio, & quæ alias diximus. Partim verò eas reuellendo ad inferiora, per ipsorum frictiones, lotiones, ac exercercitia, vel balanis, & clysteribus, pro his qui non erant ad exercitationes idonei. Postremò oculis adhibenda quæ ipsos tergeant, ac roborent, quantum fuerit opus. De multiplici verò ad oculos fluxione in balneis, semper quæ ex vsu ducitæ in capite fit, verenda apprimè est. Pantaleon de thermis Tigurinjs cap. 19. dicit eas noxias ijs qui imbecilles habent oculos, propter vapores sulphuris, ita vt aliquid quando patiatur visus: cui noximento occurrit conspiciatis (quorum alutæ alijue materie idoneæ accommodatorum iter facientibus ad pulueris aërisque iniurias arcendas vsus est) capiti alligatis.

De Tussi. CAP. VIII.

Tussis quoque in eo fluxionis genere ex balneis verenda est. Est enim hoc accidens iudicium imbecillitatis spiritalium membrorum, & acrimoniae iam prædictæ humorum, qui scatent è capite. Quæ defluxio si in pulmones fieret, tabis periculum posset inducere. Est autem perinde in balneis naturalibus, ac in febribus symptoma quoddam, quale solet intemperies calida excitate. Primò igitur, cautius se balneis committant qui tussi infestantur: adstringentibus, mē discèque frigidis caput defendant, vt puluere aliquo consperso, quorum materiam in præcedentibus retulimus: aut ceratum aliquod conspiciens applicent in bregmate. Per ebreo autem idem Galeni vij secund. loc. medicamentum Diacodion ex Damocrate conscriptum relinquant, ex sapa præsertim ac melle confectum, defluxum enim id prohibet, & tussim mirifice sedat. Vel quod

Diacodion æmulatur, familiaris quæ est, ex saccharo confecta ipsius albi papaveris semina: vel eadem confusa in saccharo tabellarum instar excepta, elixctaque de more, hora somni. Eodem pertinet eclegma de papauere, aut quod sanum, & expertum apud Scythianos inscribitur. Utendum item gargarisimis ex aqua tepida, nec non si frigida subinde profuisse scribit Paulus, frigidi aëris inspirationem, & frigidum victum.

Tabellæ 2
Sem. pap.

Eclegmata,
Gargarismi
Victus,

De animi defectu. C A P. I X.

Sudores autem è balneis excipere oportet, his quibus sudandum est, quam diu satis vacuatum fuerit. At ubi largius eruperint, ut supra modum lassari patientes videantur, & in synopem labi, leuissimè sudor abstergendus est: nam alius quoque alium elicit. Subinde leuando operimenta refrigerare conuenit, fenestris patentibus, quo perflatus aëris frigidior inducatur, ac euentilatio circumquaque fiat. Ombaciatio quoque oleo, aut myrthino, aut Cytomite, aut quopiam alio adstringenti oleo perungantur. Ceterum salius fortasse fuerit prouidisse ut qui rare admodum texture sunt & ad largos huiusmodi sudores idonei, parcius (præsertim inter initia) lauacris committantur. Intraturi scilicet ipsum balneum molli prius ex oleo frictione utantur, à balneo autem aut in tinam frigidiuscula, id est minus calidæ aquæ confertim insiliant, aut eadem per ministros conspergantur, ac deterfi inungantur. Eodem modo gracilibus, imbecillis, delicatis naturis, & reconalescentibus, si quando balneis uti contingat consuluisse oportet. Cibarijs verò mediocriter astringentibus, refrigerantibusque utantur: velut acidis granatis, limonibus, lactucis, oxalide, & similibus. Nec minus animalium pedes ex aceto vtilis, & lac etiam decoctum. Baccius. Quando quidem Fallopius de alio genere animi defectus scribit, eius verba ex lib. de theriis cap. 12. subiungemus. Animi, inquit, defectus sæpe acci lit balneantibus, ut in ijs qui habent os ventriculi ita imbecille, ut paulo post ingressum balnei concidant, qui suffocarentur nisi occurreret. Alij non in idunt statim in deliquit animi, sed cum diutius quàm par sit, morantur in balneo: hi non tam diu manent in balneo. Alijs autem qui ratione bilis vexantis orificium ventriculi obnoxij deliquit, abstergendum est orificium & præmuniendum exhibitione pauci panis intincti in succo granatorum vel ombaciao. Fallopius addit, addit Andernacus: Si anima deficit, aquis odoratis naribus admotis, aut aqua cinamomi stillatitia cum momento Zulapij refati, bellarijs, herbis conditis Zaccaro, quas conseruas vocant, vel electuarijs, vel eo quod Manum Christi appellant, vel panis momento ex vino refocillentur.

A sudore nimio.

Aër refrigerandus.

Vntio.

Texture rare quomodo lauandum. Frictio ex oleo.

Imbecillis: b. quomodo balneandum. Cibi.

Animi defectus ab ore ventriculi.

A diuturnitate moræ in baln.

A bile vexare orificium ventriculi. Aqua odorata.

C A P. X.

Qui prudenter & rectè aquis medicatis uti volet, omni cibo, potu, & somno abstineat, quamdiu in illis residet. Sin autem quis cibo se carere posse tantisper diffidat, vuarum passarum corinthiacarum aquâ elotarum cochlearia duo, cum triplo vini diluti modo ante balneum assumet, aut pruna aliquot in aqua macerata, aut panis tostî maceratique in vino diluto, aut Marcici dicti paululum, aut bellaria quædam, conditaque Zaccaro ut corticem citri, aut mali medici similiaque ingeret. *Andern.*

Præsumeda.

De fastidio aquæ medicatæ.

C A P. T. XI.

Si stomachus post quinque aut sex dies aquæ fastidio afficiatur, aut flatu ructuque oriantur, potionem die vno intermitet: cinnamomo autem caryophyllo, nuce muscata, Zimzibere, galanga, omnibus Zaccaro conditis res creatur. *Andernac.*

Condita.

De oris & gutturis siccitate.

C A P. XII.

Leuia porro hæc accidentia, & quàm plurima consimilia haud quaquam vereri debent, qui aliquod in signe malum per balnea curæ estudent. Sed ne hæc ipsa tamen contemnere per omnia videamur: humectantibus assidue in ore detentis lingue atque oris asperitas lenienda est: nempe aut glycyrrhizæ, aut myxarum, aut psylli, aut lini seminis decocto. Idem præstat in ore detentus portulacæ succus, & item myxa, palmula prunorum damascenorum, nec non Tamar Indusarum pulpa, lactucæ cauliculis & huiusmodi aia. Optimum ac simplicissimum est saccharum candi vulgò appellatum, stillatim elinctum. Ore sæpe conuincant, sternutamenta ciant. (dam nihil obstat) præstantius hæc enim humectare solent, & in latus recumbant, nam resupinus cubitus reficcat. Cæterum, quoniam exsiccationes, sitis & asperitates eiusmodi plerunque (ut bene inquit *Aëtius*) principalium viscerum intemperie indicia sunt: idcirco hoc in primis diligenter animaduertatur quòd si viscerum sit culpa, eorum perfrigerationi præcipua cura teneatur: non omisis interim vinctiombus, conuenienti vitæ regimine, & balnei dimissione, si ita viscerum postulet intemperies. *Baccius.*

Hypoglotia

Decubitus.

Parti primario affectu prospiciendum.

De siti. XIII.

Sitis autem ut *Galenus* de locis affectis scribit, pluribus ex causis fieri solet, sed præcipuè ex calida intemperie viscerum, & in primis ventriculi, atque hepatis. Quæ modò quidem lenis est, ac singularis ferè balneis communis affectio: tumque nullis opus habet remedijs, præterquam tolerantia, & somno naturali. Modò verò plurifariam noxia fit: quam aut morsus ventris, aut lingue

Sitis lenius toleranda.

amaritudo, aut æstus quidam, qui ad hypochondrium vsque pertingit, comitatur. Quæ si adsint, inutilis balnei signa solent esse præcipua, triplici ex causa, quæcunque sit. Aut ex simplici intemperie, cum ex labore aut ex vehementi balnei actione, vniuersi corporis habitudo exhausta, ac rescicata apparet. Atque hi seu bibant balnei aquam, seu lauentur, cautè magis eis se committant. Aut accidunt cum ventriculus vel etiam hepar ex æstuarè incipiunt: quod potissimè ad vsum potuum aquarum fit: tuncque haud secus abstinentum omnino à potibus est. Aut denique si in his visceribus aggregati sint aliqui biliosi, vel salsi humores: quod ferè accidit retentis, ac non ex toto purgatis aquarum bibitarum reliquijs. Quæ nimirum cum natia viscerum humiditate ex æstuant, putredinem excitant, ac febrem manifestè accedunt, de qua suo loco postea loquutur sumus. Ad sitim, sicut antea ab immoderata cauendum esse dictum est: ita & circa potum, in exhausta etiam ingruente siti, erit abstinentum. Id quod duplici ratione cauetur: vna quidem omnium euacuationum communi, vt ne scilicet rescicata membra ex virtute Balnei, quam celerrimè quicquid patientes ingurgitauerint, seu crudum seu coctum, seu minus corpori vtile, imbibant. Altera vero, vt ne multo potu obruantur, ob varia quæ monet Galenus pericula: præsertim scilicet vomitionem, intestinorum læuitatem, diabetem, perniciosam quamvis ventriculi, quæ olim Dioscorides censuit inter venena. Danda vero opera est, vt in prima statim mensa alimentum præsumant aliquod, facile ac cito digestibile, & quod maxime sitim non ingerat, vt lactucam, acetosam, portulacam, pruna granata acida. Subinde bibant sobriè, vel paulo etiam copiosius, ac abstineant per reliquum diem à potu. Nisi quòd vbi vrgeat sitis, per aliqua, quæ lambendo sumuntur, sibi indulgere poterunt: cuiusmodi sunt acetata in primis, quæ Galeno ipso teste, valenter sitim, quæ à simplicis caloris copia orta fuerit, extinguunt. In hoc genere sunt Tamarinde, pruna, condita ex myrobalanis, ex persicis, & ex prunis. Item syrupus de ribes, syrupus de agresta Auicennæ, saccharum violaceum. Conserua de acredine citri. Quorum singula aut elincta, aut aliter in cibarijs vsurpata esse conuenit. Si denique sitis vacationem sequatur immoderatam, qualis sepe numero extenuatis accidit, ac imbecillis inter balnea: modis omnibus, ac tota victus ratione humectare studendum est, ac ipsè ferè ingenijs succurrendum, quibus Galenus in vj met hodi ventriculi siccitatem emendare docuit. Adhibito interim super ventriculum, & circa hypochondria, infrigidante Galeno ipsi nuncupato vnguento, quod hoc ipso nomine extinguendæ sitis mirificè celebratur. Deinde est Rosaceum vnguentum, & Santalinum cum modica amplius adstrictione. Benè faciet & somnum conciliare. Baccius. Potum in balneo quamuis veteri Montagnana, concedit tamen idem si sitis fuerit ingès inter passus, potum aquæ cum multo saccharo, vel cum iulepo rosato, vel violaceo, si astricti sit aluus. Vel iulepi ros ʒ. i. β. aquæ violarum & borraginis ana ʒ. ij. Misce bibatur sepe. Item syrupus de Ribes, de Berberis de fructibus & similibus refrigerantes & humectantes conueniant. Item R. Syrupi de pomis,

Signa continentia, & caussa.

Siticulosi ab exhausto caurè folio & potu vtedum.

Siti cum viscerum intemperie calida noxius aq. thermalium visus.

Sitis cum intemp. cal. vna cum humorib. cal. ex aq. retentis putrefc.

In ea potu abstineda. victus.

Acida, & Aspar.

victus.

Somnus.

Iulepus.

Syrupi.

- de Nymphaeana 3. i. Decoctionis sem. lactuca 3. β. misce bibatur frigidè. *Semina Anguriae sepe in ore retenta, & portula. a. vel oxalis masticata sitim sedat.*
- Serū lactis caprini. *Comperio ad sitim multum conferre serum lactis caprini, potiss. cum extracto casseo laciterum coquitur ac illud serum accescit nōnihil: 3. iij vel 5. insigniter compejunt sitim. Si propter immoderatam sitim cogantur bibere in balneo & interpastus, pręstat bibere aquam coctam cum saccharo sufficienti, & sexta parte*
- Aq. cocta. *succi malorum punicorum mediacidorum, vel acidorum in calidioribus, quibus hic potus est conducibilis. Fallopius de thermis cap. 12. duplicem facit sitim, vnā dependentem tantum ab ore, palato, & faucibus: alteram ab ore ventriculi: pro tollenda prima dicit, abluat os posca, vel aqua saccharata aut hordeacea vel te neat in ore saccharum Candi vocatum, vel prunum Damascenum, vel abluat os aquā frigida. Si pendat sitis ab oris ventriculi resoluta humiditate, vel quia adest humor acris vt bilis. detur decoctio hordei vel intybi cum inlepo. Aliquan do exhibemus arte cibum duas drachmas cassie, sitim extinguit, conuenit etiā copiosum ius pulli in quo decocta sit oxalis & intybus. Si sitis sit propter bilem*
- Sitis duplex. *solem exhibere cassiam cum pulpa tamarindorum: sed pręstat agrum sumere vnciam semis sacchari rosacei, quod tota nocte teneat in ore, & vt sensim sponte descendat, egregie sitim extinguit. Hęc ille. Andernacus: Vnas passas si sitis ex cruciet, in aqua probè lotas cochlearis modo offeres, vel Zulapium violaceum ex aqua intybi aut cichorij, aut in qua horacum sit incoctum, vt fontana: vel conditum quod recipit. Zaccari rosacei, violacei, cirsiij singulorum selquidrachmam, syr. acetati simpl. violacei vtriusque quantum ad misturam satis est. Pręter hæc con ducit corallium vel cristallum in ore continere. aut nulcos prunorum, ceras*
- Posca. *forum. Quauis omnia præscripta placeant, magis tamen placet ad restin guendam sitim potus acidularum nostrarum & aliarum similium si haberi possint, quæ duplici modo sumi possunt: vei in quotidiano potu per se vel cum vino, vel copiosè mane & ante cenam ad contemperandum & euacuandum bilem.*
- Decoctum hordei. *Rulandus, Sitim restinguunt acitule Deinach, Kesselbrun, Mendich, Ponters born, Göppingenses, Vberkingenses, Ebenhausana, duwen, Aegyana, potus aque frigidæ dulcis sufficiens, elutio oris ex frigida dulci. Pantaleon hanc præ scripsit potionem ad sitim lib. de thermis Tigurinis cap. 36. Accipe Passularum corinthiacarum vnciam semis, Glycyrrhizę optimè concisę drach. 6. sem. cum drach. ij. Amygd. repurg. lib. β. aque mensuras ij. Coquantur per horam, pos tea optimè contundantur, & percolentur, refrigeantur in cella vinaria, agro detur bonus haustus.*
- Cassia. *Saccha. rosa. Iulepi. Conditum. Acidularū potus. Aq. sitim restinguētes. Lac amygdalicum.*

De appetentia prostrata & intumescēte ventriculo.

CAP. XIII.

Si prostratus fuerit appetitus propter defluxiones pituitosas in os ventriculi, abstergendum & roborandum: ad id vtile diacytonites sine aromatibus acceptum à cibo ad 3. ij. Coriandrum saccharo conditum. Experta est sequens potio.

Diacytonites.

potio. *R* Miua cytoniorum cum saccharo confecta ʒ. i β. decoctionis Masti-
 & liquoris stillatij menthæ ʒ. ij. Misce: detur in aurora & bis ac ter in die.
 In causa frigida confert syr. de mentha: in calida syr. ros. Oxy saccharū, syr. de ri-
 zes, & berberis & similes, Montagn. Fallopius verò dicit: Si prostratus est ap-
 petitus ob calorem, sicut solet vt plurimum, mane & vesperi solemus exhibere
 oxy sacchara & miuam cydoniorum cum saccharo paratam (& sine aromati-
 bus) dissoluto cum succo cydoniorum, vel cum aqua absynthij, vel cum succo ma-
 lorum punicorum, vel cum aqua menthæ, quarta parte horæ ante cibum. Vtatur
 etiam aceto, ompbacio & arantij acidis. Aliquando exhibemus pulsam tama-
 rindorum cum cassia. Quandoque fouemus ventriculi regionem cum decoctione
 rosarum, violarum, sandalorum & absynthij. Pantaleon. Accidit interdum vt
 pituita extenuetur & in ventriculum delapsa tollat cibi appetitum, quod illis
 vsu venit qui voluptatis ergò lauau nec se purgant & preparant ad balnea. Hi
 purgandi pilulis alyphanginis è Rhabarbaro aut communibus. Potest exhibitio
 tepida & penna oleo intincta in gulam impulsã vomitus moueri, quem exci-
 piant cappareas & oliuæ. Inungatur ventriculi regio ol. de absynthio, masti-
 chino, cytonite & similibus. Si hæc nõ iuuant, & turgat venter, omittatur bal-
 neum. Baccius addit lib. 3. cap. 2. Collabitur verò appetentia plerunque ex con-
 tracta in balneo calida ventriculi intemperie: quam indicant sitis, nidorosi, ole-
 tosi que ructus maximè. Restaurabitur autem si pro ratione refrigerans victus
 instituat, sumptis per interualla cibarijs ex lactuca intybo, cichorio, & quæ ex
 aceto condiantur, aut acido granatorum succo, aut citrorum corticibus conditis,
 cauendo semper immoderatiã. Facit verò extrinsecus Santalinum adhibitum.
 Quod autem rarè in balneis accidit, si vel frigida intemperies, vel imbecilla ven-
 triculi natura, huius sit affectionis causa: quo tempore neque sitiunt patientes,
 neque frigida sustinent, imò ora atque labia albicant, & interdum acida eru-
 ctant: Tunc his post balneum stomachici vnguenti inunctio faciendã est: dan-
 do interim patienti aliqua, qua peculiarem habeant ventriculi tutelam, & eo-
 rum praesertim quæ alimenti simul & medicamento vim possident. Vt condita
 è cydonijs cum speciebus, citra condita, Zinziberis conditi ad fabæ quantitatem
 frustulum, & consimilia quæ Scitamenta ob hoc ipsum appellantur alijs porrò
 ex causis, veluti ex humorum copiã, irasitie, vlcere, vel non deicitur in balneis
 appetentia, quiniimò firmatur, vel certe vsu ipso balnei reficitur. Scribit libro de
 balneis Andernacus. Quæ ferinæ quanquam non sint adeo feruentes aut calidæ
 vt Baden es: tamen imbecillis stomachus inde ob sulphuris copiam intus escere
 solet & cibi appetentia amitti. Quæ si eueniant maturè ab eis est abstrahendum:
 Hæc ille. Quamuis præcedentia consilia ac remedia non spernam, tamen in ple-
 risque præfero potum acidula um bonarum recenter è vena sua petitarum, &
 ab aère diligenter seruata: um, sicubi id commodè fieri possit, quemadmodum
 inde non parum accedit fonti Bolleusi oportunitatis ex diuersorum fontium
 acidorum & quidem bonorum vicinitate.

Potio.

Syrupi.

Acida.

Fotus ven-
tricoli.

Purgatio.

Vomitus.

Inunctio.

Signa pro-
stratæ appe-
tentie ex in-
temp. cal-
ventriculi.

Curatio.

Victus.

Topica.

Appet. de-
iectus ab
intemp. ff.

Curatio.

Localia.

Assumenda.

Acidulæ pro-
stratæ appe-
tentiam re-
stituunt.

De appetentia immoderata.

CAP. XV.

Bulimi cau-
sa.

Curatio.

Bulimus ab
exhausto.Indulgētia
in bulimo
incomoda.

Curatio.

Vistus.

Appetentia bifariam immoderata, aut circa quāritatem, aut alienae qualitatatis desiderium. Haec praecipue continentem habet causam, humorem vitiatum aliquem, & acidum, qui os ventris mordeat, irriter, atque appetentiam gignat. Quae in balneis rara est, nisi admodum aegris, ordinariamque idcirco postulat curam, ut ventriculus excalfiat, excicceturque humore noxio, vel theriacae vsu, vel copiosa vini potione, quemadmodum iubet in Aphorismis Hippocrates. Altera in causa balnei frequentissima est, quam ponit ac curare docet Aëtius lib. 9. cap. 22. Cum scilicet corpus rarefactum ex vsu balnei, exhaustumque sudoribus, & transpiratione assidua spirituum, ad multam tum cibi, tum potus copiam sumendam compellitur. Ex quo excessu sani, praeter praedicta licquationis ac fluxionis pericula, hoc alterum noxae genus facile incurrunt si appetentia indulgeant, quod minus valebunt à ceteris erroribus cauere, imò inconstantes fient à somno, inertes ad exercitia, ad ceteras excretiones. Hinc cruditas necessario fiet copia, exinde obstructiones, ex obstructionibus vel febres accenduntur, vel acutorum morborum aliquis oborietur, tumores viscerum, insistentium dolores, dysenteriae, vinarum difficultates. Ad huiusmodi ergo immoderantiam, hoc frænum à principio statim adhibendum est, ut vsus balnei mitigentur, quod prima ac efficiens est illius immoderantiae causa. De cetero eam curam prosequantur quam instituit Aëtius: abstineant à nimio cibo, à meracioris vini potu, ab aëre ac balneo calido, & omnino ab ijs rebus quae siue intrinsecus, siue extrinsecus calfaciant, ac rarefaciant eum, possuntque exhalationem mouere, ac appetentiam augere. Imò studeant cutim densam ac spissiore reddere: tum aëre frigido tum unctioe ex oleo quopiam adstringente, ut rosacco vel myrtheo. Ex alimentis eligant quae citò non exeant, obsonia videlicet aegre corruptibilia, & styptica; ut syluestrium animalium carnes, auicularum, palumborum, leporum, capreolorum, cochlearum & id genus alia. Ex plantarum generibus utilia erunt arantia, citria, granata: minime verò herbacea, neque molliora, & quae citò transeant. Baccius lib. 3. cap. 2.

De ventriculi imbecillitate.

CAP. XVI.

Stomachi
vitiū sylvia.

Ventriculi autem atque hepatis munia cum sint omnibus animalis partibus necessaria communiaque, ut scribit Galenus in 7. Methodi. summa diligentia nos uti decet, ut ne inter balnei ministeria eorum virtutes offendamus. Quamobrem si pro viscerum inuata imbecillitate, aut resolutionem virum timeamus, aut ipsius particulae periculum, sani certe consilij fuerit, tempus salutaribus auxilijs anticipasse. Succurratur igitur tum his, quae per os ingeruntur, tum his quae extrinsecus adhibentur stypticis, amaris, acidis, atque modicum aromatiq̄ oleentibus. In quorum genere sunt rosa, santala omnia, ribes, palmyra.

aloë, mastiche, vini astringens aromaticum, acetum, citra granata, cotoñea mala, oxalis, plantago, passule acidule, cerasia acida, hisq; similia multa varijs modis ægrotanti ipsi ministrata. Et ex his, quæ vim quoq; medicamentariâ habent, diaz cytonium, saccharum rosaceum, conditâq; alia ex citrijs, myrobalanis, cytonijs syrpus rosaceus, de agresta, aromaticum rosatum. Adhibenda verò extrinsecus, oleum mastichinum, rosaceum, melinum, myrtihinum, de absynthio, vnguentum rosatum, sandalinum. At si nihilominus ventriculus ipse in imbecillitatem labatur, tunc vel os eius duntaxat afficitur, virtutis nimirum appetitiuæ lapsu, quam antea reparare docuimus: Vel fundum, ac villi eius retinentes patiuntur, & tunc retentrix virtus maximè deijcitur. Vel certe prægressa aliqua ventriculi affectio, aut intemperies est, quam balneum excitaui, tumque omnis facultas naturalis, cuius origo est ipse ventriculus, imbecilla simul efficitur. Præmissa ergo vacuatione aliqua, si necesse fuerit, veluti ex dialoë Galeni, vel mastichinis pilulis, vel alephanginis, vel communibus, vel diacatholice maxime medicamento, cibarijs studeant boni succi, sorbilibus, & quæ citò ac in pauca quantitate nutriant, celerrimeq; laxatas virtutes instaurent. Esto etiam eum his cibus eius qualitatis, quæ ventriculi partes laxas in vnum cogere queat, roboret, somnum conciet, lassitudinemq; à balneo relictam auferat. Qualis maxime idoneus fuerit subacidus, & subausterus, aromatis parum astringentibus conditus, veluti diximus. Paulatim verò, ac per interualla dandus est, quâz tus scilicet non grauet ventriculum, sensimque augendus, donec ad consuetam illi quantitatem ventum sit. Potus etiâ sit parcus, etiâ si magna sitis adsit, eam enim potu largo placandâ non esse cautum antea à nobis est, & sitim tolerare ventriculum roborat. Esto autem vinum tenue, odorum, & lene, & aqua cocta dilutum quantum opus videbitur, modico item stillatitij liquoris adiecto, boni Mesuæ consilio, quod faciat ad causam. Vitando vinum dulce, crassum coctum, vinosum, & turbidum, & aquam tum calidam; tum frigidam, hæc enim imbecillum extinguit calorem, illa autem laxat ac innatas ventris virtutes dissipat. Vitent præterea pinguis, nauseabunda, dura, cruda, mali succi, ac etiam lenta, & herbacea, præter mentham, ac alia eiusmodi stomacho maxime congrua. Dimisso autem usu balnei interea, somno indulgeant competenter, hic enim omnes ventriculi molestias ex resicuratione maxime obortas sedat, pristino vigori ipsum restituit, ac reliquum corpus instaurat. Gasidium, delicia, & reliqua id genus victus ratio teneatur. Forinsecus autem imposuisse præstat interim olea, vnguenta, cerata, epithemata, & ex herbis, ac liqore aliquo malagmata paratu facilia, quæ eandem sententiam inueniunt, caloremque conseruent, ne dissipetur, qualia adstringentis, ac odore facultatis maxime sunt, ut ex tria sandalis confecta, & eiusdem farine alia. Quod si tandem attenuatus adeo ventriculus sit, vt heclicæ periculum timeatur (quod in his, qui cum mala valetudine vadunt ad balnea non raro euertit) ventriculum ipsam modis omnibus humectare expedit, atque his præcipuè, quæ tum corpus vniuersum, tum virtutes instaurare valent.

Topica.

Partiū ventriculi affectu signa

Vacuatiq.

Victus.

Cibi.

Potus.

Cauenda ex alimentis.

Somnus.

Animi affectus.

Topica.

Sicq; intep. ventriculi curatio,

Quatuor de
caussis do-
ler ventri-
culus ad
balnea.

Calidæ in-
temp. simpl.
ventriculi
curatio.

Victus.

Topica.

Pharmacia.

Intemp. vē-
triculi, cum
materia ali-
unde demā-
data curat.

Exulceratio
nis vētricu-
li curatio.

Balnea di-
mittenda.

Victus.

Externa.

Quatuor potissimum de causis ventriculi dolorem potest incurrere ad balnea: vel ob intemperiem ipsius æqualem, vel inæqualem, vel ex vlcera ratione, vel tandem ex flatulento, acri & pungente humore, quem vsus balnei concitauit in ventriculo, non tamen coniunxit. Siquidem sola intemperies calida est facillimæ curationis habetur, Galeno teste 7. Method. vt quæ aliterantibus duntaxat & adstringentibus alimentis, ac frigida aquæ exhibitione curatur. Quod si etiam æstus vehemens calidæ intemperie adiungatur, eum affectum, ac si febris esset, curaueris, demisso in totum vino, melle, ac calorificis alijs, ac ptisanae hordeaceæ vsus, humectantiumq; aliorum iubeto: foris verò crudum oleum, hoc est omphacinum, & melinum illinito, vel santalinum vnguentum, & vt interim simplex diacrydium cum saccharo rosaceo, vel violaceo elambant. Si verò cum intemperie materia quepiam coniuncta sit, aut hæc quidem ex essentia excitata est in ipso ventriculo, aut ex alterius partis consensu: si primum, tunc præmissa, si oportuerit, præparatione aliqua, vacuationi intendendum est: hanc autem ex habilitate nature patientis moliemur, vel per deiectionem, vel per vomitum: pharmacia quidem vtendo clementer purgantibus & à propinquo trahentibus vt hiera Galeni. Verum si materialis eiusmodi intemperies, ex cuiusdam alterius membri consensu adducta in ventriculum est, quemadmodum frequenter ex irruente à capite fluxione solet accidere, eo in casu membri illius demandantis robori attendere oportet: recipientis interim cura visceris non neglecta. Si verò cum hoc exulcerari quoque ventriculum contingat, cum in ceteris causis parcius balnea sumenda sint, hic ea prorsus oportet dimittere, ac pariter rerum acrium alimenta, & his similia. Sit victus refrigerans, ex ptisana, cum qua quippiam mellis adiungant, quod per ipsam vlcera repurgentur atque abstergantur, & aliquando quæ dolores mitigent, ac mordacitatem obtundant, commendantur. foris secus epithematis adhibitis quæ corroborent, ex palmulis, malis cotoneis, ac polenta, ceratisq; ex melino rosaceo, ac santalino. Post repurgationem verò, sint quæ carne implent, & deinde quæ adstringant, ad cicatricemque perducant. Baccius.

De flatibus ventriculi. CAP. XVIII.

Iusculum.

Emplastrū.

Olea, aliaq;
æquæ.

St tandem ex ingenito isthic, inclusosq; flatulento spiritu ventriculus doleat, sinus galli commodissimè exhibet Meues, emplastro adhibito ex pane calido, oleo ac melle. Peculiariter autem ad flatum ventris, laudant balnearij Medici hæc olea de absinthio, de Mastiche: similiter gariophyllos, galangam, Macem, anisum, galliam muscatam, & ex his varia medicaminum genera. Anisum, vel coriandrum à cibo commansum familiare est, ac id genus confectioes. Ceterum discutientium flatus longissima est apud medicos series: subtilium scilicet partium omnia, calida & sicca. Baccius.

De Singultu. CAP. XIX.

Singultus quo os ventriculi quodammodo conuellit, retentricis, ac expul-
 tricis facultatis est vitium. Contingit autem in balneis aut præ nimia ipsa-
 rum actione, aut ob materie malitiam, quacunque ex causa in ventriculū
 contractam, aut morsum excitatum ex acrimonia, aut grauantem, aut flatu re-
 plentem, ac distendentem. Quem quidem emendant sua contraria, quæ nimirum
 materie ipsius acrimoniam hebetant, vacuant, discutunt. Rhazes ad assiduam
 singultiendi molestiam, frequenter aquam tepidam modicè sorbillandam præ-
 bet. Ex immodica autem balnei actione, veluti si quispiam imbecillior nimirum
 ad potulentis aquas exinanitus, penè exhaustus anbelet, parum spei in reme-
 dijs est, & si diu perseueret, lethale, vt testatur Hippocrates. Si verò siccus eius-
 modi affectus sit, & non adeo confirmatus, humectantibus inuatur, & est sa-
 nabilis. Perrard autem ex viscosorum frigidorumq; humorum copia accidit sin-
 gultus in balneis: nisi fortasse ex ciborum corruptione, quem sanat vomitus. In-
 uat & spiritus retentio, teste Paulo, Baccius.

Causæ.

Curatio.

Aquæ tepidæ sorbiti-
 cula.

Prognosti-
 con.

Vitus. 2

De Vomitu. CAP. XX.

Vomitus autem, vt inquit Paulus, quia tam sanis quàm ægris potest cons-
 tingere, & vtrisque modò vtilis esse potest, modò noxius, ideo diligenter ad
 opus balnei vomitantis causa cognoscenda est. Et præsertim, quia multis
 vomitus est domesticus, quem tamen balnei violentia sua acri in potionibus quas
 litate exacerbare posset, multis contra inimicus, quibus cautè operatio aquarum
 ex vomitu vacuantium (quanquam faciat ad causam) moderanda est. Quæ
 prudentia tota ferè in electionibus balnearum, quæ maximè conueniant, versari
 debet. Maximè verò cauendus his, quibus ex affectu quoque aduersatur, ut
 malo præditis stomacho, sanguinem excreantibus, & qui suffocationibus sunt
 opportuni. Qui omnes sicut violentis, & nimium acribus potulentis aquis ab-
 stinere iubentur, ita si laboriosam aquæ etiam mitis operationem experirentur,
 penitus eam intermittere debent. Sed in longis prosunt affectibus, ac solutu con-
 tumacibus, qui validam commotionem desiderant, qualis est podagra, ischias, an-
 tiqua meseraicarum, hypochondriorum, & lienis obstructio, hydrops, inflatio,
 epilepsia ventriculi vitio, melancholia, & similes. Quibus omnibus potulenta
 valida etiam facultatis balnea tentare vtilè est, neque per initia, quantumcumq;
 metuculosos, vomitus supprimendus, vt qui postea magnam exinde vtilitatem
 sperare debent. Hoc signo confidentes, si benè tolerent, & quiescant, haud statim,
 nec copiosè, nec quolibet cibo vtentes. Quod si præter hæc intempestiuus vomit-
 tionibus tententur, vel ventriculi nausea, quampiam stomacho intemperiem cõ-
 ciliatam indicium est. Tuncque exeuntium qualitas inspectanda, nam aut ama-
 rulentia & biliosa, hepatis vtrique vitio calescentis, in quo casu & balneo inter-

Vomit-
 moderatus

Vomit-
 quibus ad-
 uersus.

In quibus
 aff. conue-
 niat vomit-
 tus.

Signa vo-
 mitus vtilis.

Curatio vomitus in temp. hepatis vicio.

dici debent, & regimine febricitantium frigido atque humido instituendi, & quod robur ipsis visceribus conferat. Aut alimentum assumpti specie existunt, in quo simplex intemperies calida arguitur, facile per refrigerantia supra dicta ad alias ventriculi passiones, simul atque corroborantia emendabilis. Si vero aliqua humilitas inter visceris tunicas infecta timeatur, vnde nausea & cibi etiam auersio solet accidere, peridonea ex Hiera simplici erit purgatio catapotijs, & electuarijs prædictis. Nam vnctiones, fomenta, & conditorum eiusmodi vsus, nunquam in his casibus sunt inutilia, & quæ multam habent ad omnem vomitum conferentiam, lenticula cum pulegio decocta, aut mentha, aut thymus alia quando ex aceto, panis ex vino diluore & odore infusus, Paulo: mala punica, citria, myrabolani, & huiusmodi alia, Baccius. Ex quibus liquet, aquas primum bibentes si vomant raro quicquam sinistri portendere, imò conferre. Solet enim vna pituita & alia omni illiute ventriculum egregie deplere, sic vt curationis quasi principium sit. At si sequentibus diebus vt secunda & tertia ex consilio Fallopy, diuertendus ille motus clystere, cui addendum sal & hiera & alia quid simile: reiecto clystere bibat aquam, deinae applicetur cucurbitula regioni ventriculi, mox exhibeantur quatuor cyathi aque quam si retinuerit, bonum erit signum: Altera die injiciatur alius clyster, sed non applicetur cucurbitula, & detur aqua, quam si euomuerit desistendum ab exhibitione aque: si cesset vomitus, pergendum. Si sexta vel septima vel nona die euomat tres quatuorve cyathos aque, bibat iterum aque tantundem, dummodo hoc non eueniat ob nimiam ventriculi defatigationem, quæ si esset, oporteret desistere.

Purgatio.

Appropriata.

Fallopii in vomitu consilium.

De aluo nimium soluta,

C A P. XXI.

Acres aquæ potæ intesta exulcerant. Curatio. Cautio.

Pertimescendum quoque cum primis est, alui nimium soluta accidens in balneis, quando non pauci ob hoc solum in dysenteriam præcipitent: incauti nimium, qui sal sanguineas acresque pro potulentis medicatis aquis ingurgitantes, cruentam deiectionem ac intestinorum tormina experiri solent. Principio igitur dum à virtute balnei excernente crudos & contumaces humores fluor processerit, finendum. Iudicabunt enim id esse naturæ munus, leuis tolerantia patientis, quies, ipsarum excretionum qualitas, quantitas, condecens occasio, synspera aquarum ebibitarum eiectio in fine, & tan dem cessatio. Sin autem vacuatio modum excedens vires deiciat, status & tormina efficiat, cum siti aspera & lingue siccitate, & pro quantitate, qualitate, & tempore exeuntium minus idonea videatur, protinus balnei ministerium dimittendum est, seu bibendo seu lauando, seu quocunque modo ipsam assumpserint. Quod si coacta natura adhuc aluus iuerit, ac immodica vsque adeo sit inanitio, vt æstus, asperitas, ventriculi attenuatio, totius corporis exsiccatio inducatur: tum non modo extrinseca cau-

Baln. omittendum.

sa, quæ est ipsum bainæum, intercidendâ est, sed etiam intrin, ecus materiali
 scilicet & efficienti causæ fluxus prudenter occurrendum est: habita diligenti
 ratione, num aut hepatis, aut ventriculi, aut intestinorum, aut cerebri id vitio
 contingat, Baccius. Placet huic facientia subnectere ex Pantaleonis libro de
 thermis Tigarinis cap. 40. Sæpe fit ut naturâ conante se exonerare, oriatur
 fluor alui, ita ut à lotionè aliquam diu sit desistendum: Is non statim reprimen-
 dus ante diem vnum aut alterum: Quod si viros nutent, roburque sensim deficiat
 exhibendi essent cibi & potus paulatim constringentes, pulres ex auena, pyra,
 oua indurata, citoniatum, vinum rubrum chalybeatum cui succus citoniorum
 admixtus, acini granatorum, & vuarum cum cibus: perseverant esfluore rob de
 ribes, de berberis, saccharum rosaceum antiquum cum spodio aut bolo armena:
 regio ventriculi poterit inungi ol. myrtino, de absinthio, mastichino. Hæc ille. Si
 fluor alui sit ab humoribus acibus malignisque & periculum de dysenteria, ni-
 bil mihi videtur in principio consultius quàm statim copiosa aqua bibita eos
 educere, vel, quod tutissimum, vt euocato medico, eius consilio repurgetur labo-
 rans Rhabarbaro, Myrobalanis, tamarindis, syrupo rosato, & similibus quæ do-
 ctus Medicus facillè accommodare potest, & ex aqua fontis admirabilis exhibe-
 bere. Si non cesset alui fluor à purgatione, tuac probo axungiam nostram Luna
 primam & sanguinem Herculis ex aqua fontis medicati sumptum. Si sitis si-
 mul vrgeat laudo moderatum potum acidularum per se, vel mixturâ cum vino.
 Post euacuationem non displicet agrum perseverare in lotionè, modò ea sit mos-
 derata quæ corpus non nimium calefaciat, ac sitim excitet & vires pro-
 sternat.

Parti mixtæ
 assumptis
 occurrêdû.
 Fluxus alui
 non statim
 supprimen-
 dus.

Assumeda.
 Dysenteria
 in principio
 occurritur
 aq. medica-
 ta solutina
 aliusuè pur-
 gantibus.

Adstringen-
 tia.
 Ad sitim dy-
 sentericorû

De astricta aluo. CAP. XXII.

Procurandum porro in balneis est, vt alius superfluitatibus vacet, vt bis
 quotidie scilicet vel ad minus pro consuetudine exoneretur, multos enim ob
 hoc solum accidens colica, atq. etiam iliaca passione correptos vidimus. Quod
 si, ex contracta in intestinis calida, & sicca intemperantia, id minus præstare quis
 poterit, ut vsuenit ex balneo, imus venter totus quoquam emolliçte, relaxante, &
 refrigerante vnguento illinatur. Cuiusmodi inter vsualia, ac facillè parabilia
 sunt, oleum commune, antiquumque, butyrum, oleum è cyclamino, oleum de
 thymelea, vnguentum è cyclamico itibus, & femori illitum, Mesuæ, vnguen-
 tum Dialtheæ, vnguentum Agrippæ. At si adstrictio diutius processerit, in
 hydrelei pelum patientes mittuntur, atque etiam simplicis olei. In eduljis verò
 vtantur iurulentis, ac item emollientibus, malua, blito, beta, mercuriali, cucur-
 bita, portulaca, vrtice eauliculis, omnibus ex oleo, & garo elixatis, cuius loco
 hodie vel olumphacio, & sale vtetur, vel lectissimi tartari ex vino polline, quod
 vim absterfusiam non paucam obtinet. Pari modo, in antecænis sumant pruna
 damascena, & fugaces fructus eiusmodi, quantum hæbit. Ex vobis dicam curis

Colica &
 iliaca ex a-
 stricta aluo.
 Inunctio.

Vitius.

- Purgantia.** verò, quæ per os deuorantur, si quidem dispositionis ratio indicauerit, valenter etiam purgantia exhibeantur: hoc seruato, vt quandiu medicamento ministerio ægri intendant, à balneo abstineant. Sin autem clementia quædam assumant, ut bolum castiæ fistularis: vel deuoratis pilulis alephanginis, mastichinis, communibus, de tribus, & sine cura vulgò appellatis ante cibum. Clemens verò, nec minus delicatum est hydroposatum Pauli, & quod vulgò medici, modò syrupum plurium infusionum, modò rosatum, aut violatum solutiuum appellant, pondotrium vnciarum assumptum bene mane. Vel saltem non omittantur clysteres, primum quidem ex brodijs leuibus, ac mollibus, deinde postea acrioribus: aut glandes suppositorie indantur. Nec desunt multæ, ex medicatis aquis, quæ inditæ ex enemate subducunt aluum, vt nitrosæ præ cæteris, acneæ, atque etiam falsæ: contra verò ferrugineæ, aluminosæ, & sulphuræ, quæ in quantum tales exticcant, atque adstringunt. Montagnana olim scripsit consilio 303. Balneus cui astricta erit aluus, quotidie ante cœnam lambat castiam ex siliquis, aut accipiat pilulam ex aloë infusa in succo intybi: aut ℞. i. sequentis pulueris ℞. epithymi, polypodij an. ʒ. i. β. fennæ ʒ. ij. β. salis Indi. ʒ. β. glycyrrhizæ, cinnamomi, zinz. an. ʒ. β. anisi ℞. i. fiat puluis subtilis ac interdum ante cibum exhibeantur suppositoria ex melle & saccharo, radice betæ, iridis, dauco vel petroselinio illitis melle & sale, aut de carne salita &c. Præterea aluus astricta molliatur cum syr. prunorum, decoctione fructuum, solutiuo syrupo violato & similibus frigidis & humidis mixtis cum aquis: cum sero lactis præparato. Item cum decoctione betæ, violarum, maluarum, vel utendo in cibus. Item ℞. Aloës, syr. viol. lupulorum ana ʒ. ij. Mastiches, croci an. gr. iij. Infundatur aloes in eis per diem & noctem, vel per tres dies, & fiant ex ijs pilulæ post exsiccationem succi leui igne vel in sole factam, parum ante cœnam sumantur ij. vel iij. Est bonum & vtile remedium. Fallopius: Pauci sunt quibus intra quatuor vel quinque dies non supprimatur aluus, cui symptomati occurrendum cum clysteribus alternatis diebus exhibitis ex succo maluarum & cremore hordei. Si æger non admittat clysteres, bibat ius quinque aut sex prunorum Damascenorum siccorum, vel quatuor aut quinque caricasumat in quibus imposta sint quatuor grana Cartami mundati, capiat dodrantem castiæ in fistulis, per dimidiam horam ad summum ante cibum, vel deglutiat ponderis scrupuli pilulam aloës lotæ & præparatæ, vnâ cum rosacco saccharo alternis saltē diebus. Andernacus, Si aluus naturâ quotidie aut saltē altero die non descendat, tertio sollicitari glande subiecta aut clystere indito debet, aut catapotijs alephanginis, aut hierâ picra, aut cassiâ, aut mannâ ne crudi humores ex stomacho per totum corpus nimio balnei calore distrahantur & omnigenos morbos inducant. Aluum astrictam soluemus iusculis emollientibus, vt maluæ, violarum, aut brassicæ trientis instar cum Zaccari momento: vel duorum ouorum luteis crudis, iuri pisorum aut gallinæ calido iniectis absorptisque: vel vuis passis duorum cochlearium modo assumptis: vel prunis damascenis bene maturis & dulcibus: sic tamen vt omnia hæc paulò

paulo ante cibum sumatur. Ex medicamentis castiæ fistularis uncia, cum modico Zaccbaro vel manna ex iure aliquo: vel catapotijs rosaceis ante cenam de- uoratis: vel decocto emollientium herbarum, cui electuarij catholiconis uncia fit addita, Zaccarum rubrum & salis modicum, per clysterem indito: vel capi- tis veruecini decocto, cui Zaccarum, mel, & castia fistularis sint adiecta: vel glandibus ex melle & farina in massam redacta & sale: vel pingui carne suilla salsa formatis. Dorsum. Astrictior aluus ob intemperiem frigidorum intestino- rum aut contentorum copiam, primum clysteres, mox potus hos frequentes nõ copiosos aquæ exigit. Iisdem diebus quibus manè hausta aqua Belilucana, ingrediatur balneum horis pomeridianis, lecto à balneo decumbenti admouean- tur fotus calidi, obducatur toti ventri cænum thermarum: lingat reliquias. Pantaleon de thermis Tigrinis, Accidit interdum ob calorem balnei astringi aluum & sequi colicum dolorem: id si eueniat, cessandum à balneo donec so- luta sit: bibat ieiunus poculum aquæ thermarum aut castiæ unciam semis dis- soluta cum iusculo carnis, aut syr. ros. lax. unciam semis: aut paretur potius- cula mihi usitata in meis agris ex fenna, cinnamomo, Zingibere, glycyrrhizæ, radicibus petroselini, aniso, melissa, mentha, violis, & rosis: huius decoctionis accipe duos aut tres haustus: mutanda tamen pro ratione personarum, interdum supponenda glans ex melle: aut enema ex polio, mentha, maluis, hieræ picræ & benedictæ laxatiuæ ana uncia semis, ol. rutacei & anethini singulorū drach- mis sex, salis drachma una & semis. Enema cum injicietur nec sit iusto calidius nec frigidius, sed teporem habeat urinae hominis sani. Hæc ille. Vbi astrictio alui à calore balnei & siccitate alui non probantur mihi pilule, nec aloë, nec rosæ siccæ, nec calidiora pro correctione senæ, siue sint herbe, siue aromata: non laudo etiam calidiores confectiones in clysteribus, similiaque illa & herbas, multò minùs cænum thermarum exsiccans. In nostro balneo admirabili pote- runt præter cætera prædicta in potu exhiberi aliquot pocula aquæ nostri fontis manè, intermissa lauatiõne donec referetur aluus: Poterit quoque injici sola aqua balnei calida, vel addi oleum aut butyrum, interdum salis tantillum, aut etiam mel, aut malua, aut althæa. Si iungantur astrictæ aluo alia symptomata ut colicus dolor à pituita, uterini affectus, calculus, consilio opus est medici: interea nihil obest omnia lubricantia & emollientia, & sine insigni calore euacuantia exhibere per superiora & inferiora donec adueniat Medicus, qui hic poterit uti in enematis hieræ picræ & benedictæ laxatiuæ, diaphaniconæ, te- rebinthinæ & similibus pro ratione ægri & morbi. Hoc etiam monuerim non obfuturum, si æger sentiens in ventriculo redundare prauos humores cum a- strictione alui, sumat trochiscum semis axungie nostræ Linnæ cum multa aqua fontis mirabilis. Si insignis fuerit astrictio præstat precedere enema. Non displicet sequens euacuatio modo vltra diem non referretur ne serum las- tis corrumpatur ex quo conficitur, de qua Rulandus de balneis libro 1. ca. 4. Purgatio cholagoga suauis & utilis omni ætati, sexui, & morbo: R. fol

Clyster

Glandes.

Auñb Boli- luc.

Clysteres.

Solutiua potiuscula

Exercitatio ad præcedentia.

Potus aqua rum Bolle- gum ad al- uum soluē- dam.

Ex iisdem clyster ad e- undem v- sum.

Astricta al- uus cum a- lijs sympto- matibus.

Axungia Lin- næ solutiu- na.

Senæ expurgat. unc. 1. Cinnam. Zingib. ana. drach. ß. Sacchari candi unc. ß. Sasochari drach. vj. bulliant in seri lactis caprini lib. ij. per quartam horæ partem, deinceps macerentur per noctem: ex iure hoc potui detur ab unc. 1. ad quinque mane & per horam ante cenam.

De aqua retenta, & ob eam intumescente ventre

CAP. XXIII.

lyster

Signa retentæ aquæ in hypochondriis & intestinis. Clyster.

SI primis diebus aqua medicata pota non descendit, clystere ex aqua ipsa cum melle, Zaccaro & sale educenda. Singulis quaternis aut quinis diebus potio intermitti potest, & alius iniectione ex aqua medicata cum melle rosæ remarino condito & chamæmelino sollicitari, *Andernacus. Fallopius verò de thermis cap. 11.* Si aqua retinetur nec rejicitur per secessum, aut vesicam, aut vomitum, aut aliam partem: aut retineatur in intestinis & hypochondriis (quod cognoscitur ex molestia in illis partibus, ex tensione graui, rugitu & flatibus intestinorum, & inundatione quadam) eadem die iniiciatur clyster ex eadem aqua bibita, adiuncta hierâ simplici vel syrupo rosaceo: si hoc clystere aqua retenta non euacuatur, fiat decoctum ex ebulis & folijs cucumeris sylu. cui decocto addatur hiera, vel hiera diacolocynthidos, & parum olei chamæm. fiat clyster: detur deinde prandium: à prandio quiescat: vesperi iniiciatur alter clyster ex ipsdem, & sic mane sequenti alius, donec tota fuerit euacuata: & si tota fuisset educta per primum clysterem, non esset reiterandus. Altera die bibatur iterum aqua, quæ si iterum retineatur, educatur eadem ratione & non bibatur amplius, sed aperiantur rursus viæ, alterenturque materiæ. Causa retentionis in intestinis est copia materiæ mucosæ: retinetur etiam ob aquæ imbecillitatem: Paretur optimè attenueturque & detergatur materia illa, deinde bibatur aqua, quæ si non sit sua natura salita, ponatur sal in primis duobus cyathis: Multos vidi in quibus retinebatur aqua; quibus fuit saluberrima post secundam præparationem. Si aqua retenta fuerit & non appareant antedicta signa, indicium eam retineri in toto corporis habitu: Prima die nihil erit agendum, si etiam altera die retineatur, danda opera vt euacuetur. Solemus nos ne aqua diffundatur per totum habitum corporis exhibere prima die vesperi per dimidiam vel integram horam ante cenam, pillulam unam quæ purget pondere scrupuli unius ex pillu. alephanginis vel mastichinis vel ex rhubar. agarico & alijs æquali pondere. Secundo die, si tota aqua retinetur, procuranda cum diligentia euacuatio, potissimum si multa: (Nam vidi multos qui inciderunt in hydropem anasarca) ea fieri potest vel per vesicam, vel per insensibilem euacuationem, efficiendo, vt æger sudet mouendo se, aut ingredienti balneum calidum: Sed non est tutus modus euacuandi ratione balnei, est etiam tardior, sicuti per lotium. Superest euacuatio per intestina quæ commendatur, quâ v-

Aq. in corporis habitu retenta.

Pillulæ.

Anasarca ex aquis potis retentis.

Nec tûtò nec citò educuntur retentæ aquæ sudore, aut lotio

tuntur excellentiff. Medici Patauini & nos cum ipsis, quod faciunt addito grano vel duobus elaterij optimi: id occultant pro secreto: Cauendum ne ultra duo grana dentur, est enim maximum medicamentum, nec in hac re potest inueniri prestantius. Euacuata aqua hoc medicamēto, omittendus potus aqua. Si non tota aqua, sed aliqua ipsius quantitas retineretur prima & secunda die, non abstinentum à potu, sed si tertia adbucretinetur, detur pilula cum elaterio & omittatur omnino aqua potus. Ad nostrum propositum hæc faciunt quæ dicit Baccius libro 3, cap. 2. Retentionis est species, in qua balnei aqua ebibita quocunque impedimento non purgatur. Primo verò distinguendum est vbi retineatur, an in vijs latis, an in circumferentia totius corporis, an in vasis vrinarijs, & vesicæ. Quorum locorum sunt certa signa distinctiua, dolor, rugitius, inflatio, fluctuatio in ventre aquæ, sputamina insolita, languiditas appetentiæ. Est & tumor ad supremam cutim (quod certè nunquam vidi) testimonio Plinij, quosdam visos bibendo turgidos in tantum, vt annuli integerentur cute. Quidam ebibitis, me authore, aquis Sancti Marini iuxta Ariminum, regressus in patriam cœpit insolitam corporis lassidinem dolere, deiectam appetentiam, ventris duritiem, porro casu quodam oborto ei erysipalate tumore super dextrum hypochondrium, quod offenderat, perinde quasi perfectus hydrops, complures fistulas aquarum, ichorosaque humiditatis, vsque in admirationem Medicorum eiecit è loco. Quocunque ergo modo aqua ebibita retineatur, de sui indicat necessaria euacuatione, per conuenientem viam. Sin in intestinis, statim eadem die vacuanda est, per clysterem ex eadem aqua, vel discussorij aliquo addito, parietaria præcipue, & etiam biera. Secunda die, nihilominus bibendum: quod si similiter retineatur, eadem præsidia reiterentur. Quod si tertia, & quarta item die retentio prosequatur, supersedendum est: ac vnam duarum putabimus esse in causa, vel quia eo anno balnea sunt minus salubria, vt pote si multis essent diluta pluuijs: vel corporis perperam factam esse præparationem, vijs obstructis viscositatibus, quæ erant tenuandæ, vt suo loco docuimus. Reliquias verò euacuare tentadum, aut pilula aliqua ante eam, quæ proritet aluum, vt Mastichina, vel de tribus, vel stomachica: Aut stinulo aliquo aquarum virtutem exacere oportebit, vt vel salis momento, vel syrupo rosaceo. Vtuntur Patauini Medici, teste quoque Fallopio, pillulis quas habent in secretis vulgi causa: nimirum scrupulo vno ex prædictarum aliqua specie, cui additis boni elaterij grauis duobus, faciunt vnam pillulam, exhibentque ante cœnam: quæ & non grauat dosi, & purgat certissimè ventas aquas. Quod si languido alio, qui prius corpore, aquisque retentis, de hydropis specie timendum sit, putrefacta forsân aqua, ac viscere cum toto corpore perfrigefacto, apertè ad fortia præsidia, veniendum est. Et iam ad Ebuli decocti exhibitionem, quod quandam habet proprietatem ad ducendas aquas, Communia sunt exercitium, labor, sudor. Quam maxime

Rectius aluum eduntur.

Elaterium Patauino medicamentum cretum.

Aqua balnei retenta.

Signa retentionis aquæ in hypochondrijs.

Signa retentionis aquæ in habitu corporis.

Rara historia emissionis aquæ retentæ.

Curatio.

Clyster ex aqua balnei.

Pillulæ.

Aquarum vires quomodo auerendæ.

Elaterium.

In hydropis suspitione quid agendum.

Decoctum ebuli.

Balneum.

vero expedit finito balneo, eos in balnea, ac lauaciones calidarum aquarum committere: medicatarum quidem, si talium copia haberi poterit (hoc enim in casu balneum post potationem aquarum conceditur.) Sin minus priuatarum, & dulcium lauacra incant: denique perseuerent exerceri, gestari, fricari, vt omnino imbibitas iam humiditates excutiant: Quidam ad aquas Porretanas, si minus ex potu earum promouerentur vrinae, adbibent circa peccinam malagmata ex parietaria decocta in aqua, actuque calida saepe, ac saepius adbibita: faciunt & ex ea clysteres.

Malagmata
ad peccinē

Clyster.

De sudore immodico. CAP. XXIII.

Nō temere
cohibēdus
sudor.

Sudores autem è balneis excipere oportet, his quibus sudandum est, quamdiu satis vacuatum fuerit. At vbi largius eruperint, vt supra modum patientes lassari videantur, & in syncopen labi, leuissimè sudor abstergendus est:

Inūctiōnes.

nam alius quoque alium elicit: subinde leuando operimenta refrigerare conuenit, fenestris patentibus, quo perflatus aer frigidior inducatur, ac euentilatio circumquaque fiat. Omphacino quoque oleo, aut myrtino, aut cytonite, aut quopiam alio adstringenti vnguento perungantur. Ceterum satius fortasse fuerit prouidisse, vt qui rarè admodum texture sunt, & ad largos huiusmodi sudores idonei,

Αρωματίζεσθαι

parcius (inter initia praesertim) lauacris committantur: intraturi scilicet ipsum balneum molli prius ex oleo frictione vtantur, à balneo autem aut in tinam frigidiusculæ, id est minus calidae aquae confertim insiliant, aut eadem per ministros conspergatur, ac detergi inungatur: Eodem modo gracilibus, imbecillis, delicatis naturis, & reconvalescentibus, si quando balneis vti contingat, consuluisse oportet. Cibarijs verò mediocriter adstringentibus, refrigerantibusque vtantur, veluti acidis granatis, limonibus, lactucis, oxalide, & similibus: nec minus animalium pedes ex aceto vtilis, & lac etiam decoctum, Baccius. Sequitur iam sententia Montagnanae conf. 303. de thermis. Sudor in balneis non retinendus, nisi nimium sit superfluous qui prosternat vires: tunc corrigendus victus ratione: lacte, acidis (non simul cum lacte sumptis) vt iure concreto cui admixtus succus malorum punicatorum, cibus in quibus amygdala, & qui crassior em succum reddere possunt, vt pedibus animalium benè coctis, affuso deinde aceto & similibus, panico cum lacte iusculis ex milio & lacte, de quo non dubito insigniter compescere sudorem quia sum expertus. Quies à balneo, manere in vmbra, & corpus parum exponere aeri, sudorem conuenienter reprimunt. Frigida, astringentia, & sicca medicamenta aspersa corpori non placent, ne poros nimium obstruendo deterrima symptomata excitent. Fallopij autem sententia cap. 12. est: Si sudor non est valde molestus ægro, non esse coercendum, esse bonam euacuatiōnem. Si lassitudines faciat non inungendum corpus, vt à quibusdam fit nec exhibendos cibos astringentes & viscidos, potius desistendum ab vsu balnei, vel vtendum tantum semel in die, & breuiori spacio ac balneo tepidissimo. Rulandus

Aspersa cor-
pori frigida
improbanturAstringētia
damnantur.

de balneis scribit : ad sudorem superfluum vinum myrtinum mirifice confert: quod sic fit: Accipe fol. summitatum & fructus myrti ana partes æuales, contundantur & ponantur in vinum ac bulliant vsque ad consumptionem tertie partis: postea vinum coletur atque bibatur: ceterum regimen est frigidum. Item, sudores immodicos compefcunt Vvolckestein, Niderborn, Leonstain, Annebergenses, & alluminata, feriatæ, ypsæque balneæ ac frigida aquæ dulces.

Vinum
myrtinaum.

Dr calore iecoris & renum ac acrimonia vrinæ ex balnei calore concitato.

C A P. XXV.

Quoniam verò incalescentia in balneis natura calidis apprime omnibus verenda est, & quibus maximè vniuersa corporis temperatura, & in primis viscerum, hepatis, ac renum inclinatur ad calidum, idcirco sani consilij fuerit tempus anticipasse, tum debitis, quas consulimus, præparationibus, tum electione idonei balnei, tum denique conseruantibus præsedijs, quibus vnusquenque in ipso balnei usu communium esse oportet. Talia multa ad stomachi tutelam paulo ante adduximus, temperata, aut frigida, ac modicè sicca, ad vnamquamque etiam hepatis, & renum intemperantiæ calidæ suspicionem vtilia. Cui periculosi anticipata remedia non suffecerint, ac dubium sit ne aut in hepate, aut in ventriculo pblegmone concitetur, quamprimum balnea interdiciantur. Imò si quæ apparuerint factæ inflammationis indicia, quam celeriter facta è dicesceto lateris missione sanguinis, Medici curæ se egri committant. Vitentur per initia scammoniata, & similia quæ per aluum purgant violenta phar maca: per fuis oleo partibus, in quo absinthium incoctum sit, qui cum aliquid quod cum amaritudine adstringat commiscendum, velut omphacinum oleum, vel melinum. Emplastra item adhiberi possunt procedente affectu, è farina hordeacea, fenugræci, ac seminum lini, cum palmulis, malis cotoneis, absinthio, camomilla, & meliloto: nec non Diamelilotum emplastrum, quod ex ijdem fere paratum in officinis habetur. Et in summa compositam habeant facultatem, tum relaxantem subtilium partium, amarumque, tum adstringentem. Montagnana hæc dixerat lib. de balneis, Ardor vrinæ accidit balneantibus vel propter calorem hepatis & renum excitatum à calore actuali, & vt plurimum potenciali balneorum, qui vrinam acriorem reddit, vel arenulas generat, quæ vel irritant & pariunt interdum excoitationem. Verùm facile est mederi sequentibus. R. quatuor sem. frig. communium ana ʒ. ʒ. Papaueris albi ʒ. ij. sem. Intybi, lactucæ, portulacæ & oxalidis ana ʒ. i. flo. Nymphææ ʒ. ʒ. penidiorum ʒ. i. sacchari albi ʒ. i. ʒ. fiat puluis siue tragea quæ valde efficax. Conferunt & efficaces sunt sequentes pillulæ si sumantur ante cœnam & summo mane. ij. vel v. R. succi Glycyrr. ʒ. ij. sem. lactucæ ʒ. vj. sem. papau albi ʒ. i. ʒ. croci ʒ. ʒ. fiant pillulæ cum succo foliorum violarum. Cum calor iecoris & renum ex balnei calore concitatur & vrinæ transiens naturalia extrema vrit, pungitque, omnia acria, salsa, amara, multumque

Refrigerantia tū præcautionistū curationis ergo. Baln. intermissio.

Venæ sectio.

Vehementer purgantia vitanda.

Topica.

Inunctio.

Emplastrum.

Tragea.

Pillulæ.

Victus ratio

que dulcia vina generosa, & concubitus vitari debet. Cibus autem refrigerans & humidus ex hordei cremore, lacte amygdalino, oleribus spinachia, bletto, lactuca, portulaca, & id genus alijs parandus est. Pisces conferunt saxatiles & cancri. Potui vinum aquosum aut glycyrrhizæ, cui cortex ademptus sit, aut hordei decoctum, aut vuarum passarum, ex calfacta aqua maceratarum dilutum. Interdum prodest vinum, in quo tragacanthæ vel sem. papaueris albi paulum inferbuerit. Quinetiam iuuat succus glycyrrhizæ die nocteque in ore retentus, paulatimque deglutitus. Sic etiam electuarium diatragacanthum frigidum deglutendum rectè exhibetur. Ad idem valet tragema mane & vesperi ante cibum sumptum, quod recipit sem. lactucæ, portulacæ, cucurbitæ, melonum, papaueris albi singul. ʒ. i. cinamomi ʒ. ij. glycyrrhizæ expurg. ʒ. i. Zaccari rosacei in tessellatis redacti libram. Extrinsecus autem præcordia dextra ante balneum & post illud debent albo Galeni vnguento cum campboræ modico obduci. Lumbi autem superiores vnguento hoc quod constat cerati santalini, refrigerantis Galeni vtriusque unciâ: ex oleo rosaceo fiat unguentum. Quod si calor citra acrimoniam vrinæ infestat syr. acetati unciæ duæ cum aqua intybi, & cichorij in auro sumuntur: vel syr. ex acido citri succo, aut ex limonibus confecti tantundem ex eadem aqua. Fallopius, Si vrinæ ardor vexet, mouenda aluus exhibendo duos cyathos aque salsores, vel misce cum duobus primis cyathis aque sal hieram. Si hæc non prosint præcipuum remedium inter alia, aqua florum fabarum vel ex siliquis ipsis recentibus ad vncias sex exhibita per tres vel quatuor horas ante prandium aut cœnam, addito syr. de Glycyrr. vel de papauere. Exhibenda hæc aqua siue ardor sit ante potum aquæ, siue post potum: si post triduum vel quatuor dierum huius vel aliorum medicamentorum vsum non cesset ardor, omittendus potus aquæ thermarum. Pantaleon lib. de thermis Tigurinis præscribit inungendam pubem cum ol. violacæ & succo portulacæ & considerandum an ulcerata vesica, tunc vtendum consilio Medici, & sane merito, quia magnus morbus hic occurrit medendus. In ardore vrinæ, quod ipse sum expertus ob renes affectos, iniectionem albuminis oui optimè agitati vel aquæ in qua macerauit, Psillium, aut gummi Arabicum aut tragacantha, aut althea maluaue decocta vel eorum semina. Rulandus de balneis ad ardorem præscribit quæ nunc subiungemus, nemini tamen consuluerim propter hyoscyamum, eius vsum sine consilio periti Medici. Verba eius hæc sunt: Vrinæ ardorem tollit sequens potio. R. Sem. portulacæ, lactucæ, endiuie ana drach. i. papaueris albi unc. ij. Iusquiami drach. ʒ. sebesten vnc. ij. croci drach. i. Glycyrrh. vnc. v. pinearum unc. x. aquæ fontane: miscantur & coquantur ad tertie partis consumptionem: dein de coquantur & fiat potio de qua sumat patiens in aurora mane unc. i. cum unc. i. Zupij violacæ & videbit quarto die effectum mirabilem. Secretum Alexij Pedem.

Electuar.
Tragema.

Externa.
Iniectiones.
Vnguentum.

Syrupl.

Aqua falsa.

Aqua florum
fabarum.

De ardore & calore totius corporis, ac etiam febris.

C A P. XXVI.

BAlneantibus aliquando superuenit quaedam inflammatio totius corporis, in qua est ardor viscerum & corporis totius, & tantus vt egressus aeger ex balneo videatur sibi esse in fornace: aliquando adest febris, nonnunquam est sine febre. Verum siue adsit febris siue non, desistat à balneo per quatuor vel quinque dies, & vtatur victu refrigerante ac humectante, bibatque aquam decoctam. Nam eiusmodi feruori solet frequentissimè succedere febris hectica: bibat summo mane syrupum intybi vel violarum cum decocto violarum, vel bibat decoctionem bordei, in qua incoxerit intybus. Applicetur regioni hepatis epithema ex decoctione intybi & cicborij, addito pulu. diatrium santalorum: quòd primum cessarit ardor exhibeatur eiusmodi purgans medicamentum: R. Cassiæ recenter extractæ, pulpæ tamarindorum ana ʒ. vi. misce & dissoluatur cum aqua oxalidis vel intybi: fiat potio. Altera die ab euacuatione rursus descendere ei licet in balneum: verum balneet tantum semel in die & non bis. Hæc Fallopius. Cap. 4. Febrim in balneis omnis error circa victus rationem excitare potest, potissimè tamen quatuor sunt causæ. Vel quod balneum ipsum immodicè calidum, & acre, corpus calida, & sicca intemperie officiat: vel quod materiam ante usum balnei præparandam, ac vacuandam quis illegitimè retinuit, itaque conculcata putrescit, & febrim citet: vel quòd ex vehementi actione balnei, multus corporis, aut animi motus superuenit: vel tandem, quòd frigoris occursum meatus corporis densati prohibent vapores à caliditate balnei excitatos transpirare, unde cohibita transpiratione putrefactio humorum, febris gignitur. Quomodo cumque ergo Febris interueniant ad balnea, tum iam balnearum naturalium usum recusant, vt pote quæ humectatione, ac refrigeratione opus habent, contra quam balnea possint. De reliquo autem, curatio statim se exhibet, ab effectibus eius causæ cognitione, 7. Methodi Galeno teste. Hanc verò, si adhuc perseueret, abigere per contraria oportet, nisi febris magnitudo, ac seuæ accidentia curandi ordinem interpellant. Quamobrem si balnei caliditas vehemens, acrisque in causa fuerit, calor eiusmodi extinguendus est, refrigerantibus scilicet remedijs, acrimoniamque obtundentibus, quorum & in alimentorum, & in medicamentorum genere notissima apud Medicos suppellectilis habetur. Aërem nimirum ad frigidum & humidum alterantibus, cibum, potum, unguenta, emplastra, quæ cor & hepar contemperat esse oportet, omnia frigida atque humida. Postremò temperatis balneis utendum, & reliquis eiusmodi omnibus. Si præterea duntaxat materia quæ olim iam euacuari debuerat putruerit, ea in primis æquetur, donec expulsioni parata euacuetur. Præparatio autem ista duplicem habet rationem, vnã quidem respectu viarum, quas, si obstructæ fuerint, præaperire idoneis ad hoc medicamentis, ac cibis necesse est. Alteram verò respectu humorum peccantium, qui si tenues sint, statim purgantibus egent medicamentis. Expectare autem oportet digestionem in

Victus.

Syrupi.
Infusula.
Externa.
Epithema.
Catharticæ.

Causæ febris in bal

Baln. naturalia febribus inimica

Curatio per contraria.

Febris à balnei calore nimio.

victus & remedia refrigeranda.

Febris ab humorum putredine.

Præparatio viarum & humorum.

Vacuatio.

Febris ab
animi affe-
ctibus.Febris à po-
rorum con-
stipatione.

Sudores.

Centaurii
minus.

pinguibus, & glutinosus, quos præextenuare, & incidere prius expedit, sicut est phlegma, & cholera nigra, atque ubi vacationi tempestiua fuerint, educere. At si à vehementi aut corporis, aut animi motione à balneo febris redundauerit, Diaricæ febris curationem ab eiusmodi causis abortiæ expostulat. Quòd si denique fuerit frigus poros corporis condensans, aperientia adhibeantur, & quæ vapores transpirabiles reddant, saltem post initia: Sudores enim in his prouocasse saluberrimum est, præsertim in balneis aquarum dulcium temperatarum. Et non pauca, non dissimulem, contingunt in balneis, quæ curationem non admittunt: Id enim commune est omnibus medicinis, ut, in quibus sanantur plurimi, mori contingat aliquos, sine viuentibus omnibus inuitabili. Ex Rulando placet sequentia subijcere: Febris si accidat, à balneo abstinendum donec remiserit. Remittit autem, si manè febricitans longè ante paroxysmum ex decocto centaurij minoris bibat ad ʒ vij: calidè ac in lecto bene contextus quotidie iudet. Qui Rulandino hoc remedio volet vti, consulat peritum medicum.

De lassitudine ac debilitate corporis.

CAP. XXVII.

Vacuatio
nar. in-
cipit vit-
lissima.

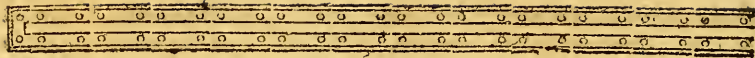
Curatio.

Subuenitur
prima cau-
sa.

Preter animi autem deliquia, vniuersi interdum corporis debilitas vacationi immodicæ succedit tanta, ut vires ipse prosternantur. Quapropter iure optimo Galenus vacationem repetere, quam exquisitè semel vacuare maluit, tolerabilius existimās quempiam in morbos à plenitudine incidere, quam ab inanitione. *i.* Est & altera causa, nempe mineraliū virulentia in balneis, ac malignitas, quæ intemperiem, & quandam naturæ fatigationem in corpore excitat. *ii.* Est tertia externus calor, æstusque balnei à profundo ad cutim trabens, & spiritum dissoluens: quo nomine accedunt quoque extrinseca aelia, ira, anxietas, angor animi, coitus, labor, & peruersa reliqua viuendi ratio. Quæ vel ex eo potissimum recensenda veniunt, quòd ipsis euitatis, promptè se quisque ab hac lassitudinis specie vendicabit. Cognita ergo causa, ubi quis plus solito se grauari senserit, dimisso balneo virium reparationi intendant, & eius causæ, cum tamen eueniat, quando pro re nata contra ipsum symptoma prius est insistendum, & quum præsertim ob ipsius vehementiā præceps virium resolutio timeatur. Siquidem igitur imbecillitas hæc propter vacationem immodicam ad balnea contingat, analeptice artis parte, hoc est, resectoria, & renutritoria vtendum est, quemadmodum infra ex Galeno ad ventriculi debilitate occurrerimus. *ii.* Si verò ob corporis intemperiem, ab aquarum malignitate excitatam, ipsa acciderit, cõtrarijs prædictis profigetur. *iii.* At si fiat spiritu ab æstu, labore, coitu, ira resolutio, veluti quoque si contra ipsum symptoma pugnandum est, renutritoria victus ratione, & roborante est opus. Quæ in re perquam commoda est delectatio, & alimenti paulatim pro viribus facta accessio, ad hæc somnus & quies, & adhibita medicamenta suaueolentia, tum cardiaca, cum stomachica. Balnea quoque

quoque dulcium aquarum temperatarum, inunctisq; postea de more patientibus, circa finem curationis sunt saluberrima, Galeno teste. Sicuti etiam expedit aut in balneo ipso, aut cum statim exierint, iuscula pullorum, & ouorum vitellos forbere: præsertim si leuis frictio præcesserit, & musculorum unctio ex oleo temperato aliquo, quale est oleum de spica, oleum chamæmelinum, & oleum ex leu-
Inuacis.
 coio, quod de cheri in officinis inscribitur. Oleum quoque vetus auctore Galeno, & præterea oleum mastichinum cum rosaceo, & vino antiquo dilutum, lassitudinem, debilitatēq; tam neruorum, quàm reliquorum artuum emendat, quod & valetudinarijs non erit inutile. Rulandus. Defatigatis & lassis conferunt Leucenses, Ponterborn, balneæ reliquæ calidæ. Item. Lassitudinem & imbecillitatem membrorum tollunt Syluestres, Badenenses, Herciniæ, Marggraffbad, Cellenses, Piperinæ, Laubacenses, Vvaldweit, Vvendingenses, Schweining Zuckenthal ac cæteræ balneæ ac thermæ. Dulces item aquæ calidæ. Non displicebit, modo corpus non nimium incaluerit, si ad lassitudinem tollendam tum eam que præcedit balneum, tum eam que sequitur, ex aqua balnei admirabilis iuxta sententiam Rulandi hæc decoquantur, Origani, Pulegij, chamæm. ana. m. ij. saluiæ, Baccarum lauri ana m. ij. Non laudari tamen diuturniorem moram in folio
Decoctum
 quonov.
 delassatis: Præstat non diu morari ac repositis plantis prædictis in sacculum, eo totum corpus post paruam in lauacro moram blandè fricare & abstergere. Rulandus non vult nimis fatigatos ab itinere illico balneum ingredi, sed corporis quietem expectare per vnum & alterum diem: mihi tamen videntur delassati à laboribus vel multo motu sine periculo lauare posse in aqua fontis admirabilis, modo lauacrum non sit calidius, & in eo non morentur vltra quartam partem horæ aut horam semis, deinde lectum ingrediantur. Non extra propositum actus
Ad refect.
 rus mihi videor si ex Baccij lib. 3. cap. 1. subiungam quæ sequuntur: Refrictiones non solum capitis, sed etiam totius corporis, vt cum per niuem diu contigit iter peragere refouent calida ac temperata, tum priuata, tum naturalia quædam, vt Aquisgranii thermæ ac similes, Insolatus, discussoria artificialia, in herbis medicatis decubitus, & ad omnes lassitudines eadem & quæ in vrbani insti-
 tuentur. E diuerso exustos sub sole recreant, lauatio in frigida
 & hydreleum tepens, & ex nitro naturales.

HISTORIAE

FONTIS ADMIRABILIS BOLL-
 LENSIS LIBER TERTIVS. DE MOR-
 BORVM, PER AQVAS MEDICATAS CVM
 alias, tum Bollenfes, curatione,

*Facta cum alijs Balneis collatione, qua similia lambunt
 mineralia, nec non vera historiarum Super-
 rioris Libri fide.*

Aquas medicatas, ficuti etiam fontem Admirabilem & balneum no-
 uum Bollenfe, ad fanitatem conseruandam conferre.

CAPVT. I.

Uot modis multiplicem suam vim aquae medicatae, tum as-
 liae tum Bollenfes nostrae, haud auarè exserant, in super-
 rioribus nobis abunde dictum est: nunc animus est haec
 omnia ad morborum medicationes accommodare: ad hanc
 enim scopum illa omnia ferebantur. Neque tamen existimandum,
 in omnibus affectibus, omnes utendi rationes necessario
 adhibendas. Sunt enim quos una, sunt quos plures
 percurent. Interdum sola potatio suffecerit, interdum balneam solam,
 alias non tantum utraque haec sed & irrigatio & fofus, fortè etiam & clyster & illata
 mentum, in subsidium vocanda. Cuius rei causam multiplex sit
 discrimen, nos in singulis affectibus, quid facto opus sit explicabimus.
 Quandoquidem autem praestabilius, sanitatem praesentem
 conseruare, quam absentem reuocare (quanquam hoc fortè
 honorificentius maiorisque operae) primum in genere demonstrabimus
 aquas medicatas sanitati tuendae esse aptas & quomodo ijs
 utendum: deinde particulatim ad aquam medicatam Bollensem
 applicabimus. De thermis Beliluc. cap. 2. lib. 2. Romanis
 thermarum vsus in sola corporis externa calesfactione &
 humectatione consistebat: nondum Romanis cognita calentis
 laticis intus sumpti vi morbis medente simul & Therapia,
 sed sola Hygeine seu prosperam valetudinem seruante.
 Qui exactè sani sunt, victuq; adeo frugali utuntur,
 vt humorum excrementorumque contra naturam a corpore
 absit congeries, conseruare modò debent corpus foris secus
 & perspiratu facile custodiendo, cutem subtus & super
 calesfaciendo, attenuando, relaxando, digerendo, id
 quam commodissime thermarum Beliluc. vsu fiet, modo vere
 & autumno semel in septima

Roma. therm.
 valetudinè
 conseruabāt.

Corpus ex-
 crementis
 vacuū sanū
 conseruatur
 si comode
 perspiret.

mana his mergatur corpora, borula vnius spacio circa sextam matulinam. Quibus non licet thermas adire, tralatitia aqua earū (supparibus tamen viribus) denuo calefacta balnei materia esto. Ex hoc egressi lecto componantur, cooperiatur stragulis, sudent, sed de facili, non continua multitudine, conopei munimine, habituum afflata. Post horæ spacium abstergantur. Quibus in super fortuna & otij plus suppetit oleo veteri ad apot herapiam inungantur. Elapso hinc duarum horarum spacio amiciantur vestibus recentibus & mundis. Caueant toto die ab aëris iniuria. Victus sit medius ex sorbilibus iuribus carniū, hordei cremore, amygdalato, panata, ouis, auibus motanis, piscibus saxatilibus, butyro, lacte ouillo, pane filigineo, vino non medicato æquali mixto, passulis, amygdalis, nucleis pineis, dactylis. Cædendam tamen aliquid consuetudini, ætati, sexui, vitæ generi &c. Cæterum qui conseruari ob partium continentium integritatem, mutari ob contentorum lapsam qualitatem & quantitatem desiderant: hi si flaua aut atra bile redundet, circa æquinoctium purgari postulant decocto cõueniente, vel hoc ephymi à Mesueo descripti. Accipe Myrobalanorum flauarum cebularum, & Indarum ana ʒ. i. tamarindorum ʒ. ij. β. fumariæ m. i. β. absinthij m. β. prunorum num. xx. passul. mundatarū ʒ. i. Coque in lib. ij. aquæ aut aquæ cascii ad tertiam: colaturæ adde ʒ. ij. & ʒ. ij. cassiæ. Adseruetur in tres doses sine cassia, quæ singulis matutinis ad ʒ. vj. addatur ne desenscat decocti forma. Tertio die si venter quale quantumq; debet, vix excernere conijciatur, addi decocto possunt Electuarij ros. Mesuei vel conf. hamlech. ʒ. ij. Quin volet ex Medici prudētis cõsilio purgetur alio cathartico prædictis humoribus congruo. Si verò flatus, serum, pituita, melancholicus succus in vitio sint, aquâ thermarum purgantis medicamenti loco vitæ dum hoc modo. Accipat vitreo vase aquæ lib. i. vel lib. i. β. hauriat modico aut nullo interuallo ieiunus: inambulet cito gressu duo millia plus minùs passuum. Viuat frugi & iucundè toto die. Postridie resumat aquæ lib. ij. vitæ & victus ratione pari cum pridiano die obseruata. Tertio mane aquatum redeundum, liberalissimè sorbendum ad lib. ij. β. iij. iij. vel plures, idque nota rinquagow & artificiosam coniecturam ex qualitate & quantitate superfluum præcedentibus diebus egestorum desumptam. Si nausea aut vomitus apprehendat, non impediat, nisi violentior corpus concutiat & faciliè non toleretur. Contra si nec per vomitum, nec per deiectionem fiat humorum excernendorum & in vitio existens vitium depletio, clysteribus vitæ dum ex aqua thermarum singulis diebus binis vel ternis, vt assumpta aquâ per loca naturæ conuenientia noxius educatur humor. Triduo purgationi dicato elapso (siue artificiali decocto, siue sponte natis aquis, perfecta sit purgatio) altero triduo continuo balneandum præscripto in perfectè sanis modò. Victa per integrum mensem post paulò temperatiore quàm pro consuetudine vtendum. Iacob Theod. Aquæ acidæ in Langenschwabach hõmines sanos conseruat, in dicio quòd eo loci bibentes sani ad senectutem permanēt. Non video cur nos pari pacto non possimus vti aquâ fontis medicati Bollensis eò modo quo præscribit Dortmannus vsum thermarū Belilucanarum. Fons enim

Innans
cum oleo

Victus ratiõ

Cõseruatiõ
& mutatio
valetudin.

Decoctum
Epythymi
purgans
Meluei

Purgatio
per potum
aquæ medici
cata.

Si vomitus.

Clysteresa

Quomodo
balneandit,

Accommo
dario aquæ
medicatæ

Boll. in vsu
cõseruandæ
sanitatis.

Bollensis, propter bitumen & saccinum nigrum vim habet discutiendi humores superfluos, acopos est, à pyrite etiam & sale vim abstergendi acquirit. Salubrem aquam in potu demonstrat creber vsus eorum qui habitant in Bol: salubritatem etiam demonstrare videntur animalia quæ tantopere appetunt. Si quis vtatur eo modo quo Dortomanus præscribit, non dubito euacuatam quosdam: cum videamus ex historijs à nobis annotatis multos purgari, licet placeat catharticum præscriptum, consulo tamen ut nullus sine consilio medici periti, quorum non est penuria in Ducatu Vvirtembergico, se purget, nec vtatur hoc fonte neque in potu neque ad balneum. Quòd si moram non ferat diurnam præceptum malum aliæuè circumstantiæ, axungiam Lunæ alteram apud Iob. Lutziū septasarium petat licet, de qua trochiscum vnū vel semissem prout facillè vel difficulter solui se senserit, sumat, dissolutū ex multa aqua fontis Admirabilis calida. Illud interim morbo præterea, me non improbare, si qui voluerint bibere, lento proficijficantur gradu ad fontem Rappenzagel qui fortè erit medicamentosior, si circumscriptus muniat à proximo riuulo, id quod nisi iam factum sit, facillè fiet: Deambulatio etiam tempore sereno faciet vt faciliùs assumatur aqua: quæ si alicui frigidior videatur, siue illa siue Bollensis, poterit adhuc paulum in diplomate calefieri. Est enim iam subtepidam in vtroque loco.

Potus aq. in
Rappenza

Aq. quomo-
do calefa-
cienda.

Ad obesitatem minuendam & impediendam.

C A P. I I.

Obesitas & prædiues corpulentia à pituitosiore, vt putant, sanguine, quæ totum humectat, imò refrigerat corpus, vt plus iusto appetatur & assumatur alimenti. Hoc tum crudius venas subit angustiores præ copiâ pinguedinis, in quam facit spiritiosa multa substantia, ea propter venæ minus caloris, minus spiritus participes, longiore morâ aut defectuose coquunt, coctione putat pituitoso succo verè idonea. Hinc satiùs putamus asserendum pingues & obesos pituitescere, quàm pituitosos naturâ, pingescere. Obesis igitur & corpulentis Belilucanarum aquarum vsus vtilissimus, si potent, lauent, reluent, cano obducantur, aquâ stillatitia & reliquis pro sale in cibo & potu luxurient, Dorotom. Iac. Theod. dicit aquam acidam in Langenschwalbach obesitatem consumere. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi. Nihil præstantius est stufis istius aquæ ad macros reddendos illos qui sunt habitu corporis nimis pingui, quia ob sudorem qui promouetur, exciccatur valde corpus: ideo solemus relegare ad stufas Aponitanas illos qui timent nimiam obesitatem: fugienda medicamenta per os, quia sæpe obsunt ventriculo: vtantur victu tenuiori quàm vterentur si balnearent: non vtantur illa aquâ in potu. Iob. Gôb. dicit aquas aluminosas S. Iobi vtiliores esse pinguibus quàm macilentis. Saccius lib. 4. cap. 10. Aqua balnei Corneliani Aquisgranii, eos qui nimia corporis mole grauantur reseruet adhibita extenuat. Item lib. 3. cap. 1. Extenuant naturâ sui omnes aqua tunc

Belilucanæ
aquæ.

Acida Lan-
genschwalb.

Aq. Aponi-
tanæ.

Aq. S. Iobi.
Aq. balnei
Corneliani.

pensè calidæ, sulphureosæ ac bituminosæ & ex atramento, quas in nimium pingues emaciandos vsurpare licebit & in atrophuntas refocillandos. Perhibent obesos fieri homines aquâ Antioli in Campania tractu temporis ob mediocrem siccitatem. Rulandus: Crassitiem corporis adimunt aquæ Carolinæ. Pantaleon annotat cap. 18. Tigurinas aquas vtilis esse pinguibus & cap. 19. pinguibus vtilius balneum manè ieiunò ventriculo, macilentis autem à prandio. Non dubito aruinam posse vsu aquarû admirabilis fontis minui, si parum comedant & dormiant, diu lauent, multum se exerc. eant & sudent, aquam eius fontis bibant.

Aquæ Anticoli.

Ad Atrophiam & debilitatem à morbis.

CAP. III.

ATrophia quandoque sequitur præclusionem venarum maiorum à crassioribus viscidioribusq. humoribus: ob id mirum non videatur, si de repente obesi corpulentiq. in atrophiam quandoque incidât, quâ liberari vix vni quam solent. Atrophia autem conferunt aquæ Belilucanæ, Dort. Fallop. de thermis cap. 18. Franciscus Frisimelica & Aloysius Bellocatus excellentissimi medici primi cœperunt vti aquâ Virginis, & ego postea sæpius vsus sum, reperi que easdem quas ipsi dixerunt vires habere. Aquæ purissima est, falsedine vix perceptibilem habet, tepida, & quia temperata, potest feruores viscerû remittere & emaciata corpora pingua reddere. Andernacus. Aquæ Apulie Locris ventriculi concoctionem iuuant, consumptos reficiunt, renes confirmant. Iac. Theodoro aquæ acide Schwalbach extenatos impinguant. Ioh. Gøbelio aluminosæ S. Iobi faciunt ad extenuationem quam vocant Schwindsucht & Darz: si pota retineantur, per venas distribuuntur, & per vrinas reddantur. Baccius, Aquas sancta iuxta Sancti Philippi balneum, primum quidem in delicijs, vel his qui scasbiem exsiccare leniter intendunt: deinde pro singulari, qua celebratur proprietate ad impingandum emaciata corpora. Nec minùs extenuata Atrophuntion quos Græci appellant, membra reficit. Quæ præstat homine priùs diligenter præparato ac purgato omnibus superfluis corpore, simul atque victus ratione seruata. Nam ob mediocrem calorem digerit ac nutrimentum ipsum corporis vsuequaque à centro ad circumferentiam contrahit. Item lib. 3. cap. 1. Impinguarè permittunt Tigurinæ ebibitæ in Heluetijs aquæ & item Villæ Luce, Tritolæ, & Iuncariæ & Fontanalis dicta in Puteolano. Rulandus, Debilitatos à morbo vel alio malo roborant aquæ Piperinæ Leucenses Baden weilenses. Item impinguat balneum aquæ dulcis calidè moderatum. Item Marasmo conueniunt Cellenses. Bollenses nostræ cum purgent potu, vitiososque humores per secessum educant, atrophia succurrere absurdum minime videbitur, ex accidētē puta, cum humores tum pituitosos tum biliosos probæ concoctioni & nutritioni incommodantes leniter detergant: Quod si etiam atrophia, aut vt rectius loquar, macies caloris nimij soboles fuerit, præsentius sanè ab his, quàm à Belilucanis similibusque calidis, auxilium erit expectandum merito: quæ signauius pura

Debilitati à morbo.

gent, defectum cum trochiscus semis axungia Lunæ suppleuerit. Nec oberit moderata lauatione alimentum, celebrata prima concoctione, in habitum corporis molliter trahere, ac præstare quæ aqua sancta, de qua ante.

Ad sudores nimios. CAP. IIII.

A Quas aluminosas S. Iohi sudores nimios reprimere docet Ioh Gøbel. Idem posse præstare nostras non dubito, si quis in tepidis vel frigidis lauet, & potissimum si aliquid argillæ cœruleæ, aut etiam marmoris metallici Spat dicti, siue fluorum alborum addatur. Quibus præsidis tum demum locus erit ubi vel sanguinis tenuitas penetrabilis vix suis locis continetur, vel pororum laxitas rariorq; corporis habitus sudoris nimij causa extiterit: Nemini tamen suaferim vt id faciat inconsulto perito medico, propter summa pericula quæ inde euenire possunt. Si sudores ob sanguinem tenuiorem & feruidiorem diffuât, inter alia velim, moderatè inter pastus bibi acidas Tebenhausianas. Plura qui voglet, libri superioris caput de Sudore balneorum Symptomate, inueniet.

Ad febres & intemperies partium calidas quæ aquæ quoque vsu idoneæ.

CAP. V.

Febris à pituita & humore melancholico.

Ratio bibendæ aquæ ad febres intermittentes.

Lutamentū.

Continuarū febrū ratio in thermis. Forus.

Lutamentū.

Cellens aq.

Aq. Langenschwalbacenfes.

Aq. Cellens.

A Decor referenda intemperies febrilis intermittens à pituita, melancholico succo, vel ambobus humoribus, vt febris quotidiana, quartana, quintana, sextana, septimana, nonaria, nocturna, erratica à pituita, cōtinua & epiala, à pituita vitrea & acida. Hemitritens à pituita copiosa continuam febrem, & bile parciore tertianam intermittentem committente. Quotidiana continua à pituita. Quartana continua à melancholico succo. Hæ intermittentes curari debent aquæ Bellilucanæ potu à lib. β. ad lib. ij. mane. Diebus intermissionis liberalius, accessionis parcius per septimanam integram, aut ea amplius. In quotidiana, nocturna, erratica particulatim ventricularum & aluum fouere aqua: item cœno linire expedit. In quartana, quintana, sextana, septimana, nonana (quæ infrequentes sunt omnes præter quartanam) hincem. Continuae febres remissionis, non intermissionis participes fotum hypochondriorum ex aqua, litumque ex limo cum succo Enulæ campanæ, morsus diaboli, scabiosæ, cardui benedicti postulant, Dortom. Vvalterus Riuus in Speculo, aquas Cellenses (Zellerbad) quarum mixtura est ex sulphure, alumine, & cupro, ad chronicas febres à pituitosis humoribus & bile commendat. Iac. Theodorus fontes acidus in Langenschwalbad ad omnes febres ab humore melancholico & bilioso, ad ephemeræ qualescunque, Andernacus. Aquæ Cellenses in prima origine tepidiusculæ, igne autem in lebetibus magis calefiunt, alumine, ære & modico sulphure imbutæ, mirificè auxiliantur morbo regio, febribus diuturnis, quæ ex pituitosis,

biliosisque simul humoribus contractæ sunt, nec non quartanis, maloque habitui & aquæ intercuti subucniunt. Item, Aquæ Habenses arte calefactæ mixturâ ex alumine, ære & sulphure temperamentoque Cellensibus propemodum respondentes: quidam etiam salis aliquid inesse eis putant: potæ viscerum obstructio- nes aperiunt, febres diuturnas ex spurjis & mixtis humoribus discutunt. Item, Aquaram Badenwillensium quarum scaturigo tepida, potio viscerum ob- structiones aperit, febres antiquas discutit, mulieribus menses reducit. Item, Aquæ medicatæ in Löffingen constantes sale nitro & modico alumine, arte calefaz- Etæ alium ducunt & ventriculum corroborant, febres inueteratas sanant. Item, Aquæ medicatæ in Comitatu Leonstein, alamine, sale, sulphure & ære infectæ arte calefactæ iccoris lienis renumque obstructiones aperiunt, inueteratis febribus auxiliantur. Item, Aquæ Bertringenses tepidiuscalæ ferro, alumine & sul- phure modico infectæ, potæ lieni & stomacho imbecilli admodum auxiliantur, febribus inueteratis conducunt. Item, Aquæ medicatæ in Brinzbach potæ quartanæ & lienis obstructioni prosunt. Item, Aquæ Clotterbadenses ære & mo- dico sulphure imbutæ iocinorosis, bile suffusis, obstructiõibus lienis, frigido & humido ventriculo, appetentiæ caninæ & febribus inueteratis auxiliantur. Joh. Göb. Aquæ aluminosæ S. Iobi viles sunt in chronicis pituitosis febribus. Christ. Encelius de re metallica lib. 3. cap. 14. Nicander in theriaca bitumen prædicat va- lere ad venenata abigenda. Bitumen certè quartanam expellit sua vehementiâ & spiritus acrimoniâ. Non mirum ergo si venena abigat. Baccius lib. 3. cap. 1. Ad talem intemperiem (calidam) viscerum laudantur balneæ ex alumine Por- retana, quæ non minùs balneo auxiliares sunt, quàm potu: sciti & Albulæ in Latio. Item lib. 4. cap. 10. Balneum de Macereto mineræ sulphuratæ minoris ta- men acuitatis quàm aquæ Sanctæ ad S. Philippum. Quare aqua longè clarior, minusque calens, & cum sapore styptico ac fumoso, vnde aliquam ferri in ea, ac aluminis mistionem agnouimus. Valet idcirco ad eadem quæ Petrioli balneum, agit tamen clementius, vt Sauonarola inquit: vnde tutius indicarunt quidam meo tempore Senenses egregij medici, hanc in certis casibus assumere, exustis ferè tenui scabiæ, ac febrientibus. Item lib. 5. cap. 6. Multo autem vsui hodie est Neapolitanis Balneolum sanè ob præclaras virtutes, quibus viscera roborat & caput, & senjoria omnia. Et, quod maius est, omnem chronicarum febrium ma- teriam paucorum dierum potionibus dispergit. Item, Aquæ à Grotta nitrosæ Sauanarolæ, Mengob. Fauentino nitrosæ cum ferri admistione atque aluminis, alijs æreæ: membra nutritionis præcipuè iuuant in potibus, aciectam appetentiâ instaurant, adeoque ventriculi villos corroborant, vt Hellicæ etiam laborare in- cipientem earum vsu persanari posse existiment, author Sauanarola. Ruladus, Febres adimunt & pellunt acidulæ in Vvebr, Kissing, Dieffenbach, Kesselbron. Febribus chronicis & antiquis opitulantur aquæ Piperinæ, Glottenses, Fideris, Plübariæ, Badenweiler, Löffingenses, Bertringenses, Acidulæ in Demach, Mē- dich & Pöterborn, Febribus diuturnis, pituitosis, biliosis, nec nō quartanis opem

Aq. Habens

Aq. Baden.]

Aq. Löffing.

Aq. Leonst.

Aq. Bertrin.

Aq. Brinzb.

Aq. Clotte.

Aq. S. Iobi.

Bituminis vires.

Aq. Porret.

Balncū de Macereto.

Bal. Neapol.

Aq. Grottæ.

Hellicæ.

Febrias.

Quartana.

Hæctica.

Superiorū
accommoda-
tio ad Bol-
lenfes.

afferunt Cellenses & acidulæ. Febres diurnas nothas & mixtas remouento aqua in Leonstain, Hubenses. Febrem tertianam veram & spuriam tollit Gopping: acida, Aurenenses, Heylborn, Vberking, acidulæ, &. Febres quartanas pellit Gebersweiler, Brindbach, Piperinæ aquæ, Cellenses, Heylborn. Febres phlegmaticas submouent Cellenses Annæbergenses. Febres ephemerae & hæcticae sedantur balneo aquæ dulcis calidæ moderato. Item aquis Etingensibus non longè à Basilea infectæ multo ære & pauxillo bitumine. Nostrarum vero cum consimilis sit cum prædictis mistura, utiles futuras & potu & lauacro ad febres diurniores pellendas non dubito, si earum usus indiuiduis dextri Medici operâ accommodetur qui, quæ loci est felicitas, delectum in præscribendo potu habebit, & vel Bollenfes præscribet, vel ex vicinis acidulis aliquas: vel exempli gratiâ, diu diuexatis chronicis febribus & defatigatis usu variorum & multorum medicamentorum poterunt præparari corpora & prækumestari ex Hippocratis præcepto ante purgationem exactam aquâ medicata Admirabilis fontis, cuius aliquot pocula calefacta, ut dictum, per aliquot dies bibat licet, & si consultum videtur Medico consulenti vel assistenti, eò usque ascendat, donec moueatur aluus: vel certè per aliquot dies: Deinde verò pro purgatione ex aqua dissolutum trochiscum semis aut unum Axungie Lunæ. 2. aut aliud conueniens catharticum assumat. Perpurgato euacuatione corpore non inuitislem existimo usum lauacri cum moderamine adhibiti, inter quæ cibos potum acidularum per se, vel cum vino pro ratione personæ & morbi. Ad rectum sane quarumcumque thermalium aquarum usum in intemperie calida magni interest quæ de hac re scribit Baccius lib. 3. cap. 1. expendisse: Nulla calida balnea febribus conueniunt per se. Si quid ex his iuuamenti sperandum sit, id fortasse erit quod natura per balnea præsertim potulenta, excitaretur ad aliquem motum, alioquin ex se pigra & consopita: Vel forsan, quæ frigida plerumque febres esse solent longæ & inordinatæ, deciderentur, ac ad certum circuitum reducerentur. Et balnea naturalia in vniuersum quæ euidenter sunt calida non conueniunt calidis affectionibus, non febribus non inflammationibus, non tum moribus id genus, aut affectibus omnino calidis. Vbiq; tamen intemperantia adhuc non morbus sit, sed inæqualitatis potius obtineat dispositionem, illi commodè per quedam balnea temperata obuiam iri poterit. Et thermales aquas omnes propterea mineræ misturam ad siccum & calidum inclinare: refrigerare tamen per accidens, discesso scilicet per calorem balnei calore noxio: aliquas per se, ob maiorem aquæ quantitatem in pauca mistura mineræ, etiam calidæ: aliquas ne calefacere quidem posse quarum misturas (si non in summo) ad humanæ naturæ temperamentum, frigidas esse experimur: multas salsas, nitrosas, aluminosas, multas etiam ferreas & aliquas plumbeas: quæ omnes ebibitæ manifestè refrigerant. Cæterum ubi febris tanquam accidens est, & non primaria, minoris periculi balnei usum putandum est, ut qui multa febricitant scabie, vel ulceribus, quos demandare ad balnea non pertimescimus. Imò dy-

sentes

sentericos quos febris consequitur acuta, ad extremum. nullo ferè alio per sanari remedio nouimus, nisi exhibitis (vt postea dicemus) in potu medicatis aliquibus aquis. Quæ Fallopius lib. de thermis, cap. 11. antea annotauerat: *Observandum docens, vt æger dum bibit aquas (intellige calidiores) non laboret febrî, quia tunc non sunt exhibendæ, nisi adesset necessitas & febris consequeretur ad vlcus vel alium affectum: vnde ego exhibui in dysenteria quibusdam laborantibus febre, quæ remota cessabat febris. Item cap. 17. de balneo Aponensi. Fugiant Aponensem aquam, qui habent intemperiem hepatis calidam & siccam, qui calidissimi & siccissimi & qui laborant febre, nam inciderent in marasimum heclicamue. Hæc ille. In principio heclices non minoris facio acidulas admirabili fonti vicinas, quàm Grottenfes, potu administratas. Balneum etiam nostrarum Bollensium æquè vtile futurum existimo atque Etingensium, modò ex consilio Medici prudentis administrantur cum insigni moderatione in tempore & calore balnei.*

Potus aq.

Dysenteria.

Aq. Aponens. quibus febricitantibus fugienda.

Ad pestem. CAP. VI.

SI pestis sit ratione corrupti aëris, potus aquarum thermalium non est tutus: si verò per cõtagiũ, nulla adest suspicio, quo minùs aquas bibere possimus, Fall. cap. 11. Baccius l. 2. c. 6. Pestilentia tempore quantumuis causa balneas excogat, haud tuto sese illis quis commiserit, propter aëris contagia potius quàm ipsam luem languentium. Ac multo minus eas consuluerim, si aëris insalubritatem non tantum cœlestium inclementia gignat, quantum concepta in terrestribus vitia, quæ apprime aquas ipsas possunt insicere. Auspiciantur autem futuram pestilentiam quidam Medici, quando terrestrium impendet vitio, si serpentes crebrò è latibulis apicari inueniantur, lumbricos è glebis subreperere, auiculasque campestrès ad montana ac edita loca conuolare. Verendi autem terræ motus illius anni, illiusque regionis: quippe qui flatuum subterraneorum indicant multitudinem, ac sæpe ex horribili commotione imas speluncas, & vnde aquarum transcursus est, replent suffocantque aut mirificè eas contaminant. Equidem acidulas Ducatus Wirtembergici ac etiam Griesbachianas & admirabilis fontis & proximi Rappelzægel, dum succos & metallica (à quibus vires trahunt) perpendo putredini aduersa expertiaque acrimonia à qua sanguinis adustio corruptionè sit metuenda, atque ex penitissimis terræ visceribus, quò minùs facile peruenit aër infectus, ipsas emanare, improbare, potissimum si bibaatur ex ipsis scaturiginibus, non possum: Sicuti nec euacuationes quæ per eas instituuntur, quando quidem sine insigni humorum agitatione molliuntur: quales ad præcautionem non parum habent momenti. Placet etiam ipsidem de causis peste affectos bibere. Illud propono considerandum, an ad præcautionem peste non liceat in aquis medicatis ad abstersionem cutis & apertionem pororum quo euentiletur sanguis, & non ita facile putrescat, modicè lauare? Non tamen sua serim lotionè diuturniorem aut in calidiori loco, aut cum infectis peste. *Medito que que & hoc*

Pestis aëris vitio nata tempore, notius aquarum thermalium potus.

Intra, si pestis ex terrestri vitio. Signa peste terrestri vitio orituræ.

Aquæ Ducatus Wirtemberg. acrimonia & caloris insignis expertes pestilentie tempore tum sanis tum infectis cœcedi possunt.

Tertiana
balneo &
fudore eu-
ria.

queri posset: An infecto peste non possit vtile balneum propter dictas causas & ad euacuandum sudorē qui summe commendatur, haberi? Cum mihi esset tertianarius, qui multis medijs vsus à tertiana liberari non posset, quia ad sudores esset ineptus inuitis assistentibus balneum aquae dulcis & vaporarium praescripsi, cuius vsu conualuit. Nec dissertanea lac. Theodori sententia cui fontes acidi in Langenschwalbach in omnibus venenatis morbis & tempore pestis tanti venenato calido, probantur.

Ad affectus pilorum.

CAP. VII.

Nimietas
capillorum
curata am-
putatione:
sed cephal-
agia, nimie
ratē sequēs,
thermarum
vta.

CApit à Platone non solum principale in homine, sed etiam totum nuncupatur. Ob id affectuum, quibus thermae Belilucanae medentur, seriem scribere aggrediens, ab hoc primo & summo ventre incipiendum duxit. Nimietas à nimio spirituofo seu halituofo naturali, non vaporoso: Nam vaporoso naturalis & humidioris copia somnum, non naturalis catarrhum gignit. Si quis nimietate capillorum laboret, nec amputatione eorum vindicetur, à symptomate hunc affectum sequente, puta dolore capitis (quod feminis quam viris frequentius accidit: exemplo nobis inter ceteras summa nobilissima Heluia, per me sanitati restituta) solo potu aquarum Belilucanarum est curandus. Quatuor vel sex diebus continuis mane hauriat aquae libram vnam primo die, postridie duplum, ceteris diebus quantum volet & lubeat idque semel aut bis in die ventriculo cibi vacuo. Caueat à vapore aquarum carebariam inducere quia leuis summa, petens, cohibetur operculo duro transitu, vacantes sedes petit, trahitur similis substantia spirituofo. Si ablui aqua desideret, id fiat vnicō die per quadrantem horae, nec sudet post in lecto, sed statim abstergatur. Nimietati capillorum defectus opponitur, ad quē defluuium, Caluities, alopecia, ophtiasis siue area referuntur, quae omnes ex humore seroso, meatuumque amplitudine laxitateque saepiuscule fieri solent: potu largo aquarum mitigantur, sed quatuor elapsis diebus, impluuijs & embrocis earundem vtenā triduo, tumque post impluuium ceno thermarum & strigmento caput illinendum, cui admixtū sit oleum myrtinum, in quo Abrotonū plurimum coctum sit. Canities praecox ex pituita putrentis diaphano simili ratione depellitur modō ceno oleū ompacinum iungatur. Atrophia & ariditas, ex defectu halituofoe materiae, nil praeter vaporē antelucanū thermarū harū post vesum balnei aquae dulcis postulat. Pilorum quassatio seu exasperatio, dichophya seu reduplicatio, trichiasis, crispatio, rhopalosis, seu baculi in morē figuratio, qui affectus non tam materiae quam meatuum conditioni accepti ferendi, per impluuiū thermarum, item crassamentum per se aut conuenienti oleo niixtum, illitū, rasis prius aut euulsis capillis, emendantur. Dort. Bacc. de thermis l. 3. c. 1. Pilos abolet radicatus aquarum fortium lauacra, qualis ex auripigmento fons Susis in Persia, vel qualis ex stramento in Volaterrano, vel, si aliae non habentur, valde salse, nec minus acres nitratae, si syncerae sint, vel ex calce parata aqua, & quae dicuntur

Baln. natu-
ralia pilo-
ri vim ha-
bentia.

Pylotra. Eadem acria ad lendes necandas, & item ad pediculos, pudendorumq; blattas exterminandas. Alopeciam contra, hoc est quando capilli, & pili videntur que defluunt, cohibent ex stypticis ac adstringentibus lauacra, vt ex ferro Cale-
*dariæ sub Verona, Plage Roman. nūcupata in Aenaria, aqua maris, & alūmī-
 natæ. Rulandus, Alopeciam sanant Lutherbad, Neubrun, Castein, Ettingenses &
 balneum calidum dulcis aquæ, Vvaldsborn seu aqua syluatica. Andernacus, Fons
 Vvaldsborn infectus lapidibus bituminosis, super quē oleum albū non grauit er-
 olens, capillos retinet, valet cōtra albuginem oculorum. Fontem mirabile in Bol-
 conferre posse defluuio pilorū sive areis, aut alopecie, & ophiasis, & caluitiei, ex
 succo putrido, meatuum amplitudine, laxitateq; sapiuscule fieri solitis, minera-
 lium ratione quæ habet admista ex Diosc. demonstrari possit. Dicit enim, bitu-
 men discutere & glutinare: discussio autem conuenit ad resoluendos serosos pu-
 tridos humores & resiccandos. At item Galenus bitumen reserare: glutinatio ad
 meatuum amplitudinem laxitatemq; facit. Quomobrem non absurdè fecerit, qui
 aqua mirabili ex præscripto Dortomanni vsus fuerit: pro cæno autem sive luto
 assumerem puluerem lapidis scissilis cum tantillo bituminis, addito paucis sale.*

Vvaldsborn
 nenses ad
 capillorum
 defluuium.
 Accomoda-
 tio fontis
 mirabilis ad
 prædictos
 capillorum
 affectus.

Ad furfures, pediculos, & lendes.

C A P. VIII.

Epidermidis affectus sunt à crassiori materia geniti cum area tam vulpina quam serpentina. Pediculi ex crassis: lendes ex crassioribus quam pediculi vaporibus densatis, modum ob id acquirere nequeuntibus his, illis contra: aquarum Belilucangrum vsu debellantur. Crassior namque contumacioreq; humor in lendibus longiore spacio, in furfuribus breuiore, in pediculis medio exsic-
 candus, detergendus, vacuandus. Ptantur itaq; aquæ huius potu largo per inte-
 gram septimanā manē & vesperi. Post abluatur caput lactice hoc per quadriū
 frequenter die, in quo staphisagria coxerit, illinatur, vel solum id exsiccatū capiti
 inspergatur, Dort. Huc faciunt ex Baccio sequentia: Furfuraginem, omnemque
 cutis ariditate abolent abstergentes, vt nitrata, salsea, ac ex his solia, ac vi mola-
 litoria bituminosa, & lactis balneū pro fastosis mulieribus. Rulandus, Contra
 capitis furfures, lendes, pediculos prosunt aquæ Vvolckensteinina tepide, imbus
 tæ permulto alumine, pauxillo pyrite atq; bitumine. Itē, Furfures capitis depo-
 nunt nitrosæ, Vveringenses. Itē, Porriginem sanat Lautterbad balneū sulphu-
 reū. Hæc ille. Mirabilem aquā ad furfures impediendos vtilem esse credibile est.
 Pyrites enim, teste Diosc. abstergit, adeoque vt ait Iac. Theod. aqua quæ habet
 pyriten consumit omnes superfluitates capitis. Pediculis etiam & lendibus resi-
 stere facile est credere, discutiendo quidem vapores vi bituminis, abstergēdo au-
 tem facultate pyrite & salis. Scissilis etiam lapis consumit humores intercuta-
 neos teste Iac. Theodoro: Efficaciorem interim futuram nostram aquam crede-
 rem pro capitis lotionē ad pellendos pediculos si iungatur agaricus præscriptus &
 Rulando de balneis in lixiuio.

Belilu. fuf-
 fures, ped-
 culos, len-
 des debel-
 lant.
 Potus.
 Lauatio.

Bollenf. cō-
 tra prædicta
 vitia vales.

Belilucana
ad faciei vi-
tia.

Quis facieiq̄ affectibus medentur *therme Belilucanæ*, ablutione potissimum, cui ancillatur cœnum liquidius exsiccatum vstum, item reliquæ stillatitiae pro ratione desideratæ desiccationis, detersionis, euaporationis rugis ob cutis laxitatem, ephelidibus, lenticulis, fugillatis, ionthis seu varis, asperitatibus, humorum crassiorum vitio contractis omnibus, decorationi faciei & fuco non parum seruire potest detergendo, exterendo, coarctando cutem; Dorsom. Fallop. de therm. cap. 18. Aqua Virginis in potu tantum est in vsu, eamque exhibemus feliciter admodum ijs qui patiuntur guttam rubram vel rosaceam vocatam, quibus est facies rubicunda, & verrucis quibusdam rubentibus plena: sumpta in potu duobus annis contemperat optimè hepatis feruorem: Est tepida aqua & purissima, salsedinem vix perceptibilem habens. Baccius lib. 3. cap. 1. de

Aq. virginis
ad guttam
rosaceam.

Aq. genera-
lis taxatio
ad faciei vi-
tia.

thermis. Aquæ nitratae salseque ac ex his solia, ac vi mollitoria bituminose & in potibus ad omnes faciei maculas, vitiligines, albos, volaticam, impetiginem, morpheam, varulos, maximè si inter lauaciones priuatas alia adhibeantur loca- lia. Adnitorem porro & candorem carnis, antiquæ mulieres nobiles vt eban-

Cosmetica-

tur diaphasmate puluere preciosissimo, vel etiam lactis balneo, vt testis est Plinius. Vel nitro, vel aphronitro, detergo in balneis. Quibus nostræ mulieres caren- tes farinâ fabaceâ in balneo vti poterunt, authore Galeno & Dioscoride. Vel nostratum oleo de tartaro se leuiter detergant: vel stillatitia aliqua ex his aquâ, ex immaturis pineorum conis, vel fabarum recentium, vel radicum Ari, vel li- monum, vel sola Tyberina aquâ. Rulandus. Faciei colorem pulchriorem reddit:

Aq. dulcis.
Morphea.

Lentigo.
Bollenses
cosmetica.

& spiritus recreat lotio vultus ac manuum ex frigida aqua dulci. Item contra morpheam conferunt aquæ sulphureæ Geberswayer, Volckenstein. Item: Lentiginem curant Teplixæ Volckenstein sulphuratae. Hæc ille. Aquas fontis admirabilis multa posse præstare ex prædictis non dubito, si quis loco cœni aquæ admisceat marmor metallicam vstum aut non vstum in tenuissimum puluerem redactum, vel argillam quæ maximè albescit, aut puluerem belemnite: In potu licet non improbem ad promouendam euacuationem copiosum potum aquæ ad- mirabilis, malim tamen ægros pro ordinario potu vti acidulis, potissimum eos qui ob calidius hepar ruborem faciei nimium contraxerunt. Ex historijs nostris sæ- culis apparet multis quibus facies erat sædissimè deturpata profuisse aquam me- dicatam Bollensem, licet sine villo ordine & intempestiue vterentur.

Ad Achores, Cerion, siue tineam.

C A P. X.

Belilucanæ
ad achores.
& ceria.

Achores à pituita aut sanguine putrentibus, Cerion seu Fauus ab aquosis cor- ruptisque humoribus, salsæ pituita topicis thermis Belilucanis simul cum aquæ vsu interno perfecte sanantur, si laborans manè & vesperti quartaria v. vj. vel plura assumat ex aqua largam quantitatem assumere conuenit ob di-

stantes à ventre infimo partes, vt caput & artus: largum rursum in externis potius quàm internis affectibus: denique in contumacibus affectibus & chronicis largiorem quàm in alijs idque quindecim dierum spacio. Caput sit pilis nudatum nouacula, aut quod præstat vossella. Abluatur quater, quinquies, sexies, die & probe abstergatur spongys. Crassamentum cœnosum mixtum oleo oxycedri, & reliquiarum huius aquæ post distillationem totidem vicibus illinatur, apricetur, & soli se exponat, si ferre possit, Dortom. Dicit præterea Baccius lib. 3. cap. 2. In tineam emundanda, capitis erroneis vlcusculis sanandis, fauis & meliceridibus, & serpiginosa ophiasis nihil melius aquâ maris, & quæ attrahant firmement ac abstergant, vt aluminatæ, plumbeæ, ferreæ. Rulandus, Achores curat lotio ex aquis sulphureis, aluminatis, nitrosis, ferratis, cupreis. In capitis tineis vtuntur aquis Ettingensibus & Veringensibus. Aquam medicatam mirabilis fontis sanare achores & cerion siue tineam vt vulgo vocant, facile ex mistione mines raliū demonstrari posset. Iac. Theodoro aqua quæ habet spiritus pyritæ curat malignam scabiem (bösen grind) siue achores. Et quidni achoribus benefaciat cum sanet non minus maligna vlcera & ipsam lebram Græcorum? Ex historijs etiam apparet quosdam curatos eo affectu licet sine methodo vsos: Interim tamen nonnullis a diectis vis aquæ medicatæ augeri potest: pro oleo oxycedri sumi iuniperinum vel aliud simile sine periculo potest tentari. Ruland. de baln. lib. 1. cl. 3. cap. 4. Ad achoras R. Pisorum m. ij. decoquantur in s. q. aquæ: horum iuri admisceatur tantundem lixiij fortis: & facta ebullitione reseruetur vsui. Caput eo lauatur quoti die ante cibum & mox succetur.

Aq. natura
llū ad achores & similia capitis vitia taxatio.

Boll. ad vlcera capitis manantia.

Lixiuum.

Ad Hydrocephalon. C A P. XI.

Pericranij affectus, Hydrocephalon ex sanguinea pituita vel sero resudante, frequenti interdium capitis ablutione ex thermarum Belilucanarum aquâ subsidet, Dortom. Aquam admirabilis fontis Bollenensis ad hydrocephalon conferre posse satis manifestum consideranti crasin: Pyrites enim lapis teste Galeno, valde digerit & exsiccat: discutit etiam bitumen: siccatur quoque Belemnites auctore Iac. Theodoro. Salsedo & bitumen adiunant: potest etiam vis aquæ, si morbus contumacior extiterit, augeri.

Belil. ad Hydrocephalō
Bollenf. ad hydroceph.

Ad capitis, cerebriq; affectus & potissimum dolores.

C A P. XII.

DE particularum autem medendi methodo in balneis, hæc semper tibi distinctio proposita esse debet, An ea pars per essentiam afficiatur, hoc est per affectum proprium: an per consensum, nimirum si aliunde eius affectus sit causa. Quod frequenter accidit, & in affectibus capitis, atque cerebri maxime, aut ventriculi vitio, aut vteri, aut aliorum membrorum. Semper enim

Aquæ ma-
teritiã à capi-
te auertent-
es balneo
& duccia.

Duccia ad
cerebri
morbos per-
efficiam.
Quot capi-
tis locis
duccia reci-
piatur, & ad
quos af-
fectus.

Cautione Ar-
chigenis in
duccia, ex
Galeno.
Baccij ap-
probatio ex
noxii subse-
quentibus.

Visceris ali-
cuius infla-
tione,
febril.

Defluxione
in partes
nobiles.

Duccia pro
iis quibus
caput visce-
rante cali-
diota.

illi particulæ occurrendum est, vnde primum est affectionis principium: tam in preparatione, quam semper supponimus in omni balneo diligenter esse præmittendam: tum in tota ipsa curatione per balneum. Hæc ergo in casibus, aquarum potatio, modicè calidarum, ac purgantium hac ratione conuenit, quod & impetentem euacuat materiam, ac mandantis particulæ corrigit excessum. Sic nitrata vtiliter bibuntur aqua, salsule quedam, & omnino absteriores fascultatis. Conuenit & balneum in aquis calidis: vt que diuertant saltem impetentes ad caput vapores si ita affectus postulare videatur. Quare calentiores alioquanto, & discorsorias esse oportet aquas, quas in balneo simul, ac duccia vsurpare licebit. Propria vero innata, ac infixæ capite materiei discussio est ad ducciam: hæc enim discutiendo, ac exiccando statim hæret, continuam (vt dicunt) tollit caussam simul, atque affectæ particulæ imbecillitatem corroborat. Tribus autem locis in capite suscipitur duccia pro affectus ratione. Aut enim affectus est toti cerebro, & toti capiti communis, vt catarrhus, cephalæa, lethargus, stupor, vertigo, apoplexia, epilepsia, memoriæ lesio, mania: tuncque in bregmate, vbi futura se incruciant, & cranium est rarius, ac tenuius, duccia suscipitur: Aut certam aliquam capitibus occupat partem, vt catarrhus ad oculos, ad dentes, ad aures, surditas, & Hemicrania: 1. & tunc pars ipsa affecta, vbi commodè fit, vel communiter, bregma ipsum subijcitur. Aut caput quidem ipsum origo est, cæteram affectus ad inferiores extenditur partes, quales sunt affectuum neruorum maior pars: tuncque circa occiput, vbi nerui incipiunt ad subiecta membra descendere suscipienda est duccia. In vniuersum autem ad duccia vsum habenda ante oculos ea Archigenis præceptio est, authore Galeno in vj. de Sa. tæcn. quod calidarum sponte manantium vsus noxius est capitibus natura calidis. Quod nos declaramus experientia, visos multos in balneis, qui robusti cum fuerint, & capite natura calido, aliquo tamen ex frigiditate affectu capitis laborantes, putâ vel hemicrania, vel surditate, vel debilitate viscerum, vel vertigine, & similibus, hos ad vsum duccia calidarum aquarum, duo nozarum præcipue genera incurrisse. Alijs caput incaluisse, ac vel inflammatione, vel febre fuisse correptum. Alijs (quod peius est, & frequentius) vehemens ex capite defluxio oborta est. siue in thoracem, siue in aliquam aliam nobilem partem, ac vel repente suffocatio superuenit, maxime non bene prius præparatis, & purgatis corporibus, vel aliquis grauior priore affectus incidit. Quapropter ad veram methodum habendam his in casibus, standum erit Galeni consilio, Hisce naturis consulendus esse duntaxat aquas, quæ vti que dulces sint: id est (vt ipsemet exponit) minus medicamentose & minus nature calidæ. Vel etiam arte attemperetur aqua duccia ad condecentiam. Communiter autem, ad has omnes occasiones sunt diuersa aquarum genera idonea. Primum quidem sulphureæ, quæ nimirum actu medicoriter caleant: Quæ si præterea aliqua alia minera participant, vt nitro, vel ære, vel ferro, hæc quidem

magis idonea. Ex nitro quidem vt Sancti Philippi duccia sub Senis, que pro
 aquis ferè partibus nitri cum sulphure, vnde subtilis sunt substantia, egregie
 que penetrant, attenuant, parem inter omnes duccias non habent, ac diuersa
 sunt temperie omnes. Ex ferro autem magis corroborant, vt aqua ad Animos
 nem, tribus miliaribus à balneis Sancti Philippi, que & balneo, & duccia sunt
 vtiles, & minus calida. Simile ac multis prerogatiuis ducciarum est Corfeni
 balneum in Lucensi agro, in quibus diuersa que requiritur temperies est. Sic
 mile item de aquis Pifarum est. Balneum Calderianum Verone, Bussetum, &
 de Cruciatu Viterby. Prunelli ad Aleriam in Corsica, aqua Spelunce in Aez
 naria, que & bibitur. Aut alia mixtura insignes, vt varie in primis, ac nobiles
 quocunque vsu Aponi balnea, deinde aqua Sancta Ascoli, aqua Sancta Marie
 in balneo cum duccia admodum calida, Burmieses aque in Liguria, Trescu
 riana sub Bergamo, Sancti Martini sub Como, Brigenses in Valesis, Borbonij
 in Gallia, ad Orensensem ciuitatem in Hispania, vbi & calide ad Lucum Augus
 sti. Plumbea aque in Lotbaringia. Ad prescriptas rationes, sensoria inuant
 nitrata, eeneque peculiari tutela, ebibita: Grotta præ cæteris, & que hanc
 emulatur Tigurum, Fabaris ex auro in Rhetijs. Leuc in Valesis, Embs ad la
 cum Podamicu Et item Sanctus Philippus in balneis, Badenia in Heluetijs &
 calide ad Miniu flumi in Galicia. Hec Bacc. Fallopius verò lib. de thermis c. 12.
 Multi medici aquas thermales exhibent in potu ad affectus capitis & videmus
 caput inuari: quod non fit per se, sed per accidens, hoc est per consensum vetriculi,
 quia remoto vetriculi affectu remouetur & capitis læso. Si vapores qui eleuan
 tur à potu aque sint sulphurei & caput fit frigidum inuabunt per se: sed si
 aquei oberunt valde. Dortomanus, Similaris in cerebro pars, putà membranæ
 eius Cephalæa, Cephalalgia, Hemigrania seu Hæmalgia ab humore vaporeuè fri
 gido crasso afficiuntur eis medetur thermæ Belilucanæ: sunt autē nō propomata
 sed potus aque eius per septem dies ad $\mathfrak{v}iij\mathfrak{v}$, dosin singulis diebus augendo
 ad quartum diem, quo elapso eadem qua auxerunt proportionem imminuant: ita
 vt septimus dies primo, dosi respondeat. Completo hoc septenario, refecentur ca
 pilli & altera hebdomade embrocis aque vtendum corpore cibus vacuo hora
 sexta matutina discussis thermarum vaporibus. Si exsicandum firmiore & so
 lidiorè materia, ceni vsus ad litum capitis non est negligendus. Rulandus, Capiti
 tis morbis succurrunt aque nitrosæ, jalsæ, dulces. In specie, Embenses, Neubad,
 Piperina, Lungbrun, Löffingenses. Item Capitis dolori pituitoso & vertigini suc
 currunt Badenses, Villacenses, Teplica, Aberenses, Antegastenses, Zuckentba
 lenses, Annebergenses, Carolina, Laubacenses aque. Item Hemigraniam curant
 Bluestres.

Nitratæ.

Ferratæ.

 Variæ ma
 stures.

 Nitratæ &
 neq; sen
 soriis ap
 propriatæ.

 Beliluc. ad
 frigidos ce
 rebri mor
 bos.

Ad Apoplexiam, Paralyſim, Lethargum, Caron & alios frigidos morbos capitis.

CAP. XIII.

A Poplexia, Hemiplexia, Paralyſis à pituita: Conuulſio, tremor, ſtupor, ſopor, catarrhus ab humore copioſiore, frigido craſſo lento: affectus ſunt quibus peculiariter bellum indixerunt thermæ Belilucanæ: In his diu deplendum, detergendum, incidendum, ex terendum, ſiſtendum aquæ potu bis in die. Utendum clyſteribus ex aqua, lotionè & fotu partium affectarum: litu craſſamenti liquidi primum, mox reſicati & oleo ex ſemine nigellæ expreſſo ſeu de caſtoreo temperati, idque in ymbra, non aprico loco. Pro vino ſumatur in menſa aqua ſtillatitia thermarum Belilucanarum cum ſaccharo & citrino ſantalo per manicam colata. Salis vicem præbebūt reliquæ poſt diſtillationem, Dortmund. Pantaleon de Tigurinis thermis: Poſtquam cap. 15. ea conſtare auro, argento, ære, plumbo, ferro, ſulphure, alumine, ſale, nitro & bitumine dixiſſet, non tamēn demonſtraſſet vnde id conſtet: Cap. 18. vtilis pinguis ſcribit, qui multis cibus & potu caput grauant, ſibi que timent ab apoplexia, vertigine laborantibus quæ eam ſolet præcedere, epilepticis, eis licere hauſtum mane bibere: facere ad memoriã & auditum, aurium tinnitum tollere, cerebrum exſiccare. Rulandus, Apoplecticis ſuccurrunt balneæ Delfingenſes, Vveringenſes, Piperinæ, Abazcenſes, Aquisgranenſes, Carolina, Laubacenſes ſulphuratæ & nitroſæ. Item, Membris fluxionibus obnoxiiſ, torpidis, reſolutis ſubueniunt aquæ ſulphuræ, ferratæ, Acidulæ in Spiegelberg. Item, Contra frigidos & humidos morbos confeſſerunt aquæ cupræ, aluminatæ, nitroſæ, ſulphuræ, in ſpecie, Badenſes, Cellenſes, Leucenſes, Göppingenſes, Piperinæ, & cæteræ aquæ ac thermæ omnes calidæ & ſiccæ qualitatis. Item, Paralyſim curant, Sylveſtres, Vveſterbad, Emſenſes, Conſtantiæ, Elboganæ, Aquisgranenſes, Plumbariæ, Vvendingenſes, Niderborn, Zuckenthal, Abr, acidæ ex ferro & ſulphure, Teplice, Caſtein, Kiſſing. Item, Contra neruorum imbecillitatem ac omnia vitia proſunt aquæ ſulphuræ, ſalſæ nitroſæ. Imprimis verò Etingenſes, Sultzbrun, Vvattweil, Sultzberg, Flieben, Mendich. Neruorum frigidos & humidos morbos, aquæ bituminosæ, Newbad, Badweiler, Hutzal, Lutherbad, Ribbadenſes, Vviſbat, Vvolckenſtein, Zuckenthal, frigide actæ aquæ ſulphure, alumine, nitro vel ſale imbutæ. Item, Reſoluta membra reſtituunt Brigenſes calidæ Valeſtorum ſulphure multo & alumine pauco, Hubbad, Vveringenſes. Item ſtuporem curant Badenſes Herciniæ, Annæberggenſes: torporem Spiezberg, Dalfingenſes quæ conſtant ſulphure & alumine. Lethargiam depellunt Badenſes Herciniæ, Carolina, Caſteininæ, Dalfingenſes, Antogaſt, Badenſes Aſtriæ, Laubacenſes, Piperinæ, Annæberggenſes & dulces calidæ. Ad Carum proſunt aquæ dulces calidæ, Badenſes, Margraffbad, Caſtein infeſtæ calce pyritarum, antimonio, ſale, nitro, auro, item argento & ære. Lob. Gobel. dicit aquas S. Lobi aluminofas facere ad ſoporofum affectum cerebri

Belilucanæ
thermæ.Aqua Stil-
laticia.Tigutar.
minera.

Apoplectic.

Frigidis
morbis.

Paralyſi.

Neruorum
imbecillit.

Stupori.

Torpore.

Lethargo.

Caro.

rebri fr̄schlich dictum cerebro crass̄is pituitosis humoribus obfesso, sic in uno
 detonsis de ras̄isae erinibus applicentur capiti cum panno lineo. Lat. Theod. dicit
 aquas acidas fontis in Langenschwalbach vtilis esse resolutis post colicam
 vel iliacam passionem, ducendo prauos humores & roborando ventriculum &
 hep̄ar ac partes coctioni inferuientes: eos, qui vtuntur in principio colici doloris,
 vacare periculo resolutionis. Fallopius de thermis cap. 19. de balneo Aponensi:
 Prodest in sebio in hac aqua resolutioni inferiorum partium. Quando medulla
 spinalis est refrigerata, solemus instillare aquam hanc ad principium medulle
 vel totum dorsum & est optimum remedium. Aqua nostri fontis Admirabilis
 potest eo modo per stillicidium recipi, idque in ipso solio addita vel Betonica, vel
 rosmarino, vel salua, vel maiorana, vel folijs lauri aut similibus paucioribus vel
 pluribus arbitrio medici assistentis. Andernacus: Aqua calida Fabariae vulgo
 Pfefferer, sulphure, nitro, ere, auro & ferro infecta calore moderato in balneis
 omnem articulorum dolorem, podagram chiragramq; discutit: particulas na-
 turales inefficaces restituit: nimium intentas remittunt: artubus ex morbo
 solico, ira & vino resolutis, tremori quem ira, victus immoderatus aut frigus
 excitauit, omnique lassitudini auxiliantur. Montagnana consilio 305. Pro para-
 lysi in muliere, mane balneet & a prandio immerso corpore vsque ad fauces.
 Exeundo e balneo componat se in lectum & maneat in eo donec sudet: deterfa vbi
 erit inungatur a collo vsque ad lumbos. Tertia die recipiat stillicidium supra oc-
 ciput, quod distillet ex altitudine quatuor pedum & fluat per totam spinam: re-
 cipiat etiam super scapulam & humerum ac tetum latus sinistrum: id faciat per
 horam vel duas, recipiat deinde se in lectum ac postea inungat vt dictum. A pra-
 dio ingrediatur sudatorium, excipiat vaporem per horam vnam, & deinceps sin-
 gulis diebus mane recipiat stillicidium, & vesperi vaporem, & deinde inunga-
 tur. Caucat ne astringatur aluus. Magni & acutissimi morbi sunt Apoplexia,
 lethargus, & caros qui sola aqua medicata quae lentē vires suas demonstrat non
 facile solui possunt. Prehensis igitur his magnis morbis, cum etiam subitaneis &
 generosis remedijs sit opus, necesse est vt vtantur consilio medici periti nec multū
 tardent: Si medicus existimet opus esse sudoribus, considerabit an immergendus
 in soliu aquae admirabilis calidū, quo deterfa cute, & ex calfacto habitu corporis,
 excitatoq; calore naturali torpescēte possit moueri sudor. Vidi Montbelgardi apo-
 plecticum multo sudore ab apoplexia & paralyfi paucis diebus liberatum. In be-
 mplexia conferunt sanē aquae medicatae quae affectam in thermis Plumarijs
 vidi Generosi Domini a Schwende uxorem, cui consilio adfui anno 1594. cura
 tam. Similiter obseruaui Borbonijs thermis Lotharingiae & Burgundiae vici-
 nis, quae salae & sulphureae calidae, Consiliarium Dolanum Paralyticum cura-
 tum. Mihi dubium non est consideranti mineras fontis Admirabilis, paralyfim
 etiam posse curari, ac fortē feliciter quā quibusdam multo alumine constanti-
 bus: diuturnam tamen moram in solio non probarim. Vaporum receptio & su-

Aq. Lange
 schvval. ad
 Parcā.

Aponentec
 aquae ad tre-
 solutos.

Stillicidiū
 in nucha ad
 medullam
 refrigeratū

Fabariatum
 minera vi-
 resque ad
 resolutio-
 nes.

Consiliū ad
 paralyfim.

Solium.

Inunctio.

Stillicidiū.

Sudor.

Apoplexia,
 Lethargus
 & Caros
 morbi acu-
 tissimū.

Apoplexia
 & paralyfis
 sudore cu-
 rata.

Hemiplexia
 thermis cu-
 rata.

Vaporariū
Bollenſe ad
ſudores pa-
ralyticis
mendos.

dores magis arriident, modò omnia dextre adminiſtrentur ex conſilio medici, nec ijs violentius vtantur: Chronicus enim ſit morbus longiore opus eſt tempore pro eius cura. Iſ qui reſolutionem patiuntur ab colico dolore vel iliaco, non ſuas deo vt facile ſe conijciant in lauacra. Placet vt priùs aliquamdiu ad euacuationem bibant vel aquam Admirabilis fontis vel acidulas: earum etiam potu moueantur ſudores: poſtea verò vtantur lauacro, ſed valde moderatè: vidi multis vocuiſſe potiſſimum ſi paucis menſibus poſt lauacris vterentur: Opus eſt in eo morbo diligenti victus ratione & patientià, vt in quartanis, quotidianis, & tertianis nothbis. Non enim poſſunt curari donec totus ſanguis repurgetur, muſtetur, ac viſcera roborentur. Placent ideo acidula vt iam dictum, ritè aſſumptæ. Non diſplicebit ſi verè paralytici, qui vtentur lauacro Admirabili, addant lapidis ſciſſilis & pyritæ puluerem, ac etiam baccas iuniperi contuſas, quas Rulandus præſcribit ad m. xv. in balneo aquæ ſepties chalybeatæ ad paralyſin. Stillicidia poterunt etiam à medico præſcribi, additis iam dictis ac cephalicis herbis.

Intendèdis
balnei viti-
ous ad pa-
alyſin.

Embrochæ.

Ad melancholicos morbes, mærorem, fascinationem,
aliàque animi pathemata.

C A P. XIII.

Aq. Belilæ

Aug. leni-
endi dolo-
ris ergo la-
uit.

Langenſch.

Bollenſes.

Cerebrum ipſum vt ſimilare patitur intemperiem melancholicam, quæ melancholia morbus dicitur: ite m lycanthropian, cynanthropian ex hu more melancholico. Quatenus diſſimilare cerebrum, afficitur ipſum & membranæ ſimul, delirio melancholico ſtatuſo. Potu aquæ Belilucanæ indi get, ſed ſubmerſione & lauacro magis. Affectus & motus animi, vt triſtitia, me tus, verecundia, puſillanimitas, ſollicitudo, ab humoribus frigidis melancholiz cis &c. ſecundos deſiderant calices alternis diebus, his meri, illis thermarum Belilucanarum: quo die verò indulgebunt vino, cedere aquâ, mergi vebique & ſomno indulgere expediet. Hæc vicifiſim ſiant ſpatio duarum ſeptimanarum in te grarum, Hæc Dortmund. Legimus Auguſtinum balnea ingreſſum, vt leniret hæc ratione dolore, quem humanitus de matris obitu conceperat. Rein. Solez nander de cal. font. l. i. c. i. lac. autem Theod. acidulas in Langenſchwalbach prædicat ad melancholicos morbos, valdeq; aſſerit vtiles in melancholia hypo chondriaca, ad terrores & phantaſticas cogitationes. Quando quidem autem me dicatus fons Admirabilis ita metallica lambit, vt nimia quantitate non excea dant: tum per ſe tum per accidens, potu & balneo vtilem, ex docti Medici præ ſcripto, non dubitamus affectibus prædictis adiuvante amœnitate loci & vicini tractus commoditatibus, inter quas, inſignis, & laudat a potulentorum varietas, ſiue fontium acidorum, ſiue vinorum, quorum delectus haberi poteſt, quæ mo deratè ſumpta cor hominis exhilarant: qualem moderationem etiam intelligere Dortmundannum haud ambigo per paulò liberaliorem in quibuſdam poculorum ſecunditate: tantum enim a beſt, vt crapula minuat melancholiam, animique

Athemata emendet, vt auget potius, ac deteriora reddat. Porro autem licet nos
 ster fons & mirabile balneum, multum celebrandas habet vires, non tamen tan-
 tas habet, vt possit fascinatos & fascinantes pseudochymicos, chrysopeos, vera
 Medicina fucos curare: neque enim alia ratione istud demonij genus, quo ob-
 fessi sunt, Mammona inquam, fastus, & credula persuasio, quam precibus &
 ieiunijs, vt Dominus noster pronunciauit, eicitur, atque adeo nihil est quod hic
 opem medicam, nihil est quod exorcistas moremur: presentes habemus ad huc
 vitali aura fruentes, qui Demonem istum, si non expellere, at certe furores &
 insaniam certiore auxilio, quam vlllo Pbilonio, refrænent: qualem Diuum hæc
 hemus, inuentorem & instauratorem diuini nostri fontis & balnei, qui, pro sua
 insigni solertia, nullis pepercit sumptibus, vt fraudes pseudochymicorum chryso-
 peorum detegeret, perspectaque magicâ impietate, fascinatione fraudulenta, ia-
 stantia Thraasonica, imposturis mellito verborum lenocinio & ænigmatum tes-
 nebrosa caligine perplexis, simplici credulitati obuiam iret, sublatis medijs am-
 pliùs fascinandi eos, quibus non est in ære vel iudicio, vt explorare istorum fucos
 queant: in eo se demonstrans nec degenerem, nec inferiorem suis maioribus, Du-
 cibus Christophoro & Ludouico, qui eiusmodi non tulere in Ducatu, cinißiones
 impostoresque, qui (vt lusst quidam) ridiculè,

Medicina
 fuci pseu-
 dochymicæ

Polliciti fuluum Phryxæi velleris aurum,

Mendicant vilem supplice voce obolum.

Laudandus igitur Ill. noster Princeps: celebrandus Illust. Dux Bauariæ, aliquæ
 Diui consimiles, quibus data à Deo omnipotente voluntas & potestas eiusmodi
 pseudochymicos chrysopeos, magos, dæmonolatrias, monetarum adulteratores,
 veneficos, medicastro, impostores, Iudeos (qui Mammonæ ergo sacra miscent
 prophanis, qui vt suam occultent ignorantiam, vel inuidentes generi humano
 misant propriæ, secreta sua iactant ineffabilia, à se solis inuenta, alijs incognita: cum
 veri hominis, nedum Christiani sit, prodesse omnibus, nihil occultare eorum, quæ
 faciunt ad conseruationem generis humani) persequi & punire pro meritis:
 vituperandi si qui sunt, qui foueant & retineant manifestarios & tales palam
 perspectos. Quid præstent vel non præstent in animi affectibus aquæ medicatæ
 ostendit Baccius in sequentibus, dum ait: Animi verò affectus si qua balnei ope-
 ratio attingat, ea est, quæ caput exonerat, itaque virtutes animales promptas, ac
 magis expeditas reddit ad omnes actiones. Ita simplicis aquæ calidæ balneum, &
 pedum simpliciter, & capitis lauacrum, tum discutiendo à capite vapores, tum
 reuellendo, animû inuare poterunt. Ceterum nulla est inter naturales aqua, quæ
 à proprietate merâ animi affectus respiciat, aut inuet: nisi quas in fabulis forsan
 prodidere, Amore detentos liberare Setennium Achæiæ fluiuium: & item in Cy-
 zico fontem Cupidinis vocatum, & in Sardinia fontes ex auro, quos tradidit
 Solinus, contra fascino, & maleficia. Succellaria in Baiano aqua ad ean-
 dem, & mentem aperire traditur, sicut item Tripergulana balnea, Grotta

In eos quæ
 secreta occu-
 lant.

Animi affec-
 tus Ther-
 mis iuuatne
 per accidens.

Nulla ther-
 mæ proprie-
 tate præditæ
 sunt qua a-
 nimi affec-
 tus curentur.

Viterbij, Tigrinae aquae in Heluetijs ex auro, quae nimirum in auxilijs animi, secundarijs operari virtutibus promittunt. Verè autem equidem, aut hæc in superstitionem rejicienda esse existimo, aut si quam animus utilitatem ex id genus balneis sentit, eæ sunt non animi simpliciter, sed coniuncti passiones. Quae nimirum sanantur pro communicantia, quam habent facultates ipsæ animæ cū corpore. Rulandus de baln. lib. 1. cap. 4. cl. 3. Ad melancholicam, insaniam ac vigiliam, inducens somnum: R. Maioranae, fl. Betonicae, chamæmeli ana m. ß. Condiantur sacculo & decoquantur in s. q. vini: quo crebrò lauetur caput: Hæc ille. Si præcedentia tantum præstant cum vino, potius præstabunt meo iudicio, decocta aut potius macerata in aqua fontis admirabilis, potissimum si nullus adsit calor. Idem clas. 5. Demoniaci prodest Neubrun & Spiegeberg. Item, Intellectum restituit Zellerbad. Item, Sensus omnes vitiosos, non tamen ex vtero, restitunt, roborant, conseruant Badenses Helueticæ, Embs, Vyvsbad, Syluestres. Loto pedum cum aqua calida dulci ante introitum lecti. Loto capitis matutina ex calido lixiuio. Item: Iracundiæ affectum lenit obtunditque Fideris. Item: Maniacis vtilis sunt Cellenses, Piperinae, Neubrun. Item: Melancholicam purgant & pellunt Abecenses, Aquisgranenses, Cellenses, Gebersweiler.

Ablutio capitis pro affectibus animi.

Bala. ad obfessos mentesque caecos.

Ad catharros & defluxiones à cerebro.

CAP. XV.

Stillicidiâ.

Si quis velit balneare propter catharros, assuefacto corpore in balneo per biaduuum instituat stillicidium supra caput: obluatur caput per frontem, tempora, & collum panno lineo crasso: recipiat aquam calidam distillatam per siphunculum ex altitudine trium pedum: recipiat primò supra occiput, deinde supra sinistram partem capitis, tertio super dextram, quarto supra occiput. Idem faciat supra alias partes dolentes: Montagnana, cons. 303. Item de balneis Patainis ait: Quicumque desiderat per balneum exsiccare humiditates cerebri & consumere catharros fluentes, ac humores replentes nervos & remolientes, vt accidit Paralyfi laborantibus, recipiat stillicidium aduersus catharros supra bregma, aduersus paralyfin supra occiput aut supra latera capitis: In hemipræmia & similibus, eo vtatur donec sentiat aquam profundas partes capitis penetrasse: in paralyfi non tegat capitis posteriorem partem linteis, sed remaneat totum occiput detectum, vt aqua cadat supra collum & vertebrae ac nervos exsiccet. Potius placet recipi stillicidium supra caput secunda vel tertia die quam prima cum iam corpus assueuerit balneo. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi, Stillicidium aquae conducit primo ad capitis intemperiem frigidam & humidam, & ad catharrhum ex intemperie frigida tantum vel humida: ad veram dignem frintemperierum dictarum aliquam habeat coniunctam: ad aurium fistilum: ad tinnitum & ad surditatem, ad resolutionem linguæ, oculorum & aliarum partium, ad epilepsiam si sint hi morbi cum intemperiebus prædictis. Hos

Balnea Patavinâ.

& consimiles merbos fugat Aponitana aqua per embrocham administrata ex
 siccando, calefaciendo, euacuando roborandoque cerebrum eiusque membranas
 & reliquas capitis partes. Caueat à stillicidio istius aquae qui laborat in temperie
 capitis calida, etiam si esset adiuncta humiditas. Item cap. 15. Stillicidia de Ducijs
 commendantur pro capitibus humidis & calidis, & ad siccandos catarrhos. In
 balneo de Ducijs est paucum nitrum & marmor combustum copiosum, & ideo
 valde siccatur, sed parum calefacit, hincque fit vt stillicidia quae ibi fiunt appellan-
 tur Duciae temperata, & sunt in vsu pro capitibus humida & calida tempera-
 turae, praesertim humida profunt. Andernacus, Aegris prodesse potest instilla-
 tio Italica ducia vocata, quae syncipiti, cum cerebrum fluxionibus obnoxium est,
 aqua instillatur: occipitio autem cum nervorum spinaeque dolores, resolutiones
 que & similes affectus urgent. Cum syncipiti instillanda est, caput linteo cir-
 cumdetur, ne illa diffluat: tempora vero & frons oleo myrteo & mastichino, cui
 adiecti sint myrtorum, cupressi, bistortae, mastichis, terrae sigillatae, singulorum
 scrupuli duo, cerae modicum, illinantur, ne humorum materia calore aquae ad
 oculos aliaue membra concitetur. Hoc autem cauere debet ne aqua iusto sit calis-
 dior, aut frigidior & contagione aliqua infecta. Cum vero in occiput danda est,
 caput cum linteo non circumdandum, sed aqua per spinam fluere senerda est: vt
 etiam vis illius insinuetur, &c. Plura huc facientia inueniet lector cap. de Stil-
 licidio lib. 2. vbi etiam obseruabit quae Andernacus de Germanis dicit. Idem: A-
 quae calidae Badenses copioso sulphure imbutae in caput datae, omnibus frigidis
 humidisque vitijs cerebri conueniunt: defluxiones humorum ex capite siue in
 linguam, siue in palatum, siue in alia membra factas siccant: memoriam iuuant,
 omnesque sensus vitiatos, non tamen ex origine sed mala victus ratione: praeser-
 tim visum, auditum & odoratum restituumt. Idem, Aquae Ferinae sulphure,
 sale, & alumine imbutae, calidae in caput datae, cerebrum purgant sensuumque in-
 strumenta corroborant, cerebri frigidos affectus sanant: sonitus intra aures dis-
 cutiunt. Item, Aquae ciuitatis Aquinensis Montisferrati duobus diebus limpide
 sunt, tertio virides. Ingratus earum sapor est tanquam ouorum putridorum, ar-
 tibus & capiti salubres: maxime si frigida materia infestet. Item, Aquae calidae
 Visbadenses vulgo ex sulphure, alumine, & nitri modico infectae admodum, ca-
 lidae instillatae ad capitis defluxiones frigidas aliaque vitia conferunt. Item, A-
 quae Badenwillae manufactae calidae, scaturigine tepida, in caput quaesutura co-
 ronalis est facta aspersione quae vulgo Graecis dicitur, defluxiones cerebri ex-
 siccant. Iob. Gôb. lib. 5. de thermis dicit: aquam S. Iobi ad urbem S. Anneberg
 tepidam constare alumine & vitriolo, plus tamen adesse aluminis, deduci per
 serpentem ferreum qui est in fornace, vt ad balneum calidior reddatur: conferre
 capiti & cerebro, calefactam gargarizatu: sistere defluxiones capitis in os & fa-
 ces, dissipare & consumere ore diu retentam humiditatem & superfluos linguae
 humores: facere etiam ad tumorem gingiuarum & palati licet adsit calor, si os
 saepe abluatur & calidae in ore retineantur: Item ad vlcerationem: dolores sedare

Cautio.
Duciz.

Instillatio
eiusque v-
sus.

Vnguenti
defensiu.

Thermæ
Badenses ad
defluxio-
nes aliasq;
frigidas ce-
rebri passi-
nes.

Thermæ
ferinae.

Aq. Monrif-
ferratae ca-
piti salu-
bres.

Badenwill-
lenfes.

capitis, qui à pituita originem trahunt, applicatas fronti & occipitio, aut recta
 pia euaporatione: vtilis admodum grauo capiti, vapores dissoluere si tempore
 oportuno per stillicidium administrantur: ad Coryzā facere naribus attractam.
 Ad Bollenf. Ego sane non dubitarim aquas admirabilis fontis idē præstare posse & fortasse
 accomoda. felicius, quando quidem poros non ita constringunt, & exhalationes non ita fa-
 cilē reprimere possunt vt insigniter aluminosæ, quales S. Iobi & aliæ similes vel
 Elëchus aq. quæ calidiores. Kulandus, Ad capitis fluxus & humiditates profunt aquæ sylue-
 & tchermarki strës, Hubbad, Delsingenses, Plumberiæ, Sultzbrun, Vvaldsborn, Keeswasser.
 ad deflu- Item, Contra capitis distillationes & tremorē conferunt aquæ Vvylbad, Löffin-
 xiones. genses, Brigenfes. Item, Catharros & defluxiones sanant aquæ Auvenses, Caro-
 lime, Delsingenses, Leucenses, Vvolckstein, Annebergenses, Nemborn, Badenses
 Helueticæ, Hericiniæ, Vvendingenses. Item, Cerebri distillationes curat Falborn.
 Item, Contra defluxiones humorum è capite ad partes subiectas adminiculo sunt
 aquæ salfulæ, nitrosæ, Lucenses, Syluaticus fons, Niderborn, acidulæ in Kiffin-
 gen, Vvebr. Item aduersus fluxiones capitis ac totius corporis curationem adhi-
 bentur aquæ ferratæ, ypsæ, aluminatæ: potissimum autem Embseses, Cellen-
 ses, Vvillingenses, Vberlingenses, Vveringenses, Laubacenses.

Ad vertiginem & Incubum.

CAP. XVI.

P Atitur cerebrum cum meatibus in vertigine ex flatibus, Epilepsia à pitui-
 ta aut melancholia: Incubo à crapula, stomachi cruditate, melancholico
 Belil. potus succo & flatibus crassis, opacis. Frequentissime his morbis affecti magna
 ad vertig. & Incubum. suo commodo aliàs freti sunt Beliluca. aquarū potu quindenis diebus perpetuis:
 imò loco vini in pastu, non alio liquore quàm aquarum harum stillatio egelido
 vtebantur &c. Dortom. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Stil-
 licidium huius aquæ confert ad vertiginem si sit iuncta intemperies frigida vel
 Aponensiu humida. Vertigo si sit per sympathiam & consensum ventriculi qui factus sit
 stillicidiu. pituitosis humoribus, institui poterit potus aquæ fontis admirabilis: si biliosis,
 Ad vertig. ex symp- acidularum, ac vs repurgari corpus. Si non euaucuet sufficienter, addi poterit a-
 thia ventri- que trochiscus Axungie Lunæ secundæ dissolutus in aqua admirabili. Si vertigo
 culi. ab idiopathia & inueterata sit, poterit adhiberi stillicidium, sed non sine consilio
 Per idiopa- thiam. docti medici.

Ad Memoriam.

CAP. XVII.

A Quæ calidæ Badenses in Austria multi sulphuris, paucioris nitri, minimi
 in Austria. Aluminis participes memoriam amissam restituunt, capitis dolori ex pituita
 Minera. vertiginique opitulantur, si illud aquâ ipsarum foueatur, aut eam ex alto
 Stillicidiu. de stillantem recipiat, ita tamen vt corpus totum prius sit euacuatum: alioqui

periculum resolutionis aut lippitudinis imminet. Nervus ex humore irriguis & resolutis conferunt: surditatem flatus & sonitus intra aures discutunt. Idem, Aquæ fabariæ capiti instillatæ cerebri obstructions aperiant, memoriam firmant, visum obtusorem & auditum grauem egregie emendant: nisi ripe iuxta ipsas præterfluentis strepitus fragorq; intolerabilis die noctæque impediret. Rulandus, Memoriam restitunt & confirmant Piperinæ, Carolinæ, Dalsingenfes, Badenfes Austriæ, Heluetiæ, Villacenses, Tropicæ, Apopenfes, Syluestres. Valtherus Rivius in speculo, Vildbad confert omnibus affectibus frigidis capitis & nervorum, epilepsiæ & convulsioni: roborat sensus & intellectum & imbecilem memoriam. Aquam fontis admirabilis firmare posse memoriam non dubitarem asserere, considerata facultate mineralium per quæ transit, potissimum si post purgationes, sudores à balneo, accedat stillicidium, in cuius aqua incoqui possunt herbæ caput roborantes vt betonica & salvia ac similes.

Aq. Fabaræ

Thermarum memoriam confirmantium enumeratio.

Aq. ferinæ siue syluest.

Accommod.

Ad Ebrietatem. CAP. XVIII.

IN Arcadia, inquit Vitruvius lib. 8. cap. 3. ciuitas est non ignota Clitor, in cuius agris est spelunca profluentis aquæ quæ qui biberint sunt abstemiij. Ad eum autem fontem Epigramma est in lapide inscriptum hac sententiâ versibus Græcis: eam non esse idoneam ad lauandum, sed etiam inimicam vitibus, quod apud eum fontem Melampus sacrificijs purgasset rabiem Prati filiarum, restituisseq; earum virginum mætes in pristinam sanitatem. Doct. lac. Theod. authore aqua acida in Langenschwalbach tollit dolorem capitis à vino generosiore vel ebrietate. Georg. Agric. de natura eorum quæ fluunt è terra lib. 2. Acidule quæ etiam ignem senserunt (internum subaudi, in ipsis mineris) vrinam potæ mouent & calculosis medentur & ebrietatem discutunt. Baccius, Ebrios somno sepultos exsuscitat frigide vsus in conspersionibus, nec minùs acide in potibus, & quæ à crapula vendicant lauationes in thermis. Rulandus, Contra crapulâ præstant aquæ Aegræ. Non minùs à Bollenfibus ebrietatis præcautio longè certissimo experimento me auctore petetur si quis vino & cereuisiæ fortiori bellum indixerit, & ad Bollenfium vsus se contulerit, me sponsore à temulentia securus esto. Quam rogationem pauperes centuriatis comitis sanxerunt iam dudum & religiosè vt plurimum obseruant, neque inde vllum detrimentum senserunt, vt diuites istos tam afflictæ valetudinis ex temeto meraciore sæcundioribusq; poculis pudere pigereque meritò debeat, quos vini sacra sitis maiore quam leonina feritate armat, sædiorè quàm Grunnij illius proluuie & ignauia debonestat. Vsq; adeo creatura diuiniore animi capax postas metas semel transgressa obbrutescit. Coniuet parilis turpitudinis cõscientiâ penes quæ animaduertèdipotestas: at vindex Dei oculus nõ item: quibus vitrices podagras, artritidas, cõtractiones, catarrhos, & similit acie numerosam infensissimã immittit, solidas corporis bases & columnas subuersurã, propugnacula labefacturã, sacri consilij

Aq. spelunæ in agro Clitoris ab hinc mios redens.

Superstitiosum.

Langensch.

Acida & frigida vulgaris ad ebrietatem.

Aq. Aegræ. Bollenf. ad ebrietatem.

Thermarum in ebriosis.

assessores corrupturam, coquis etiam & lixis abdominis non parcituram donec pro tribunali trepidantem regiam cordis maiestatem captam miserè sub iugum mittat. Vnde desertæ stationis pœnas comminatur expectandas. Intonat Altissimi interpres Diuus Paulus ad Galatas cap. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitie, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates & his similia: Qui talia agunt regnum Dei non consequentur. Verendum ne Turca tollat vsum vini, quod Deus optimus sua clemetiâ auertat.

Ad Epilepsiam & tremorem. CAP. XIX.

In vitæ contumaciæ Epilepsia vix ac ne vix quidem exquisitissimis remedijs inquam cedit, vbi iam in cerebro radices egit, nisi fortè totius temperamenti & habitus corporis mutatione. Lenitione tamen eius atrociæ legitimo remediorum vsu, sic vt vel tardius redeat paroxysmus, vel mitius affligat citiusq; cesset, medica ope impetrare possumus: Quo in genere sunt aquæ thermales, ad quas in desperatis malis, tanquam ad sacram anchoram, vbi mali vis omne medicinæ auxilium eluserit, subinde confugimus. Dortomanus dicit: Epilepticos magno commodo fretos Belilucantis aquis per potum. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi, Stillicidium huius aquæ conducit ad Epilepsiam, si fiat ex frigiditate & humiditate. Iac. Theodor. aquas acidas in Langenschywalbach probat in epilepticis: impedire quoque paralytin, & ad dolorem capitûs facere. Rulandus, Epilepsiam tollunt Piperina, Neubrun, Annæbergenses, Abecenses, Carolinæ, Valdsborn. Iob. Göbel. aquæ S. Iobi aluminosæ conferunt conuulsionibus quas vocat **Sicht, Krampff & Daymigfeit**, non tantum adhibetæ per stillicidium occipiti & fronti, sed etiam potæ. Verisimile efficaciores esse nostras admirabilis fontis propter bitumen & Gagaten lapidem si epilepsia & spasmi sunt à flatibus & pituitosis humoribus: quâquam etiam per accidens possint quoque prodesse, redundantes biliosos humores euacuando per aluum, vel per sudores resolueno & propellendo malignos & acres vapores, propter quos plerumque excitantur illi affectus, vt pulchrè demonstrat ingeniosissimus Præceptor meus Rondeletius. Vbi autem maligni, & acres humores vaporesuè, præfero potum acidularum. Rulandus: Tremulis succurrunt Piperina, Badenses Hercinia, Volckestein, Annæbergenses, Auwen, Dalsingenses, Lutterbad, Syluestres, Teplica, Brigenes. Multis argumentis possem demonstrare vsum aquarum fontis admirabilis vtilem posse esse ad tremorem, nisi prolixitatem vererer. Hoc sufficiat monere ad tremorem volenti vti, non conuenire violentius balneum: & in exitu diligenter cauendum à frigidiorè aère: ne poris apertis se insinuet & tremorem maiorem inducat.

Belilucanz.
Baln. Aponense.

Aquæ Langenschyv.

Aq. S. Iobi.

Accomod.

Tremores.

Adocu.

Ad oculorum affectus. CAP. XX.

Oculorum affectus dolor ab intemperie frigida, à frigido crasso humore, à flatu copioso genitus. Ophthalmia à pituitoso sanguine. Epiphora, defluxio ex frigidis humoribus. Emphysema, tumor Oedemati similis ob id pituitosus aut serosus. Chalazia, remollitio palpebræ ex humorum colluvie vndique congesta: primum potu aquarum Belilucarum aluam iendam indicant (vide Hippocratem Aphor. lib. 6. Aph. 17 & 21.) deinde ablutionem oculorum ex aquis iisdem subiungimus. Potui mane & vesperi: ad finem cænum tota nocte ijs imponimus. Anchilops & Aegilops abscessus in angulo oculi maiore ex humore pituitoso, seroso melancholico. Crithæ, Hordeolum tuberculum, palpebræ cilio obueniens, aliter Græcis *woolix* dictum, ex pituita aut melancholia, Encathbis in maiore angulo vt Aegilops carnis ex crescentia, eodem quo Ectropium modo nascitur, Prilosis, palpebræ crassities ex pituitoso sanguine, magis exsiccantia quam prædicti affectus desiderantes, à potu aquarum incipiendo, mox aquam pro collyrio vsurpando, denique cæno per se in ymbra non ad solem inducto, curantur: quæ remedia ex causæ magnitudine peti repetique debent. Ulcera, cœlemata lata scilicet & extensa more cæli, non profunda. Epicaumata post adustionem sortida, Hypopyo seu suppus ambo ex pure, Nubeculæ & albugines, cicatrices puta. Argemæ ylcusculum, Pterygium vnguis (differens à superiore) adnatæ membranæ ex crescentia, ab angulo oculi orta & ad oculi coronam vel vltra se promouens, Mydriasis dilatatio pupillæ, quæ omnia minora quam sunt videntur, ex humore excrementitio. Nyctalops seu nocturna cæcitas ex pituitoso humore. Glaucoma, obscuritas crystallini humoris vitium ob humiditatem nimiam (vt putant) humori pellucido glaucum colorem inducens, qui alioqui omnis coloris est expers, Hypochyma, suffusio, cataracta, humorum affusio inter tunicas Corneam & Araneosam vel Corneam & crystalloidem apud Paulum, Amblyopia siue bebetudo visus ex humorum congestu. Ectropismus seu expressio ex pituitoso sanguine seu melancholia. Hæc inquam omnia exsiccantia, detergentia, euaporantia, exterimentia remedia postulant, quale est thermarum Belilucanarum sæpe multumque oculis affusa & infusa aqua, mox cœnũ crassum obductum, cui quãdoque reliquiarum & nitrosi salis aliquid addendum. Alternis diebus aquæ largo potu purgantur. Hæc Dortom. Diffusor censura Baccij lib. 3. latius se extendit: sub sua signa coactis & vndiq; singulis. Calidis pariter oculorum passionibus, quæ mobiles sunt, aut ventriculi, aut uteri, aut alterius subiecti membri vitio temperatæ iure potuum balneæ opitulantur. Maximè quæ oculos peculiari tutela respiciunt, vt æneæ ante alias, nec minùs aureæ, deinde nitrosæ. Grotta Viterbij talis, & ibi Iaselli, ac simili natura Tigurinæ in Heluetijs insignes, Fabarienses auratæ. Postea Tritoli sub Puteolis, & sequentes ibidem nitrata, titulorum Sanctæ Anastasiæ, Adutorij, Iuncariæ, Petræ, & Flage Romanæ in Ischia, quæ omnes bibuntur. Tuetur oculos admiranda semper prerogativa Cicéronis cognominto Scatebra ad Baias, cum sudatoria ad idem salutarium vaporũ.

Aq. Bellinæ. ad varios oculorum morbos vsus varius.

Calidi oculorum affus.

Appropriata oculis aquæ.

- Sicut & Bulla ad Putolos: & sudatorium in Minio fluuio Hispaniæ, quæ natura terræ nulli cedit oculari remedio, conspersis item ex eo naturalibus aquis, sicut & ex Cadmia naturaliter dilutæ aquæ probantur, & ex Pombolyge parate. Eadem punctiõibus tum oculorum, tum palpebrarum quoque faciunt, & ex æruginebus infusæ, nec secus ubi frequenter fluxionibus, aut lippitudine infestari soleant. Iis enim multæ aquæ minerales, ferri præsertim aliqua virtute participes, & quæ citra mordacitatem exiccent, limpide, & claræ vtiliter oculis infunduntur. Nam Aquulæ istæ claræ, quæ nouiter ad mœnia vrbis repertæ sunt, sapore aliquatenus sicco, fluxiones id genus oculorum facillè sedant. Et quæ de Tringio dicuntur, ad decimum lapidem via Hostiensis. Offusionibus, ac nebulis obscurantibus, Aquæ prædictæ, & Ciceronianæ, in Sardinia Solini sonantes admirandi, Aenea insuper, ac Nitrata epota, vt Brachula sub Baijs, & Petra sub Puteolis, Marina tepens irrorata, & ex Cadmia aquæ omnes & collyria. Suffusionibus verò, non adeo Hypochoysi confirmata, tam potus prædictarum medicati, quam ex discussorijs ex alto cadentes aquæ auxiliantur. Quod promittit Astrunum cum duccia, duccia Sancti Philippi, Badenæ in Helueticis, Grotta ac similes, & collyria ex æruginebus, cadmiaque præparata. Sic lacrimas ex fistula importunè obortas exiccare, in quo aenea prævalent ebibitæ, vel ex Minio aquæ etiam perfusæ, quales multæ iuxta Minium fluuium in Gallecia: & ad lucum Augusti. Sordidas vero ex antiqua lippitudine lemas, vel ex alterius exacti morbi reliquijs, cum potationes non noceant, assidue tamè ex medicatis ipsijs perfusiones exiccant, aureis, aeneis, miniatis, æruginosijs, ac arte cum pombolyge paratis. In vniuersum omni inueterato oculorum affectui duccia baln. in occipite adbibita propria est: vbi nimirum eorum nerui habent originem. Idem lib. 6. cap. 15. In Ilua Tyrreni maris ob ferri metallum per celebri insula, eminent dentali situ altissima rupes, quæ tota fere coaceruata pyritide lapide videtur, ac crebris hinc inde aquarum viuulis irrigatur. Quæ omnes frigidissimæ sunt, cum sapore tamen insigniter acri, ac adstringente, vnde & gingiuas lædunt, ac paulisper detentæ in ore stuporem inducunt dentibus. Vtilis ocularijs remedijs, fluxionibus nimirum, ac lacrymis spontaneis, & rubentibus ex ea causa oculis conspersæ. Idem lib. 6. ca. 5. Aqua de Grotta vel ipso vapore spiritus visiles instaurat etiam senibus. Visum acuit, fistulas lacrymales, lippitudinē, suffusionem quæ cobibet, Saunarolæ. Idem l. 3. ca. 1. Visum instaurant etiam Janis ac senibus aeneæ aquæ, vt Viterbiensis aqua tam nobilis, Ferinæ item & Tigrinæ epote, & ex minio in Hispania peculiari proprietate. Rulandus, Visum restituum, conseruat, obscuritatem auferunt Dalsingenses, Casteln, Laubach, Spiegelberg, acida ochra infecta. Brintzbach vltra Rhenū scaturientes ex ere & ferro, Piperinæ, Sylus Stres, Löfning ex nitrosæ aliæ. Itē. Contra oculorum vitia valent Neubrun, Badenweiler, Fideris. Item: Ad oculorū bumiditatē, fluxus, lippitudinem profunt Badenses Hercinia, Agranæ iuxta Bohemiā acidula infectæ chalcitæ, ere & ferro, Veringenses, Lucenses, Spiegelberg, Abeck, Zuckenthal, Annaberghenses,
- colorum pūctiones.
- Lippitudo.
- Caligines.
- Hypochochy.
- Lachryma ex fistula.
- Lemas.
- Duccia vtilitas.
- Aqua Iluæ iululæ.
- Visum instaurantes.
- Aquæ in Brintzbach.
- Ad lippitudinem.

Dalsingenses, Glottenses, Keswasser, Niderborn, Volckenstein. Item: oculorum claritatem confirmat, lachrymas sistit, & omnem fluxum ac oculos roborat aqua frigida dulcis pota. & si ex ea lauentur mane oculi, vel in eam aperti immergantur & manus ex ea post cibum lauetur crebro: & ex ea subcalida pedes ante lecti introitum abluantur. Item oculorum suffusioni & Hypochysi conferunt Badenses Heluetiae, Casteininae, Annabergenses. Oculorum aibugini, & vadsborn. Oculorum carnem excrescentem aufert Spiegelberg acidula. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi, Stillicidium huius aquae conducit ad resolutionem oculorum. Item cap. 25. Vidi ex vsu balnei de Corsena caecum quemdam sanatum: in eo est sal paucum, nitrum copiosum non valde acre, calx copiosa. Andernacus, Aquae medicatae Ribbad prope Friburgum aere & ferro imbutae balneae visum acciunt. Idem, Aquae medicatae Ribbad prope Friburgum aere & sulphure infectae oculis conferunt, renibusque calculosis: scabiem discutunt. Idem, Aquae in Apulia Sudatoriae dictae visum acciunt, lachrymas stringunt Aquae à Bulla capiti, oculis, iecori, lieni, & viro idoneae in caput datae defluxioni & oculis aegris medentur. Aquae Locris Neapolitanis n. agno in vsu quemuis dolorē angustiamq; tollunt: capitis & oculorum fluxionibus, caligini opitulantur. Idem, Aquae calidae eucenses aere copioso & sulphure infectae oculorum obscuritati & lippitudini prosunt. Ioh. Goh. dicit de suis aluminosis aquis S. Iobi: conferre oculorum doloribus à superfuitatibus suis aquis abluantur: in alijs affectibus applicari occipitio vel stillicidiorum administrari: vtile esse ad hordeolum & alios oculorum morbos solas vel cum alijs mixtas: exemplo esse senem nobilem, qui cum conquereret de visus imbecillitate & obscuritate ob humiditatem multam oculorum eis aquis vsus assererat caliginem omnino ademptam, & optime restitutum visum. Cause quae me mouent vt existimem praecedentibus oculorum affectibus posse prodesse aquam fontis medicati Bollensis: sunt facultates à Dioscoride attributae Pyritae lapiti: cum ait ex calfacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, excrescentiam in carne cohibere: & quemadmodum ante annotauimus, mixtura pauci salis, copiosioris Gagatae vel bituminis, iuxta mixturam Beliluc. minorem tamen. Salis enim vel minima portio facit ad absterisionem. Praeterea ex facultatibus lapidis Gagatae à Diosc. ascriptis. Potest etiam demonstrari quibusdam affectibus oculorum vtilem esse posse aquam Bollensem, quia vis et molliendi & discutiedi: qua facultate etiam praeditum Bitumen eodem aul hore, cui quoque lib. 1. cap. 83. Naphtham vocat Babylonis, bituminis colamen colore candidum, interdum nigrum, ad suffusiones oculorum & albugines vtilis. Galeno etiam tributa Bitumini vis resicatoria tum ex calfactoria in secundo ordine: quae facultas moderata calfaciens vtilis est oculis, quia violentiora acria ferre non possunt. Cur non etiam liceat de nostro pyrite addere in tenuissimum puluerem redacto supra lapidem marmoreum?

Ad oculorum claritatem.

Aq. frigida.

Lotio pedum.

Ad suffusionem.

Aq. Aponens.

Caecus sanatus aqua Corsena.

Aq. Brintz.

Aq. Ribbad.

Aq. Sudatoriae.

Aq. à Bulla.

Aq. Locris.

Aq. calidae Leucenses.

Aq. S. Iobi.

Historia.

Bollenses ad oculorum morbos efficaciss.

1. Ratione salis

2. Ratione Gagatae.

3. Ratione Bituminis.

4. Ratione Pyritae.

Ad aurium
vario mor-
bos Belilu-
canarū vſus

Aurium affectus, Dolor ex intemperie frigida sola, aut intemperie cum materia frigida, crassa, glutinosa, flauosa: Timnitus seu sonitus ex flatibus: Grauis auditus & surditas recens ex crudis crassisque humoribus mitigatur potu aquæ per plures dies continuos. Purgato satis corpore laticem infundimus auribus & effundimus. Crassamentum exsiccatum addito sulphuris & styracis calamitæ modico, more suffitus per acetabulum excipimus, item feruentium aquarum vaporem teste Plinio. Ulcera sordida, purulenta, sordes, caro excrescens, vermes, calculi vel alia corpora immissa exigunt frequentem abluitionem internam & externā aurium aquā thermarum Belilucanarum per se aut stillaticiā. Post madefiat in aqua emmotum: id auribus imponatur per horæ semissimem. Extrahatur, & aliud crassamento limouè imbutum indatur. Interea decumbat æger, non dormiat in aurem affectam, Dormito. In eandem sententiam Baccius lib. 3. cap. 1. Eisdem porro balneis ac eadem ratione aurium morbis me-

Bal. discuf-
soria ad au-
riū morbos.

Nitrata.

Stillicidiū
Apon.

Surditas
curata bal-
neo Corſen.

Aq. Vvemb.

Aq. à Petra.

Aq. Pfeffer.

Aq. S. Iobi.

dendum quas iam capiti, ac maximè à causa frigida applicuimus. A frigida enim ac immersa in illis partibus materia plerunque sunt obstructio, sonitus, surditas, grauitas, & hinc ex distentione dolor, tumor, humiditas, purulentia, quibus omnibus necesse est per discussoria balnea medicari. Quales inter Italiæ Duccias sunt illæ tres præcipuæ, S. Philippus, Corſenum & Aponus, quibus ad prædictos affectus communiter hodie vtimur certissimo successu. Facit & nitrata aqua infusa tepens, quæ & vermiculos intus necat aggeneratos. Faciunt & Astruni balnea sub Puteolis, & balnea Carpi virtute partiali, omnia calida subtilis essentiæ, ac digerentia. Nec minimè in potibus vitales & tam in calidis quam in frigidis Aeneæ aquæ, quibus prima iuuandi sensoria tribuitur, vt sub Viterbio Grotta Iaselli, ac Nausæi dictæ, Leucæses, Fabarienses, Ferinæ, Figurinæ, huiusmodique aliæ. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi. Stillicidium huius aquæ conducit ad aurium sibilum: ad timnitum & ad surditatem præsentem temperie frigida & humida. Constat autem hæc aqua quæ caliditate actuali depilat sale copioso, lapide calcari & vapore sulphureo. Item cap. 26. Ago maximas gratias Deo optimo maximo quod balneum de Corſena construxerit, videtur propria ipsius manu efformatum: Cum essem penitus surdus, ex geminato stillicidio eius accepto totum fere auditum recepi: Vidi etiam alios surdos ex vsu istius balnei fuisse sanatos. In eo inest sal paruum, nitrum copiosum non valde acre, calx copiosa duplo & triplo aliam superans materiam in eo balneo contentam: Et quamuis aqua calidissima sit, tamen non nisi paucus vapor sulphureus inest. Andersnacus, Aquæ Vvembdingenses manufactæ calidæ, surditatem & flatum aurium dissipant. Idè, Aquæ in Apulia à Petra dictæ omnes capitum molestias dissipant, surditatem, oculorū caliginem, suffusionemque discutunt: pectori & cordi salubres. Vualtherus Rinius: Pfefferbad Rhetorum constat auro, sulphure, & sale nitro, restituumt auditum deperditum. Iob. Gôb. aluminosas aquas S. Iobi vitales

esse scribit ad tinnitum aurium ex crassis vaporibus foru administratas : per
 scillicidium posse etiam his curari vetorem aurium sibilum. Rulandus, Ad aures
 & auditam valent aque Piperine, Kesswasser, Laubacenses, Dalsingenses, ac
 lotio pedum cum aqua calida dulci ante introitum lecti. Ad aurium sonitus, tin-
 nitus status aque in Löffingen, Antegast, Zuckenthal, Dalsingenses, Piperine,
 Badenfes Hercinia, Austria, Ambergenses, Villacenses, Abecenses, Teplice,
 Sylvestres, Vvendingenses & nitrose. Contra aurium fluxus & humiditates
 valent Dalsingenses Kesswasser, Margraffbaden, Vvolckenstein acidula in Kisz-
 sing & Vvebr. Contra aurium dolorem frigidum valent Vveringenses, Vvalts-
 bron. Aures purulentas, inflammatas & tumefactas sanant aque nitrose in-
 stillate auribus. Item, Surditatem remouent nitrose Dalsingenses, Brigerbad
 Neubrun, Badenfes Austrasie aque calide multum sulphurate, parum nitrose
 ac aluminata Antegastel nominat e, Abecenses, Teplice, Villacenses, Vvending-
 genses, Piperine Spigelberg. Non minus emolumentum ad affectus quibus obno-
 xia sunt aures ex Bollenfisbus sperem. Succino quippe nigro siue Gagata lapidi
 vis est innoxia: idemque serpentes authore Diosc. fugat: Bitumen discutit: Py-
 rites abstergit &, attestante Galeno, consistencia grumosa in spacijs musculo-
 rum intermedijs nata, per halitum digerit. Vbi tinnitus aurium, dolor, & surdi-
 tas a frigidis humoribus, id dederim consilij vt peractis generalibus que totum
 corpus respiciunt pro topico recipiatur in aurem vapor per infundibulum inco-
 ctus aliquibus herbis conuenientibus: deinde apponatur sacculus plenus tenuis-
 simo puluere bituminis & succini, madefacti in feruente aqua fontis nostri. Si
 aqua in aures illapsa, vel animalcula, festuca, puluis & similia sacculum ex te-
 nuu & rara tela plenum bitumine & Gagata, calide suaserim superligari auri.
 Si calculi vel similia magna corpora, vt aliquando vidi nucleum ally, aquis me-
 dicatis prefferem lubricantia & relaxantia vt olea amygdalarum dulcium, vio-
 larum, liliorum & similia. In historijs nostris legitur patrem filiolum trimum,
 fere ab ortu statim ichore croceo manantibus auribus, cum maligna crustosaque
 faciei scabie, grauique inquietudine conflctatum, potu & lotionem aque Bolle-
 nis incolumem reddidisse. In purulentis auribus non improbarim etiam balneu
 premisis premitendis, ac scillicidium: nec non iniectiones pulueris pyritidis te-
 nuissimè triti cum aqua mirabili.

Census bal-
 neorū ad au-
 res facien-
 tium.

Ad sonitum

Ad fluxum.

Ad dolorē.

Ad purulē-
 tas aures.

Ad surdi-
 tatem.

Accommo-
 datio aque
 fontis ad-
 mirabilis.

Ad illapsa
 in aures.

Aures flu-
 entes.

Ad purulē-
 tiam.

Ad narium affectus. CAP. XXII.

Narium affectus, olfactus deprauatus ab humore crasso obstruente ossa
 Etmoidca, Sarcoma, Polypus, Ozæna vlcus ab humidis, crassis, putri-
 dis humoribus, aliudue narium vlcus, curantur potu multo ac frequenti
 aque Belilucane, naribus Errhini modo aqua attracta è vola manus, ore pleno
 aqua communi frigida. Faex exsiccata vel exusta, item reliquie aquarū vsta &
 rursum lotæ hic conferunt, vt etiam in aurium sordidis affectibus, Dort, Baccius

POTUS.

Abscessus
narium.Thermarū
index ad
nares fac-
cientium.

Bollenses.

lib.3 cap.10 Per potuum ministeria iuuant *anææ*, nitrata, idque genus alia pura
gantes aque, de Grotta, de Tiguro, Porretana & his alia consimiles. Nec mino-
ri efficaciâ ad abscessus iâ incipientes occurrunt, trahendo ad infima, ac vacuâdo,
quemadmodum cōpseræ plumbeæ iam factis vlceribus, *Ozenæ* & *Po. ypo*, quas
les in Lotharingiæ montanis, vel arte ex delato plumbō comparata, & ite in *Alz*
bule prope Romam per Alumen diluta, omnem fetorem leuando. *Rulandus*, Cō-
tra narium, sedis & aliarum partium excrementis valent aque *Niderborninæ*,
Glottenses. Item, Narium excrementum, *Ozenam*, *Polypumq̄* curant, *Castem*,
Zückenthal. Item, Nares à morbis eiusque olfactum conseruat aqua dulcis friz-
gida vel tepida naribus attracta: idem præstant *annæbergenses*. Vtilem futuram
aquam mirabilem *Bollensem* supradictus narium morbus, apparet ex facultate
quæ tribuitur à *Tabernæmontano* aque quæ *Pyriten* lambit: nempe curandâ
cancros & fistulas: quò perlinet & illud à *Dioscoride* proditum, cui *Pyrites* ab-
stergit, durities concoquit & concocta discutit. Et inter historias nostras vna de
quodam laborante vlcere narium & herpete sub axilla, qui pertractatus quasi
laboraret lue venerea, cuius saræ suspicio, nec curatus, nisi vsu aquæ medicatæ
Bollensis in balneo & potu. Placet balneum, attractio in nares aquæ nostræ me-
dicatæ, dum balneabunt & extra balneum, linimentum paratum cum butyro,
pulcre lapidis scissilis & pyrite tenuissimo.

Ad sanguinis profluuium ex naribus aut alia etiam ex parte.

CAP. XXIII.

Aq. Cellens.

Historia.

Aq. Vinadi.

Aq. Regiæ.

Eléctus aq.
ad hæmor-
rhagias.

Aque tepidiusculæ *Cellenses* sanguinis profluuium ex naribus aut alia etiam
ex parte non solum in potu, sed etiam in balneo singulariter prodesse mul-
tis ex emplis didicimus: maxime in *Nobili* viro qui sæpius quotannis im-
medicabili sanguinis fluore per nares ad meriem vsque laborare solitus erat. Hic
cum istis aquis quotannis bis vteretur, reliquo tempore nihil incommodi sentie-
bat: Cum autem intermitteret, rursus in morbum incidebat, *Andernacus*. Idem,
Aque, *Vinadi* in *Pedemontio* ferreæ potu sanguinis fluori vtilis: confirmant
ventriculorum: similes etiam sunt apud *Pisas* *Reginæ* dictæ. *Baccius*: Salsæ autem
& atramentatæ sanguinis ex naribus fluxum retinere valent, vt *aluminatæ* &
mnes, ac *nitrata* etiam in fotibus, *plumbeæ*, *ferratæ* & quæ *gypsum* ducunt.
Item lib. 1. cap. 1. lute balnei ac potuum adstringentia faciunt sanguini vndecum-
que mananti *aluminatæ*, vt *Albule* & *Porretanæ*: *ferratæ* vt *Sancti Casiani*
omnes, *villæ Lucæ*, *Caldanæ* *Pisorum*, *Caldæ* *anæ Veronæ*, *Plumbeæ* in *Lothar-*
ringia, *atramentosæ* in *Velaterrano*, aqua ex *gypso*, & quales *emplasticæ* *S. Vi-*
ctoris sub *Fabiano* concalefactæ, & in balneis adbibitæ. Et demum quæ valde
conferunt arte paratæ, ex *hematite* lapide à proprietate, ex *rubrica* *sinopide*,
antimonio scissito. Si sanguis ex naribus effluat larga & improuisa ægro frigi-
dæ multæ aquæ affusio prodest mirifice. *Rulandus*, Fluxus sanguinis narium alia-
rumque partium supprimunt aquæ *Cellenses*, *Löffingenses*. *Acidulæ* in *Kelub*,

Kessing, Göppingen, Kesselborn & ferrata: & aqua frigida dulcis frontis & ceruicis crebro apposta. Hæc ille Obnoxij hæmorrhagiæ è naribus nihil præstantius venæ sectione ad præcautionem & curationem: quamquam ad præcautionem etiam non improbem purgationem per potum aquæ fontis admirabilis: deinde mediocrem potum inter cibos, acidularum. Si quis lauare velit, caueat à calidiorè lauacro & diuturniore mora. Eluente sanguine confert aquam frigidam continuo in ore tenere, cum incalescit mutandam, sæpe in nares trahere, addita argilla vel bolo: Vitile etiam alterutri narium imponere turundas ex pilis leporinis non concisis vt præscribit Guido & alij, intinctis in linimētum ex aqua frigidissima, argilla vel sanguine Herculeo aut bolo, ac albumine oui.

Præceptiones in hæmorrhagiâ cõpescenda.

Ad Scrophulas & Bronchocele.

C A P. XXIII.

Scrophulis ex pituitoso melancholicoque humore ortis, Bronchocele niuosa sum aquarum potu contractæ, potu & litu presentaneo aquæ Belilucæ, aquarumque partes præsidio sunt, Dortom. Aquæ thermales, inquit Fallop. de thermis cap. 7. potu acceptæ iuuant tantum illas partes per quas transeunt & quas fouent: Partes verò illæ quæ nec tanguntur, nec fouentur, puto quod non inuentur. Adiuuantur fauces & quæ circa fauces sunt ea, um puto, & ideo antiqui ex bibebant aquas Pinnae Vestinae vocatas ad discutiendâ strumas vt ait Vitruuius lib. 8. c. 7. Andernacus, Aquæ rubræ quasi frigidæ Lucenses æratæ aluminosæ potæ tonsillis, auribus, vna & oculis commendantur: has calefacere oportet. Job. Göbel. dicit aquas aluminosâs S. Iobi curare bronchocele. Baccius de ther. lib. 4. cap. 9. In Baianis est Scrophulæ balneum, quod à scrophulis sanandis dicitur ad vitia quoque cutis perutile. Item lib. 3. cap. 1. Bronchocele autem, id est deformes sub gutture tumantias, Gibberosi ebibita aqua sub Baijs pollicetur ex proprietate reprimere, balneum ex bituminosis assidue vsurpatum, Plumbeum in Lotharingia, ex ochra vel æruginibus paratæ aquæ. Sicut scrophulas subnascentes abolere Scrophulæ balneum item in Baianis & digerentia, & calida alia diutissime fota, vt nitrata calentia, ac ueni ebibita, quales placuit Vitruuiò celebrare Subcutilas aquas in Sabinis, pariterque fomenta ex bituminosis, ferreis, plumbeis & ex brassica parata. Ruland. Glanularum mala depellunt Carolinæ, Glottenfes, aluminatæ, ferratæ ore retentæ. Item, Strumas discutit ac pellit Zuckenthal, Volckenstein, Carolina, Annabergenses & nitrosæ. Iam verò & vsus aquarum fontis admirabilis posse non sine successu prædictis morbis vsurpari nõ dubito, prius benè repurgato corpore, obseruata victus ratione tenuissima cum multo labore: quali vtuntur Hispani scrophulosi cum veniunt in Galliam vt tangantur à Rege, prouocato multo sudore, parato cæno ex aqua, pyrite & lapide scissili vstis ac etiam ipso Gagare & bolo. Scrophulosi profuisse in historijs ant

Aq. Pinnae Vestinae. Aq. Lucenses.

Scrophulæ bal.

Scrophulæ

Glandulæ

Bollensium administratio in Bronchocele & Scroph.

Ad labiorum, oris, palati, faucium, tonsillarum, & vuulæ affectus.

CAP. XXV.

TUmidis & concisis labris ob frigus mederi aquas Belilucanas dicit Dorstomanus. Idem præstare posse nostras Admirabilis fontis non dubito, sc̄ eâ sepe eluantur, linteolis post superdatis. Ad id etiam utilis erit Axungia Lunæ cum butyro vel oleo amygdalino. Iuuant, inquit Baccius, peculiari facultate os ac fauces enee aquæ, vt Grotta tam celebris, & Tiguri in Gallia, & quæ in balneis Auinionis scatebra enea, & Leucenses in Pæsijs. Deinde nitrata, & quæ pro tenai substantia mouent, nec secus collutæ omnes. Tonsillas cobibent, columella inflammationem, tumoremque restringunt eadem, & ad Villam sub Luca potiones, collutionesque, ad Porretanas, ad Tigurum, ad Viterbium. Fauces aperiant vocem instaurando eadem, Nitrata, & præsertim Braceschula, & ex Petroleo, sub Baias ebibitæ, Astrunum balneum, Tigurinum. Leztharingicum, Leucense & Zanæ in Africa Anginas ac pleuritides arcent. Rulandus, Fauces & os ab anginâ fluxionibus alijsque malis præseruat collutio oris ex aqua frigida dulci. Item aquæ Lucenses. Item: ad vuæ affectus conducunt Vveringenses, Volckestein, Gypseæ. Item: Ad oris vitia conferunt areæ, alumis nosæ, Annebergenses, Aquisgran. Glottenses, Leucenses, Piperinæ, Volckenstein ore retentiæ. Tonsillas affectas sanant areæ aluminatæ, Kesselborn, acidulæ infectæ ferro, areæ atque calcantbo, Kissing, Volckestein, & acidulæ pleræque: Item ferratæ, gypseæ, nitrosæ ore retentiæ. Item ad vuæ affectus conducunt Glottenses, Leucenses, Vveringenses, Gypseæ per crebram collutionem oris. Hæc ille. Non video cur non possint nostræ aquæ eadem præstare, quæ præcedentes collutæ frigida vel calidæ pro ratione & tempore affectuum, per se vel addito sanguine Herculeo aut Axungia Lunæ priore. Historiam habemus puellæ curatæ & defluxione in fauces potu & collutione.

Ad Aphthas gingiuarum & dentium affectus ac scorbutum,

CAP. XXVI.

Aqua Belilucanæ.

AQuæ Belilucanæ medetur oris affectibus & vlcibus aphthodeis pituitosis ablatione potissimum: Epulidi carnis excrescentiæ in gingiuis, humidis excrescentibus gingiuis, Dorstom. Facit verò ad gingiuarum abscessus collutata tepida efficaciter vel nitrata, vel salsa. Corrosi verò ac laxi, sicut & dentium infirmitati quæ nimirum ex acri & salsa casite fluxione dependent, non vulgari auxilio faciunt quæ ad destillationes supra retulimus, potationes, balnea, discussoria aspersiones. Sicut collutæ salse, montis Catini in Tuscia, Aquarij oppidi in Æmilia, Succellaria Baiarum, Porretanæ & Albule, ambæ ex alumine, Caldanelle cum ferro, & quæ variæ sunt tituli S. Bartholomæi sub Patavino, Astrunum à proprietate, Carporum balneum, & Veronense. Inflammatis cruentisque

Gingiuarum abscessus.

Gingiuarum inflammatio.

tisque ac multa acri humiditate fluentibus gingiuis magnopere conferunt aquarum dulcium, & temperatarum balnea ex Aëtio. Faciunt porò prædictæ minerales omnes ad confirmata iam vlcera, aphtasque quocunque vsu omnes, & præterea ex antimonio parata gargarismata, ex æruginibus fortiora, ex auro inter naturales sub Fabaris, & ex ochra quales habentur in Germania quædam. Iac. Theod. Tabern. Aquæ pyritæ tribuit facultatem Scorbutum & Aphtas (Mundfaul) si ea sæpius os celluatur, curandi. Rulandus: Gingiuarum putredinem, humores, carnem que superflua sanant aquæ feratæ, aluminatæ, salis, Abecenses, Aegranæ, Annæbergenses, seu S. Iobi, Vvolckensteininæ, ore retentæ. Item, Scorbutum sanant Abacenses, Aquisgranenses vel Aqueuses aquæ calidæ sulphure, sale, & alumine infectæ. Hæc ille. Multis rationibus possem demonstrare aquas medicatas Bollesenses & acidulas ad aphtas vitiles esse, si mihi occasionem nostrarum, deinde acidularum post euacuationem, abluionem ex vtrisque, linimentum paratum cum melle, pulu. tenuissimo belemnitæ, pyritæ, & marmoris metallici. Sed etiam dentibus sui sunt dolores, sui morbi. Dortoma: Dolori dentium ex frigiditate sola aut frigidis humoribus, dentium deturpationi & decolorationi ob humores viscidos, lentos, & fuliginem, medentur Belilucanæ thermæ. Andernacus, Fons Vvaldsborn lapidibus bituminosis infectus valet ad capitis defluxiones, dentium dolorem & aurium ex frigida causa natum. Iob. Göbelio aquæ aluminosæ S. Iobi profunt doloribus dentium diu ore retentæ: eiusdem frequenti collutione dealbari & repurgari dentes qui incipiunt corrumpi prodidit. Ruland. Dentium dolorē auferunt Sylvaticus fons Vvaldsborn, Abecenses, & c. calidæ siccæ per collutionem adhibitæ. Dentes mobiles confirmat & sanos conseruant aquæ Aegranæ, Annæbergenses, Casteinenses, Vvolckensteinenses, & aqua frigida dulcis qua os sæpe colluitur. Hæc ille. Qui conferet mineralia nostri fontis cum præcedentibus, comperiet nostras aquas idem posse præstare quod præcedentes.

Vlcera oris & Aphthæ.

Gargarismi.

Pyritæ aq. Scorbutus. Epulis, Stomacace.

Aquæ refectæ scorbuto.

Accommodatio.

Ad dentium affectus.

Beliluc. aq. Vvaldsborn fons.

Aq. S. Iobi ad odontalgiam.

Ad mobilitatem.

Ad Raucedinem. CAP. XXVII.

Ravis seu Raucedo, à Borea flare incipiente: Nam tertio die, hoc est post quã aliquam diu inualuerit vix huius inæqualitatis vocis causa existit, sed aut pluuijs mitescit, aut assuetudine se toleratu facilem reddit: Ea sine potu aquæ Belilucanæ mitescit fumum hauriente & in calido balnei solio versante sat diu ægro, Dortom. Baccius lib. 5. cap. 6. Brachulæ ex natura aeris sulphure non mediocriter participantes, grossas fauces subtiliant (bronchocelas vocant) raucam vocem ebibitæ claram reddunt. Idem lib. 3. cap. 1. Vocem clarificant apertientes ac tenuis naturæ epotæ balneæ, & eadem nitratæ, Tritola & Luncaria & Astruni aquæ sub Puteolis. Petrolei fons ad Baias de natura bituminis, Grotta, Tigrum, ac similes ex ære, Fiuncella, Porretana & Carpi ex ferro ac

Aq. Beliluc.

Aq. Brach.

Vocem clarificantia.

alumine, & nitro, & ex Sandaracha aquae, qualis Zame fons in Aprica. Balneis vero vtendum his ex dulcibus aquis frequenter, ac cibos comedent qui erosionis sint expertes, ac laxent. Cauenda autem his qui vocis affectiones patiuntur balnea quae nimis exsiccant. Item lib. 6. cap. 5. Aqua à Grotta sub Viterbio asthma concoquit, anhelosâ suspiria mitigat, vocem cantoribus clarificat, quod aeri tribuitur, & faucium morbis medetur. lib. 6. cap. 13. Ex auctoritate Varronis aquae Zame in Aprica canoram facientes vocem. Rulandus: Raucedinem, graues d'nemq; tollunt Ribbadenses quae constant ex maiore parte sulphuris, minore aeris: Vvaldsborn: & calida aqua dulcis ore retenta. Est & inter historias nostras videre aquam fontis Admirabilis facere ad raucedinem, felici Concionatoris experimento. Quae si etiam ex faucium vlceribus nata sit, vt saepe elephanticis vsu venit, collutionem è Bollensibus frequentem commodaturam baud dubitè.

Aq. Zamæ.
Ribbadenses.
Bollenses.

Ad affectus linguæ & tumorem, ranulam, paralyfin, mutitatem.

CAP. XXVIII.

Linguæ tumori vtilis Belilucanæ, ac batrachum seu ranulam ex pituitoso sanguine sanant, Dortom. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Stillicidium huius aquae facit ad resolutionem linguæ. Rulandus: Linguæ nimiam humiditatem, paralyfin sanant Piperinæ, Annæbergenses & consimiles. Mutos sanant Neubron & Spigelberg cui aqua acida ochrâ infecta. Ranulâ cum non paruus sit morbus neque facillè vnico aquae medicatae remedio possit curari, doctum & expertum Medicum tum in aquae tum aliorum praesidiarum vsu & administratione in consiliûm adhibendum esse censeo. Ad tumorem verò & paralyfin linguæ inseruire posse aquas medicatas sperem, si omnia ritè administrantur, vt affectis Hemiplexiâ: euaporationibus potius vtantur quàm multo balneo. Stillicidium etiam placet, additis caput roborantibus & exsiccantibus: ac crebrae ex calida collutiones & retentiones in ore additis stomaticis, vt melle anthosato, conseruâ primulae veris & similibus. Ad mutitatem etiam nostras aquas vtilis existimo, potissimum si sit à resolutione vel paralyfi, nec qualibet mutitas vel aquis medicatis ac etiam alijs remedijs curari potest.

Aponenses.
Bollenses.

Adrupta & vulsa circa omoplatas, ad dolorem clauicularum, scapularum: ad gibbos.

CAP. XXIX.

Rupta & vulsa circa omoplatas ob villorum fibrarumque in musculis dorsifolutionem continui, per interualla dolorifica, limo aquarum mitigantur. Postquam inauerit limus, balnei aqua eluatur vt recens & crudus de nouo imponatur, idque pluribus repetatur per quatrimum vicibus mane, meridie & vesperi. Clauicularum scapularumque dolor ab intemperie frigida simplici vel

cum materia, immersione in aquam, fotu eiusdem crebro & cœni luto in aprico, aut alio loco mundo & sereno planè mitigatur, maximè si cœno parum olei lumbri corum, vulpini, vel de castoreo commisceatur, Dort. Eadem in ysdem affectibus, pariè, successu vt confidimus, erit Bollensum administrandum ratio, tum vapore excepto, tum limo è pyrite, lapide scissili, bitumine & pauca argilla confecto subactòq; imposto. Cum sæpe gibbi à causa ictuæ accidunt, non immeritò videtur subiungendum, quid huius causa à thermis sit sperandum. Andernaco, Gibbos discutiunt Vrembdingenses aquæ manu factæ calidæ. Ego quidem Gibbum nullum solo vsu aquarum medicatarum curari posse credo: Non negarim tamen viles esse eas cum cæteris remedijs tum maximè vbi partes ab ictu casuè laesæ factæ sunt roborandæ, nec non vbi principiu à defluxione pituitosa: Tunc laudari præmissis præmittendis Stillicidium in partem addendo aquæ admirabilis, chamæpytim, saluiam, rorem marinum & similia: postea superimponendo lutum factum ex aqua admirabili, pyrite, lapide scissili & bolo Teckiano, vel etiam argilla. Oportet etiam ægrum gestare thoracem durum loricanuè, comprimentem partem quæ incipit protuberare, cuius conficiendæ aliquot modi describuntur in lib. med. II. Principis Domini Ludouici Ducis Vviretembergici.

Gibberosus
vt cõficiant
aq. medic.

Ad mamillarum & papillarum affectus.

C A P. XXX.

Mammæ sororiantes, turgentisque citius & plus quàm deceat ob humorum seu vaporum eò inclinantium orgasmum, mensum tardiores eruptione catem vniuersam densiorem & perspiratu difficiliorem, sident si per dies quatuor pluresuè aqua Belilucana potetur mane & vespèri ad dosin lib. 1. s. bis diebus elapsis foueantur mammæ liquore hoc: demum post fotum illinatur fece balnei, admixto ei melle cocto & despumato simplici, anthosato, vel anacardino. Dort. Iob. Gõbelio aquæ aluminosæ S. Iobi mulierum mammas contrahunt, duriores & firmiores reddunt si crebro linteola in aqua madefacta illis applicentur additis alijs astringentibus. Pantal. de thermis Tigurinis cap. 18. dicit eas facere ad mulierum pendulas mammas, eas contrahere & duriores reddere, potissimum si simul ad noctem lintea madefacta in succo prunellorum sylu. & aceto applicentur: eas mulieres posse etiam bibere aquam. Baccius, Fontanalem dictam in Puteolano aquam promittunt lac multiplicare, cum id tamen naturæ opus sit. Nam lac exsiccare artis quoque est, vt cum mamillas infantarijs copiam lactis non sustinètes marina aqua assiduè fouemus, vel ex Grotta sumptis, vel ex plumbeis in Lotharingia, hisq; similibus extenuantibus. Rulando auctore mammas laxas conferunt Annæbergenses. Supra dictis vitijs confert aqua admirabilis si addatur puluis fluorum alborum marmoris similitum, & belemnite, ac parum aluminis. Vitilem alioqui lapidem scissilem nolim addi, ne prauum colorem imprimat, nec cætera adstringentia quæ id facere possunt, vt gallas & mac

Mammæ
turgentis.

Fotus mām-
marum.
Litus.

Mammæ
pendulæ.

An aq. lac
multiplicet.

Mamillæ
laxæ.

Accommo-
datio.

licorium. Non absurdè & mammarum tumores (etsi de tumoribus in genere suo loco dicitur) propter affectam partem eandem meminimus. Dortom. Tumor mammarum à flatibus ortus: Scirrhus earundem ad modum scrophularum perceptibilis, ob frigidam repellentia uè remedia humores cogentia in glandulosas mammarum partes potum aquarum Belilucanarum expetit, non qui vacuet per multos dies, sed qui calefaciat. Ob id primo die vacuandum assumptis aquæ lib. duabus vel tribus. Sequentibus diebus sumat lib. i. vel 4. vel 5. tantum, ut eisdem tum etiam mergi possit. Foueantur mammae. liniantur cæno addita axungia crurum vituli. Pulandus, Mamillarum duritiei tumorigue Casteminae. Mammarum vlcibus Badenses Herciniæ & consimiles conferunt. Hæc ille. Ad tumorem mammarum & vlcera non improbo balneum & fotum aquarum nostrarum. Ad tumores probo vsum bituminis triti cum aqua ad fotum moderatū, ne plus attrahat quàm resoluat. Vlcibus in exitu balnei inspergi potest puluis crustacei lapidis adhaerētis cacabis, vel pyritæ aut lapidis scissilis tenuissimè triti per se vel cum melle. De cancro mamillarum, Cap. de elephantiasi dictum est. Papillarum autem tumor Dortomano, carnis excresecientia, fissura ex humorum copia & frigore, fotum ex aqua Belilucana, litum è cæno flagitant. Similiratione papillis affectus vtilis erit lotio ex aqua fontis nostri tepida & linimentum factum ex axungia Lunæ prima, pyrite tenuissimo & butyro.

Censura.

Ad Lactis correctionem.

CAP. XXXI.

Lac frigidius, serosius, humidius in obesis feminis, alijs uè quibus tale existit ex causis externis seu internis, calefcit diuina & frequenti potatione Belilucanæ aquæ, in pauca tamen quantitate, lotione balnei, fotu mammarum ex aqua lutosâ. Potu distillatæ huius aquæ cum saccharo in prandio & cæna: vsum reliquiarum pro sale in obsonijs. Colostratio autem seu in Casei grumique morem lactis coagulatio in mammis ob copiam non exucti lactis, vel frigus, potum, fotum, & litum aquarum Belilucanarū desiderat, ut tumor mammarum, nisi quod in litu mel scylliticum cæteris sit præferendum, Dortom. Medicus assistens egrotæ poterit præscribere vsum aquarum medicatarum admirabilis fontis & acidarum pro ratione personæ & imminuti lactis. Si obesa mulier, confesret repurgatio per cathartica & aquam: deinde balneum, non tamen calidius & sine longiori mora, prodeit & fotus mammarum. Si calidiori sit temperamento præsertim hepate, os amarum & cibi minùs sapiant, suspicioq; subsit viscera biliosa humoribus redundare, euacuatio instituetur ex aqua admirabilis fontis. Sin difficilius egrotæ alius soluat, neque efficaciter ob id vires suas aqua exserat addetur trochiscus semis axungie Lunæ secundæ: celebrata purgatione, ad intemperiem calidam corrigendam, acidularum potum præfero. Non oberit etiã qis que sero abundant interdum excepto vapore mouere mediocriter sudores. Cæterum in colostratione, aquas nostras probo. Cum enim bitumen teste Dioscor.

Sparganois.

Præceptio
nes in aqua
rum potu.

dissoluat concretum sanguinem non potest non prodesse litus cum pauca argilla bitumine tenuissimè trito, pauco aceto addito etiam oleo rosaceo : Fotus quoque Bollensum intinctis pannis tepidè sæpius applicitis, quo impediatur inflamatio.

Ad Alarum, inguinum & pedum fœtorem.

CAP. XXXII.

ALa fetida & hircuitalla, quod commodè recipiant putrentia recrementa è grandioribus vasis calore & humore multo scatentibus ad raram, laxam, glandulosam sedem sic curantur, nisi in valde annosis. Per integram septimanam mane hauriat aquæ Belilucanæ lib. ij. vt depleatur à noxijs humoribus: altera septimana balneo harum aquarum interdii abluatur, alias depiles confricando: lecto compositus aspergat reliquias aquæ post distillationem, quibus addatur puluis foliorum seu granorum myrti, lentisci, tinctorum, & maximè rardix scolymi. Loco salis edulis vtatur his reliquijs cum sale communi, pipere & nucem moschata inter pastus. Beliluc. ad ministratio. Dort. Rulandus, Alarum sudorem & fœtorem tollunt aquæ aluminatæ, ferratæ gypsæ, nitrosæ & Vvolekensteinenses. Item fœtorem alarum, inguinum pedum auferunt aquæ Niderborn. Item, Inguinum sudorem, fœtorem auferunt aquæ Niderborn Vvolekenstein: Tumorem Teplicæ. Epipasma. Hæc ille. Probo si per vsum aquarum medicatarum, vt nostrarum, repurgetur corpus per alium & per sudores: Non tamen hoc consilij dederim vt facile emuntorij adstringentia aut repellentia adhibeantur. Quò enim natura vergit eò ducere oportet, si fiat per loca conuenientia, inquit Hippocr. Vbi natura grauatur putrido humore seroso, quis locus commodior, quàm alæ & inguina? Similitudinis affectus & curationis ratione ducti, bona Lectoris pace, pedum quoque fœtores attexemus. Baln. cæsus ad alarum hircum. Dortom. Vuidi & fœtentes pedes, multis tales ob humorem putrentiæ copiam qui putredinis sunt participes, etiamnum cute delitescentes: aut quod crebrius accidit, per poros egressi, neglectis vel non curatis à sordibus pedibus secundum cutem, putrere atque tum fœtere incipiunt. Abluantur igitur crebrò balnei Beliluc. aqua cui saluæ & absinthij comæ additæ, mundis linteis. Bollen parallelifimos. Item tertio quoque die assumant aquæ thermarum lib. ij. plus minus mane quàm die à lauacro desistant. His nisi conuiescat affectus eadem methodo vtendum qua in alijs hircuitallis vt modo dictum. Hæc ille. Non dubitarim aquam admirabilis fontis eo modo quo Dort. docet administratam, idem prestare posse: & felicis meo iudicio quàm cum balneo Rulandino, quod ad fœtorem pedum recipit Aluminis m. i. coquendum in s. q. aquæ: in qua vsque ad talos immittantur pedes mane atque vesperi & diu multumque fricentur, lauenturque. Pedum methitis. Suspectus est mihi vsus copiosioris aluminis in hoc affectu ob multam astringionem: Verendum ne prauis humoribus & vapores retenti tanta astringione, creent aliis quem deteriore affectum. Astringenti nimirum vsus suspectus.

Dolor laterum externus ex flatuum vaporumue copiâ aut aliâ causa contractus, maximè autem frigore externo & Aquilonaria tempestate sic curandus: abluî mergique toto corpore æger debet. In balneo fricetur multum & duriter pars affecta. Egressus balneo lecto componatur. sudet copiosè. Post absterfionem sudoris, foveatur cœnosâ hac aquâ pars dolens. Hæc fiant bis teruè in die, Dort. Simili modo possent administrari aquæ medicatæ fontis admirabilis: obseruata hac cautione, ne multis prauis humoribus repletum sit corpus, ne uè etiam diu æger in balneo relinquatur si suspicio vel febris vel humorum organo valdè commotorum, vel iam etiam fluentium. Sed maiore cum periculo coniuncta suat thoracis vlcera, potissimum penetrantia: quæ Dorto- mano scribente, si sordida fere fistulosa, abluî aquâ Belilucana debent: Emmota & puluini latice hoc madeant cum vlceribus imponuntur. Per interualla purgatur corpus potu largiore aquæ. Iisdem proderût nostræ aquæ admirabilis fontis potu ad purgationem, & balneo: Puluis ex pyrite & lapide scissili conferet inspersus vel admotus cum melle: & emplastrum de plumbo parentis nostri, si vlcera in thoracem non penetrant. Nulla enim talia in thoracem injicienda: nec etiam facilè penetrantia occludenda, ne retentum pus noceat, nisi consilio medici & chirurgi fiant iniectiones cum melle vulnerariarum herbarum ex qua admirabili.

Ad thoracis & pulmonis vitia, tussim, difficultatem spirandi, & asthma. C A P. XXXIII.

Behl. aquæ
 ad tussim.

Ad spirandi
 difficult.

Ex Sandar.
 aqu. ad tho-
 racis affectu.
 Aeneæ, &
 Nittaræ.

Aspere arterie debetur tussis quæ à defluxione aut frigida aut humida, aut ambabus oritur: cui medentur thermæ Belilucanæ, si antelucanis horis æger fumum harum aspiret: oriente sole aquetur: potet ad commodam evacuationem, idque triduo continuo. Collum cæno obducatur finita purgatione. Ad pulmones pertinet anhelatio, spirandi difficultas, asthma obinfarctâ pulmonibus pituitam crassam, lêtam, viscidam, nisi admodum sit malum antiquatum, diutino vsu interno aquæ Beliluc. per mensem puta integrum euincuntur, si primo die aquæ potu æger purgetur assumptis aquæ lib. ij. vel pluribus tribus diebus tantum lib. i. assumat: quinto die rursum lib. ij. sexto, septimo, octauo lib. i. & sic in sequentibus. Pro potu utatur aquâ stillantia, loco salis reliquis huius aquæ, Dort. Baccius, Thoracem peculiari facultate tuentur ex Sandarachâ aquæ, cuius naturæ sors proditur Zame in Aprica, Pliny testimonio. Et item aeneæ, quæ attenuant, ac uuntque vitales spiritus mirifice, & Nitratæ: nam è diauerso quæ indurant, vt Ferræ, ac Frigidæ, vel opplent, obstruuntque, vt Gypseæ, ac alumine dilute, minus eligibiles. Quare immerfis in altum thoracis vitis, &c.

lento potissimam phlegmate sientibus, vt obstructiones, Peripneumonie, suspiciosa Asthmata, efficacissimum habetur remedium tenuium, quales diximus, aquarum potatio, in primis Grotta, & Tiguram ex aere, Fabarienses ex auro, ad vallem Sancti Marini, ac alie Nitrate ad Baias, Porretane admiste in Bononiensi, Caporum aquae, & Aquae in Liguria ebibite, ac similes. Asthmaticis vtilis habitatio ad Puteolos habetur. (authores sunt Medici Neapolitani) pro naturali sulphuris habitu, qui modicè siccatur, atque attenuatur. Vtilis porro & vocis exercitatio, cantus, & clara lectio. Ceterum post initia purgationibus alijs praegressis, omnia calida, ac digerentis facultatis balnea, ac etiã sudatoria conueniunt, quales discussoria Badeniae in Austria, blandae Aquisgranii in Brabantia, Miniatæ Aquae calidae in Hispania, Leucenses in Valesijs, multiuigae facultatis Aponus, atque bis similes alie modicè calentes nec villo mineræ excessu aut astringentes, aut siccantes. Tusim verò macerant eadem epotæ, aperiendo, tenuando, educendo, vt Tritoli speciali virtute ad Puteolos, & ex bitumine aliud ad Baias, Plage Romane titulo aqua in Ischia, ac demum sub Astruno aspersiones in antiquata etiam tusi. Fallopius de thermis Patavinis cap. 17. de balneo Aponensi. Thorax iuuatur ex vsu istarum aquarum: cum pulmo humidior, nihil est praestantius quàm diuturna inessio in Aponitana aqua quia consumit & siccatur humiditatem illius. Confert etiã ad Asthma si æger diu moretur in balneo: quod nõ ingrediatur nisi cessarit paroxysmus. Andernacus Virebadenses aquae calidae admodum, vbi dolio quodam exceptæ aliquanto deserbuerint, potæ ad frigidos totius corporis humores, asthma, difficultatè spiritus & vrinæ, & aqua intercutè, &c. conueniunt. Item, Aquae Badevillenses manu factæ calidae iuxta oppidum vulgo dictum Vvattweil sulphureæ & nitrosæ asthmaticis ex pituita auxiliantur. Praedicat Io. Gsb. aquas aluminosas S. Iobi, valde vtilis difficili respirationi & similibus morbis originem trahentibus à frigidis & tenacibus humoribus, si mane, vt decet, bibatur vel in occipitiũ stillicidiũ recipiatur. Solum ipsum balneũ profuisse nobili magni nominis Franco qui difficilimè spiritum ducebat & vexabatur fluxione in thoracè: cõpescuisse fluxiones in thoracè, leniuisse dolores neruorũ: frigidũ ventriculũ calefuisse: deniq. vtilis esse admodum omnibus frigidis morbis quibus afficiebatur praedictus nobilis, à quibus multo vsu balnei sanus domũ reuersus sit. Helisens Rösslin de Alsatia & aquis Niderborn ll. Comitũ Hanawensiu: spiritũ habent cupri: Vbi enim vitriolũ facile reperitur cuprũ. Nã vitriolũ succus est metallicus, ex quo tẽporis tractu fit metallũ potissimũ cuprũ & ferrũ: participant sulphure, nitro siue sale petræ: tepidæ sunt: habent sal & bitumen: curant veterem tusim, calefaciunt refrigeratum thoracem, repurgant à coaceruata pituita, valde vtilis difficile spirantibus, conferunt incipienti phthisi. Rulandus, Tusim medentur Cellenses, Annæbergeses, Gebersweiler. Lutterbad, Vvaldsborn, Zellerbad. Itẽ Asthmaticis profunt aquae ferreae, salsae, cuprinae: ac in specie Badeweiler, Sylu. Embfenses, Badeses Hercinie, Vvisbadæ, Vvolckstein, Vveringeses, Vvattweil, aquae in Löffingẽ, Zuckenthal, Annæbergeses, Dalsingenses, Ribbadæ.

Taxatio & enumeratio aqu. thoraci cõferentiũ.

Ad Asthma.

Sudatoria.

Ad Tusim.

Aspersiones

Aq. Aponens.

Pulmo humidior.

Ad Asthma.

Aq. Virebad.

Aq. S. Iobi.

Historia.

Aq. Niderborn. mistura & vires.

Aqu. catalogus ad tusim.

Ad spirandi
difficultatē.

Lixiuū ad
Asthma.

Accommo-
datio.

Pulmonum
cum pleura
adhæsus.

ses, Antegast. Lutterbad. Item, Pectoris angustiam, defluxiones & thoracis cæteros morbos omnes auferunt Cellenses, Göppingenses, Hubbad ex alumine, ære & sulphure, Badenweiler aquæ frigidae, sulphure & nitro infectæ, Embasenses, Kesselborn. Kissing, Idem: Spirandi difficultatem tollunt Badenses Helzueliæ, Vvaldsborn, Sultzbrun in ditione Triuerensi constans sale, alumine atq; calchantho. Idem, Thoracem pituitosum expurgant nitrosæ aquæ Badenses Austriæ, Heluetiæ, Villacenses, Teplice, Abecenses Ribbacesenses. Idem lib. 1. cl. 3. cap. 4. Lixiuum ad Asthma siccans & sistens distillationem ex capite ad subiectas partes R. Saluiæ, betonica, hyssopi ana m. ss. fl. chamæm. ros. rub. granorū myrtilli contusana m. i. Bulliant in s. q. lixiuij dulcis condita sacculo. Ex hoc caput singulis septimanis lauetur semel aut bis ante cibum. Utenti aquis fontis admirabilis ad similes affectus, lixiuij loco erunt ex ipsa venâ latices in quibus candētes lapides fuerint extincti, cui herbe & semina iam dicta incoquantur. Ad hæc nō video cur non etiam in his affectibus vitamur potu & balneo aquæ medic. Boleusensis, considerata naturâ mineralium. Argumento sunt historiæ eorum qui asserunt se eâ subteuatos. Quamobrem qui volent vti prius se præparent ex consilio medici, qui poterit eis præscribere beebica, quæ consulo sumenda & ore tenenda dum bibent ac balneabunt: A balneo diuturniori & calidiori caueant, aërem frigidum in exitu balnei vitent vt summum venenum. Mane poterunt tussiculosi & asthmatici paulatim & guttatim ad horam semis deambulando, deglutire de aqua nostra stillatitia admirabilis fontis in vitro calefacta, addito saccharo candi vel syrupo violaceo, iuiubino, de hyssopo, glycyrrhizæ prout medico assistenti ex usu esse videbitur. Quid si paretur Electuarium lambendum quod recipiat minutissimum pollinem bituminis? quod tamen committo iudicio assistentis medici. Crebro dissectione anatomicâ obseruata asthmatis & difficilioris respirationis causa, pulmonem ad pleuram certis locis per fibras agglutinatio: de cuius per balneas curatione Dortom. Pulmonibus cum succingente costas membranâ glutinatis ab humore frigido, humido viscido, lento crasso aqua Belilucan. iatus assumpta & foris adnota, purgare detergere, incidere oportet pluribus diebus: in folio balnei versari, auram eius aspirare, aquam stillatitiam potare, salem eius lingere &c. Si quis possit cognoscere aut coniecturâ sequi se laborare glutinazione dictâ, quod fortè fiet si æger sentiat dolorem in aliqua thoracis parte certa continuo vel crebro vexantem, & aliquando in eam partem ceciderit aut ictus fuerit, costâ rupta aut tale quid euenit, vel laborant pleuritide vera vel defluxione in eam partem: Tum non inutilem existimarim potum aquæ admirabilis fontis vel eius stillatiæ eo modo quo ante dixi lentè deglutendo cum beebicis. Poterit etiam adhiberi fotus repurgato prius diligēter corpore ac etiam sanguine detractō si repletio aliqua, ne fotus non digerat, sed potius attrahat. Fotum etiam nolim vel nimium vel calidiorē. Cuius quoque non minùs quàm fotus Belilucanarum Dortomanni vsus erit, si à diaphragmatis intemperie frigida & humida difficilior euaserit respiratio, vt ei apud Galenum accidit qui à ventriculi calore

calore & siccitate caratus a motis frigidis humidis remedijs, frigidam humidamque contraxit diaphragmatis intemperiem: quapropter difficulter in postera ram spiravit.

Ad Hæmoptysin siue sputum sanguinis.

CAP. XXXV.

Sanguis ore eiectus cum tussi, ex thorace provenire & pulmonibus ob vasorum aliquod vel copiosiore sanguine distentum, aut ictu, casu, grauiorum onerum sublacione, gestatione, tussi violentiore apertum ruptumue vt in p̄feta, avaris quibus: vel acri humore erosum, vt in diastemata: vel denique rarefactis tunicis, seriosorem simul factū sanguinem parū firmiter retinere valēs, vt in diastemata dicit. Tot ergo alicuiusmodi esse possant cause ad quam multi medici, inquit Fallopius feliciter exhibent aquas medicatas, vt Villensem vocatam in agro Lucensi que non solum plurimum liberata sputo sanguinis, verum etiā à marcore illo ex quo fit phthisis, ita vt præseruet à phthisi. Vidi dum essem in Hetruria apud balneum Villense plures ex potu eius aquæ subleuatos à sputo sanguinis & præseruatos à phthisi: Obseruauit eos quibus statim aqua egrediebatur per secessum, nō adiutos ex potu: qui verò retinebant per tres horas & postea excernebant per vrinam summo opere adiutos, Fallop. de thermis cap. 11. Item cap. 17. Aqua balnei Villensis habet aluminis parum ita coctum & commixtum aquæ, vt aqua ipsa diu integra duret, & per totam Italiam & extra Italiam deferatur, habeaturq; semper in omnibus ferè Italiae urbibus, præterquam Patauj & Venetijs: roborat & laxas partes astringit, eā feicissimè vti mur in sputo sanguinis ex aperta vena in thorace, priusquam factum sit vlcus vel callus crustauē aliqua in vena, damus in potu, roborat ventriculum & viscera omnia, & confert ad laxatas venas, ad fluxus vteri rubros & alios similes affectus: soluit parum ventrem & permeat facillimè. Idem, Aquæ calidæ Porretanæ quasi temperatæ, aluminosæ & modico sulphure, sale, & nitro scatent, potæ cerebrum sensusque & ventriculum corroborent: capitis defluxiones sistunt, difficultatem spirandi tollunt: appetentiam cibi excitant: sanguinem ex fracto vase in pulmone aut pectore profluentem sistunt. Idem, Aquæ iuxta Veronam Calderianæ in Italia ferreæ & aluminosæ, potæ pituitam ex cerebro fluentem sistant, sanguinis spuitionem probibent. Hæc ille Viæ capite de phthisi auctore Dortomanno, thermas Belilucanas comperete phthisi & hæmoptysi. Sicuti etiam ex Baccio quasdam ibi annotauimus. Ioh. Göbel. dicit aquas aluminosas S. Iobi viles spuentibus sanguinem ob apertam in thorace venam, si nullum adsit adhuc pus: potas facere etiam ad humidam tussim. Rulandus, Ad sputum puris & sanguinis conducunt Syluestres, Fiederis, Annabergenes, Leonstein aquæ quæ profluunt ex aumine, sulphure ac ære. Volckenstein. Hæc ille. Aquas acidas nostro fonti admirabili vicinas magis facio in hæmoptysi potissimum his qui calidiori sunt temperamento. Non im-

Aq. Villens.

Ad phthis.

Ad sputum sanguinis.

Aq. Porret.

Calderianæ.

Belilucanæ.

Aq. S. Iobi.

probo etiam nostras admirabilis fontis dextre præscriptas per peritum Media cum qui poterit exhibere omnino paulatim serbillandam cum axungia Luna prima vel cum sanguine Herculis.

Ad Empyema & Phthisin. CAP. XXXVI.

Empyema è pure collecto inter pulmones in spacia thoracis, eodem fere modo tractandum quo asthma nisi quod in hoc lectu ex melle & reliquis sæpius utendum, Dort. Quamvis empyici non facile curentur, subleuari tamen multum possunt: accidit sæpe vna parte pulmonis minus infecta & corrupta diu superuivere, si expectorationis diligens habeatur ratio. Becticis vteriam poterunt agri eo modo quo præcedenti capite dictum ad tussim & asthma. Plect etiam mel mixtum cum aqua admirabilis fontis. Haic affinis est, sæpe etiam eius effectus, phthisis: licet tum hæc, tum hæmoptysis alias subinde causas agnoscant, thermis vel curand vela lenienda. Phthisis enim & hæmoptysis, testante Dortomanno, ab vlcere etiam interno, dictu mirum, ex aquis Belilucantis alleuamentum percipiunt tamen si passim fama increbuerit, phthisicis hæc aquas esse insaluberrimas. Quod verum comprobamus, si phthisi seu hæmoptysi laborans, harum aquarum largo potu abutatur. At in thermarum solio versari, moueri, cogitari, vehi, fumum & vaporem inhiare: abluì aqua per interualla, selibrã eius aquæ cum syrupo de tussilagine mane sensim deglutire, post multam in solio moram, vs ex vsu est maxime. Sic namque Plinius de salis aquis agens. Haru aliis vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectu, aut sanguine egerentibus, sicut proxime Anneum Gallionem fecisse post consulatũ meminimus &c. Baccius, Pulmonarijs ad tussim conuenientes aquæ, que eadẽ vlcera omnes consolidant Plage, luncaria, & ex Petroleo balneum in Baiano. S. Marini in Flaamina, Fons Catinus in Etruria, Aqua Borra, Porretana, Villa, Grotta, Tiguri & que minis in sinibus Hispanie dilute sunt. Hæ enim contrabunt, ac villos densando visceris à phthisi etiam confirmata vendicant, quo nomine Villa Luca cõmendatur, Grotta Viterbij & sub Tiguro aquæ, nec minus Porretane potiones, Albule & his similes. Quare & hæmopticos, id est sanguinem extuscentes inuuant. Rulandus, Phthisicos sanant Piperina, calide que scatent è sulphure, nitro, ære, auro ac ferro. Embsenses, lungbrun, Cellenses, Annebergenses, balneum aquæ dulcis calide. An aquæ Admirabilis fontis Phthisicis ex vsu sint, dubium alicui videatur, cum Tabernæmon. pulmomiarijs aquarum vsu interdicit, quas spiritus vitreoli imbuit, vt nocuum. Vterius quoque eos taxet Medicos, qui acridulas Asthmaticis præscribunt. Ego tamen, vbi rem penitus expedo, Admirabilem fontem minime detrimens futurum phthisicis mihi persuadeo, quantumuis aliquid habeat tenuiorum partium vitreoli. Non enim ita adstringit vt excrementorum expulsionem impedire possit, nec ea etiam est acrimonia, que rodat & vlceret. Quare vel eo nomine cõferre putè quod abstergendi facultate præ-

Beliluc. ad
phthisin &
hæmoptysin.
efficaces cõ-
tera vulgarè
opinione.

Salsula
phthisicis
vtilis.

Baln. cata-
logus ad
phthisin ce-
lebratoru.

Bollen. etiã
phthisicis &
asthmaticis
salutares.

ditus sit fluxionesque à cerebro in pulmones decumbentes potius sit consumere, coramque repurgare per alium, per sudores, per eam quam vocant eruptionem. In hystorijs nostris, legitur D. Ranzij observatio de Phtisico cui Bollenfis aqua contulerit. Et certè minimè catholicum videri interdictum esse, euicere nobilis Burgundus macilentus, extenuatus, tussiculosus, defluxionibus obnoxius, phtisicus multis habitus, quæ acidularum potu plurimum adutum esse certè scio, adeo ut secundo biberit, vsus interea victus laudata ratione. Tabernamentanus etiã Cap. 4. Thesauri, inter acidularum Langenschwalbacensium præconia, dicit exsiccare & consumere à capite in thoracem, pulmonem & alia membra, defluxiones: asthmati, obstructionibus thoracis & asperæ arteriæ mederi, expectoratum iuuare, pulmonum viscidam pituitam expurgare, respirationem faciliorem reddere: vlceratis iam pulmonibus, si non profunt, at certè nihil etiam obesse. Nos quidem ex Galeno diximus lib. 1. terram Armeniam Phtico laborantes adiuuare, vlcus desiccare. Quidni etiam idem faciat aqua Bollenfis, argille particeps, cuius vires in siccandis vlceribus non minus forsan efficaces terræ Armeniæ? Nullus hic tamen temeritati subscribam: quin ex consilio duntaxat periti Medicum paulatim mane sorbillauam sua serim, additis bechicis & axungia Luna prima, non minus fortè vtili ipsâ terrâ Lemnia, vel axungia solis, siue terra Silesiaca.

Ad pleuritidem & peripneumoniam.

CAP. XXXVII.

Pleuritis quædam à frigore ambiente, cute perspiratu prohibita, frigidior sanguine orta sotu & litu thermarum Belilucanarum curatur, Dort. Rusalundus: Peripneumoniam sanant Cellenses quæ constant alumine, ære, ac modico sulphure balneum aquæ dulcis calidæ. Pleuriticis vtilis sunt aquæ salæ, cupræ, dulces, Piperinæ, Syluestres siue Ferinæ calidæ infectæ sulphure, sale ac alumine, vt alijs placet ære & nitro. Hæc ille. Pleuritide laborantem vel peripneumonia malim aquam medicatam nostram bibere quàm vinum, ad quæ scio multò vtilior est. Nolim tamen nimium frigidam bibi, ne frigiditas expectorationem impediatur. Vtilis etiam erit paulatim & crebro cum syrupo violaceo aut altheæ in saccharo depurato aut candi deglutita: Nec ipsas acidulas non nimium fridas pro potu inter pastus improbo.

Bollensium potus.

Ad cordis affectus. XXXVIII.

Cor autem (vt inquit Aristotele) sytium aliquod non patitur graue. Quare hoc primarium viscus balnea non nisi secundaria actione iuuant, prohibitis nimirum, quos aut ex aliquo censensu partium, aut aliorum morborum incurrit, affectibus: vt quæ Cardialgiam, palpitationem, Syncopeñ, prohibent, ventriculū iuuatiam, vterū, thoracē, pulmones, fauces, veluti enea, vt de Grotta Viterbij aquæ quas nō desunt qui aureā quoq; fouere materiā existimēt, Fabarienses ex auro in Rhetia, vel ex auro parata aqua, vel in qua aurū extinguitur: vel quæ extrinsecus dissipatos ex affectu, vehemēti dolore, vel ardētī febre spiritus vniat cōfirmēt, & epibewata, Bacc. And. de baln. Aquæ in Apulia Aslianæ pulmoni, lieni

Fabarienses aquæ.

Aquæ extinctionionis auri

Aslianæ aq.

lunearia.

& tussi abigende apte appetentiam excitant. Aquæ à luncare vocatæ, ad ventriculorum & iecur roborandum efficaces, lætitiæ & hilaritatem inducunt, venæ

Aq. à colat.

nerem excitant. Aquæ à colatura appellatæ potæ cor exhiberant, tussim molestam tollunt, pulmones à pituita liberant, tussim prohibent, ventriculi concoctionem iuuant & appetentiam excitant, in balneis præcipuè pulmone conferunt. Hæc ille. Aquæ admirabilis fontis non existimo minores vires ad cordis affectus quos cause prædictæ pepererint, quàm modò nominatorum: hoc tantum moneo: erim cauendum corde patiente à nimij caloris balneo. Quod si in ordinato motu cor feratur, inquit Dorton. vt in palpitatione obflatum crassiorum vel humorum melancholicorum copiam in pericardio aut corde vt parte dissimilari coërcitam, non solum aquam Belilucanam potando, sed lauando reluendoque sanatur. Nos, si certo sciri possit causam palpitationis esse similem prædictæ, licere putamus etiã balneo vti aquæ admirabilis fontis: quo egressus æger, cum pulueribus cardiaceis, vt aromatici rosati Bolienses bibet. At si palmam peperit calculus vel tuberculum, non tantum desperata curatio, sed difficilis & obscura coniectura. Hic Medicis Cæsareis solertissimis hæsit non ita pridem aqua. Cæterum inter cordis palpitationis causas Galeno habetur nimia seri copia in pericardio coërcita, quo tamen in perfectè sanis seri non pauca quantitas continetur, vt in mortuis. Hac, inquit Dort. parte adactum telum Christo Saluatori nostro crucifixo fit verissimile. Seri hæc copia inter Pericardij & cordis substantiam fluctuans, largiore aquæ Belilucanæ potu per quadriduum depletur. Si aliqua coniectura innotescat copiam adesse serosi humoris in pericardio, eum velim repurgari Syrupo de Rhamno cathartico ex aqua admirabili, deinde vti vapore ad mouendum sudorem, de mum applicari cardiaca reficcantia.

Cautio.

Seti copia
nimia in
pericardio.

Ad Omphalocelen. CAP. XXXIX.

●mphalocelen à flatu vel humore pituitoso.

A relaxatiōne peritonæi.

VMbilici eminentia tollitur per Vvetingenses aquas Rulando. Ego verò eam solo aquæ medicatæ vsu curari posse vix crediderim, nisi fortè sit à flatu solo, vel ab aliquo humore pituitoso: nihilominus tamen vtilis existimo aquas medicatas nostras eiusmodi affectu laborantibus, si prius repurgentur diligenter cum aqua ipsa, addito etiam trochisco Axungie Lunæ secundæ in adultioribus, in iunioribus semisis vel triens satis fuerit. Velim si sit à relaxatione peritonæi fasciã constringi optimè ægrum, quam in ipso balneo gestet, sustinentem qua parte vmbilicum spectabit, globulum ex probato aliquo emplastro contra herniam, qui excipiatur tela serica. In exitu balnei in dorsam decumbenti adempta fasciã madida, sacculo repleto bolo Tecksiana, argilla, pulu. pyritæ. scissibilis lapidis & succini nigri, immersoque in aquam medicatam calidam foueatur ad mediam horam: ad quadrantem deinde horæ applicetur sacculus ex aqua medicata frigida madens: tandem verò globulus ex prædictis cum fasciã recenti vmbilico alligetur: Ita interim prorsum est fasciæ, vt tum surget, non

decidat. Ad hæc summa diligentia cauendum ne erumpat eminentia ambulando equitãdo, clamando, cantãdo, aliu reddendo &c. Post menstruu vjrum balnei p. r annum integrum fasciam cum globulis gestet caueat que ne sine ijs sit, nec tenet experiri an curata sit prominentia. Quod si Omphalocle sit ab humore aliquo vel flatibus nec globulis nec fascijs opus est præmissa purgatione supra dicta sufficient cum balneo fofus, litus, & emplastra que poterunt præscribi ab assistenti medico vel perito Chirurgo pro ratione morbi.

Ad viscerum morbos & nutritionis instrumentorum, in genere.

C A P. XL.

Viscerum plurima sunt passionum genera, ac diuersa, quibus pro ratione balnea naturalia conueniunt, plus aut minus, aliquibus nequaquam conueniunt. In vniuersum illis conueniunt omnibus, que alteram duarum habet originem, vel obstructionem scilicet vel debilitatem, vel vtramque simul. Balnea enim naturalia hæc operantur præcipue, quod aperiunt, & resoluunt, atque corroborant debiles partes. Vfus verò duo præcipui, In potibus scilicet quo statim ipsarum aquarum ebibitarum qualitates ad affecta ipsa loca perducitur: & item in balneis, que digerendo operatur, & confortando, quo nomine & lutamenta in aliquibus viscerum morbis quandoque recipiuntur. Obstructionum quidem soboles sunt omnes istæ passiones, Intemperies quæcunque sit, inflations, tumores, dolores, abscessus, vlcera. Et præter hæc, repletiones, cardialgia, icteritia, lienes, atræ biles, viscositates, arenulæ, lapides, hæmorrhoides, vteri morbi, præfociones muliebres: que omnes passiones abstergentibus opus habent remedijs, ijsdemque attenuantibus, ac digerentibus, & que huiusmodi sunt balneis. Debilitatem verò viscerum hæc potissimum consequi solent passiones, indigestio, vomitus, fluctuatio, flatus, colica, cruditas, inappetentia, fluxus, cachexia, hydrops, diabetes, sanguinis mictio, vteri fluores, laxitates, abortus, sterilitas, que omnes, affinesque aliæ passiones corroborari in primis desiderant ipsa membra, ac simul digeri superflua, que duo egregie præstant balnea, & que in potibus sumuntur maxime. Ergo, vt in omnibus, ita potissimum interiorum morbis debilitam supponimus præparationem esse præmittendam, qua & superflua quantum fieri poterit excernantur, & viæ dilatentur, & membra tandem ipsa ad futuram balnei operationem dissonantur. Quoniam verò particularium ipsorum affectuum, ac particularium membrorum habenda ratio est, in quocunque balnei vsu, in primis quidem ipsarum intemperierum diuersitas attendenda est, que aut cum materia esse possunt, aut sine materia, calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ, vel mixtæ ex his, Et qualitercunque sint, per balneas competenter curantur, habita tamen ratione penes qualitatem intemperiei, & ad quantum se extendat gradum: vt frigidæ intemperiei calida adhibeantur balnea, tam abstergentia, quam digerentia, calidæ vero, & calidæ siccæ intemperiei vinus calida consulantur,

Potus.
Balnea.
Lutamenta.
Morbi ex visceru obstructione.
Debilitatē.
Sua cuique intemperiei opposita balnea.

imò frigide facultatis sint balnea. Passionibus porro omnibus interaneis (id est quæ sub prædicta veniunt censura) convenire promittuntur Aqua de Grotta Viterbij, & quod iuxta est balneum titulo Iaselli, quod & apostemata discutit interna, Tigurique in Heluetijs similis aqua, Acidæ ad Goppingam, Acidæ ad Rothenburgum, & ad Caroli 4. aquas fons acidulus. Ceterum non solum quidem affectibus internis his, qui pendunt à debilitate, robur esse procurandum intelligitur, verum etiam in omni fere viscerum morbo, semper inter alias balnei medicas facultates, quæ robur ipsis simul adiungant, præferuntur, quales sunt quæ ferro participant, vt Ficuncellæ ad Sanctum Cassianum egregia in hac facultate prædita, Villa Lucæ, Carpi, Aquæ in confinibus Liguriæ & Monferrati, Ferrugineæ ad Baias, Leucenses in Valesijs, Ferinæ ad Martianam Sylvam, Quæ omnes, vt pleræque his similes aliæ bibuntur, abstergant vias latas, & relaxata membra confirmant. Corroborat verò solo vsu balnei nec adeo calfacit Auinio nis balneum ex ferro, & huic simile de Aquis, & Regina sub Pisis, Balneum cui Sancti Ioannis titulus sub Luca, Coseniumque Caiæ, & de Palatijs Viterbij, quod vulgo balneum à Serapide cognominatur, Caldarianum item sub Verona, Fitterum in Hispania, Badenie in Heluetijs, Plumbeæ in Lotharingijs, & ex alumine Albule potu & lauacro vtilis, Nitratæ in Alsatia, Porretanæ, Aponus. Itaque hæc viscerum maximè affectibus medentur, inter quas (vbi non tantum roboris queritur) Nitratæ ebibitæ clementius agunt, vt Tritolæ, & Paganelli sub Viterbio, Tritolæ aliæ, Iuocarie, Petræ, & Plage sub Puteolis, Blandule Sancti Marini apud Ariminum, & Albule, quas adeo Archigenes ad vesicæ, & vteri vlcera. celebrauit quæ omnes vix primum attingunt caliditatis gradum. Ideo earundem potiones ad viscerum inflammationes valent, intelligas quæ citra æstuosam sunt febrem, aut in principijs, aut effectui iam declinant e. Nam in his priuata alia non desunt præsidia. Inflationes verò, & indurata, quæ frigide indicant intemperiei excessum, digerentibus, item ebibitis discutere oportet, vsque aliquanto calidioribus, ac roborantibus: Aponi aquæ vsu quocunque ad idoneæ, Balneum Carporum, Busetum Viterbij, Sanctæ Crucis ad Baias, & his similia, Non possit habitis interim prædictarum, aut Aneæ, aut Nitratæ micsturæ ad hæc omnia prærogatiuis. Sicut easdem in balneis dissipant Aponus, Auinio, Aquisgranum, Lotharingium, Badenie Austriæ, Sancta Maria in balneo, Sancta Asculi, Sanctus Martinus in Comensi, Calidæ in Bergomeni, quæcunque vbiq; terrarum ex sulphure seu sincero, seu admisto temperatæ, Bacchicus. Porro eorum, qui balnea bibunt ob quampiam membrorum nutritioni inservientium imbecillitatem, est plurima pars, quæ idcirco corroborantia desiderat balnea Corroborantium verò in communi hæc ratio est, vt siue peculiari virtute, siue temperamenti æqualitate membri naturam ita contemperent. firmenque vt superflua, & circa ipsum calida, frigida cuiuscunque excessus rejicere valeant, atque aliunde irrumpentia vitare. Vtramque virtutem singulariter obtinent de Grotta aquæ inter aneas; & iuxta consimiles fontes ad Viterbium, &

Bal. ad quâlibet viscerum intemperiem indifferentet.

Roborâtes aquæ potu.

Roborâtes aquæ solo vsu balnei.

Ad eisdem affectus, aquæ balneo effiaces.

Ad viscerum nutritionem, intus in intecillitatem facientes aquæ.

Figurine in Heluetijs. Villa sub Luca fortius roborat, minus euacuat pro pluri ferreae mineræ admistione. Medium obtinet Ficuncella S. Cassiani. Quibus tribus generibus quæcunque alie sumende aquæ balnearum confirmandæ erunt, vt Speluncae aquæ in Ichia, Caldanelle sub Senis, Caldariaræ sub Verona, Leucenses in Falesis, de Aquis in Gallia transpadana. Et deinde quæ in balneis ex quacunque intemperantia firmant, Auinio sub Senis ex ferro, & huic simillima Castilio in Anaria, Aleria in Corsica, Carpi, Aquæ, & Regina sub Pisis, Corsenû sub Luca, Fitterum, Aquisgranum, & Badenia Austriae. Nitrosas aquas in partibus corroborare stomachû author est Auicenna. Canonis, quæ tamen si minus validæ sint in hoc quam Ferratæ, sunt purgando saltè leuissimæ. Tales sunt S. Marini scrobes, Aqua Borra, Trescurianæ fons sub Bergomo, Tritoli, & Iuncariae venæ, Gibberosi, Plagæ Romanæ in Aenaria, Nitrosæ in Alsatia, quæ tamen omnes phlegmata, visciditates, & cruditates valenter vndecunq; ex vis latissimis extrudunt. Nec minus Porretanæ ex alumine, & ferro modico, Albula in vrinis efficaciores, Ferinæ ex ere ad Martianam solum in Germaniam, Fiderij puteus, & ad Goppingam balneum, superbus Aponus. Vomitu soluent falsæ, Marinae, & his similes, Montis catini sulfura, & alia Aquarj apud viam Aemilianam, Salmacidae sub Asculo, Trescurianæ, Borra interdum instans, Porretana, Ficuncella. Violenter verò subuertunt Atramentosæ, vt Stygis aqua in Arcadia, qua traditur Alexandrum mundi domitorem fuisse necatum: virides & æneæ naturæ in Perside, & item ex Chrysocolia, Auripigmentoque, qualis ad Susas fons in Persia. Contra, crebras sstunt vomitiones, ac nauisæ Ferratæ in primis, & quæ extrinsecus adhibita firmant, vt Auinio, cæteræque. Deinde Aluminatæ vt Albula, quanquã putidæ primo sensu, & Porretanæ firmando ad extremum, de Aquis in Liguria trans Apenninum, & ex Gypso irroratæ emplastica virtute, sicut & Plumbeæ in Lotbaringis. Sitim vero arcent mendozam, quæ viscera item postea refrigerant euacuando acria: ac humectant, siccam intemperiem alterando. Nitratæ, Aeneæ, ac partim Ferreae, Acidæ, & Calidæ insuper simplicis lobrû. Porro veteres ad omnia viscerum debilitatem, & ad robur virium comparandum, commendabant super cætera exercitium, & præcipuè in ventriculi morbis, nec non dulcium & temperatarum aquarum balneum.

Aquæ quæstingæ.

Contra vomitum & nauisæ.

Sitim com-pescetes aquæ medicæ.

Ad ventriculi morbos. CAP. XLI.

Per ea, quæ communiter nutritorijs accommodata sunt remedia, facile balnea quæ ventriculum iuuent, inferemus. Corroborant enim ac frigida stimulant, & subcalidæ faciunt intemperiei eadem balnea tam epota, quam in lauacris sumpta. Calidæ verò intemperiei eò, quo in communi viscerum modo diximus, succurrendum, quæ videlicet modicum refrigerent, reprimant quæ restrictoria facultate per initia, vt ex Ferratis adpositissima est Ficuncella, Villa Lucæ, Sanctæ Crucis ad Baias, Porretanæ interdum. Acidæ verò aquæ omni id genus calidæ intemperiei ex proprietate vtilis, quales ad Anticolum Aquæ in Campania, vsui etiam in domestico idoneæ: Acidæ extra urbem ad lapidem secus viâ Hostiensem, Fiderij Fous in Germania, & ad Goppingam. Vbi

Ad calidam intemperiem.

- enim confuſa in temperies euicit humidum, ſicca ac deſperanda introducitur ventriculi tabes, cui inter lauaciones priuatas ex aquis dulcibus temperatis conſulendum, ac per hydrelai ſotum. Choleram verò in fine ſedant quaſi eadem, Fiacuncella, Porretana, Villa Luca, Auinio, Caldariana: nec minus chyſteres ex ſaſa, & Subcutilæ vetuſtæ in Sabinis, ac eodem modo ſuperbibita tepida, auctore Galeno. Subcutilas ſubinde iſtas videtur probaſſe Celfus in Cœliaca paſſione, ac lenteria, fluxibusque cruditatum, quibus à Grotta ſub Viterbio potiones egregie medentur, & aliæ ex ferri natura refrigerantes, aſtringentesque vacuando, &
- Ad attrâbile.** Porretana. Atra vero bile in ventriculo vexatis eadem conſulitur, & Tiguri potatio in Heluetyjs. Ad excitandum verò appetentiam nitratæ faciunt, & ſaſæ, & acida priuata facultate, quomodo nobiles ſub Viterbio Paganelli titulo, & à Grotta mirificæ, quæ reconualeſcentes etiam, & pregnantes citra noxam appetere promittunt. Noxiam verò è diuerſo caninæ famiſ voracitatem cobibent Celfenſes ebibiti in Heluetyjs, quibus non pauca ex ſuperioribus cenſuris conferre poteris, & lauatio ex ſimplici aqua frigida, & fomenta, & epithemata, Baccius. Fallopius de thermis cap. 11. Potus aquarum thermalium conſert ad exacuatiõẽ
- Ad euacuatiõẽ ventriculi.** ventriculi, inteſtinorum & reliquarum partium, per quas tranſeant teſte Galen. l. 4. de tuenda ſanitate cap. 4. & Vitruuiõ s. lib. c. 3. & Alexandro Tralliano in curat. affectus colici qui exhibet has aquas pro euacuandis detergendisque inteſtinis, & pro calefaciendis illis partibus omnibus & viſceribus per quæ aqua tranſit. In Hetruria apud Senas multi aſſumunt thermales aquas pro euacuado corpore. Aquæ thermales potu acceptæ calefaciunt viſcera per quæ tranſeant, teſtes ſunt illi qui refrigeratum habent ventriculum & hac de cauſa medicatas aquas bibunt, quibus ſentiunt ventriculum caleſeri & roborari, dummodo aqua permeet & non moretur diu in ventriculo. Eidem quoque faciunt Trallianus & Auicenna qui exhibent medicatas aquas in potu, in colico affectu non ſolum vt expurgent, ſed etiam vt calefaciant. Hac ille, qui etiam ſcribit Montifcatini fontem Balneolum in uſu eſſe pro potu ad roborandum ventriculum & reliqua viſcera: ſed præcipuè ad abſtergenda inteſtina & primas venas: Aquam autem illam feruentem eſſe & ſaſam. Item cap. 17. de balneo Aponenſi. Ventriculus iuuatur ab hac aqua ſiue in potu, ſiue in ſtillicidio laborans inappetiã, difficultate concoctiõis. Roborat enim valde ventriculi partes relaxatas eorumque humiditates abſumit: denique conſert ad omnes affectus prouenientes ex frigiditate & humiditate. Item cap. 24. Aquæ balnei Caldarini in agro Veronenſi, licet refrigerare dicantur, tepidæ ſunt quibus vtuntur medici Veronenſes ad potum, balnea, fomenta, in cibis pro ægris, diluunt vinum, habent ſaporem ſubſaſum, parum adeſt ſalis, vt vix poſſit excedentem aquæ humiditatem corrigere, contineet etiam rubricam: noſtri medici vtuntur iſi ad diſſolutionem ventriculi à cauſa calida & ad hepar & renes calidiores, ad menſes nimium fluentes & relaxationem renum, & vbi refrigerandum & ſiccandum. Earum igitur facultas eſt ſiccare, refrigerare, roborare, aſtringere & ventrem nonnihil ſubducere ratione ſalis.
- Ad appetentiã deiectã.**
- Ad caninã famem.**
- Ad calefaciendum ventriculi.**
- Aq. Aponenſ.**
- Aq. Galdar.**
- Ad caliditã ventriculi.**
- Purgatio.**

salis. Solent tamen grauiā parere symptomata, nisi quis cautē utatur, & attendat ventriculo vs̄ utendo. Item cap. 25. Aqua balnei Aquarij scatet frigida & pauca ex saxo alto, nullum habet odorem manifestum, inest illi sal & nitrum vt resperi distillatione: habet præterea nescio quid marmoris vel calcis facti ex mare more candidissimo. Habet hæc aqua vim calefaciendi & exsiccandi magnam, & diu perdurat integra, calefacit ventriculum, prodest ad menstruatorum alborum fluxionem & ad omnia membra quæ laxa sunt constringenda. Dortomanus: ventris infimi affectus Stomachi dolor, cardialgia à putridis pituitosis humoribus, vaporibus tetrīs: ab externis remedijs frigidis nimia quantitate continua & discretā foris adhibitis, hæc ratione curandus. Ante cœnam enema infundendum ex thermarum Belilucanarum aqua: post ridie assumenda lib. 2. aqua diluculo: vomitus ciendus post horæ spacium digito in os inserto. Si per vomitum commode non vacuetur, per inferiora aluus excernet irritata & stimolata aqua assumpta, aut citanda denuo clystere. Sequentibus tribus diebus mane sumat aqua huius minorem quantitatem, puta libram vnam. Horā vna ante cœnam foueatur stomachus hac aqua additis absinthij comis. Quinto die copiosam hauerat aqua æger mane vt susque deq; depleatur: ad hoc iuuabit aliquam diu inspirasse vaporem thermarum. Pro communi sale ægro conferet magis sal reliquiarum, nuce moschata, pipere & communis salis portione mixtum. Pantaleon de aquis thermarum Tigrinarum cap. 18. dicit insigniter ventriculo viles, augere concoctionē, certum esse: quamuis in principio non sapiat cibus, si quis balneo ostiduum ordinatē utatur, subsequi magnum cibi & potus appetitum: quod si non sequatur & inflatio sentiat, non esse bonum signum, præstare domum reuerti, quod saepe euenit qui adeunt thermas inconsultis medicis & violenter balneare volunt. Ruzlandus: Nutritoria viscera roborant acidule Saurent hal ferri, aluminis, ac nitri particeps, Kerlich ex alumine & ferro. Item: Calefaciunt ventriculum & alia membra aqua salse, sulphureæ, bituminosæ, aluminatæ. Item Auwenses, Vvisbad, Badweiler, Leuckerbad aqua calidæ copioso ære & modico sulphure. Balneum aqua dulcis calidæ. Item ventriculum roborant, intemperiem frigidam & humidam corrigunt, humores vitiosos, crassos, viscosos, acutos & mordaces expellunt: dolores, flatūs, tumores & alios morbos profligant aqua sulphurata, cupri, ferri, satis, nitri. Item Leucenses, Celsenses, Vberling, Neubad, Göpping, Fideris, Bertringeses, Vvaldsborn, Gondertal, Falborn, Kesselborn, Kissing, Abr, Badenweiler, Sylvestres, Badenses Herciniæ, Helvetiæ, Austria, Schweningen, Saurent hal, Treßbach, Vberlingen, Vvendingenses, Lößingen, Vvillingen, Auw, Vberkingen, Ebenhausen, Deinach, Gebesweiler, Bellertal, Ettingenses, Ribbaccences, Sultzberg, Sulzbrun, Kerlich, Mendich, Ponterbom, Montebarer, Basenham, Embsenses, Kesswasser, Lonquich, Mertesdorf, Teplica, Villacenses, Abecenses, Auwen, Carolinæ, Dalsingenses, Glottenses, Vvolckestein. Andernacus: aqua calidæ Badenses apud Heluetios sulphure copioso, & alumine modico imbuta potæ, quamuis ob copiosum sulphur minimè sint grata, tamen pituitosis

Aquarium balneum:

Beliluc ad ventriculi dolores.

Aq. Tigrur.

Nutritoria viscera corroborantes aqua.

Aq Baden. Helucii ad ventriculi pituitosum.

Stomachi affectibus, intestinorumque obstructionibus, angustijs thoracis, spiritus & urine difficultati profunt: cibi fastidium malamque concoctionem emendat. *Aque autem Ferinae* quanquam non sint adeo feruentes aut calidae ut Badenses, tamen imbecillis stomachus inde ob sulphuris copiam intumescere solet, & cibi appetentia amitti. Quae si eueniant mature ab eis abstinentum est. Item: Fons Syluaticus Vvaldsborn lapidibus bituminosis infectus est, super quem oleum album non grauius olens, dolorem stomachi & frigidam ventris intemperiem flatuque intestinorum discutit. Item: *Aque Vvilligenfes* sulphureae & modici aluminis participes, artibus imbecillis in balneis salutare, fluxiones exsiccant & ventriculo profunt. Idem: *Aque Cellenses* quae tepidiuscula appetentiae caninae & ventriculo praua intemperie affecto profunt potae. Item, *Aque Batouillenses* sulphureae & nitrosae aquae ventriculo & intestinis refrigeratis conferunt. Quamuis haec aquae Vvatwillenses in Alsatia sitae sub Abbate Murbacensibus sint calefaciendae nec magno in honore sint ac quasi neglectae iaceant, nec mudentur scaturigines, nec loca commode exstructa pro lauatione, nihilominus efficaciter medicamentosae sunt, quemadmodum in meipso & alijs expertus sum tum internis morbis: etiam meo ventriculo coaceruante pituitam multam a cerebro defluentem, hepate calidiorae, licet sulphur potissimum odore se demonstret. Si Domini Abbates curarent perquirendas neglectas scaturigines eo modo quo Ill. mens Princeps in suo fonte Admirabili, non dubitarem quin in utilitatem Alsaticorum & aliorum vicinorum id futurum sit cum summo multorum pauperum commodo. Quae res Deo grata esset, ex cuius mandato nobis curae esse debent pauperes, & non minus in illos erogari facultates ecclesiasticae destinatae olim in pios vsus, quam in ipsos ecclesiasticos, quos interea nullo modo negligendos arbitror. Boni enim trituranter non est obligandum os, ait Diuus Paulus de his qui diuinum verbum annuntiant & sacramenta rite administrant. Verum haec in transcurso. Reuertemur ad nostras aquas Admirabilis fontis non minus utiles ventriculi quibusdam affectibus quam Vvatwillenses non excultae & multae aliae enumeratae: quod constat ex historijs a nobis in medium productis & ex ipsorum mineralium mixtione. Inter alia lac. Theod. ut priore libro annotatum, aquas bituminosas ventriculum calefacere scribit, & Pyritae consumere omnes superfuitates in capite, ventriculo, & matrice, sedare dolores ventriculi, ventris & matricis. Nostra igitur aquae poterunt in affectibus ventriculi frigidis calidae assumi ad purgationem per se vel etiam cum Axungia Luna 2 vel alijs catharticis, ad balneum, ad fotum in quo possent incoqui herbae, absinthium, mentha, calamus aromaticus & similia. In calidis affectibus ventriculi praefero acidulas pro ordinario potu.

Ad nauream, vomitum, singultum, ructum.

CAP. XLII.

Aq. Beliluc. **N**ausea, vomitus, singultus ex plenitudine vitiosorum humorum os ventriculi molestantium, praescripto modo ad stomachi dolorem persanantur & breuiore tempore vsui fructuique aquarum Belilucanarum cedunt. Pri-

quo namque die hæc symptomata conquiescisse assumpta larga aquæ quantitate sæpenumero vidimus. Dort. I. Gøb. auctore aquæ aluminosæ S. Iobi roborant v̄e. Aq. S. Iobæ
 triculum ac vomitum impediunt, coctionē à frigiditate tardiozem promouent, id
 quod multi testentur, qui experti ventriculū calefacere eiꝰ robur addere, si ea
 in ventriculo non diu maneat. Addit multis etiam profuisse tensione vexatis ob
 imperfectā ciborū coctionē: Singultui & cardialgiæ (id est Hæctin & Hertze
 wee) à frigidis humoribus mox ex ipsa vena haustas & balneo per aliquot dies
 vsurpatas. Rulandus: Singultum sedat Zellersbad aquæ sulphuratæ. Item: Nau
 seam tollunt Annabergenses, Badenses Heluetiæ & acidulæ pleræq;. Item: Con
 tra ructus conducunt, Zuckenthal, Auuenses quæ sunt acidæ & imbuuntur per
 multo sulphure, pauco alumine atq; ferro. Item: Vomitum supprimūt aquæ alu
 minis, ferri, Auuenses, Göppingenses, Vberking. & acidulæ aliæ Vvendingenses,
 Annaberg, Cellenses, Leonstein, Volckenstein. Aquæ sane admirabilis fontis
 & acidæ eius vicinæ non pauciora præstare possunt quàm omnes prædictæ: Bol
 lenses quidem euacuando per aluum & per vomitum: acidulæ autem roborando
 ventriculū & hepar quæ insigniter nauſeam tollunt.

Bollenses
& acidulæ.

Ad ventriculi cruditatem, inappetentiam, Bulimon, nimiam appes
 tentiam, concoctionem deprauatam, ardoremque ventriculi,

CAP. XLIII.

Ventriculi intēperies frigida, humida, spiritusosa ab assumptis admotis, quã
 sequitur cruditas, inappetentia, bulimos, nimia appetentia, concoctio deo
 prauata à qualitatis frigidiæ & quantitatis nimie pituitosæ vitio cōtracta,
 quandoq; fotu externo aquarū Beliluc. curantur: sæpius si adsit humorū quantita
 tas, depletionē horū desiderant. Primò tum die simplū aquæ, secundo duplā, terti
 o quadruplū hauriendū & hic sistendū. Stillatitia, aqua sit pro potu cū saccharo
 aut melle, & reliquiæ eius mixtæ, pro sale. Loto ex aquis his ante prandiu horis
 duabus oportuna. Dort. Rulandus: Appetentiã excitat & restaurat Dalsingenses,
 Kesvuasser, Sultzberg, Vberlingenses, Vuattvueil, Veringenses, Volckenstein
 Glotterbad, Leucenses, acidæ Göppingenses, Syluestres, Cellenses, Badenses Herciniæ,
 Margrabbaden, Vberkingen. Ebenhausana, Auuensis, Mendich, Saurental
 Lonquich, Metesdorff & pleræq; acidulæ. Appetitum caninum infringunt
 Cellenses, Glottenses, Veringenses, Zollersbad, Vberkingensis & acidulæ aliæ.
 Balneum similiter calidum dulcis aquæ. Itē: Cibi fastidiū tollunt Badenses Hel
 uetia, Vuendingenses, Ponterborn acidus fons ferri, aluminis, atque calcans
 tibi particeps, Cronenburgicæ. Item: Contra malam concoctionem auxiliantur
 aquæ alminatæ, Villacenses, Volckenstein, Badenses Heluetiæ, Herciniæ siue Mar
 grabbad, Leucenses, Fideris, Vberlingenses. Hæc ille. Nostræ quoq; aquæ admi
 rabilis fontis euacuando succurrere possunt omnib; prædictis affectibus. Plurimū
 laudari in Bulimo & nimia appetentiã. Ad inappetentiam verò mihi magis
 probatur acidulæ quæ mirabiliter appetitū restituit, quod in me ipso expertus
 sum. Vbi autē sentitur ardor vetriculi, citò sedatur potu aquæ acidæ in Lagenf.

Vomitus
Bollenfibus
ciendus.

Schwalbach Jacob. Theod. teste. *Job. Göbel* laudat aquas aluminosas S. Iobi ad ventriculi ardorem, Soht vocat. *Rulandus*: Contra ventriculi ardorem & calidā intemperiem profunt ferratæ, *Embsenses*, *Syluestres*, *Leumingen*, *Brubach*, & aliæ acidulæ. *Hæcilli*. Placet mihi aquæ fontis admirabilis potus ad vomitū vsq; ubi ardor vexat, qui fecundis calicibus calidis ac etiam addito axungie Lunæ trochisco prouocandus indito etiam ori digito. Solet plerunque is ardor euenire à chylo & pituita corruptis in ventriculo. Iam dicta itaque ratione bene repurgato ventriculo, roborandi ergo licebit vti in potu ordinario parua quantitate acidularum, potissimum si adsit calida intemperies.

Ad alui fluores ac dysenteriam. CAP. XLIII.

Intestinis
repurgandis
aq. medic.

Pertinet autē ad intestinorum affectiones tam iure potus, quā balnei omnia, quæ ad nutritionis instrumentorum tutelam seruiunt. *Galenus* in 4. de San. tuen. inter deiectoria medicamenta adnumerat vsum aquarum sponte manantium, quibus aut sulphuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, quibus solitos fuisse quosdam inquit vere, vel Autumno quotannis excrementa euacuare. Clementer operantur nitrosæ aquæ, deinde salse, acrius vel ex ære, vel calcato. Quo in genere violenter absterforiæ, seu potius excorioriæ sunt euitandæ, qualis *Stygos* fortasse hydor in *Arcadia*, & viridis quedam aqua in *Persia*. *Mesiodi* cres, quas diximus nitrosas, vtiliter ad meseriacarum obstructiones bibuntur, simul atque ad corroborandum interanea ipsa. Talis *Plaga* aqua, & *Iuncaria* ad *Baias*, & quædam similes in *Aenaria* insula potabiles: quæ omnes & excrementa abstergunt, aperiunt obstructa, ac refrigerant. Talis & *Sanctus Marinus* in *Aemilia*, aqua *Borra*, & *Montis Catini*, & *Aquarij*, & in *Alsatia* nitrata. Efficaciores æneæ. *Grotta* in primis, & ibi *Iaselli*, & *Nausæi* diætæ aquæ, *Tigurinæ* subinde, dein *Porretanæ* ex alumine, & ferro, & nobiles *Albulæ*. Fluoribus alui communiter ex herbis medicatis in seßus probantur. Porro in *Dysentericis* cruentibus reuocant hodie ferè homines de morte ad vitam aquæ *M. Catini*. *Salmaicidæ*, quæ à *Tettuccio* vna, altera minus salsa à *Balmeo* cognominantur, seruantur que etiam in longinquas regiones ad latæ toto anno incorruptæ. Dantur iteratis potibus plures dies Quorum exemplo consulo id genus *Salmaicidas*, quæ innumeræ passim nascuntur, quenquam ex periri debere. Harum enim antiqua laus est à salis natura: *Muria* (inquit *Dioscorides*) *Dysentericis* infunditur, etiam si nome intestina corripit, & *Ischiadicis* veteribus. Eadem ad verbum testatur *Plinius* libro 31. cap. 8. Et item *Paulus* lib. 3. cap. 42. *Muria* & portulacæ succus (inquit) potus *Dysentericis* conuenit, *Baccius*. Desfluoribus autem hæc scribit *Dortomanus*: *Diarrhœa* & *Perirrhœa* ex crudis corruptis siue humoribus fundum ventriculi obsidentibus, alternis diebus copiosum potum aquarum *Bellilucanarum* desiderat, tumque solo pane vino tincto victitet æger. Postero die quo abstinendum ab aqua haustu, panatis vitatur. Hæc vicissim fiant per septia

Aperiendis
meseriaca-
rum obstru-
ctionibus.

Ad fluores
alui.
Ad dysente-
riam.

Salmaicidæ.

Ad Diarrh.
& Perirrhe.
Aq. Belliluc.

manam. Cœliaca affectio & lenteria per rheumatismum seu synarthrosismum crudorum corruptorum aut alio modo vitiosorum humorum curanda ut dictum de diarrhœa, nisi quod quantitate minore alternis diebus sumenda aqua. Quandoque hic cysterum vsus ex hac aqua summè profuit. Ceterum in diarrhœa & perirrhœa, cœliaca, & lenteria maximè confert argilla rubra ad Belilucum copiosa, si sepius lota aqua dulci ventriculo & abdomini illinatur. Iac. Theod. dicit aquas acidulas in Langenschwalbach euacuare prauos humores & tollere lubricitatem intestinorum & postea roborare grata sua aciditate: denique habere facultatem purgandi roborandi & astringendi ut habent Myobalani. Rulandus, Lienteriam sanant Vvendingenses & similes. Item Diarrhœam curant Embenses, Annæbergenses, Göppingenses, Vvendingenses, Vvolckenstein. Hæc ille. Aquæ feruentes constituit Montiscatini vocatum balneum, vnus fons Balneolum, alter Tectutum. Aqua fontis Balneoli est in vsu pro potu ad roborandum ventriculum & reliqua viscera: sed præcipuè ad abstergendum intestina & primas venas. Aqua Tectutij est in vsu in potu maximè ad solvendum ventrem: Nam soluit validissimè quantitate duorum triumue cyathorum. Aquâ etiâ Balneoli sum ego vsus & expertus in dysenterij, vlceribusque intestinorum, exhibebam sex vel octo cyathos, felicissimo cum successu: ad eundem affectum optima quoque est aqua Tertulij: Verùm cum sit fortior in minori quantitate est exhibenda, Fallopius, qui cap. 11. addit: Cum essem Pisis, ibique grassaretur dysenteria, audiui quod quidam medicus exhibebat aquas thermales Montiscatini: cepi exhibere illas gradioribus natu, cumque vidissem quod summopere profuisent, exhibui etiam puerulis duorum annorum quod potui & quantum ipsi volebāt, & conueniret: & aliqui accipiebant vnum cyathum, alij duos, alij tres. Quamuis illa aqua, salsa sit non excedit tamen salsedo: quotquot bibebant aquam illam, omnes liberabantur. Est post: Exhibui in dysenteria quibusdam laborantibus febre, quia febris pendebat ex dysenteria, & ita remota dysenteria, cessabat & febris. Rulandus lib. 1. cl. 5. Dysenteriam sanant aquæ Plumbariæ, Cellenses, Vvendingenses. Iacobo Theod. aquæ quæ succinum nigrum habent bonæ sunt aduersus omnia sanguinis profluvia. Octobris 20. anni 1596. fui apud fontem prope Nabornè regione Bissinguen cum D. D. Rantzio peritissimo medico qui dicitur curare dysenteriam: Fons in agro situs fluit per argillam, aquæ turbidæ, valde frigidæ, nullo euidente sapore: insectum alit quod curavi depingendum, & ranas. Rustici narrabant multos accersere & bibere potissimum ad dysenteriam: esse etiam annum quendam fabrum in pago qui eadem septimana ita turbidam bibisset & curatus esset, quique omnino sibi persuaderet se potu huius aquæ curatum. Non longè à fonte est argilla bona cærulea. Eadem hebdomada lapidem topbazicum album, leuem è lapicidinis versus Bissinguen aduexerant, vt fontem fornice includat. De quo ad me Rantzius noster anno 1596. mensis Oct. 31. his verbis. Etsi fontem Nabornensem, vir præstantissime plurimum quæ colende nuper met ipse satis superque perspexisti, cum de Monte Teccensi & Bolifodina descendis-

Cœliaca & lenteria.

Aq Langenschwalb.

Balneol. & Tectur. ad dysenteria.

Aq. ad dysenteriam.

ses, adeò vt descriptione vltiore non indigeas: nihilominus tamen quia me hortatus es vt fontem illum describerem, viresq; eius paulò accuratius perue-
 stigarem libenter morem gerere & in obsequium venire volui. Ecce igitur ap-
 pellatur fons ille vulgò der Sinnerin Brun, desumpto nomine a pratulo
 illo appellato der Sinnerin wasser, vbi suam habet scaturiginem. Distat hic
 locus parum ab ipso pago Naborn, spectans versus Vuillam oppidum. Licet
 verò fonticulus nunc appareat, nec etiam nunc fornice vel operculo aliquo de-
 coratus: non propterea tamen ita sterilis est & contemptus: quin gemina sca-
 turigine instructus, satis copiosam aquam de se diffundere conspiciatur. Cete-
 rum fontis aqua non limpida est & clara, vt alias se habet potabilis aqua, sed
 turbulenta (quam argillaceam diceres) non aliunde profectò quàm ex terra ar-
 gillacea vel lutosa, quàm cespes ille gramineus, vbi scaturit, diuisus est & abundat:

sapor fon-
 tis Naborn

Qualem etiam ibi loci figuli pro construendis fornacibus eruunt & commo-
 dissimè vtuntur, Quòd si quis aquam ori admoueat gustuq; agnoscat, non re-
 periet sanè alium saporem, quàm terreum & argillaceum, cui saporì quoque
 analogia respondet odor per destillationem & decoctionem redolens: quin etiã
 ipsa in sartagine exsiccata residua alium nò refert præter lutosum saporem.
 Ad tactum insuper gelidissima apparet. Vt tamen sit, raris alijsq; animalculis,
 quos araneas vel Sepiolas aquaticas, vulgò wasserspinnè appellant, abundat,
 qualia scaturigo fortior secum ex terræ visceribus non secus atque arenulas
 calculos & terræ glebulas effert & extrudit. Quod admiratione profectò nò in-
 dignum videri posset. Licet autem descriptus ita ruditer fonticulus videri pos-
 test, quasi maiores ipsum parum æstimassent eò quod sub dio tam longo tem-
 poris spatio, absque fornice remansit: Nihilominus tamen, vt retro est dictum

vires eius.

mirificas illi vires inesse aduersus dysenteriam, tenasurum & similes alius-
 xus, quin etiam contra alcolas & anginam comperio. Id quod maximè hoc
 anno grassante dysenteria epidemiali, experti sunt plurimi passim homines,
 quos maxima cum vtilitate & iuamento, illo vsos noui. Quo nomine fortè
 commoti sunt Nabornenses, quòd propter præstantiam in currandis corporis
 malis, hoc demum anno fornice ex lapidibus tophaceis vulgò Sauchstein ex
 monte Bisungesbi der Kinderberg appellato, aduectis, ornare & contegere de-
 creuerunt. Et vt exemplis res non careat ecce retulit mihi nuper R. & doctissi-
 mus pastor Nabornensis M. Christophorus Bayer paucis ab hinc annis in
 summa affectus dysenterici desperatione, surpassasse hunc fontem Nobilissimam
 fœminam Annam à Freidberg indeque breui conualuisse. Hanc eandem aquã
 biberat quoque ex suasu dictæ iam fœminæ, filius Adolphi Demari Nobilis, Ca-
 pitanci in arce Kircheimensi contra dysenteriam & quidem non sine emolu-
 mento. Sed quid opus est longiore inductioe? testantur vnanimiter omnes
 quot quot adhuc interrogati, mirificè contra dicta corporis mala fontem illum
 prodesse. Annon fama ad te peruenit, quid fabro illi ferrario Nabornensi dysen-
 terico fons hic profuerit? Ita sanè. Quis igitur fonte in Nabornensen ob præcla-
 ras suas virtutes & diuinam vim ad hæc corporis mala, non prædicabit? Dignus

Histor.

sanè æternà memorià, dignus vt in fontis admirabilis historiàm quam præ manibus habes, referri non immeritò debeat. Si nostrum institutum fuisse pleniùs & distinctè de singulis morborum differentijs agere, hic nobis essent variae fluorum species ac eorum causæ tradendæ vt diarrhœa, hienteria, dysenteria, cœliaca &c. Verù preclixitatis vitandæ ergò de fluore alui in genere & de dysenteria hic agemus & monstrabimus, quomodo in ijs affectibus vtendum sit Bollensibus. Si fluores alui sint ab æribus humoribus, vtilis erit potus aque fontis admirabilis: quo in casu pluris facio, quam vbi pituitosus in causa: licet nec tunc spernam abstersionis & purgationis ergò propter vires à bitumine, à sale & cæteris admixtis. In dysenteria mihi etiàm probatur, quia argillæ est particeps. Suadeo tamen vt primùm in omni fluore & potissimùm in dysenteria ex consilio medici iungantur aquæ nostræ medicatæ myrabolani & rhubar. ac syrupus rosatus, ad meliorem & magis subitaneam euacuationè, quam summè probo experientia edoctis in curanda dysenteria: Euacuatis humoribus exsiccantibus dysentariam licebit vti cū potu ordinario ex aqua medicata, Axungia Lunæ & sanguine Herculis mihi non minorum virium, quam Axungia solis tantopere decantata ab Andrea Bertholdo Oschacensi Misnio. Poterunt hæc eadem vtiliter etiàm enematum forma injici, quæ in dysenteria magni faciendâ addita argillâ & bolo Teccensi, abdomini emplastra ex iisdem & luto inducta. Id penè omiseram post primam euacuationem non inutilem futuram aquam medicatam cū axungia Lunæ prima vel sanguine draconis etiàm ad nauseam & vomitum. Vomitus enim educit crassam & viscidam pituitam ac bilem crassam, quæ difficulter per intestina deturbatur. Non improbo etiàm moderatum potum acidulariū in his morbis, potissimum in dysenteria cui iuncta febris.

Applicatio.

Purgatio.

Potus Bollensium.

Clyster è Bollensibus.

vomitus.

Ad dolores intestinorum: vt colicos & iliacos, CAP, XLV*

Flatibus verò ex intimis intestinorum anfractibus discutiendis, vt in Colica vsu venit ac in llei cruciatu, in clysteribus efficacissima aqua Aponi, ac iuxta alia vena titulos. Petri, Aseulana, Pisana, Lucana, Caia, Trescuriana, Ferina, Aquisgran, de Molgus, Badenia vtræq, Embs dictæ, Brigeses, Ebarienses, Celleses, bituminosa, salse, omnes vbiq, terrarum pro calido somite actuali digerentes ac discussoria. Et aliqua ebibita, vt ad Göppingã acidæ. Colicæ Alexãder Trallianus ex hibet thermales aquas in potu quæ & euacuent & calfaciant: & item Auicenna 16. Tertij. Sicca vero intèperici vt siccantia & calida balnea improbantur, ita balneis dulcibus vtendum & medicatis ex herbis emollientibus: hydrelæo itè & oleo. Porrò discussoriij balnei vice artificialia aliquando sufficimus, vt vaporarij vsu, atq, olei vel hydrelæi soliu tepens, maximè si ex facibus ibi induratis, vel sicca alui intèperie pendeat dolor. Frigidæ. n. intèperici satis ea calorifica faciunt cõpetèti vsu, Baccius. Idè lib. cap. 10. Peculiari instituto in colicis passionibus solèt medici ad Patavina balnea & itè ad Viterbèsa, clysteres ex eisde facere. Rulandus: Colicæ passioi medètur aquæ Annæbergeses, Auuenfes

Clysteres ex aquis thermæ.

sticæ, Abr acidulæ, Baden, es Heluetiæ, Herciniæ, & Austria, Bertringenses, Hubbad, Vveringenses, Carolinæ, Dalsingenses, Vvolckenstein, Crastein, Pylerrinæ, Vvallist, Schweiningenses, Göppingenses acidæ, Embs, Lencens. Syluestres, Bellertbal, aqua dulcis calida & aliæ aquæ ferratæ, bituminosæ, auriferæ. Item: Iliacam passionem curant Piperinæ, Dalsingenses. Item: tormina ventris leniunt Salsulæ, Fideris, Montebaur quæ sunt acidulæ ferratæ, sulphuratæ, & aluminatæ, Sultzbergenses. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Ad affectus & dolores intestinorum confert summopere hæc aqua in potu assumpta vel per clysteres iniecta. Idem cap. 25. de Aquariano agri Rhegienis, aqua scatet frigida, quæ habet bonam mixtionem, ita vt centum & plures etiam annos integra seruetur, & ego eam bibi quæ tamdiu fuerat & extra proprium fontem seruata & incorrupta prorsus erat: Accepi etiam bis in colica affectione: inest sal & nitrum vt comperi ex distillatione. Si ponamus etiam aquam in vas aliquod ligneum in quo sit rimula per quam aqua sensim per totam noctem resudet, viz debitis mane concretum sal in ea rimula. Habet hæc aqua vim calefaciendi & exsiccandi magnam: defertur in Galliã, in Hispaniã, Neapolim & alius longinquas partes incorrupta semper manens Calefacit ventriculum, colon intestinũ, prodest ad menstruorum alborum fluxionem, & ad omnia membra quæ laxa sunt, constringenda. Montagnana de balneis Patavinis tract. 3. Colicos & iliacos absque lapide renum plurimum iuuat clystere ex aqua balnei cum quarta parte ol ricinini & olei de baccis lauri, quod lenius, vel de ruta vt me docuit ratio & experientia. Paretur autem hoc modo: R. Aquæ balnei lib. 1. sol, de lauro ʒ. iij. olei autem ricinini quia vehementius est ʒ. ij. Jac. Theodorus scribit historiam notatam dignam de dolore ventris quo laborauit per annum, bis in die certis horis reduce, curato potu aquæ acidæ ex Langenschwabach, quo & purgabatur & dolores sedabantur. Cum autem redisset cruciatus cum desiderio deiciendi continuo, iniecto enemate ex aqua. educãta magna copia acris & vrentis ac nigre bilis, adiuncta viscida pituita & sanguine putrido, roboratus fuit etiam ventriculus qui non concoquebat. Ibidem legitur historia suffraganei laborantis dolore ventris diuturno, obstructione splenis, imbecillitate ventriculi, & cachexia, qui adiutus eiusdem aquæ potu. Hæc autem aqua constat multo ferro, vitriolo, misse, succino, sale gemmeo, camphora fossili & pauco sulphure. Ioh. Göbel. aquas aluminosas S. Iobi nobis commendat in colico dolore & torsionibus intestinorũ a pituitosa materia enemate iniectas cum oleis quibusdam & benedicta: prodesse profluuijs alui tum potu tum balneo. Hæc ille. Puris facerem aquam aluminosam in fluuoribus alui quàm in colico dolore, in quo ad educenda pituitosa non faciunt quæ fluxus compescunt. Nostræ ergo aquæ mirabilis fontis commodiores erant ad colicum dolorem propter mixturam salis. Sal enim abstergit: Propter bitumen quoque: Denique quia non tanta astricchio adest quanta in alumine solent esse. Andernacus: Aquæ S. Mariæ in Italia ferro & sulphure constant, articularum resolutioni, illoso colicoque dolori conferunt. Colicus

Baln. Aquariani mixtura & vires

Aq. Langen.

Aq. S. Iobi.

Aq. S. Mariæ.

Colicus dolor à pituita, flatu, abscessu œdematoso, externo vsu thermarum Belilucanarū facilis cedit. Vvalterus Riuus in speculo dicit, thermas marchionum Badensium vtilis esse ijs qui diu laborarunt ventris dolore, colica & iliaca passione. Paracelsus de balneis scribens de thermis Marchionum, Vvilbad, & Zellerbad ait calere à calce, non esse vsque adeo efficaces, arrodere cutem propter calcem, non curare vlcera, tantum mundare: vires in restaurandis resolutis membris imbecilles, sedationem doloris colici communem esse cuilibet calefactæ aquæ aut calci affusæ: quod lassitudinem tollant, appetitum excitent, causam esse quietem & diurnam lauationem: mitigare quidem aliquos magnos morbos, sed curare non posse. Hæc ille. Quàm bene iudicent medici qui de illis thermis scripserunt & tueantur suam Spartam, si placet. Quod ad me attinet in iliaca passione & colico dolore potissimum vbi astricta aluus vel inflammata intestina, præfero vnicum enema ex aqua medicati fontis admirabilis pseudochymicorum antimonio & argento viuo, quæ ignis violentiæ suæ Symbolo imbuuit conuersa in vitrum, flores, mercurium precipitatum, sublimatum, turbitib &c. Quiliaca passione & colica laborant vtantur intrepidè, donec adueniant medici, enematus ex aqua admirabili Bollenfi: bibant etiam calidã. Medicus augebit vires aquæ herbis, oleis, & ijs quæ existimabit è re ægrotorum esse. Sanè si, vt vult Iac. Theod. lib. 2. cap. 32. ad iliacum & colicum dolorem vtilis sunt aluminosæ, quis dubitet parem esse Bollenfium efficaciam, potissimū si quo modo ille aluminosæ, nos Bollenfies præscribamus? Quippe in aquæ aluminosæ mens. ß. decoquit absinthij, menthæ, chamæm. sem. anisi. Ana m. j. ad medias: decoctionis vnciis 24. admiscet ol. chamæm. ʒj. ß. elect. Bened. lax. ʒj. hieræ picræ ʒß. saccharij ʒj. oui vitellum. F. enema inyciendum modicè calidum, perque horam retinendum. Ab huius vsu biduano triduanoque certum pollicetur & præsens præsidium. Porro autem in distis affectibus, Bollenfes, me consultore, calidæ & liberali manu ieiuno ventriculo haurientur, quibus non displicebit incoxisse chamæm. cum aniso, vel fenic. vel sem. carui, præsentibus potissimum flatibus vel pituita. Si non sequatur euacuatio dolorisue mitigatio, aluusq; astricta maneat, placet ad præscriptam formam malam enema cöcinnatum inyci, aquã Bollenfi pro aluminosa substituta. At si à biliosis fuerint & calidis humoribus prædicti affectus, aut à scybalis retentis, nõ probo calidiora hæc, sed potius pinguiū intestinorum decoctū ex aqua admirabili cum oleo vel butyro, crebro iniectum: aut oleum ex aqua copiosa propinatū. Si cui consilium est lauare, id non nisi a aperta aluo faciet, nec diu in solio hærebit: cuiuscunque enim generis balnea, quantum ego in Germania obseruare potui, colicis doloribus parum conferunt, imò verò paresin inducere videntur, quo nomine nec eos magnopere iuuant, qui nuper admodum resoluti ineptos habent ad motum artus, vt suo loco dictum. Rulandus de balneis lib. 1. cap. 3. Ad colicam ventrisque torsiones R. Flor. chamæm. meliloti, anethi, S. lini ana m. ß. Menthæ, calamenti, absinthij ana m. j. Pulegij, origani, cumini, gran. juniperi, baccarum lauri, spicæ m. ß. sulphuris vini ʒ. j. Salis nitri ʒ. ß. Sacculo indita coquantur in f. q. aqua fluz

Badenses March.

Paracelsi censura de Badenf. March. Ferri. nis, & Zell.

Bollenfium vsus in Col. & Iliac.

Enema.

Baln. resolutionis colicorum caussa.

Infessus.

uutilis ad tertias, & fiat in seffus, quo utatur ager mane & vesperi, & si opus sit noctu ac sepius donec ex toto remittat dolor. Sacculum hunc decoctum in aqua admirabilis fontis non improbo, potissimum si applicetur ventri in colico dolore à flatibus vel pituitosis humoribus.

Ad vermes ac lumbricos. CAP. XLVI.

Belilus.

Vvaldsborn
fons bitu-
minosus.

Göpping.

Langensch.

Aq. S. Iobi.

Catalogus
aq. ad lum-
bricos.

Lumbrici ab humidi pituitosi, crudi putrentisque non planè putridi, succi copia interno vsu thermarum Belilu. facilius cedunt, Dort. Ander. de balneis dialogo. In Comitatu Bitsch fons bituminosus tempore Friderici Caesaris cepit innotescere vulgò Vvaldsborn dictus, lapidibus bituminosis infectus est, super aquam oleum albi coloris, non nigricans nec grauitè olens vt Iudaicum, sed potius odoratè apparet. Valet ad capitis defluxiones, dolorè dentium & aurium ex frigida causa nati: capillos capitis retinet: valet contra albuginè oculorum, tussim inueteratà, difficultatè spiritus, dolorè stomachi & frigidam ventris intemperie &c. Vermes ventris interficit. Bacc. Ceterum vermes ingeneratos enecant, extrahuntque aquae maximè amaræ omnes, acres ac fortes, quales ex atramenti materia in Volaterrano, Acide, Porretanæ, Trescurianæ & ipsæ M. Catini salinæ. Vvaldterus Riuus: Fons acidus Göpp. potus enecat lumbricos, sedat colicà & iliacà passionè. Iac. Theod. dicit aquas acidas in Langenschwalbach impedire vermium generationè, restituere pueros emaciatis ob lumbricos. Io. Göb. ait, aquas aluminis S. Iobi pellere tæniae quas lange vnd breite Würme nominat. Ruland. Vermes ventriculi enecant & expellunt nitrosæ, acidulæ Göpp. Auw, Fberkingè, Ebenhausen, Annæberg. Carolinæ, Teplice in Bohemia infectæ sulphure, nitro, bitumine, alumine, saxoq; calcario, Aegranæ, Badenses. Hæc ille. Vti credo plerumque ex prædictis prodesse ad pellendos lumbricos eorumuè materiã educendã, ita etiam non dubito aquã nostrã medicatã tantundè præstare posse. Verum cum lumbri, tæniæ, ascarides sepe non cedant etiã multis & vehemētissimis remedijs, potissimum si fuerint in ventriculo, consulo vt statim à principio qui volent eas expellere, iungant axungiam Lunæ, vel sennam, rhab. agaricum & similia adiectis in signis eorum antidoto, S. contra, corallina, & fraxinella. Poterunt etiam mane aquam medicatam calidam bibere cum absint bio, centauro vel tanaceto.

Ad ani affectus, intestini recti relaxationem, marifcas siue ficus, hæmorrhoidas fluentes, suppressas. CAP. XLVII.

Ani proci-
dentia.

Tinesmus.

Intestino relaxato & tumido optimè conferre aquas aluminosas S. Iobi scribit Iob. Göbel. Ad eundem morbum vtilem etiam futuram aquam admirabilem non dubito balneo administratam & euaporationem, addendo candidam lapidem scissilem vel etiam aliquid aluminis. Laudarim etiam si post balneum, reposito intestino inspergatur puluis scissilis lapidis cum argilla cerulea vel bolo Terecenti: emplastro ossi sacro ac inter femineo appposito. Rulandus infectum ad tinesmum parat. ex fol. tapsi barbati m. ij. & calyculorum sem. lini lib. ß. coctis in aqua. Idem: ad ani fluxum sanguinis eiusque conversionem & pro-

cidentiam valent aqua aluminosæ, ferratæ, gypseæ. Anī phlegmonen, proci-
 dentiam & rimas curant aqua Badenses Herciniae, Vvendingenses: rimas & vlcera,
 acida iuxta Antegast, Badenses Austria, Embsenses, Glotten ses: tumore Vve-
 ringenses. Item: Mariscas auertunt, Piperinae, Aquisgranenses, Vvetingenses, id-
 que genus alie. Huc pertinet & hæmorrhoidum consideratio, siue eæ p.n. fluat,
 siue suppressæ: qua de re Dort. Hæmorrhoidum suppressio à frigidiore, crassio-
 reque sanguine melancholico, pituitoso, item obstructione &c. Vt prouocentur
 potum fotumque frequentem ac multum desiderant aquarum Belilucanarum.
 Baccius lib. 2. cap. 1. Vbi verò noxiè retentas hæmorrhoidaliū venarum fluxiones
 reuocare opus est, quæ mensibus ciendis commédantur in potibus maximè vsur-
 pandæ nitratæ, eneæ, ferreæ temperature, Porretanæ, Albulæ, vel blandis certè
 lauacris extimuladæ, sulphuratis scilicet, & quæ haud nimis exsiccent, vt Aquis-
 grani lauationes, S. Philippi, ad aquas Pisarum & consimiles. Existimari in po-
 tum, balneum, fotū ac potissimū vaporem aquarū fontis Admirabilis hæmorrhoi-
 dum turgentibus venis dolorem creantibus posse prodesse ac interdum aperire: si
 ægri id non impetrent, consilio medici iungant alia medicamenta vt pilulas pur-
 gantes, & alia topica. Econtra autem acidit interdum vt plūs iusto fluat, in quo
 casu Baccij consiliū est l. 3. c. 1. Exsiccant hæmorrhoidas omnia calorifica & sicca
 naturæ balnea: habenda tamen ipsarum conditionis aliqua ratio. Oblongas enim
 & inflatas, quales ad thymos Cap. de pudend. vitijs appropriauimus, sanare va-
 lent. Obstante verò dolore, mitiora adhibenda & minus acria, vt salsa aqua,
 & marina tepens, vel ex sulphure & alumine, vel ex antimonio in priuatis rez
 medijs comparata, & ex herbis medicatis adstringentia balnea. Faciunt au-
 tem Porretanæ venis hisce fluentibus, Saunarola teste & eadem qualitate
 Albulæ. Faciunt & S. Cæsiani ebibitæ, de Ficuncella aquæ super cætra: quippe
 exsiccant, ac omnem serosam humiditatem è renibus, ventre atq; hepate abster-
 gentes, tam calidam quam frigidam eorundem intemperiem corrigunt eodem
 teste, ac viscus ipsum mirificè confortant, & sanguinem reddunt minus flui-
 dum. Idem præstabunt Leucensis aqua, & Ferina in potu ex Germanicis,
 plumbeæ, gypseæ, omnes adstringentes, emplastice que opplentes, & earundem
 virium medicata balnea arte facta. Item lib. 5. cap. 6. Aqua potulenta in Baianis
 Pugilli nūcupata, quæ vel eo nomine insignes meruit laudes quod solutum qua-
 si mirum acrem que intemperiem remouedo. Quare nec fortasse à ferro absoluitur,
 quæmadmodum sunt ad ea consinia Solis & Lune & Imperatoria vocata balnea
 ferrata. Alongis pariter febribus liberat. Idem lib. 6. c. 5. Aqua de Grotta sub Vv-
 terbio tam balneo quam potu atq; clysteribus colicam discutit, iliacam atq; hæ-
 morrhoidas. Rulan. Hæmorrhoidas supprimunt aluminosæ, ferratæ, gypseæ, Itē
 Plābariæ Erkaujes, Annæberg. Badens. Heluetiæ, Hubbad, Vvending. Vvolcke-
 stein. lo. Gōb. Si nimirū & nimis diu fluant hæmorrhoides aqua aluminosa balnei
 S. Iohi miraculosè inuat balneo ad vmbilicū & potu. Ego sanè nō improbarim a-

Rhagades

Mariscæ

Belilucanæ

Aperientis hæmorrh.

Bollensium in hoc aff. vsus.

Hæmorrh. sistendis.

Aq. Pugilli.

Aq. de Gros.

Aq. s. Iohi.

Bollenfes.

Acidula.

quam admirabilis fontis in balneo, modo non sit calidius nec mora diuturnior. In potu præferrem tamen acidas easque mediocri quantitate & non ea qua præscribuntur ad mouendam aluum. Poterit etiam addi axungia Lunæ & Sanguis draconis. Præterea anus aquâ mirabilij admixtis tepide foueri. Non tamen res primende hæmorrhoides nisi tantus sit fluxus qui prosternat vires.

Ad Cystis fellis obstructions, Epiploï, Mesenterij Pancreatis vitia.

CAP. XLVIII.

Beliluc.

OBSTRICTIO cystis fellis à crasso viscido lentoque humore vnde icterus flauus & alui excrementa multâ bile tincta more modoque obstructionis venarum mesaraicarum curatur thermarum Beliluc. vnius diei potu, alterius balneo, si alternatim his aliquamdiu ægri vtiuntur: vt & aquâ stillatitia in pastu & extra cum saccharo vel melle: sale similiter reliquo post euaporationem & stillatam aquam. Epiploï, Mesenterij & Pancreatis sabarratorum tumores, ob ingluuiem nimij aut vitiosi cibi: item primæ vel etiam secundæ coctionis vitium (Dico primam & secundam coctionem more scholis recepto & vsitato, tametsi nulla coctio prima, nisi tempore, nulla secunda, sed omnes terciæ reuera sint, hoc est, eadem sit ratio facultatis, functionis & vsus: diuersæ tamen partes & materiæ in prima & secunda quam in tertia concoctione) Sanantur modo iam dicto nisi quod in hisse affectibus contumacioribus vt plurimum remedia in longiorè protelare moram oporteat: Dort. Cum obstructions & affectus prædicti non facillè vni medicamento cedant, certè nec ita facillè solis aquis medicatis profligabuntur.

Omnis coctio tertia est.

Obstructio affectus contumax.

Bollenfes syruporum præparantium loco.

Solum.

Clysmata.

Neceffe igitur est vt ægri consulant prius medicos peritos. Alioqui profuturas nostras aquas non dubitarim: poterunt enim victus ratione & potu aquæ calidæ mirabilis fontis præparari ad expurgationem. Vult enim Hippocrates $\omega\pi\omega\gamma\gamma\alpha\iota\upsilon\epsilon\upsilon$ corpora vt commodius euacuentur, id quod sine molestia fiet vsu tridvano vel quatrivdano potus aquæ quotidie augendo: quem sequetur deinde purgatio, quæ institui poterit propinatis catharticus ex aqua. Nec displicebit postea descensus in solum ad dies quindecim modò sit moderatum quod non excalefaciat nimium corpus & sitim pariat. Placent clysteres sæpe administrati ex aqua meacata sola vel alijs obstructions soluentibus ac etiam purgantibus additis. Nec displicebit potus acidularum per se si sitis, & hepar calidius: vel cum vino.

Ad Iocinoris morbos. CAP. XLIX.

Iecurrobordes & expurg aq.

Ferreæ.

IECUR autem maximè, seu calidam patiat in temperiem, seu frigidâ, & quocumq; adhibendo remedio, seu intrinsecus, seu extrinsecus, semper quæ robur visceri adiungant, desiderat, Galeno teste xj. Metho. Quam maxime prerogatiuam Ficuncelle potiones obtinent, mediocris ex calido fomite temperaturæ, eiusque ex ferri portione admista styptica, & quæ tamen noxia vndecunque purgamenta extrudens, cuiuscumque huius visceris morbo presentanea est, vnde illi apud vulgus nomen Figatella inditum fuit. Post hanc est Villa Luca, non adeo expurgans, Calderiana aqua, & sub Carpis, similesque, quæ bibuntur.

tur. Deinde *eneæ naturæ de Grotta, de Tiguro, Ferinæ, quæ calidiores sunt prædictis. Nec minus subtilis substantiæ Fabarienses ex auro, & Porretanæ, tam potu, quam lacuacro ex alumine roborantes, vacuantesque, ac similes ferè tepentes Albulæ. Ultimo loco nitrata, quæ quantum quidem ab alijs firmandi facultate deficiunt, tantum reliquas superant species refrigerando infirmata, aperiendo obstructa, & purgando, vt multæ sub Batus, & in balneis Caldane le, Auinio, de aquis sub Pisis, aliæque. Eadem propterea ad morbum regium, & ad inflatōnes excruciantas efficaces. Nec secus sulphuratarum balnea temperata, Aponus, Aquisgranum, Bathoniæ in Anglia, Mattiaca sub Maguntia, ne vulgares in Italia reiterem, & præter has temperatarum aquarum balnea. In frigidis verò, hepatici, seu qui obstructo, aut indurato viscere, toto abdomine inflantur, & Cachexiam illapsi efficaciora, & tam intus, quam foris calorifica magis digerentia, desiderant. Talis Aponus, & quocunque vsu accommodus, Sanctus Martinus ad iuga Rætia, Badeniæ in Austria, altera in Heluetia, Leucneses, Ferinæ, Lotboringia, Tigurina, Grotta. Idem lib. 4. cap. 11. Calidæ quoque, & in balneis celebres aquæ sunt ad Castellum, cui Vicum nomen, sub Allecia oppiditione in Corsica, quæ pro aliqua mistione ferri, mirificè viscera, ac intestina corroborant in potibus. Hepaticos fluxus persanant vt Ferratæ reliquæ. Similes aquæ apud Morazanum castellum, diocesi Mariana, vbi scabiem sanant, vlcera exiccant manantia, colicos, & artuum dolores compeſcunt, vsu balnei. Similes & ad Baricem Castellum. Atque hisce omnibus calidiores ad Talagum pagum. Itè cap. 9. Cum Alumine verò mineræ quoque sulphuræ est balneum, quod de Palatijs nuncupatur. Vbi magnifica balnei peruetusti, ad Serapidis templi vestigia apparent, cuius hodie quoque vulgare cognomentum seruat, Balneo de Monte Grotto, quod est in Pataunus ad simile ponitur Sauonarolæ, calfaciens, digerens, serosamq; excrementorum sobolem, quæ vitio hepatis in totum corporis ambitum diffundi solet, valdè exsiccans. Vnde aiunt has aquas experimento, ieur tota sui forma respicere. Dortom. Hepatis intemperies frigida, humida, flatuosa hinc dependet cachexia, hydrops: ex melancholico scirrbus siens pedes tentim exanilandæ. Ob id mane & vesperi terni cyathi aquæ Biliucanæ hauriendi: clysteribus ex hac aqua, fotu hypochondrii dextri, deinde litu ex limo cui additum sit spice nardi, cinnamomi, & mastiches momentum, vna cum oleo absinthino vtendam. Sabulo ad litus maris obruantur hydrofici. Rulandus: Contra calidam intemperiem iecoris & renum valet Kesselbron acidula quæ inficitur ferro, ere, atque calcabato. Contra iecoris intemperiem calidam, inflammationem & obstructionem valent acidula Berkingenses, Göppingenses, Ebenbusanæ, Aurwenjes, Leining, Mærich, Ponterburn, Kesselborn, Kipsing, & acidula aliæ, Item aquæ Embses Constantiæ. Contra iecoris intemperiem frigidam & humidam, & mala frigida conducunt Badenses Herciniæ, Austriæ, Villacenses, Teplicæ, Abecenses, Pueringenſes, Dalsingenſes. Iecoris dolori, tumori & scirrbo conferunt sulphurata, Badenses Austriæ, Antegast, Badenweiler, Item*

Afneæ.
Aureæ.
Aluminosæ.
Nitrata.

Ad ieterum
& inflatio-
nes hep.
Sulphuræ.

Frigidæ he-
pati. intep.

B. de Pala-
tiji Viterbij

Ad calidam
intemperiem
hep. & re-
num.

Ad iecoris
intemperiem
frigidam.

Obstructio
nes.

obstructiones iecoris, splenis, pulmonum, renum, vesicae, aliorumq; viscerum & partium aperiunt Badenses Helueticæ, Göppingenses, Fvillbad, Leucenses, Pimperina, Cellenses, Hubbenses, Badenweiler, Leonstein, Pvaltsborn, Niderborn, Aum, Vberkinge, Deinach, Bassenheim, Mëdich, Dalsing Glottens. Keeswasser Kronenberg, Laubach, Vuillacenses, & salulæ, sulphurate & c. lo. Gd. dicit magnam vtilitatem esse aquarum aluminatarū S. lo. in obstructionibus lienis & hepatis siue potu siue balneo: cōmendat etiam ad icterū. Fortè non minor erit vis tollendæ obstructionis in aqua admirabilis fontis ob subtiles partes salis, potissimum si stillatia aqua sumatur cum cichorio, agrimonîa, & similibus: Præfero tamen in affectibus hepatis & potissimū calidis acidulas Göppingenses & Yesbenhausenses, Peters & Lingenbergenses, Licebit etiam vii nostris aquis Bollensibus ac ad præparationem euacuationi præmittendā in obstructionibus, vt ictero & tumoribus: Conueniunt etiā ea emata. Augeri potest vis aquæ tum ad purgationem tum ad apertionem iunctis medicamentis internis & externis vt facit Dortomanus. In tumore hepatis frigido pituitoso non oberit litus cum aqua fontis nostri, bitumine, pyrite & lapide scelsili ac alijs, quæ poterūt dextrè à perito medico assistente præscribi: quem requirunt hepatis morbi, ne incuriā magis ledatur hepar siue nimio potu, siue nimio aut calidioro balneo: quo moderatissimè vtendum sentio ne à calore actuali balnei incalcescat hepar, exciteur nimia fitis, ac ex nimio potu sequatur hydrops. Calida intèperie hepatis laborantibus omnino censeo abstinentum à lauacro, nisi interdum lauent vt obstructio pororum tollatur ac e ratione exhalare melius possint acres aliqui vel maligni vapores in habitu corporis pro mediocres sudores, vel insensibilem transpirationē vel si adsit aliqua scabies, cuius reliquæ melius euacuandæ aut resoluendæ. Verum caueant à diuturniori mora in calidioro balneo, quam etiam in aqua non medicata in his affectibus improbarim.

Bollenfū
vius.

Ad lienis affectus.

CAP. L.

Lienis intemperies, frigida, humida, pituitosa, melancholica: Scirrus ab artèriarum calore defitutarū obstructione adstrictioneue multiplicè plexū in liene. Quin & ab artèriarū crasso humore refertarum in liene obstructione saepe icterus niger (maximè virginibus cū primū catullire incipiunt) alui astrictio, cachexia, hydrops oritur. His affectibus conueniunt thermae Bellilucanæ & eandem cum hepate curandi methodum desiderant. Sed quia hoc in dextro, ille in sinistro stabuletur hypochondrio, vtendi modo variant. Eadem ratio in ministrandis circa lienem balneis quæ in hepate esse debet: nisi quia pro ratione huius visceris, solidioris ex natura substantiæ, frequentius ab intemperie frigida, humidaque lædi solitus, calidioribus, & magis subtilis essentiæ potibus gaudet lien, & quæ simul egregiè firment. Quare lienosis, id est obstructione patientibus, duro, oblongo, ac tumido ad sensum hypochondrio sit

icterus vii
gizum.

nistro, ferratæ aque (vt Rasis est auctor) à proprietate conueniunt, quales, ut præ paulò recensuimus multas. Deinde æneæ, deinde nitratæ, deinde aluminatæ omnes in potibus: Vel in balneis calidæ omnes, & cum viribus digerēdi, nec ferro exuta ob eandem affinitatem, quales Caldancicæ sub Senis, de aquis in Liguria, sub Luca, sub Pisis, sub Viterbio, in Hispania multæ. Præseruare à lienis moribus Anticoli aquas vsu comperimus, & similiter aquas ab Vrbe, Acidulas Sanaeti Iohannis: confert quoque obstructo visceri luxiuum ebibitum eiusdem Rasis Medici auctoritate, vel quales naturales aquæ aliquæ in Baiano produntur, quæ cineres, ac pumices elambunt. Galenus in ix. de comp. Med. secundum loca ex Triphone marinam quoque commendat in potu cum vino, ex balneo tamen aquarum dulcium, ac malagmate: Et idem discussorijs rebus illutamentum, salsum sulphurosum, ferrum, actu calidum, qualia ad neruos contractos, & in articularum tumentis idonea esse comperiuntur. Calie vero intemperei, ac inflammato lieni, satis quæ hepati adscribuntur faciunt, Baccius, Rulandus: Contra lienis vitia omnia opitulatur aquæ ferreæ, sulphureæ, dulces: imprimis vero Piperinæ, Leucenses, Gebersweiler, Badenses Herciniæ, Bertringenses, Annæbergenses, Auwenses, Saurenthal, Montebaur. Obstructiones lienis iecoris, renum, aliorumq; viscerum aperiunt Syluestres, Glottenses, Göppingenses, Vberking, Ebenhausanæ, Vvolckenstein, Leucenses, Piperinæ, Cellenjes, Leonstain, Niderborn, Brinzbach, Mendich, Heilborn. Lienis obstructionem & intemperiem calidam depellunt acidulæ Auwenses, Vberkingens, Ebenhausanæ, Leuvingens. Ponterborn. Lienis tumorem, duritiem, inflammationem, doloremq; curant aquæ salse, sulphurate, Casteinæ, Löffingens, Badewailer, Bassenheim. Lienem extenuant acidulæ Kerlich, Kesselborn, Kissing, Montebaur. Lienis intemperiem frigidam emendant Badenses Herciniæ, Dalsingenses, Vueringenses. Hæc ille. Scribit Preceptor meus Rondeletius, Tot sunt morbi & tales in splene. quot in hepate: Quare simili modo & simili methodo & fere eadem materia medica curantur: In hoc tamen differunt, quod morbi splenis valentiora remedia incidentia ob materiam quam continet terream & crassam requirunt. Verùm quia fortiter aperientia ledunt hepar, in internis cauendum. Hæc cum ita se habeant non erimus prolixiores: tantum monebimus, nos plures facere in huius affectibus balnea quam in hepatis: Præterea etiam nos magni facere enemata, quibus addi possunt fortius extenuantia, aperientia, purgantia, hæmorrhoidas mouentia vt depleatur splen sine hepatis noxâ Cum potu etiam possunt addi Scolopendrium siue Ceterach, Tamariscus. In topicis lutatione cum oleo capparorū, potu additis corticibus eorū & similibus poro arbitrio periti medici.

Ac. maria;

Illutamētis;

Contra Lienis vitia.

Hepatis & lienis ijdē morbi, eademque fere remedia.

Ad Hydropem.

CAP, LI

Hydropsi omni incipienti occurrit aqua Grotte: confirmato autem non adeo solet prodesse. Similiter & Serapidis balneum cum ferro. Vitio autem hepatis confirmato pauca spes in omnibus balneis esse debet. In curatione. n.

Hydrops
cōfirmatus
balneis nō
cedit.

hydropis prima statim se exhibet redundantis aquæ vacuatio, cui rei quanquam aliqui nostrī veteres aquarum naturalium potiones, & balnea consulunt: docet tamen experientia, ac ratio, non esse eis admodū confidendum. Verendum enim in potionibus est, ne aqua aquæ addatur. Itaque æger siue ex viriū imbecillitate siue nimio onere succumbit, vt aliquos vidimus ad hoc remediū inbiantes in ipso etiam vsu miserè perijisse. Balnea verò, quamquam calorifica, & fortia, vel nea quicquam sunt tumentī hydropi, vel certè profunt tantum in fine & vacuatis acribus. Quocirca tria iudico necessaria: hepatis robori primo, ac perpetua curatione esse intendendum. Secundò factò hydropē à balneis abstinendum, & tertio tentanda balnea, vel in principio, si ita ratio postulare videatur: vel certe in fine. Quæ vteri vitio vel lienis coaceruari solent humiditates, & in Ascitis specie principio, vidimus nitratas, ac sulfureas quasdam modicè purgatorias sanasse in totum & sola in Marinis balnea, & quales probauimus Grottæ aquas calorificas, digerentes, roburque visceri, ac nutritorijs reliquis adiungētes, adhibitis aliquandiu ad finem, vel sulphuratis, similibusque calidis balneis, vel ex marina aqua.

Ad Tympanitem.

In Tympanite verò discussoria omnino facultatis esse oportet aquas, siue in partibus in principio tentanda sint, siue in balneis sub fine: quando idonea quoque est vaporibus ipsarum calidarum fomentatio, qualis ad Corsenam commoditas, ad Aponum, ad Baias, ad Puteolos, nec minus super saxa, barenasque calentes sub Sole recubitus insolatusque. In Hyposarca denique assidua profunt illutamenta præter cætera & in marinis, salis lacunis, atramentosis paludibus in sulphureosis calidissimis quantum vires sufficiunt, lauari. Adde incomparabile remedium ad omnem hydropem in puluere ad aquas calidas in Ipscica voluntari, atque insolari. Ex Plumbo balnea in Lotboringis omni hydropico permira habentur, Fabariensis, Badenia vtraque. Calidæ ad Viennam ad fines Bohemie cum lutamentis, & infra sub Buda aliæ. Acidum & valde potens Stygianum ex nostris, non longè ab vrbe, & Sabatinum valde acre, Bullicanum Viterbij feruidum, Bulla saliens ad Puteolos, Therme in Sicilia, calidæ ad Lucum Augusti in Hispania: quæ omnes vbi que calidæ ad Hydropem valere ab auctoribus promittuntur. Omni item hydropi ex salis clysteria vtilia sunt. In herbis medicatis similiter decubitus, insolatus, exsudatio, saburratio, quin sub tritici ac ceruo, aut salis, dum calent, volutari valde conuenit. Nec minus stuphæ, hys pocauستا, ac Pyriateria, Baccius Idem lib. 4. cap. 8. Prope calidas in Anaria insula sunt speluncæ, est vsus Arenationis, cui fortasse parè facultate non inuenies in tota Italia. Si quidem natura soli sponte calida, ac sicca cum sit totaq; materia sulphurea ac aluminosa, discussoria obtinet virtutem egregiam. Quamobrè defossa ad genu scrobe calenti puluere obruuntur, tecto tamen sub turguriolo capite ac mutato sæpius puluere vbi refrixerit. Auuat Hydropicos supra oë remediū, podagricos tumores discutit, hystericas ventre inflato mulieres sanat, artuum tumores resoluit. Paralytin firmat, neruorum contractiones quæ ex humiditate ac frigide pendent, distendit, omni frigide ac humidæ intemperiei conuenit.

Balnea.

Saburratio.

Suda iocæ
sicca.

Idem

A. Porcetæ
Aquisgran.

Idem cap. 10, meminit balnei Porcetani Aquisgrani quod lapidem in alveis facit: cuius precipuus sit usus in balneis, quibus valde exsiccet, humidis idcirco defluxionibus articulo: um, cutisque affectionibus idoneum, ventriculo humecto ac nauseabundo opitulari, hydropisum, laxosq; tumores id genus extenuare. Gal. de simpl. facul. l. 1. c. 7. Salsæ, nitrosæ, sulphurosæ, bituminosæq; omnes aqua inter cutem laborantibus perutiles. Ambrosius Pareus lib. 25. cap. 42. de med. facul. & compos. Aquæ calidæ morbis frigidis & humidis auxiliantur: membrorum inflationes hydropi, ictero, ab humoris crassi lenti & frigidi obstructione superuenientes tollunt &c. Vitales cutis defœdationibus, herpetibus, elephantiæsi, lepræ. Vitandæ tamen sunt naturis biliosis & feruido hepate præditis: Nam cachexiam & hydropem icore assato inueherent. Fallopius de thermis capite 17. de balneo Aponensi: Facit ad leucophlegmatiam, nec non ad hydropem particularem ventris, si præcipue æger utatur huius aquæ vaporibus, id est stufis. Andernacus: Omnis aquæ inter cutem species quamuis balnearum aqua in primis discutiatur: tamen etiam luto ventri obducto. Item Aquæ Vicebadensis calidæ admodum potus ad aquam inter cutem ex frigida & humida materia contracta conuenit. Idem, Aquæ Ferinæ Vvildbad paulo magis quam temperatè calidæ sulphure, sale, & lumine imbutæ. Potæ quidem icoris & lienis obstructiones in aqua inter cutem & morbo regio aperiunt. Idem, Aquæ Cellenses tepidiuscule malobabitui & aquæ inter cutem subueniunt potæ. Idem, Aquæ Vvembdingenses manufactæ calidæ humores, & aquam inter cutem discutiunt. Idem Aquæ medicatæ in Zuckenthal sulphuris, aluminis, nitri & salis participes hydropicis, flatuosis tumoribus, anhelatoribus, vteris frigidis & alio ipsorum fluori, lassis & scabiosis in balneis conferunt. Idem, Aquæ calida domus nouæ in Italia ex alumine & sale copioso, calcis & cineris modicè participes, aquæ inter cutem ex frigida intemperie contractæ potu vitales. Idem, aquæ Asinellæ in Italia ex ære constant, sulphuris participes: hydropicis, obstructionibus viscerum & vteri collectionibus potu vitales. Ioban. Gæb. ait aquarum aluminosarum Sancti Iobis usum consumere humiditates facientes hydropem, si hydrops non sit inueteratus & confirmatus. Item postea, potu & crebro balneo optimas esse ad tumentem ventrem sue hydropem, icterum & spleneticos affectus: id scio inquit, non tantum auditu, sed etiam experientiâ. Rulandus, Hydropicos sanos faciunt aquæ nitrosæ, salsæ, maximè autem Vvendingenses, Vveringenses, Vvolckstein. Vvallsferbad, Vveisbaden, Sultzberg, Annebergenses, Awwenses, Anstegast, Aquisgranenses, Dalsingenses, Leucenses, Badenses Hercyniæ, Austriæ, Goppingenses, Tepliciæ, Abecenses, Vvillacenses, Vberlingenses, Brugenses, Piperinæ, Syluestres, Cellenses, Zuckenthal, Belleribal, Heylborn, & reliquæ aquæ atque thermæ calidi & siccî temperamentî. Item ad tympanitem commendantur aquæ Bertringenses, Castein. Iac Theod

Aq. Aponens.
fes.

Aq. vic eba
denfes.

Cellenses.
vending.

Aq. in Zuckenthal.
Aq. domus
nouæ.

Asinellæ.

Catal. bal.
ad hydropem

Bollenfium
administra-
tio in hy-
drope.

dicit aquas acidas in in Langenschwabach tollere cachexiam, cōsumere hydro-
pem & potissimum Asciten: adeoq; & ab hydrope praeseruare. Ex eodem demō-
stratum aquas quae spiritus sulphuris habent vtilis esse hydropicis. Cum autem
admirabilis fons eos etiam habere videatur & praeterea aliorum metallicorum
ad hydrope facientium, non dubitarem asserere vtilem esse etiam admirabilem
fontē modō hydrops nō sit deploratus, & consilio adsit peritus medicus, qui prius
hydropicos praeparet ad balneum, impediat a nimio potu, caueat ne hepar nimium
incalcescat, procuret fluidā aluum, moueat vrinas & sudores alternatim, potissis-
imum per vaporarium a nobis institutum, & nominatim in leucopblegmata.
Aridet quoque nobis medicamentū Tabernemontani, potissimum si hydrops
sit Ascites, de quo sic scribit lib. 2. cap. 39. Medicamentum ex aqua sulphuris ad-
uersus hydropem. Accipe tres manipulos seminis latbyridis, salis m. 1. Coniunde
simul & cum aqua sulphurea fac pulterem, quae extensa supra pannum applica-
cetur tumenti ventri, manifestē videbis aquositate consumptum iri cum di-
minutione tumoris. Eodem modo in balneo admirabili paratur medicamentum
cum latbyride, sale, addito lapidis scissilis & pyritae tenuissimē triti m. 1. β. ab-
domini applicetur post euaporationem & tamdiu permittatur donec sicceatur
totaque nocte maneat donec sequenti die lauacrum, in quo non nimium diu
haereat, abluat. Possumus etiam arenationem artificialem instituere.

Arenatio.

Vaporatio.

In vaporario crebris foraminibus pertusi alvei caldarium vaporibus ex-
cipiendis superponentur: pulcre lapidis scissilis, cuius quantitas maxis-
ma esse debet, pyritae, gagatae interiecto panno lineo aut canabino densi-
sore (ne puluis per foraminicula excidat) replebuntur. In his voluta-
bit aeger, aut partem tumentem detinebit. Vaporationes cum videam apa-
probari in hydrope & leucopblegmata, quae eius species in Fallopio de thes-
uris cap. 15. Si quis igitur eā suae hydrope anasarca laboret & velit vti aquā
medicata admirabilis fontis, suadeo cum Montagnana tract. de balneis
Patauinis, vt potius recipiat vaporem aquae in hypocausto quā balneet:
Idem suadeo agendum in tympanite. Addit Montagnana magis iuuari la-
borantes tympanite decubitus super saxa vel lateres aquā balnei calefactos:
Se vidisse ex vapore maximum iuuamentum, vt vtar eius verbis, in praes-
dictis morbis & in duritiis neruorum, & ad sedationem dolorum a ma-
teria frigida & flatibus procreatorum. Suaserim ergo vt vis aquae no-
strae augeatur iniecto lapide scissili candente qui facillē excitabit vapores ex-
tenuantes, sicantes, & excalescentes. Potum acidularum interdum vti-
lem aduertit & nominatim anno militesimo quingentesimo nonagesimo sex-
to Grisbachianarum cuiusdam insigni viro magna cachexia & hydropis prin-
cipio laboranti. Alter autem aeger egregius vir praeterito anno earundem vs-
su in hydropem incidit, qui tamen Deo ita fauente, varijs remedijs longo-
tempore administratis curatus est. Qui sibi timebit ab hydrope non bibat
aquas nostras nec acidulas sine consilio: & inter alia hoc diligenter obseruet.

Potus aci-
dularū an-
ceps euen-
tus, noxius
magis quā
vtilis.

vt consideret an aqua rejciatur pro ratione ebibitæ, per aluum, vel vrinas vel sudores: quibus euacuationibus non succedentibus, earum vsus non carebit periculo.

Ad lumborum, renum & vesicæ morbos.

C A P. LII.

Renum verò affectus, viscerum, & maxime hepatis, cui videtur ministerio subesse, rationem in Balneis consequuntur, ac vesicæ renum. Vexantur autem renes calidæ intemperici affectu vt plurimum, tum quia primarij, lxtiq; venarum, & arteriarum caudices eò trāsēunt, tum quia renū ipsorum substantia laxa pinguitudine admodum inflamabili quæ ex sanguinis ibi serofitate luxuriat, participat. Vnde ex leui quacunq; causa, vel exercitio immodico, vel percussione, vel ponderis leuatione, vel cibarijs calidis, vel etiam venere, incansescere solent, & inde lapides in materia ibidem cruda, & crassa gignuntur, insbecillitates in tenui humido, inuoluntariæ pollutiones, fluores albi, diabetica passio, inflammationes, vlcera, morbi immedicabiles. Primæ curæ ergo debet esse calida intemperies, cui per easdem balneas super cætera rei medicamentariæ remedia, occurrendum. Purgantes scilicet subtilis, & mediocriter calidæ essentia, aperientes, digerentes, vt nitrata, atq; æneæ, vel non indecores, si ad robur conferendum ferro quadatenus participent. Quæ scilicet & detergunt simul viscera, & confortant. Quæ sanè virtute ad eos etiam qui sanguinem mingunt, siue ipsa debilitas renum in causa sit, siue laxitas vasorum, siue humorum tenuitas, hæiure balnei ebibitæ aquæ mirificè probātur: Ficuncella, Grotta, Figurum, Villa, Plaga, Iuncaria, Gibberosum, Porretana, Albula, Aponus priuata virtute, & in externis permulta. Quæ & arenulas, calculumq; tam è vesica, quam renibus conterere, ac extrudere pollicentur, & vrinas prouocare. Nec est dubitandum, quomodo possint medicatæ aquæ arenulas extrudere, aut frangere lapidem, cū ex aduerso pleræq; ex dictis aquæ præsertim ferratæ, & aluminosæ, manifestè lapidescant ipsæ, qua transeunt. Nam in omni ferè medicina vsu, satis quisque deberet contentus esse experientiâ, qua scilicet liquidò patet hanc aquam ebibitam facere ad lapidum vitia, quicquid exterius moliatur contrarium, præsertim quia ratio diuersitatis huius est in promptu: Nam vnus rei non est eadem dispositio intra, & extra adhibita, in corpore humano, & in alijs rebus. Nam ex summi Philosophi decretis, non fit quodlibet ex quolibet: Sed determinatum ex determinato. Aqua hæc super terram lapidem gignit, lapidem ebibita homini detergit, extenuatq; euidenter lapidem, & ducit arenulas: Tales manifestè effectus cõtrarij videmus in Albulis. Quin Anienis fluminis, quacunq; pertingit lapideam facit terram, & ligna, & cortices: & tamen Tybure toto fere anno turbida bibitur, & rarissimè tamen lapidum vitia sentiunt, nec arenulas. Porro eiusdem facultatis, ad vrinas promouendas, & ad calculos sunt Porretas

Intemp. cal. & eam frequentia.

Ad sanguinis mictū.

Ad calculos & arenulas.

Quomodo aquæ extrinsecus lapidescentes lapidem frangant bibitæ digestio.

ue, Villa Lucæ, Paganelli balneum sub Viterbio, Tritoli, & Tritolæ pari nominis virtute Putcolis. Petræ ibidem dictæ aquæ, Sancti Georgij insignibus ad Baias, Furnelli, & Succellaria, quos fontes laudat ad hoc Plinius in *Ænasia*, aquæ ad Tungrim in Gallia, quæ hisce affectibus antiquissimæ laudis sunt. Fiderij item fontes in Rhetia, Cellenses aquæ in Heluetijs, Fabarienses, Ferrinæ, plures alie. Acidæ subinde aquæ, quarum in renibus vesicæque, & meatibus vrinæ expurgandis prima est prerogatiua, qualis in Stadiano Dimidia, in Venafrano Acidula, ad Theanum Sidicinum Plinio, ad tres fontes extra urbem porta Tergemina, aqua Anticoli in Campania, Acidula in Bergomensis, acidæ ad Göppingam, ad Rotenburgum, & alie in Germania, quæ omnes & in potibus priuatis bibuntur. Balnearum enim Solia aut disponunt, quemadmodum mollia quædam & bituminosa, aut dolori leniendo ministrantur, qualia priuatim ex temperatis aquis, vel hydrelæo, vel oleo balneæ, & emollientia eius generis alia, quemadmodum & ex Iudaico lapide per artem medicata aqua, quæ calculis à tota essentia facit in potibus. Eadem omnes aquæ, ac similes vrinæ acritatem ardoremque, & inde natam stranguriam, vel mingendi impatientiam sanant præter cæteras medicatas, inflammationes arcet, vlcera abstergunt, curantque, in quo maximè Albulas in Latio celebravit Aëtius ex Archigene, & nos Porretanas, Viterbienses, Lucanas, Cassianenses, in Tuscia, vt insigniores adducã. Ad quos omnes affectus, Vesicatorias dictas in Tuscia, ob vesicæ proprietatem celebrat Scribonius Largus. Eadem inuoluntariam siccant seminis effluentiam, nocturnas pollutiones, improuisam per somnum emissionem, diabeticum fluxum, & sitim exinde natã inextinguibile, Maximè vero laudatur, in potibus medicatis expurgando, pro ferri qualicumque impressione, vim quoque insignè obtinent roborandi, deinde ænæ deinde aluminatæ, deinde nitratæ, postremò salis, & quæ extrinsecus balneæ utriusque, profunt, ex ferro itè admistæ, vel piũbo, vel alia minera, quæ actiuus sunt qualitatibus temperata. Nam obstructis aperientis, tum in renibus, tum in vesicâ, ac frigidis earundem intemperantijs corrigendis, satis ex predictis balneæ eligi possunt, Baccius. In Baianis Gibberosi aqua potabilis quidem, ac super aliam, quancunque in renibus inuandis, efficacissima perhibetur, meatus vrinariæ apperrens, abstergens, firmans, arenulas mucosæque in his locis hærentes extrudens, fluores muliebres ex locorum imbecillitate mirificè sistens. Idem, Nitrosa Sancti Georgij nuncupata aqua lapidem frangit. Idè, Paganelli balnei aquæ secundæ in Viterbiensibus laudis: sanè quæ à Grotta celeberrimæ aquæ tum naturam tum virtutes amulatur ex niri natura limpide, iucundæ, & potulentæ cum virtute soluendi ac prouocandi vrinam. Tritolæ sub Viterbio aquæ arenulæ, calculisque extrudendis comprobatæ. Fallopius de thermis cap. 11. Aqua thermarum pota iuuat renes & vesicã quia per has partes transit: Vnde Archigenes exhibebat medicatas aquas in affectibus vesicæ, & Scribonius & Marcellus Vesicularias dictas quia facerent ad affectus vesicæ. Idem: In Regiensis ditione apud Castellum Brundusum est fons aquæ medicatæ frigidæ, cuius aqua pulcherrima, habet nescio quæ

Ardori vrinæ.

Inflammationibus.

Vlcerebus.

Censura aquarum ad vlcera & rene morbos.

saporem salsum, sed illum minimum vix que perceptibilem, ea aqua bobus gratissima. Anno 1488 à Christo Salvatore nostro nato cepit ineunte æstate inter boues grassari talis epidemia, vt omnes mingerent sanguinem, & omnes illi boues qui bibissent vel biberent dictam aquam sanabantur: aliorum autem locorum boues, quibus non erat data facultas bibendi, moriebantur: Quod vbi obseruatum, omnes finitimorum locorum pastores suos boues ad illam aquam duxerunt. Tandem res à bobus ad homines deuenit, & cum quidam paterentur circa vesicam, ceperunt analogiâ quadam argumentando in potum assumere, & aliqui excreuere arenulas, aliqui lapillos, aliqui sanient, & sanati sunt: Quæ res demum deuenit ad medicorum aures, qui aquæ illius vsus pro affectibus virgæ & vesicæ comprobarunt, & hæcenus illius vsus ad talem affectum viget. Idem cap. 17. de balneo Aponensi: In potu aqua hæc uouat renes & vesicam, cum repleti sunt renes arenulis vel materia pituitosa multa, vel si adsit vlcus, modò absit inflammatio. Similiter vlcerebus vesicæ prodest, maxime si non possunt retinere lotium, ita vt die noctuq; & semper mingant, propter resolutionem musculi vesicæ: In hoc affectu nihil est præstantius quàm vsus istius aquæ tum in potu tum per infusionem, quia aqua ista exsiccât, digerit, calefacit & roborat partes. Alio modo nascitur, in nephritide & vrinæ difficultate solent etiam quedam condita & pulueres exhiberi post balneum, vel aquæ potionem, nempe El. Iustinianum aut Lithontribum dictum, vel medicamentum quod recipit: Nucleorum persicorum, ceraforum sing. ʒ. ij. Dauci, Seseleos montani sing. ʒ. vj. Sem. feniculi, anisi, Glycyrrhizæ sing. semunciam, Artemisie ʒ. i. Zacchari modicum. In puluerem redacta mixtaque cochlearis instar ex vino albo tenui vel aqua naturali (forte minerali) si huic malo conuenit, assumi debent. Aliquando Zulapia quedam vel decocta que renes & vesicam affectam respiciunt, leniterq; vrinam mouent, quæ lia optimè fieri possunt ex Benedicta siue Garyophyllata, Aquilegio spinoso, Carduo benedicto & similibus: vel ex aquis aquilegij spinosæ, adiantibi vrisque sesunciam, olei ex granis juniperi guttis tribus. Idem: Aquæ ferina potæ renum & vesicæ calculos expellunt, vrinam mouent, ventriculum & intestina confirmant, colicos dolentes sanant, appetentiam cibi mouent: In balneis etiam præ cæteris calculos eiciunt quod sepe vidimus cum in alijs tum in muliere quadam prouectæ ætatis, quæ lapidem oui columbini instar insidens aquæ, ad extremam vsque vesicæ ceruicem excernebat, cui ille adeo impactus erat vt sine auxilio chirurgi exire non posset. Eodem tempore etiam concionator quidam pituitæ quandam materiam adeo viscosam & longam, vt intestinum quoddam videretur, per vesicæ canalem reddebat. Idem, Vvëdingesæ aquæ manufactæ calidæ sulphure, alumine & nitro constantes, valent ad renum & vesicæ calculos: adeo vt quidam à chirurgo malè curatus illius vsu quadraginta calculos reddiderit: vrinam non retinentes sanant. Idem: Aquæ à terra dictæ vrbis veteris aluminosæ & ferreæ, purgant renes. Idem, Aquæ Carpenfes in Italia frigida, odoris fere nullius, non adeo grati saporis, aluminosæ & modici sulphuris, salique participes renum &

Boues mingentes sanguinem.

Aq. Aponens.

Vlcera vesicæ.

Aq. Ferina.

Vvëding.

Terrestres.

Carpenfes.

- vesicæ exulcerationi conseruunt & alia vlcera conglutinant. Idem: *Aque in Apulia à Petra dictæ* quod petreæ calculos conterant expellantque. Idem: *Sons Vvaldsborn* valet ad calculam insigniter & ad vesicæ status, nec non ad vteri strangulatum, & eius prolapsum. Idem, *Aque medicatæ iuxta Vberkingen plumbore, & sulphure, frigide erumpunt*, ad vesicæ & renum vitia calculosque vtilis in balneis. *Vvalterus Riuus in speculo sanitatis* dicit esse balneum calidum in Geberuville. *Alfaria Gebersweiler* constans alumine, nitro & ferro potu frangens calculû renum & vesicæ. Si vera dicit, nõ dubitarim asserere e admirabilem fontem idem præstare posse ob mixtionem metallorum quæ in nostro cognita est, in illo ignota. *Reiznerus Solinander de eodem*: In *Alfaria* inquit, non procul à Geberswiler, sunt aquæ calidæ quibus hæctenus nullû sulphur ascripserunt, nec euidenti argumento assignare possunt. Eisdem postea sunt aluminosæ, nitrosæ & ferratæ. Io. Gob. scribit aquas aluminosas *S. lobi* vtilis esse in potu & balneo ad renû & vesicæ calculos, ad dysuriã, stranguriã, vrinã purulentã & sanguinolentã, modò non adsint calidi tumores. Ego præferrem admirabilis nostri fontis aquas, quia non ita astringunt. *Rulãd. Contra spinæ dolores* valent *Carolinæ, Elbogana Bohemica sulphuris & aluminis* participes, *Löffinge oppido Fürstenbergensi* aquæ frigide sale, nitro, & alumine constantes, *Bertringenses*. Idem: *Contra lumborû morbos* præstant aquæ sulphuræ & harum species. *Nepriticis* vtilis sunt *cupreæ, dulces, Leucenses, Auwenses, Luterbach, Episcopi Argentinenfis balneû sulphureû, Carolinæ, Kefwasser, Syluest. Vvolckenstein in Mistria* imbutæ aquæ permulto alumine, pauçillo pyrite, atq; bitumine. Itẽ, *Contra renû morbos & dolores* inuãt aquæ *areæ, falsæ, Badenenses Helueticæ, Herciniæ, Plumbariæ, Bellertthal, acidula in valle Bellethal* ex ferro, calcantio, & sulphure pauco profluens, *Anieberg. Vveringenses, sulphuratæ, bituminosæ & falsæ aquæ. Renû chron. mala Piperinæ* sanant. *Renes refrigeratos Bertringenses. Renû exulcerationẽ Carolinæ, Renum inflammationẽ & calidã* intemperie *Cellenses, Embs, Kissing, acidæ infectæ sale multo, alumine ac calcantio: acidulæ aliæ. Renû arenã & calculû tollunt Syluestres, Badweiler, Ribbacenses, Brintzbach, Castein, Embs, Brigenenses, Kefwasser, Sultzberg, Schweiningen balneum* particeps sulphuris atque aluminis, *Vvalterus weil, Fideris*. Idem, *Calculum vesicæ & renum* rumpunt, dissipant, educunt aquæ sulphuratæ, aluminatæ, auriferæ, falsæ. In specie *Aquisgranenses, Annæbergenses, Badenenses Helueticæ, Castein, Dalsingenses, Kefwasser, Luterbad, Vveringenses, Vvolckenstein, Zellerbad, Vvildbad, Erekauenses, Egentina, Badweiler, Fideris, Brintzbach, Piperinæ, Marggraffbad, Leuckerbach, Schweiningenses, Embenses, Hubenses, Vberlingenses, Vvaldsborn, acidulæ in Leuningen, Birckfeld, aquæ in Mendich, Niederlonstein, Sauenthal, Kissingen, Carolinæ, Vvendingenses, aquæ ad Aegrã, Kronenberg, Sultzbrun. Stranguriam* auferunt *Dalsingenses, Teplica, Annæbergenses, Vvendingenses, Vvertingenses*. Idem: *Vrinæ difficultatem, ardorem & suppressionem tollunt, vrinam, prouocant, & corporis viscera per eam purgãt, aquæ Badenenses Helueticæ, Herciniæ, Cellenses, Hubbad,*

Vberlingen, Vvendingenses, Vvisbad, Aegane, dunenberg, antegast, Vvesterbad, Sylvestres, Heylbrun, Balneum aquæ dulcis calidæ. Vrinam non retinentibus conferunt fennatæ wendingenses, Bertringenses. Idem eodem lib. de balneis præscribit inessum ad arenam renumq; calculos. R. Raparum num. v. Nasturtij aquæ Incessus. quatic, Polygoni anam. iij. Incisa lineo sacco indantur ac incoquantur aque quantum satis est inessum: utatur ager tempore paroxysmi & ubi inges vrget dolor. Hæcille. Nō displicet augeri vires aquæ admirabilis incoctis herbis: verū malim meliloto vel chamam. vel aliqua plantā vrinā mouente vti quā dubio polygono Polygonæ refrigeratæ & astringente: de quo ait Gal l. s. simpl. Refert Diosc. quod & vrinā prouocet exhibitū stitilicidiorū seu straguriorū affectis, nō tamē affectū ritē discriminat, in quo ipsū dari expediat. Ad vesicæ calculum & stranguriam præscribit inessum frequentem vsū ex Raphanis x. incoctis in aqua. Ego si calculus sit magnus in vesica, existimo potius nocere quā prodesse. lac. Theod. dicit aquas Raphanus. acidas in Langenschwaibach vtilis esse in omnibus morbis renum & vesicæ, Langensch. pellere arcuas, impedire calculum, expertum esse & singulare remedium ad dolores lomborum & renum à calidā renum intemperie, vnde corporis extenuatio: repurgare renes, vteretres, & vesicam exulceratos & purulentos, non autem curare. Pantaleō c. 18. scribit, aquas thermarum Tigurinarum facere ad Nephriticōs, & lomborum ac vesicæ dolores, aperire obstructions renum, materiā viscidam pellere ex qua fiunt arenule, ac extenuare incrassatam, vt in seipso est expertus, vt qui ante balnei vsū cogere tur rectus scribere propter dolorem dorsi, postea verō potuerit sedendo scribere, donec materia hæc mala iterum coaceruata. Dort. Renes ob validam attractoriam vim, viciniam venæ cæcæ descendētis sanguine turgide spiritū copioso plena, nihilq; dissipant densam substantiam, situm declinē, tantū pinguedinis in ambitu copiā acervant, vt viam seroso sanguini supra, vrinæ infra præcludat. Hæc pinguitudinis copia dissipatur, pabulo cedit & ortu prohibetur, frequēte iteratione vacuātis huius aquæ & cōtinuo vsu stillatitij huius liquoris in mēsa sorpti. Clyst. ex egelido hoc latice cōueniūt crebro vsurpati. Ulcera sordida in renibus ex sanguine extra vasa fuso & in renibus morā irabente: itē ex colluuiē putrētis humoris ad renes viā affectātis: deniq; ex calculo fundere fundente eū substantiā renū vltra medicatæ aquæ Beliluc. vsū prædictam de pinguedine renum balneo & fotu eius, litu cæni indigent modō à fotu & litu dulcis aquæ calidum balneum ingrediatur zeger. Calculus in renibus potū aquæ desiderat largū (cui tam hic quā in renū vlceribus puluis herniarie miscendus) Balneū aquæ dulcis tepidū post ingrediatur: demū balneū thermarū. Puris mictio ob renum vesicæq; vlcus, detergi intus & foris debet iuxta methodum in renum & vesicæ affectibus curandis præscriptam. In vesica abolita sumptio mictiendi, putia Ischuria, vel imminuta dysuria ob viscidam, lentam, pituitosam materiam, sanguinis grumos, calculum, œdemata, crassum pus: Hi affectus clystere gaudent ante cœnam. Postridie copiosa his competit aquæ Beliluc potatio. Tribus diebus sequentibus assumatur parciore aqua ei addēdo milij solis, berniarie, alismatis, pulueris cicadaryū singulorū modicū. His elapsis diebus dosin grā.

Polygonæ.

Raphanus.

Langensch.

Belilu. vsus in nimia renū pinguedine.

Vlceribus renum.

Calculo.

Purulentæ mictioni.

Ischuriz & dysuria.

Bollensium
vſus in affe
ctib. renū.

Præpoſte-
rus diureti-
corū vſus.

Terebinth.

dem aquæ rebibat qua depletur. Iſthæc iterentur per tres ſeptimanas. Pubes & Peritonæū interim crāſſamētō oblinantur quotidie addito oleo anethino, rutaceo & ſcorpionū. In veſicam tum aqua thermarum per ſyringa injiciatur. Iſ qui vo- lent vti aquis fontis admirabilis in affectibus renum qualibuſcunque, ſua deo vō ex conſilio medici præparent corpus & præhumeſcent potu aquæ admirabilis manē aſſumpto per tres dies quatuorū: Deinde purgentur trochiſco Axungie Lunæ ſecundæ vel alio cathartico conuenienti pro ratione morbi ætatis, alia um- que circumſtantiarum. Qui autem vtuntur diureticis in morbis renum, quod multis valde commune, non repugato corpore, ſe perdunt & in totum corrumpunt adeoque & arenis calculiſque gignendis cauſam præbent: idem facientes quod figuli, qui caleſciant formaces & limum inferunt ad coquendos lateres. Diuretica pleraque & que Lithontriba dicuntur ſunt calida, caleſciant hepar ac renes eodemque deducunt excrementa. Nihil enim aſſumptum per os aut per inteſtina poteſt peruenire ad renes & veſicam, quin prius in venas meſaraicas & venam portam in tenuiſſimas fibras trabatur ad hepar, & deinde diſtribua- tur per minimas venas in hepatis parenchyma ſubſtantiam, vnde iterum aſ- ſumitur per ramulos capillares venæ cauæ, inde per emulgentes attractum diſtris- buatur per venuſulas in renes, & per tenues portiones tunicæ internæ vtretes cō- ſtituentis, tandem per eos deſcendat in veſicam. Cū tam longinqua ſit via ad renes, eorum que aſſumuntur aut injiciuntur, ſit ſatis veriſimile quanto cum periculo pseudo medici, pseudo chymici, Chryſopæi, artifices auri potabilis, ſecre- torum occultorum ſycophantæ, miſanthropi, entuſiaſtæ, agitæ, imperitæ mu- liercula ad frangendos calculos & renum & veſicæ, incerti etiam an adſint, ves- bementia remedia exhibeant, ventriculū & hepar corrumpentia: à quibus ca- uebunt omnes prudentes viri & qui valetudinis ſuæ rationem habēt. Illud mihi conſideratione dignum videtur quomodo certa experiētiā & ratione poſſit cō- probari, lapides Iudaicos, oculos cancri & ſimilia terreſtria non hæere in inte- ſtinis & per aluum reijci: ſed renes per tot ambages penetrare & in renibus ac veſica lapides, quos exemptos vix mallei valido vibratu frangas, comminuerē. Idem etiam dixerim de omnibus lithontribis, que ſi injicias in ipſam veſicam in qua conſtet per Catheterem ad eſſe lapidem, id ſine profectu feceris: quanto mi- nūs ſperandum auxiliij vbi in renibus inſarctus conſtiterit? Lithontriba vera, v- tilia, & rationi conſentanea ſunt que qualitate manifeſtā aſſumpta, iniecta, & applicata, vel occultā tenuioribus ſuis partibus, vrinam mouent, abſtergunt, ex- tenuant, & diſſecant viſcoſos humores, iungentes lapillamenta & arenas: vel etiam lubricitatem quandam introducunt, dilatant, relaxant partes, inflamma- tiones ſedant. Quo ſit vt poſt ſufficientem euacuationem non verear præferre auro potabili, tincturis & ſimilibus aquas admirabilis fontis potu copioſo, bal- neo, enematis, ſotu, lutatione in vlceribus veſicæ. Terebinthina in enematis bus multum mihi commendatus, ſi adminiſtratur eo modo quo docui in hiſto- rijs. Porrō etiam aquas & noſtras & acidulas vicinas (quas maximi facio in af- feſtibus

fectibus renum calidis) illis aquis que petrificandi vim habent pratulerim. Imò verò saxificis illis non lubenter vterer. Scribit Gesnerus de figuris lapidum. Sunt qui ex aquis tofos & lapides gignentibus bronchocelas excitari putent. An verò renum quoque & vesicæ, aliq̄ in animalibus lapides crebro earum potu coire possint considerandum. Hæc ille. Vrina si non retineatur, probarim balneum & postea lutum ex pyrite, bitumine & lapide scissili & argilla vel bolo Teccensi, addito etiam alumine adhibitum pubi & perineo in exitu balnei, in vaporario vel ad ignem resiccandum.

Ad pudendorum vitia. CAP. LIII.

Pudendorum autem vitij Mineralis aquæ, & præsertim metallicæ valde conueniunt. Sunt enim hæc naturaliter sicca, ac siccis ex æquo medicamentis hæc loca indigent. Ea autem quoniam maiore ex parte hodie Luis Venereæ Joboles sunt, vt inflammationes, prurigines, rimæ, verrucæ, apostemata, vlcera: habenda in primis eius contagionis ratio est, quemadmodum Cap. de Luis Venereæ habetur. Summa hæc est, quod dummodo affectus non sit in principio, neque in statu, & præmissa sit diligenter totius corporis purgatio, naturalia id genus balnea, que sicca sint & adstringentia, foris tunc possint ministrari. Vt ferratæ aquæ, quale Auinionis balneum, Regina & Villa: & aneæ, quales ad Viterbium, & plumbeæ, vt in Lotharingiæ montanis: & ex minio in finibus terræ Hispaniæ: & aluminosæ, vt albule & Porretanæ & falsæ tepentes. Omnem verò calidam pudendorum intemperiem, omnemque humorum acrimoniã eò adfluentium excernunt obtunduntque bibitæ aquæ que purgant, vt nitrata leuissimè ad Baias, ad Puteolos, ad Ariminum, ad Tungrim, in Alsatia: præsentaneæ verò magis ex ferro quædam, vt Ficuncella in primis, ac ex alumine Porretanæ atque his similes. Abluendis verò solidandisque eorundem vlcibus lacuacra eadem benè faciunt, & falsæ, & aluminatæ, & ferreæ, & Fabarienses ex auro, & Plumbeæ Lotharingiæ, & Leucenses, & Albule: nec minus ex cinere lixiuium, & ex calce aqua, & ex brassica fomentum, hydrelæumque. Eadem ad pudendi virilis, que serpunt, vlcuscula, ex minio præsertim naturalia, plumbo, & cadmia: vel arte parata ex his collyria, que putrefactionem cohibent purificantque, ex edens virus absumendo sine dolore. Nec minus mulierculis vtilia, vuluæ id genus pruriginem cruciatumque sentientibus. Verruculas autem, que in pudendis vtroque sexu enatæ thymi florem representant, scabras & subruentes, acrioribus aquis & eo, quod in imis earum alueis residere solet smegmate diu imposto amputare: ex edereque tentandum: quales falsæ, & marinæ ex his que passim habentur, & spuma maris præcipuè, & nitrata, que vbi sincere nascuntur, vt in Ægypto, calcamenta consumunt: atramentata, quales in Poalaterrano, & ater Auernus in Campania: chalcitide, sorye, vel misye dilutæ, quales in Cypro Insula ad aerarias aquas virides, & virides apud Neusolam in Dacia. Plumbeæ similiter erodunt, & aureæ, ex thrysocolle præsertim auro cons

Luis Venereæ.

Calida in temp. & affluxu.

Vlcusculis:

Pruriginis vuluæ.

Verrucis.

nascentis impressione, vt in Lotharingis, & in Rhetijs: ac acerrime alia, vt ex argento viuo vel auripigmento Stygiana in Arcadia, & de facile parabilibus ex antimonio parata, vel ex calce, vel cinere. Rimas autem, quae vt plurimum, circa muliebria, aut circa sedem grassantur, rescidunt abstergendi consolidandique vi praedita & emplastica virtute, vt ex ferro, qualis in Frioli ad M. Falconem, & plumbea eadem, & ex alumine in Latio, eademque ex Antimonio parata, vel calce, nec non palestritarum ceromata apud thermas veterum erasa, Haec Baccius: Quibus subiungimus sequentia ex Dortomano, Caruncula in meatu vrinario, ob lentum crassumque sanguinem vel humorem non naturalem, si etiamnum in fieri est, frequenti iniectione aquae Belilucanae post *ἄρρωγῶν* & potus satietatem praeservatur & curatur. Rulandus: Virgae exulcerationem curant atque Bertringeses Treuerensium tepida alumine, ferro, ac modico sulphure imbuta, Aquisgranense, Fideris. Haec ille. Ad vlcera proderit iniectio ex aqua admirabilis fontis, quae si non exsiccat sufficienter, maceretur in ea lapis scissilis & pyrites tritus: Nolim tamen inijci aquam cum puluere: non dubito balneum & fotum, nec non potum vtilem.

Ad testiculorum & scroti morbos. CAP. LIIII.

Intemperies.

Nec secus calida Testiculorum, & Scroti intemperies quam quae in renibus percuranda, per ebibitas scilicet purgatorias aquas plus minus roborantes. Nam quae adducta in illas partes materiae copia, insignem tumorem conflant, per initia digerentibus forinsecus balneis excutiantur, Sulphureosis temperatis, aut calidioribus, bituminosis, salsis tepidis, & ex iisdem lutamentis: quae omnia in fine ad reliquias, quae indurari ibi solent, commodius probantur. Apertis vero ac ruptis epotae quidem medicatae aquae conferunt, si valenter adstringentes, cum hoc etiam promissimè purgent, quales sunt variae, vt

Tumores.

Eucucella: nam quae leuiter & pigre mouent, & quae vehementi opus habent conatu, exercitioque, non vacant maiori sennae aperiunt & periculo, ac satius propterea hisce temperata simul ac styptica admodum lauacra consulendum. Quos vero audiui timidos balneis calidis in apertis, ac herunosis, Galeni auctoritate diffidentes, haud ea quidem aperiuntia, laxa ac mollia in Thermis vrbanis, ac naturalibus istis, ac adstringentibus distinguebat, quae primaria faciunt facultate, Sanctus Cassianus, Auinio, Maceratum, Villa, de Aquis, & Caldanae Pissarum, Sanctus Bartholomaeus sub Apono, Caldarianum, Lucense, Ferinum, Fasbariense, Porretanae, aquae albulae, & aut ferro, aut alumine, aut plumbo, aut quocumque eiusmodi astringente constipantes. Ad flatulentas autem hernias securius calidiora, ac discussoria magis baln. ministrari possunt, qualia sulphurata esse perhibentur Caroli 4. balnea in Bohemia, calida ad Budam, vbi & illutandi copia, Aponus, Asculum, Sanctae Crucis cognomento ad Baias, ad Puteolos, Viterbiensis, Stygiana, Senensia. Ad aquosas eadem & lutamenta Ad Sarcoticas vero, ac valde induratas mollia primum vaporaria, vel ex salsis fontibus, vel in consimilibus naturalibus in sessus, & assidua illutamenti appositio, in quo genere plura, ad alias durities narrauimus, Baccius lib. 3. cap. 1. Idem lib. 4. cap. 2.

Hydrocele
& Sarcocoele

Ad viam Aemiliam, prope Savinam & Cesenam extat balneum cognomento Sanctæ Mariæ, quod assiduo comiteatu, ac frequentia quotannis hominum ad balnea, in castellum eius cognomenti euasit. Aqua minere sulphurea, alumine, ferro, atque ære participans: quare ad tertium qualitatis gradum ad veteribus, Saonarola quoque teste, æstimatur. Facit ad frigiditas, atque humiditas ægrotudines, calfaciendo, ac digerendo, in cunctisq; citius quam Auinionis balneum, quod huic est valde simile, operatur. Ex communi verò fonte cum diuersa huc deducantur balnea, alia viris, alia mulieribus, alia alijs tepentiora, insignes ad vsu Ducciæ laudes obtinent, cerebri affectibus frigidis nec non articularum, ac iuncturarum vitia. Destillationibus, obstructis, resolutis, tremulisq; opitulantur, ventriculo, hepate, intestinis, vtero affectis. Hernias extuberantes, ædæata, ac inflata inbibent, & podagricos tumores præsertim laxos primo accessu dissoluunt, dolores qui eos sequi eos solent, leniendo. Pruritus, scabiei, omnibusq; intercutaneis vitijs medetur. Idem lib. 4. cap. 10. Frigida bibitur vsu balnei frequenter aqua in valle Carigia montanorum in Corsica, calidæ hepatis ac renum intemperantiæ, ventris obstructionibus atque hernijs admodum vtilis. Alie in valle S. Antonij frigidiæ persimiles. Kulaudus: Contra testiculorum inflationem & tumorem auxiliantur aqua Göpp. Sultzberg, Annæbergenses. Testium dolorem mitigant Kvolckensteinen, ex aquæ. Ioh. Göb. aquas aluminosas balnei S. Iohi adnotas cum pannis pudendis tumefactis ob nimiam humiditatem vtilis admodum & salubres esse scribit. Dort. Enteroccele & cætera herniarum species, à distendentibus, rumperentibus, velleatibus humoribus frigidis, humidis, flatibus crassis &c. ortæ, potum seu dosim aquæ Belilucanæ longo satis tempore efflagitant: Chysteres & balnea auersantur. Cœnum cui sanicula, herniarie, consolidæ, croci Martis puluis mixtus, affectæ parti diu multumq; imponendum. Puluis hic etiam potui seu dosi tum pariori misceatur. alternis diebus mane & hauriatur cum aqua. Hæc ille. Suadeo ad imitationem Montagnanæ vt qui laborant hydrocele, pneumatocele aut sarcocele, recipient vaporem aquæ balnei Bollensis in quam iniecti lapides scissiles cædentes: Foucant etiam aqua Bollensi cui adiectum sit sulphur viuū: vel ex Andern. Ramex flatuosus, aquosus & carnosus primum vapore calentis aquæ ad quartam horæ partem rectè foueatur: deinde luto obducatur cui decima pars sulphuris viuū in puluerem redacti sit adiecta. Nos possumus etiam addere puluerem lapidis scissilis, ac etiā aliquid aluminis. Inter historias nostras est cui in tumoribus pudendorum profuit aqua medicata Admirabilis. Ad bubonocelē, enterocelē, epiplocelē non sufficiunt nec potus nec balnea, nec fotus a quarum medicatarum siue nostrarum siue aliarum. Opus ligaturis affabrè præparatis, & emplastris: quo in genere vtilissima quoque erit bolus Teccensis.

Aq. S. Mariæ

Aq. Corsica
frigida.

Bollenfium
vapor.

Fotus.

Ad veneris impotentiam & augendum sperma. CAP. LV.

Penis piger, iacens, & arrigere se non valens ob intemperie frigidā (simplicem, aut cū materia pituitosa, crassa musculos aut neruum opplente) humidā cū materia semper: nā sine materia illa esse nequit, frigidam & humidā simul:

item ob obstructionem flatum spiritumque aditu præcludentem: *arrigitur potu aquæ Bellilucanæ non largo, balneo, fotu & cæni litu cum oleo de piperibus.* *Dortom.* *Baccius.* *Brigenfes aque in Valesis iucundæ ingredientibus sentiuatur: Mineram tradunt sulphuream calefaciendo, exsiccando, ac digerendo vitales. Vnde capitis & cerebri passionibus ex frigida intemperie ortæ, nervis, articulis, iuncturis, tumentijs quibuscunque tum laxis, tum statulentis opitulantur. Ulcera exsiccant consolidantque, & scabiei generibus medentur. Vfus in balneis & temperatis temporibus: alioqui magnis caloribus, & capite debiles, aut renibus non adeo iuuant. Nec minus qui febrem sustinent & ægrè coeunt. Item lib. 3. cap. 1. Venerem incitare traditur Tritolæ & lunariæ aqua bibita ad Puteolos: quæ & viros impotentes iuare possunt, eorû nomine sterilitatis ex eis causam amouere. Ad idem Aqua Viterby valet ebibita, aliæq; similes quæ renes mundando ac roborando vim quoque prolificam restituant. Rulandus de balne. elass. 5. Contra spermatis defectum afferunt remedium aquæ dulces calidæ. Item Accōmoda- Castelm, Göppingenses. Item: Venerem stimulant Piperinæ, Embrienses. Refrigera- ratis lumbis & partibus genitalibus vitiles futuras aquas admirabilis fontis nō dubito si adhibeantur. cum consilio medici per balneum moderatum & lutum ex lapide scissili. pyrite, & bitumine: proderunt etiam potæ ad repurgationem, si postea sequatur moderatus potus acidularum appetitum excitans & viscera roborans. Impotentia affinis Gonorrhœa, ad quam, si ex feruore renum proces- dat, inquit Fallopius, aquam Virginis quæ tepida purissima sal, edinem vix perceptibilem habens, in potu exhibemus. Rulandus: Gonorrhœam compescunt Annebergenses, Hubbad, Teplica. Iac. Theod. Fons acidus in Langenschoval- bach curat gonorrhœam & menstrua alba mulierum. Io. Geb. non immeritò laus dat suas aluminosas aquas S. Iobi in potu ad gonorrhœam. Nec improbo aquam fontis admirabilis in balneo, si moderatus eius sit vsus, ac lumbi & interfœ- mineum à balneo illinantur cum argilla cærulea, bolo Teccensi, & puluere lapidis scissilis tenuissimo (quibus poterit etiam addi aliquid aluminis) dissol- lutis omnibus cum pauca aqua admirabili: In potu malim assumi mediocrem- quantitatem aquarum acidarum. Si gonorrhœa eueniat quia semen aquosius, sudores conuenient à balneo.*

Ad vterinos morbos & sterilitatem. CAP. LVI.

Vteri intemperies prima frigiditas, humiditas: secunda densitas, crassities, lubricitas, Oedema, schirrus, siens vlcus quæ sterilitatis sæpè cause existunt. Suffocatio ab humoribus prauis, mensibus vel semine retento. *Beliluc.* Mensium suppressio ab intemperie frigida, obstructione. Fluor muliebris ex colluuiæ recrementorum totius corporis sese per vterum deplentium: aqua Belilucanæ potu largo, balneo frequenti, fotu, litu, iniiectione per metrenchyten sanatur. Peculiarè autem est strangulationi vteri balneo increbescere, pro quo vas por nidorosus thernarum vsurpandus per suffitum, Dortom. De vterinis morbis *Baccius*, An ad ipsum vterum transeant in potibus medicatæ aquæ, itaque:

faciant ad ipsius vitia, quidam dubitant: qui haud mirum in balneis non sunt admodum exercitati. Faciunt enim balnea ad vteri vitia, tum transitu ipso, latis scilicet venis ad vterum ab hepate, ac mesaraicis, & renibus; quæ loca penetrare ipsas balnei aquas ebibitas, nemo est qui dubitet, tum etiam ex accidente, siccatis scilicet renibus, hepate, ventriculo ac mesaraicis ipsis; deterisique exinde humiditatibus superfluis: cui rei attestatur experientia ipsa balnearum. In vniuersum facere ad mulierum atque vteri affectiones perhibentur peculiari virtute Porretanæ aquæ quocunque vsu, Casæ ex ferro, ac bitumine Viterbij, à Regina balneum nuncupatum ad Pisus, villa Lucae, & in clysterijs Badeniæ Heluetiorum. Insigne verò vitium inter omnes vteri affectus sterilitas est: quæ multas habet causas, vt est durities, quæ sæpe vterus ex natura, sapius verò affici solet ex accidente: intemperies calida aut sicca, lubricitas, fluor, mensum copia, nec minus suppressio: quæ omnes causæ particulari opus habent consideratione, ac balnei rationem postulant diuersam præsertim in sterilitate. Ad duritiem ergo, necessarium est cum emollientibus procedere atque humectantibus, & similiter ad siccam intemperiem, & calidam. Pctissimum verò has tres omnes sterilitatis causas habere solent quæ viragines sunt mulieres, caliditatem, siccitatem, & duritiem quampiam naturalem in vtero: quæ non possunt nisi longo vsu humectantium balnearum simul atque humectatione aliarum rerum ad victum pertinensium emendari. Qualia sunt ex aquis dulcibus balnea, aut arte, ac varijs matricibus rebus, prout ex vsu melius videbitur, comparata: in hisque longum assiduamque vsum esse oportebit. Post hæc recurrendum, ad balnea naturalia: illud certò scientes, ad spem sobolis non reperiri aliud remedij genus neque salubrius, neque experientia certius quàm balnea ipsa naturalia, si debite ac ex ratione ministrata sint. Vt sunt in causa proposita quædam, quæ parçè, exsiccant, ac magis emolliunt: quales sunt ad Baias aquæ, quæ vsu balnei bibuntur: & quædam quæ nitro participant: mediocis in summa temperamenti omnia, & quæ potius lesnièdi ac abstergendi obtinent facultatem quàm exsiccandi. Fallopius de thermis cap. 11. Potum aquarum thermarum maximo cum successu exhibent in affectibus vteri: verum dubito an aquæ potæ per se vterum iuuent nec ne. Iuuant quidem tollendo causam nempe excrementorum copiam in ventriculo vel intestinis, & cum laborat fluore alborum menstruorum, vel retentione mensum, vel cum sunt copiosiores, restringendo venas & roborando viscera. Verum si sit nimium humidus dubium mihi videtur, quomodo iuuari possit potu aquarum medicatarum, cum aquæ istæ non transeant per loca illa. Dico igitur non iuuare per se, sed per accidens, quia transeundo per intestina calefaciãt partes vtero vicinas. Non rectè agunt medici illi qui mulieribus sterilibus ob frigiditatem vteri exhibent vt concipiant, aquas thermarum in potu, cum potius aquæ i se sint in vterum injiciendæ, vel vtendum ipsis per iniectionem, vel per vapores: quoniam his modis exhibitæ plus prodesse, quàm in potu exhibitæ. Idem cap. 7. de balneo Aponensi: Confert ad vteri molliem fugandam quando scilicet vterus patitur

Sterilitatis
causæ.

Viragines
curlicites.

Ad conce-
pium nihil
certius bal-
naturalibus

frigidam & humidam intemperiem quæ conceptionem impediât. Vidi multas mulieres steriles concepisse post vsum Aponensis aquæ. Licet ea vti ad remouendam sterilitatem prouenientem à mollitie vteri vel in balneo vel vaporibus, vel etiam in potu. luet quoque vteri profluum tum rescindendo causam, id est remouendo intemperie ventriculi, tum etiam quia euacuat venas vteri, si præcipue potui huius aquæ adiungatur vapor, hoc est stussa. Idem cap. 3.

Baln. de Agnano.

Balncum de Agnano, cuius aqua summe frigida, continet succum marmoreum, facit ad laxationem vteri & ad impregnationem, si sterilitas ob eam laxationem. Vtuntur cum mulieres nequeunt retinere fatum iam conceptum ob vteri relaxationem à caliditate & humiditate nimia: & certè in hoc affectu est remedium præstantissimum ac multiplici experientia valde comprobatum. De hoc eodem balneo dicit Baccius: Tam intensæ esse frigiditatis vt aliquantisper intrantes rigore perierat. Esse verò apud mulieres in communi vsu steriles ac desperatæ sobolis aliquas fecundas reddere, multiplici experientia probat Vgolimus. Idem lib. 4. cap. 9. Oppidum Badæ in Helueticis decem circiter millia passuum à Tiguro eius regionis metropoli, medicatas habet aquas admodum calidas quas antiquissimi fuisse vsus Corn. Tacitus attestatur. Minera à prædominio sulphurea, deinde aluminosa vsus saluberrimi frigidis maxime atq; humidis naturis & passionibus vtilis, mulieribusq; speciali virtute quas fecundas reddunt. Extat autem ad hunc vsum in secessu balnei lapidis in medio concauus, in quo assolent steriles aliquantisper tenere pedes, hoc sibi ad fecunditatem facere persuasæ. Easdem Pataleon dicit c. 18. particulatim ad vteri affectus facere, mouere menstrua, fluorem album sistere, steriles fructiferas reddere si iungantur alia remedia quæ vterum repurgent & roborent: suo consilio steriles à 10. & 15. annis concepisse: roborare vterum frequenti partu debilitatum. Ego ipse etiam memini quasdam honestas mulieres per aliquot annos steriles ijs thermis fecundas redditas. Idem cap. 19. dicit:

Badenses.

Superstitio in Badenibus Helueticorum.

mulieribus dum menstrua fluunt nõ consultum balneare. Item cap. 21. superstitiosa opinio (de qua Baccius modò) meminit imponendi pedes in foramen vnde scaturit aqua ad procurandum conceptionem. Verum causam aliam esse proprietatem aquarum in exsiccanda & calefacienda matrice & potissimum eo loco vaporum, qui recipiuntur, ergò, vbi mora horæ vtilior quàm totius diei in balneo. Consulit vt mulieres vtero affectæ & steriles sæpius sedent in balneo à cacabo dicto Kesselbad, non frustra lauaturas: intellexisse ex multis honestis mulieribus & viris eius vtilitatè, si vsus sit non violentior & inordinatus. Andernacus:

Aponenses.

Aquæ medicatæ manu factæ calidæ quæ ex alumine, sulphure, & ære scaturiunt, sterilibus mulieribus fecunditatem restituiunt. Idem: Aquæ calidæ Aponensis salisæ, aluminosæ & modicè sulphureæ albū fluorè mulierum ex pituita sanant, fecunditatè pariunt. Idem: Aquæ in ditione Senensiu Caldina ferratæ & aluminosæ,

Caldina.

Viterbienses.

naturalia membra roborant & venerem promouent, lienem extenuant & sanguinem cohibent. Idem: Aquæ Viterbienses aluminosæ cū æris & ferri portione mulieribus ex intemperie frigida & humoris copia infecundis salubres potu, mitius in balneis. Rulandus, Matricis omnibus morbis subueniunt aquæ sulphureæ

rate & salsa. Item Plumbaria, Piperina, Fideris, Auwenses, Casteln, Lungbrü,
 Laubacenses, Sultzberg, Schwenningenses, Tieffbach, Vveringenses. Eandē pur-
 gant à pituita & malis humoribus, Cellenses, Teplica, Annabergenses, Heylborn,
 Embjenses, Marekgraffbad, & nitrosa, item Badenses Austriae, Abecen-
 ses, Villacenses, Auwenses, Brigenses. Tumores eius discutiunt & tollunt aquae
 Sulphuratae, Bassenheym, Abecenses, Auwenses, Badenweiler. Frigidā calfaciūt
 Leucenses, Zuckenthal, Sultzberg, Antegast, Fiehen, Embsenses, Aquisgranen-
 ses; Plumbaria, Wisbadē, Badenses Hercyniae, Caroline, Auwenses, Dalsingenses.
 Eius dolori profunt Badenses Heluetiae, Badenweiler, Dalsingenses, Schwening-
 Vveringenses. Itē matricem roborant acidulae Ponterborn, Kesselborn, Auwens-
 es, Kissing. Item mulieres reddunt fecundas Leucenses, Brigenses, aquae dulces.
 Item sterilitatem auferunt & fecundas reddunt mulieres aquae salis, aluminis,
 Badenses Hercyniae, Casteln, Embsenses quae constant sulphure, alumine, calcana-
 tho, & nitro, Niederborn, Volckenstein, Caroline sulphuris & aluminis parti-
 cipes, Auwenses, Dalsingenses, Laubacenses, Löffingen. Sultzberg, Sultzbrun,
 Vveringenses Grunbad. lac. Theod. aquam acidam in Langenschwalbach augere
 sperma & facere ad conceptionem scribit: Iob. Gdd. aquas aluminosas S. Iobi utri-
 usque potu & balneo mulieribus quibus uterus afficitur frigidioribus & humidio-
 ribus morbis, ac ijs quibus non ritē fluunt menses: harum vsū optimū balneo,
 vapore, & iniectione per metrenchyten abortientibus ob humiditatem nimiam aut
 calorem: fluores reprimere, quia venas contrabant: valde cōmodas collapsi uteri.
 Hæc ille, quem mirum ita contrarias vires tribuere vni aquae constanti duobus
 succis terreis: facile aliqui existimarim reprimere fluores nimios & humidiorē
 uterum exstercare, ac ad conceptionem & fetus retentionem uterum disponere.
 Quod etiam poterunt prestare aquae admirabilis fontis, si in eis extinguantur
 candentes lapides fissiles, vel etiam addatur aluminis parum, vel aliqua herba
 astringētes in vaporationibus, vt cyperus, schœnanthos, rosa. Placet in mulieribus
 pituitosis & utero frigidiori. si in sacculum reponantur pro balneo in aqua
 admirabili quae Rulandus prescribit his verbis: Balneum ad conceptum per-
 utile calefaciens & roborans uterum. R. Artemisia, Absinthij, Leuistici, Aue-
 nae, granorum Luniperi, Origani, Chamomillae ana m. ij. decoquantur hæc simul
 in aqua pluuiali quāta opus est. Insideat in isto balneo mulier sterilis statim post
 fluxū menstruorū quotidie bis, mane scilicet per horā & tamdiu vespere, idē cō-
 tinuet octo diebus ac renouet tertio quoque die. Aquā sanè medicatam fontis mira-
 bilis vtilem futuram non dubito sterilibus, si eis ritē administraretur secundū eius
 causas quae variae sunt. Mulieres igitur priusquā hac aqua pro pellēda sterilitate
 vtantur, medicō cui aperient defecēt, quos sentiunt & propter quos existima-
 bāt se steriles. Hoc in genere consuluerim, vt si quae sit sterilis sine causa manifes-
 ta & calidiorē utero, vt repurgato corpore à biliosis humoribus potu aquae vel
 medicamentis cathartici adiuuētis, moderatē balneo vtatur, vnde digressa per
 horā quadrantē quotidie recipiat vaporem exhalantem ex caldarijs per canalē.

Langenscb.
 Aq. S. Iobi.

Bollenses.

catheDRAM pertusam subeuntem, cuius calore pro tolerat̃ie ratione moderabitur. Quibus autem natura erit frigidior & pituitosior, retentis menstruis vel nõ ritè fluentibus, poterunt sella iuxta tubum vaporis conductorem subijcere vas calida balnei aquã plenum, in qua sint herbæ calidæ vterõ frigidiori conuenientes, vt artemisia, melissa, pulegium, &c. De ea autem sterilitate quæ à fluore menstruo suppresso vel inordinato vel etiam immoderato plura paulõ post.

Ad menstruorum fluxum immoderatum & fluores vterinos.

C A P. LVII.

Humiditas,
stillicidiũ,
Fluor.

Quæ mulieres steriles sunt ob nimiam corporis humiditatem, stillicidiã quæ vteri varia, vel ob superfluum quemcunque fluorem: hæc omnino balneis indigent mediocriter exsiccantibus, quæ tamen neque actum multum neque potentia calfaciant. Quo in censu ferratæ imprimis proponuntur aquæ, S. Cassianus, Villa, similes quæ aliæ, quæ propriè ad hoc bibuntur, in clysteribusque vtiliter assumuntur. Fiunt & ex nonnullis vtiliter balnea, quale ad Viterbium Casæ balneum, quod ad muliebria facere peculiari facultate proditum est: similiter & Aponus. Quæ quoniam ambo naturã admodum calent, semper particularium patientis ipsius dispositionum rationem habendam esse supponimus. Porro ad idem clementius operantur quædam in balneis, vt Auinio in Senensi, Regina, & Caldane in Pisanis, Aquelum, S. Maria in balneo, balneum aquarum ad pedes montium Liguriæ, Badenia in Heluetijs, & in Austria altera, & quædam alia in Hispania. Mediocres autem virtutes ad hoc obtinent Porretanæ aquæ, & Albulæ, quæ aluminis natura participant, nec multum exsiccant, Baccius. Aquæ Hubenses. Hubenses manu factæ calidæ, mixturã ex alumne, ære & sulphure, quibusdam etiam ex sale, menses nimium fluentes sistunt potæ, Andern. Ante ex Dortmund. indicatum thermas Belilucanas fluorem sanare & mensium suppressionem. lac. Theod. dicit aquas acidas in Langenschwalbach mouere menstrua, vterum mûsdare, & nimium fluentia reprimere. Rulandus: Menstruorum fluxum immoderatum sistunt aquæ aluminosæ ferratæ, gypseæ: in specie Cellenses, Hubbenses, Eideris, Kesselborn, Kissing, Gõpping, Bertringenses, Volckenstein. Item: Contra menses albos valent & prosunt Laubacenses, Castein, Annabergenses, Aquisgranenses, Hubbad, Lonstein, Volckenstein, Gebersweiler, Plumbariæ, Badenses Austriæ, Herciniæ, Teplicæ, Abecenses, Villacenses, Löffingen, Kissingen, Carolinæ Vvisbaden, Piperinæ & aluminosæ thermæ. In seffus ad alui vterique nimium fluorem, descensum, hæmorrhoidas, exitum ani, aliæque eius vitia: R. sol. querc. m. v. ros. rub. nondum apert. m. ij. gland. querc. vnc. ij. decoquantur in aqua in qua restinguatur chalybs aut ferrum candens ter vel sæpius: fiat mane & vesperti in seffus. Hæc non displicent in cocta aquæ admirabilis fontis quam oportet minus calidam esse, in quam injici potest lapis scissilis vsus & bolus ex Teck: Breuis autem esto mora in balneo. Lumbis, perineo & pubi poterit applicari argilla & bolus dissoluta cum aqua, idque in exitu balnei.

Hubenses.

Beliluc.

Catal. baln.
ad menses
immodicos

In seffus.

Ad retenta & inordinata menstrua, ac molam & inflationem.

C A P. LVIII.

VNa de primis causis sterilitatis hæc est, quando mulier ex insigni quam
 piam obstructione aut alia quavis causa suppressas habet mensum pur- ^{Mensum}
 gationes: quam causam non modo sterilitas, sed & quamplurima alia cõ- ^{suppressio.}
 sequi solent vitia. Prouocant autem menstrua omnes calidæ aquæ, subtilis ac
 digerentis facultatis, vt ænearum, nitrosarumque potiones, quæ nimirû aperiât,
 attenuent, atq; detergant. Nec minus calida ac digerentia balnea, in seffusque
 in eis asiduus: qualis in Badenjs fit apud Heluetios, in Cais Viterbij aquis, in
 Stygianis, in Patavinis, in S. Maria in balneo, & in alijs cal:dis. Porro si obstru- ^{Obstrutio.}
 ctio sit in causa, hanc tollunt tum potulentæ, quas diximus, multæ: tum quæ
 pariter suffitu ac in seffu adbibentur, vt calidæ, sulphuratæ, & quæ non malè
 oleant. Præter has autem quæcunque fuerit sterilitatis causa, eam priuata vir-
 tute emendare promittunt Porretanæ, Patavinæ & Cajæ aquæ. Plinius in mi-
 raculis prodidit, Thespeiorum fontem & Elatum flumen in Arcadia sterilitatē
 emendare. Sed nulla est aqua, quæ experimento ad hanc rem certissimo, aquæ
 Nili possit æuari, quæ & terram & plantas & animantia mirificè fecundat,
 & historie narrant quod nobiles mulieres, cum alienigenis nubunt, eas secum
 deferre, ac bibere soleat, teste Polybio ac Oribasio ex Ruso. Quæ obstructionem, ^{Mola & in-}
 eadem Molam, id est inanem impregnationem extrudent, inflationem que huic ^{flatio.}
 similem discutunt: & si alia non sint, marinæ vel salsæ calentes, quæ passim
 scatent, vsurpari possunt: vel arte saltem ex his atque similibus parata discussio-
 ria, Baccius lib 3. cap. 1. Idem alio loco, Balneum aquæ Cajæ in Viterbiensi feruens ^{Aquæ Cajæ.}
 sulphuræe naturæ cum sit, & tamen astringens supra vires sulphuris atque cor-
 roborans, non sine ferri atque aluminis parte esse coniçitur. Vterinis maximè fa-
 uet affectibus, dicatum feminis est. Nam menstrua primis statim diebus adbi-
 bitum prouocat, exsiccât, ac firmat vteri lubricitatem: qua sanè de causa rectè
 quidam existimant huius balnei vsu sterilitatem emendari. Firmat & reliqua
 viscera membraque ac iuncturas relaxatas instaurat. Andernacus: Aquæ Prati ^{Aq Prati ad}
 in Italia modico sulphure imbutæ, flatus in vtero & articulis dissipant. Rulan- ^{flatus.}
 dus: Menstrua inordinata temperant, rectificant Embsenses, Annebergenses,
 Leonstein, Vvolckenstein, Piperinæ. Menses retentos prouocant aquæ sulphu- ^{Catal. aqua-}
 ratæ, nitrosæ, dulces, Badenses Austriae, & Heluetiæ, abecenses, Teplice, Villæ ^{ad Menses}
 censes, Plumbariæ, Badenweiler, Valdsborn, Heylborn, Vuendingenses, Aquis- ^{inordina-}
 granenses, Dalsingenses, Vueringenses. Menses retentos reuocant, nimios sistunt ^{tos & sup-}
 aquæ Casteinæ. Idem de bal. lib. 1. cl. 3. cap. 3. ad ciendos menses. R. Pulegij, Sa- ^{pressos.}
 binæ, ana m. vj rad. a. fari 3 iij. In sacculo inclusa coquantur ad in seffum: Vten- ^{In seffus.}}
 dum ante cibum mane ac vesperi tempore menstruationis. Hæ stirpes non obe-
 runt si iungantur aquæ admirabili: ea balneo tardius suam operationem demõ-
 strante in pituitosis & frigidioribus feminis vt & ad molam. Aquas aluminos-
 as vtilis mulieribus quibus non ritè fluunt menstrua diçit Lob, Göbel. Si se ita

res habeat verisimile aquis fontis mirabilis hoc facilius facturas, vt quæ non tã-
topere astringant, & sal ac bitumen habeant præter vitriolum: Dixerim etiam
vtiliores ad exigendam molam quàm aquas aluminosas Abecenses à Rulando
commendatas.

Ad vteri strangulatum & eius prolapsum. CAP. LIX.

- Prafocatio.** **I**ngenio balnei ad vteri præfocaciones procedendum, & cum animi lapsus in-
stat, aquæ cuiuscumque calidæ fatus, nec non solia temperatarum in pris-
uatis balneis succurrunt. Ad vteri verò procidentiam, quæ opposita est præ-
focacioni affectio, inuerso, inquam, ad vuluâ vtero, contraria adhibenda, ac eadẽ
quæ in hernijs balnearum esse ratio debet. Quæ nimirum laxis & calidis balneis
peius delabitur, adstringentiæque & sicca desiderat, vt ferrata maximè, alumis
nata, enea. Hæc Baccius. Dicit autem Andernacus: Fons Syluaticus Vvaldsborn
lapidibus bituminosis infectus, super quem oleum albi coloris non grauitè olens
sed potius odoratũ apparet, ad vteri strangulatum & eius prolapsum valet. Iac.
Langensch. Theod. dicit aquã acidã in Langensch. v. utilẽ in præfocacione vteri. Rulãd. Ad
matricis dolorẽ profunt Badenses Heluetiæ, Badenweiler, Dalsing, Schweining,
Vveringenses tribus ab Augusta miliaribus sulphuratæ, bituminosæ & salse.
Matricis suffocatio, precipitatio & motus ex suo loco placatur Badensium Heli-
ueticis, Löffingensibus, Vvaldsborn, Durxensibus. Matricis procidentiam curant
Badenses Herciniæ, Annæbergenses. Antefacta mentio ex Dort. curationis strã-
gulationis vteri per nidorosum & bituminosum therm. Beiluc. suffitum, quena
sanè possumus commodè administrare apud admirabile balneum. Poterit itaque
mulier canali vaporibus ascendentibus ex cacabis excipiẽdis comparato insedere,
sub sella autem canali imposta prunis insperso bitumine puluerato vel succino
nigro suffitum excipere. Atque adeo cum ipsa aqua admirabilis habeat odorẽ bia-
tuminosum & sulphureum, non dubito vtilem affectibus vteri, potissimum vbz
prolapsus. Si prociderit à violento partu & diutius durarit non sufficienti aquæ
medicatæ Admirabilis fontis quamuis vtiles potissimum si in exitu balnei liniã-
tur lumbi & perineum & pubes luto factõ ex bitumine, pyrite, lapide scissili,
bolo & argilla: necesse erit vti pessarijs, circulis ex Atbragene, circulo argenteo à
me inuento: de quibus charissimus frater Casparus Bauhinus in fine Hystero-
tomotocias Russeti ab eo in linguam latinam conuersæ. Circulum argenteũ cu-
raui aliquando parandum honestæ matronæ in qua prolapsus vteri à violentiorẽ
partu non poterat percurari: cum maritus rem cum illa habere vellet educebat.
Accidit vt marito peregrinante per aliquot menses, ea non eduxerit circulum, quẽ
ita remansit vt nõ potuerit educi, & ita manet à decem annis, qua ratione vterus
impeditur à prolapsu. Insignis & industrius Rossetus de quo pauld ante, memi-
nit pessariõrũ quæ indita in ipsam vteri capacitatem retinent prolapsum, nec taz-
men impediunt conceptionem. Optarim sane eum aliquando dilucidius rationẽ
parandorum & indendorum eiusmodi pessariõrum docuisse: Mihi enim nõ sa-
tisfacit, nec modum assequor. Ego sæpius inter operas obstetricas indidi ma-

Russeti pes-
sarijs parũ
embuendũ.

nam in capacitatem vteri, obseruariq; educendo fetum & secundinam, subito ita se comprimere ac cōstringere, vt astrictiōem multoties senserim. Neq; verò manet aliqua insignis capacitas educto fetu, secundinā vel sanguine grumoso. Ab hæc non video quomodo possit dilatari orificium vteri vt in capacitatem eius indi possint. Nescio etiam qua ratione vterus possit sperma attrahere in suam capacitatem; & non impediri per pessarium, ne iungatur attractum sperma vteri cotyledonibus, & cum muliebri semen cum virili coniungi oporteat, si conceptus sequi debet, an non cōiunctiōi huic obstabit pessarium? Adde ex Galeno de natural. facultat. ceu ventriculus cibos vndique artissimè amplectitur, nulla aut non rectè futurā alioqui concoctiōe & *χώρας*, ita nisi vterus se vndiq; circa semen cōstringat, frustratum iri conceptionem. In collo vteri manere posse pessaria & occultari, vt mariti non animaduertant, nihil minus inter in concepiōnem subsequi & remanere pessaria ad partum vsque facillè est credere.

Ad abortum & alia grauidarum symptomata. CAP. LX.

Andernacus de balneis, *Aquæ calidæ Badenses in Austria multi sulphuris* Badenses in Austria. *participes, biliosis naturis, macilentis, pueris, adolescentibus, grauidis, nisi partu instante, vt ex eis facilior euadat, aduersantur. Iacob Theod. Aquæ acide in Langensch walbach tollunt in grauidis picam & deprauatum appetitum: impediunt abortum & puerperas a dolore matricis & torsionibus ventris: faciunt vt ritè repurgentur. Rulandus de thermis lib. 4. clas. 5. Abortus curant a luminesc aquæ & atramentales, Amnebergenses, Badenses, Embsenses, Leöfsteinsenses, Leucenses. Item, Dolori matricis in prægnantibus conducunt Badenses Helueticæ. Porro vtero gerentes mirificè iuuant Porretanæ, & item à Grotta Viterbij aquæ, Tigurique similes in Heluetijs. Abortientes verò ad partus complementum in posterum sustinebunt modicè purgantes, ac robur nature addentes, cum videlicet visciditatis vitio loca lubrica fetū laxant amittūtq;, quos oportet ante mucores abluere nitratis, æneis ferreisque soluentibus bibitis, ac in balneas subinde astringentes femellas ipsas mittere, eaq; aquā satis diu confouere. Sic enim postea grauidæ non abortient. Idem: Badenia Austria non longè à Vienna, primas prærogatiuas in vteri ex intèperie frigida ac humida, morbis sibi cōparauit: sterilitatem remouet, albos ac discoloros mensium fluores compescit, Baccius. Idem l. 6. c. 5. Aqua à Grotta sub Viterbio ob mirandas per omnem ætatem virtutes suas singulari olim hoc titulo ornari meruit vt balneum ad omnes morbos diceretur. Minera ænea, nitrosa, ac ferrea (in quo authores omnes cum Sauanarola conueniunt) Nonnullis verò propter auri aut æris colorem, quem hæc aqua è profundo representat, aurea reputatur: non tamen sine sulphure (vtri reor) existit, quod & gustu percipitur. Aqua enim actū calida est, à secundo circiter gradu, limpida, inodora, & blandula in se est: ceterum non æquè gustui grata omnibus. Tantæ verò tenuitatis vt exportata in vasis*

Langensch.

Vtero gestibus bal. conuen.

Abortus.

Badenæ Austria.

Aq. Grotta Viterbii.

euanescat, amittatque virtutem: quanquam reuera hodie Romæ in vsu frequentissimo sit, ac ad certum vsque tempus egregie operatur. In vsu porro duplici est, balneo scilicet & potu. Vim tam per aluum quam per vrinas deiectionem habet atque absterforiam. Et, quod rarum est (eodem Sauanorola attestante) prægnantibus quoque post primos menses circiter vsque ad septimum tuto datur. Marturioribus enim ac primis a conceptu temporibus (quando scilicet facilius abortus incurrit periculum) minus competit. Ad emendandam sterilitatem sumitur frequentissimè cum multa laude: quippe omnem æquat inæqualitatem, & debilitatem naturæ, frige factionem, lubricitatemque emendat, membra generationi idonea extergit, lentores educit, crassa ac viscida excrementa digerit, calefacit subinde & corroborat. Menses reducit, albas cohibet fluxiones. Hæc ille. Nostras aquas admirabilis fontis posse tuto à prægnantibus assumi satis constat ex hystoribus nostris, & quidem tutius quàm Tigurinas, siue Helueticas Baderenses quæ sulphure multo abundant: Nolim tamen copiosius assumi. Præterea melius placeant illis acidularum potus excellentium ad picam remouendam. Balneum non improbo modo id requirat necessitas: at lauatio moderata instituaturs ex consilio medici.

Aq. admirabilis fontis.

Ad iuncturarum & articulorum morbos. CAP. LXI.

DE proprijs adiuncturas balneis loquendo, quæ ex frigida intemperie plerunque debilitari, inflari, dolere, contrahique solent, ac per calida balnea quocunque condecenti vsu curari, oportet vsus penes singularis mali indicationes partiri: nam inueteratam Arthritim, seu chiroagra sit seu Podagra, siue Ischias, parcius sanabit potatio, lauacra maiorem habent efficaciam. Cõueniet tamen ante ipsa calidarum lauacra ænearum, Nitratarumque, ac similiarum valde purgantium aliquibus diebus potio in matutinis, quæ crassas è latis meatibus visciditates, phlegmataque, præuias arthritidis causas, foras extrudat. Subinde lauari magis idoneum, in calidis scilicet ac valde discussorijs, quales sulphurate, quas etiam, si distillatio imputetur (vt plerunque fit) ad vsum ducicæ, vsurpare licebit. Conspersiones vero intelligo non solum in occipite recipiendas, vnde aduersi inbibentur adfluxus, verum particulis quoque afflictis, tumentibusque fore vtilis discussorijs nomine, & itidem illutamenta. At si æque plures ex dissipata fluxione articuli confluentur, sudationibus etiam vtendum, qualis in Baianis Sudatorijs, ad Corfenum, ad balneum sub Patauio tituli Sanctæ Helenæ, ad Xaccam in Sicilia, & tot alijs in locis iam relatis. Quibus cessata fluxione non minori proderunt efficacia insolatus, vel artificialis ex odoratis, ac digerentibus rebus parata Sudatio, Stupharum ritus, ac vaporaria. Arenatio quæ fit in puluere balnearum in Aenaria insula efficacissimum remedium est vniuersæ Arthritidi, tumentibus præsertim lento, ac frigido humore articulis. Cæterum inter initia omnem Arthritim commodius sanare videntur Medicatarum potiones, digerendo, vacuando, ac fluxiones inbibendo, quam lauacra calidarum, aut exudatio, quæ liquatis viscidis, ac prius sopitis humoribus excitatis, fluxioni ne

adaugeant materiam timendum est. Maxime vero commoda potatio, si (vt in pluribus accidit) à caussa calida incipat fluxio, vigēte præsertim ætate, ac æstate ineunte, cui ministerio si lauacra commodant, subsequantur, & hæc temperata sunt, haud nimis calida, & quæ ex ferri qualitate egregie valeant confirmare. Talia balnea sunt, Sancti Cassiani, Villa Luca, Caia & Bussetum Viterbij, de lapidibus ad Petriolum, Caldanella, Macereturum, Ferruginea ad Baias, & quedã in Hispanicis relata Nec non Porretanae lotiones, Albulæ, Labanæ, Marinæ, Ferrinæ ex ære, Fabarienses ex auro, Embs in Germania, ad Minium in Gallecia, quæ omnes partes roborant imbecillas, laxas iuncturas constringunt ea styptica facultate, & dolores leniunt refrigerando, qui à caussa calida atrociores, & quales in Ischiade intolerabiles fieri assolent, stupidus autem & grauis à frigida distendente. Tophis autem, seu callis, nodisque, qui ex longo affectu, ac dolore in iuncturis occalescere solent, æqua frigide materiæ cum calidi agentis intemperie caussa est, ac difficile, vbi obduruerint, vllis cedunt remedijs. Cui parti duntaxat, & non alijs Arthritis generibus prædictis, iactatum congruit per ora vulgi pro uerbium,

Tophi-

Soluere nodosam nescit Medicina Podagram.

Tentandum tamen non adeo confirmatos callos, per olei, aut assiduum Hydrelææ fotum emollire, exudationibus aperire, itaque dispositos per balnea calidiora, ipsædem ex alto conspersis discutere. Facit ad hæc insigniter balneum ex plumbo in Lotharingis, ex Minio in Hispania, ex Salsis, ex marinis vbiq̃ue inuentis, & itē illutamenta, qualia in balneis Borbonij Ancerici probantur apud Gallos, ad Burmiam flumen in Monferrato, ad Sanctum Cassianum de Luto, ad Trescurianum sub Bergamo, ad Aponum, Saburratio pariter, & quæ ad Nervorum contractiones allegauimus, Baccius lib. 3. cap. 1. qui alibi dicit: Calidæ aquæ surgunt in Cydno Ciliciæ fluuio, qua de causa podagricos in eo dolores curari assueuerat. Vitruuius, cæterum aquæ frigide & blandissimæ. Item: circa Puteolos balneum de Fatis & balneum Episcopi ad podagras celebre. Item: Balneum ad Vinadunt Castrum, Aquæ variæ qualitatis ac naturæ vt scribit Bartholomæus à Cliuolo, alias frigidas ac dulces, alias impensè calidas, ac odore potissimum sulphuratas vnguinæ quodã crudioribus riuui interlabentibus aequalis supernatante. Sumuntur in balneis à Cisalpinis ac Liguribus frequenter ad vsum item Ducie ac lutas menti. Siccant, digerunt, abstergunt ac corroborant pro quadam styptica mistura. Singulares autem sunt super omnia in artuum doloribus etiam hæreditarijs & confirmatis. Dortomanus lib. 2. cap. 8. Articulis accidit arthritis: Hæc causas procatarticas potissimum agnoscit Bacchum & Venerem, putã vini & coitus immoderatis vsum: Præter externas has causas & parentis arthritidis, occurrunt eius interne, puta humores pituitosi (rardè melancholici) serosi pauca bile mixti: Item flatus crassi & humidus articulos per diuersos ductus petentes & dolore multo exercentes. Olim hic affectus rarior erat, non modò patrum auorumque memoriã, verum etiam nostrã, inquit Plinius. Ex quo & illud notandum,

Beliluc.

Cauterium.

immedicabilem non esse credendum more vulgi, podagram: quippe quæ & sponte desinat & in pluribus curâ. Si dolor omnes vel plures articulos obsidet, artbritis dicitur, in manibus chironagra, in cubito anconagra, in humero omagra, in pedibus podagra, in genu gonagra, in coxa ischias. Artbritis igitur à Venere & Bacchi amoribus alienati hoc modo thermis Belilucanis vtantur, bis quotannis circa æquinoclia ex medicorum vicinorum consilijs purgantes: mox earum aquâ per integram septimanam mane replentes. Post totidem diebus mane & vesperi horis duabus ante suos pastus lauantes. Interea caput impluuiò aquarum mædeat. Causticum denique future coronali qua sagittali iungitur audacter adigendum, potentiale dictum potius quam actuale. Huius vulnus vlcusque diu sinatur apertum. Porrò pars particulariter affecta siue manus siue pes aliaue fiet, cæno thermarum amixto delateribus oleo oblinenda frequenter. Hæc Dortom. qui lib. 1. cap. 2. præsentis earum vires ad podagram historiâ comprobauit. Dominus inquit de Pousam à Guillelmo Rondeletio, thermarum Belilucanarum sine vsu tum delitescentium & verè acbristôn, vires primus confusus edoctus, quotannis bis ob femoris alterius grauem affectum quolaborabat expiscari & indagare voluit. Hoc affectu dextrè nimirum prius vsu tantum medici consilio, cum thermarum harum beneficio defunctus, sanus & indolens superesset, non alia re gratitudinis præmium naturali huic auxilio rependi posse putauit, quam harum passim thermarum effectu iam ignotarum promulgatione. Fallopius de thermis cap. 11. Plures sunt medici, qui thermal'es aquas pro potu exhibent in affectibus articulorum, vt in podagra & in affectu coxendico siue ischiade. Si potus istarum aquarum iuuat in doloribus articulorum, id fit per accidens tollendo causam: Nam euacuant intestina, roborantque ipsa & viscera: Vnde fit vt non tot generentur excrementa, quæ possent excitare dolores. Iuuant aquæ thermales nervos per se cum ipsos contingunt & ideo ijs, qui in his balneant ob affectum nervorum profunt, quia contingunt nervosas partes: Quando autem transeunt per intestina non possunt nervos attingere. Ego quoque ipse plurimis ischiade affectis exhibui potu aquas therm. Sed vidi plures lesos fuisse quàm adiutos: Et si aliquibus profuit, hoc fuit per accidens tollendo causam roborando viscera, impediendoque generationem tantæ materie phlegmaticæ: quamuis affectus ischiadicus affectus videatur vicinus intestinis & aqua transeat per intestina: Panniculus quidem est vicinus sed non articulus ipse. In doloribus articulorum probat vaporaciones lib. eodem cap. 2. Idem cap. 17. In ischiadico affectu parum prodest in potu aqua Aponensis sed stufa summo perire. Aqua istius tum vapor tum balneum liberat articulos à materia frigida & humida, dissoluitque rigidos artus præsertim mora in stufis. Iuuant etiam articulos relaxatos. Andernacis: Aquæ Cruciatorum in ditione Viterbij in balneis podagricis viles & articulosi salutares sunt ferreæ, æreæ, & sulphuræ. Iob, Göbel, de suis aquis aluminosis S. Iobi dicit, conferre balneo in dolore artuum à pituitosa materia: Eius rei testem ciuem vrbis S. Anneberg. qui post operam

Forus aqu.
per accides
curar arti-
culares
morbos.

Baln. arti-
culariosper
se iuuat.

Vaporatio-
nes viles.

diuturnam chirurgorum se tandem huic balneo commisit & Dei beneficio curatus. Efficaces etiam esse ad articularios morbos, chiragram, podagram, & ischiadem, multorum experientia demonstrat qui continuo dolore vexabantur & ad sanitatem restituti sunt usu harum aquarum in potu, inter in scula, cibos coquendo, balneo. Ex diligenti indagatione etiam comperi has aquas balneo valde vitiles esse nervis & tendinibus doloribus vexatis: eorum rigiditatem & duritiam tollit: torpori & imbecillitati eorum à colico dolore ortorum medetur. Agricola lib. foss. p. 370. scribit ex Aſio siue Aſio lapide quem dicit Plinium non rectè separasse à Sarcophago, fieri solita vasa in quæ podagrici pedes vitiliter imponebant. Guliel. Turnerus de balneis Bathoniæ in Anglia, Videntur, inquit, mihi potissimum sulphure constare, id quod ex odore & sapore facile deprehenditur: ex effectu idem colligitur. Exsiccant enim mirificè, egregiè ad podagram faciunt, idq; breui tempore, cui rei attestatur Comitum Somersetensis famuli istis procurata sanitas: quæ non leuia prædominantis sulphuris sunt argumenta, cum nec odore, nec sapore vllum aliud minerale possit in ijs deprehendi. Si quid autem sulphuri leuiter sit admistum, (quod tamen non percepi) cuprum sit necesse est. Dum enim montes, ex quibus scaturiunt, lustrarem, hinc inde pyritæ fragmenta cum cupro mista inveni, nullo tamen sensu potui deprehendere insignem aliquam impressionem in aquis. Gesnerus epist. lib. 3. ad Ioan. Fabricium: Balnea Bocucij tibi salutaria fore existimarim: nec dubitarim mihi quoque profutura, si ischias mea, cuius reliquæ manent, tam longum iter pateretur. Iacob Theod. dicit aquam acidam in Langenschwalbach optimè opitulari iuncturis & omnibus resolutis membris ac afflictis defluxionibus, excellens esse remediū arthritidis, ischiadis, gonagræ, ac podagræ: repurgare intestina: impedire incrementum superfluitatum eos morbos excitantium. Ruland. Articularium doloribus varijsque agritudinibus profunt aquæ sulphuræ, aluminosæ, cupræ, ferreæ, falsæ. Item Piperinæ, Leucenses, Cellenses, Syluestres, Eliehen, Erckaw, Vuendingenses, Abecenses, Teplice, Embjenses, Badenses Herciniæ, Heluentiæ, Austeriæ, Vualdsborn, Vvillingenses, Bellerthal, Danmerbecher, Vvisbad, Carolinæ Bohemiæ, acidula in Saurenthal, ad Abr, & in Mendich, Aquigranenses, Bertringenses, Keswasser, Laubacenses, Ribbadenses, Vveringenses, Vvolckestein. Contra eorum tumores valet acidula in Buretschaym. Contra topchos acidula in Spiegelberg. Item ad dolores articularum, nervosarum partiū, omne q. alios mitigant ac curant aquæ sulphuratæ & specialiter Cellenses, Erckawenses, Syluaticus fons Vualdsborn. Badenses Herciniæ, Casteln, Dalsingenses, Vvolckenstein. Idè: Chiragram sanant Badenses Heluetiæ, Herciniæ, Piperinæ in agro Curiensi calidæ scatentes è sulphure, nitro, ere, auro & ferro, Spiegelbergica acida, Auwensens, Annæberg, Aquigranenses, Dalsingenses, Keswasser, Vualdsborniæ. Coxendicum morbos & dolores curant aquæ Annæberg, Vvolckestein, Elbogana, Heylborn, Vvëdingenses, Carolinæ, & sulphuratæ. Itè: Contra ischiadem auxilium subministrant Dalsingenses, Cellenses, Aquigranenses, Auwenses,

Articularium dolores.

Tophi.

Chiragra.

Ischias.

Quo usu ad
iuncturaru
morbos va-
leat. Bollé.

Vueringenses, Podagræ & Podagricis doloribus remedium præstant aquæ æreæ, ferreæ, salis, aurariæ, æuæ, Aquisgranenses, Cellenses, Keeswasser, Sultzbrun, Vueringenses, Vuolckestein, Egendina, Badenses Hercyniæ, Piperinæ, Neuzbrun, Syluestres, Badenweiler, Vuesterbad, Fideris, Leucenses, Vuendingenses, Spiegelberg, Kissing, Vuissbaden, Annæbergenses. Frigidam & pituitosam Podagram sanant Dalsingenses Austria, Villacenses, Teplica, Abecenses, Embsenses, Castein. Si chiragrici, ischiadici, podagrici velint vti nostro balneo Admirabili, non improbo modo optimè sint ante repurgati & potissimum syrupo de Rhamno mixto cum aqua admirabili ad uncias tres pro dosi. Ere sua sentient si non balneent in aqua calidiorè nec diu mancant in solio. In exitu verò balnei quiescant in lecto, sudorem expectent si natura balneo adiuta promoueat: Absoluto balnei tempore non displiceret, si frigidiorum & pituitosorum balneis adderentur quæ præscribit Rulandus ad eiusmodi affectus. R. Salis lib. ij. aluminis lib. i. sulphuris vini ʒ. ij. Baccarum lauri lib. ʒ. vel eorum loco pauperes injicient copiam lapidis scissilis: balneent tribus postremis diebus in eiusmodi medicatiore aqua: Nec præter rationem erit ad Rulandi imitationem aliquando addere sal aquæ admirabili, eaq; mane & vesperi ante cibum lauare pedes. Lutationem etiam probarim ex argilla, pyrite, & lapide scissili. Potus etiam aquarum acidarum loco vini benefaciet. In dolore coxendicis multum probarim enemata ex aquis medicatis & nostra Bollensi per se vel additis herbis conuenientibus eiusmodi morbo.

Ad artuum & carnosarum partium dolores, pedum lassitudinem & Pandiculationem.

CAP. LXII.

Qui verò artus infestare solent dolores, palpitationesque, & pungitiui dolores siue summa carne siue fibris infint musculorum, eos dulcium & temperatarum aquarum balnea iuuant. Naturalibus verò balneis, quæ ad caslidus articularum intemperantias prodita sunt, eos discutere tentare oportet. Nistratis scilicet ebibitis, Aenets, ferreis, Sancti Marini aqua ad viam Flaminiam, Borra Senarum, Iuncariæ, & Plaga Puteolis, Grotta, & Nauseo Viterbij, Trigurinis Heluetiorum, Cellensibus, Ferinis, Ficuncella Porretanis, Albulis, alijsq; similibus. Nec non temperatis lauacris purgatione præmissa, vt Aquisgranu blädts simu, Caldane Pisaru, Rubeum titulo Sancti Iohannis etiã in potibus vtile sub Patauio, M. Falconis in Frioli. Maximè si adhuc roborandi ex mixtura vim obtineant, vt Caldanelle præ ceteris membra mirificè instaurantes, Villa, Auinio, Caldarianum, Viterbiensia aliqua. Vel harum virtutum lutamenta, quale ad quas Porretanas, ad Sanctum Castianum sub insignibus Sancti Georgij, ad quas oppidum in Liguria, Baccius: Rulandus, Musculorum affectus sanant Badenses Heluetiæ. Idem Musculorum doloribus succurrunt Vuolckestein. Montagnana consilio 303. Si quis dolorem alicuius partis sentit, recipiat stillicidium: à balneo & sudore in lecto ac eo absterfo vtile erit dolentia membra aut paralyse resoluta

Stillicidium.

resoluta vngere aliquo oleo calido ad eus affectus composito, vt de costo, de croco, de piperibus, liliorum alborum aut iridis. In contractione autem & rigiditate membrorum vtile est recipere vaporem aquæ bullientis. Plurimum autem causas rum sobole est pedum lassitudo, quales sunt ambulatio nimia, nonnunquam necessaria, saltatio Rencereorum nepotulorum stulto iudicio tantopere laudata, non tantum non necessaria, sed & quam ex articularum debilitata nimisque laxata compage subsequens podagra interdum, aut incallescētibus motu tibys cum sanguine varices vlceraq; omnis medelæ contemptricia noxiam comprobat, vt Theophrastus interim sua relinquamus: quanquā & extremæ dementiæ apud ipsos Ethnicos res sit habita, Nemo, inquit Cicero pro Murena, serè saltat sobrius, nisi fors tē insaniat, neq; in solitudine, neq; in sollicitudine, neq; in conuiuio moderato atq; honesto. Sed nos in sobolem medicam reuertamur, quæ vt alijs morbis ipsorum laborantium vitio contractis non grauati subuenit, ita nec huic affectui opem negat: Conferet itaque pedes ex Bolleensi tepida fouisse aliquamdiu ante decubitiū. Efficacius, si, cum Rulando, origanum, pulegium, saluia familiaq; discutientia, & crota, inferbuerint. Ceterum de totius corporis lassitudine à balneo vel labore, copiosius diximus inter symptomata. Quod ad pandiculatiōem attinet, non rarè etiam lassitudinis alicuius sed spontaneæ aut comes aut effectus est, ob halitusosum (inquit Dort.) excrementum in carne aceruatum, per cessationem à corporis motibus, ideòque plerunq; inuadit post somnum & initio accessionum febrium. Ea per se in plerisque conuiescit: in quibus tamen frequentior, quam bene moris ratis conuenit: hi dextro vsu aquarum Belilucanarum seruantur & curantur.

Bollenſe ad lassitudinē pedū.

Pandiculatio.

Ad tumores & abscessus. CAP. LXIII.

Varie, quæ in summa carne oboriri solent, ex adfluxu alicunde extumescentiæ, abscessusque, aut dissipari volunt, cuius apprimè virtutis sunt balnea quæcunq; naturalia, aut ad suppurationem perducti, quorum per species hæc breuiter ratio est. Oedema quidem, quod ex frigido constat, & contumaci adfluxu per exiccantia, & calorifica plerunq; discutitur, quorum multa diximus, & peculiaria Aponum, Caldanelum, Afulum, Sanctæ Mariæ in balneo, Busetum Viterbij, Auinionem, de Aquis Pijarum, Corsensum, ac Villan, Borbonium, Badenis in Austria, Bathoniz in Anglia, in Hispania, in Sicilia. Laudat Arnaldus de Villanoua ad abscessus huiusmodi pituitosos, & internos aluminatarum aquarum potum cum vino, quæ nimirum acidulo sapore sunt. Nam & externos, inquit, egregiè diminuant, ac discutunt, etiam sulphurate. Quas item ex alto in locum tumidum recipere confert, vel in sudationibus, vel in illustamentis, facit & insolatus, & arena in balneis Ischiæ, & in herbis medicatis decubitus. Erysipelas autem ex subtili bilis influxu, haud tuò per calorifica adhibita discutitur, ac minus inflammatio, quæ sanguinis est. Satius igitur hæc per tenuiū partiū, ac leniter digerētis ebibitas digerere, quales nitrate, enee, Ficus, cella, Porretane, Albulæ, Grotta, ac similes præmissa (vt artis est) tum vniuersali vacuatione, missò sanguine, tum particulari ex medicamento proprio. San-

Tumores discutunt balnea naturalia quæcunq;.

Baln. oedematibus discutiedis accomodata.

Erysipelata & phlegmonæ potu potius, quam lauacro curantur.

Illutamēta,
ad maturā-
dum.

Potus aci-
dularum ad
erysipelata.

Tumores
calidi.

Inflamma-
tiones.

Auchra.

Œdem.

Bollenf.

guini autem adhuc in inflammationem confluenti, astringentia in artificialibus commodant, Emollientia quoque, & ex rubrica Sinopide aqua. Terra item generata illutamata, quae aqua calida temperata ad maturandum diutissime conspersa, nec non in antiquis Gymnasiorum sordes, ac Ceromata in illutamatis relata, Baccius. Jac. Theodoro valde probatur potus acidularum aquarum in Langenschoßwalthach ad erysipelata. Rulandus: Erysiplati succurrunt Badenses Austriae, Villacenses, Abecenses, Teplice. Item, Contra calidos & biliosos affectus conueniunt aquae Fideris, Kesselbrun, Ponterborn, aquae in Mendich. Item inflammationes submouet aquae Plumbariae, Fideris, Vberlingen, Ferratae, Gypseae. Idē, Abscessus frigidos & male curatos aperiunt, mundificant & iterum consolidant aquae Embenses, Vvendingenses. Contra abscessus antiquos valet aquae Brinzebacenses. Antracem curant aquae Etingenses & Piperinae. Ad carbunculos valent aquae ferreae, aerea, & salsa. Item Etingenses. Idem, Oedemata curant Carolinae, Ribbadenses, Spiegelberg. Item tumores omnes & tubercula discutit & dissipat aqua salis, nitri, aluminis. Item Badenses Herciniae, Maygraffbad, Piperinae, Zuckenthal, Vvaldsborn, Niderborn, Mestessdorff, Lonquich, Spiegelberg, Vvendingenses, Aquisgranenses, Carolinae, Dalsingenses, Keeswasser, Laubach, Vvatweil, Vvettingenses, Vvolckestein, Zellersbad. Tumores laxos curant Heylsborn, Saurenthal & ceterae calefacientes & siccantes aquae. Sed vt de Bollenfibus quoque aliquid adferamus, vtilis esse balneo in tumoribus edematosis & frigidis mihi nullam dubium: vis tamen augeri potest, si sacculus repletus puluere bituminis succiniae & pyritae madefactus in aqua tumori applicetur. In erysiplatis sanē imitatus Baccium, laudo potum acidularum, si praecedente cathartico ad novam bibantur euacuationem vsque per aluum: vel ad multos sudores. Non improbarim tamen si etiam postea vtantur moderato balsmo nec aquae admirabilis, vt reliquiae in habitu corporis resoluantur, ipsaeq; adeo totius etiam habitus roboretur. Memini Ilmeum Principem post balneum in acidulis Griesbachianis diu immunem fuisse ab erysiplate cui obnoxius erat. Dum ad fontem admirabilem agerem cuidam balneanti obortum erysiplata, quem nolui desistere a lauacro: imperavi tantum vt minus calide & paucioribus horis lauaret: quod ei bene cessit.

Ad tumores crurum, pedum, & manum.

CAP. LXIII.

Oedemata pedum & manuum saepius hyeme ob frigus externum & situitosi flatuosi que sanguinis copiam accidunt: sicut ea aquarum Belisluccanarum vsu frequenti, quod mirum videri poterit, cum balneatrices pleraeq; hic oedematosis pedibus obuia sint. Haec porò impedimenta haec perpetuantur ob ingressum in thermas frequentiam, qua pedes imbecilliores redduntur. teste Hippocrate, eoque humorum superfluum corporis prolunem excipiunt.

Dein, externa aëris frigida intemperie coguntur, stipantur, concreſcunt hu-
 mores, qui calida aquâ thermarum diſſoluuntur in ſtatus, non tamen euaporare
 poſſunt ob intercifaſ moram in balneo, ſeu vices ingreſſus & egreſſus. Denique
 iugi deterſione cutis tenuior redditur: hanc aquæ portio ſubingrediens à tepore
 thermarum in ſtatus vertitur. Secus autem ſeres habet in his qui alia cauſâ &
 loco œdemata pedum manuumque contraxerunt. Hi potu aquæ Beluicane in-
 digent ad dies quatuor plures ſue primo minus, ſecundo, tertio, &c. plus bibendo.
 Probe expurgato deterſoque corpore manus pedesque abiucndi in balneo mane
 ſummo & veſperi ante cœnam. Poſt lecto ſe componant, ſudent, maxime pars
 tibus affectis, idque per quatridduum. Cœno denique vtantur cum reliquijs cum
 oleo anethino, rutaceo, de lateribus, donec integrè ſanati ſint. Craſſiores pedes
 quàm pro corporis habitu deceant ob copiam ſanguinis pituitoſi crudi & craſſi
 gignuntur. Nimia autem pedum tibiærumque craſſities potum, inſeſſum, for-
 tum, litum vt dictum eſt de œdematoſis pedibus, deſiderat: prætereaque ligatus
 ram arctam à partibus pedi vicinis ad femur productam: *Dortoman. Baccius:*
Inflatis pedibus, qualia de tumoribus dicta diſcuſſoria competunt, ſaburratio
aciniſolatus. Rulandus: Crurum tumores, inflammationes & vlcera ſanant
Badenſes Hercinie, Cayoline, Leucenſes. Fallopius cap. 18. Stufa montis Or-
thoni tepidiſſimæ ſunt & optimi vſus ad emolliendos artus. Vidi aliquando
monachum qui habebat crus & genu rigidum & inſerebat ipſum in vnam
ex illis foueis, & cum ibi horam detinuiſſet, extrahens optimè ipſum crus mo-
uebat: ſed poſtea refrigerato genu & crure, iterum rigebat. Luti montis Orthoni
vis eſt vt ſiccet, digerat, roboret, & diſſolutas partes vniat. Lutum eſt argilloſum
immo argilla eadem ex qua hic Patauij ſunt olla, differunt tamen colore: quia
argilla que eſt in balneo coquitur & ſic acquirit alium colore: Argilla tamen eſt
& pinguis, habetque ſalfedinem & parum vaporis ſulphurei, & ideo ratione horum
duorum habet vim ſiccandi, roborandi & digerendi, nec non adſtringendi ſacul-
tatem aliquam, ſed parua. Vtimur hoc luto in œdematibus durioribus qui in cru-
ribus, vel alibi oriuntur. Modus autem vtendi eſt vt frigidum applicemus parti
affectæ & eam totam obliniamus & mox exponamus ſoli. Poſſemus vti luto
iſtius balnei, etiam procul à balneo, quia poteſt aſportari in partes etiam longin-
quas, nec vim ſuam amittit. Non ſolum in œdematibus durioribus vtimur: ſed
etiam in tumoribus laxis, qui circa crura oboriuntur, Elephantes vocantur ab
Ara bibus. Confert etiam lutum iſtud ad articulos laxatos & debiles: Sed lutum
montis Orthoni parti affectæ non applicandum calidum vt aliqui faciunt & male.
Primò caleſciat æger partem affectam in aqua illa, mox ſupponat lutum frigi-
dum & partem ipſam exponat ſoli, obſeruetque ea omnia que diximus eſſe ob-
ſeruanda dum de luto in communi egimus. Idem cap. 19. Lutum aquarum S. Petri
argilloſum & coctum eſt, habetque vim degerentem & roborantem, & propte-
rea vtile eſt ad remouendum imbecillitatē artuum & neruorum refrigerationē.

Stufe m ötkis
Orthoni.

Elephâtes.

Aqu. Petri
lutum.

Utimur diuersis modis nempe calido, non frigido vt illo Orthoni montis & non
 exponimus partem luto obductam soli. *Andernacus*: Aquæ vrbis veteris à luto
 dictæ crurum crassitiem, . neruos contractos extenuant & resolunt si quis ad
 mensẽ vnũ vel duos in eis moretur. *Montagnana*: Pro timore cruris & de-
 bilitate, orto sole vel paulò post balneet totum corpus per horas semis: postea se
 recipiat in lectum, dormiat vel quiescat ad horas aliquot, postea balneet crus in
 aqua calida: Secunda die eadem agat, & præterea admoueatur cum aqua balnei
 mixtus sequens puluis R. Sem. sesami, fenugræci & orobi ana ℥.v. Asari, chamæ-
 pitios, origani ana ℥.i. fiat puluis. Die tertia idem faciat, verũ addat de sequẽ-
 tibus oleis R. ol. sesamini lib. i. costini & de pulegio ana lib. β. misce. Quarta die
 non balneet totum corpus, sed solum crus: recipiat etiam cum tibia & genu vas-
 pore aquæ calidæ, deinde exsiccet cum pannis & se lecto componendo vngat
 cum oleis sequentibus. R. ol. nardini ℥. iij. facis ol iridis, de croco, liliorum albo-
 rum ana ℥.i. β. Misce, vngat à genu vsque ad pedem, & inuoluat tibiam pannis
 calidis: Ante cœnam recipiat vaporem aquæ calidæ. Quinta die bis recipiat vapo-
 rem & inungat tibiam, & ita pergat. Alius si astringatur, parentur pilule septẽ
 ex aloë lota, cum electuario de psyllio, sumat vnã. Hæc ille. Ego non statui hic
 multa scribere de viribus aquarum medicatarum admirabilis fontis: cum satis
 hæc res omnis ex historijs nostris præpositis elucescat. Quamobrem ægri poterũt
 vti ijs, eo modo quo præcedentes docent vtendum suis aquis. Lutum etiam parari
 potest pro morbi qualitate & magnitudine ex bitumine, argilla, pyrite, & la-
 pide scissili: quæ omnia particulatim præscribere poterunt medici & chirurgi
 ægris consulentes.

Ad contractiones & tensiones ligamentorum, tendinum, & muscu-
 lorum: nec non ad distorta crura & brachia. CAP. LXV.

Contrahuntur item ligamenta & tendines, vt curuatis quandoque cu-
 bito, manu, digito, genu manci & deturpati plures à vulneribus super-
 sint. Contracta membra lauacro aquæ Belilucanæ vtilissimè fruuntur: ex
 aqua per sex dies manè assumendæ aquæ lib. ij. pluresuè: ante cœnam aquatum
 ducenda membra horarum duarum spacio. His elapsis diebus mane & vesperi
 ante pastus externa tantum vtendum proluuie sepe, multum ac diu. Ab egressu
 balnei in lecto inungenda membra cruram vituli axungia addito galbano, saga-
 peno, opopanace, terebintina &c. Tensio sine vulso musculorum, suræ, & li-
 gamentorum eius (Gallis la goutte, Grampe dicitur) à vaporum flatuumque
 crassiorum copiã orta: qualis grauidis & malè dispositis pedibus dormientibus
 frequens, ad præseruationem potu indiget thermarum Belilucanarum: ad cu-
 rationem solo harum lauacro & cœni litu. Si qui commodo aquarum vsu desti-
 tuantur & cominus eã frui nequeant, aquã stillatitia vtantur in potu, eã pro-
 luantur pedes, *Dortom*. *Bascius*: In montanis Corsicæ sunt quedam minerales a-
 quæ admodum frigide: quæ tamen concalescunt ac in balneis vsurpata, miris-

Aq. à luto dicta.

Linimentũ.

Vapor.

Belilu. v'v'us ad cõtracta.

Grampe.

Aq. Corsicæ.

fica quadam digerendi virtute polleant. Nam & contracta membra restituant & indurata emolliunt. Idem lib. 3. cap. 1. Ad contractiones tendinum & chordarum valet illutamentum, quod magis penetratiuum efficitur si ad loca eiusmodi dura & contumacia, balnei imprimis vaporations captentur, quod ad dolores quoque sedandos non erit inutile: quale balneum ex salsis marinisque calentibus. Balneum ex bituminosis, quale ex Petroleo ad Baias, & item Culma, & sub Perustolacuna. Andernac. Aquæ Vvendingenses manu factæ calidæ, sulphure, alumine, & nitro constantes coxarum doloribus podagricis, membrorum contractionibus, articularijs, paralyticis auxiliantur. Idem: Balneæ Badewille tussa, conuulsa, distorta tensa, restituant. Idem: Aquæ medicatæ manu factæ calidæ in Niderborn ex alumine, sulphure & ære scaturiunt: Ad defluxiones capitis vtilis, rupta, conuulsa, siue ex colico, siue ex defluxione humorum, & distorta emendant, duritiem neruorum emolliunt. Pantaleon de thermis Tigurinis cap. 21. laudat balneum Kesselbad dictum ad contracturas & resolutiones, multos in id deserti qui citò conualescant & restaurentur, si non sint voraciores & ordinatam victus rationem obseruent: id quod etiam obseruauit anno 1577. in puella. Montagnana de balneis Patauinis: Linimentum bonum ad emolliendum durities & contractiones membrorum, quod applicandum vna horâ ab exitu balnei: R. ol. sesamini, amygdalini dulcis recentis ana ʒ 1. β. vitellos ouorū ij. medullæ crurum bouis, sepi arietini, pinguedinis anatis & gallinæ ana ʒ 1. croci ʒ 1. dissoluantur pinguedines & colentur, cætera addantur diligenter contereudo, in fine adijciantur ammoniaci dissoluti cum aceto ʒ x. Insigniter sedat dolores, quos vt magis mitiget adde olei chamæmel. ʒ iij. Si velis nonnihil stupefacere adde opij ʒ 1. & erit nobile medicamentum ad prædicta quod non poterit nocere. Rulandus, ad contractionem neruorum & membrorum vtilis sunt: aquæ Auenenses, Lutherbad, Vvolekestein, Vvisbad, Schweiningenses, Syluestres, Piperinæ, Leucenses, Valliss, Flicken, Embsenses, Elbogana, Vvendingenses, Carolinæ, Tetricæ. Ad neruorum dolorem Embs Constantiæ, alumine & nitro infectæ. Neruorum rigores Brigenenses, Annæbergenses, Auw, Antegast. Neruos induratos humectant & molliunt Kissing, Vnderthal, acidus fons tinctus alumine, nitro, sulphure, Bureschbeim acida sulphuris & nitri particeps. Nodositates curant Gebersweilerianæ. Spasmo medicantur aquæ salis, sulphuris, Baden ses Herciniæ siue Margraffbad, Laubacenses. Idem pro contractis & conuulsis hoc instituit balneum, Sambuci m. xx. decoquant diuites in vino, pauperes in aqua quantum conuenit. Insideant quotidie diutius in hoc lauacro, & post egressum in calido lecto bene contexti stragulis sudent diu multumque. Post sudorē perungantur membra contracta isto vnguento quod recipit ping. taxi ʒ iij. vulpis lib 1. Mastitici ʒ β. Euphorbij ʒ ij. Piperis vtriusque ʒ x. Vini boni mensuras duas, fiat vnctio iuxta artem. Hæc ille. Nulli laboranti contractionibus à colico dolore, quæ vulgares in Alsatia ac vicinis locis potissimum circa fodinas Girardmeigni, suaferim vt vtatur paulò post colicum dclorē cessantem vilo balneo.

Luramentū Vapor.

Aq. Vvendingenses.

Badenvei.

Niderborn.

Baden Heluetiorum.

Linimentā.

Aq. ad varios neruorū affectus.

Infectus.

Flaves vidi magno suo damno adijisse Plumarias thermas pro restituendis artuum viribus & reparandis contracturis qui redditi multo imbecilliores in vitæ periculum inciderunt. *Vsus thermarum & balnearum pluribus mensibus post principium imbecillitatis confert, cum interna viscera incipiunt suo fungi officio, ventriculus bene concoquere & bepar sanguificare, ac artus nonnihil vis res recipere & carne augeri: Nec etiam tunc ex vsu erit violentius balneum, nec omnia vnguenta calidiora conueniunt, multò mirùs in principijs. Flacet suo tempore balneum aquæ admirabilis, cuius vis augeri potest addito bitumine gazateuè & lapide scissili. Si quando vtendum vnguento præscripto per Relandù, id velim fieri in contracturis valde frigidis ac summo cum moderamine, quod periti medici iudicio relinquendum. Porro autem quæ distorquentur & curuantur ossa brachiorum vel crurum in varis, valgis, compernibus à conformatione in cunis à præpostera ligatura vel etiã ab externa aliqua causa, aqua Belucana diriguntur, si in ligneo tubo canaline protensa maneant: mædeant frequenter, cõtrectentur, inflectantur manibus. Imo subigantur more modoque quo lignarij fabri distorta curuataque ligna flammis subditis rectitudinem, v.e. res curuizatam, Dortoman Non agnoscio in aquis medicatis tantam ad prædictos affectus efficaciam vt eos possint perse tollere. Iuuare interim posse illas ac etiam nostras admirabilis fontis in adolescentibus adhuc crescentibus non dubito: Verùm longo admodum tempore, ligneis canalibus tubisue benè præparatis dextreq, abligatis & continuò gestatis aut saltem noctu: quæ ratione memini à me spacio vnius anni curatum puerum valgum.*

Ad vlcera & inter cætera, de gangræna.

C A P. LXVI.

OMnia vlcera sanare valent medicatæ aquæ competenter adhibita. *Vsus tamen frequentior in inueteratis, malisque est, in quibus vbi tentata vnde cunque remedia non profuerint, tanquam ad sacras balnearum appellations recurritur. In eligendis ergo ad vlcera balneis, vnum in primis valdè necessarium animaduertendum est, particula exulceratæ imbecillitas, quæ vis ribus corruptis, vel sopitis nec idoneum sibi appropriat nutrimentum, nec influxum aliunde malum valet rejicere, nec receptum corrigere, vnde varijs ipsam abundare excrementis necesse est. Et alterum, membri alicuius mandantis intemperies, ac in expultrice ipsius robur, quæ semper pargamenta ad imbecilliora detrudit. Ex mandantibus subinde, aut cerebrum imputari solet, aut bepar, aut tertium vterus, & quæ his subministrant consequenter, quæ oportet principæ liter ante balnei ad vlcus ministeria medicari. In fluidis vteribus, perrarò non catarrhus aliquis à capite destillat, vix præsertim ad illam partem manifestis, quæ primo per ea, quæ peculiaria ad catarrhum in capitis affectibus docuimus, oportet discutere seu priuatæ sint medelæ seu potius ex aquis medicatis potiones, nitrat is nimirum, sulfuginis, æneis, ferris, purgantibus, seu discussionis ad flui-*

Balne. vsus ad inueterata vlcera frequens.

In eligendis ad vlcera baln. obseruanda. I.

II.

xionis principia in bregmate, aut nuca, ex sulphureis temperatis, bituminosis, nec admodum adstringentibus. Ita enim antecedenti submota caussa, facile vlcus ad sanitatem per localia balnea perducitur: quæ adstergentia sunt, medio critera calida, & sicca, vt Ferratæ quædam, Busselum Viterbij, Villa Luca, Caladagna Sancti Casiani, Albule, & Latane ex alumine, Porretane, Corfenum ex alumine & ferro, atramentose in Volaterrano, Bringenses in Valesis, aliæque innumere consimiles, & marina aqua per æstatem efficac. Inueteratorum autem vlcerum, eadem balnearum, ac residij cuiuscunque ratio esse debet: nisi quia in his non tam timendus aliunde influxus est, quam quòd ex habituata iam dudum illi particule in temperantia, vnde aut cacoethè fieri assolent vlcera, aut serpigiosa, aut putrida, aut contumacia, & dura, aut sinuosa, aut fistulosa, aut multifariam maligna, longiorem desiderant curam, ac nulla cura est neque breuior, neque certior, quam quæ à balneis sumitur. Ea ergo in temperies, aut in totum occupauerit particule naturam, quemadmodum in Scirrho, cui nulla tunc medicatio proficua est: aut veneni speciem gerit, vt in Cancro, cuius opus est primò virus interficere, quòd vt nullis alijs remedijs, ita in balneis difficile fit, quanquam eam curam plumbeæ à proprietate, & quædam aliæ fortes promittant. Aut denique quædam aliæ fortes promittant. Aut denique quædam mala qualitas inculpat, vt immoderata vel caliditas, vel frigiditas, vel humiditas, vel siccitas, vel complicata ex his pluribus, tamque Galeno teste, per vnicuique contraria curandum. Calidæ oportet per frigidam mederi, vt ex nitris aqua ebibita, nec non Fincuncella Sancti Casiani, Grotta Viterbij, Tigurina in Helætijs. Frigidæ verò per discussoria balnea, & tam actu calida, vt sulphurata, bituminosa, nec non ferro, aut alumine participantia, quam quæ virtute acris, vt ex atramentis, ex ære, ex calcitidæ, misso, soryo, plumbo, ac similibus. Vlcera verò succam & squalidam habentia carnem, per frigidam aquam irrorari ex Galeno docemur. Bituminosa valent in naturalibus balnea, ac Cellensia in Helueticis. Humidæ autem faciunt eadem, quæ paulò ante ad fluida vlcera dedimus, & ad hæc Aponi balneum ad inueterata proficit, varia misturarum facultate: Embs item in Germania, & Embsenses aliæ sub Diocesi Treuerensi, aliæ in Alsatia, Fabarienses in Rhetia, ex Gypso aquæ, & ex atramento in Volaterrano lacunæ. Porò in Herpete, vbi scilicet vlcus serpigiosum efficitur, erodens, ac sæpe putridum, composita conijcitur qualitatum malignitas, calida, acris, salsa, pruriginosa, quod potiones medicatas, quales in calidis alijs, & catarrhalibus diximus, desiderat. Foris vero ex acribus, ac erodentibus, balnea, Ferrea, cenea, plumbea, atramentata. Gangrenæ eadem, & Aponus, & Ferinæ aquæ in Germania, & in Dacia Virides ad montem Carpathum, & in Cypro insula æneæ aquæ omnium valentissimæ. Nec secus in sinuoso vlcere composita sordities, fluida, virulenta, salsa, ac erodens, quam oportet per exiccantia, ac modicè calida extergere, quales metallica, vt plurimum aquæ, ex plumbo maxime, ære, as-

Baln. topi-
coru! vim in
vlceribus
antiquis
obtinentia.

Inueteratis
vlceribus.

Cancro.

Calida in-
temp.
Frigidæ.

Siccæ.

Humidæ.

Herpeti.

Gangrenæ.

Sinu.

Fistula.

tramento, ac minio. Faciunt eadem ad Fistulas, quod est, vbi cavitās vlcēris obducta ex ore in penitiores anfractus cuticula, fistula instar (vnde illi est nomen etiam Græcis) perpetuo biat, emanatque. Difficilis quidem quocunque

Ani fistula.

modo curationis: difficilissimæ verò vbi fistula in altum penetrat, qualis ex intestinis sæpenumero fit ad ani musculos. Cui nec commodè, nec tuto possunt quæcunque medicamenta adbiberi. Facerent tamen utcunque exiccantes ebibitæ, ac absterforia facultatis, vt Ferratæ, nec admodum calidæ, vt Ficuncelle aqua, ac similes. Vel iniectæ quantum fieri possit acres, & quæ potentia cuticulam ipsam fistulæ extērerent, quales sunt ex æris, chalcitidis, cæruleique excrementis dilutæ aquæ, vt in Cypro iam dictæ, & ex plumbo, & ex auripigmento, qualis ad Susis fons in Persia. Vel si non adsint, ex calce idoneæ, ac cinere, & atramentosa in Volaterrano. Hæc Baccius qui lib. 4. cap. 9. Est item in Senensi agro vicus per exiguus ad confinia Aretij, quod Rapolanum appellatur, sulphureis aquarum scatēbris percelebre. Quare cum longè vndique aura ipso loci vapore sulphurea sentiatur, propius in secessu quodam spiritus sulphuris exhalant adeo graues, vt nisi quis quantocynus auerfetur, exanimem reddant, quare locus mortiferis spec-

Exhalationes pestiferæ.

Aq. Rapolana sulphureæ ad scabiem cōtinnuam celeriter profidio vilit sima.

Vlcusculorum crustæ à balnei vniuersi asperante siccatoreque do-

ctris, fossa, ac sentibus præsignatur. Cæterum salubris aëris, pericundique per æstatem diuersorij, cum balneis eius naturæ calidis, valdè vtilibus. Quæ etsi non adeo multum à temperie recedere quibusdam taxentur, asperæ tamen, ac siccatis admodum facultatis sentiuntur, cum scabiem quantumuis crassam, aut putridam, quam celerrime (ter inquam, aut quater in balneis adhibitæ) exiccant. Ac vidimus, qui egressi à balneo duratis vlcusculis, plagisque, ea asperitate aquarum, quasi ambustis, in reliquum diem angerentur, vnde didicerunt crassa id genus scabiæ laborantes, totos integros dies sedere in balneo, donec omnino emundati exirent, ac abirent. Cui vitio succurrere poterunt, facta statim à balneo leni ipsorum vlcusculum bitura, aut butyro eloto, aut miti aliquo id genus vnguine. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponitano: Sanat aqua ista vlcera, cutis pruritus, vlcera squammosa, scabiem leprosam pruriginosam vel salsam. Item cap. 32. de balneis Volaterranis: Balneum S. Michaëlis, in quo alumen & sulphur paucum aut nihil, in affectibus cutis est præstantissimum, præcipuè ad fugandam lepram: in quo affectu præstantius remedium fortè non reperietur. Adnertacum: Balneum Badenense manu calefactæ sicuturigine tepida scabiem, impetiginem, lepram, aliaque id genus exteriore vitia & vlcera vetusta maleque curata sanant. Idem: Aquæ medicatæ in Britzbach vltra Rhenum ære & ferro imbutæ in balneis visum acuiunt: calculosis renibus vetustisque abscessibus auxiliantur: impetiginem, scabiem & lepram tollunt. Item: Aquæ Patritiorum in Italia alumine magis quam sulphure infectæ sunt, scabiem & alia cutis vitia optimè discutunt. Idem: Aquæ Caldane vrbis veteris in Italia aluminosæ & parum ferreæ, humidam scabiem abstergunt. Idem: Aquæ calidæ Badenses in Austria quæ sunt multæ sulphuris, paucioris nitri, minimi aluminis valignis & serpentinibus vlcēribus, eryspelatis & canceris profunt. Rulandus: Fistulis auxiliantur

tur Piperinae, Ribbadenses, Plumbariae, Vvendingenses, Vvesterbad. *Vlcera caua,* Chironia
 maligna, antiqua, serpentina, & insanabilia curant Spiegelberg, Badenses Austriae, *vlcera.*
 Villacenses, Teplice, Abechi, Condertbal, Cellenses, Plumbariae, Neubrun, Pi-
 perinae, Vvendingenses, Vvaldsborn, Deinach, Antegast, aquae aluminis & auri
 & c. *Vlceribus male curatis profunt* Leucenses, Embsenses, Badenweiler, Pipes
 rinae & c. *Ad vlcera omnia valent aquae salis, cupri, ferri, sulphuris, nitri, aluminis,* *vlcera quae-*
 nis, gypsi. Item Cellenses, Plumbariae, Piperinae, Vvisbad, Leucenses, Neubrun, *uis.*
 Badenses, Bringenses, Gebersweiler, Embs, Flieben, Antegast, Brintzbach, Acis-
 dulae Goppingenses, Auwenses, Vberking, & caetera thermae omnes. *Dortoman.* *Gangraena*
frigore.
 Gangraena a frigore ita pedes frequenter, variis manus occupat, vt spiritus & ca-
 lidior sanguis in has partes vix confluat: aut si confluit, citius refrigeretur a pe-
 dibus gelu obseſis quam vt ipse pedes calidos reddere queat. Vidi non semel, sed
 saepius pedum digitos omnes aut aliquos, imò pedes integros emortuos ob pene-
 trabile frigus, sensu & motu priuatos: dein solutis compagibus articulationum
 separatos, seiunctos, excussos citra vllum dolorem a superstitionibus sanis partibus.
 Gangraena haec siens parte prius scarificatu dilaniata abluatur aqua therma-
 rum Belilucanarum, confricetur, aspergatur reliquijs, obducatur caeno, melle
 rosato temperato: Haec iteranda frequenter. *Ad vlcera omnis fere generis facere*
aquas fontis Admirabilis facile apparet ex mixtione mineralium, quorum ea
vis vt eiusmodi affectibus occurrant. Id quod liquet manifestè facta mineraliu
cum precedentibus collatione, qualia si non omnino, at certè quadamtenus in
Bollensibus mixtionibus supra dictorum respondent: Sic vt pro rata portione de no-
stris idem sit sentiendum quod de illis: quemadmodum hoc quoque historiae de
nobis commemoratae abunde docent, & in vlceribus tibiaram plura dicturi su-
mus, vbi agetur de morbis extremitatum: De cancro quaedam addemus capite
de Elephantiasis. Ad gangraenam tutiores existimari aquas fontis admirabilis
Belilucanis, si membrum cui portiones gangraena obseſse amputatae sunt, ne porro
malum serpat, imtempesque emendetur, abluatur aqua nostri fontis, in qua
candens pyrites & lapis scissilis restinctus sit, inperso postea mox eorundem
pulvere vel melle illito. *Aq. Bollens.*
ad vlcera
qualiber.
Aq. Bollens.
ad gāgrēnā.

Ad Vlcera tibiaram & pedum.

CAP. LXVII.

VLcera tibiaram & pedum ex melancholico vel pituitoso sanguine etiam
 cum varicibus saepe dysepulotica & curatu difficillima gignunt: *Vlce-* Beliluc.
 raturus aquatum cat, redeat, potet, abluat, caenum inungatur, reliquiae in-
 spargantur, hederæ, brassicae, nicotiana folia vlceribus imponantur, Dortom. Fals-
 lopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Quando oriuntur in cruribus vel
 in alia parte corporis vlcera quaedam callosa & antiqua, & obducuntur cicatrice,
 paulo post iterum renascuntur, & non cedunt medicamentis, nihil praestantius
 Aponenses.

quàm in seſſio in hac aqua: & plurima cum ea curavi. In egreſſu balnei applican-
 dum vlceri aliquod medicamentum opportunum: Verum ſi cum vlcere eſſet con-
 iuncta inflammatio, cauendum ab uſu huius aquæ: quam etiam fugiãt qui ſunt
 habitu calidiſſimi & ſicciffimi, & qui laborant febre, ne incidant in maraſmũ
 beſſicamud. Hæc ille. Non videtur neceſſe vt hic celebrem laudes noſtri fontis
 Admirabilis in curandis antiquis & malignis tibiariũ vlceribus cum ſatis ap-
 pareant ex hiſtorijs: Nihilominus tamen accidit interdum vt quædam propter
 viſcera corrupta non in totum ſaneſcant, quædam etiam non conueniat pro-
 pter vitæ periculam primo anno occludi: quibus tamen vlceribus conuenientia
 emplaſtra adhibenda ſunt, vt vel in totum ſaneſcãt, vel certe impediatur incre-
 mentum: In quibus affectibus inſigne eſt emplaſtrum de plumbo patris nreici pi-
 tiſſimi Iob. Baubini medici celebriſſi Baſileæ & in chirurgicis feliciffimi: cuius
 hæc eſt formula R. lithargyri aurei ℥.iiij. plumbi uſti ℥.ij. Cadmiæ botrytis, ſue
 tutiæ vulgò dictæ præparatæ ℥.j. minij plumbi ℥.i. β. Ceruſæ ℥.β. olei roſati, ceræ
 citrinæ q. ſ. Fiat maſſa pro emplaſtris. Plura hinc præſcriberemus ad impediendũ
 incrementum vlcerum & ad impediendas recidivas, niſi id iam factum fuiſſet
 libro præcedenti de hiſtorijs eorum qui iam experti admirabilem fontem. Quod
 ſi vlcera diſſepulota à varicibus foreantur, his primũ omnium fuerit occurren-
 dum. Gobelius aluminosus S. Iobi abſolute ad varices facere ſcribit: quod idem
 promittit Rulandus de aluminosis Annæberg. & Volckeſtein, quæ imbutæ per
 multo alumine, pauillo pyrite, atque bitumine. Nos quanquã non minus nobis
 de Bollenſibus pollicemur, accuratiũs ſubducendas hinc rationes exiſtimamus.
 Quæ enim inueterauerint, vix vllã fortè ratione curaris. In minus antiquatis,
 ex medici conſilio egregiè purgabitur varicoſus, poſt ſanguis ex brachio, nõ è cru-
 ribus detrahetur. A balneo obducetur varicibus emplaſtrum ex argilla & bolo
 ſubaëtis ex aqua Bollenſi: quod ubi inaruerit, obuoluetur crus ſaciã, ab infe-
 rioribus ſurſum.

Ad Elephantiaſim ſiue lepram vulgò dictam & cancerum.

CAP. LXVIII.

Bal. Regina
 Piſanum.

Fabarię bal.

Plumbatiæ.

Vvending.

S. Iobi.

FAllopius de thermis 29. Balneo Reginae Piſano felici cum ſucceſſu uſus ſum
 in petu & inſeſſione ad fugandam lepram. Andernacus: Balneum ex aqua
 medicata ſanat ſcabiẽ, lepram, elephantiaſim nondum inueteratam. Item:
 Balneæ Fabariæ, quibusdam Piperinæ Pfeffers calore moderatæ, in balneis ſca-
 biẽ, impetiginem, elephantiaſis initia & leprã, vlcerãz, maligna ſanant. Item:
 Aquæ calidæ Plumbariæ in balneis conferunt vlceribus malignis, curatuq; diffi-
 cilibus, cæcro, phagedænis, fiſtulis, elephantiaæ reciti. Item: Aquæ medicatæ Vvẽ-
 dingenſes manu factæ calidæ vlcera maligna & inueterata, fiſtulas, ſcabiẽ omnẽ
 & lepræ initiũ ſanant. Io. Gøb. dicit aquas aluminosas S. Iobi ad incipientem ele-
 phantiaſim facere. Baccius l. 3. c. 1. de thermis: Elephãtiaſi & quam dicunt leprã,
 nec minus omni intemperatæ ac veteri ſcabiẽ, fortiora in cunctis cõueniunt bals-
 nea ex his quæ ante dicta capite de vitij cutis: Et atramentosa & bituminoſa v

Calma & Petrolei balneum ad Baias, Montis alti dictum sub Perusia, Lacus Volaterranae, Auernus in Campania, Et praeter ceteris Iordanis fluuius in Palestina, quem septennero lepram sanasse diuina virtute sacra litera attestatur, & infra Asphalti lacus valde aquae absterforiae. Elephantiasis scribit Paulus Aegineta, vsus aquarum naturalium ceu maximè necessarium adhiberi debet, praesertim aluminosarum & quae ferrum sapiunt. Conferunt, inquit, & ipsarum potio, tum marinae arenae vsus & quaecumque tandem sudationibus cingendis efficaciam habent vaporaria, ac discussoria. Reges Aegyptij, teste Plinio, & vt aiunt Constantinus Magnus, utebantur ad lepram balneo ex humano sanguine. Rulandus: Elephantiasim sanant aquae in Brintzbach, Piperinae, Plumbariae. Item contra lepram valent Vvallis, Vvending, Badenweiler, Casteln, Carolinae, Gebersweiler, Lutherbad, Treffbach, Vberlingen, Badeses acidulae Bassenheim, Hylborn, Spigelberg, Montebaur, Niderlonstein, & sulphuratae aliae. Pictorius de balneis, cap. 10. Thermae Plumariae curant Elephantiasim, cancrum, fistulas, lupos vt vocant, vlcera cancreta tibiaram. Magnifica quidem haec sunt Balnearum praeconia, de quibus iudicandi prouinciam alijs relinquo. Ceterum ego elephantiasim haecenus nulli vnquam remedio cessisse vidi. Scio pollicitatorum verba sequepe alia, qui vt pecunias emungant nihil non suscipiunt, nihil non promittunt: & in psora lepraeu Graecorum si quando (quod tamen rarum est) feliciter illis crassa ignorantia bona quadam fortuna cessit, plenis buccis inuictum morbum Elephantiasis deuicisse mentiuntur, ante victoriam scilicet triumphum canentes. Sed in eo ipso turpiter suam produnt inscitiam, quod ne Elephantiasin quidem cognoscere deprehendantur. Nam si bonum virum censura imperitorum deceret, exempla vel nobis ipsis non defuerint. Mompelgardii aliquando pro Elephantico quendam mihi obtrudebant Chirurghi mei talem enim indicabant, quod extremus sensus destitisset cum corruptione alijsq; similibus signis) quem ego quando nulla in facie deprehendebam signa pathognomonica, cum Elephanticum pronunciaré nequaquam possem, ea executus prius, quae praemittenda esse ex arte didiceram, ad Thermas Plumarias hominem ablegavi, vnde non tantum sanus redijt, sed etiam citra recidiuam integer remansit. Videas etiam qui egregio Thermaru suco ita Elephantiasin occultent, vt mudos putes, in quos tamen intestinus ille hostis rebellionē clandestina crudeliter grassatur. Tale nouimus in vrbe Masmunster Elephantiu tam callide balnearum vsu morbum dissimulantem, vt non facile nisi a peritis Medicis & Chirurgis potuerit Elephanticus pronunciaré. Ex quo magnum quidem esse apparet aquarum naturaliu in hoc morbo efficaciam: nequaquam tamen vel ab hoc vel ab vilo alio remedio physico inculpatam sanitatem expectandam iusta ratione potest concludi. Quid tum postea, si cutis sceditates tollunt aquae? obseruavi ipse Admirabilis aquae Bollensis potu & lauacro, foedissimas scabies, serpigines, herpetes, imò lepra (sed Graecoru) feliciter percuratas: erò ne cum istis Elephantiasin curata impudenter mentiar? ego verò existimo si quis tanti morbi symptomata, ne incromotum capefferat, prohibeat, non parum attulisse adiumentum.

Elephantiasis, morbus incurabilis.

De Elephantiasis suspectus, balneis percuratus.

Elephantiasis balneis dissimulata.

Aq Bollens. lepra Graecoru sanata.

Veræ Ele-
phãtiali re-
tardãtæ ad
aq Bollenf.

id quod Bollenfibus aquis fiet, si ante curam vsurum de Elephãtia suspensus ex-
periti Medici consilio purgationem & phlebotomiam celebret, institutaq; opti-
ma vitæ ratione pluribus diebus lauet, ea tamen lege ne vel diu singulis diebus
in solio desideat, vel calidiorè vtatur, raròque sudores moueat: bibat vini loco a-
quam Admirabilis fontis, vel acidulas. Eadem impudentia Canuri quoque curaz
tionem iactant isti qui populo famos vendunt. Quid mirum, qui Elephãtia in
hoc est Cancrum vniuersalem se persanare posse profitentur, si particularis Can-
cri sanationem eadem fide promittant: tantum verò abest vt curent aut curare
possint, vt ne agnoscant quidem ex hoc grege plerique, cum nec artis principia
vlla vnquam degustarint, nec legitime remedijs vtantur, sic vt sublimato, bu-
tyro arsenici, & id genus alijs septicis & erodentibus multos ad perniciem dedux-
erint, quos vlcera saltem tibiaram excuerint, quemadmodum ex libri primi
historijs satis liquet. Cuiusmodi vlcera si quando sanant, Cancrum gloriabundi

Cancerũ alia
que vlcera
maligna fe-
pticis ag-
gressi empi-
rici, malum
exacerbant.

Vlcus quod
libet cacoë-
thes pro cá-
ero habent.

sanasse se iactitant. Ego quod ad me attinet, licet à teneris apud patrem P. M. in
Chirurgia celeberrimum educatus, ab eo tempore Galliam, Germaniam & Italianam
peragrarem, celeberrimos Chirurgos secutus, cum omnium optimis Medicis fa-
miliariter versatus, nec non, ne quid interitatum relinquerem, cum iactabundis
pseudohymicis, ne incipientem quidem, seu, vt vocat Hippocrates, occultum vidi
à quoquam siue aquis, siue pharmanis curatum cancerum, tantum abest vt exul-
ceratum percurari conspexerim. Interim tamen incrementum tantissimè posse res-
tardari aut dolores minui non negem, qualis palliatina medicatio dici solet, cum
morbum radicatus non euellat. Qua ratione si quis ad Bollenfes vti cupiat, operã

Cãcer, mor-
bus inlape-
tabilis.

Cancro re-
tardãdo do-
loribusque
minuendis
ad Bollenfes.

minimè luserit si præscriptum à nobis mox in Elephãtia consilium sequatur,
id inonitus vt diligenter caueat, si occultus nec dum apertus est cancer, ne bal-
neum ad apertionem faciat, (vidi namque quibus ex diuturniori mora in calia-
diore solio aquarum Bollenfium exacerbatus sit & auctus cancer) imò verò pos-
tius ne ingrediatur quidem penitus, nec cuiquam vel apertionem suadentis, vel
sanitatem promittenti credat. Quinimò balnei loco splenia Bollenfibus aquis fri-
gidis madentia inducat, (inperso prius pyritæ & scissilis lapidis puluere) las-
minã plumbeã superdatã. At si vlceratus fuerit, eodem inperso puluere imponas-
tur Emplastrum de plumbo parentis nostri, vel quale in Historijs passim præ-
scriptum ex Diapompholyge cum plumbo. Baccij de Cancro sententiam inter
vlcera reposuimus. Rulandus, quod pro Colophone sit, cancerum scribit curare as-
quas Ribbadeses, Gebersweiler, Piperinas, Badenses Austriæ, Villacenses, Tes-
plicas, Abech, Plumbarias, Cellenfes, Verùm hic fit mentio aque Gebersweilens-
fis cuius meminerunt alij plures, quidam acidas asserentes vt Tabern. Ego ante
aliquot annos ex mandato Ill. mei Principis perquisiui in Asia: verùm nemis-
simum reperi qui mihi demonstraret.

Deluc autem Venerea vt priuata est ratio in suis causis, & calidis & frigidis, & in tota curatione à ceteris morbis, ita priuata quoque ratio in balneis esse debet. Hæc detestabilis & sacra lues, etsi varias in processu agit radices, duas tamen videtur habere primas differentias: calidam scilicet in temperiem, tota forma nature operibus inimicam, & humorum crassitiam pro materia. Quapropter hepar vt plurimum, veluti primariam quandam nature arcem occupare solet. Et exinde tanquam tyrannus curatam sanguinis massam exagitans, diuersos, nec singulis eosdem, neque eodem tenore producit effectus: sed pro seuitia morbi, pro humorum, quas inuenit, qualitate, & quantitate, pro temperamento patientis, & pro ratione, ac loco partium varios. Ergo si is calidus affectus, & quedam hepatis inflammatio est, haud potest iuari à calido, & sicco naturaliter balneo. Si materia vt plurimum phlegma est crassum, & contumax, diffundere balneum est periculum, non digerere: obdurare, non exiccare, noxios sudores excitare. Quæ pericula varij successus ostenderunt ad balnea: quas do nostrorum veterum tempestate, vix dum comperta tantæ contagionis seuitia, qui se illis commiserunt, vari aliquam senserint utilitatem, plerique verò, aut inflammatione alicuius particule, aut doloribus iuncturarum, aut febribus fuerint correpti: imò cum visi fuerint aliqui in ipsis balneis miserè perijisse: in eam suspicionem posuerunt balnea, in quoque etiam alio morbo curando, vt ea peruis de forsan toto cælo contraria, cæperint detestari. Quam ob rem & nos quoque balnea naturalia pro curatione propria luis Venereæ detestamur. Verùm hic nobis ulterius quærendum est: An qui passi sunt luem Veneream, prohibeantur ob iam dicta pericula, in quoque etiam morbo curando à balneis, que alioqui illi morbo potuissent esse proprium remedium? Ad quam sanè questionem, propter diuersa experimenta, quibus visum est balnea alijs ob hoc contagium nocuisse, alijs contra, non tantum non nocuisse, sed ad primariam fecisse intentionem, & simul præterita luis Venereæ reliquias percuras. Idcirco duplici vtetur distinctione, & ex parte balnei, & ex parte contagij. Quod balneum est, aut calidum intelligas oportet balneum, aut temperatum. Si calidum existat, omnia haud dubie balnea calida possunt patientes, vel passos iam luem Veneream ad id genus pericula reddere obnoxios. Idcirco Auicenna (quod tamen seniorum quoque Medicorum fuit institutum) simplicem quoque calidæ aquæ qualitatè articularijs noxiam tradidit: quod (inquit) is calor humores liquat, meatus aperit, iuncturas humefaciendo laxat, ac idoncas eas efficit defluxionibus recipiendis. Id ipsum vsu venit in balneis, quæ naturali calefcunt sulphure, & acrius, quæ magis calida, & pluri sulphure abundant, quod acrius & siccare, & colligare valent humores, ijsque exagitatis, vel febres excitari periculum est, vel aliquas fieri defluxiones. Plerunque tamen excitant defluxiones tum quia balneorum id est vitium commune, tum quia nullum est symptoma magis peculiare, luis Venereæ, quam

Luis venerea esse: proxima.

Lues venerea calida est hepatis inflammatio balneo naturaliter calido non curatur.

Fides distorhilton.ca.

An luem Veneream aliquando passis liceat alterius morbis causa balneo vti Resp.

Baln. calidæ luis Venereæ passis vel patientibus noxium.

defluxionibus confictari, ac doloribus iuncturarum Quod si balneum temperate caliditatis intelligas, haud mirum, nec defluxionem id excitare valebit, nec incendere, sed vsus fore impnem sperandum est, & forsan vtilem lue Venerea affectis: tum in potibus, vnde hepatis adustio refrigeretur: tum in balneis siccandocius vitij relicta vlcera, atque impetigines: maxime verò si ex æquo cum balneo eius quoque contagionis ratio habeatur: num calidæ admodum sit intemperici, vt in principio, & in iuuenibus plerumque fit: tum enim balnei omne genus eis est incommodum: nam potius sit minus calidæ intemperici, vel quæ saltem vetustate refrixerit: tunc enim balnei vsus sperabis impnem, vt diximus, quin imò & calidius forsan balneum inueterato affectu tolerari poterit. Ad vsus ergo, siue lues Venerea primariæ sit considerationis in balneis, siue potius alterius morbi consequatur intentionem: summa hæc est. i. Inprimis operæ precium est, vt morbus ipse sit Medico & intus, & in cute notus, qualis, & quantus, an ferus, an benignus & alicuius spei in balneis ministrandis. Feroci nimirum, ac magno effectui omnino balnea erunt incongrua. ii. Deinde, vt id remedium non tentetur per inities: cum non ita difficile sit in sine, purgato videlicet exactè corpore, ac feruore contagij intus extincto, ipsas saltem exteriores reliquias per balneum abscindere. iii. Tertio, vt siue ad aliud eligendum sit balneum, constet id experientia non esse solitum nocere lue Venerea affectis. Et tandem, vt balneum ipsum, seu iure potuum, seu lauacri inuendum sit, vsu constet esse mite, & non ad id intemperatum. Tales videmus in Albulis prope Romam curari plurimos, vel eis alioqui vti innoxie, & tam potibus, quam lauacro: denique in alijs similibus aquis non adeo sulphuratis, nec calidis. Contra, dum quidam ob aliam causam Stygianus vteretur balneo, quæ sunt admodum calidæ, in memoriam præteriti contagij, vetustos sibi ex balneo consciscunt dolores. Idem ad Aponi balnea accidisse cuidam illustri Principi nouimus. Cui rei attestatur Fracastorius, experientia constare, nihil, aut parum Apocensia balnea, nec Porretana iuuare posse Venerea lue affectos. Ob eam (vt arbitror, inquit) causam, quod debiliora sunt hæc balnea, quam vt possint materiam tam crassam, & tam lentam liquare. Leuiores quidem cutis infectiones, qualis est scabies, & impetigo, quæ illis ab hepatis adustione contingunt, & salso phlegmate, vel nostra Calderiana valenter tollere possunt. Hæc ille. Sed in causam quam adducit, indiget locus correctione: Nam Apocensia non iuuant, imò nocent, non quia debiliora sint, vt ipse dixit: sed quia sunt nimis calida, vt reuera sunt, ac excitant defluxiones: Calderiana quia mitiores, & minus calidæ, idcirco vtilis, quanquam alij & id negent, Baccius. Porro autem idem, Balneum (inquit) Regium Aquigrani refert naturam omnino sulphuris, cum nitri modici admixtione, (& vt puto ex ea aquæ infectione) nigri bituminis: Nam & tellus tota vndique metallis scatet, ferro, plumbo, cadmia & nigro bitumine quam Carboariam terram appellant. Quod & operationes ostendunt. Strenuè enim calefacit atque exsiccat, ex alto humores ad externa euocat, extenuat, discutit, abstergit,

Cautio.

An bala. vsu
ad luem Veneream
perpendenda
ratione
contagij.

Albulæ ad
luem Veneream

Stygianæ
luem Veneream
reficiant.

Aponens. &
Porretanæ
luem Veneream
inuiles &
noxia.

Correctio
opinionis
Fracastoriana.

Balnei regii
Aquigrani
mixtura.

ad multasq; corporis ægritudines efficacissima est, frigidas præcipue atque humidas. Conducit in primis frigidis neruorum affectibus, conuulsioni, paralyfi, apoplexiæ, tremori, palpitationi, idque genus alijs neruorum artuumq; morbis. Arthricolorum dolores, tumentiaque discatit, ventris, vteri, lienisque tensiones inhibet, ab aqua intercutè vendicat. Ictericam sanat: Nam & hepar & ventriculæ lum & cætera viscera corroborat ex ferri natura, ac appetentiam excitat. Facit ad omnigenos dolores, vbi tamen non intercedat febris, colicos, vterinos, nephriticos. Fecundas exinde facit mulieres. Exsiccant omnia cutis vitia, vlcera abstergit siccataq; etiam que luis Venereæ vitio contracta sint. Nocet aridis, extenuatis ac febrientibus. Idem lib. 1. cap. 1. Albula sub Tybure valet ebibita, mox in balneis vlcera etiam persanando manantesque seu fluidas ex lue etiam Venereæ relictas papulas exsiccando. Idem promittunt in Lotharingis balnea quamquam plumbea priuata forsân facultate. In cæteris verò utilis Grotta Viterbij, & in Busseto lauatio ac Porretana ex lue Venereæ & id genus extremorum vitij: Probantur etiam in balneis Marinæ & ex ferri mixtura, M. Falconis balnea in Carnis qualis præcipue aquæ Auinio est & Villa & huiusmodi. Et item ad S. Castianum illutatio, aquæ ex gypso cum suo smeymate, vel arte cõparato ex arena vel sabulo vel sulphure Job. Göbel. dicit aquas S. Iobi aluminosas non conuenire pustulis luis Venereæ: & paulò post scribit potum non nocere in se&is eâ lue, benè prius repurgatis & dietâ vsis sudorifica: balneum corpori non esse bonum nec salutare propter hepar. Hæc ille. Miror cur noceat hepatis per balneum & non per potum, nisi dicatur caliditate actuali hepar incallescere balneo. Rulandus: Lue Venereæ auxilio sunt Piperinæ, Brigenes, Badeses Herciniæ, Vvemsdingenses, Aquisgranenses, Spigelberg & aquæ sulfule, aluminatæ, sulphuratæ. Dort. Lues Venereæ in valde pituitosis, pueris, feminis, non admodum anosa, coitu non hereditario iure cõtracta, pro remedio habet thermas Beliluc. Pro ea curâ ante cœnam clystere vtendum ex aqua: postridie mane hauriendæ eius lib. ij. sequentibus quinque diebus per horæ spaciũ mergatur aquâ æger mane & vesperi: Post lecto cõponatur, sudet horis duabus coopertus stragulis sub Cœnopeo: octauo die denud incipiat à clystere & continuet remedia per tres septimanas, quoties alius astricta, clystere toties ex aqua cienda est. Frugaliter viuatur. Pro potu vtendum hac aquâ distillata, in qua ficus sicca per noctem maderint & mane sufferbuerint. Fallopius de thermis cap. 11. Sunt aliqui qui dicant aquas non esse exhibendas ijs qui laborant morbo Venereæ, quoniam, dicunt, proritaretur magis morbus, incallescetque præter modum hepar, & hæc est communis sententia. Ego vidi exhibitas istas aquas quamplurimis laborantibus eo morbo & aliquibus fuisse proritatura, plurimos tamen vidi quibus profuerint. Colligo hoc dogma obesse in eo morbo, incæpisse cum nondum esset inuenta ratio morbi curandi per lignum Indicum & cum nescirent medici curare, mittebant ægros ad balnea, nihil aliud exhibentes quod posset

Beliluc. ad
ministratiõ
in lue Ve
nereæ.

morbum superare: Ego sum eius sententiæ, quòd laborantibus eo morbo conueniat potus aquarum thermalium, dummodo prius factæ fuerint magna purgationes & reliqua requisita præmissa, & rectè administrata: Nam vidi plerimos hac ratione fuisse sanatos. Non vitatur tamen qui eo morbo laborat his aquis medicatis per infusionem sed in potu tantum. Item cap. 17. de balneo Aponensis: Obseruauit quòdam sanat herpes quosdam contumaces, siue sint à lue Venerea siue ab alia causa, quæ solent oboriri vel in inguinibus vel circa nates, vel in cruribus. Qui patitur recentem morbum venericam abstineat ab aqua Aponensi: Nam tunc totum hepatis æstuat. Cum aliquatenus fuerit denictus morbus poterit vti hac aqua. Andernacus: Aquæ Vvendingenses manu factæ calidæ luum Venericam curant. Iac. Theod. Tab. in suo thes. aquario pa. 2. cap. 4. prodidit aquæ bituminosæ balneum tollere tremorem, podagram, & arthrididem omnium artuum, quæ oris ginem habet à frigiditate, potissimam verò auferre dolores membrorum & iuncturarum quæ originem habent à lue venerica, tanoresque articulorum demere à quacunque causa oriuntur. Ex prædictis vident lectores non esse difficile demonstrare aquam fontis admirabilis posse esse vsui aduersus luem Venericam. Est enim bituminosa, nec non ratione succini nigri epistastica. Si quis autem aqua medicata Bollensi ob dolores, tophos, & contracturas vti constituerit, sua serim vt ex consilio docti medici ipsæque quæ paulo post ex Vviero subijciuntur consideratis, rectè repurgetur, bona victus ratio præscribatur: bibat decoctionem ligni Indici, paniper iuniperi: recipiat vaporem iniectis candentibus lapidibus scissilibus & pyrite: Eadem aqua Bollensi medicata addito pulu. bituminis, lap. scissilis & pyritæ artus & partes doloribus, tophis & exostosis affectas foueat: sudet, & dum excipiet vaporem & postea in lecto. Si his remedijs non cederent reliquæ luis Venereæ, poterant addi balneo quæ præscribit Rulandus de baln. lib. 1. cap. 1. R. El. chamæ, meliloti. ana lib. 1. Caudæ equinæ, lasiendulæ, maluæ, aris stolochiæ longæ, centaurij ana m. ij. Fœnuoræci p. iij. Ligni guaiaci vel iuniperini lib. ij. Post egressum balnei scabies abluetur aqua plant. lib. 1. β. Olei ligni Guajaci ℥. ij. Cæterum in omni thermalium vsu ad luem Venericam interest, vt paulo ante dicebam cum Vviero Tract. de lue Venerea Germanico pag. 67. duo expendisse. Primum est, ne quis Lue Venerea affectus, audeat se acidulis committere villo modo, siue Spadensibus, siue Birckenfeldsibus, siue Langenschwalsbæcensibus, siue alijs denique quibuscunque. Atque adeo morbum, viris alioquin doctis & pijs de acidularum emolumento, citra experientiam, impressam opinionem, vt nullum non morbum hisce curari existiment & idipsum publicè scriptis testentur: vt præmissa purgatione, mane & vesperi acidulas bibant Gallici sudoremque, vt in Guajaci aut Sarsæ parillæ vsu, promoueant. Rectè pro proverbio dicitur, est modus in rebus. Agnosco ingenue singularem Dei benignitatem in acidulis, ad multos morbos vtilibus præsertim verò ad viscerum intemperiem, ventriculi dyscrasiam frigidam inæqualem, hepatis intemperiem calidam, quæ capiti vaporibus demanantibus ad catarrhos occasionem præbet: arculas & calculi

Aponenses
aq. ad luum
Vener.

Bollenses
ad luum
Vener.

ren in lienis affectus: febres erraticas: vasorum obstructions: retentricis virtutis imbecillitatem indeq; pendentes morbos: in hac autem Venerea tantum abest ut in praesentia, ut contraria facultate praedita sint: siquidem vires potissimum a vitriolo, alumine, ferro, sale, & similibus mutuuntur, quae omnia adstringendi vim habent, quod vel ex eo patet, quod ventriculorum corroborant, appetitum excitent, haemorrhagias & profluvia omne genus sistant, & manifeste pectoris angustias pariant: quod fit ut astrictivis non conveniant, nisi catarrhus a vaporibus concitatus morbo occasionem praebet: eademq; de causa nec Gallicis conferunt. Ad haec luis Venereae curatio omnis est in propulsione a centro ad circumferentiam posita, aut in solennibus & validis purgationibus, ut deiectione, sudoribus, pyralismo: acidula autem in urina cienda imprimis vires suas exserunt, reserandis obstructionibus, contemperandis viscerum dyscrasiis tam frigidis quam calidis. Alterum vero est, cur Gallici thermas caueant, eo quod attestante experientia, actu humidae sunt: ex quo apparet specificum remedium huius luis siccitati siue per se, siue per accidens, ascribendum esse.

Ad papulas & variolas. CAP. LXX.

Papulis & variolis ex alto ad cutim educendis, omnia calorifica, attrahentia ac sudorem cientia conferunt, Baccius lib. 3. cap. 1. Idem lib. 7. cap. 23. Multi- formes in morbis papulae, aliae latae & rotundae, aliae inflatae, aliae disperse, aliae subalbidae, aliae subrubrae, aliae inaequales, aliae exiles, morsibus culicum ad similes, vulgo impetiginis, seu potius pestiginis dictae, deflexa (ut arbitror) parum voce a peste, cuius haec praerunq; mala soboles esse conuenire. Eos qui has patiuntur continuo tegendos fouendosque, ac interdum (nisi quippiam obstiterit) in solium calidarum mergendos ex Herodoto monet Aetius. Dico nisi quidpiam obstiterit: Nam ut papulae id genus sunt symptomata pestis, in qua omnia fiunt grauissima, & nihil (ut in caeteris morbis) definitum, aut hore Paulo, multa solent obstare, & cum nostris iunioribus abstinerere a balneo securius iudico. Hec ille. Nostras aquas admirabilis fontis existimo non inutiles ob abstersione a pyrite, sale, & vitriolo ac epispasticam vim succini ad papulas euocandas: cum natura videtur tardior, facilliter saepius utor fotu cum spongia, vel potius ablutione, abstersione totius corporis ex decoctione chamemeli & meliloti, edoctus ab excellenti practico praepatore meo Rondeletio, qui ait cap. de exanthematibus: Si non licet mittere sanguinem, vtilissimum est paruas cucurbitulas supra nas partes carnosas apponere cum leui scarificatione: deinde si quis exter- vnguento resumptiuo vel oleo amygd. dulc. corpus inungat ad ignem, multum inuabit, vel ex aqua in qua flores chamem. vel meliloti, vel maluarum decocti fuerint. Praestantissimum hoc didici ex Hippocr. verbis lib. 6. epid. par. 2. aph. 18. Sic autem velim institui vsus aquarum nostrarum, si sit suspicio exanthematium: accersatur aqua in domum, iuxta lectum loco calido ponatur solium, in 42

Επισημαίνω
ad papulas
& variolas.

Bollenses
epispasticæ
facultatis
ad exanthema-
mata & ec-
thymata.
Fotus.
Venæ sectio
Cucurbitu-
læ cum sca-
rificatu.
Inunctio.
Solliuvs in
exanthema-
tibus.

aquam mediocriter calidam descendat laborans, in ea hæreat ad quartam partem horæ & mediam, manibus diligenter abstergetur, deinde exsicceetur, in lectum reponatur, & sudoris habeatur ratio. Laudo præterea in fine morbi ubi adsunt multæ crassæ siccæ: probo etiam ad tollendas cicatrices in facie & manibus reliquas. Oportet autem vesperi totam faciem & manus illinere argilla, quæ candidior erit addito pulvere tenuissimo marmoris metallici & belemnitæ dissolutis in aqua admirabili: Mane poterit tota facies butyro vel oleo amygdalino inungi: vel prius balneare, & in exitu lauari illinere, quod meliùs placebit.

Ad cutis affectus, maculas, & scabiem:

CAP. LXXI.

Aquæ ad affectus cutis scabiosæ.

Maculas autem, pruritus, vlcuscula, scabies, lepras, papulas, & id genus per cutim vulgò manantia vitia, tum crebræ Medicatarum purificantium sanguinem potiones exterminant, tum abluunt, abolentque in totum abstergentium, & calidarum quarumcunque lotiones. Habenda verò penes loca balnearum, nec non penes personas, ac infectionem ipsarum aliqua ratio: nam quibus commoda non est ad potentes ex loci longinquitate accessio, præparatis (vt artis est) in lauacra ineundum, vel etiam marinas, si adsint. Anniversaria autem scabies, quæ solent in ænibus primo ineunte vere irrepere, fuliginosorum indicant vaporum abundantiam, qui nequeunt per hyemis rigorem quemadmodum æstate exhalare, vel per exercitium, vel per assiduas lauaciones excerni: tum ex natura robore excitati sub extrema hærent cuticula, in qua pruriuntque, inficiuntque. Quare in principio haud ex usu his erant balneæ natura calidæ, quæ acres vapores, maximè in iuuenta, vehementius possent incendere, & vt sæpe penumerò accidit, febres excitare. Mites ergo, ac potentes, vt Nitrosæ, Aenææ, Terreaque temperatè purgantes, & quæ sudores eliciant peridoneæ, in quarum numero Sancti Marini aquula per æstatem eliguntur, Sancti Laurentij die scabiebra eius nominis sub Fauentia, Borra ad Sanctum Sanum in Senensi per canaliculam, Succella sub Bais, Iuncariæ, & Petre, & sequentes aliæ in Puteolano, Mons Catinus, Nitrate in Alsatia, Grotta Fiterby, Ferinæ, Tigrinæ, Cellensæque in Germania, Tungrijs in Gallia, Ficuncella Sancti Casiani, Sanctus Visctor sub Fabriano, villa Luca, Albula, & his similes Porretanæ, aliæque. At si balneæ a potionibus opus fuerint: ea vel ex iisdem temperatis sunt, vel in marinis lauato, vel ex herbis medicatis lauacro. Verùm ubi serossæ admodum excrementis redundare corpus conijciatur, latis papulis scatens, scabie crassa, parua lenta, & quæ minus mordeat, utilis quidem præuia earundem potatio & balneum. Vel certè diligens in primis penes artis prudentiam præparatio, hepate nimirum exinanito per sanguinis missionem, ac serapis exhibitis quæ sanguinem purificent, crassa, dissecant, tenentque. Ac postea crassioribus

Ad pforum.

Anniuersaria & vernæ iuuentù scabiei haud rara in principio balneum vehementer calidæ.

superfluitatibus ex pharmaco eductis, reliquæ per balnea ca'rifici ad
 extimam cutim attrahendæ, vbi exiccantur, mundenturque. Inter hæc sunt
 quedam adeo propria ad cutaneas papulas, vt vnica die, vel iteretis balneis
 viginti horarum spatio ea abstergeant in totum, ac cutim reddant lenissimam.
 Tale hic Romæ Stygianum balneum experimur calefactis aquis: quod ad viam
 Aureliam xxiiij. lapide extat valde Sulphureum. Sulphuraria similiter ad Pu-
 teolos, Ballicanum magis limpidum ad Viterbium. Deinde Rapellanum sub Se-
 nis tribus diebus, quod longissimum tempus est, exiccans, Aponis, & item Ca-
 roli iij. balnea in Bohemia, Badeniæ in Heluetijs, Mattiaca sub Maguntia, Bors-
 bonium in Gallia. Quæ balnea sequuntur Petriolum, Sancti Philippi balneum
 mitius, Reifella, Sancta Maria in balneo, Asculum, & ex mixtura cum ferro
 adstringens. Maceratum, Caldagna Sancti Cassiani, de aquis & Regina Pifa-
 rum, Villa Luca, Caldarium Veronæ, in Aenaria, in Corsica, in Sicilia, in Hi-
 spania Ferrate. Et item Corsemum ex alumine, Paganellum ex alumine &
 Ferro, Leucense ex are in Valesijs, Plumbea in Lotharingia, Aurea ad Fabarim,
 consimiles multæ. Quo in censu habentur aliqua quam commoda balnea, in quibus
 vbi præ nimia copia, ac agitatione balnei, euocatus ad superficiem sanguis,
 aliqua euacuatione egeret: corniculis per certas corporis partes applicatis ac incis-
 sis (vt stuphis artis est) expurgari poterit. Dummodo tamen id arbitrio ignari
 Cornicularij non sit committendum; qui sanguinem quandoq; per sua cornicula
 exhauriant vsque ad animam. Baccius lib. 3. cap. 1. Idem lib. 4. cap. 10. Bal. Col-
 latura in Puteolanis sunt admodum sulphurata & calidæ aque: recipiuntur
 in balneis ad turpes inter cutim maculas mundandas, exsiccantis & discussoria
 facultatis. Rulandus: Cutis sordibus ac omnibus vitijs (qualia sunt exanthema-
 ta, elephantiasis, scabies, pruritus, impetigo, vitiligo, abscessus, contusio, ambu-
 stio, pernioles, serpigio, tumores, vlcera, phagedæna, pustulæ, albi, squamæ, ex-
 coriationes, lentigines, acrochordones, vel aliæ infectiones ac fæditates) condu-
 cunt thermæ peno omnes atque acidulæ. Item, Herpetem sanant Piperinæ &
 Geberswilrinæ. Contra morpheam conferunt aquæ sulphuræ, Gebersweiler,
 Wolkenstein. Impetiginem sanant Cellenses, Brigeneses, Badenses omnes, Hub-
 benses, Leonstein, Bertringenses, Niderborn, Deinach, Antegast, Spiegelberg,
 Montebaur, Carolina, & aliæ thermæ sulphurata. Sperginem amouent Wola-
 ckenstein. Intertriginem curant Plumbaria, Aquigranenses. Mundificant
 cutem corporis omnes thermæ & aquæ dulces. Prurimum & scabiem curant o-
 mnes thermæ sulphurata, aluminata, salsæ, nitrosæ, ferratæ, gypseæ, bituminosæ,
 Badenenses, Syluestres, Cellenses, Balneum aquæ dulcis calidæ. Pustulas purgât
 Ribbad. Squamosæ cuti prosunt Piperinæ. Vitiliginem sanât omnes thermæ &
 aquæ sulphurata, aluminata & ceteræ. Scabies & pustulæ in manibus pedibus
 que puerorû frequenter oboriuntur ob ingluuiem cibiq; copiâ, à qua pituitosi humo-
 ris congeries. Hi quantitate plus, qualitate minus (ob id vix pruriginosæ sunt ex
 his pustulæ) in vitio existêtes, robore naturæ ad cutē extremarum partium pro-

Baln. Colla-
 tura ad ma-
 culas.

Cutanei af-
 fectus.

Plythæna.

trudantur & inter cutem & epidermida suppurantur: Potu aquæ Belilucanæ liberali primùm debellanda, mox lauacro mollicendæ, confodiendæ, extergendæ: denique aquâ hac aluminis portione mixta pars corroboranda. Epidermidis crassities ob humorum vaporumque excrementitorum, spiritus aditu prohibentiũ & ad cutem (totius corporis emunctorium chirurgis dictum) depositorum quætitatem, ad quam sequitur insensilitas in plerisque partibus, vt etiam in elephãticis. Hæc epidermidis crassities frequentem in aqua Belilucana lotionem desiderat: post confricationem lapide illo poroso, exucco, strigoso (leuigato tamen ante) qui frequens in gutturnium balnei eructatur: demum reliquæ post distillationem affectæ sedi inspergantur more sinapisini cum aqua thermarum. Hæc tam diu iterentur donec exactior sensus per illam dignoscatur. Clauus sub pede vel supra pedis digitum ex contumaci & crassa pituita, mixta melancholici succi portione frequenter fit: qui multa aqua thernarum Belilucanarum rigandus, cæno oblinendus & titulo crudo vel ostrea ex stagno vicino de prompta obtegendus: Id fiat ter in die continuo triduo, Dortom. Andernacus: Aqua erata non longè ab Vberlinger ter adhibita verrucas tollunt. Rulandus, Acrochordonas curat Hubbad, Zuckenthal, Villacenses in Norico participes gypsi, plumbi, sulphuris. Baccius lib. 3. cap. 1. Poros qui & pedibus & manibus occalescunt extere per Marinæ vel salite alicuius aquæ fomenta oportet. Ac spuma maris præcæteris ad id efficax est, vel acres aliquæ, quales ex æruginibus ex chalcitide, ex sorye, vel consimili alio præparatæ: alioqui modica in balneis efficacia est. Scissuræ manibus pedibusque accidunt ob frigus externum: quæ solo vsu lauacri incalescunt, detergentur ab intemperie & soluta continuitate vindicantur, maxime si Nicotianæ folia ijs imponantur post thernarum vsu, Dortom. Vnguium scissuris, scabritie, exoriationibusque profunt Carolina, Volckestein. Ruland. De scissuris plura vide capite de lue Venerea. Perniones, calcæcum præcipuè infestantes ex frigore multo plerunque existunt: qui post tridui balneum, solo buzius limo persanantur, maxime si cum crassamento olei veteris misceatur, pluribusque diebus calcæneo obducatur, Dortom. Rulandus: Contra pedum tumores, perniones & morbos frigidos conducunt Badenses Heluetiæ; Vvaldsborn, aqua imbuta bitumine, Heylbora, acidula satis, sulphuris ac ferri particeps, Volckenstein, Annæbergenses.

Aqua dicitur
ob cutem
spissiore.

Clausus..

Verrucæ..

Scissuræ ma
num &
pedum..

Perniones.

Ad ambusta.

C A P. LXXII.

AD ambusta profunt Vvisbad, Volckensteinenses, Vberlingenses, Annæbergenses, Rulandus. Non dubito nostras aquas æque vtilis ad ambusta atque illas. Quare si ambustionem quis apud illas patiat, subito litum ex puluere lapidis scissilis & pyritæ applicet loco: si vlcerata sit, aspergatur puluis: si cicatrices, vtatur solo balneo & fotu. Ambrosius. Paræus in chirurgia sua magni facit cæpas crudas addito etiam sale: priusquam adsint vesicæ aut vlceratio, de:

quibus Fernelius in methodo Med. Cæpæ cum sale cōtusa ambusta parti imposita miraculo persanant. Oleum quoque sale addito idem efficit. Caucant ægri ab aqua erodente calcis, cuius nocumentum insigne aliquando vidi. Unguentum de calce lota non improbo vlceratis partibus ambustis inducendum.

Ad vulnera. CAP. LXXIII.

Vulneribus autem recentibus perraro à balneis remedia querere contingit, que tamen ubi non adeo facilis est alterius auxilij copia, in totum persanant, si condecenter tractentur, mundando, extergendo, fluxionem prohibendo, siccando, vniendo, solidando. Nam certior inueteratis cura per balneum fit, vt que in vlceribus prodita habentur, Ficuncella, Sancti Castiani alia, Porretanae, Albulæ, Ferrate, Aurate, & Plumbee, quæ & cicatricem abolēt. Quippe nisi vulnus in nervosis illatum sit, recentibus incommoda est calida quæcunque aqua, ad fluxum concitandi periculo: sicuti è diuerso vinum, & maxime rubrū, adstringensque commodissimum perhibetur. Vulneratis autem, aut punctis nervis, in solium temperatarum descendere, vel in salsas prodest, & item in oleum, vel in Hydrelæum, nempe quæ conuulsioni opponuntur. Armis vero infixis, & qui vel n. qui solent ex archibustis, balistis que globulis in vulnere, conferunt ad extrahendum occulta à magnete proprietate quædam balnea. Quorum præcipua ad Bæas, Solis, & Lunæ, Imperatoris, atque Episcopi cognomento dicta. Sanctus Georgius ad Sanctum Castianum oppidum, cum illutamento ad hunc vsum. Hæc Baccius, qui in eadem sententiam plura scribit. Inter multas autem aquas, quæ iuxta Auernum lacum nascuntur, singularis vtilitatis sanctæ Crucis balneum perhibetur. Potissimum, quodd contractiones omnes, etiam ex vulnere, nervis, aut iuncturis oblesis mirifice iuuat, ob quam proprietatem ad pedum ac manuum vulnera, & contractiones, quas sanat artuum, nomen ac insignia obtinet sanctæ Crucis. Viscerum in super, ac ventris inflationes, duritias vteri, ac testicularum tumores inbibet, podagras sanat, omnium tandem valde sulphurearum vtilitates præstat. Idem, in Senensi autem agro, ad Vicum montis alati, haud longè à balneis Rapolani, quædam sciat et cænoisa aqua sulphurea, cuius lutum in nervorum contractionibus, concisisque ex vulnere ligamentis vtiliter recipitur. Id experientia primùm cognitum, bobus illic innatantibus, quibus ex vomere pedes (vt accidit) vulnerati, mirè sanabantur. Aqua vero ipsa crassa ac turbulenta in pingui scabie adhibetur, & item ad crurum crassitiem extenuandam, nunc demum recognita. Audernacus: Aquæ calidæ Embsenfes sulphure, ac lumine, calchantho, & modico nitro infectæ in balneis nervos & articulos iuuant, spicula, sclopos, aliaq; diu corpori infixæ extrahunt, veteraque vlcera & abscessus frigidos, si non bene curati fuerint, rursus aperiunt & purgant & cicatrice obducunt. Rulandus, Vulnera omnia etiam male sanata curant aquæ aluminis, cupri: Item Piperinæ, Cellenses, Neubrun, Valdsborn, Vresterbad, Leuz-

Ad vulnera recetia raro balnea adhibentur.

Possumt ea tamen sanare.

Calida aqua omni vulnere, præterquam nervuorum inimica.

Bal quorundam occultæ proprietatis ad globulos, spicula &c. extrahenda.

S. Crucis baln. ad contractiones è vulnere.

Lutum aq. Rapolanis baln. vicinæ ad neruorū vulnera.

Solius è Bol-
lenibus ad
ulcera vul-
nus secuta.

centis, Spigelberg, Teplice, Embenses. Probo si vulneribus recentibus applicen-
tur sæpius lintea madefacta aquâ frigida, potissimum si nulla adsit contusio, vel
neruosa sint partes, quæ aquæ frigiditatem non facile ferant. Balneum mihi
placet in ulceribus & reliquis à vulneribus, ubi ossium fragmenta & extranea.
Velim autem in exitu balnei sacculo exceptum parti affectæ applicari puluerem
gagatæ siue succini nigri.

Ad contusa, fracta, luxata, sanguinem concretum.

CAP. LXXIII.

Ad contusa.

Contusa vero membra marinæ vel salsæ, ac mediocriter calidæ alicuius fo-
menta instaurant, liuores abolent, nervos debilitates confirmant. Luxatis
verò ossibus, aut ex percussione vel casu fractis, aut balnea adhibenda, aut
ex alto in locum conspersio, aut certe illuxamentum. Nisi quia fracturæ ossium
validioribus opus habent astrictorijs quam luxata, quæ oportet quantocynus per
fomenta anodyna emolliri, calidis nimirum temperatis, vel bituminosis, vel saz-
litis, vel arte comparatis, idque reponere ac per aliquot dies sinere, deinde cantè
in balneum actû temperatum, stypticæque facultatis mittere. Nec secus fra-

Balnearum
elæchus ad
ossa fracta
& luxata.

cturæ tractandæ. Faciant ergo ferratæ præ cæteris, vt sub Senas, Avinio, Calda-
neille, S. Cassianus, Villa sub Luca, de Aquis, & Caldane sub Pisis, Bussetum Vi-
terbij, & ibi Serapidinuncupatum balneum, Ferruginæ in Aenaria aquæ, A-
leria in Corsica, Fabariensis ex auro balnea in Rhetijs, Plumbea in Lotharini-
gis, quæ & cariosa ossium ulcera sanant. Ex minio item instaurant, Albulæ alia
minatæ, Porretanæ luto etiam & conspersione vtilis, & similiter S. Martini
balneum sub Como ad censinæ Rheticæ, lutum M. Orthoni, lutum sub Brixia
& lacus Padinonis, aquæ in Faliscis ubi balneolum dicitur. Hæc Baccius lib. 3.

Baln. Sabb.

cap. 1. Idem lib. 4. cap. 10. Balnea Sabbatina ad Vicarellum, qualitate non adeo
acri vt Stigiana pro admisione cum sulphure minere alicuius temperaturæ &
maximè ferri. Quæ res ex operationibus planè apparet: modice astringunt, lux-
ata firmant, rupta ossa instaurant, fluores cohibent. Ad contractiones in super-
neruorum etiam ex vulnere, ac collisa ob quamcumque causam membra, vtiliter
adhibentur. Cum multis alijs venis mineralium aquarum, & acidulæ sapore

Aq. de Buff.

quorundam conueniant. Andernacus: Aquæ de Bussetis in ditione Viterbij sul-
phuræ & ferratæ, in ueterato coli dolori, luxatis & fractis idoneæ tum in potu

Leucenses.

tum in balneis. Idem: Aquæ calidæ Leucenses apud Valesios ære copioso & sul-
phure infectæ, ossa fracta conglutinant: neruosis, partibus ex labore defatigatis
hæsisque auxiliantur: nec non podagram abigunt. Valterus Rizius: Balneum
Ellenbogen in Bohemia constat sulphure & alumine: A fractura balneum eius
reborat callum. Rulandus: Contusis membris profunt Bingen'ses, Aquisgranen-
ses, Plumbariæ, Niderborn, Antegast, Annæbergenses, Teplice, extrahunt in-
fixa corpori Embenses aquæ. Fracturam ossium reparant & curant thermæ

Ellenbogen.
Contusa
Infixa.
Fractura of-
sium.

cupreæ, ferreæ, salsæ, Leucenses. Ad ossa contusa faciunt Ribbad, Leuckerbad, Piperinæ. Sanguinem coagulatum ex percussione dissoluunt educuntque aquæ Piperinæ, Abech calidæ imbutæ sulphure, alumine, ac nitro, Vvendingenses aquæ frigida sulphuris, aluminis nitrique participes, & aquæ salsæ. Si quis ex alto ceciderit & suspicio sit aliqua de sanguine in capacitates effuso, placet dari in potu aquam fontis admirabilis cum aceto: Nec displicebit, si addatur puluis bitaminis. At enim Dioscor. cum aceto potum discutere sanguinem: melius placet quam hodiernorum Anthrophagorum mumia. Si suspicio verò stercoris in terna venæ, addi potest Axungia Lunæ primæ cum sanguine Herculis. Nec displiceret lauacrum temperatum, quod non minus vtile & commodius existimarem inuolutione pellium animalium adhuc calentium. Pro contusis onibus, fracturis, rupturis vtilis aqua admirabilis cum argilla cærulea, puluere lapidis scissilis, ac etiam Bolo Teccensi. Inter historias vnam posuimus de fabro qui ex alto ceciderat.

Sanguis coagulatus.

Mumia.

Ad venena & morsum rabidorum, & iobolorum animalium.

CAP. LXXV.

Puncturis autem venenosorum animalium aquæ marinæ solium tepidum probatur. Sudationum item ritus in hypocaustis, pyriateris, ad dolijs ex Aëtio Tetrab. 4. serm. 1. instituuntur ad Ranæ & Rubetæ viris excutiens dum, scorpionam, canis rabidi. Succis verò ebibitis, mandragora, cicutæ, sardonie herbe, opio, cantharidibus, hirudinibus haustis, & medicamentis delecteris per lauaciones in dulcibus succurrimus. Sicut & fungis deoratis vomitum ciendo conferunt atramentose aquæ. Nam quæ primaria ratione contra venena operentur balnea, vix vlla equidem inueniri crediderim, Baccius. Ruzlandus: Aduersus morsum serpentum &c. valent Aquisgranenses, Vvaldsborn, Abecenses, Item: Veneno resistunt sulphurate & Abecenses. Aquæ acidæ in Langenschwalbach lac. Theodoro salutare sunt ijs qui languent post assumptum venenum. Idem testatur de acidulis Göppingensibus vt alio loco indicauimus. Ego sanè non dubitarim aliquamdiu eiusmodi personis exhibere in potu ad purgationem aquam medicatam fontis admirabilis: postea verò ad roboranda viscera acidulas. Nec displicebit potus ordinarius de acidulis absq; vino vel cum vino, prout medico assistenti aut consulenti ægro ex vsu esse videbitur. Quamquam etiam potus nostri fontis videatur esse vtilis propter bitumē. Ostendimus enim lib. 1. vt suo quoque loco ex Encelto capite de Quartana ostensum, insignes deprecari vires bituminis aduersus venena. Quod si quis igitur venenam hauserit, magnaue hausti suspicione hæsitet, placeret cum subito assumere trochiscum Axungie Lunæ primæ ex copiosa aqua vel nostra vel Rappenzalensi, vel etiam communi tepida: addito oleo vulgari vel amygdalino,

Sudatoria ad iobolorum puncturas.

Lauaciones ad venena hausta.

Vomitus ex aquis atramentosis ad fungos deuoratos.

Vomitus.

Deiectio.

Profluuium
sistendo.Ladislaus
Vngar. Rex
venenohau-
sto in muli
inclusus.Adrianus
intoxicatus
curatus aq.
frigida bal.Aconitum.
Bollenf. ad
morsum ca-
nis alterius
nè animalis
rabidi effi-
caces.1. Ratione
bituminis.
2. Ratione
gagatae.
3. Ratione
Pyritæ.
4. à simili.

Confilium.

vel butyro aut etiam axungia porcina recenti, vel etiam alijs deficientibus, vitelo-
lis ouorum crudis: ac immisso in os digito aut penna inuncta vomitum prouocare.
Si nullus ingens alui fluor vomitui superueniat, vel eo quoque non succedente
diffoluens trochiscus. Axungie lunæ secundæ cum multa aqua tepida calis
dauæ. Si his peractis vel ante orta esset ob venenum assumptum, vel etiam ob hy-
per catharsin profluuium, laudo si aliquoties exhibeatur Sanguis noster Hercu-
lis cum aqua medicata etiam frigida per potum. Pro reliquis veneni distributis
per habitum corporis, non displicebit vsus lauacri addito bitumine succinonè nigro
& Pyrite: quod poterit reparare defectum mulorum, quibus exenteratis nouo
exemplo, Ladislaus Vngariæ Rex veneno hausto se in ludens mortem euasit, vt
scribit Volater. lib. 22. Antrop. Virilitatis balui in his qui intoxicati fuere in signe
est exemplum apud Paulum Ionium de Il. viri lib. 2: in vita Magni Consalui.
Populus inquit pro comperto habebat Alexandrum Pontificem & filium Casas-
rem Borgiam ex eadem lagena venenum quod conuiujs paraissent ebibisse fatali
scilicet errore ministri qui lagenas improvidè commutasset, in ea cæna quæ ad
fontem in aduerso Vaticani dorso àmbobus maxime hilaris, sed exitu admodum
lugubris fuit. Medici cum senem eius veneni minime sustinentem seruare
nequiuissent, Casarem filium, vti erat ætatis vigore preualidus multis antidotis
conseruauerunt: Accepi ego ab Adriano Cardinale Cornetano, in cuius villa cœnas
batur, se eodem mortifero poculo petitem, ita exarsisse ex subito viscerum fers-
uore, vt abortiæ caligines oppressis sensibus sibi rationem excuterent, sese in solium
frigida plenum mergere cogere etur, neque prius perustis interaneis, ad vitam res-
dissse quàm si externa cutis in exuuias abiès toto corpore decideret. Idem in vita
Pompeij Columnæ Cardinalis ostendit quale genus veneni fuerit quod assump-
serat Adrianus: Alexander, inquit, Pontifex moritur cum ad fontem Vatica-
num instructo conuiuio Cardinales aliquot conuiuas veneno tollere cogitaret, &
errore ministri à lagenis, Dijs veluti tot insignium virorum neces vindicanti-
bus, Falerium Aconito dilutum ebibisset. Nobis curationem in exemplum tras-
bere, si ita medico videbitur, licebit. Si quis autem ex locis vicinis fonti Bollenfi
commorsus à rabido cane, vel lupo aut alio animali, velit experiri balneum fontis
non dissuasurim. Diximus enim ante ex Pausanide fonte quodam dicto As-
lyso, quem copiose qui commorsi fuerunt à cane rabido bibebant. Quid si aqua
nostra aliquid peculiare haberet aduersus rabiem à morsu animalium? propter
bitumen, quod teste Diosc. auxiliatur serpentium morsibus, discutit, atrabit
etiam aut bore Plinio: Gagates lapis siue succinum nigrum idè prestat, & quod
maius est, magnam vini epispasticam habet: quandoquidem paleas & similia
trabit. Pyrites etiam abstergit & digerit teste Galeno. Videmus præterea ex his-
torijs ascriptis aquam medicatam Bollensem eruptiones excitare & habere fas-
cinationem insignem aduersus morbos qui in se habent venenatam qualitatem.
Fecum cum nobis non constet certa experientia an Deus huic aquæ vim res-
stendit rabiei inãide it, aut eiusasurim vtedum: subitò morsum velim vrsinã
vel aquã

vel aquâ salsa vel vtriusque aut lixiuo, scarificari, vri: statim etiam vti antidotis vt anagallide & alijs: mox etiam balneare per aliquot horas in die, non ad lassitudinem nimiam, deinde sudare: Censerem etiam pergendum in balneo ad cutis vsque exulcerationem, diligenter cauendo interim ne locus commorsus ante 40. dies occludatur. Plura qui volet remedia aduersus morsus animalium rabidorû, legat libellum nostrum de Rabie luporum. In quo inter alia pulueris Palmeriani commemorari, (quem in officina generi mei Theobald Noblot Ill. E. C. Pharmacopœi parandum curo) cuius iam descriptionem ante certis de causis suppressam, vnâ cum vtendi modo propono: Præsentaneum, inquit Palmerius, alexipharmacum nostrum, quod solum neglectis catharticis medicamentis, omissa etiam vulneris cura, quocunque à morstu tempore vsurpetur, certissimum ac tutissimû existit: vt quo nullum vnquâ animal vsu viderim, quod non tam atrocis morbi periculum euitarit quacunque vteretur victus ratione, illæsi tamen capitis partibus quæ dentes superant: his enim vulneratis exigua salutis spes est, vt ex vulnèrata parte statim à morstu frigida elota: R. fol. Ruta

Verbenæ
Saluie minoris
Polypodij
Absinthij vulgaris
Menthæ
Artemisiæ
Melissophylli
Betonicæ
Hyperici
Centaurij minoris

} singulorum æquale pondus.

Legantur singula ad Iunij plenilunium, quo tempore viribus magis pollent: paspyraceis chartis inclusa siccentur. Quum vtendi necessitas incidet, singulorum æquale pondus in puluerem tenuiss. redigito, cuius ʒ. ß. de morsu quotidiè præbeto idque vel ex cochleari cû duplo sacchari vel ex vino vel ex pomacco, vel ex melle Opiatæ forma, ieiuno stomacho, & tribus horis ante cibum. Quanquam autem ʒ. ß. aut ʒ. ij. satis sint tum homini, tum omni animali quatumuis crudeliter sauciato, nihil tamen obfuerit ad tres quatuorue processisse, cum præsertim vel lōgo post demorsum tempore, vel nata etiam hydrophobia, curationem aggredimur. Qui hydrophobia iâ correptus est, ante vincendus, vt deglutire cogatur, ore etiâ (si opus sit) vi adaperto. Plucus spongia aut siccis linteis exsiccatum, vino aut hydromelite, in quo pulueris ʒ. ß. soluta sit, bis terue quotidiè foueto: deinde vnguentum aut emplastrum inducito quale alijs vulneribus ex vsu est, & ita sanescere finito, nullo hydrophobiæ metu. Porro autem, cum montem Zichelberg aquis Bollenfis vicinum, vere & æstate interdum serpentibus infestum esse accepimus, præsertim verò circa castelli rudera: haud absurdè fecero si in rem præsentè

Adiectus iobolorum.

consilio extemporaneo ex aquis Bollenfisibus quomodo sit subueniendum, paucis monuero: nam adictus iobolorum conferre, facit bituminis copia ut credam. Commosus ergo subito vina propria vulnus abluet, partem ulcerabit, scarificatione quouis instrumento è parte commorsa sanguinem extrahet: quibus factis, non abs re erit eandem eluere ex aqua calida fontis Admirabilis, addito multo bitumine, Gagatæ: eadem pota assatim cum bituminis puluere sudores concia tabit interim dum exspectatur Medicus. In præcipiti malo ligaturam non improbo statim à commorsu, modo non sit nimis stricta, ne scilicet eueniat, quod aliquando in S Hippolyto Burgundorum in puero obseruauit à serpente comorso, cui arctius iniectum vinculum, interceptis spirituum meatibus, Gangranam peperit. Reuocat mihi serpentum morsus in memoriam Balneum in Aix Allobrogum prope Cimeriacum, quod Chamberi vocant, in quo per aliquot sua septimanas. Id calidum est, multam cretaceam albam terram secum vehens. Circa id balneum, adeoq; & in ipso balneo multi magni serpentes, sed veneni expertes quasi exarmati, quorum morsum pueri, teruncium pacti, pro arbitrio stipulatoris qualibet corporis parte tam impune quam intrepidè excipiunt. Oblitos nocendi dicti tabant incolæ exarmatos olim & veneno omni spoliatos ab Episcopo quodam, sed in balneis tantum: quare dicti fidem exploraturus, ex ijs vnum in phialam furfure plenam repositum descendens Lugdunum asportauit, experturus licita aliquaratione an etiam extra balneas innoxius esset. Superuixit ille quidem plures menses & oia multa peperit: cum autem crudelissima pestis interea grassaretur, in eaque propulsanda occupatus essem, non fuit tantum oçij, vt pro votis periculum eius rei facere potuerim. Postquam autem desensisset pestis, iterum accersui serpentem: verum cum insignis Pharmacopæus Valerandus Doureæ, focer meus, Theriacam instituisset parare, haberet que Pictauio adlatas viperas, meus serpens cum illis impositus, ab ijs venenato morsu iugulatus est. Fons mirabilis Bollenfis fortè plura præstare posset quam scripserimus. Deus admirandus in suis operibus, qui indit suis creaturis vires quales vult, eas demonstrat cum vult, quorum rationem reddere impossibile est. Quis obsecro in hoc fonte reddet rationem tantæ varietatis figurarum? in thermis & aquis medicatis multa latent ingeniam humanam peccato deprauatum: ita vt de earum virtutibus cogamur plerumque iudicare ab euentu: que occasio vt summa diligentia perquirendos eos curarim qui vsi essent hoc fonte, & annotandum quale emolumentum & in quibus morbis senserint. Facile concedo ingeniosissimo medico Fallopio, experientia duce inuentum fuisse usum omnium thermalium aquarum & eas esse potius medicamentum empiricum quam rationale. Lectoribus examinandum relinquo an certò colligere vires aliquas particulares liceat ex figuris metallicorum per qua transit aqua fontis admirabilis, ad eum modum quem Porta Neapolitanus in suo Pbytognomonico est secutus, qui sibi persuaadet in plantis figuras esse partium corporis quibus possint esse adiumento. Cardanus sanè lib. de subtilitate in quo de lapidibus scribit, genus illud figurarum & imaginum in la

Gangrana
ab arctiore
ligatura.

Serpentes
veneni
expertes, in
Aix Allo-
brogum.

Viperæ iu-
gulant ser-
pentem.

Peroratio.

pidibus miratur, quod in eisdem semper apparet, velut à naturâ proueniens, quæ non secus, inquit, ac in plantis foliorum & fructuum numerum seruat & rationem. Et hoc ipsum vim aliquam peculiarem habere & aliquid significare existimat. Et paulò post: Earum imaginum quas proponit natura, quædam sunt velut figure substantiæ ac formæ: aliæ quasi picturæ. Quæcunque verò formæ loco sunt, casu etiam fiunt, sed non in omnibus. Illæ ergo quæ non semper in eisdem lapidibus inueniuntur sed rarò, fortuitò non secus ac nubibus generantur, nulliusque virtutis sunt: quales in Alabandico lapide simiæ inuentæ Fribergi: & qui ex eodem genere scutulum habent rubrum, quod quatuor lineæ circumambibant, quarum prima tertiæque albæ, secunda & quarta nigra. Et Annæbergi Alabandicus alius formam habuit crucis: sed hæc potius fuit forma quam imago. Hæc ille, inquit Gesnerus, ex Georg. Agricolæ libris nimirum mutuatus. Vt lesæ flores & ægri hæc examinent diligentius & se recreent in harum cõsideratione, figuris exprimi curauimus varietatem metallicorum, quas sequenti libro damus.

Hic Therapeutice parti finem imponemus, Deum precati vt suo numine tum vtentibus ægris tum nostro Ill. PRINCIPALI balnei instauratori benignus adsit.

HISTORIAE
FONTIS ET BAL-
NEI ADMIRABILIS
BOLLENSIS

LIBER QVARTVS.

DE LAPIDIBVS METALICIS QVE
MIRO NATVRAE ARTIFICIO IN IPSIS
terra visceribus figuratis, nec non de stirpibus, insectis, aribus,
aliisq; animalibus, partim in putei penentralibus, dum eius ve-
nas aquileges fodiendo perscrutantur, partim in vicinia in-
uentis & obseruatis, quorum multa nunquam visa
vniuis iconibus expressa hic oculis
subijciuntur.

AVCTORE

IOH. BAVHINO Illustrissimi Ducis Vvirs
tembergici, &c. Medico.

MONTIS BELGARDI,
Apud IACOBVM FOILLETVM.
cLo Io xcviii.

VIRIS

CLARISS. CELEBERR.

D. D.

FELICI PLATERO

POLIATRO ET PRACTICO

IOH. NICOL. STVPANO

THEORICO.

CASPARO BAVHINO FR.

ANAT. BOTAN.

THOMAE COCCIO

ETHICO

PETRO RIFFIO

MATHEM.

MARTINO CHMIELECIO

LOGICO

IOH. GEORGIO LEONI

PHYSICO

IACOBO ZVINGERO

GRAECO

PROFESSORIB. BASIL.

FACVLTATISQVE MEDICAE

CHORAGIS ET

ANTECESSORIBVS

AMICISS.

ADMIRANDAM HANCCE

RERVM NATVRAL. VARIET.

Perpet. amic. mon.

CONTEMPLANDAM

OCVLOQVE PHILOSOPHICO INTVENDAM

objicit ac vouet

IOAN BAVHINVS

ILLVSTRISS. DVCIS

VVIRTEMBERG. &c.

ARCHIATER.

παιδοι βαυβαίνουσι

δύναμι γυνώσκουσι

Vod vobis (Viri Cl. amici veteres) multisq; Reipub. Medicæ nostri seculi luminibus cōstat, idem ego publico hocce scripto fateri non erubesco. Triginta quatuor nunc præterierunt anni, quod peregrinationes meas iuueniles, earundemque labores meos indefessos, maximè verò circa studium Botanicum vtilitati publicæ vouere adeoq; publici facere iuris decreui. Ac proinde pro historia stirpium vniuersali, quam tum meditabar descriptiones, Synonyma & obseruationes circa eandem varias per Alpes primum Helueticas aliasq; plures, dein per Germaniam, tãdem etiam per Galliam, præcipuè tamen Narbonensem, Italiamq; congeffi. Has meas lucubrationes & aduersaria paulò post, vt & plãtas ipsas, magno illi G E S N E R O opt. meo præceptorì, (ipso hoc flagitante) cōmunicauì lubens. Ex hismet postmodum Eicones nō pauca historiae MATTHIOLI à præcelebri Medico D. CAMBRARIO editæ accesserunt. Nec pauca nobis debet L O B E L I V S. At verò qui historiam illam Lugdunensem cōsarcinauit, omnia nostra habuit. Sed mehercle eadem hæc, aliaq; plurima parū consideratè congeffit, tum diuisis eorundem generum speciebus, tum iisdem earundè stirpium tam iconibus, quam descriptionibus sæpiùs imprudèter inculcatis. Nec certè potuit aliter, vt qui vel stirpium & plantarum fuerit imperitus, vel doctas doctissimi D A L E C H A M P T I meditationes neutiquam perspectas habuerit, quas promiscuè cum nostris aliorumq; scriptis confudit. Et eccam nunc historiam illã confusam potius quam ordine digestam, & sine iudicio, (dicam fere) sine lectoris *quibuslibet* vtilitate. Mihi quidè tum generalis illa historia fuerat demãdata, vt qui ad eam vel vltro me accinxeram : Nec infaeliciter etiam cœpta, vt multis viris Clarissimis notum est, & ex G E S N E R I editis epistolis patet.

Interim dum hæc fiunt intempestiuus (proh dolor) bel-
lorum Gallicorum fluctibus exerceor, peneq; dixerim
obruor, vt non solū tranquillioris vitę studio, relicto Lug-
duno, sed & circa historiã conatu ipso, Geneuam primū,
postmodum etiam ad almam patriã mihi fuerit redeun-
dum. Tum studia mea Botanica pressa, neutiquam tamen
oppressa delituere. Nam & praxi Geneuæ grassante peste
districtus, & professioni paulò post Basileæ præfui, vbi ta-
men magnam *ἀντιβαρβαρικήων & συνωνύμων* meorum partem con-
scripsi: In his etiam dum occupor, ecce nouo quodã irra-
dior Phœbo. Illustris. namq; Princeps FRIDERICVS
DVX VVRTEMBERG. COMES MOMPELGARD. &c.
honorifico stipendio ad se Mompelgardum euocat: vbi
hortum principis & studium Botanicum ipsum aliquan-
tis per quidem intermissum, neutiquam tamen penitus
omissum ex professo recolere cœpi, quantum quidẽ per
pragmaticam & occupatissimã aulicam vitam licuit. Pri-
mum itaq; magnū illud opus meum cui titulus CONSEN-
SVS & DISSENSVS aucthorum circa plantas, magno
labore concinnaui, non posthabito interim instituto de
historiã generali edenda adiectis Synonymis aliisque ad
stirpium cognitionem exactam plurimū faciētibus. Hæc
autem omnia tam crebris peregrinationibus praxiq; me-
dica ad eò fuerunt interrupta, vt ad hanc vsq; diẽ non sine
magna laborum meorum iactura fuerint retardata atque
protracta. Tandem verò ingravescente ætate, & vtilitate
publica illud suadente postulanteq;, serio cogito de ope-
ribus meis Botanicis edendis: Hocq; eò facilius atq; ci-
tius futurum nunc spero cùm Diuina Prouidentia gener-
mihi nunc contigerit IOH. HEN. CHERLERVS PHIL.
ET MED. BASIL. & in omni genere literarum, præcipuè
verò etiam in studio Botanico ob varias peregrinationes
per Gallias & Italiam apprime versatus. Huius itaq; fidem
diligentiamq; aduersariis & obseruationibus meis adhi-
bere,

bere, eiq; committere decreui. Nec dubito iunctis operis tantum effecturos nos, vt Generalis mea Plantarum historia cum Consensu & Dissensu circa plantas earumque Synonymis &c. supremam manū consequi, & breui tandem in publicum prodire queat: Ipsumq; etiam eorum quæ ingenij perspicacia studioq; indefesso variis acquisiuit peregrinationibus partem huc collaturum, partem etiam futuro seculo aliquando communicaturum. Ad quod quidem ipsi auctor & suasor ero, dum ero.

Sed quæ me vos, Medicorū gemmæ, compellandi traxit occasio? Hic ipse est gener meus *CHERLERVS*, qui patrocinij vestri beneficiorumque memor omnem studiorum suorum acceptum refert fructum. Et qui vobis præceptoribus placere & gratificari possit, sat scio, nunquam non machinatur. Et cur non etiam ego? memor tum arctissimæ necessitudinis & coniunctionis veteris nostræ; tum magni vestri circa res magnas (qualem esse rerum naturalium & abstrusarum considerationem nemo nescit) atque limati iudicij.

Te primum appello magna orbis parte notissime *PLATERE*. Idq; verò etiam tuo quodam iure. Tanta profectò sunt tua in omnem artem medendi merita, tanq; solers es tu rerum omnium naturalium peruestigator, vt paucos videam qui tibi hodie in eo studio possint præferri. Absolum sanè fuisset, si non & hæc tuo subijcerentur iudicio. Thesaurum habes multarum rerum exoticarum amplissimum artificiosissimaque methodo digestum.

Apud te Flora viget, mira peregrinarum stirpium copiâ clara. Quid multa? Tàm liberaliter summus bonorum largitor non humanas modò sed yniuersas penè naturæ diuitias in te profudit, vt apud te verè verus ille *ἰατρός*, quomodo cumque tandem accipiatur, existere multi mecum confiteantur. En tibi vt nihil desit, & hunc meum circa res naturales laborem, pignus veteris amicitia coniunctionisque nostræ.

Sed tibi quoque, *συνιαστῶν φιλοσοφῶνταί, φιλοσόφων δὲ λατρίανταί* STV-
PANE laborum meorum partem vendico. Te, quem ve-
tustatis Græciæ Aristoteles, Hippocrates, & Coryphæus
noster Galenus magnū & fidū agnoscunt interpretē, ali-
quam multarum etiam istarum singulariū iudicem posco.

Hisce æui nostri luminibus te quoque, mi frater CA-
SPARE merito tuo adiungo. Egone ad cuiusquam iudi-
cium in rebus præsertim Botanicis prouocem, quàm ad
tuum? Ad tuum inquam, qui in solidâ Stirpium & Ana-
tomes peritia iam multis palmam præripuisti: Et quis
medendi peritiam non agnoscit? Immò quis monumēta
tua nescit nisi qui Musas? Ideoque nec Phœbus quidem
finit ipse, vt te non super Cleantheos meos labores iudi-
cem appellem: adfectusq; mei erga te fraterni publicum
prodam specimen. Tu verò mactē interim virtute illa tuâ
pergeque inferere nomen famæ non morituræ, dum ego
nunc Vniuersalem stirpium historiam ni fallor exactissi-
mam, multisque ad eam doctrinam vnicè pertinentibus
ornatam manumitto, laboribusque meis Botanicis finem
impono. Nec tuum sanè etiam hæc subterfugiant iudiciū
prudens, Gratiōsis. D. C O C C I: vt qui cum ampla distra-
ctaq; praxeos quotidianæ cura Ethicam & verè Ethicam
viuendi normam cum Physica: hanc certè cum illa ma-
gno multorum cum mortalium emolumento nunquam
non incedere iubēs. Sientque tibi & hæc *ἔργα* haud *ἀλόγητα*
succisuius horis curæ atq; cordi.

Tuam quoq; aut nullam certè Doctiff. D. RIFFI fla-
gitem censuram. Censuram inquam illammet, quâ athe-
reorum contemplationem Medicinæq; exercitationem
limare consueuisti. Cuius humanitatem pariter & circa
naturalium rerum solertissimam peruestigationem non
sine delectatione, dicā etiam fructu cognoui, quid ni eū-
dem quoque huius qualisqualis mei laboris faciam iudi-
cem? Te appello, AMICISS. D. CHMIELECI quem
quid

quid etiam in hoc studij genere possis, vel ipsa testatur
Flora. Et si Physicum eum esse ratio dicitur ipsa, qui-
quæ vniuersaliter intellectus compræhendit, eadē ipsa
in singulis apprehēdat speciebus; dico & indiuiduis, quis
te D. LEO istarum non contemplatorem æstimat dignum
qui vtrumq; studiū tam egregiè coniunxisti? Ad te tandē
etiā venio optime mi D. ZVINGERE: ad te, mihi crede,
quem in animo ferè habui primum. Tuam virtutem cum
singulari humanitate & eruditione coniunctam vis refe-
ram? Nō faciam, quia nescio. Et si scirem etiam, quī vellē?
qui auita clarus eras gloria, nunc etiam vel magis omniū
in conspectu, virescis, flores & fructum multis expecta-
tum promittis indies. Quod de multis dixi, si de te solo
referam, non mentiar. Perge, perge paternam gloriam
lectissimi ingenij decore conseruare atq; augere: Et quod
hactenus iugiter fecisti omnifariis tuis per totam Italiam
conquisitis naturalibus conatus meos circa rerum natu-
ralium historiam iuuare ne dubitato.

Pauca sunt ista, amici veteres, quæ offero: sed si stupen-
dam & polydædalam naturæ in producendis rebus va-
rietatem ex terræ saltem visceribus depromptā, attento,
& vti consueuistis Philosophico cōtemplabimini oculo,
sat scio, sat vobis erunt magna. Sin animum dantis, licet
per se sint caduca, vobis tamen erunt immortalia. Haud
secus sanè, quàm olea Palladi, Lyra Apollini, Spicæ Ce-
reri, & munera quæ singula singulis Diuis grata fuere, sic
hæc vobis sunt deuota. His valete Acad. Basil. lumina,
amiciq; veteris vestri Bauhini perpetuò memores estote:

Et, sicut hactenus, studium meum in ornando atque
amplificando Rempubicam Medicam
fouete, iuuate.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be a formal document or letter.

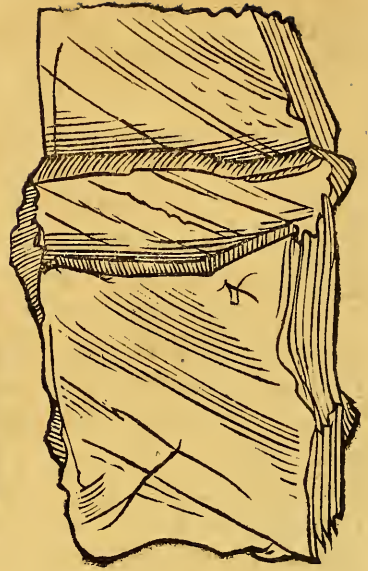
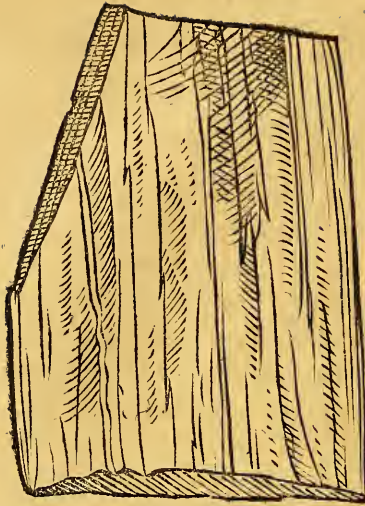
DE LAPIDIBVS VARIIS, TAM BITVMINOSIS QVAM ALIIS, CORNV

Ammonis, Conchite, Ctenite, Myite, alijsq;
figuratis, Astroïte, Belemnite.

C A P. I.

Resoluta iam nobis videri possit Admirabilis fontis historia, cuius omnem vtendi modum ex principiis suis & similium fontium non dissimili collatione deductum in omni morborum genere persecuti sumus, nisi ambitiose ille liberalioris Naturæ opes aurem vellerent, vt polydedalam supellectilem tacitam præterire sine piaculo nequeamus. Et certè admirabili isti ad stuporem vsq; fossilium & vegetabilium varietati potissimum nomen debere voluit fontem ipsus instaurator Ill. Et quæ in eo genere è visceribus terræ eruta, quæ aquæ nostræ venis suis primum emanant decurrunt vè, non parvam nobis attulerunt lucem ad abstrusas necdum satis inuulgatas sub primam ætatis suæ metam virtutes indagandas. Quo factum vt horum plerorumq; libro primo neminerimus, hæctenus tamen vt summa duntaxat genera persecuti, indidè vires classicorum Auctorum suffragio elicere, quò sic nobis ad dicenda aditū faceremus, satis habuerimus. Multiplices autem vniuscuiusq; differentias, non eas quidem internas, sed quæ sub obtutū cadunt, in hunc locū reseruauimus, vt habeat seu Lector seu Laborans quo grauioris disputationis tædia ceu diuerticulo amœniori leniat & leuet: vbi non tã forè animi cõtentionem, quàm liberaliæ recreationè requiremus, atq; vt eò tū blandius inuitaremus, tū labascenti memoriæ subsidiū porrigeremus, icor nibus expressa plerq; (quorum archetypa inter nostra cimelia a seruamus) potissimum quæ apud alios minùs obuia, breui apposito lemmate quo vniuscuiusq; nomen & qualiscumq; descriptionis rudimenta notantur, oculis subiicimus: hoc seruato ordine, vt imitatione naturæ ab imperfectioribus exorsî ad perfectiora gradum faciamus.

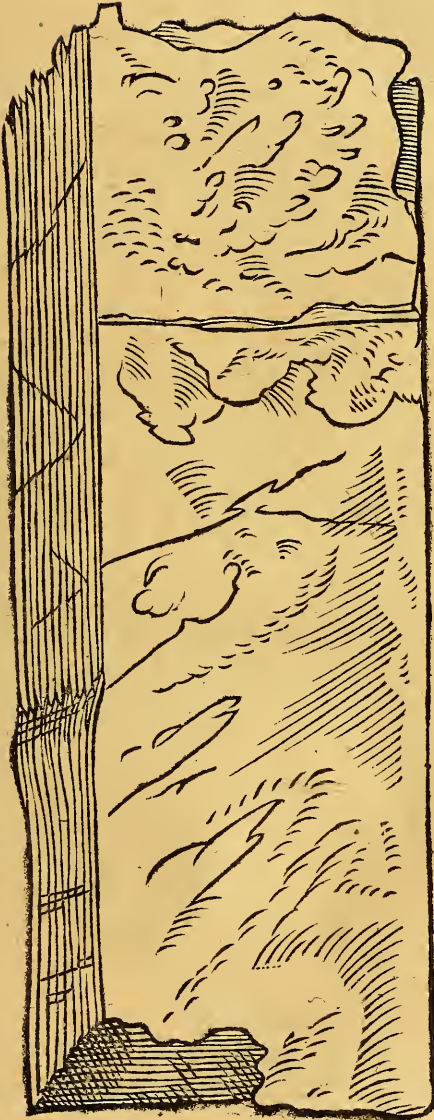

Bitumen fossile durius ad Gagaten accedens, discursantibus hinc inde venulis marmoris candidi metallici, gemino lapidi fissili interiectum.

Bituminis fragilioris quam præcedentis Gagatis figuræ duæ prout comperitur inter fissiles lapides.

Lapis

Lapis fissilis, in laminas, sibi mutuo inftar foliorum
palinxeſi incumbentes, diuiduus.

Lapis fil-
 filis per
 quem dis-
 currentes
 venæ ex
 argilla ci-
 nerea de-
 licatiùs
 lapidescē-
 te, arborē
 coralli in-
 star patu-
 lam in ras-
 mos hinc
 inde dif-
 fusos re-
 presentât.
 Malè si-
 guras per-
 sonarum
 siue pictor
 siue scula-
 ptor ada-
 didit.

Ammonis cornu sine armatura, vñà cum conchæ
rugatâ conuexo, in lapide fissili.

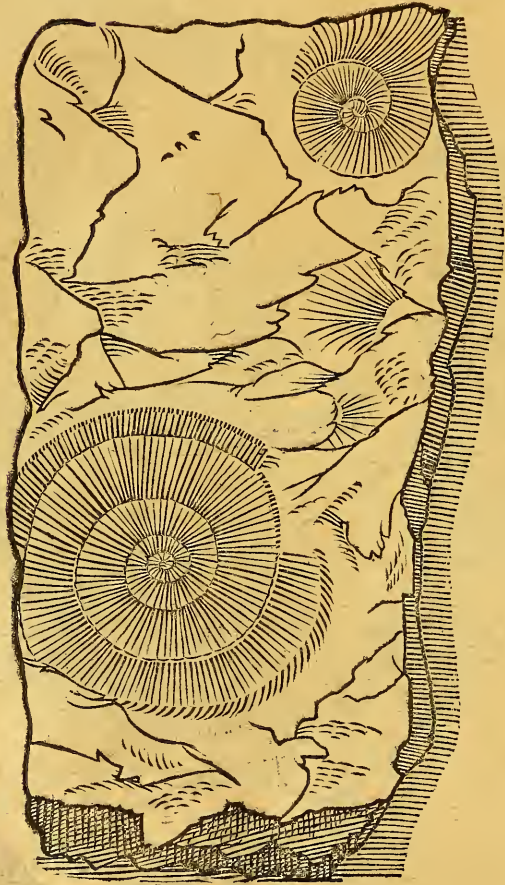

Lapidi fissili inculptum Ammonis cornu helicoides.

Ammonis

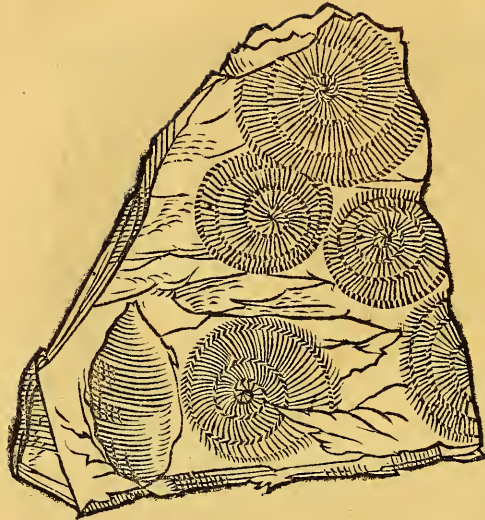
Ammonis cornu hoplites multiplex, obscure
lucens, in lapide fissili,

Ammonis cornua parua magnis intermista, armaturæ
expertia, Sculptor dimidiam vix partem expressit.
Lapis

Lapis fissilis cui insculpti fulgentes radij flauis nitore solares prouocant.

Lapis fissilis cinereus, cui insculptæ serpentum in se. conuolutorum spiræ, velut ab Ammonis cornu dicto impressæ : concha item rugata:

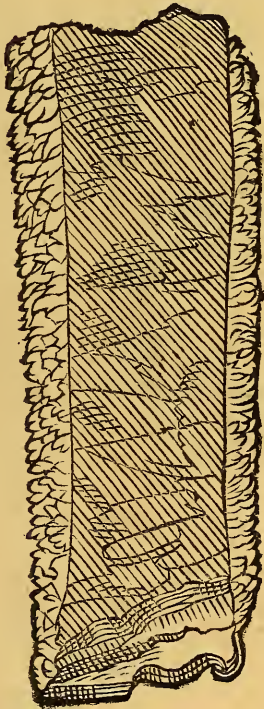

Lapis fissilis cochleis paruis figuratus.

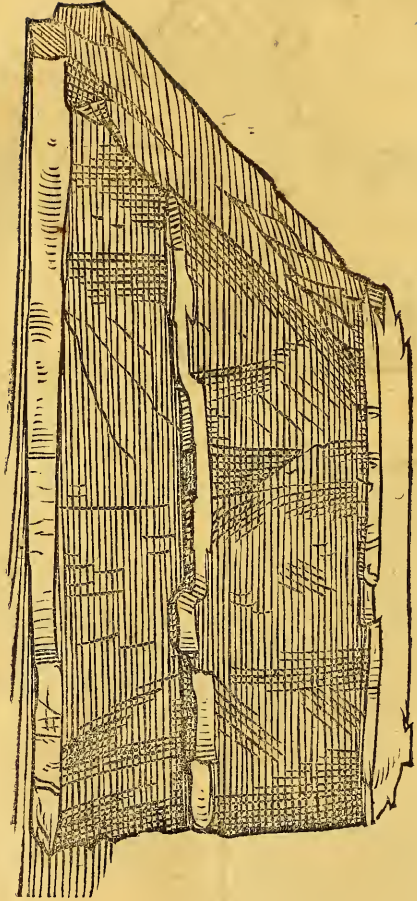
Lapi-

Lapidi fissili adhærens
nitella lucida,
orichalcû colore referens.

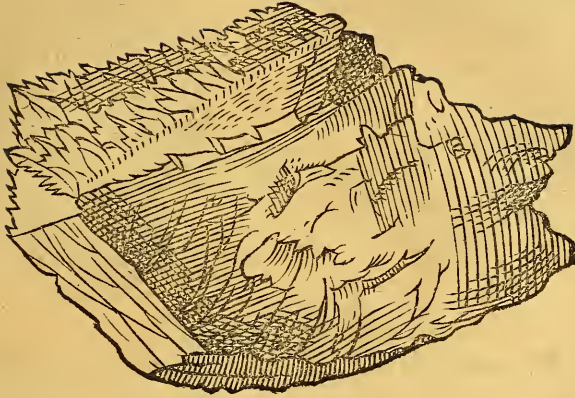

In lapidis fissilis cinerei
interueniis fluores albi,
quibus ob similitudinem,
lapidi petrei nomen fecimus.

Lapis cinereus fissilis triplici vena laridi
petrei intersectus.

Lapidi

Lapidi cinereo adnati fluores albi, partim rutili, cum micis pyritæ ærofi.

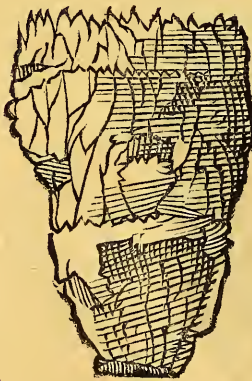
Lapis cinereus in quo radix effracti belemnitæ radiati: eidem adnati fluores albi, cum pyrite, & portiunculis Cadmiæ fossilis.

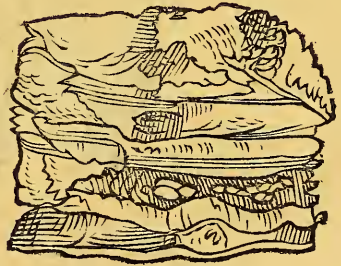
Lapis cinereus alternis
zonis fluorum alborū in-
teriectis, quibus auersa
parte pyrites respondet.

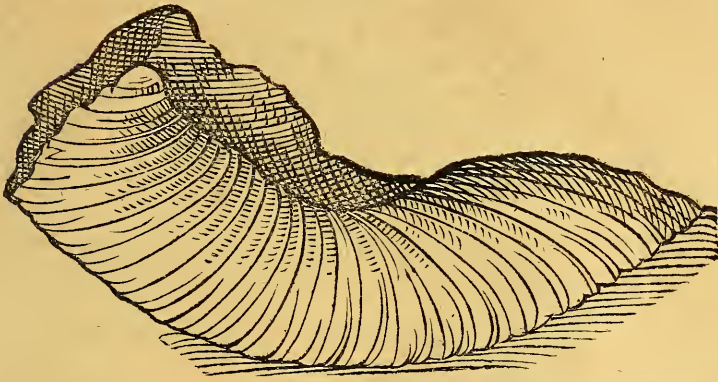
Lapis cinereus, cum v-
nicâ zona fluorum albo-
rum supra quam lapidi ci-
nereo innatę mica pyritę.

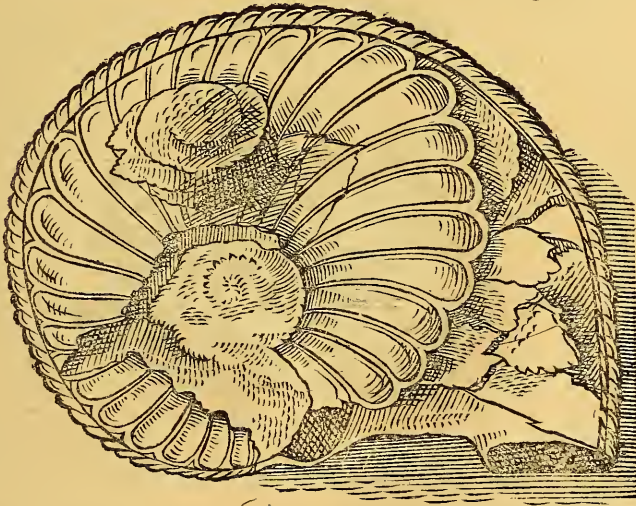
Lapis cinereus candidior,
zonis distinctus, superiore
fluorū alborū cui subiacet fim-
bria pyritę, inferiore pyritę
ferrugineo colore ferè præditi.

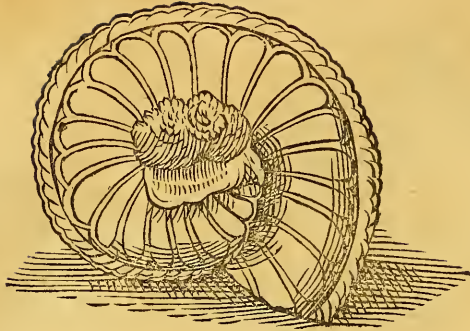
Lapis cinereus cum fluore
albo & pyrite.

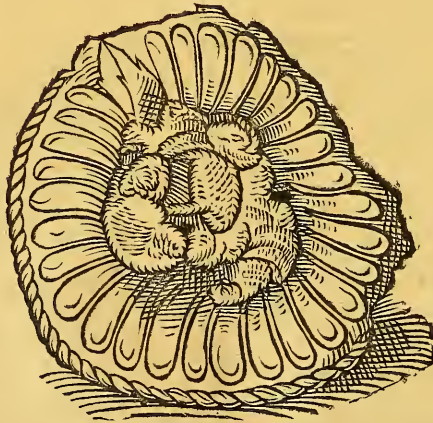
Lapidis ex albedi fragmentum caprini cornu effigie repertum
ad montem Eichelberg, de quo libro primo.

Ammonis cornu maiusculum, alicubi hoplites.
Cornu

Cornu Ammonis è lapide cinereo, cum
tuberibus pyritæ.

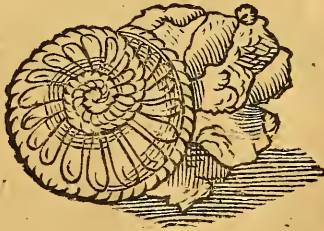

Ammonis cornu ex lapide cinereo, in cuius medio
extuberat pyrites ærosus.

Ammo-

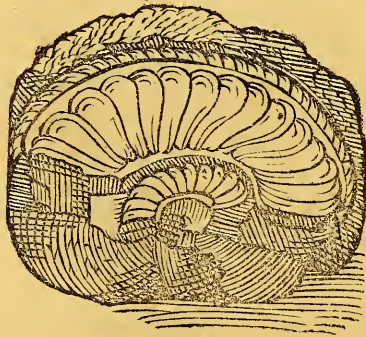
Ammonis cornu, inæqualibus pyritæ ærofi
tuberibus asperatum.

Ammonis cornu hærens pyritæ.

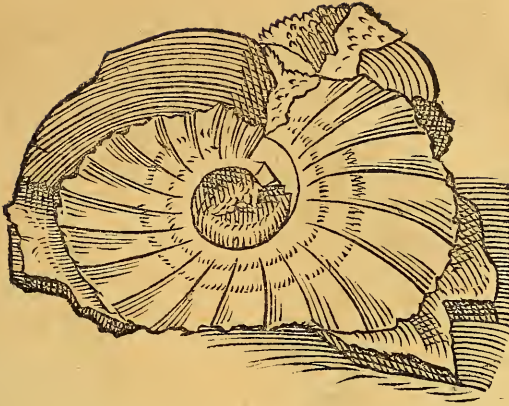

Pyrites ærofus cristatus.

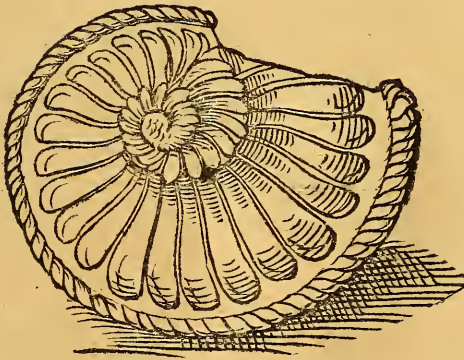

Pyrites globosus, cui primæ cornu Am-
monis spiræ adhærent.

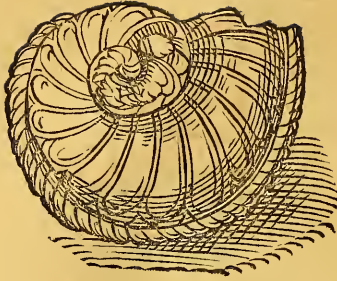
Ammo-

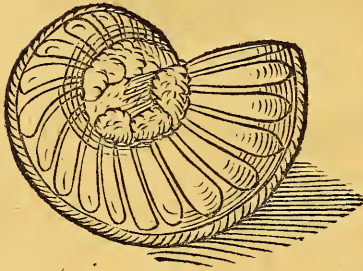
Ammonis cornu maiusculi fragmentum lapidum.

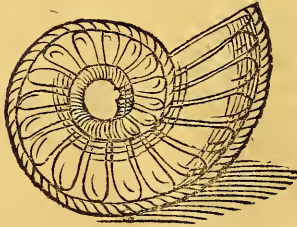
Cornu Ammonis è lapide cinereo, & circa medium muricatum, quod non expressit sculptor.

Cornu Ammonis lapideum
spiculis circa umbilicum do-
natum, quæ pictor non ex-
pressit.

Cornu ammonis hoplite
cristatum cum micis pyritæ.

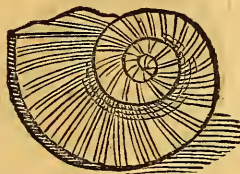
Cornu Ammonis cristatum
pertusum.

Cornu Ammonis spinulis centrum ambientibus.

Cornu Ammonis simplici spirâ, ymbonæ prominulo.

Cornu Ammonis densè striatum armatura lurida.

Cornu Ammonis
perpusillum, lucida
ænea armatura ob-
ductum.

Cornu Ammonis
pusillû aliud cû ar-
matura ferruginea.

Cornu Ammonis
paruum.

Cornu Am-
monites mi-
nimum.

Cornu Ammonis pu-
sillum, læue, armatura
ænea lucente.

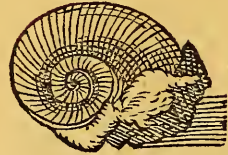
Cornu Ammonis læue, ar-
matura ænea lucente.

Ammonis cornu paruum.

Annulus coloris orichalcei
cum pyrite granulato.

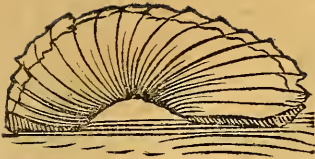
Cornu Ammonis cum arma-
tura orichalcea læue.

Matrix fusoria cornu
Ammonis

Cornu Ammonis
cristatum cum pyrite mi-
nimis micis constante.

Arcus cornu Ammonis im-
pressi in lapide cinereo.

Cornu Ammonis frag-
mentum tribus dimidiatis
annulis constans.

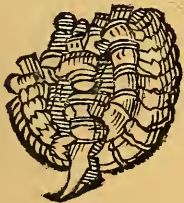
Annelli feu cornu Ammonis fragmentum,
spiris æneo colore splendentibus.

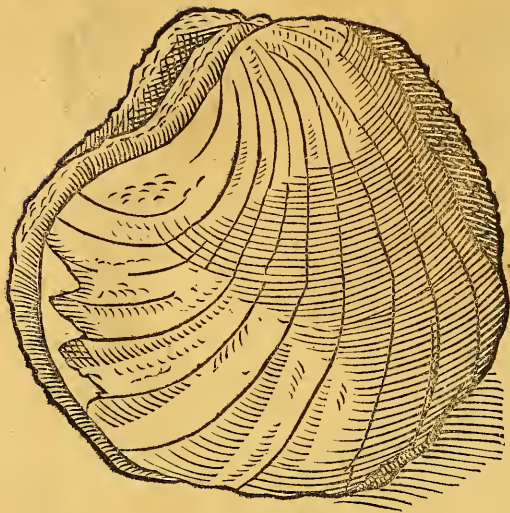
Cornu Ammonis frag-
men duobus dimidiatis
annulis constans.

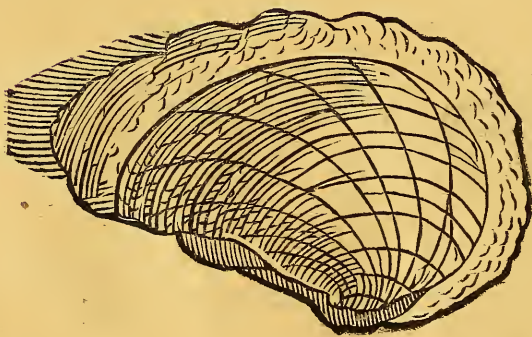
Cornu Ammonis ho-
plitæ fragmentum.

Cornu Ammonis veluti ex topho a-
dusto campoides granulatū cinereum,
quod potuisset melius pingi.

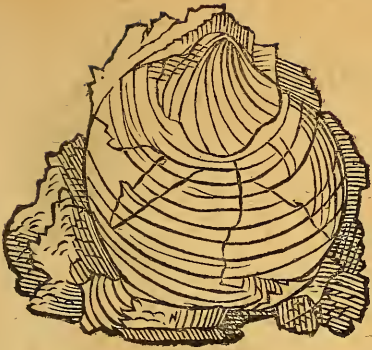
Dum foditur
 crypta in Ill. E.
 C. paradiso, quæ
 Môtbelgardi con-
 litur, anno 1594.
 inuenti conchitæ
 duo cinerei, quos
 argumenti affi-
 nitate ducti non
 absurdè hîc pro-
 posituri vide-
 mur. Prior con-
 chites est bival-
 uis striatus. Alter
 est Mytulus bis
 foris.

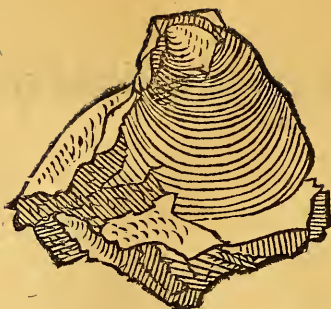
Inuentum est & cornu Ammonis è silice cinereo du-
 rissimo, pedem in diametro colligens.

Chama

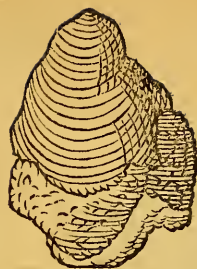
Chama lapidealæuis.

Chama rugata è lapide
cinereo.

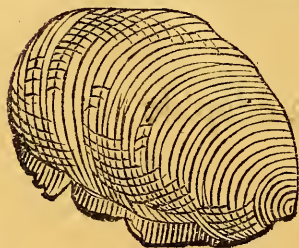
Conchites cinereus rugosus
laminae instar tenuis filicem
sinu continueus.

Chama rugata è lapide
cinereo altera.

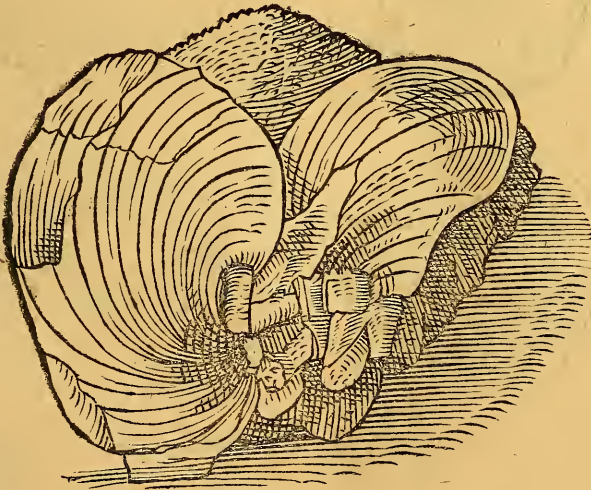
Chama rugata è lapide
cinereo,

Concha rugata lapidea
cinerea.

Lapis mytuli concauum, cum pectunculi contesto exprimere.
Mytulus non benè sculptus.

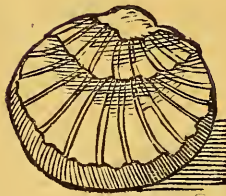
Conchites duplex lævis, cinereus, laminæ instar tenuis, lapidem
fuscum sinu suo complexus.

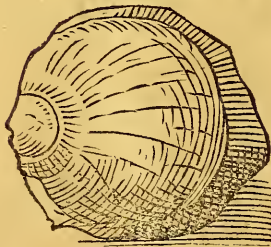
Pecten.

Pecten è pyrite pro vario
obtutu varios colores exhi-
bens.

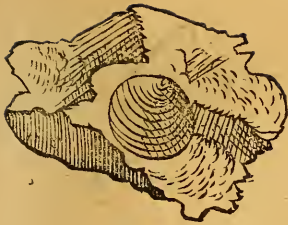

Pyrites conchytae
vestigiis cauis no-
tatus.

Chamula lapidea laevis biforis.

Chama

Chama petræa.

Pulchella conchula lapide cinereo infixa.

Fragmentum cornu Ammonis hoplitæ.

Strombites obiter armatus.

Pectuncules biforis compressus lapideus, obscure armatus.

Pectunculi petræi bifores duo alij.

Conchula striata lapidea.

Conchites striatus hoplites bivalvis.

Pectunculi lapidei biferes alij.

Conchites lævis niger
punctatus.

Chama lævis filicea quem
ob formam telliniten appelles
licet.

Lapillus nucleum Auel-
lanæ referens.

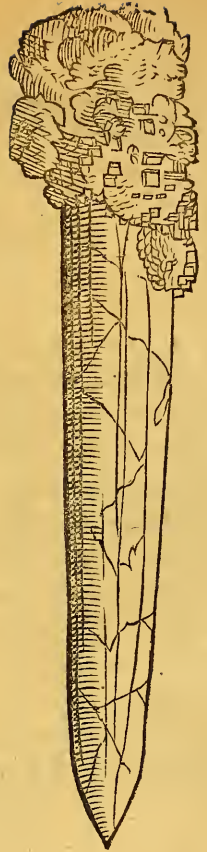
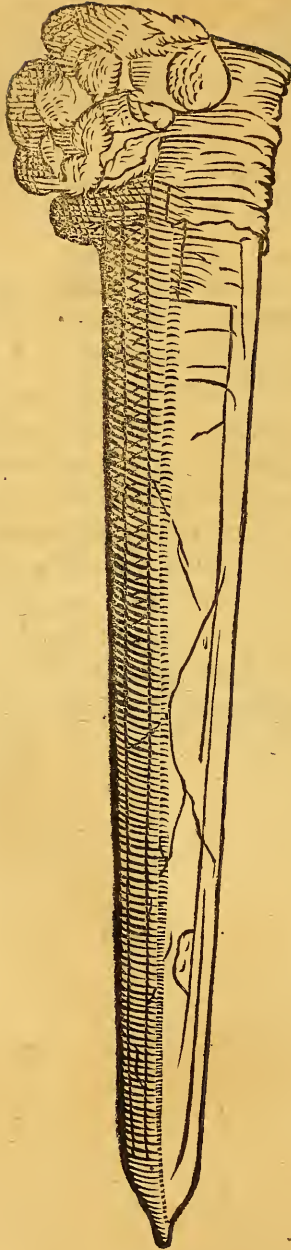
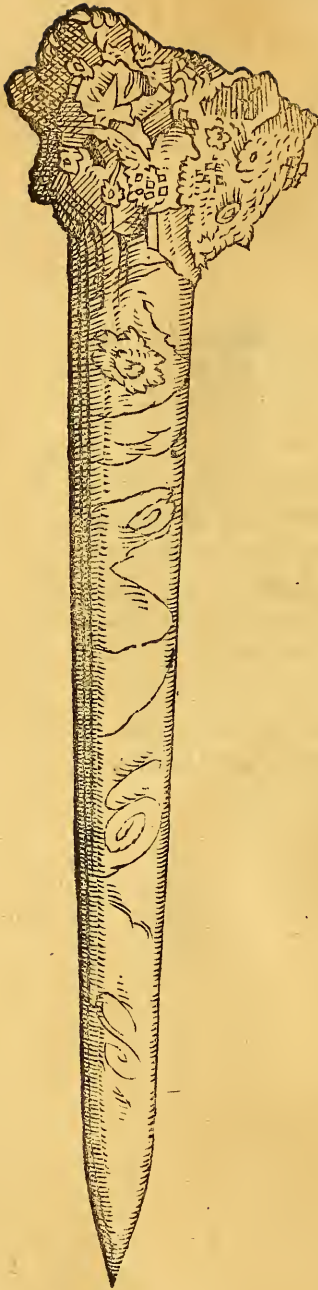

Chama parua petræa.

Astroitæ varij maiores, minores, concinnè
alij radiati, alij minùs.

Alterè ex Astroitis nostris similem pingit Gesnerus lib. de figuris lapidum &c. quem ita describit fol. 37. facie prima: Asterias vel Sphragis asteros dici potest hic lapis, cui magnitudo ferè qua hic exhibetur. In hoc quem ab illustri & nūquam satis laudato barone, totius antiquitatis incomparabili scrutatore V. Wilhelmo V. Vernhero prope Roteuillam, ubi reperitur in colle edito ad Cimmeriam arcem, accepi, octoni coherebant, ita concinnè iuncti & aptati, velutiq; superinnati sibi inuicem, (separabiles tamen) ut nullus artifex potuisset meliùs. Singulis utrinq; stella figura ceu sigillo impressa vel insculpta videtur. Radij eminent suis angulis quini: inq; singulis radiis cavitatis media est. Margines striis transversis sulcantur. Substantia eorū prædura est. Sternstein dici potest Germanice.

Belemni-

Belemnitæ in acumen eleganter fastigiati, quorum basin ex terra argillosa cinerea enatam ambit pyrites auricolor: substantia pleraque solidissima, striis rubris in centrum vergentibus radiata; ad basin, & suprâ paulo, intus fluor albus, infarcit.

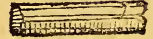
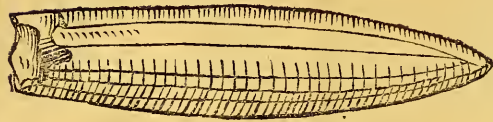
Belemnites radiatus cum armatura lucidissima viridanti cuius substantiam pyrites subinde penitus oplet. Fragmentum belemnitæ hoplitæ armatura orichalcea.

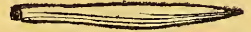
Belemnites cinereus alatus.

Belemnitæ parui.

Belemnitæ canaliculati.

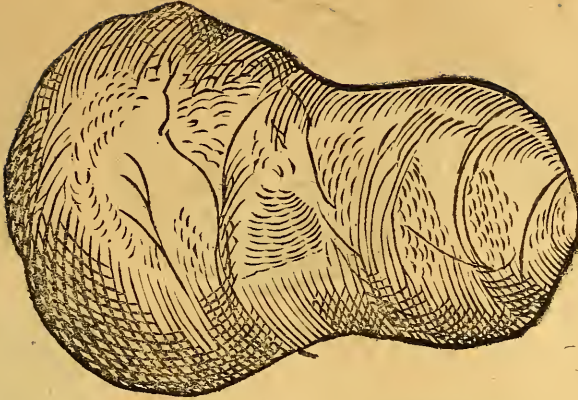

Belemnites fusi instar, ventre crassiore in acumen vtrinque deficiente.

Belemnites cinereus dentis canini modo, triplici fulco exaratus.

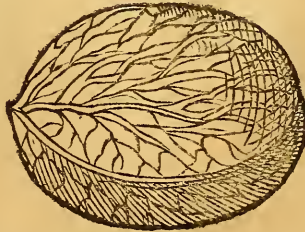
Lapis

Lapis cinereus vterum vel cucurbitam lagenatam exprimens.

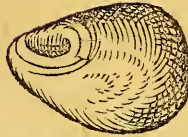
Lapis cinereus cystoides Judaico similis.

Nux myristica lapidea cinerea, in qua tamen pictor nimis artificiosas expressit venas.

Nuxalia lapidea.

Silix cinereus pistacii
fructum exprimens.

Auellana lapidea. Figura debet
esse obtusior.

Silix cinereus auellanae
domesticae effigia.

Globulus lapideus.

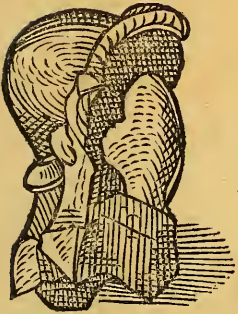
Lapis cinereus femiouis
costa per mediam longitudi-
nem leuiter surrecta.

Lapis cinereus cristatus.

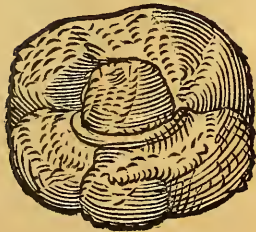
Pyrites anthropomorphos.

Caput galeatum è pyrite.

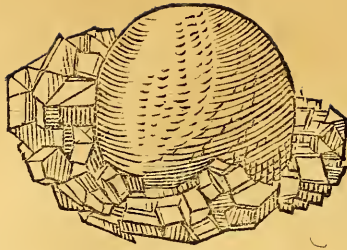
Pyrites causiæ venatoriæ forma.

Tiarâ Turciam exprimens pyrites.

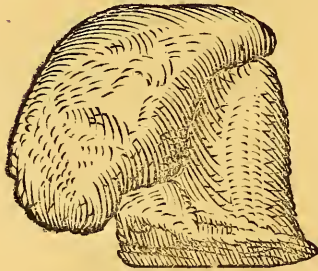
Pyrites leuiter turbinatus basi latiore. Malè pictus.

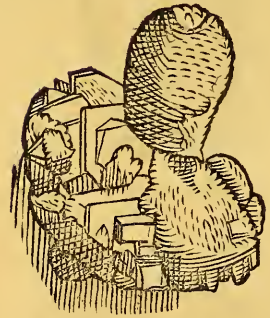
Pyrites luto cinereo alternatim
mixto ferruminatus, pilei æmulus,
oris tessellatis reflexis, cuius latus
ornât, tessellæ copiosiores aurico-
lores, quæ pro cristis sunt.

Pyrites oris cum
tessellati alterius frag-
mento.

Pyrites gibbosus, quem cornu
Ammonis parum fœliciter à pi-
expressum sustentat.

Tiaram referens pyrites.

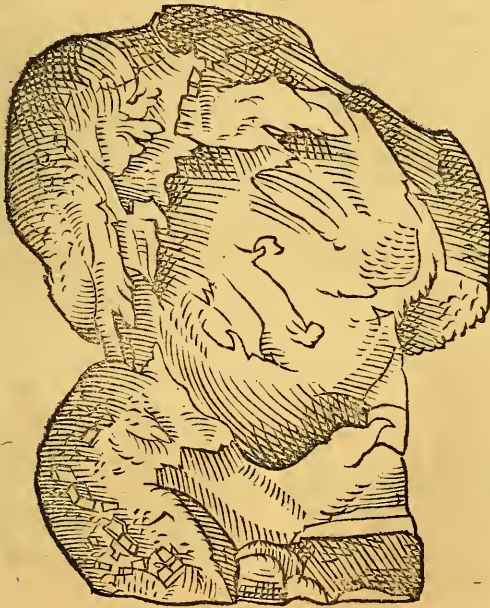

Pyrites inæqualiter globosus,
lacuna in medio veluti oculum
exprimente.

Pyrites

Pyrites ærosus globosus tessellatus umbilicatus.

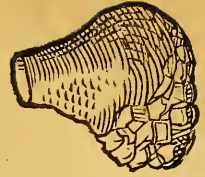

Truncum humani corporis referens pyrites.

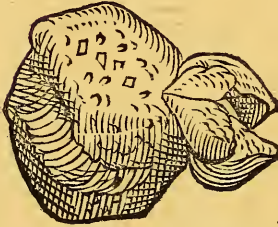
Pyrites

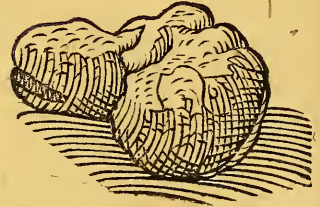
Pyrites meroides.

Pyrites ærofus cystoides.

Pyrites vesicam referens.

Pyrites membrum genitale exprimens.

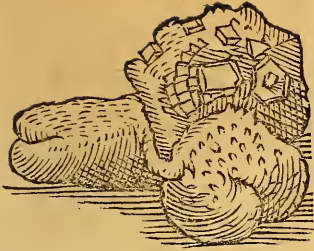

Pyrites phalloides cum annexa vesica ex tessellis minutioribus.

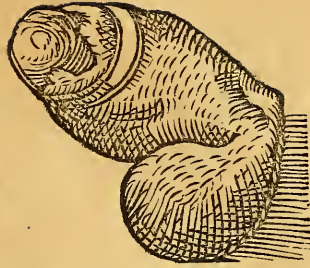

Pyrites ærofus scroctum referens raphe seu tauro suo sulcatum.

Pyrites

Pyrites phalloides.

Pyrites oblongus phalloides
glandem annulo cum arma-
tura ænea infibulatus.

Pyrites phalloides.

Pyrites ærosus phalloides.

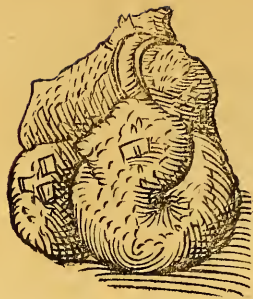
Pyrites phalloides.

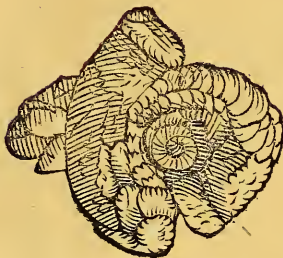
Pyrites ærosus phalloides.

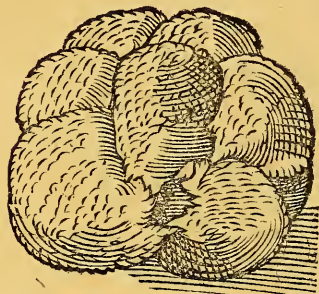
Pyrites phalloides.

Pyrites ærosus annulo reflexo-
caudam implicante.

Pyrites cinereus cadmiam
factitiam botryten referēs, an-
nellis lucentibus aurei coloris
circa medium umbilicum cō-
volutis.

Pyrites tuberosus inæqua-
lis ani mariscas imitatus.

Pyrites ani condylomata in-
æqualibus tuberibus referens.

Pyrites

Pyrites condylomata referens
alius, lapide cinereo, remixtus.

Pyrites ærosus carycoides.

Pyrites ærosus calceum
exprimens.

Pyrites fuscus marmoris
metallico remixtus cum annulis
lucentibus.

Chenopoides pyrites ærosus

Pyrites.

Pyrites conchæ similis.

Pyrites ærosus botrytes cristatus.

Pyrites botryoides compressus.

Pyrites.

Pyrites botryoides.

Pyrites pyriformis minus
fœliciter pictus.

Pyrites exiguus pyriformis, in
quo apparet veluti imma-
tura glans, quam pictor
non expressit.

Pyrites pyriformis
alter.

Pyrites cucurbitæ
lagenariæ facie.

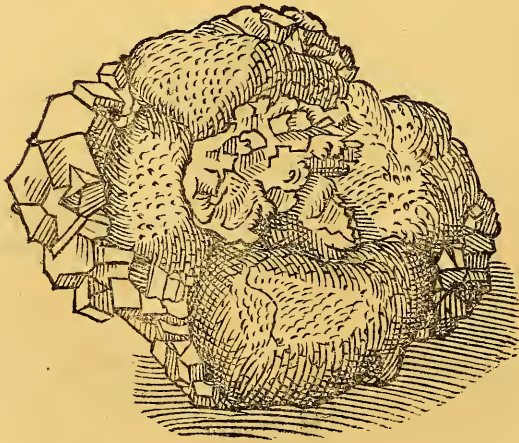
Pyrites ærofus balanoeides.

Pyrites vrnulam referens,
fundum tessellis è pyrite
ærolo cinctus.

Pyrites ærofus tes-
sellatus.

Pyrites ærofus
cum rupe tessela
lata minorû py-
ritarum, & ouis
piscium.

Pyrites

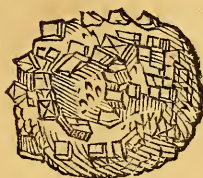
Pyrites globosus tessellis
minutioribus exasperatus.

Pyrites globosus in tes-
sellis protuberans, lacunā
altera parte impressam ha-
bens.

Pyrites globosus alter tessellis
innitens, in medio umbilicum ha-
bens protuberantem.

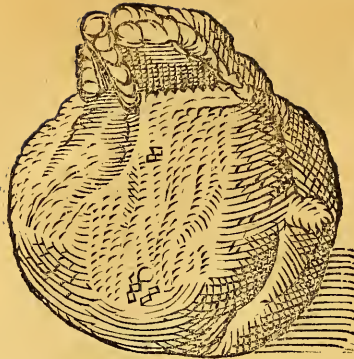
Pyrites globosus minutis tes-
sellis constans, in quo la-
cuna insculpta.

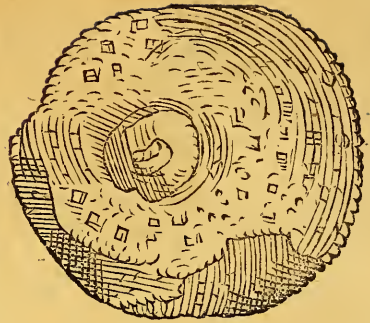
Pyrites globosus pusillus, hinc inde
punctis prominulis micans.

Pyrites parvus rotundus angulosus.

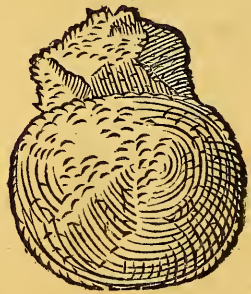
Pyrites globosus, lapide cinereo altera parte protuberante.

Pyrites globosus compressior, utrinque umbilicatus, minimis tessellis constans.

Pyrites tessellatus tuberosus umbilicatus.

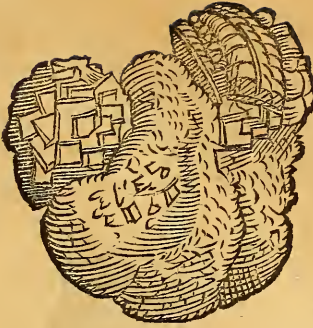

Pyrites globosus prominente tubere.

Pyri-

Pyrites mastoides.

Pyrites ærosus cornu
Ammonis cristatus.

Pyrites globosus cuius
summo cacumini insidet
cornu Ammonis nonni-
hil echinatum.

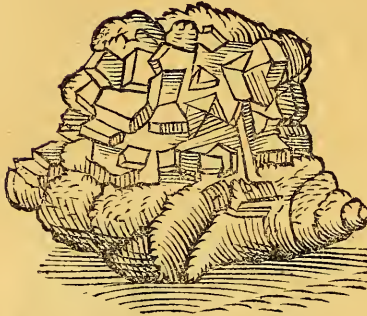
Pyrites conum pini ferè
exprimens : sed pictor op-
positam obuertit partem.

Pyrites scintillans, altera parte gibbosus, inter nitellas auricolores passim interueniente cinereo lapide molliori, aduersa parte planus, diffractus, umbilicum obsidete liuida ceu galena nitida, quam ambit lapis cinereus.

Pyrites è granulis minutis compactus.

Pyrites ærosus tessellatus cum corniculo lapide cinereo : ad testudinem accedit.

Pyrites cum magna tessella pyramidali ex lacuna prodiete.

Pyrites inæquali cuborum serie confragosus.

Pyrites

Pyrites tessellatus.

Pyrites vtrinque turbinatus
cum columnellis.

Pyritæ parui angulosi cum columnulis.

Pyrites ærosus turbinatus quadruplici
costa è tessellis sibi mutuò impositis.

Pyritæ quaterno columnellarum
concurfu constantes.

Pyrites turbinatus
acutior incurvus.

Pyritis ex quatuor colu-
mnellis ad angulos re \acute{c} tos se
interfecantibus compositus.

Pyrites cum quatuor
columnellis tessellatis.

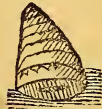
Pyrites minimus cum
columnellis tessellatis.

Pyrites tessellatus, angu-
lofus, turbinatus.

Pyrites angulosus
alius.

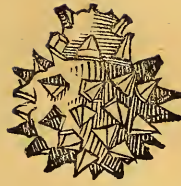
Turbo minimus scintillans.

Pyrites turbinatus ma-
gnus muricatus.

Pyrites ærosus subrotundus echinatus.

Pyrites tessellatus echinatus.

Pyrites globosus & angulosus.

Pyrites ærosus obscurus rugosus, cornu ceruini radices referens.

Pyrites ærosus obscurus campoeides cum annulo lucido.

Pyrites ærofus cadmoides.

Lapis cum pyrite mixtus
bistortæ radicem referens.

Pyrites cadmoides lu-
cens ova piscium ex-
hibés minus diligen-
ter pictus.

Ammonis cornu fragmentum cristatum, cui adnati
globuli pyritæ, duabus figuris ambæ facies exprimuntur.

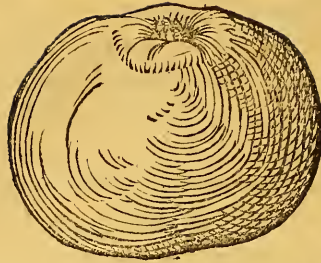
Atq; hæc hæctenus *de* *re* *medica* breuiter de metallicis aliisq; fossilibus quæ aquilegibus sese obtulerunt nosq; obseruauimus ad balneum mirabile dicta sunt o. Non enim instituti nostri erat accuratiorem de istis disputationem instituere, ut qui nihil aliud hoc diuerticulo quæsiuerimus quàm seuerioris animi cōtentionis recreationem liberalem nec ab eruditione interim abhorrentem: penitus ista qui scire uolet, is consultis doctissimis Agricola, Gesneri, Encely aliorumq;, qui hoc argumentum ex professo tractandum sibi proposuerunt, scriptis, inueniet quod vel curiositatem expleat vel *quædam* satisfaciât.

De stirpibus quas Bollenfis & vicinus ager suppeditat.

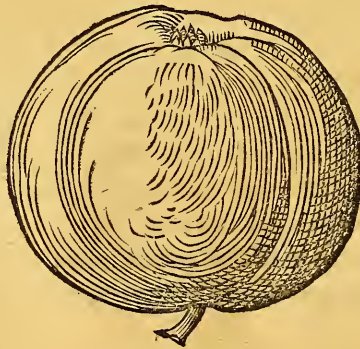
C A P. I I.

EMergamus age ex terræ visceribus, & per montium, pratorum paradisorumque amœna vireta ingrediamur, Pomonæ, Floræ, Vertumniq; opes Plutoniis thesauris vitæ vtiliores perlustremus, sed strictim, iusta horum tractatione in maius opus, quod iamdiu de re Botanica meditamur breuiq; benè fortunante DE o publici iuris facturi sumus, reseruata. Primum igitur agmèn ducent Poma, quorum haud temere alius locus maiorem suppeditat varietatem. Pomum autem depingit Matth. in Diosc. lib. 1. cap. 131. apud eum etiam vires tractantur pomorum.

Pomum

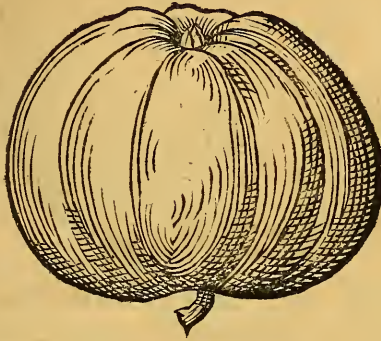

Pomum *Wettich* Germ. dictum. Allatum ex *Bliespach*, quod ferunt *Geelwettich* vocari. Paruum est, duos digitos altum & paulò crassius, sessile, ex albo luteolum, pediculo satis longo. Sept. 20. nondum perfectè maturum erat, carne tamen vel tum sublutea, dura, acida. Delata *Mompelgardum*, ad Febr. durarunt.

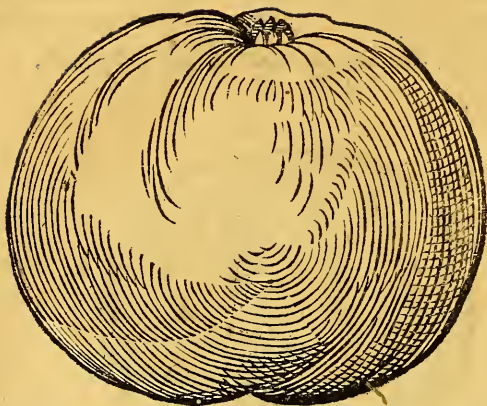
Klein Wettich in *Bol*, paruum pomum duos ferè digitos altum, ad crassitiem trium ferè accedit, multum habet albidi cum luteolo mixti: alicubi rubellum: non nihil angulosum, pediculo satis longo, Lectum Sept. 20. carne erat

erat alba, satis tenera, acida, grata. Diu durare aiunt, nec grandescere, fragrantemq; matura spirare odorem. Mom-pelgardum delatum, mense Febr. integrum.

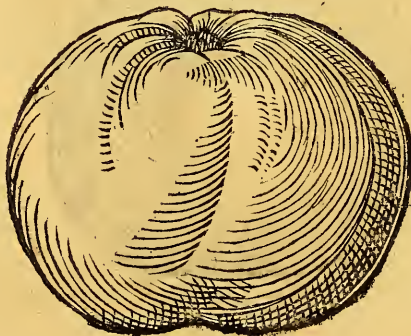

Ex genere quoque eorum est, quæ *Wettich* dicuntur, pomum durans ad Ianuarium planè album, præcedenti *klein Wettich* non maius: breui pediculo. Puto mihi datum in *Walden* pago vicino. Sept. 20. carne erat alba, satis dura, sapore acido, nec dum maturum videbatur.

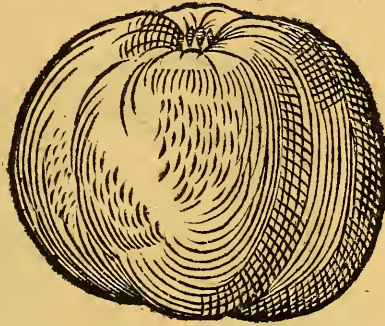

Welsch Bettich / quasi Italica, pulchra sunt poma, in Bol duos digitos & semissem alta, crassitudine eadem, nonnihil angulosa : colore alta, supernè pulchrè rubentia, in medio punctata: aliquando nonnihil luteola: pediculo longiusculo. Durare aiunt ad Aprilem. Sept. 20. caro intus alba, tenera acida, sapida. Idem mihi datum & eodem nomine in Zell accepi, multo sunt maiora, tres digitos alta, crassa quatuor, quæ dicuntur diu durare, etiam per totam hyemem. Mompelgardum translata bona adhuc Nouembri fuerunt, & Maij medio sequentis anni.

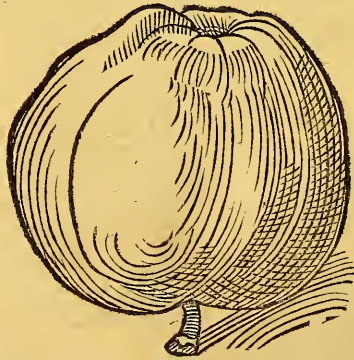
Weinäpfel, Pomum vinosum, pulchrum, candidum, parum angulosum ad vmbilicum, aiunt durare vsque ad Aprilem. Ex **Wälde** ni fallor nactus sum. Multum habet similitudinis cum præcedenti **Weißwettich**/maius tamen est, altitudine trium digitorum, latitudine quatuor, colore albo, ad pediculum nonnihil luteo.

Grünwettich vnicum tantum ex **Wälde** habui, ex luteolo subuiride, vncias duas & semis altum, crassum tres, pediculo satis longo. Mompelgardum delatum, integrum adhuc Febr. & Maij medio.

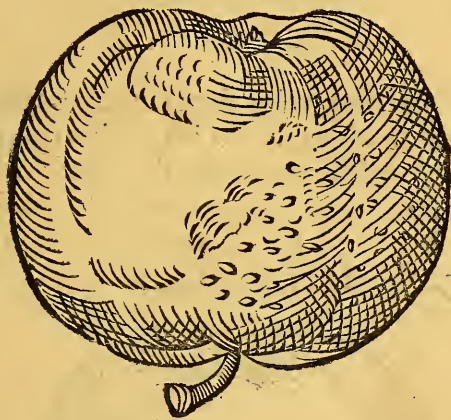
Kernäpfel quasi granorum poma, vel granata poma, in Zell / paruum pomum duos digitos & semissem altum, tres latum: ex albo subluteum, ad virorem aliquatenus tendens, pediculo satis longo. Vesca esse aiunt, & in segmenta cæsa repositaq; diu durare. Sept. 20. erant carne alba, duriuscula, dulci & grata esui. Accepi in Bol vocari **Zenitäpfel**.

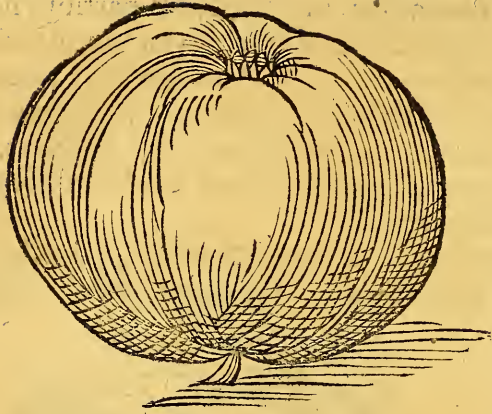
Pfaffenäpfel (ac si dicas sacerdotum poma) nomine allata mihi ex **Blienspach**, pari magnitudine ferè est præceden^s

cedenti, altitudine trium digitorum, crassitudine rrium & semis: color albtus, in quibusdam partibus nonnihil subluteus. Sept. 20. caro alba, dura adhuc dulcis. Existimo diu duratura, videbantur nondum benè matura, quamuis vel tum esui sat fuerint iucunda. In Zell mihi datum pomum vnicum nomine *Zenending*: Dulce erat, diuq; dicunt durare. Non defuerunt qui idem esse existimarint cum præcedenti.

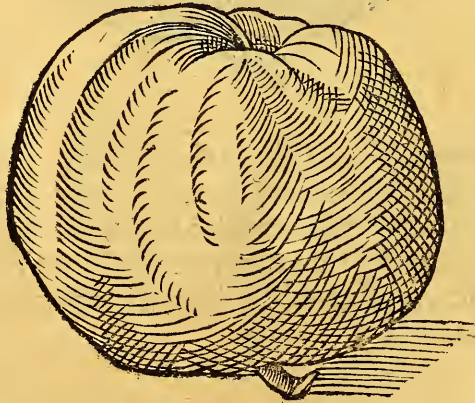
Est etiam candidum, sed minus, pediculo longiori. Vtrumq; expressum duabus præcedentibus figuris.

Jungfrawäpfel, quasi dicas virgineum pomum, haud magnum, sessile, altitudine duorum digitorum & semis, crassitudine trium: color ex albo subluteus: pauca quædam striæ & maculæ rubentes, pediculo est satis longo, tenui. Sept. 20. Caro alba, dura, acida nondum edulis, grata tamen.

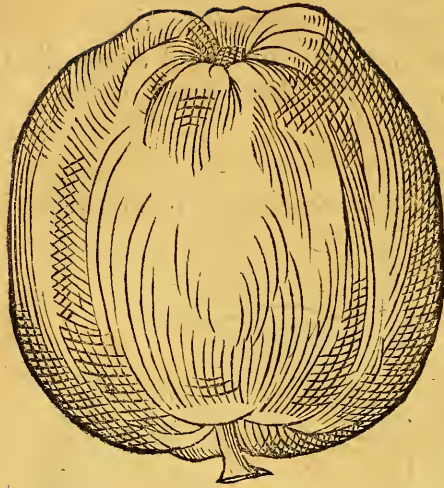
Weiß Hartling velut dura cinum, mediocre pomum
 ex Zell. album cum luteolo intermixto parte præsertim
 superiore ad umbilicum, ad pediculum verò rubello: an-
 gulosum est, altitudinis digitorum trium, latitudinis ferè
 quatuor. Aiunt durare ad pascha ac etiam vsq; ad ope-
 ran. Integra medio Maio seq. anni.

Weisse härtilin äpffel / quasi duriusculum album Bols
lenibus dictum, quod diu duret vt intellexi ab iis qui in
Zell obtulerunt: quod est, altitudinis duorum digitorum
& semis, latitudinis trium : nonnihil angulosum, coloris
albi sublutei. Accepi ex **Wälde** paulò maiora. Sed hoc
pomum idem existimo cum præcedenti & bis pictū. Horz
tulanus Ill. E. C. Mompelgardenfis eadem significatione
blanc-düre vocat, & in horto E. C. Mompelgardi proue
nire ait.

Scheibling, ac si dicas orbiculare, genus pomorum in
Zell, depressum ac sessile, altitudinis trium ferè digitorū,
crassitudinis quatuor, colore albo subluteo cū aliquo
rubore consperso : angulosum est, pediculo breui. Sept.
zo. caro non omnino alba, sed subluteola, tenera: sapor
acidus, gratus, vinosus. Bona adhuc Octobr. 14.

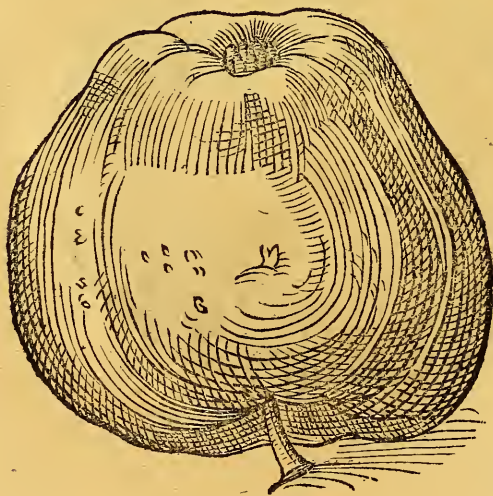

Röstlicher Apffel / id est preciosum pomum. Medio-
 cris est magnitudinis, angulosum, tres digitos altum, cras-
 sum totidem, ex luteo albidum, quædam etiam vna par-
 te rubent, pedicûlo breui. Durant vsq; ad Aprilem, carne
 satis tenera, dulci. Ex horto nostri hospitis in Bol, qui ea
 se solum habere autumat. Inueui tamen etiam in **Wâlde**,
 vbi **Süßäpfel** & **Süßling** / id est dulciuscula nominarût.
 Hospes noster ille rapaces veritus manus tempestiuus &
 sub Augusti finem collegit. Illud autem quod habui ex
Wâlde maius fuit isto quod hic represento, vncias qua-
 tuor altum, crassum quatuor & semissem, Octob. 4. adhuc
 bona licet præmaturè collecta. Ex iis vnum Mompelgar-
 dum delatum, declinante Februario integritatem suam
 seruabat.

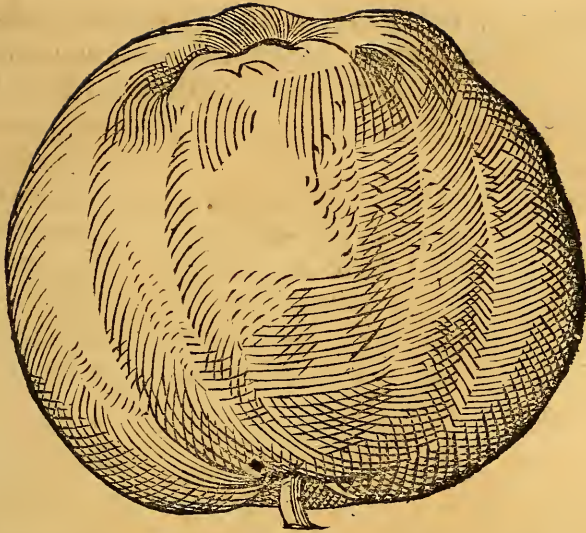
Grübe

Grübling in Bol & Wälde, altiora quam Pfaßengrü-
 blin (de quibus mox: Altitudinis ferè quatuor digitorū,
 eiusdemq; penè crassitudinis. Alba cum virore ac luteis
 veluti oblongis maculis: Pediculi breues. Idem pomum
 eodem nomine nactus sum in Zell, vbi dicebatur dulce &
 diu durare: Magis tamen albicantia, aliqua etiam aspera
 viridiaq; vt præcedentia. Quo fit vt non tam nominis quā
 formæ varietate moti duas & figuras & descriptiones des-
 mus Pfaßengrübling ex Wälde: pulchra, tres digitos al-
 ta, vltra quatuor lata. Colore albo cum luteo palleſcenti,
 pediculo perbreui tenuiq;, durabile. Aiunt vocari etiam
 Ledersüßling. Accepi nomine Schmelſling Oct. 20. in
 Kirchen carne dulci ſolidiore. Hospes errorem ait eſſe in
 nomine, & ipſummet eſſe Grübling, quo nomine delatū
 Mompelgardū. Medio Maio adhuc dt rabat ſapore dolci
 aliquatenus viſoſo. Etiam Pfaßengrübling ad idem vſque
 tempus perdurauit.

Schmelſling

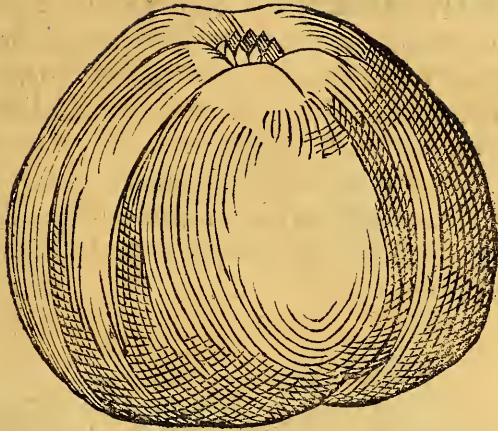

Schmelzling / quasi dicas facilè liquefcentia poma, fortè quòd ob carnis teneri tudinem in ore facile diffluent, ex **Bol** & **Wälde**, magna sunt satis, nonnihil elata, medioçriter angulosa, ex albo & luteo pallida, palmum ferè alta, crassitudine pari. Pediculus non ita brevis. Aliquamdiu dicuntur durare. Sept. 20. gustata dulcia quidem, sed non ita grata carne tenera, alba. Eiusdem generis pomum datum est etiam in **Zell** nomine **Klápfferling** veluti sonora : aiebant dulce esse ac durabile (& certè dulce erat) & ex iis interdum valde magna inueniri, maiora iis quæ dabant. In **Kirchen** verò vrbe dicebant vocari **Ledersüßlin**/aliàs **Kernäpfel** à sonatibus granis, & durare ad quadragesimam. Audio vocari etiam **Breitsüßling**/à latitudine ita vt sint synonyma vnus pomi. Varietas hæc nominum & aliqua etiam formæ mouit vt duas depingi curarim, ac vt sequitur denuò descripserim. **Kernäpfel** dictum pomum ab vrbe **Kirchen**/vbi dicunt durare vsque

ad Martium. In Bol vocant *Breit süßling äpfel*/ habentur etiam in *Wälde*. Magna sunt poma, lata, depressa, tres digitos aut tres & semissem alta, crassa quinque & semis, pediculo breui, nonnihil angulosa, ex pallore luteo albicantia.

Sept. 20. gustata, sapore dulcia fuerūt, grata, tenera. Quidam vocant *Süßfläpfferling*/ sub Octobris finem modò dicti saporis adhuc fuisse depræhendi. Delatum Mompelgardum ad finem Ianuar. nondum putridum: degustatum carne erat tenera, dulci. *Klepfferling* nomine datum in *Zell*, Mompelgardum aduectum ad Febr. mediū durauit, carne dulci.

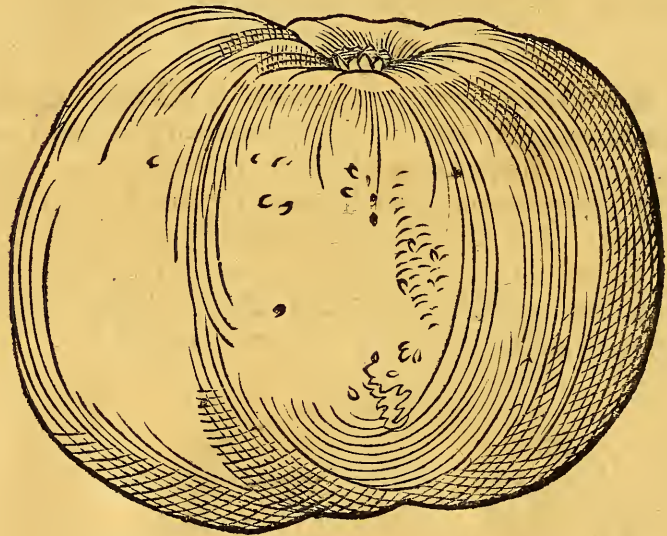

Weinapffel/ poma vinosa in Bol & Wälde. Quibusdam **Seisling.** Poma sunt ad quatuor digitos elata, totidem crassa, vna parte albida, altera rubente. Sept. principio nondum matura satis, ideoq; esui minus apta : succo tamen vinoso : Ad Aprilem durare audio. Gustata Sept. fine, sapore acido grato vt & demum Nou. 23. Idem & in Zell habetur. Mompelgardum delata 12. Febr. integra. Adhuc etiam medio Maio sequentis anni.

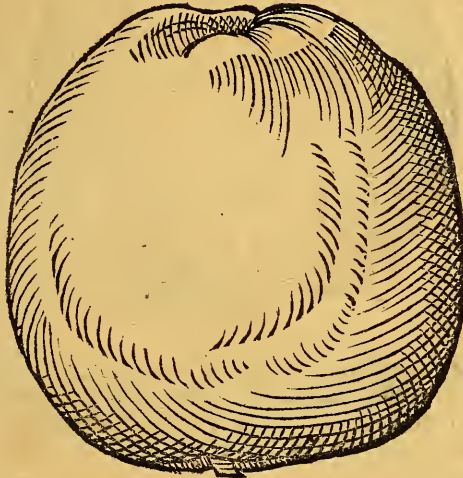

Biechen brunner in Bol & Wälde/ quibusdam **Krenß-
ling**/ magna poma, ex albo luteola cū paucissimo rubore
ab vna parte: Vncias tres & semissem alta, ventricosa qua-
tuor vncias crassa, pediculo breui. Durant ad Ianuarium.
Sept. 20. gustata, carne sublutea acidula atque eduli. Ob-
latum etiam in Zell sub eodem nomine eiusdem saporis
testimonia dēdere. Mompelgardum delatum, Februario
ad exitum properante incorruptum erat: demum certē
etiam Maij medio.

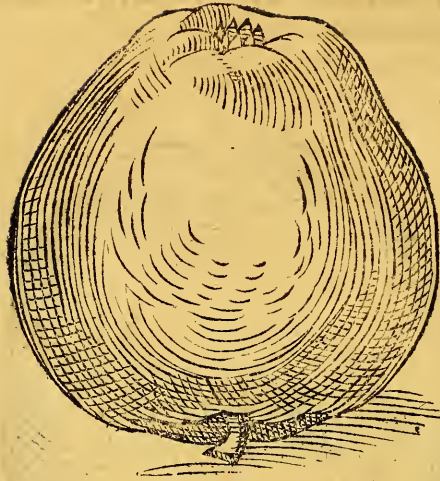
Weinling/ vinosum: famulus meus attulit ex **Blien-
spach**/ elegans & magnum, quinq; digitorum altitudinē
excedens, crassitudine pari, angulosum, album: Pediculo
breui: Sept. 20. erat maturum, carne candida tenera
sub

sub acida, etiam ad Oct. 14. vsque: semina tamen quæ in
erant casta & medulla vacua.

Scheiblingäpfel, quasi rotunda poma, ex **Wälde**/pul-
chra mediocriter magna ex albo luteola, quatuor digitos
alta, totidem crassa, pediculo non ita breui. Gustanti 20.
Sept. carne tenera, alba, dulci. Aiunt prouenire etiam in
Bol & durare vsq; ad Ianuarium. Mompelgardum ex hoc
genere delatum pomum in medium vsq; Febr. durarat.

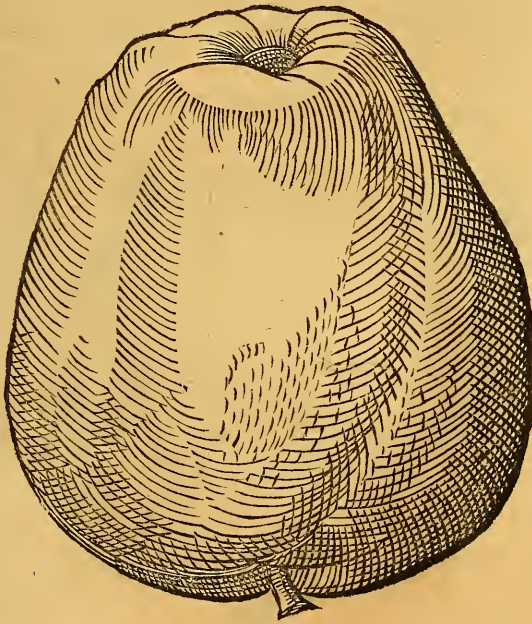
Ulmer

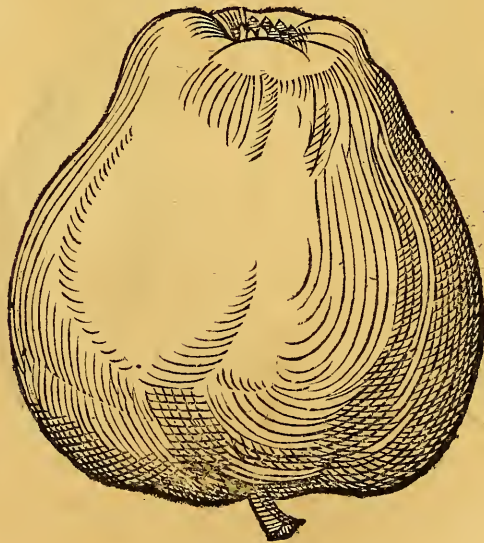
Pomerium pfalling in Wäſſe, elegans pomum longiuſculum trium digito-
 rum & ſemis, nonnihil turbina tum craſſitudine trium digitorum, colore albo
 ferè, ex altera parte rubello: pediculo craſſo & breui. Aiuat diu durare. Dela-
 tum Mompelgardum integrum Febr.

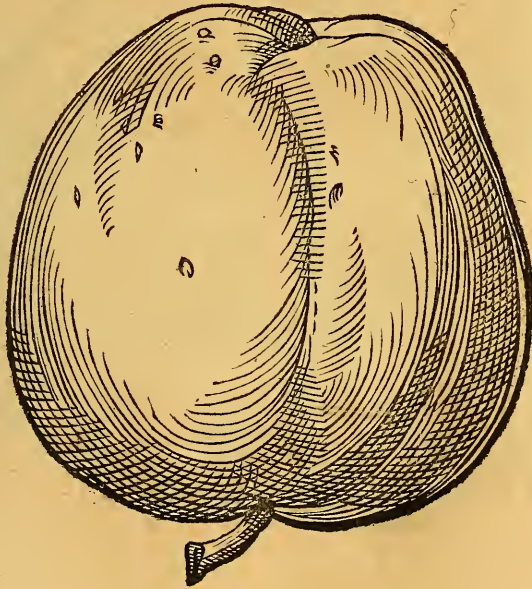
Sincker Apffel in Bol & Wälde, pomum satis simile
Hüttisapffel dicto. Eadem enim forma ferè colorq; , sed
 minora, altitudine quatuor ferè digitorum, crassitudine
 eadem. In colore tamen hoc discriminis animaduerto:
 qui licet sit ex albo subluteus & virescens, multa tamen
 habet puncta candida. Quædam etiam aliquid ruboris
 habent diffusi. Pediculus quidem brevis est, sed crassior:
 videntur etiam paulò angustiora. Aiunt durare vsque ad
 ver, interdum etiam vsque ad ætatem. Sept. 19. nondum
 erāt esui apta, carne dura, sapore vinoso austero, luteola.
 Talia adhuc erāt Octob. Mompelgardum delatum inte-
 grum Febr. & Maij medio.

Hüttlins äpfel / quod pileum turbinata forma referant, in Bol & Walde, quibusdā *Lauchsäpfel* / poma longa digitos ferè quinque, quatuor lata, basi latiore, in angustū fastigium exeunte, pediculis breuibus crassis. Diu durant vsq; ad Febr. vt aiunt. Sept. 18. nondum erant esui apta: sapor vinosus. Color ex albo subluteus & virescens. Quædam etiam aliquid ruboris habent versus basim. In Zell sub nomine *Winteräpfel* hyemalia poma, dedere. Audio etiā vocari *Spinäpfel*. Octob. 25. gustatum carne adhuc erat dura, sapore acido, nondū esui apta. Quod Stutgardia *Kamwer* vocari audiui, idem cum isto esse iudico, idque delatum Mompelg. & gustatum Decemb. 13. carne dura, acida alba. *Hüttlinsäpfel* autem integrum erat etiamnum medio Februar. carne duriuscula, subacidula, vinosā. Ad medium Maij esui gratum cum aliqua aciditate.

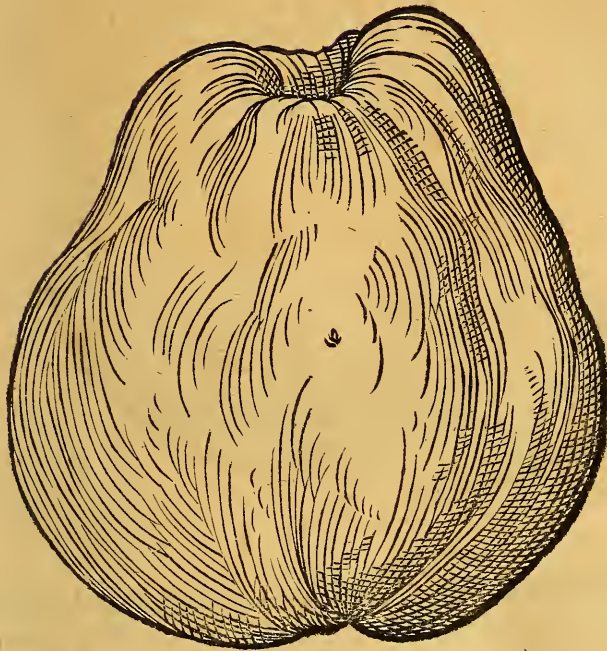

Weißling ex Walden / pomum album, ex luteo pallescens, cum punctis planè lacteis, parte vna turbinatum, altera sessile, satis magnum : longitudine trium digitorū & semis, crassitudine eadem. Diu durare aiunt. Eiusdem generis aliud nactus sum ex Zell / sed isto multo maius, & supra quinque digitos altum, quinq; crassum, in cæteris simile: acidum dicunt. Audio idem provenire in Bol. Bonum adhuc & sapidum Mompelgardi 10. Febr.

! Ulmer äpfel/ Vlmensia poma, in Bol vnicum habui lō
 gitudinis quinq; digitorum, ex luteo subalbidū, vna parte
 ftrias aliquas rubentes habet : eadem latitudo quæ lon-
 gitudo: pediculus longiusculus crassus. Pomum contor-
 tum & bipartitum nescio an cætera talia.

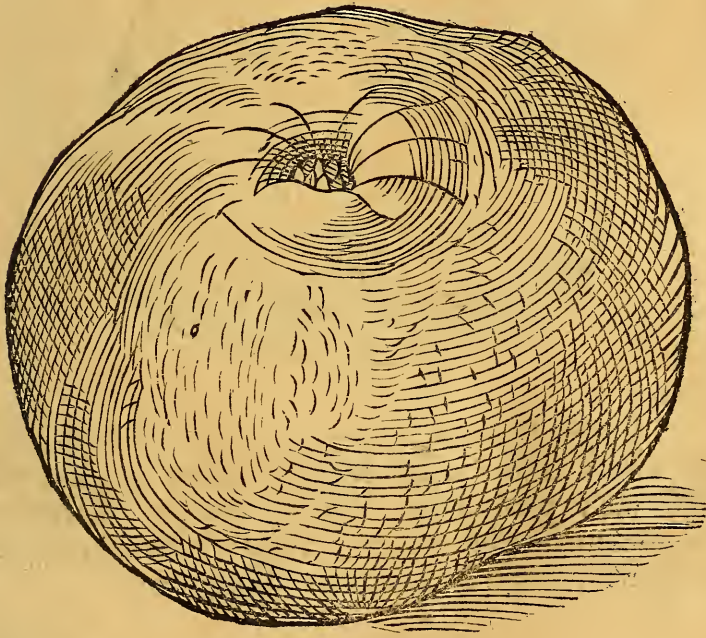

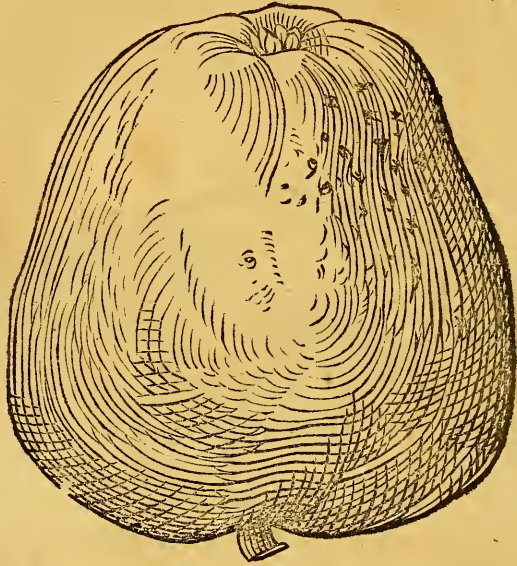
Bachäpfel: in Zell. Cuius generis data mihi duo maxima, quorum altitudo excedit sex digitos crassitudo peruenit ad septem, color vniformis ex albo subluteus, raris lacteis maculis respersis. Aiunt multò etiam maiora reperiri, esse subacida, diu durare. Alterum ex istis magis turbinatum & angulosum, minus crassum: pediculo non ita breui **Bachäpfel** nomine cum præcedenti datum in Zell, pomum paulò minus, candidiore colore, non ita angulosum. Hospes meus in Bol peritus in discernendis fructibus noluit diuersum dicere: dicens in **Wyl** vrbe prouenire genus pomi quod vocant **Gälbling** (quasi luteola dicas) se suspicari hoc pomum idem. Sept. 20. degustanti

gustanti caro non omnino candida, sed ferè sublutea, duriuscula, sapore non admodum acido, grato. Vnicū accepi pomum, cuius pediculus erat satis brevis. Sept. 30. degustato utroq; iam descripto, manifestè deprehendo verum esse quod hospes monuerat, non differre: sed esse tātum formæ aliquam varietatem & leuem. Tres subiectæ figuræ vnius sunt & eiusdem speciei: licet non parua diuersitas inter duo appareat vti dictum. Huius generis pulchrum & insignis magnitudinis Mompelgardum delatum ad medium Maij integrum erat.

Pulchrum pomum, magnum, dictum rothe Bachäpfel:
Variegatum, magna ex parte rubrum variis intercursan-
tibus

ribus striis. Sed & albedinis luteolo commixtæ sat habet. Altū quatuor digitos, latum ferè quinq; : umbilicus profundus, pediculus brevis : nonnihil quoque angulosum est. Mompelgardum delatū integrum Decembri. Aiunt in Bol ad quadragēsimam durare.

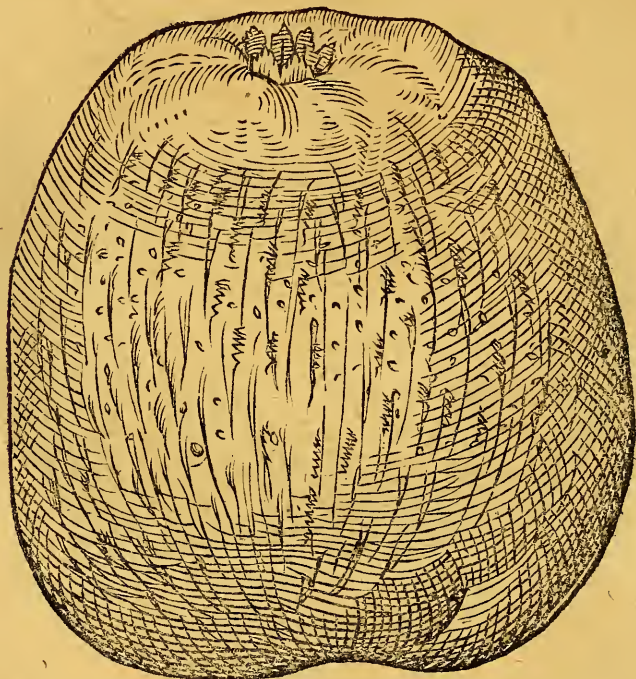
Meyling Apffel in Bol: turbinatum vt **Hütlinßapffel**: basi tamen latiore, magis etiam rubens, angulosum, non vniforme vt præcedens : altitudo quatuor digitorum, crassities maior: dulcia gustu vt aiunt. Delatum Mompelgardum incorruptum erat exeunte Februario.

Kohter

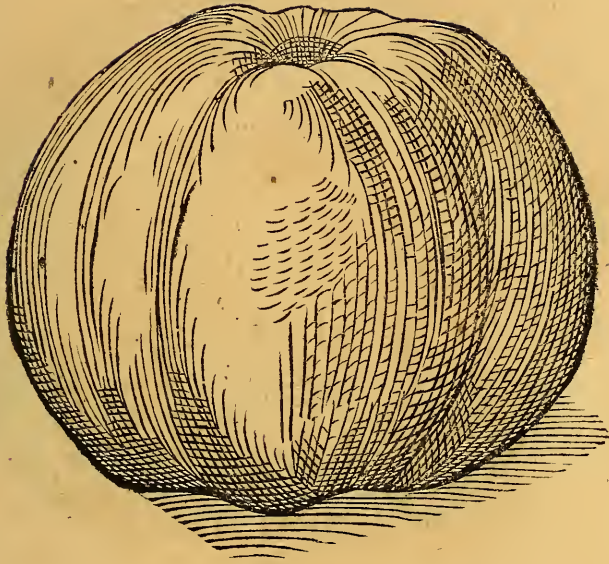
Noſter Weiffing Apffel ex Aruibing & Wälde : vnde
 etiam habui ſub nomine Tauricher his valdè ſimilia. Hæc
 tamen illis maiora, ſeſſilia quædam rubra, non ita ſtriata:
 Partes quædam albæ ex luteolo, mixto ſparſim rubore.
 Sed & in eo apparet differentia quod multa puncta ha-
 beant alba. Pediculi non admodum craſſi nec breues. Al-
 terum quod oblatum fuit, altitudinis erat quatuor digi-
 torum, craſſitudinis ſex : alterum quinque, totidemque craſ-
 ſum. Sept. 17. incipiebant putreſcere. Caro non ita can-
 dida, tenera tamen, acida, grata. Tauricū tamen ſapore vi-
 debatur gratius. Fugax eſt pomum. Multa poma mihi al-

lata sunt ex Gröbingen/ quorum nomina quia non adnotati & ipsa quoq; omiffa sunt.

Magnum pomum, elegans rubrum: oblatum in Rirchen nomine *Grosß Paris Apffel* mense Octobri. Hospes idem iudicat cum præcedenti. Altum est quinque fere digitos, crassitudine haud minore. Non caret etiam colore luteolo intercurrentibus striis rubris & punctis albis. Pediculus brevis, caro tenera acida vinosa. Bonum adhuc Octob. 17. Eiconem exhibeo propter formam à superiore diuersam.

Schems

Schemapffel ex **Blenspach**. Poma superiori roſter **Weitling** apprimè ſimilia. Altitudine ferè quatuor digitorum, latitudine maiora. Color ruber, ſed minor quam in iis. Quædam etiam alba tantum, quædam mixta. Puncta alba nulla. Pediculi breuiſſimi. Sept. 20. Caro dura ſatis, nec dum perfectè matura, ſaporis acidi: non nihil anguloſa. Decemb. 13. pomum delatum **Mompelgardum** ex **Wâlden** nomine **Schmetler Taurich** / carne erat alba, duriuſcula, viſoſo gratoq; ſapore.

Sommer Taurich: Pulchrum, magnum, rubens valdè, allatum Vracho Sept. 7. Quinq; digitos altum: crassum quinq; & semis. Striata rubedine luteo alboriq; permixta. Caro alba tenera subacida, sapore vinolo, grato. Haud durabilia esse perhibent ideoq; æstiuâ vocât. Nam vel Sept. 19. iam quædam putrescebant. Eadem sub eodem nomine vidi in Bol, Kirchen & in Wâlden. Verum hæc licet minus rubra, striata tamen erant magis. Puto ruborem & strias à sole fieri, prout magis aprico sunt exposita, quod & rustici obseruatione quotidiana asseuerant. Etenim Sept. sine eodem allata ex Blienspach, non rubra erant vt vrachiana, sed multa albedine perfusa. In Zell Sept. 12. iam transierant. Vnum tamen in Octobrem vsq; integrum perstitit. Winz

Winter Tauricher in Bol & Wälbe/ pulchrum ma-
 gnumq; pomum, simile **Sommer Tauricher**: quædam
 rubra valde, alicubi alba, sublutea, striata: quædam minus
 rubra, diuersæ magnitudinis. In genere tamé omnia præ-
 dictis videntur minus sessilia, & paulò magis angulosa. Pe-
 diculi etiam videntur longiores. Aiunt durare vsque ad
 Aprilem. Sept. 19. nondum erât esui apta, sed carne dura,
 sapore tamen acido nõ ingrato. Nactus sum etiam eodem
 nomine ex Zell, insigniter vna parte rubens, turbinatum.
 Perhibent diu durare & acido esse sapore. Octo. 25. gustu
 erant acida nec dum esui prorsus apta, carne solida lu-
 teola. Mompelgardum delata 12. Febr. nulla adhuc putre-
 dine inquinata, saporis iucundi, vinosi Maij demũ medio.

Weiß Zürich äpfel/album Tigurinum pomum. Oblatum in Zell hoc nomine. Magnum est, sex digitos altum, totidemque crassum, angulosum, nonnihil turbinatum: colore ferè luteo, veluti striis aut guttis nonnihil rubentibus donatum. Audio etiam inueniri in Bol, & vocari **Groß Züricher**. Accedit ad **Winter Tauricher**, sed non rubet. Mompelgardum delatum, in Ianuarij finem durauit, carne friabili, tenera, dulcacida.

Züricher

Züricher äpfel/Pomum Tigurinum, ex Bol & Wäl-
den : Pomum satis magnum, ex albo subluteum, paucis
striis, non multū angulosum, quatuor uncias altū, totidem
erassum. Pediculo breui crasso. Aiunt durare ad Aprilem
Sub Sept. finem nondum esui erant apta, sed carne dura,
acida. Eadem poma eodem nomine vidi in Kirchen/vbi
aiunt frixa perquam esse iucunda. Mompelgardum dela-
ta Febr. medio acidula, grata.

Grün

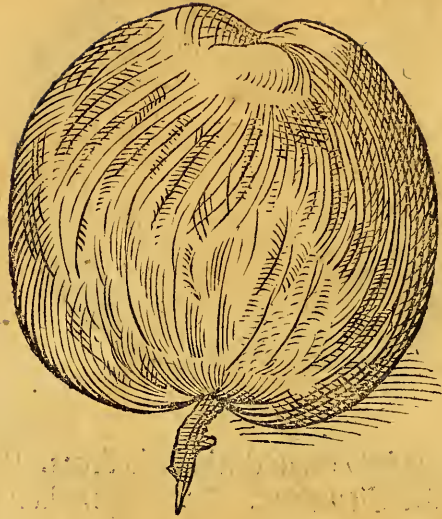

Gränling äpfel pulchrum pomum nonnihil angulosum, multis striis & punctis rubes: albet parte superiori: inferiori ad pediculum breuem valdè rubet: & in rubro colore striæ saturatiores. Altitudo pomi quatuor ferè digitorum, crassitudo paulò maior. Sunt etiam minora, & vti perhibent, durabilia. Delatum Mompelgardum ex eunte Maio nihil vitij penitus contraxerat.

Härtling

Härtling äpfel / quasi duriuscula dicas. Pomum aliquatenus simile **Steinling**. Strias quasdam habet sed dissimiles. Rubor etiam diuersus: punctis notatum, pediculo breuiori, crasso satis. Angulosum est, tres digitos altum, crassum quatuor, durabile vti aiunt. Suspicio idem genus mihi oblatum in **Walde** sub nomine **Weibrecheren** / quod ad mensem Aprilem durare aiunt. Idem pomum datum in **Zell** nomine **Wattisäpfel** / acidum quoq; & durabile: in rubore puncta conspiciuntur. Decemb. 12. cum iam putredinis nota adesset duram tamen carnem, albam acidamque deprehendi. Durauit tamen ad Maij medium vsque.

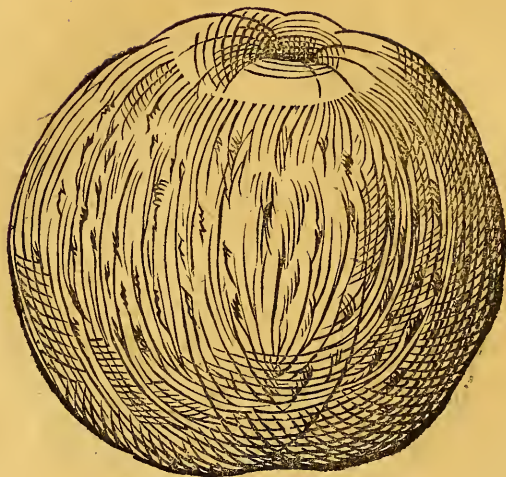

Wüstling quasi Rubellum in **Walden**. Pulchellum pomum mediocri magnitudine, cuius altitudo excedit parum tres digitos, crassitudo ferè quatuor. Superior pars valdè rubet. Inferior hinc inde albicat cum pulchris striis & veluti guttis rubris. Pediculus brevis, crassus. Vnicum habui, quod non nihil erat angulosum. Aiunt durare diu, etiam vsque ad tempus Quadragesimale. Datum mihi in **Zell** eodem nomine pomum, sed maius, quatuor digitos altum, crassitudine eadem: Color idem, nisi quod nõ tantum rubet: pediculo paulò longiori. Hic tamen prius exhibemus. Quædam etiam ex iis quæ in **Zell** nactus sum, minora sunt. In **Kirchen** vrbe vidi eadem poma ni fallor nomine **Zeitling**, nisi fortè sint **Greimling** quibus apprimè similia videntur, nec discrimen vllum manifestum deprehendere licuit. **Zeitling** Mompelgardum delatum dura-

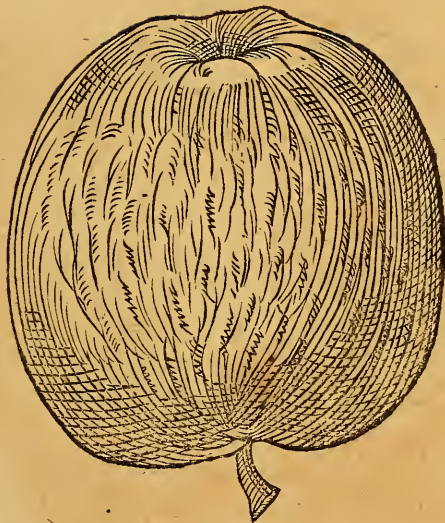
duravit vsque ad finem Februa. carne tenera, saporis sub-
acidi valde grati.

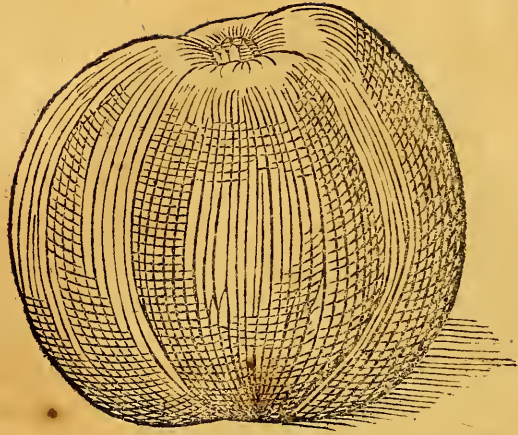
Bachäpfel / quasi frixationi opportunum aptumque,
ex Bol. Simillimum *Stramsing* dicto. Duo habui quo-
rum alterum quatuor ferè vncias altum, crassum totidè:
alterum depressius ad tres tantum vncias, quatuor ferè
crassum. Parte altera rubet cum striis item saturatius
rubentibus: altera sublutea est, intercurfantibus quoque
striis rubentibus. Durum est pomum, pediculi crassi ad-
modum & breuis. Mompelgardum delatum, integrum
Febr. quo tempore gustanti carne erat dura, acida, grata.

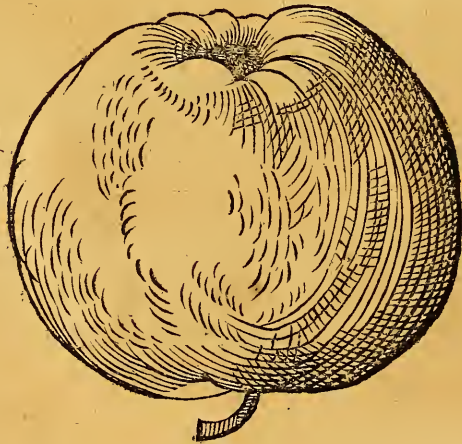
Feinsterling in Zell. Durabile pomum vt aiunt, medio-
cre, altum digitos quatuor, crassum totidem : Vna parte
rabet intercurfantibus striis magis rubentibus : cætera
luteum, pediculo est satis breui. Admodum simile est hoc
pomo **Bachäpfel** dicto, quod & strias rubras habet. Sed
hospes meus in discernendis fructibus solers diuersum
ait. Mompelgardum delatum, integrum ad Februarium
vsque putredinem non sensit.

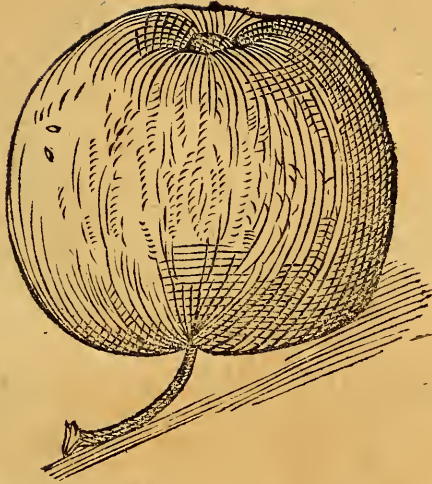

Haselöcher in Bol Wälde & Zell. Pulchra, multumque rubentia, striata: intercurfantibus nonnullis partibus sub-
luteis & virescentibus. Multum habent similitudinis cum
Röttling & cum **Bachäpfel** striatis & cum **Streimling**.
Horum quædam sunt altitudinis trium digitorum, eius-
dem crassitudinis, pediculo longo: acida, durabilia. Va-
riant inter se. Alia virescunt sine multo rubore: alia parua
pediculis ipso ferè pomo longioribus. Virosè quidam
distinguunt à **Röttling**. Sept. 20. nondum edulia, carne
alba duraque, acida valdè. Circa pascha primum matur-
rantur, esuique fiunt apta. Mompelgardum delata Febr.
mense Maio integra adhuc & abundè grata.

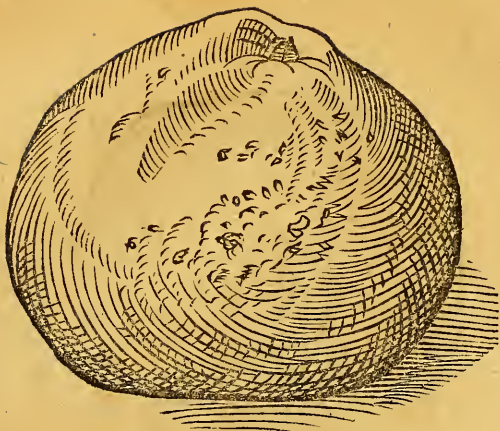
Kottling/Rubellum. Seruus meus attulit ex **Blies**
spach. Totum ferè rubrum; tres digitos altum, crassum
 tres & semis: parum angulosum, pediculo tenui, satis lon-
 go. Medio Martio integrum saporis grati subacidi.

Leyeräpfel in Bol & Wälde. Poma satis magna, aliquatenus accedunt ad *Hastloch*, rubore multo perfusa, per quem veluti striæ guttæue magis rubentes discurrunt: In vna etiam parte ex luteo virescunt. Pediculus tenuis, longus. Horum quæ habui maximum tres vncias altum, crassum ferè quatuor. Variant multum, quædam magis rubra, quædam magis lutea. Alia magis striata, alia minus. Diu durare dicuntur. Caro alba, dulcis, grata, Sept. 20. nondum tamen edulis. Mompelgardum delatum, Maij medio integrum.

Tröst

Heinnings äpffel in Bol: Mediocre pomum, latiusculū, altitudinis trium digitorum, semuncia latius, nō nihil turbinatum altera parte, sessile: colore ex albo luteolo subuirente, vna parte cum striis nō nihil rubentibus. Aug. 26. nondum maturum: colligi tamen posset & reponi. Bona sunt circa ferias Natalitias, durātq; vsq; ad quadragesimā. Mompelgardum delatum, integru medio Maio, acidulū.

Tröstling äpfel in Boll. Hospes meus se solum habere dicit hoc pomi genus. Durare vsque ad Aprilem. Medio-cre pomum, sessile inferna parte, superiore turbinatum, tres digitos altum, dimidio digito crassius. Maxima parte rubet interiectis multis striis: reliqua pallida subluteaue: pediculo satis longo. Vnicum delatum Mompelgardum Febr. 12. durauit.

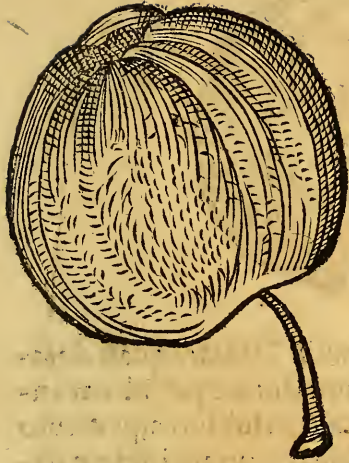
Sayäpfel fatium pomum, quibusdã vt audio **Kern-äpfel**/quasi granata poma, quod ex granis & semine proueniat, pomum pulchellum, tres digitos altum, crassum totidem: vna parte album, altera rubellum, cum maculis rubentibus vt in conchis venereis quibusdam: pediculo breui, crasso. Idem pomum Stutgardix ni fallor habui sub nomine **Weißling**/ sed maius, altitudine trium digitorum & semis, maculis pulchrioribus. Vtrumque Mompelg. translatum integrum Nouemb. fine. Stutgardianum ad medium Maij vsque durauit, carne valdè candida, ex dulci subacidula, vinosa.

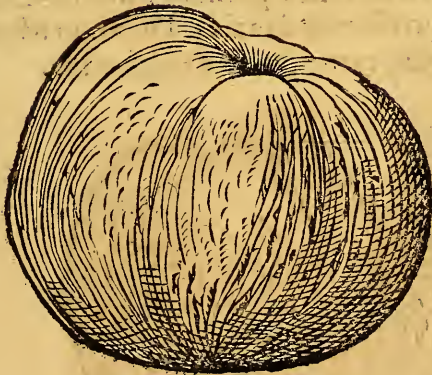
Zupenschwencken / ex Boll, haud magna poma, acida, durabilia ad oporan vsque: tres ferè digitos alta, & paulò crassiora, colore virescente cum luteolo, subinde striis & veluti guttis rubentibus, pediculo sesquiunciam longo, sapore acido.

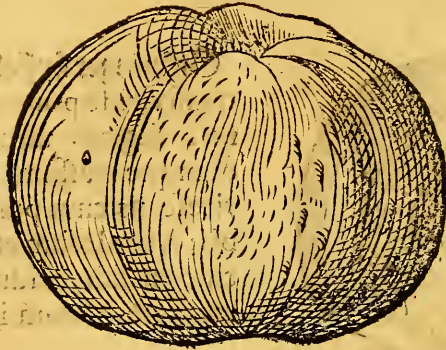

Langstylet / quasi longo pediculo pomum ex Zell: durable: prædicto haud multum ab simile: differre tamè videtur diligētius cōferenti. Neq; enim tam viride est hoc, paulòq; rotundius, & per alboluteum strias habet intercurfantes ad hæc angulosum est: Pediculum vnciam longū habens, & in vmbilico cauitatē profundiorē. **Grūz**

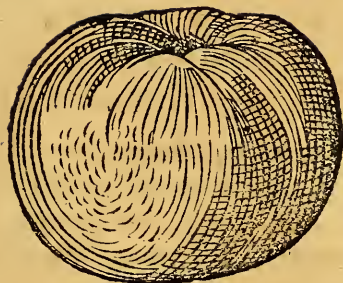
Gräninger äppfel in Boll,
 quasi viride pomum. Tres
 ferè digitos altum toti-
 demque crassum. Color
 virescens cum punctis al-
 bis: Angulosum est, pedic-
 culo vnciali, acidum. Ad
 medium Maium integrū.

Härtling nomine oblata poma in **Wälde** / quasi durabilia vel prædura : Et sanè ad duos durare perhibent annos. Altera parte rubent, striata: altera sublutea, pediculo longiusculo ad vnciam vnam. Idem pomum ididem datum nomine **Schalhärtling** / quasi corticis instar durum dicas, æquè magnum atque prius, & paulò etiam maius, concolor. Dicunt durare ad triennium. Ex **Blenspach** attulit seruus meus simile pomum nomine **Schaläpffel** quasi testaceum dicas, sed maius. Delatum **Montbelgardum**, Maij medio carne dura, ex dulci acida.

Breithärtling, quibusdam etiam **Rohrtärtling** / ex
Wälde, pulchellū haud magnū pomū : durabile vt aiunt:
 sessile: duos digitos altum & semis, crassum tres. Colore
 vna parte subluteo, altera rubente, vtrinque dispersis ma-
 culis albīs seu lacteis quibusdam veluti punctis : Pedi-
 culo satis longo. In Zell idem obseruauī intensius ru-
 bens, dura admodum carne, esuique nondum apta. Sept.
 zo. acida, alba. Nactus sum etiam ex Zell valdè ru-
 bentia, minora. Perhibent durare ad
 oporan vsque.

PYRORVM GENERA

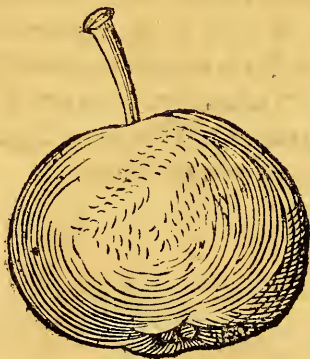
O B S E R V A T A

anno 1596.

In Boll ad Balneum & Fontem Admirabilem.

Adhuc fuerunt naturae opes in pomorum multiplicibus differentijs propositae, quas vnicus ager Bollenfis aut vicinia abunde suppeditat. Nam plenius alio opere thesauros istos vndecunq; terrarum congestos prodemus. Quid verò, quae in secundas etiam mensas veniunt, Pyrae nec ea dedignantur Fonti nostro contermini paradisi, non solum numero & varietate, sed & bonitate magnitudineq; cum optimis maximisq; certantia. Ea igitur secundum ducent agmen.

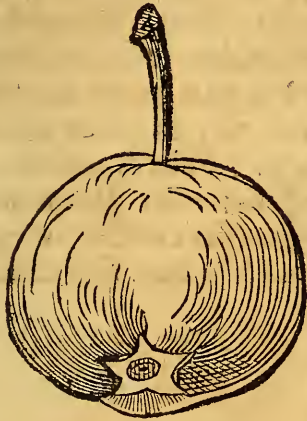
Pyri autem eiconem viresq; vid. apud Matth, in Diosc. lib. I. cap. 132.

Primo nobis in agro Bollenfi occurrunt

Rönigsbnyren/Regia pyra, fortè à gustus gratia, parua, globosa ferè, ex viridi rubentia, punctis notata, duos digitos alta, totidem crassa: pediculo satis longo, Sept. 17. nondum erant matura, sed dura valdè lapidosa. Intra octo dies maturefcunt, & breui mollescüt. Oct. 25. adhuc bona & sapi-

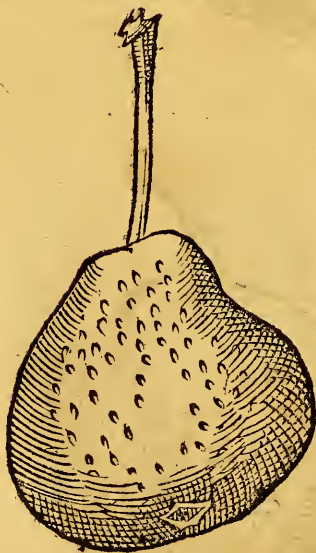
& sapida, sed Nonemb. 26. mollescere & fracida esse incipiebant.

Engelsbyren in Boll, parua, sessilia, crassiora quam longiora : digitos enim duos latitudine excedunt: color obscurus, pallidus. Habent etiam quid inæqualitatis, pediculus digitū longus. Mollescunt facile, nec diu durant. Gustu sunt sapido. Medio Sept. adhuc integra.

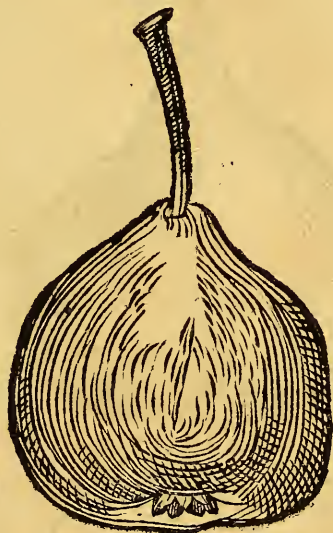

Reiffacher quasi **Brumalia**, quod non prius maturef-
cant, In **Boll**. Minus sunt præcedentibus sessilia, rotun-
diora quoque, lutea, alicubi rubentia cum punctis & as-
peritate quadam ad tactum, pediculo vix vnciam longo.
Durare aiunt vsque ad Ianuarium. Medio Sept. gustu val-
dè aspero depræhendi, intus lapidea. Sunt quædam pi-
cturâ maiora subrotunda. In **Wâlde** & in **Zell**, & in **Blies-
spach** etiam maxima obseruauit, ad tres vncias alta, toti-
dem crassa. Oct. 14. sapida & quæ cruda edi possent. Exi-
stimo hoc pyrum in **Reinfelden** mihi denominatum
Staffelbyren / magnum erat, cui sua constitit integritas
Decemb. 10. Mollius redditum & Ianuar. sine adhuc in-
tegrum.

Bohemisch Bohemica pyra, in **Boll** parua, turbinata
vna

vna parte sessili: longa duos digitos, ventricosa, crassiora quam longiora, luteola & albicantia, punctis notata, pediculo duorum ferè longo digitorum. Matura fine Augusti, Sept. medio fracida, dulcia, sapida, odorata, etiam sine seminibus. Deinde etiam Sept. sine reperta adhuc in *Wâlde* incipiebant mollescere, sapore aromatico.

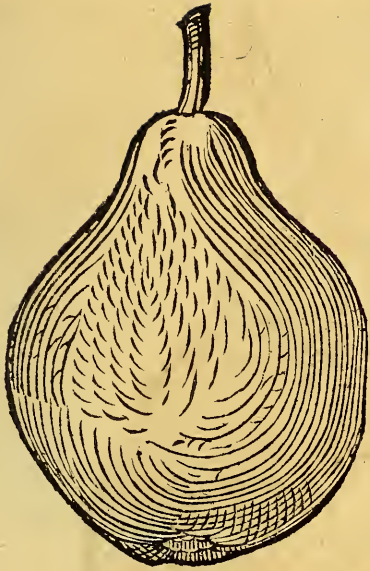

Brechbren/quasi decerpta dicas: Parua, ex luteo nitida & altera parte rubore multo perfusa. Ab vna parte sessilia, ab altera turbinata. Tres digitos alta ferè, totidemque crassa ventricosa. Pediculi fescunciam longi. Pyra hæc diu durant. Sept. 17. licet semina nigra, carne tamen dura valde, sicca, sapore aspero, grato tamen. Oct. 17. data in Boll lutea iam erant, sed cocta licet, lapidosa. Mompelgardum delata Decemb. medio fracida, bona.

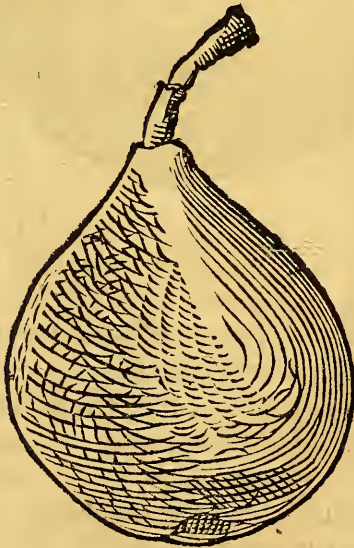

Lederbyren/ Coriacea pyra in Boll, haud durabilia, nec admodum grata nisi sint mollia. Facile autem mollescunt. Parua sunt, turbinata, ferè sessilia, tres digitos longa, totidem crassa. Lutea vna parte, ab altera rubent. 18. Sept. gustata mollescebant, austera tamen cum aliqua dulcedine vtcunque grata, granulosa. Montbelgardum delata ad finem Nouemb. integra.

Leywar

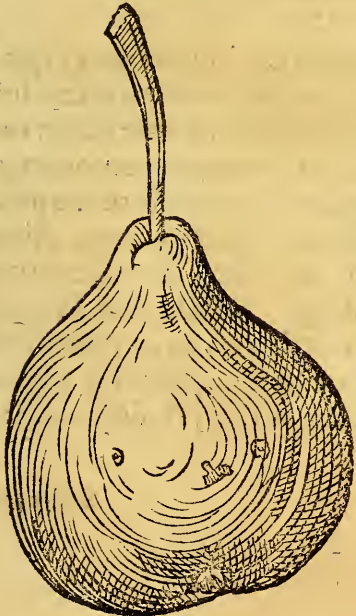
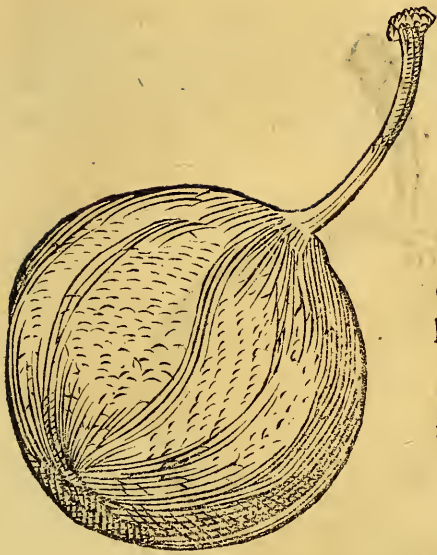
Lejwarnebyren in
 Boll : Figura ferè sunt
 ouali : superna tamen
 parte magis turbinata.
 Lòga quatuor digitos
 ferè, ventricosa, tres la-
 ta, lutea, carne satis so-
 lida, grata, dulci, Sept.
 17. bona adhuc nec-
 dum mollia.

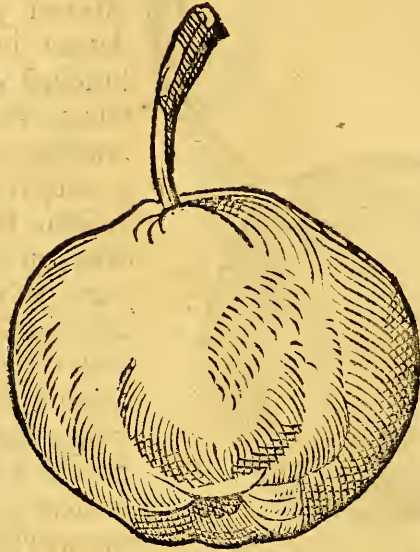

Ziegelbiren / pyra laterum, à colore lateritio & quod diu durent ita dicta, ad oualem accedunt figuram, altera tamen parte magis turbinata, altera ferè sessili. Longitudo trium digitorum: crassitudo ferè eadem. Color ab vna parte lateritius: pediculus digitorum longus. Audio durare ad oporan vsque. Octob. 25. pulchra maioraq; obtulit hospes meus in Boll: ideoque denuo depingenda curavi. Longa erant quatuor digitos totidemquelata, gustu adhuc austeri. Mompelg. delata sub Ianuar. finem integra, austeri carne duraq; subdulci.

Bechfluglen / Piceï
 globosi pyri nomine
 datum in **Schierbach**.
 Pulchrū est globosum
 vncias tres altū, paulò
 crassius, vtrinque com-
 pressum, subinde tho-
 rosum. Ex luteo viref-
 cens, insigniter ab vna
 parte rubens, punctis
 albicantibus multisq;
 etiam striis rubentibus
 intercurrētibus. Mom-
 pelgardū delatum Ia-
 nuario exeunte adhuc
 inuictæ duritiei. Aiunt
 durare vsq; ad quadra-
 gesimā, nec edulia pri-
 usquā nigrescāt. Nactus
 sum in **Kirchen** Oct. 23.
 paulò crassius pulchrè
 in superiori parte striis
 in rubro luteis dona-
 tum. Vocabant **Win-
 terbyren & Bechfluglen**.

Herrenbyren / Herilia à
 gustus fortè præstantia, in
Boll, eadem cum **Speckby-
 ren** forma, sed media parte
 minora : tres ferè digitos
 alta turbinata vna parte, al-
 tera sessili, pediculo duos

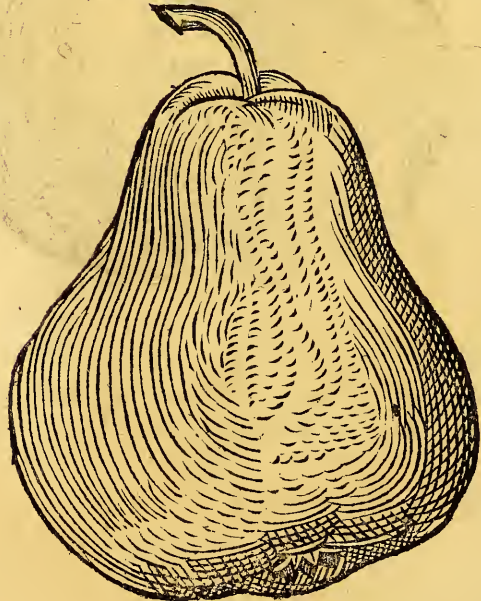
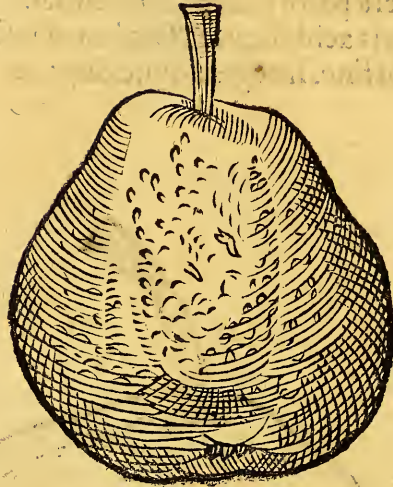

Weingiffter aliàs **Rittenbyren** Cydoniata pyra, quod
 Cydonij obseruata odorem spirent, quorum etiam for-
 mam satis referunt (vt aiunt) ex **Wälde**. Sessile est, vix tur-
 binatum, tres digitos altum, crassum vero quatuor, angu-
 losum coloris aurei vt Cydonium, rutilo colore vna parte
 tinctum, pediculo digitum vnum & semis longo. Aiunt
 rarò durare ad Nouembrem. Sept. 20. benè maturum,
 carne tenera, granulosa, dulci gratoque sapore. Prius il-
 lud adpietum posteriori iam descripto altero tanto ferè
 maius in Zell oblatum eodem nomine. | Aiunt & maiora
 reperiri Cotoneo ue perquam similia, & aliquando ad
 Ianuarium durare.

Winters

ferè digitos longo. Color quibusdam vniformis luteo-
lus: aliis altera parte rubens intercurrentibus striis. Caro
mollis saporis aciduli, grati. Facile mollescunt. Matura in
Boll Augusti fine. Integra adhuc Sept. 16.

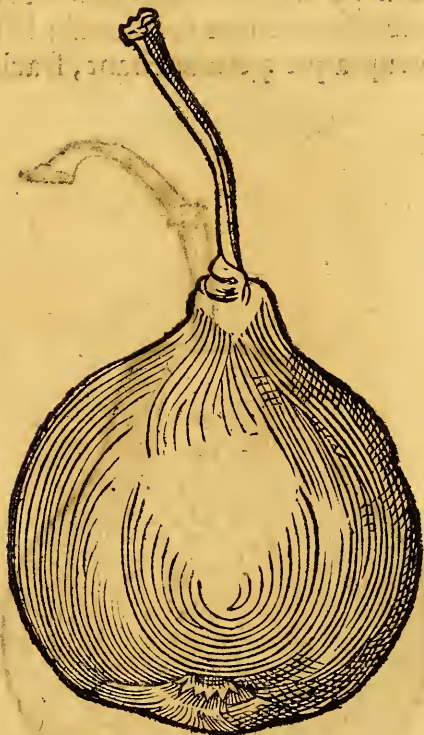

Winterbyren/Hyemalia pyra : satis magna, rubra, subinde etiam alicubi lutea, non valdè turbinata, sessilia, ventricosa, longa tres digitos, crassa totidem: pediculo breui vix digitum longo. Aiunt durare vsque ad Aprilem. Maius hîc depictum ex Boll est quatuor digitos altum, crassum tres cum semisse : ab vna parte pulchrè rubens cum punctis albis, pediculo breui trâsuersum digitum longo. Adhuc etiam posteriore hoc haberi maiora in Boll perhibent. In **Kirchen** vocant **Frauenbyren**, quasi muliebricolas: Esui iucunda, odorata, sapida. **Stutgardia** **Paradisbyren**: paradisi pyra. Ex **Mompelgardum** delatis quædam mollia Nouembri exeunte reddita: alia in Febr. finem integra incorruptaque permanebant, fracida, carne granulosa.

Francsfurter Pyren/Francfortiana, in Boll & Zell, factis magna, turbinata, nonnihil sessilia parte altera : quatuor digitos ferè longa, ventricosa , nonnihil inæqualia, eiusdem cum longitudine crassitudinis, valdè rubra, pediculo fescunciam longo. Matura Aug. fine & Sept. principio. Facile mollescunt. boni saporis velut aromatici, nonnihil etiam sunt granulosa. Octob. 14. adhuc sapidum, licet fracidum. Idem genus pyri habetur etiam in **Walden** /vbi cum prædicto nomine etiam **Rohthpyren**/ Rubra pyra vocant.

Keinckefernbyren/nomine quod non facilè Latinè exprimas, ex **Arnebingen** minora quam **Zelsteren** dicta pyra, parum turbinata, sessilia: tres digitos longa & paulò etiam plus, eiusdem ferè crassitudinis, ventricosa, colore luteo. Pediculo tres digitos longo. Sept. 8. caro satis dura & granulosa, sapore cum dulcedine nonnihil austero, sed aromatico. Molliora etiam erant alia, dulcia valdè. Fugacia sunt pyra.

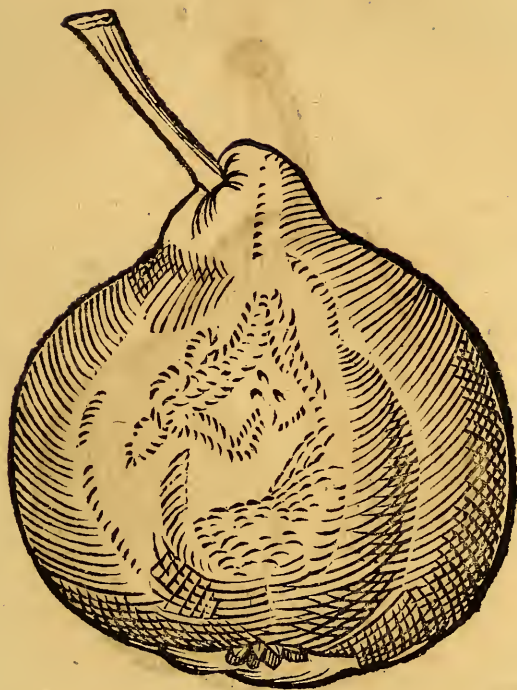

Engelsbyren/ Angelorum pyra, turbinata parte superiori, quæ se quoq; reflectit, quatuor digitos longa, totidem crassa, ventricosa, lutea: basi lata sessili, sapore grato, aromatico & subaustero. Pediculus digitum longus. Durare aiunt ad Ianuarium. Mihi integra adhuc 25. Octob.

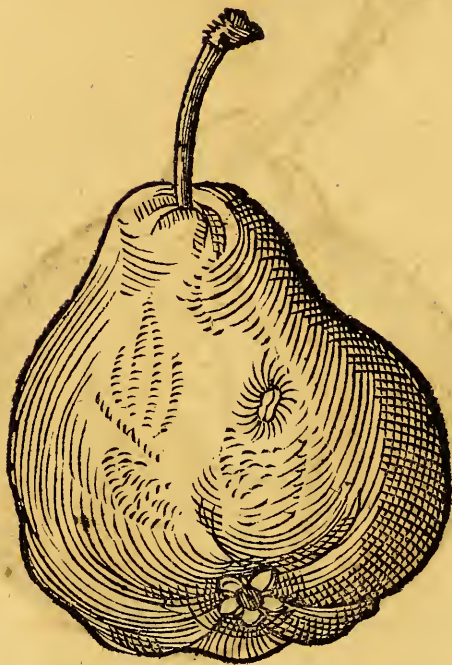

Wildprecherbiren/mediocris magnitudinis pyra, pa-
rum turbinata, sessilia, ventricosa, inæqualiter angulosa,
lutea, in vna parte rubentia, tres digitos longa, crassa to-
tidem, pediculo duos digitos longo. Aiunt ad Februar.
durare. Hoc oblatum mihi in **Walden** in fine Sept. no-
mine **Spähtbrechern**. Habent & Zellenses, sub priore
nomine. Delatum Mompelgardum durauit ad Februa-
rium sed fracidum.

Spä

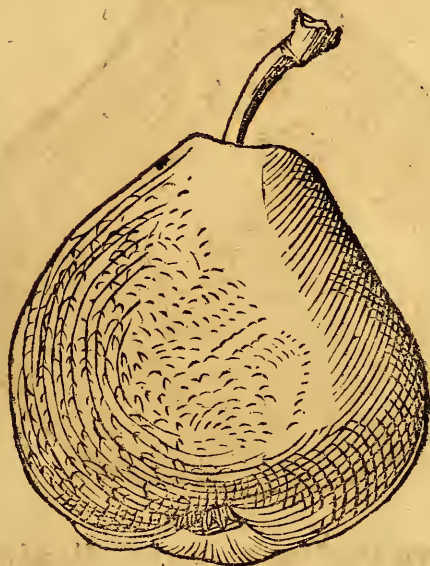
Spätig Grünbyren/Serotina pyra, collecta in Walde.
 Pulchra, magna, ventricosa. Longum hoc quatuor ferè
 digitos, totidem crassum: sessile, parum turbinatum, tur-
 bine ad latus inclinante, colore virescente. Videtur ali-
 cubiveluti in duas partes diuidi.

Hausbyren/domestica pyra, in Boll. Mediocria, turbina-
 nata, sed inæqualiter, ventre in vna parte magis protube-
 rante, sessilia, in torulos vel costas eleuata. Tres digitos &
 semis alta, totidè penè lata, lutea. Matura fine Aug. & prin-
 cípio Sept. Pediculo quibusdã digito longiore. Citò fra-
 cesunt Sept. 17. Saporis boni, subdulcis, carne non ad-
 modum molli. Similitudinem habent cum *Fausbyren*/
 sed meliora hæc dicunt. Sept. 18. oblata in *Wâlde* ma-
 iora quam hoc depictum, sed minus tuberosa, nec ita in-
 clinante turbine, ab vna parte pulchrè rubentia aspersis
 punctis. Reseruari posse aiebant adhuc quindecim dies.

Huius

Huius generis maximum integrum adhuc Sept. 30. quod nondum fracescebat. Altitudinis crassitudinisq; erat quatuor digitorum & semis. Imò ad finem Octob. vsq; permanfit incorruptum.

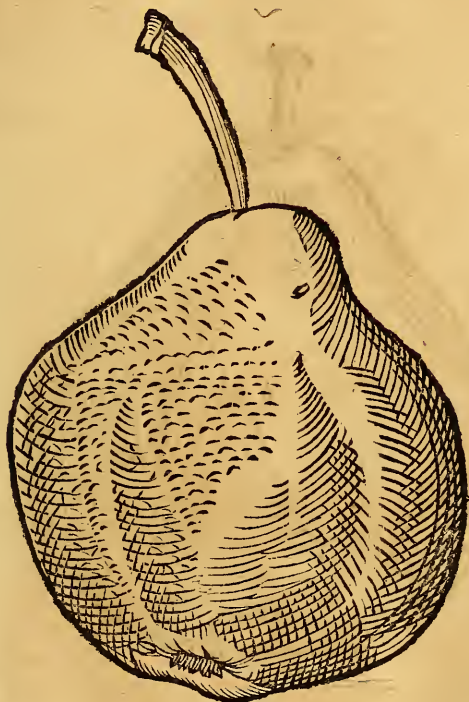

Weingiffterbyren in Boll. Pulchrum, magnū & æquale. Luteum ab vna parte, ab altera rubens cum punctis. Longum digitos tres & semis, parum turbinatum, sessile, valde ventricosum vt **Speckbyren**/crassitudine ferè eadem: pediculo digitali. Durant vsque ad Ian. Ex **Wâlde** postea nactus sum maiora, longitudine quatuor digitorū, latitudine pari, nomine **Hausbyren** id est Domestica pyra. Perperam ergo **Weingiffter** à quibusdam mihi fuit nominatum cum hiis quæ domestica vocantur idem planè sit.

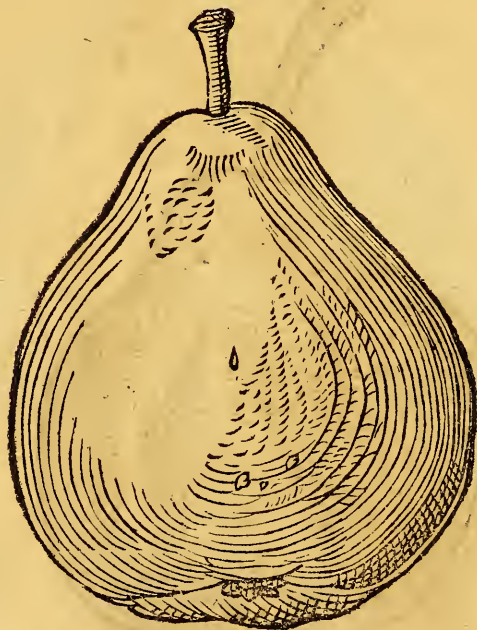
Fausfboren: Pugillare pyrum in Boll. ad modò descrita Domestica accedunt, verùm duplo sunt maiora, magnitudine pugni, unde nomen: sessilia non multum turbinata: paulò tamen magis quàm figura exhibet: valdè ventricosa, & ventre quibusdam ab vna parte magis prominulo: quatuor ferè digitos alta, quædam etiam altiora, quædam tuberosa & angulosa ferè vt Cotonea. Quædam videntur velut bipartita, vt figura ostendit. Color ex luteo pallescens ad virorem inclinans: vbi maturuerunt, magis luteus. Pediculi digitum & semis longi: facillè frascunt. Augusti fine maturescere incipiunt. Sapida sunt carne cum leui austeritate, molli valdeq; dulci. Sept. 17. Pulchra

Pulchra accepi ex horto præfecti pagi Ganser'dicti, sub nomine *Bachosen Byren* / id est Clibani pyra, à præcedentibus haud absimilia, sed maiora. Octob. 14. integra adhuc.

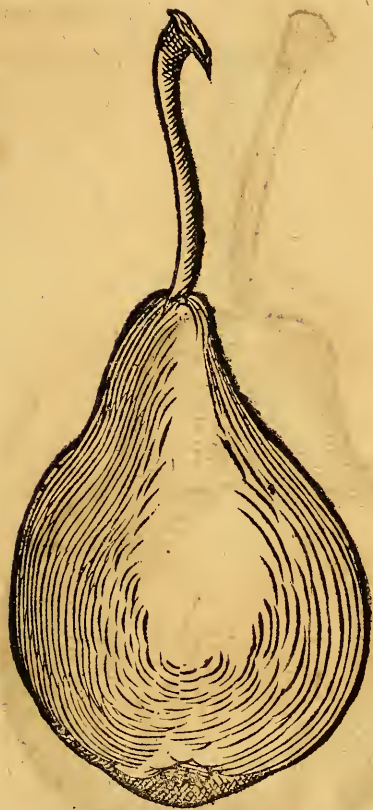
Zelnern Byren / quasi *Zellenfia*. Ex *Grübling* / magna, inæqualia, tuberosa, cute tenui, lucida, polita, lutea : vna parte etiam rubente cum punctis, non multum turbinata, turbine parum inclinato: Longa quinque ferè digitos, crassa totidem, valdè ventricosa. Pediculo duos digitos ferè longo, carne satis molli, sapida, dulci & non nihil etiam aqueo sapore. Bona Oct. 14. Eodem nomine

in Zell accepi, vbi fructum fugacem esse perhibebant, aptum qui in segmenta cæsus exiccatusque in vsus reponatur.

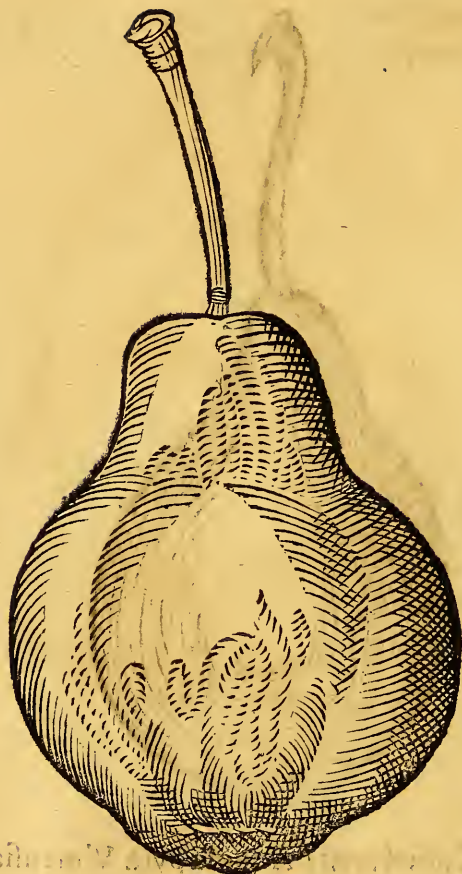

Wasserbyren / aquosa pyra in vrbe Kirchen ita vocata, ita & alibi audio appellari, pyris Spectbyren dictis æqualia: turbinata vna parte, altera sessili, ventricosa, satis æqualia, lutea, quatuor digitos longa, crassa tres & semis, pediculo breui admodum, vix digitum longo. Sept. 17. nondum erat molle. Audio depicto hoc longè etiam reperiri maiora. Durauit ad Sept. finem carne grata.

Ulmer

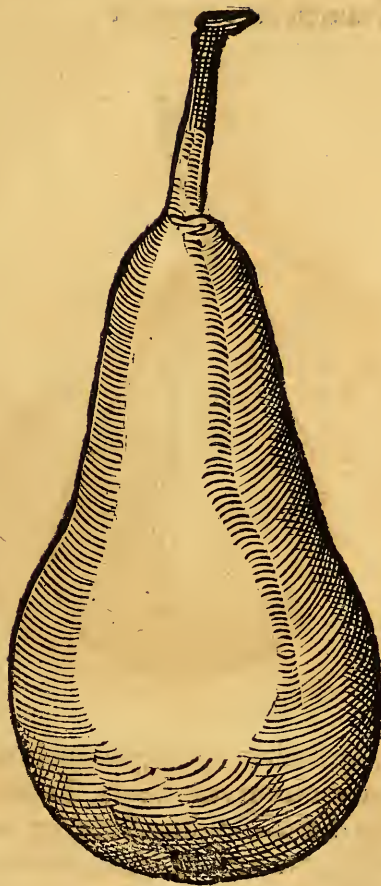

Blmer Wasserbyren / Aquosa pyra Vlmensia, longa
 sunt pyra, minus ventricosa, vna parte turbinata, altera
 ferè ouali, parum sessili : quatuor digitos longa, tres vel
 paulò etiam minus crassa, colore luteolo, pediculo duos
 digitos longo. Matura fine Augusti: citò fracescunt: Fra-
 cidam adhuc habui Sept. 20. Sapida & bona, nonnihil
 granulosa, semine paruo, longo.

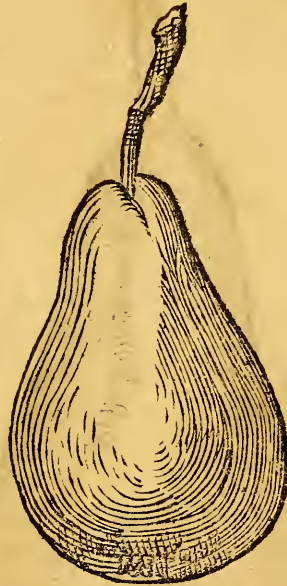
Schelisbyren: in Wälden/pulchra magna pyra, oualia
 ferè & nonnihil angulosa, longitudine quinque ferè di-
 gitorum, crassitudine trium, lutea, cute tenera: pediculo
 tres ferè digitos longo. Maiora sunt quam Aquosa pyra
 Vlmensia, magisq; angulosa. Haud diu durant. Sept. 18.
 Caro satis tenera, dulcis, sapida. Sept. fine omnino fra-
 cida.

Süßelz

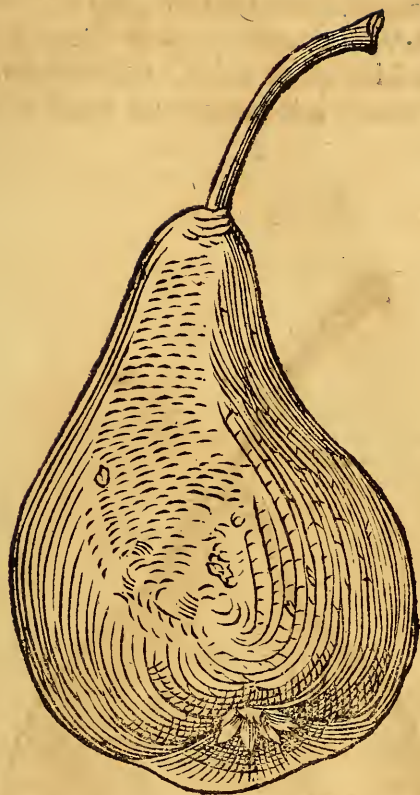
Süßelbyren/magna longa pyra, ad digitos quinque, non admodum ventricosa, tres digitos crassa, superiore parte turbinata, inferiore nonnihil sessili, pediculo non multo digito longiore, non diu durant. Sub finem Aug. maturescunt. Quidam vocant Mansbyren/id est Virilia pyra.

Repiuntur & maiora. Cruda non possunt edi: strangulant enim. Optima tamen sunt exiccata.

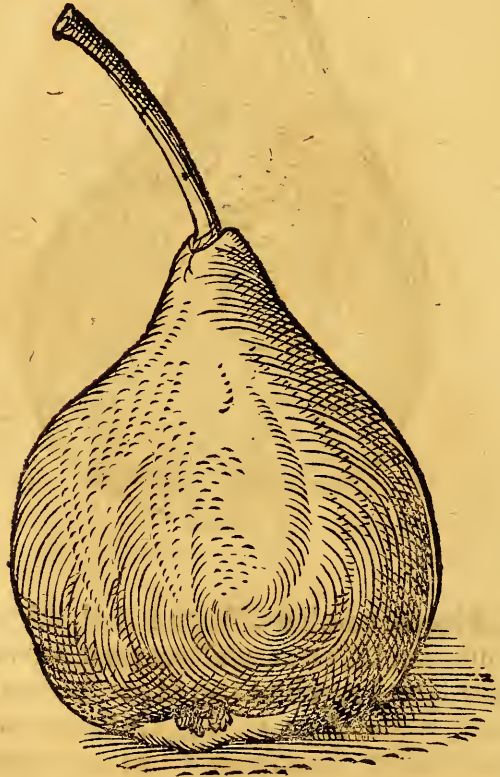
Spisbyren/Acuruinata pyra, parua oblonga: Tres digitos longa, non multum ventricosa, duos digitos crassa, lutea: Pediculus digito longior. Sept. 17. mollescebant. Præcocia sunt & fugacia. Sunt & maiora hâc figurâ. Caro satis tenera, sapidâ dulci.

Leitsch

Leischbyren in Boll & Wälde & Zell, pulchra pyra longa, turbinata, sessilia nonnihil vna parte, nō vndiq; æqualia, colore luteolo: quibusdam in partibus viridia cum asperitate, quinque digitos longa, crassa quatuor, pediculi breues, digitales. Vidi quæ media parte haberent minores. Maiora etiam reperiri perhibent, & ad hyemem durare. Torrent integra in fornace & exiccant. Segmenta etiam

concisa siccant. Sept. 18. Sapore grato, licet adhuc subas-
pero, semina tamen vel tum matura, nigra. Oct. medio ad
modum sapida. Videntur potius putrescere quam fraces-
cere: Nam ex Mompelg. delatis 23. Octobris vix integri
quicquam restabat, adeo euaserant mollia, interim ta-
men sapida.

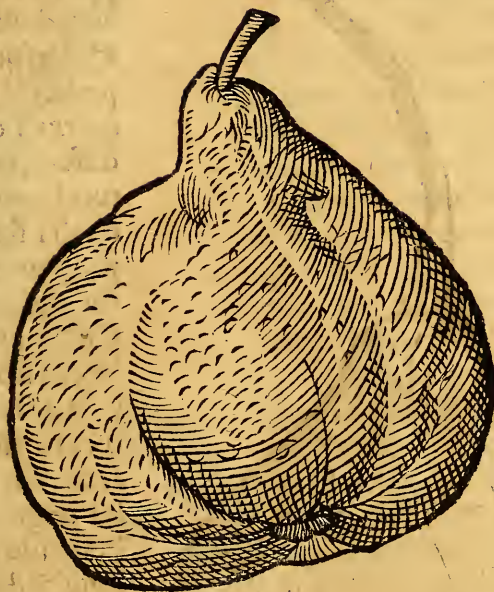

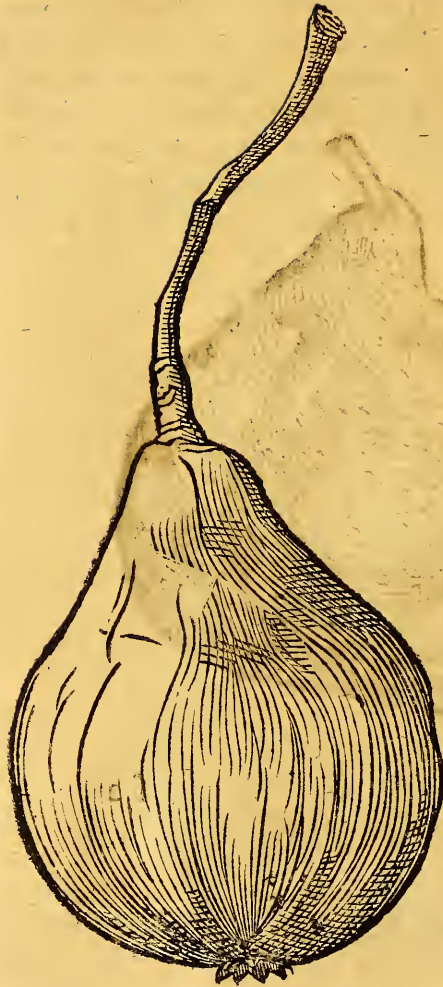
Regelsbyren in Boll & Wälde: magnificiunt, ac magnatum pyra vocant: Nam & carè venduntur, & ad Aprilem durare perhibent. Pyra sunt satis magna, quatuor digitos longa, turbinata, basi sessili, ventricosa, uncias tres crassa: non nihil angulosa. Vidi alia non ita longa, interim tamen crassiora. Colore sunt subuiridi, pediculo duos digitos longo. Pulcherrima habentur in Kirchen vrbe, &

picto maiora. Ioh. Lutz Pharmacopœus Kirchenfis, & Ill.
 E. C. nulli secundus ex horum pyrorum succo Electuariū
 elegantissimum suauissimumq; & ad modum eius quod
 ex succo Cydoniorum paratur, confecit: elegantibusque
 figuris effigiatum abietinis excepit scatulis. Octobris 20.
 valdè sapida pyra etiā ipsa. Mompelgardum delatum
 sub finem Febr. nullam expertum erat corruptionem.

f 2

Gelbblaugstilerby-
ren/ hoc est, Lutea,
 longoque pediculo
 pyra, in Boll : satis
 accedunt ad formā
Schlesisch Byren /
 pediculi tamen lō-
 giores : odor etiam
 differt, tardius ma-
 turescunt , alioqui
 oualia ferè, quinq;
 propemodum digi-
 tos alta , crassa tres.
 Color ex albo sub-
 luteus non virescēs,
 vt in aliis à lōgo pe-
 diculo **Lāgstiler** vo-
 catis: alioqui nōni-
 hil angulosa vt illa.
 Pediculus pyri ferè
 longitudinē æquat.
 Mompelg. delatum
 23. grati adhuc saporis,
 licet iam fraces-
 ceret.

Langs

Langstiler, aliud genus
 corū que à pediculo longo
 nomē suut adepta : In Boll,
 Zell, & Wälde, & locis vi-
 cinis vt versus Vrachum.
 Longum est tres vncias &
 paulò etiam plus, eiusdēq;
 ferè crassitudinis, quasi o-
 uale, præterquam quod su-
 perficiem habet inæqua-
 lem & tuberosam. Colore
 est viridi, pallecente. Pedi-
 culus non raro ipsum lon-
 gitudine superat pyri cor-
 pus. Hærent adhuc in ar-
 bore medio Sept. Integra
 manere perhibent vsq; ad
 Ian. Sept. 17. Nondum erāt
 matura, acerba valdè, la-
 pillisque durioribus facta.
 In Wälde tamen matu-
 riora nactus. Item in Kir-
 chen eadem eodemq; no-
 mine degustata Octobris
 22. sapida erant. Mompel-
 gardum delata durarunt
 ad Ianuarij finem.

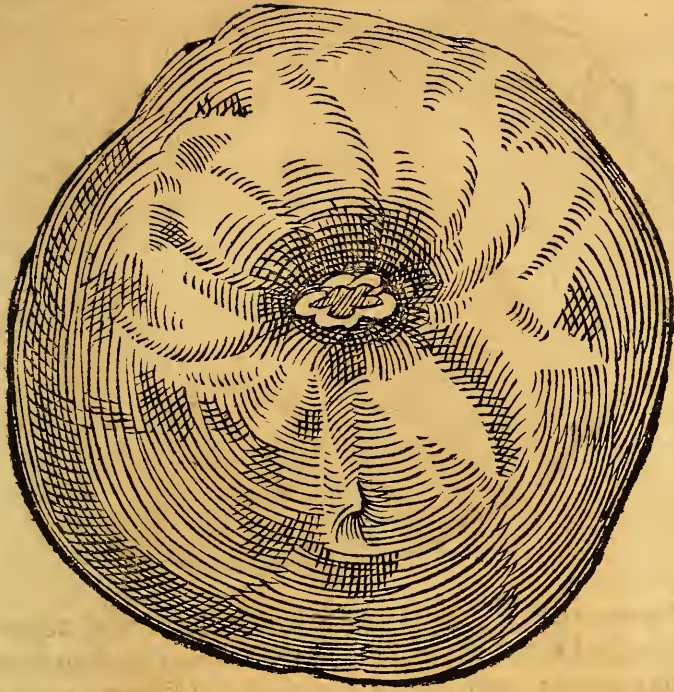
Arobas

Arosackerbyren & Kuckensbyren: Omnium quæ vidi
 maxima Pyrorum. In Boll. Vna parte oualia & nonnihil
 turbinata: altera parû sessili. Tota ferè inæqualia, & quo-
 dammo-

dammodo tuberosa, tres uncias crassa aut magis etiam,
 sex longa: pediculo breui digitali. Ponderosa sunt pyra,
 & uti perhibent ad Ianuarium durabilia. Color obscurus,
 virens ferè. Aliis etiam vocantur **Ulmerbnyren** / ab aliis
Pfundichbnyren : Prius Ulmensia sonat, posterius libram
 pendencia. Aliis etiam **Kürbsbnyren** / Cucurbitina rectè
 dicas. Octob. 14. Sapore adhuc austero. Mompelgardum
 delatum ad finem anni durauit.

t

Cotonea malus pingitur à Mathiolo & vires ascribuntur lib. 1. in Diosc. cap. 131. In Boll vidi cōmunia, & in Gœpinga maxima, quæ curavi depingenda: Magnam mittit hortulanus Il. E. C. copiam Stutgardiam vtriusq; generis & quidem turbinati. Germ. *Quitten/Rütten*.

Mespilus: picturam & vires proponit Lonicerus lib. 4. cap. 5. in editione anni 1573. vbi figura deformis: pulchram exhibet Matthiolus in Diosc. lib. 1. cap. 133. vbi etiam vires. Verùm Germanica differt ab Italica: Huic enim folia ferrata, illi non item. Germ. *Mespelbaum*. Habetur in *Gamelshausen* pago vicino Boll.

Sorbus Alpina folio subtus albo, Acer Anguillaræ malè dicta, in montibus fonti mirabili proximis, & in rudibus arcis Teck in monte cognomini. Gesnerus de hortis vocat Sorbum alpinam, Germ. *Esbirle/Thelsbirle/vnser Frauen*

Frauen birle. Iac. Theod. Tab. **Wilder Sperbaum**: cuius figura non placet, nec etiam Lobelij in Adu.

Sorbus aucuparia, quam Lonicerus lib. 4. cap. 71. impress. anni 1573. vocat **Groß Meelbaum**, vbi frustra duæ figuræ eiusdem plantæ, quarum neutram valdè probo, in Boll vocant **Adelsbeer**. Excrescit in magnam arborem. Vtuntur fructibus baccisvè (in quibus semina paruula) ad aucupia. Aiût lignum vtile a clauos qui rotarum molariû alas retinent. Pulchra figura Matthioli lib. 1. cap. 136. nomine Sorbi sylv. Augusto mense inueni baccas in ingluvie Artagenis (**Haselhun** vocant) Mense etiam Augusto inueni in ventriculo Turdi visciuari, quem **Trostfelen** nominant. Item mense Septembri in ventriculo Merulæ alpinæ (**Bergamsel**) Gœppingæ, vt audio, est in horto II. E. C. nomine **Sperbeeren**.

Citrum minorem quam depingit Matthiolus in Diosc. cap. 131. lib. 1. cum hac inscriptione **Aurantia mala**, paruam arborem ex semine natam vidi in egregio horto Domini Comitum ab Helfstain, quem curat instruendum in pago **Wisensteig**. Germ. **Pomerans**. Studgardia in horto III. E. C. mense Nouembri erant arbores grauidæ malis tam maturis quàm immaturis, magna copia, iucûdissimo spectaculo, dulcibus, acidis, subacidis, magnitudine variantibus, cortice tenui, crasso, amaro, eduli, magis & minùs acri. Gœppingæ in horto III. E. C. etiam visitur.

Citry genus quod pingitur à Matthiolo in hist. Germ. lib. 2. cap. 76. titulo **Limonien**/Limoniorum, cuius generis arbor pulchra fructibus onusta in horto III. E. C. mense Nouembri mihi obseruata.

Citria maxima qualia pinguntur à Matthiolo in Diosc. lib. 1. cap. 131. nomine **Mali Medicæ**, Germ. **Judenäpfel**. In hist. Germ. cap. 75. nomine **Citrinatäpfel**/Citria mala vidi in Kirchen mense Septembri apud Ioh. Lutz Phar-

macopœum, qui emerat Francofurti. Eius arborem florentem Studgardiaë in horto Ill. E. C. vidi. Ex qua Ill. E. C. Montbelgardum vsque decerptum fructum ad me misit, monstrosæ raritatis, thorulis cannulatum, calceum Polonicum aut Turcicum referentem : in acumen enim desinens advncum, sursum recuruum, lacunam largiorem ostendit, parietibus vtrinque prominentibus, è media lacuna costa longa surrigitur elatiuscula, decliuibus in parietes circumiectos lateribus.

Malum Punicum, malum granatum, *Granatäpfel* / Lonnicero lib. 4. cap. 11. editionis anni 1557. vbi pulchra figura ex Matthiolo : Verum Balauftia ibidem malè depicta. Hortus Ill. E. C. Studgardiaë pulchras alit Punicas malos, & inter eas nōnullas flore pleno, minùs tamen quàm Hispanicas.

Ficus Feigenbaum / Matth. in hist. Germ. lib. 1. c. 99. vbi figura: in *Wisensteig* in horto Ill. Comitum : Studgardiaë quoq; in viridiario Ill. E. C. arbores magnæ, fructu magno, purpureo, benè maturefcente & sapido.

Cerasia acida habere Bollentes ex arborum forma animaduerto: ea fortè sunt quæ depingit Matth. in Dioscor. lib. 1. cap. 120. quæ eidem in hist. Germ. lib. 1. cap. 71. vocantur *Weichstien*. In Ducatu Vvirtembergico contrario sensu quàm Matthiolo *Amarellen*. Trago lib. 3. cap. 38. Germ. *Emmerling* & *Bloderfirschen*.

Cerasa syluestria Bollenfibus in syluis spontanea : de quibus Matth. lib. 1. c. 130. Germ. *Kirschen* in hist. Germ. cap. 71.

Cerasa insita cordi similia *Herstfirschen* dicebant haberi in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Jac. Theod. Tab. in hist. Germ. parte 2. p. 644. figuram dedit nomine *Bundfirschen* & Cerasorum Plinianorum ni fallor.

Cerasa quorum Jac. Theodorus loco dicto iconem exhibuit

hibuit sub inscriptione *vil Kirschen an ein stil*, Cerasa vno pediculo plura, primum vidi Studgardiaë in horto Illustris. E. C.

Chamaecerasum *wilde Kirschen* Matthiolo in hist. Germ. lib. 1. cap. 71. vidi primum Studgardiaë in Illustris. E. C. horto, Florentiâ, vt aiunt, delatâ: deinde Essingæ in horto insignis Pharmacopœi Volmarij, & Argentinæ in viri humanissimi D. Friderici Meyer horto plurimis plantis rarioris cultissimo.

Prunus pingitur à Matthiolo lib. 1. in Diosc. cap. 137. ibidem vires, varia in Boll prouenire genera audio, *Hinschen* maiorum prunorum genus rubrum.

Pruna parua alba vel potius cerea (*Zipparten* appellant) marura Septembri, Trago lib. 3. ca. 34. *kleine Herbstpflaumen*. Gesnero de col. stirp. f. 98. *Pruna* tardissima minima cerea, *Zipparten*.

Prunus sylvestris, cuius iconem & vires vide apud Matthiolum lib. 1. c. 137. in Diosc.

Prunum fructu magno, purpureo, oblongo (*Zwetschen* vocant) vidi Gœppingæ in horto Ill. E. C. *Pruna* hortulanus in vsu tum medicos tum culinarios exsiccat copiosè: de quo genere comedi in Boll mihi allata per hortulanum Hungaricis non cedentiâ, officulo incuruo. Talia etiam in *Wisensteig* in horto Illust. Comit. Hæc sunt, puto, quæ Lonicerus lib. 4. cap. 75. vocat *Quetschen* & *Pruna Damascena*.

Cornus Matthiolo in Diosc. lib. 1. cap. 135. & Lonicero in hist. lib. 4. cap. 7. German. *Welschen Kirschen* / *Thierlenbaum* / in *Wisensteig* in horto Ill. Comit. Rudolphi ab *Helfstein*.

Cornus femina multis, à Matthiolo lib. 1. cap. 135. picta, nomine Virgæ sanguineæ, florens secundò fine Septembris. Lonicero lib. 4. cap. 7. *Cornus syl.* Germ. *Faulbeer*.

Persica mala pulchra lutea nondum matura sub Aug. finem vidi in arbore in Boll, & eadem asportata Vveila vrbe. Consulatur Matthiolus in Dioscor. lib. 1. cap. 131. Germ. *Pferfig*. Item in hist. Germ. cap. 81.

Armeniaca *Marillen* Matthiolo in hist. lib. 1. cap. 82. &

S. Johans Pfersingen / *Gœppingæ* in horto Ill. E. C.

Amygdalus *Mandelbaum* / picta apud Matthiolum in hist. Germ. lib. 1. cap. 92. Apud Lonicerum cap. 30. editionis anni 1582. figura, sed inepta. Habetur in vrbe Kirchen, cuius Pharmacopœus insignis Ioh. Lurz narravit mihi, aliquando magnate expressiois olei Amygdalarû amararum in plateas eiecto, mortuas aliquot gallinas, quæ comedissent: id quod olim monuerat etiam Matthiolus in hist. Germanica.

Nux iuglans, pingitur apud Matthiolum in Diosc. lib. 1. cap. 141. Germanicè *Nußbaum*. Frequens est in Bol, etiam in monte Teck vidi.

Nux auellana, apud Matthiolum in Dioscor. lib. 2. cap. 142. Germanicè *Hafelnuß*: in Bol *Hasele*, passim in sepibus nuce alba rotunda: ligno assulatim secto vtuntur ad cribra. Industrius pictor Ioh. Philippus Greter hanc rationem me docuit parandorum titionum ad penicillos: Coryli cuneos crassitudinis brachij, palmum vel semipedem lōgos, prius exsiccatos findit in assulas crassitudine digitali: quibus in ollam magnam plenam arenâ rubra inditis, postea tegit cooperculo optimè circumlita argilla, ne aër vel flamma subintret: quam singulari fornaci committit donec siglina coquantur. Extractam è fornace ollam non aperit quoad in totum refrigeretur. Tunc parata sunt segmenta pictoria, quæ vsu exigente, in mucronem exacuit: His ichnographias primùm adumbrat, quibus nihil melius, quandoquidem pulvis facilè excutitur (si quid, mutandum) nullo nigroris vestigio relicto: iis

vtun-

vtuntur pictores, aurifabri & quicunq; aliquid in charta delineare volunt, aut zographice discere. Est etiam alia parandi ratio, sed penicilli non ita pulchri, & fragiles. Fasciculus segmentorum prædictorum filo ferreo ligatus mundæ chartæ inuoluitur, cui superdatur tela duplicata madida: omnia colligata carbone viuo minuto teeta, post & cineribus superiectis obruta, ibi relinquuntur per horas tres quatuor: extracta statim ponit in ollam, quam benè tegit.

Nux auellana rubra longa, dum essem in Bol à me visa ad fontem *Jebenhausen* ex pago *Weskenried*. Lonicero lib. 4. cap. 34. *Kohlnuß/ Ruhrnuß/ Lampertisnuß*.

Fagus, *Buchbaum* Germ. Matthiolo in hist. cap. 61. vbi pictura: in cacumine montis *Teck*: copiosa prope Balneum in proximo monte.

Quercus glandes ferens ex longis pediculis. Hist. gen. pl. lib. 1. cap. 1. figuram habet hoc titulo *Hemeris*, *Etymodrys*. Obseruaui exeunte Augusto prope fontem mirabilem cum excrementis gallas æmulatibus in folio auerso, prout pinguntur in *Matth. hist. Germ. lib. 1. cap. 58*. *Camerarius* autem in hist. *Germ. Matth. quam edidit, Quercus flores addidit. Frater Gasparus* in suo *Phytopinace* in appendice ponit aliam figuram.

Fraxinus, cuius pulchra figura & vires apud *Matthiolum* lib. 1. cap. 92. *Germ. Eschern*: in sylua & monte *Horn* prope admirabile Balneum elatæ & multæ *Fraxini*. Audio hinc *Ill. Ducem Christophorum*, ad parandas farissas, accersendas curasse multas: In *Kirchen* vna est ante portam.

Tilia minore folio variis in locis prouenit, vt in *Wmbden* & *Jebenhausen* prope fontis acidi originem. *Tragus* lib. 3. cap. 74. vocat *den wild Lindbaum*. Geinero de hortis p. 284. *Tilia minor* seu *mas*, *Stein Linden*. Item de col.

Tilia

Tilia Theoph. mas sterilis. *Tilia syluestris* sterilis est. *Tiliam* folio minore Montbelgardi in foro, & alibi obseruauifrutum ferre instar alterius illius folio multò maiore & molliore. Montbelgardi vtriusque differentiam in vrbe obseruare licet. In monte Teck *Tiliam* folio minore maximam vidi, cui folia paulò latiora quàm in cæteris, quæ de cœlo tacta est noctù mense Septembri exanimatæque nouem vaccæ, ex peculio Ill. E. C. sub eadem stabant.

Betula, quam pinxit Matthiolus in Diosc. lib. 1. cap. 93; sed sine julis & conis, prouenit in locis vicinis, curauimus etiam plantandam circa Balneum mirabile.

Populus nigra à Matthiolo depicta lib. 1. cap. 92. in Dioscor. Germ. *Sarbaum* in hist. cap. 32. Lonicerus pingit pro alba populo lib. 4. cap. 28. Copiosa inter pagos *Holsmadden/ Tesingen/* & urbem Kirchen.

Populus Libyca à Matthiolo exhibita (sine julis, quos tamen fert) lib. 1. cap. 93. Germ. *Aspen/* & hist. cap. 32. Lonicerus, vt puto, lib. 4. cap. 29. pingit pro Populo nigra, passim abundat.

Ulmus cuius picturam ac vires tradit Matthiolus lib. 1. in Diosc. cap. 95. & aliam figuram eiusdem arboris ponit cap. 108. pro *Tilia* mare. Germ. dicitur *Ulm* & *Rustholz*: pulchræ arbores in sylua & monte Horn propè fontem admirabilem.

Fagus sepium, cuius pulchra icon apud Matthiolum in Diosc. lib. 1. cap. 95. nomine *Carpini* in hist. Germ. lib. 1. cap. 70.

Alnus affabrè picta apud Matthiolum in Diosc. vbi vires lib. 1. cap. 93. Germ. *Erlen*. Augusti mensis sine cum conis tam veteribus quàm nouis, ac julis. Est mihi & alia *Alnus* incana & hirsuta, de qua in historia generali.

Alnus baccifera quæ Matthiolo in Diosc. lib. 4. c. 168.

Fran-

Frangulæ nomine pingitur, Germ. Lonicero lib. 4. cap. 59. *Faulbaum* Arbor foetida : passim prouenit cum baccis maturis Augusto & Septembri. Anno 1597. mense Febr. Helicuriæ vrbe Ill. E. C. cum mihi proposita esset mulier suspecta de Elephantiasi conspicienda & examinanda, contemplatus faciem aliquo vnguento illitam quæsiui quod id factum esset? respondit butyro & succo corticis fruticis dicti Piuerne (quasi dicas foetidam Alnum) aut Piffesfang, quòd credat vulgus animalia eo ligno verberata, sanguinem mingere. De Alno baccifera hirsuta, in Historia generali dicemus.

Sambucus, cuius figuram & vires videre est apud Matthiolum in Diosc. lib. 4. cap. 168. Germ. *Holder*. Narrauit mihi mulier in Bol, se semel assumpto cochleari succi radicum ex magnis conuulsionibus ob ingentes euacuationes per inferiora & superiora, ad extrema deductam peneq; mortuam.

Ebulus, cuius figura & vires apud Matthiolum in Diosc. lib. 4. cap. 168. Germ. *Attich*: sub Angelica dicitur eius vus in morbo porcorum *Säsen*. Sunt qui vocent circa Bol, vt & in Zel *stinkend Attich*. Florebat Augusti fine: prouenit etiam in monte Teck.

Sambucus aquatica, apud Matthiolum lib. 4. in Diosc. cap. 168. in edit. anni 1569. Germ. *Schwelcken*, vt videre est apud Lonic. lib. 4. cap. 68. Baccæ maturæ Augusto: Reperi in attagenis maris ingluuie pulchras similes Sorbo aucupariæ: semina differentiam demonstrarunt, quæ lata & compressa effigiem ferè cordis exprimentia : Passim prouenit : mense Octobri vidi adhuc pulchras baccas in arbuscula iuxta pagum Hathene.

Sambucus aquatica polyanthos *Gefült Schwelcken*. Iac. Theod. eicon. Nicol. J. Basæi par 3. sect. 3. pag. 1030. Cordo *Lycostaphylos mascula*. In *Wisensteig* in horto Ill. Comi-

tis, anno sequenti in horto Admir. balnei Schneebalen.
Spiræa Theoph. Dalechampio : quæ pingitur apud
 Matth. in hist. Germ. lib. 1. cap. 64. titulo *Schlingbaum* &
 Viburni: prouenit inter Bol & *Zebenhausen*: in monte *Ei-*
chelberg & Teck.

Ligustrum, quod Bollenfes vocant *Schwarze Hundsbe-*
ren/Matthiolo in hist. Germ. lib. 1. ca. 46. *Weinholz*/ *Reins-*
weiden/ *Mundholz*. *Ligustrum* baccis grauidum adhuc ad
 Octob. finem.

Euonymus, *Spindelbaum* Matth. hist. lib. 1. cap. 70. Cum
 fructu Augusto mense.

Euonymum tertiam Pannonicam Clusio, florētem vidi
 Studg. in horto Ill. E. C. aliās nullibi.

Syringa alba in horto Ill. E. C. Gœppingenfi, cuius fi-
 gura apud Jacob. Theod. Tab. cum hac inscriptione *Syn-*
ringbaum/ *Syringa alba*: In hist. Gen. lib. 3. cap. 23. Ostrys
 Theoph. Studgardix florens Maio.

Syringa flore cœruleo in vrbe *Kirchen* in horto Iohan.
 Lutz Pharmac. Matthiolo in Dioscor. lib. 4. cap. 154. in
 post. com. Lilac, vbi fructus malè picti. Cæsalpinus lib. 3.
 cap. 43. Iefominum cœruleum Arabum nominat. Studg.
 floret Maio.

Acer, cuius figura à Lonicero lib. 4. cap. 46. editionis
 anni 1573. non benè posita, titulo *Masholder* Platani, &
 adhuc ineptius pro *Acere* & *Uhorn* ponitur figurā *Sam-*
buciracemosa.

Acer maior, cuius folia decidebant, in monte proxi-
 mo fonti Admirabili medio Octobri, mihi denomina-
 batur à Bollenfi *Weißbaum*/ ea quidem quam Camera-
 rius apud Matthiolum pingit acutoribus foliis.

Salix subtus potissimum glaucis foliis & per ambitum
 hirsutis:

Salix folio Amygdalino vtrinque virente, aurito; Hæc
 salix

salix insigniter variat, considerandum an Anguillaræ
epist. 4. pag. 86. Siler arbor Patauinis Salice aquarole.

Salix latifolia, quæ Jacobo Theod. Tabern. in hist. Ger-
man. par. 2. pag. 745. & com. sect. 3. pag. 1038. *Salix capria*
rotundifolia rund *Sehlweiden*: Eius nouam figuram da-
bimus in historia nostra generali, quamuis Jac. Theod.
duas figuras habeat, nec demonstret tamen differentiam.
Historia etiam Lugdunensis duas figuras habet eiusdem
plantæ.

Buxus, *Buchsbaum* Matthiolo in hist. Germ. cap. 53.
lib. 1. *Wisensteig* in horto Ill. Comitis: In *Kirchen* vrbe, in
horto Ioh. Lutz Pharmac. sequenti anno in horto Adm.
Baln.

Arbor vitæ in vrbe *Kirchen* in horto Io. Lutz Pharma-
copœi. Bellono in conifer. arboribus *Arbor vitæ*: vbi non
placet *Pinastrum* vocari. Clusius picturam exhibet hist.
pl. Hisp. lib. 1. cap. 26. plurimos *Thyam* Theophrasti fa-
cere scribens.

Erica vulgaris benè picta à Matthiolo lib. 1. cap. 100. in
Diosc. Germ. *Henden* in monte prope *Balneum* mirabile
in planitie dicta auff *Buch*.

Juniperus cum baccis maturis & non maturis Augusto
mense.

Oxyacantha siue acuta spina, cuius à Matthiolo pictura
exhibita lib. 1. cap. 105. com. in Diosc. abundat in sepibus:
eius semina reperi mense Septembri in ventriculo *Rols*
amsel/id est *Merulæ nigræ*. Item in ventriculo *Bergamsel*/
merulæ montanæ eodem mense. Arbor hæc spinosa di-
citur Germanicè *Hagdorn*. Fossas horti admirabilis
fontis curauimus sepibus viuus ex *Oxyacantha* munien-
das.

Rhamnus Catharticus, qui *Wesenbeer* Trago lib. 3. cap.

15. *schwarz Wegdorn* vocāt. Matthiolus in hist. Germ. lib. 1. cap. 39. pingit, titulo *Wegdorn & Kreuzbeer / Spina infectoria* : Circa fontem Admirabilem diuersis in locis obseruāui cum baccis, & adhuc iis onustam Octobris 20. non longè à fonte medicato *Rappenzagel*. Optarim Medicos Gœppingenses & Kirchenfes curare parandum syrūpum non tantum in pauperum gratiam, sed & iam diuitum, apud pharmacopolas eo modo quo curamus Montbelgardi parandum in officina generi mei Theobaldi Noblot Ill. mei Principis Pharmacopœi. Eo enim multoties foeliciter vsi sumus, & vtimur in educendis serosis humoribus, quod facit sine molestia. Eius hæc est descriptio:

R. Succi baccarum Rhamni depurati lib. v.

Mellis optimi

Sachari albi analib. i. β.

Coquantur ad syrūpi consistentiam, addendo pro vnaquaq; libra Syrūpi,

Sem. Ainsī,

Cinnamoni an 3 ij. cōquassati & in linteolo ligati. fiat Syrupus.

Berberis officinarum: Matthiolus pingit histor. Germ. lib. 1. cap. 42. sub hoc titulo *Saurach / Saurdorn / Peisselbeer*, Berberis. In vrbe *Kirchen* in horto Ill. E. C. In *Wisensteig* in horto Ill. Comitis ex vrbe *Ulma* pro sepibus acersita.

Vua crispa vulgò dicta Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in *Wisensteig* in horto Ill. Com. *Tragus* lib. 3. cap. 14. pingit, cui dicitur *Grosselbeer / Grossularis*, sicuti *Ruellio* lib. 1. cap. 106. *Grossularia*. Matth. hist. Germ. lib. 1. cap. 44. *Klosterbeer*, *Vua spina*.

Rosa rubella flore maiore multiplicato siue pleno, incarnata vulgò, quam *Dod.* de fl. cap. 28. vocat *Rosam fatiuam*

tiuam dilutè & pallidè nitentem. Gesnero de hortis pag. 276. Germ. Leibfarben Rosen. In Wissensteig in horto Ill. Com. Curauimus etiam ex horto Ill. E. C. Studgardiano deferendos frutices pro horti sepibus interioribus.

Rosa minor rubello flore pleno, asperis spinis armata. Camerario in horto Rosa Cinnamomea. Jac. Theod. Tab. eicon p. 3. sect. 3. p. 1015. Rosa Prouincialis minor, Klein Prouins Rosen.

Rosa verna nõ spinosæ parux rubellæ florètes in horto Illustris. E. C. Gœppingæ. Camerario in horto p. 144. Rosa Cinnamomea simplex quam pro Lychnide Plinij habet Gesnerus.

Rosa rubra In horto Ill. E. C. Gœppingæ & sequenti anno in horto Admirab. Balnei. Plantino icon. p. 206. Rosa Damascena Lobelio dif. p. 618. Rosa Rosen.

Rosa alba, sequenti anno in horto Adm. Baln. Weisse Rosen.

Rosam syluestrem repentem flore planè albo, cuius folium glabrum, florentem vidi inter pagum Umbden & Bol Sept. 10. & iuxta Mirabile Balneum itinere Kirchenfi mensis Sept. 24. die Rosæ virgini dicato, & Octobris 5. qua die exhaustus puteus mirabilis, alterâ à cœpto Mirabili horto anno 1596. Vidi quoq; florenrem versus urbem Kirchen Octob. 7. Cordo in Diosc. lib. 1. cap. 124. Cynosbato siue Cynorrhodos tertia, Rosa sylv. tertia, Erdrosen.

Rosa sylv. folio glabro, ferè glauco, cuius flos solet esse albus suffusus rubore, cum fructu Augusto & Septembri eodemq; tempore cum spongia. Hæc fortè est cuius turpis figura apud Lonicerum lib. 4. c. 62. editionis 1273. nomine Hagenbitten & Hanrosen German. & Cynosbati Diosc. Trago lib. 3. c. 19. Rosa sylv. prior Wild Heckrosen.

Rosa foliis odoratis quæ Eglentina dicitur passim in sepibus prouenit, Trago lib. 3. cap. 19. alterum Rosæ sylv.

genus, Germ. nonnullis Weinrosen/ Frawendorn/ Mariendorn.

Rubus vulgaris fructu nigro pictus à Matthiolo ad Dioscor. lib. 4. cap. 33. ubi vires, & Lonicero lib. 4. cap. 55. Germ. Brombeer/ Bremen: fructu maturo Augusto, Septembri, & Octobri adhuc florens. Mense Augusto reperi in ventriculo turdi visciuari (Trostelen vocant) in Bol, semina mororum Rubi, à quibus pellicula interna ventriculi & intestina erant penè nigra reddita.

Rubus fructu cœruleo, humilior, florens Augusto, Gesnero de col. stirp. f. 113. *Rubus humilis*, Chamæbatus. Trago hist. Germ. li. 3. c. 11. kleine Brenneck. Chamæbatus.

Rubus fructu rubello non asper, Matthiolo in Diosc. lib. 4. cap. 34. *Rubus Idæus*. Lonicero cap. 55. Himbeerer/ ubi figura quædam parua, Matthioli melior multò, cui accedit quam Lonicero posuit pro Bocksbeer: nec enim in figura adhuc discrimen animaduertere potui. Rubi Idæi pulchrum fructum maturum Octob. 13. in Bol obtuli Illustr. E. C.

Ribes fructu rubro cum copiosis racemis mensis Augusti sine in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Matthiolus in hist. Germ. pingit lib. 1. ca. 45. sub hoc titulo S. Johans Treuble/ *Ribes vulgaris*.

Ribes arborescens cum vva satis magna Studgardia in horto Ill. E. C.

Ribes fructu dulci Studgardia in horto Ill. E. C. florens Maio.

Ribes fructu albo Studgardia in horto Illustr. E. C. vnde Montbelgardum transtuli.

Ribes fructu nigro florens Studgardia in horto Illustr. E. C. Dod. hist. Lat. pempt. 6. lib. 1. cap. 9. Ribesium fructu nigro.

Vites habent in Bol, ad ædificiorum ymbracula & in hor-

hortis, sed paucas : Locis autem vicinis multas vt Gœp-
pingæ, Villæ, & alibi.

Periclymenum rectum cum baccis maturis Aug. Dodo.
pingenti in fine lib. 6. hist. Gal. Caprifolij tertia species,
Heluëtiis *Hundsirschen*.

Periclymenum in horto Ioh. Lutz Pharmac. Kirchen-
sis. Lonicero lib. 5. cap. 266. *Geißblatt* aut *Waldgilgen*/
Specklilien / *Periclymenos* vulgò *Caprifolium*, *Matri-*
sylua.

Asclepias circa *Eichelberg* / Lonicero pingit lib. 5. cap.
133. cum his nominibus *Schwalbenkraut* / Græcis *Ascle-*
pias, vulgò *Hirundinaria*, & *Vince toxicum*.

Clematis secunda latifolia quibusdam mense Augusto
cum flore & semine : Lonicero pingenti lib. 5. cap. 205.
Waldreben *linnen* / *lirnen* aut *ten*: quam plantam non benè
Latinè vocat vitim nigram & *Bryoniam nigram*. Dodo-
næo hist. Lat. pemp. 3. lib. 3. cap. 15. *Vitalba*.

Clematis altera cœrulea Studg. in horto Ill. E. C. quæ
Dodonæo pempt. 3. lib. 3. cap. 18. *Clematis* altera.

Clematis altera purpurea flore pleno alibi non visa nisi
Studg. in Ill. E. C. horto: Quam etiam Montbelgardi in
eius horto habeo. *Hedera Ephem*: Matthiolo in hist. Ger-
man. lib. 2. c. III. in monte *Eichelberg*. Lonicero lib. 5. cap.
259. *Eppich*. Græcè *Cissos*. Latinè *Hedera*.

Glycypros cum fructu maturo & florens Aug. mense.
Lonicero qui lib. 5. cap. 263. pingit & vires ascribit, *je sen-*
ger je lieber / aut *Hynschkraut* / *Glycypros* dulcis. Dodo-
næo hist. Gal. lib. 3. cap. 57. *Dulcamara*, *Solanum ligno-*
lum.

Convolvulus maior florèns Augusto mense. Lonicero
pingenti lib. 5. cap. 261. *groß*, *Glatte Winden* / *Volubilis*,
Smilax. Dod. hist. Gal. lib. 3. cap. 52. *Smilax læuis alba ma-*
ior. *Großweiß Glocken*.

Convol-

Convolvulus minor. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 260. **Heine Glatwinden / Helxine cissampelos, Volubilis minor.** Dodonæo hist. Gal. lib. 3. cap. 52. *Smilax alba lævis minor, Klein Windenkraut.*

Convolvulus semine anguloso. Dodonæo hist. Gal. lib. 3. cap. 53. pingenti Helxine cissampelos, Malacocissus, Volutilis media **schwarz Winde / mittel Winde.**

Lupulus expetitur & collectus reponitur pro mercatoribus quibusdam qui accersunt ex vrbe Heidne Vvirtembergica distante quatuor miliaribus, ad parandam ceruisiam: Sunt etiam pistores qui vtuntur ad panis albi præparationem. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 262. **Hopffen** Lupus salictarius, Lupus reptitius.

Cassuta in Lupulo Sept. mense in monte Teck. Augusto in Lupulo & Vrtica prope Bol. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 267. **Silzfraut / Flachsweiden / Flachsdottern / Ränge.** Vulgo podagra lini, Cassutha, Cuscutha.

Cucurbita folio molli, flore albo, longo fructu, in horto Joh. Lutz Pharm. in **Kirchen**: à Lonicero pingitur lib. 5. c. 268. Dodonæo hist. Gal. lib. 5. cap. 32. *Cucurbita anguina lange Kürbs.* Lob. obs. p. 366. & icon. Plant. p. 644. *Cucurbita siue Zucha omnium maxima anguina.*

Cucurbita magna tuberosa, Groß und krauß Kürbs vt habet catalogus anni sequentis horti Adm. Baln.

Cucurbita folio aspero, flore luteo, fructu omnino nigro, in horto Io. Lutz ph. in **Kirchen**. Dodonæus hist. Gal. cap. 29. lib. 5. huiusmodi Cucurbitas vocat Pepones **Türkische Cucumern.** Matth. in post. com. Lat. lib. 2. cap. 127. *Cucurbita Indica.*

Cucurbita folio aspero, flore luteo, florens Augusto mense, fructu non magno, ex albo ad cinereum vergente.

Cucurbita paruum genus, cuius fructus non multo maior pugno, ruber cum quibusdam maculis: Hortulanus dice-

dicebat semina esse rubra, antehac non vidi: Suspicio Colocynthis genus: Gœppingæ in horto Ill. E. C.

Melones Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto Admirabilis Balnei. Dodonæo hist. Gal. lib. 5. cap. 31. Cucumis Galeni & antiquorum, quibusdam Melo, German. *Melonen*. Trago lib. 2. cap. 99. Melo, Brunfelsio Tom. 3. Than. 95. Melo.

Cucumeres in *Wisenssteig* in horto Ill. Comitum & Gœppingæ in horto Illustr. E. C. & *Kirchen* in horto Io. Lutzij Pharm. & sequenti anno Baln. Admir. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 270. Cucumis sativus *Cucumern*. Dod. hist. Gal. lib. 5. cap. 28. Melopepon Galeni, Lob. obser. pag. 363. Cucumer esculentus. Item pag. 638. Brunfelsio sativus Tom. 3. Rhap. 93.

Cucumis asininus in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Trago lib. 2. cap. 99. Cucumer sylu. Item Matthiol. lib. 4. cap. 149. in post. com.

Lagopus, Leporinus pes. *Hasensuß*. Fuchsio hist. cap. 189. & Trago lib. 2. cap. 3. *Rasenflee*. Matthiolo lib. 4. cap. 17. & Lobelio obs. pag. 498. & icon. Pl. pag. 39. Tom. 2. Lagopus.

Oxys mense Augusto proximè fontem Admirabilem ad montem, mēse Septembri prope *Kappenzagel*/Trago pingenti lib. 1. cap. 178. *Buchampffer*/ *Saurflee*/ *Guckenslauch*/ *Gauchlin* Panis cuculi. Trifolium acetosum. Brunfelsio Tom. 3. Rhaps. 14. Trifolium acetosum. Lob. obs. p. 495. & Icon. p. 32. par. 2. Oxys Pliniana.

Triticum multiplici spica in *Kirchen* in horto Lutz Pharmac. Lob. Icon. Pl. p. 26. Triticum multiplici spica. Annullara epist. 6. p. 97. Grau del graspo.

Zea genus quod *Ymmeren* vocant, cum candidis glumis & ruffis: vtrunq; longas habet aristas: serunt vere: Augusto mense primùm ac etiam Septembri demetunt.

Zeam quam vocant *Kern*/alij *Dünckel* Augusto mense triturbant Dod.hist.Lat.pempt.4.lib.1.cap.4. *Zea* vulgò *Spelta*, Germ. *Spelz*/nonnullis *Dünckel*.

Secale circa Gœppingam, Dodonæo pingenti hist.Lat.pempt.4.lib.1.cap.14. *Rogga* siue *Secale*. Germ. *Kocken*. Brunfelsio Tom. 3. Rhaph. 113. *Siligo* (non benè) *Trago* lib.2.cap.24. etiam minùs benè, *Siligo* veterum. Lob. obs. p.15. & *Plant.* icon. p.28. *Secale*.

Hordeum minus iam collectum erat Augusto mense. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 4. lib. 1. cap. 4. *Hordeum distichum* Germ. *Sucter Gersten*/klein *Gersten*. *Trago* lib. 2. cap. 21. *Hordeum minus*. Lob. obs. p. 16. & icon. *Plant.* p. 29. *hordeum distichon*.

Triticum Indicum vulgò *Turcicum*, *Türkisch Korn*/anno sequenti in hor. Adm. Bal. *Trago* lib. 2. cap. 26. *Turcicum frumentum*. Lob. icon. Pl. pag. 39. *Milium Indicum* *Plinianum* vel *Mais occidentalium*.

Astragalo Fuchsi similis, quæ etiam *Montbelgardi* in hor. Ill. E. C. mihi prouenit, vti spontanea circa *Montbel*.

Galega sylu. verna quæ pingitur in hist. gener. Lugd. An *Dodonæo* hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. cap. 10. *Arachus latifolius* quem ait pleròsq; *Eruium Venetum* vocare, quamuis non sit *Erui* species.

Medicam vidi in *Kirchen* mense Septembri in horto D. Ioh. Lutzij: Ex quo perijt in horto Ill. E. C. *Montbelgardi* ante multos annos non videram: pro eam alè apud *Lonicerum* lib. 5. cap. 331. editionis 1581. posita figura *Laburni*, bonam habet *Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 4. cap. 19.*

Medica sylu. lutea in monte *Sichelberg* florens Septembri mense.

Melilotus vulgaris flore luteo florens Augusto, Septembri & Octobri, *Lobelio* obs. pag. 501. & icon. *Plant.* p. 43. pag. 2. *Melilotus* Germ. *Braunfelsio* Tom. 3. Rhaph. 14.

Trifo-

Trifolium, Melilotos maior. Matth. hist. Germ. lib. 3. cap. 45. Gemeiner oder grosser Steinflée/ Lotus vrbana, Melilotus falsò dicta.

Melilotus vulgaris flore albo florens Augusto, Septembri, & Octobri passim, etiam in cœmiterio: Frequens valde & penè sola Marbaci Vvirtemberg. ad Neccarum, vbi aliquando limites Romanorum.

Lotus sativa in Kirchen in horto Ioh. Lutz Pharm. & sequenti anno in horto Adm. Bal. Sibengezeit. Trago lib. 2. cap. 2. Trifolium Diosc. Lob. obs. p. 500. & icon. Pl. p. 41. par. 2. Lotus hortorum odora.

Trifolium vulgare purpureum florens Augusto, Sept. & Octob. Lob. obs. p. 493. & icon. Pl. p. 29. par. 2. Trifolium pratense. Brunfelsio Tom. 3. Rhap. 14. Trifolium maius.

Trifolium album florens Augusto, Sept. & Octob. mensibus. Fuchsio hist. cap. 314. & icon. pag. 472. ac Brunfelsio Tom. 3. Rhap. 14. Trifolium album. Matth. in Diosc. lib. 3. cap. 106. Trifolium pratense.

Trifolium luteum mas flore minore semen ferens, florens Augusto, Sept. & Octobri mensibus Brunfels. Tom. 3. Rhap. 14. Melilotus minor. Trago lib. 2. cap. 3. Meliloti exigua species prima, vel Melilotus 6.

Trifolium luteum foemina maiore flore & speciosiore sterilis, florens Augusto, Septembri, & Octobri. Thalyo in Harcynia p. 124. Trifolium alterum Lupulinum, & vulgo Lupulus syluaticus.

Vicia sativa florens Augusto, Dodonæus de Frum. cap. 52. picturam exhibet bonam, reiecta Aphaces Fuchsii, quam prius in hist. Gallica habebat: Viciam Varronis vocat, Trago sine figura lib. 2. c. 16. Wicken. Koswicken/zam vnd Feldwicken / & minùs benè Eruum.

Vicia minima cum singularibus filiquis breuibus, glabris ex longis pediculis, cuius descriptionem & figuram,

Deo fauente, dabimus in historia nostra generali.

Apios Fuchsi, quæ Lonicero lib. 5. cap. 332. Erdnuß
aut Sembrod. Græcis Apios, Chamæbalanus. Ei autem
cui cognita Apios satis apparet, quantum discrimen? quâ
contrariæ facultates? Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. Terræ
glandes *Aker. Eicheln/ Erdfengen*.

Lathyrus siliqua hirsuta, flore cœruleo, penè violaceo,
in agris cum semine etiam maturo Augusto mense.

Lathyrus lutea in *Eichelberg* & prope Bol Aug. mense
cum siliquis.

Vicia species flore luteo, folio conuoluuli minoris, quæ
Anguillaræ epist. 11. p. 183, non bene dicitur Pitine Theo-
phraſti, vt aliquando me docuit Præceptor meus Gesne-
rus. Dodon. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. cap. 12. ἀφάκνυ, Aphace
Diosc. Plinio ac Galeno. Jac. Theod. Tabern. par. 2. sect. 11.
Elatine tertia.

Melilotus Fuchsi, vnser Frauen Schlüssel florens Aug.
Trago pingenti lib. 2. cap. 3. *Edeler Steinklee*.

Meliloti Fuchsi species elatior.

Vulneraria rustica ad *Eichelberg* & in monte Teck.

Fœnum græcum sequenti anno in horto Admir. Balnei.
Matthiolo hist. Germ. lib. 2. cap. 14. *Bocksborn* Fœnum
græcum.

Galega in *Kirchen* in horto Io. Lutz Pharmac. Dodon.
hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. depingit, & vires addit dicens Ita-
lis Galegam & Rutam Caprariam, Fracastorio Herbam
Gallicam appellari.

Fabæ minores albæ in agris Augusto & Septembri in
horto Illustr. Comit. in *Wisensteig*. Maiores fabas pingit
Tragus lib. 2. cap. 14. & vocat *Teutschbonen*.

Fabæ maiores *Grosse Bonen* sequenti anno in horto
Adm. Baln. Matthiolo hist. Germ. lib. 2. c. 25. *welsche Bo-
nen* aut *Steigfaseln/ Smilax hortensis*.

Lupini : Weiß Lupinen anno sequenti in horto Admir. Baln. Matthiolo. in hist. German. lib. 2. cap. 27. **Feigbonen** Lupini.

Rodisch Biolen in Cat. pl. horti Admir. Baln. anni sequentis, intelligo Lupinos luteos, quos quidam vocant **Spanisch Biolen** : quibus abundant Studg. in horto Ill. E. C. & nos etiam Montbelgardi habemus.

Pisa alba. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 350. **Klein oder Felderbisß** Latinis Pisum. Trago lib. 2. cap. 9. Pisa agrestia.

Pisa maiora alba in **Wisensteig** in horto Ill. Comit. & seq. anno in horto Bal. Adm. Lonicero cap. 324. lib. 5. pingenti **Groß oder Kloserfßß**. Trago lib. 2. ca. 9. Cicer arietinum quod vulgo Pisum.

Pisa sine cortice duriore in horto loh. Lutz ph. in **Sirshen**.

Pisa maiora variegata, in Bol & sequenti anno in horto Ad. Baln. Trago pingenti lib. 2. cap. 11. Phaselis **Fäseln**/ hęc nomina non placent, nec etiam Lonicerus lib. 5. cap. 354. ponens confimilem figuram sub hac inscriptione **flein Fäseln**/ Dolichos.

Vicia maxima syluatica in mōte Teck, & prope Bol cum flore & siliquis in sepibus Augusto mense. Inter **Wilspagum** & **Basilæam** cum siliquis Nouembri, ad Pisum syluestre accedit : an aliquis descripserit nō dum mihi constat. Ante 30. annos mihi etiam obseruata circa Tigurum : verum plura in historia nostra generali.

Vicia sepium siue dumetorum perennis passim, & in monte Teck florens Octobri : Hanc pingit Tragus lib. 2. cap. 16. nomine **Wicken** & **Viciæ**. Tabern. iconum par. 2. sect. 4. Cracca maior, **Groß wild Wicken**. Eidem in hist. p. 216. Cracca maior. *agän*, Vicia. Quàm benè distinguat viciarum nomina, iudicent lectores.

Vicia multiflora, florens Septembri mense in **Eichel**

Berg: cum siliquis, non longè à Bol Augusto. Trago lib. 2. cap. 16. *Erweiß die fünffte Wick* Aphace Diosc. In Latinis vicia sylu. altera. Iac. Theod. Iconum. p. 2. sect. 4. p. 506. **Aracus Bogelswicken.**

Vicia parua cum pluribus siliquis ex vno pediculo mense Augusto, Dodonæo pingenti in frum. cap. 67. Craccæ alterum genus. Iac. Theod. Tabern. eicon. par. 2. sect. 4. p. 517. **Klein wild Wicken.**

Auena alba & nigra. Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 1. (vbi figura) *Auena* ^{Bpiau}, Germ. *Habern.* Trago lib. 2. cap. 27. *Auena satiuæ & prima* Lobelio obs. p. 19. & icon. Pl. p. 31. *Auena nostra.* Quæ autem nigrior, dicitur Cæsalpino lib. 4. cap. 47. *Aulua sylu. nigra.*

Panicum semine nondum maturo Augusto. Matthiolo lib. 2. cap. 15. hist. German. (vbi figura) *Fenich oder Fuchschwanz* Panicum. Dodon. hist. Lat. pempt. 4. lib. 1. cap. 25. *Panicum, Mel frugum* Germ. *Heidelpfennich.* Trago lib. 2. cap. 31. *Milium agreste seu exiguum.* Lob. obs. p. 24. Icon. Plant. p. 41. *Panicum.*

Panicum sylu. aliud Dalechampio in hist. gen. Lug. lib. 4. cap. 19.

Panicum sylu. spica diuulsa locis humidis proueniens mense Augusto cum spica & seminibus maturis. Matthi. in hist. Germ. lib. 2. cap. 10. (vbi figura) *Wilder Fenich* Panicum syl. In hist. gen. Lugd. l. 4. c. 19. *Panicum sylu.* Matth.

Holcus siue *Hordeum murinum.* Trago lib. 2. cap. 35. *Lolium tertium.* Dodo. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. cap. 4. *Hordeum aut triticum marinum.* Lob. obs. p. 18. icon. Pl. p. 30. *Hordeum spontaneum spurium, Holcus* Plin. Anguil.

Phœnix herba. Dod. pingenti hist. pempt. 4. l. 3. c. 4. *Phœnix siue Lolium murinum.* Trago l. 2. c. 35. *Lolium quartum.* Matthiolo l. 4. c. 39. *Phœnix, Lolium murinum.* Lob. obs. 21. icon. Pl. p. 34. *Hordeum murinum, vel Lolium rubrum.*

Lolium

Lolium semine maturo Augusto. Dod. pingenti hist. Lat. pemp. 4. lib. 3. cap. 1. *Lolium*. Matthiolo lib. 2. cap. 93. *Lolium*. Lobel. obs. p. 21. & icon. Pl. p. 35. *Lolium & triticum tenuilentum*.

Gramen nodosaradice. Lob. Adu. p. 21. *Gramen bulbosum nodosum*. Item icon. Pl. p. 23.

Gramen lanatum siue molle florens. In histor. Gen. pl. Lugd. lib. 4. cap. 30. *Gramen lanatum* Dalechampij.

Gramen cristatum Rastgrasß fratri Casparo Bauhino in phylopinace lib. 1. sect. 1. vbi pag. 5. describit *Gramen pennatum*. Obseruauit etiam in valle Griesbachiana & aliis locis.

Gramen cum cauda muris florens Augusto mense. Dod. pingenti in hist. Latin. pemp. 4. lib. 4. cap. 3. *Gramen pratense*. 7.

Festucago inter Auenam Plantino icon. pag. 2. *Segetum* *gramen panicula speciosa latiore* Teut. pag. 2.

Graminis genus cum calamis tenuibus, hirsutis & locustis paruulis, in pratis.

Gramen cum tenuibus calamis in pratis spica sparsa & multifariam diuisa cum minimis locustis. An Dod. histor. Lat. pempt. 4. lib. 4. cap. 3. *Gramen pratense*. 3.

Gramen cuius culmus diuiditur in satis crassas & longas spicas, veluti per squammas dispositas quæ in aristas desinunt, Hist. gen. pl. Lug. lib. 4. cap. 30. *Gramen murorum* Dalechampij.

Gramen quoddam in dumetis, culmis iuxta articulos nonnihil hirsutis vti & foliorum principiis mollibus. Spica palmum ferè longa, quæ alternatim ad nouem paruas spicas habet satis longè ab inuicem separatas, quæ constant 9. vel 11. granis in aristas desinentibus.

Luzula semine nigro. Lob. icon. Plantini pag. 16. Anguil. epist. 11. p. 179. *Combretum* Plinij. Hist. pl. Lugd. lib. 4. cap. 30. Gra-

30. Gramen nemorum Dalechampij. In historia nostra generali aliquot species trademus obseruatas in montibus circa acidulas Griesbachianas.

Gramen arundinaceum enode in monte *Eichelberg*. *Trago* lib. 2. cap. 41. Scirpi primum genus. Plantinus in iconibus figuram habet p. 11. nomine Graminis palustris maioris, quæ satis commodè respondet nostro gramini, licet descriptio Lobelij quæ est in hist. Belgica p. 13. non videatur benè conuenire. Possit etiam figura Plantini. cui p. 6. titulus, Gramen tomentosum & acerosum: verùm descriptio quæ est in hist. Belgica Lobelij hist. p. 8. planè differre videtur.

Gramen paruum iunceum cinereum reperi in rupibus & muris arcis *Teck* Octobris sine, ita firmiter hærens, vt vix euellere possem, radices tenues capillares nigricantes, cohærentibus simul multis plantis, vt in gramine bulboso *Delcihompj*: Similia verò sunt folia *Spartio* paruo apud Plantinum in icon. p. 90. Non esse annuam satis apparet ex vestigiis antiquorum foliorum, longitudinis sex vel septem digitorum, quædam etiã breuiora iunci modo rotunda tenuia, cinerei ferè coloris: restabant calami valde tenues dodrantes & pedales, cum vestigiis paruæ spicæ: An priùs viderim non recordor, nec etiam hætenus reperi. Potest quidem exprimi icone in hist. Gener. lib. 4. cap. 30. cui titulus Gramen exile: quod à Lobelio eo nomine exhibitum obs. p. 9. & Plantino iconum p. 7.

Gramen longissimis triangularibus caulibus in sepibus non longè à *Bol*, in pago dicto *Sinnigen*: Caules vel calami si ita liceat vocare, triangulares trium cubitorum, tenues spica non maiore articulo primo, in qua semina matura erant Augusto mense, in breuibus glumis, compressa, oblonga, ruffa: folia longitudinis pedalis, latiora quàm caules, non angulosa sed plana.

Gramen aquaticum cum longa spica diuulsa florens Augusto. An Trago lib.2. ca. 39. Gramen anatum & Lob. icon. Plan. p.12. Gramen aquis innatans.

Gramen repeus & in aquam se extendens : Huius folia mollia & lenia, spica duos digitos longa, tenuis, caudæ muris similis. Simile hoc gramen, Gramini meo nodoso cuius descriptionem frater Casparus posuit in suo phylopinace lib.1. sect.1. p.21. pro Gramine 98.

Gramen nigroluteum. Lob. Pl. icon. pag.10. Gramen spicatum foliis Betonicæ Garyophyllatæ Hist. gen. pl. Lug. Gramen nigrum.

Gramen triangulum aquaticum florens Augusto mense, cum quo Plantini figura icon. p.19. cui titulus gramen palustre Cyperoides conuenit. An Thalia p.54. Gramen iuncum triquetrum.

Iuncus minimus antehac non visus quem curabo depingendum.

Iuncus clauatus. Lob. obs. p.44. icon. Pl.86. Iuncus aquaticus minor capitulis Equiseti. Hist. gen. Lug. lib.9. cap.3. Iuncus clauatus Dalechampij.

Iuncus foliaceus semine triangulo.

Graminis genus, Holoftium Matthiolo lib.4. cap.10. in Diosc. Plant. icon. p.18. Holoftium Matthioli.

Iuncus tenuis glaucus paniculâ sparsa. An Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib.5. cap.29. Iuncus læuis.

Iuncus viridis multâ fartus medullâ, pannicula sparsa ad Matthioli iuncum accedere videtur, quem exhibet li. 4. cap.47. in Diosc.

Typha in fossis Gœppingensibus. Dod. pingenti in hist. Lat. pempt. 4. lib.4. cap.28. Typha palustris, Germ. *Narrensolben* & *Lißnospen*.

Sparganium quibusdam, in *Kirchen* & in horto Ill. E. C. Dodonæo pingenti histor. Lat. pempt. 4. lib.5. cap.26.

Platanaria siue Boutomon, plerique Rietgras nominant. Matthiolus hanc vel huic omnino similem pro Sparganio depingit, verum descriptio repugnat.

Asphodelus luteus in Kirchen in horto Ioh. Lutz Phar. Studg. in horto Ill. E. C. florens Maio & sequenti anno in horto adm. Baln. Dod. pingenti hist. Lat. lib. 2. cap. 10. Asphodelus luteus.

Asphodelus fistulosus Studg. in horto Il. E. C. florés Maio. Dod. hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. cap. 9. Asphodelus minor.

Asphodelus albus Stud. in horto Il. E. C. quò adferendum curauit Monspelio. Dod. hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. c. 9.

Phalangium flore maiore abundat Studg. in horto Ill. E. C. florens Maio, & sequenti anno in horto adm. Baln. Bergsilgen. Dod. pingenti in hist. Lat. pempt. 1. lib. 4. cap. 22. Phalangium non ramosum.

Liriasphodelus maior Goeppingæ in horto Ill. E. C. & in Kirchen in horto Ioh. Lutz. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. c. 7. Liliium non bulbosum obsoleto colore rubens.

Liriasphodelus luteus in Wisensteig in horto Com. Stud. in horto Ill. E. C. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. ca. 7. Liliium non bulbosum, Hemerocallis.

Iris violacea in Kirchen in horto Io. Lutz Pharmac. & in Wisensteig in horto Il. Com. Himmel Schwertel oder Biolwurz. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. lib. 3. c. 1. Iris, Blaw Gilgen/Blawe Schwertel/Himmel Schwertel.

Iris cœrulea, videtur maior purpurea, & minus vulgaris Studg. in horto. Il. E. C. florens Maio.

Iris alba in Wisensteig in horto Il. Com. & Goeppingæ in horto Il. E. C. Dod. hist. Lat. pempt. 2. l. 3. c. 1. Iris flore cãdido Ger. Weiß Biolwurz. Stud. in horto Il. E. C. florés.

Iris graminea in Wisensteig in horto Il. Com. & Kirchen in hor. Io. Lutz ph. Dod. hist. Lat. pempt. 2. l. 3. c. 3. Chamæiris.

Iris angustifolia in Wisensteig in horto Il. Com. & Kir-

chen

chen in horto Joh. Lutz pharm. Studg. in horto Illust. E. C. florens Maio.

Iris albida & obsoleti coloris minor Studg. in horto A. E. C. florens Maio.

Iris minor Studg. in horto Ill. E. C. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. lib. 3. cap. 1. *Iris minor*.

Iridum varia species Studg. sunt, translatae sequenti anno ex horto Ill. E. C.

Iris palustris lutea in horto quodam vicini pagi Blenspach Studg. in Ill. E. C. horto florens Maio. Trago pingenti l. 2. c. 49. *Geel Wasserlilien oder Schwertel/Drackwurz*. *Xyris* nō *Acorus*. Lob. obs. p. 31. & Pl. icon. p. 58. *Acorus nostras palustris*. Dod. hist. Gal. l. 1. c. 35. *Iris lutea*.

Calamus aromaticus vulgò dictus, Matthioli in Diosc. lib. 1. cap. 2. *Acorus*, ibi pictura: in postremis commētariis melior, olim falsa, ibidem vires. Germ. *Kalmus*. Joh. Lutz Pharm. in *Kirchen* habet in horto, condit saccharo radices, reponit etiam folia exsiccata, quibus Dominus Ranzius dicit se uti in vinis medicatis & ad fatus. Est etiam in horto Gœppingensi Illust. E. C. Matthiolo in Diosc. lib. 1. cap. 2. Clusio in Panno. & Lob. pag. 30, obs. *Acorus*.

Iris bulbosa caerulea Studg. in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. Dodo. pingenti hist. lib. 2, cap. 14. *Iris bulbosa*, fortè *Hierobulbus Apulei*.

Gladiolus Germ. Studgardiaë in horto Illustr. E. C. Cor- do hist. lib. 1, cap. 32, *Victoralis foemina* vel *Gladiolus sylvestris*.

Gladiolus Italicus Studg. in horto Ill. E. C. Matthiolo in Diosc. lib. 4, cap. 20, Lob. obs. p. 52, & Pl. icon. p. 99, *Gladiolus Italicus* binis florum ordinibus.

Gladiolus flore albo Stud. in horto A. E. C. antehac nō visus.

(lium, Rosa Junonis.

Lilium, Trago pingenti lib. 2, cap. 85, *Weiß Gilgen/Li-*

Lilium croceum cum bulbis in caule in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz, Studg. in horto Ill. E. C. hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. cap. 2. pingenti, *Lilium purpureum* tertium.

Lilium Martagon in monte Teccensi, sequenti anno in horto Adm. Baln. *Goldwurz*.

Corona Imperialis, *Königsfron*/ sequenti anno in horto admirab. Baln. Lob. obs. p. 86. & icon. Pl. p. 171. *Lilium* siue corona imperialis.

Colchicum florens August. Dod. pingenti hist. pempt. 6. lib. 4. cap. 24. *Colchicum* Germ. *Zeitlosen*.

Porum sectium quibusdam in *Wisensteig* in horto Ill. Com. & Goeppingæ in horto Ill. E. C. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. l. 3. c. 18. Schænoprassum Germ. *Schmitlauch* & *Bristlauch*. Trago l. 2. cap. 67. *Porum sectium*. Lob. obs. p. 77. & icon. Pl. p. 154. Schœmprassum.

Cepa ascalonitides pulchræ hyemem perferentes Goeppingæ in horto Ill. E. C.

Cepæ in horto Illust. Comit. in *Wisensteig* & sequenti anno in horto admir. Baln. Trago lib. 2. cap. 64. *Zwiblen*. Lob. obs. p. 74. & icon. Pl. p. 150. *Cepa*.

Allium petraum in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz.

Brassica capitata in agris. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 6. *Brassica capitata* alba, nonnullis *Brassica imperialis*, Germ. *Rappeskraut*. *Brassicam capitatam* albam ostendit mihi D. Doctor Rentzius mense Octobri, in qua erant ad 50. capita parua, magnitudinis ouorum: similem aliam ibidem vidi, sed non tanto numero: Recordor mihi etiam demonstratas eiusmodi *Brassicas* cum multis capitibus in *Alsatia* in *Hartenschwiler* apud Nobilem virum Dominum Ioh. Iacobum Vvaldner à *Freudstein* compatrem. Hortulanus Goeppingensis dicebat etiam se eandem habere. Hanc vt raram curauimus hic depingendam.

Brassica

Brassica multiflora German. Blumföhl. Gœppingæ & Studg. in horto Ill. E. C. & in Wisensteig in horto Il. Com. anno sequenti in horto adm. Baln. Dod. pingenti in hist. Lat. pempt. 5. l. c. 7. Brassica cauliflora: nonnulli Cypriam brassicam vocitant Italis, Cauliflore, cum Plinij Pompeiana lib. II. cap. 8. conuenire videtur.

Brassica rugosa Sabaudica, Gœppingæ in horto Il. E. C. & in Wisensteig in horto Ill. Comit. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. I. cap. 3. Brassica Sabaudica, inter Lacuturres capitatas non temerè numerari potest.

Brassica Laciniata rubra Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in horto Ill. Com. in Wisensteig. Dodon. pingenti hist. pempt. 5. lib. I. cap. 7. Brassica vulgaris 6.

Brassica thyrsoïdes Federföhl / in horto Ioh. Lutz pharm. Kirchenf. & sequenti anno in horto adm. Baln. Historia gen. Lugd. de pl. lib. 5. cap. I. Brassica Asparagoïdes Dalechampi.

Wersichföhl in horto Baln. adm. sequenti anno.

Brassica crispa in horto Ill. Com. in Wisensteig. Dodon. pingenti in hist. Lat. pempt. 5. lib. I. cap. 7. Brassica crispa Germ. Krausf. Köhl.

Brassica cum rapa siue Caulorapum in horto Ill. Com. in Wisensteig. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. I. cap. 7. Brassica caule Rapum gerens, Rapæcaulis vulgò. Lob. icon. Pl. pag. 246. Rapa Brassica peregrina caule rapum gerens.

Rape in Wisensteig in horto Ill. Com. Trago pingenti lib. 2. cap. 61. Ruben/Rapum. Lob. icon. Pl. p. 107. Orbiculatum seu turbinatum rapum maius.

Rapa longa depicta in Matthiolo in Diosc. lib. 2. c. 104. Primum vidi Gœppingæ allatas Vlmâ venales: parte superiore rubebant mense Augusto. Mense Octobri vidi etiam in Bol, pueri attulerant vendendas ex *Villa vrbe*, nō

omnes

omnes rubebant vt priores. Octobris fine nactus sum
Gœppingâ ex horto Ill. E. C. longitudinis cubidi & fe-
mis, ad palinum rubentes, quam partem dicunt supra ter-
ram extare.

Raphanum nigrum attulit mihi Hortulanus Illust. E. C.
ex horto Gœpping, duplicem, vnum paruum qualem ali-
quando vidi Argentinâ missum, & qui Montbelgardi et-
iam prouenit in horto Ill. E. C. magnus crassus est. Vide-
rentur diligentius non indagati duo genera, verum tem-
pus sationis tantum differentiam facit in radicis forma:
vterq; mense Octobri datus, anno sequenti in horto ad-
mir. Baln. roste *Kettich*. Gesnero de hortis f. 275. Raphan-
us cortice nigricante. Lobelio icon. Plantini p. 202. Ra-
phanus niger.

Raphanus crassus albus radice extra terram non protu-
berante, medio Octobri Gœppingâ allatus ex horto Ill.
E. C. sequenti anno in horto adm. Baln. Tragus pingit lib.
2. cap. 62. *Kettich* / Raphanus. Dod. hist. Lat. pemp. 5. lib. 3.
cap. 5. Raphanis siue radícula satiua Germ. *Kettich*.

Raphanus radice extra terram eminente purpureus,
Studg. in horto Ill. E. C. & Montbelg.

Rapistrum flore luteo, florens Augusto, Septemb. & O-
ctobri. Dod. hist. Lat. pemp. 5. lib. 3. cap. 3. Rapistrum non-
nullis Sinapi sylu. Germ. *Hederich*.

Rapistrum flore subcœruleo florens Augusto, cum sili-
quis Septembri, & Octobri, Lob. icon. Pl. p. 199. Rapistrum
flore albo Erucae foliis, Trago lib. 1. cap. 32. Sinapi agreste
tertium.

Raphanus sylu. in Bol, & sequenti anno in horto admir.
Baln. Trago pingenti lib. 2. cap. 63. *Meerrettich* / Armo-
racia. Lob. icon. Pl. p. 330. Raphanus rusticanus.

Lepidium folio Laurino siue Pauli in horto Ill. Com. in

Wisens

Wisensteig. Trago pingenti lib. i. cap. 28. *Lepidion*, *Pfefferkraut*/*Senffkraut*. Brunfels. tom. 3. Rhapf. 46. *Piperitis*. Lob. obs. p. 172. & icon. Pl. p. 318. *Raphanus sylu. officinarum*, *Lepidium Aeginetæ*.

Lunaria maior in horto Il. Com. in *Wisensteig* & *Gœppingæ* in horto Illust. E. C. semine maturo Augusto. Et sequenti anno in horto adm. Baln. *Silberblumen*. Dod. hist. Gal. lib. 2. cap. 6. *Viola latifolia*. Lob. obs. p. 174. & icon. p. 322. *Lunaria Græca*, *Bulbomac*.

Hesperis in horto Ill. Com. in *Wisensteig* & *Gœppingæ* in horto Ill. E. C. florens Augusto, anno sequenti in horto adm. Fontis. Trago pingenti lib. i. cap. 194. *Winter Violen*/*grosse Violen*. Hermolao Barbaro *Persica* & *Parthica*, peregrina viola. Fuchsio icon. p. 257. *Leucoium album* & *purpureum*. Lobel. obs. p. 175. & icon. Pl. p. 223. *Viola matronalis* siue *Damascena*.

Leucoium luteum flore simplici in Bol, & sequenti anno in horto adm. Baln. Trago pingenti lib. i. c. 191. *Geel Violen*. Lob. icon. Pl. p. 330. *Leucoium luteum*, *Keiri*.

Leucoium flore pleno luteo in horto Ill. E. C. *Gœppingæ*. Lob. icon. Plan. pag. 331. *Leucoium* siue *Keiri* duplici flore.

Leucoia hyberna, *Winter Violen* sequenti anno in horto adm. fontis, vnum genus flore albo.

Myagrum quibusdam alterum, siliqua longa, florens Septembri propè *Eichelberg* & circa Bol florens August. inter segetes, vti etiam Gaspar Bauhinus obseruauit, circa *Gœppingam*: Lobelio *Myagrum* alterum. Thlapi effigie & icon. Plantini p. 225. *Cameline*, *Myagrum* alterum.

Myagrum semine maturo Augusto, Trago pingenti lib. 2. cap. 28. *Flachsidotter*. Sefami species.

Barbarea. Dod. pingenti pempt. 5. lib. 4. cap. 20. *Barbarea*, Germ. *S. Barbarenkraut*. Trago lib. 1. cap. 32. *Herba S. Bar-*

S. Barbaræ & Sinapi agreste s. Lob. obs. p. 104, & icon. Pl. p. 207. Barbarea siue Pseudobunias,

Sophia quorundam, in suburbio vrbis Kirchen. Trago pingenti lib. I. cap. III. *Wurmfraut/Welsamen/Serphiu* Germanicum Lob. obs. p. 426, Iconum Pl. p. 736. Sophia chirurgorum.

Erucasatiua in *Wisensteig* in horto Illustr. Com. Apud Tragam in hist. Germ. per Sebitzium edita Eruca maior *Groß Rancken/Mirror* pro consueta alioqui diligentia, nō posuisse certum discrimen inter Erucam satiuam & Sinapi album, de quibus copiosius in nostra historia. Lob. obs. p. 101. & icon. Pl. p. 204. Eruca satiuam.

Verbenaca supina Fuchsi flore luteo, Trago lib. I. cap. 32, pingenti *Eisenfraut das Weiblein*: non vult verbenæ speciem, sed Sinapi ac potius Erysimum. Ego etiam malim ad Sinapi vel Irionem referre quàm ad Verbenam. Brunfelsio Hierobotane fœmina. Lob. in Adu. p. 69. Irio siue Erysimum Diosc. & icon. Pl. p. 206.

Verbenaca: Trago pingenti lib. I. cap. 69. Verbenam, *Eisenfraut/Eisenh.* Brunfel. tom. I. Rhaps. 18. Verbenam masecula. Matthiolo lib. 4, c. 55. in Diosc. Verbenaca. Lob. obs. p. 289. Verbenam Diosc. & icon. Pl. p. 534. Communis Verbenam & sacra vecta.

Reseda lutea ad fluuium *Jils* prope Gœppingam & in Kirchen. Gesn. de hortis p. 266. Reseda quam Selamoides maius Ghinus vocabat. Lob. obs. p. 110. & icon. p. 222. Reseda maxima perperam Pycnomon Anguillaræ.

Lutea florens Augusto inter Bol & Gœppingam & in Kirchen. Trago qui depingit lib. I. c. 114. *Draut aut Sterckfraut/Streichfraut* Antirchinon. Matthiolo in Diosc. lib. 2, cap. 157. Pseudostruthium. Lob. obs. p. 190, & icon. Pl. p. 357. Luteola.

Nasturtium aquaticum florès Augusto, Trago pingenti

lib. 1, cap. 24, Brunnfress. Lobelio obs. p. 107. & icon. Pl. p. 209, Crateux Sion Erucaefolium.

Nasturtium aquaticum alterum ad fontem Kappenza-
gel/quod in historia mea generali vocabitur Silymbrium
Cardamine flore maiore: Frater Casparus Bauhinus in
Philop. p. 158, li. 3, sect. 2, refert ad Sion vulgare Matthioli
& Lobelij in obs. p. 106.

Nasturtium in horto Comitum in Wisensteig & sequenti
anno in horto adm. baln. Trago pingenti lib. 1, c. 26, Gar-
tenfress/ Cardamon, Nasturtium. Brunfel. tom. 2. Rhaps.
20. Lob. obs. 107. Nasturtium & icon. Pl. pag. 212. Carda-
mon, Nasturtium hortenfe.

Thlaspi lata filiqua, florens Septembri in agris circa Bol
& Teck. Hoc videtur Tragi lib. 1, cap. 27. Leuchel & Thla-
spi secundum.

Thlaspi minus, aliis Alysson flore luteolo, albescente
cum marcessit, florens adhuc Septembri prope Eichel-
berg/In horto Il. Com. in Wisensteig sponte. Historiæ ge-
ner. Lug. l. 10, c. 26. Alyssum minus Dalechampij.

Thlaspi Creticum, sequ. anno in horto adm. baln.

Piper Siliquastrum, Indianischer Pfeffer/ sequenti anno
in horto adm. baln. Fuchsj hist. cap. 280, icon. p. 8. Capfi-
cum Trago l. 2. c. 148.

Siliquastrum. Lob. obs. p. 172. Capsium, Piper Indicum.
Icon. p. 316. Capsicum Actuarij siue Caninum Zinziber.

Piper siliquastrum minus, quod etiã vidi Basileæ in horto
cultissimo D. Doctoris Foelicis Plateri: Argétinæ apud A-
romatarios magnos saccos plenos. Mirum in Rebuspub.
benè constitutis permitti vt periculosum hoc Piper mis-
ceatur cum aromatibus, magnâ imposturâ castigatione
digna, & detrimento generis humani. Lob. dicitur obs. p.
172. Capsicum breuioribus siliquis. Clusio in suis notis in
Monardem p. 73. Capsicum Brasilianum.

Lysimachia filiquosa hirsuta flore magno purpureo florens Augusto: fortè Trago lib. 1. cap. 59. Braun Weiderich/ *Lysimachia* & *Salicaria* altera.

Lysimachia filiquosa folio hirsuto, flosculo paruo, florens & semine maturo Augusto : Eadem folio penè glabro, flosculo cœruleo.

Lysimachia purpurea spicata.

Noli me tangere florens Aug. Trago l. 1, c. 63. Mercurialis tertia species *Springkraut* & cap. 100. *Esula* syl. *Lobel*, in *Aduer.* p. 135. *Persicaria filiquosa* siue *Noli me tangere* & *obl.* p. 171. *Icon. Plantini* p. 318.

Persicaria maculosa flore rubro & albo, florens Augusto mense & folio non maculato, flore rubro. Trago ping. lib. 1, cap. 29, *Rassel Flöckkraut*/ *Muckenkraut*/ *Wasserpfeffer*/ *Pfawenkraut*/ *Pfawenspiegel* / *Persicaria*, *Motybdena*, *Maculata*, *Plumbago*. *Brunfels.* tom. 2, *Rhaph.* 3, *Lobel.* *obl.* p. 170. *Persicaria mitis.* *Item icon.* *Pl.* p. 315.

Hydropiper inter *Zel* & fontem *Rappenzagel*/ *Brunfel.* tom. 2, *Rhaph.* 3, *Pulicaria mas.* *Lob.* *obl.* p. 170, & *icon.* *Pl.* p. 315, *Hydropiper*, *Persicaria*, *Hydropiper*.

Potamogeton angustiori folio in *Kirchensü* palustribus. *Cordo hist.* l. 2, c. 103, *Phyllitis lacustris.* *Dod.* *pempt.* 4. l. 5. c. 2. *Potamogeton.* *Lob.* *icon.* *Pl.* p. 107, *Potamogeton* siue *stachitis Fontinalis* & spicata.

Rhabbarbarum montium, *Lapathum rotundo* folio in horto *Ill. E. C. Gœppingæ.* *Gefnero de hortis* in appendice p. 293. *Lapathum rotundum*, aliquibus *Rhabbarbarü.* *Lob.* *obl.* p. 152, & *icon.* p. 287. *Hippolapathum rotundifolium* & pseudo *Rha.* recentiorum.

Lapathum maius in *Kirchen* in horto *Ioh. Lutz pharm.* *Dodon.* pingenti *hist.* *Lat.* *pempt.* 5. lib. 1. cap. 25. *Lapathum fatium.* *Item Hippolapathum* siue *Rhabbarbarum monachorum.* *Dodo.* distinguit, *Ego* nondum noui discrimen,

Trago lib. 1. cap. 104. Rumex hortensis vel. 2.

Lapathum acutum siue oxylapathum semine maturo & florens Augusto. Dod. hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 25. Lapathum fylu. siue Oxylapathum *Mengelwurß*/*Streiffwurß*/*Grindwurß*/*Zitterwurß*. Trago lib. 1, cap. 104. Lapathum acutum. Lobel. obs. p. 150. & icon. Pl. 284.

Lapathum rotundiore folio florens. Dod. hist. Gal lib. 5. cap. 9. Lapathi tertia species vel Lapathum fyl. Lob. icon. Pl. p. 285. Lapathum folio minus acuto.

Lapathi angustifolium ferè crispum.

Oxalis. Dod. pingenti hist. Lat. pemp. 5. lib. 1, cap. 25. Oxalis vulgò Acetosa *Saurampffer*. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 29. Acetosa & Lapathum acetosum. Lob. obs. p. 155. Oxalis siue Lapathum oxalida.

Oxalis minima, Dod. pingenti hist. pemp. 5. lib. 1. cap. 25. Oxalis minima, Acetofella. German. *Klein Saurampffer*. Trago lib. 1, cap. 104. oxalis minima. Lob. obs. pag. 156. & icon. Pl. 291. oxalis tenuifolia, sinuata, Veruecina.

Beta viridis & alba, grün vnd weiß *Mangolt* in hortis & sequenti anno in horto adm. baln. Dodon. pingenti hist. Lat. pemp. 5. lib. 1, cap. 6. Beta candida, Germ. *Mangolt*. Trago lib. 2. cap. 54. Beta candida.

Beta maior alba Gœppinge in horto Ill. E. C. *Groß weiß Mangolt*.

Betalutea in horto admir. baln. sequenti anno *Geel Mangolt*.

Betarubra in adm. baln. horto sequ. anno *Rohr Mangolt*.

Amaranthus, *Tausentschen* sequenti anno in horto adm. baln. Trago lib. 1, cap. 199. Circaea. Lob. obs. p. 126. & icon. p. 251. Amaranthus.

Blitum viride in terram se spargens.

Blitum tertium Tragi siue erectius, quod videtur pingi à Fuch-

à Fuchſio hiſt. cap. 62. pro Blito. Germ. *Mayer*/Intelligo polyſpermon. *Fiſchmelden* inter eicones Nicolai Baſſei ſiue Tabernæmontani par. 2. ſect. 11. p. 237.

Atriplex ſatiua, Dod. pingenti hiſt. Lat. pempt. 5. lib. 1. c. 1. *Atriplex ſatiua*, Germ. *Melten*/*Miltten*. *Areum olus*. Trago lib. 2. cap. 55. *Atriplex ſatiua* & Lob. icon. Pl. p. 194.

Atriplex ſylueſtris. Dod. pingenti hiſt. Lat. pempt. 5. lib. 1. *Artiplex ſylu*.

Atriplex ſylueſtris cum lappulis, florens Auguſto, Sept. & Octob. menſibus. Dod. ping. hiſt. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 1. *Artiplex ſylu*. humillima.

Pes anſerinus ramoſus in *Eichelberg*. Dod. pingenti hiſt. Lat. lib. 1. cap. 2. *Pes anſerinus*, Germ. *Genßfuß*. Trago lib. 2. cap. 50. *Blitum* 4. & lib. 1. c. 101. *Solanum quartum*. Lob. obſ. p. 128. *Atriplex ſylu*. *latifolia*. Item icon. Pl. p. 254. *Atriplex ſylu*. ſiue *Pes anſerinus*, *latifolia*, *laceris laciniis*.

Bonus Henricus florens Auguſto. Dodonæo pingenti hiſt. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 26. Tota bona Germ. *Schmerzbel* & *Guter Henrich* Brunfel. tom. 1. Rhaſp. 50. *Gut Henrich*. Lob. obſ. p. 129. Tota bona *Spinachia* facie icon. Pl. p. 256. Tota bona ſiue *bonus Henricus*.

Parietaria in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz pharm. Trago lib. 1. cap. 63. *Tag vnd Nacht*/*S. Peterskraut*/*Perdicium*, *Muralis herba*, *Parietaria*.

Cynocrambe ad *Eichelberg* & in mōte Teck propè fontem, qui ſtagnum paruum facit in ſupremo fere monte. Trago pingenti lib. 1. cap. 62, *Wald Bengelkraut*. *Cynocrambe*, *Mercurialis ſylu*.

Malua minore flore. Dodo. ping. hiſt. Lat. pempt. 5. lib. 1, cap. 28, *Malua ſyl*. *pumila* Germ. *Pappeln*.

Malua ſylu. flore maiore florens Auguſto menſe. Dod. pingenti hiſtoria Lat. pempt. 5. lib. 1, cap. 28, *Malua ſylu*. *procerior*.

Alcea florens Augusto mense. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5, li. 1, cap. 30, *Alcea vulgaris*, Herba Hungarica, & Herba Simeonis, Germ. *Stigmars fraut*.

Malua rosea flore pleno rubello & purpureo in horto Ioh. Lutz. Pharm. Kirchenf. Item Gœppingæ in horto Ill. E. C. purpureo & cinereo. In horto Il. Comit. in *Wisensteig* purpureo albo & rubello pleno, florentes Septembri sequenti anno in horto adm. baln. Dod. pingenti hist. pempt. 5, lib. 1, cap. 27, *Malua hortensis*, nonnullis *Rosa vltamarina hyemalis*. Germ. *Garten Pappeln/ Herbststrosß*. Trago pingenti l. 1, c. 119, *Winter Rosen/Malua fatiua*.

Malua crispa in horto Ioh. Lutz ph. kirch. & Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in horto Ill. Comit. in *Wisensteig* Septembri cum flore. Dodonæo pingenti pempt. 5. lib. 1. *Malua crispa*.

Lactuca florens August. Lob. obs. p. 121. & icon. Pl. p. 241. *Lactuca fatiua* folio Scariolæ.

Lactuca capitata, *Hauptlin Salat* / sequenti anno in horto adm. bala.

Lactuca in horto Il. Com. in *Wisensteig* longæ dulces. Trago l. 1, c. 8. *Lactuca secunda*, lac. Theod. Taber. icon. p. 423. *Lactuca Intybacea*.

Lactuca Augusto folio acuto longo in horto Il. Com. in *Wisensteig*. Hanc describemus & fortè figuram dabimus in historia nostra generali, quamvis descriptionem à nobis communicatâ posuerit charifs. frater Casparus Bauhinus in suo *Phylopinace* lib. 3. sect. 61. pro *Lactuca* 5. & *lactuca longifolia*.

Lactuca Galeni sylu. flore luteo ad *Rappenzagel* & circa Bol florens Sept. de qua vide Gesn. & *Phylopinacen*.

Lactuca syluatica cœrulea siue *Sonchus syluat.* cœruleus in proximis syluis. Gesnero de hortis f. 263. *Lactuca sylu.* purpureo flore.

Intybus

Intybus sativa in *Wisensteig* in horto II. Comit. Fuch-
sio cap. 262. *Intybum sativum latifolium*. Lob. icon. Pl. p.
233. *Seris* siue *Intybum latifolium*. *Endiuiia* & *Scariola*. Ab
hac non separo vt quidam, *crispam*, quia meo iudicio sola
cultura & mangonio videtur differre. *Satam* primo vere
sequenti anno in horto adm. baln. vocant *Zamer Endi-
uien*. Quæ feritur æstatis fine ad hyemem reponenda &
quæ crispatur *Weisser Endiuien*.

Cichorium florens Aug. Brunfelsio tom. 3. rhaps. 33. Sol-
sequium. Lob. obs. p. 114. *Seris sylu.* icon. Pl. p. 228. *Seris*
picris, *Cichorium syl.*

Cichorium flore albo Gœpp. in horto II. E. C. & sequenti
anno in horto adm. baln. *Sonnenwirbel*.

Locusta herba quibusdam sponte, & sequenti anno in
horto adm. baln. fata, vocant *Sonnenwirbel*. Gesnero de
hortis p. 265. *Locusta* à quibusdam dicta.

Lampfana quibusdam florens & semine maturo Augusto.

Sonchus aspera folio non laciniato.

Sonchus leuis folio laciniato.

Sonchus repens multis, *Hieracium maius*. Fuchsio c. 119.
Lob. obs. pag. 119. Icon. Plantini p. 237. *Hieracium maius*.
Clusio in Panno. lib. 4. ca. 3. *Sonchus tertius* vel *Sonchus*
læuis altissimus Clusij. Jac. Taber. icon. p. 192. *Sonchus ar-
borefcens*. Mihi vnus plantæ nomina, Fratri Casparo in
Phyllopinace lib. 3. sect. 6. p. 204. trium plantarum, & ei
Sonchus 7. & 9. Item p. 209. *Hieracium* I.

Hieracium asperum limitum agrorū in mōte Teck & Bol.

Hieracium Sabaudum in monte Teck, & in monte pro-
ximo fonti adm. florens Aug.

Hieracium minus radice præmorfa, florens Augusto, Se-
ptembri & Octobri.

Hieracium multis minus dictum, foliis *Cichorii* florens
& sem. maturo Augusto.

Hedypnois siue dens Leonis florens & semine maturo Augusto mense & Septembri : Brunfelsio pingenti in historia Germ. p. 290. *Pfaffenblat/Pfaffenrörlin/Gelb Sonnenwirbel/Wehrenblum die ander. Münchs Rüpfflin/Pfaffenkraut/Apostemkraut. Dens Leonis, rostrum porcinum.*

Hieracium monoclonum Hedypnoidi siue denti leonis simile, sed hirsutum, florens etiam in cœmiterio Bollenfi mense Octob. flore suauiter olente.

Hierarium paruum monoclonum hirsutum.

Pulmonaria Gallorum quibusdam dicta, quæ apud Lonicerum lib. 5, cap. 75. pingitur nomine Germanico *Groß Meusohr*: abundat circa fontem mirabilem in proxima sylua, vbi florentem vidi Augusto & Septembri mense, in cuius sine rusticus attulit mihi cum flore nomine *Hüßspickel*/qua decocta in vino, abluerat vlcera, postea herba imposita, quâ sapius ea curauit. Item prope fontem *Napenzagel* florens Septembri.

Pilosella Fuchsi maior cuius picturam habet Lonicerus lib. 5. ca. 70. titulo *Auriculæ muris, klein Meusohr & Nagelkraut* Germ. Pulchriorem figuram habet Matthiolus lib. 4, in Diosc. cap. 10, vbi vires ascribuntur: passim prouenit circa Boll. florentem vidi in monte Teck, mense Octobri.

Pilosella minor cum pluribus floribus ex vno caule, cui folia quædam glabra.

Conyza Matthioli maior in monte Teck florens Octob. vt in Boll, & in monte *Eichelberg*. Matth. hist. Germ. lib. 3, cap. 97, *grosse Dürwurz/Conyza maior*. Figura non placet. Quæ posita est pro *Bachari* cap. 44, melius placeret si flores responderent.

Conyza media florens Augusto & Sept. prope pagum *Sinningen* Matth. in hist. Ger. l. 3, c. 97, *mittel Dürwurz, Conyza media.*

Conyza

Conyza media minor florens Augusto mense.

Virga aurea vulgaris florens ad fontem *Rappenzagel* & circa *Boll* Septembri. Matth. in hist. Germ. lib. 4. cap. 34. *Heidnisch Wundkraut* / *Virga aurea*, aliàs *Solidago Sarracenicæ*.

Virga aurea longiori folio quàm *Solidago Sarracenicæ*, florens Septembri ad fontem *Rappenzagel* / in môte proximo fonti admirabili Augusto. In *Kirchen* florens in quodam horto.

Senecio hirsutus florens in monte *Eichelberg*.

Senecio cæruleus in monte *Teck* florens Octobri.

Senecio Germ. Kreuzwurz pictus apud *Matthiolum* in *Diosc.* lib. 4. cap. 92. florens Aug. Septembri, & Octobri.

Iacobeæ depicta apud *Matthiolum* in *Diosc.* lib. 4. ca. 92. sub hac inscriptione *Senecio maior* siue flos *S. Iacobi*: passim & in monte *Teck*, florens Octobri.

Pseudoepatorium specioso flore copiosè ad fontem acidum *Yebenhausen*. Trago pingenti lib. 1. cap. 165. *Hirsz fleck* / *Wasserdoß* / *Albkrant* / *Rünigundkrant* / *Platearius* vocat *Marum*, quæ opinio non placet.

Pseudoepatorium flore non specioso vel *Cannabina* florens Augusto.

Calha florens Augusto *Gœppingæ* in horto *Ill. E. C.* cum maximo flore, in *Wisensteig* in horto *Ill. Comitis* & sequenti anno in horto adm. *baln. Brunfels.* tom. 3. *Rhaps.* 26. *Calendula* *Lob. obs.* p. 298. & *icon.* p. 552. *Chrysanthemum* & *Caltha* poëtica.

Chrysanthemum maius folio magis laciniato *Gœppingæ* in horto *Ill. E. C.* florens Augusto mense. Matth. hist. Ger. lib. 4. cap. 60. *Goldblum* *Chrysanthemum*.

Doronicum in horto *Ioh. Lutz pharm.* *Gœppingæ* *Matthiolo* in hist. Germ. lib. 2. cap. 74. *Doronicum*. *Doronicum* etiam speciem posuit cum falsa radice lib. 4. cap. 74. pro

Aconito pardaliarache , ein Geschlecht der Wolffwurz.
antehac paulò aliter fista radix erat delineata.

Florem Africanum, vt quidam vocant, vidi in Bol flore pleno magno mense Octobri ex horto Ill.E.C.Göepplingensi, & antè Augusto in *Wisensteig* in horto Illustr. Comititis, vti etiam sequentes species, & sequenti anno in horto adm. balnei.

Flos Africanus quibusdam flore simplici florens Augusto Göepplingæ in horto Il.E.C.

Flos Africanus præcocior, frü *Indianisch Negele*/sequenti anno in horto adm. balnei.

Flos Africanus quorundam minor flore pleno, mense Augusto in horto Ill.E.C.Göepplingæ.

Flos Africanus quorundã minor flore simplici in horto Ill.E.C. Göepplingæ & in Boll, *Sametblumen*/sequenti anno in horto adm. balnei.

Flos Solis maior florens Augusto mense in horto Il.E.C. Göepplingæ & in *Kirchen* in horto Ioh.Lutz. ph.

Flos Solis ramosus in *Kirchen* vrbe in horto Ioh. Lutz pharmac.

Flos Solis minor in *Wisensteig* in horto Illustris. Comititis.

Helenium Göepplingæ. Matth. hist. German. lib. i. cap. 17. *Allant* / *Elenium*,

Aster Atticus purpureus ad montem *Eichelberg*/ *Matthiolo* hist. Germ. lib. 4. cap. 108. *Sternfrau*/ *Aster Atticus* primus *Bubonium*, *Inguinalis*.

Aster Atticus flore albo antehac nunquam visus ad radicem montis *Eichelberg* florens Septembri.

Aster luteus folio molli, florens Septembri in monte è regione fontis admirabilis.

Bellis maior pingitur à *Matthiolo* l. 3, c. 139. in *Diosc.* florens Augusto, Septembri & Octobri.

Bellis minor picta apud Matth. lib. 3, c. 139. in Diosc. flore albo non pleno, florens Aug. Sept. & Octobri, sequenti anno in horto adm. baln.

Bellis flore pleno picta est apud Matth. l. 3, c. 139. in Diosc. in *Kirchen* in horto Ill. E. C. pulchro flore fusco.

Chamæmelum vulgare non obseruavi in Boll: audio ex Chirurgo prouenire circa *Kirchen* urbem, vnde accersit. Pingitur à Matthiolo in Dioscor. lib. 3, cap. 137. Brunfels. tom. 1. Rhaps. 47. Chamæmelum, tertia Parthenij species. Lob. obs. p. 445, Anthemis vulgator, icon. Pl. p. 445. Chamomilla.

Chamæmelum repens nō annuum flore pleno vidi in *Kirchen* in horto phar. Io. Lutz, Gœppingæ in horto Ill. E. C. florens Augusto, & sequenti anno in horto adm. bal. Lob. in adu. & icon. p. 771. Anglorum niueum Leucanthemum flore multiplici.

Chamæmelum fetidum, florens Augusto Brunfels, tom. 1. Rhaps. 48. Cotula foetida, quarta species Parthenij. Lob. icon. Pl. p. 773. Cotula foetida officinarum, Parthenium, vel Virginea.

Chamæmelum luteum quibusdam, pingitur apud Matthiolum in Dioscor. lib. 3, cap. 139. nomine Buphthalmi, id reperi inter *Grübingen* & *Wisensteig* florens mense Septembri. Trago lib. cap. 48. Buphthalmus. Fuchs. cap. 8. Chamæmelum Chrysanthemum icon. p. 15. Lob. aduer. p. 343. & icon. Pl. 772. Buphthalmus.

Matricaria pleno flore in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz pharmac. & sequenti anno in horto admirabilis balnei. Brunfels. Tom. 1. Rhaps. 45. Matricaria, prima Parthenij species Fuch. cap. 13. Artemisia tenuifolia. icon. p. 26. Artemisiæ ramosæ altera species.

Chamæcyparissus in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz phar-

mac. & sequenti anno in horto adm. baln. Trago pingenti lib. i. cap. 24. *Cypressen/Chamæpitys.*

Ptarmica Fuchsi florens Augusto. Matth. hist. Germ. lib. 2, cap. 94. *Wilder Bertram/Ptarmica.*

Tanacetum florens Augusto mense. Brunfelsio in hist. Germ. p. 198. pingenti *Keinfamen/Wurmsät/Pandectario* species *Artemisiæ, Tanacetum, Athanasia*, repugnante Marcello Virgilio.

Tanacetum crispum in horto Ioh. Lutz Kirchen.

Tanacetum album florens Septembri circa *Eichelberg.*

Millefolium stratiotes flore albo, florens Augusto, Septembri & Octobri. Item flore purpurascente. Matth. in hist. Germ. lib. 4. cap. 97. *Schaffgarb.* *Stratiotes millefolia*, vulgò *Millefolium*. Figura eius non placet.

Gnaphalium rectum florens Augusto, *Gnaphalium alterum* Matth. in hist. Germ. lib. 3. cap. 95. *Ruhrkraut.* *Impia Plinij* siue *Centum cularia.*

Scabiosa qualis Matthioli, ad montem *Eichelberg* tota fere glabra exceptis foliis prioribus, quæ non nihil hirsuta. Brunfelsius in hist. Germ. p. 92. talem pingit cum hac nomenclatura, *Scabiosa.*

Scabiosa Fuchsi florens Augusto, quæ etiam Brunfelsio in herb. Ger. p. 93. dicitur Hieronymi *Brunschweig/Groß Scabiosa.*

Succisa florens Augusto, Brunfelsio in herbario Germ. pingenti *Teuffels Abbis/morsus diaboli.*

Iacea florens Augusto.

Cyanus cæruleus in agris florens Augusto Septembri & Octobri mensibus, & sequenti anno in horto adm. baln. variorum colorum. Trago pingenti lib. i. cap. 193. *Kornblumen/Lychnis coronaria.*

Cirsium folio magno coloris virentis in horto Io. Lutz in Kirchen.

Cartamus in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Trago pingenti
Wild Saffran/Cnicus, Crocus Saracenicus & compe-
stris.

Scolymos: pingit Matthiolus in Diosc. lib. 3. cap. 14. no-
 mine Cardui: Pulchros mihi attulit Gœppingâ mense
 Octobri hortulanus Ill. E. C. item in **Wisensteig** in horto
 Ill. Com. & in Kirchen in horto Io. Lutz pharm. sequenti
 anno in horto adm. baln. **Artischack.**

Spina alba sylu. Germ. **Weiß Wegdistel.** Fuchsio cap. 16.
 vbi figura & Dod. in hist. Gal. *Acanthium* in monte **Si-**
chelberg.

Carduus Marianus siue lacteis maculis notatus, anno
 sequenti in horto adm. baln. Brunfelsio in herb. Germ. p.
 278. **Fechdistel/ Frawendistel/ Weißdistel/ Mergendistel aut**
Stechkraut. *Carduus Mariæ.*

Carduus sylu. Dodonæi florens Augusto.

Carduus repens, florens, & semine maturo Augusto
 mense.

Carduus caule crispo.

Carduus capite nutante.

Carduus capite tomentoso circa Boll variis locis, in
 monte Teck florens Octobri.

Carduus Benedictus in **Wisensteig** in horto Ill. Com. &
 Boll, & in horto adm. baln. anno sequenti. Brunfelsio hist.
 Germ. p. 280. **Cardobenedict.** Quidam volunt *Carduum*
 Diosc. alij nominant *Senecionem* & *Erigeron* Diosc. alij
 crassulam mediam, Lumen maius vocat *Herbam Tuc-*
cam, Hieronymus **Brunschweig** tradit vires.

Carlina Germ. **Eberwurz**/ cuius duas figuras vt suspicor
 habet Matthiolus in Diosc. lib. 3. c. 9. Vnam nomine *Cha-*
mæleonis albi, alteram *Chamæleonis nigri* alterius. Ea
 prouenit non longè à baln. adm. in montis planicie dicta
 auff **Buchen**/ vbi est sine caule & cum caule: Quidam di-

cebat eam quæ vnum caulem haberet vnus esse anni, quæ duos duorum, quæ tres trium. Loco dicto terra multis in locis erat inuersa: dicebât, qui me deducebât, euer- tisse apros, ac illos quærere radices *Eberwurk*. In monte Teck cum flore Octobri, & Sept. ad montem *Eichelberg*. Trago pingenti lib. 2, cap. 118. *Eberwurk*. Chamæleon niger.

Carlina minor quibusdâ, aliis attractilis: pingitur apud Matthiolum in Diosc. cap. 14. pro Carduo vulgari, figura non displiceret, sed titulus: passim prouenit. Fuch. hist. ca. 42. *Atractylis vulgaris* German. *Wilder Felsaffran*: florens Augusto mense. Brunfelsius in herbario Germ. pag. 275, hulus malam videtur exhibere figuram nomine *Sewdistel*.

Carduus echinopus, *Bisem Distel* à forma capitum simi- lium pilis odoratis & musco infectis, anno sequenti in horto adm. baln.

Anonis picta à Matthiolo in Diosc. lib. 3. ca. 18. nomine Ononidis, adiectis viribus, Germanicè *Hauchheckel*: circa Bol vocant *Weisse* / abundat circa balneum florens Au- gusto, Septembri & Octobri: Suspicio ab Andernaco lib. de baln. in formula remedij ad calculum, vocari Aquile- gium spinosum.

Anonis flore albo propè fontem mirabilem & balneum florens Augusto mense, & inter *Umbden* & *Kirchen* / alioz qui non vulgaris: Semel vidi Montbelgardi propè Ba- uan, semel etiam mihi missa ex Burgundia à perito stir- pium indagatore Tossano Carolo, quæ plantata fuit in horto Ill. E. C. Montbelgardi.

Calcitrapa florens Augusto mense inter *Nebenhausen* & *Göppingen*. Brunfelsius herb. p. 281. satis commodam figuram exhibet sub alieno nomine, nempe *Mansstrew* siue *Eryngij*.

Carduus pratensis florens Augusto.

Dipsacus cuius mala figura apud Brunfelsium in herbario Germ. cum his nominibus *Kartendistel/Drubensteel/Weberdisseel/* *Dipsacus*, Labrum Veneris, Lutrū Veneris, Virga pastoris, Cardo fullonum Matth. hist. Germ. lib. 3. cap. 9. *Dipsacus sylv.* *Wilder Kartendistel.*

Virga pastoris multis Matth. hist. Germ. lib. 3. c. 9. *Wilde Kartendistel. Dipsacus.*

Eryngium Pannonicum in horto Io. Lutz Kirchen.

Salvia maior Breiten Salben in hortis & sequenti anno in horto adm. bal. Lob. obs. p. 299. *Salvia maior.* Icon. Pl. p. 554. *Salvia maior scabrior* Diosc.

Salvia minor Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. baln. *Schmalen Salbenen.* Brunfels. tom. 2. Rhaps. 23. *Salvia.* Lob. obs. p. 229. *Salvia minor pinnata.* Item icon. Pl. p. 555. *Salvia minor.*

Edel Salben/vt inuenio in catalogo plantarum horti adm. balnei sequentis anni. Intelligo autem eam quæ est flore albo cum magnis auriculis, qualis Studg. in horto Ill. E. C.

Sclarea vulgò. florens Septembri in monte *Eichelberg.* Brunfels. Tom. 2. Rhaps. 7. *Eupatorium.* Trago lib. 1. cap. 16. *Salvia sylv. vera vel tertia.* Lob. obs. p. 300. & Icon. Pl. p. 556. *Horminum sylv.*

Horminum vulgare hortense, odoratum florens Augusto mense in horto Illustris. E. C. Gœppingæ & in *Wisenssteig* in horto Illustris. Comitum, & sequenti anno in horto admirabilis balnei *Scharlach.* Trago lib. 1. cap. 1. *Gallitricum fatium.*

Galiopsis lutea viscida quibusdam, in Kirchen in horto Ioh. Lutz pharm. Dod. hist. flor. & Lat. in folio pempt. 2. lib. 4. cap. 23. *Oruala tertia.* Lob. obs. p. 301. & icon. Pl. pag. 557. *Colus Louis.*

Mentha

Mentha spicata rubra in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Brunfelsio in herb. Germ. p. 254. & Hieronymo *Brunschweig/Balsamita*, *Mentha Sarracenicæ*, Germ. *Balsam Müns* aut *Unser Frauen Müns*.

Mentha crispa spicata in pago *Bliespach* in horto: 1

Mentha crispa verticillata *Göepingæ* in horto Illustr. E. C.

Mentha verticillata minor odore Ocimi, quæ satis commodè pingitur apud *Lonicerum* lib. 5. cap. 100. sub titulo *Herskraut* florens in *Bol* adhuc *Octobri* in horto: Mense *Septembri* reperi iuxta fossam prope pagum *Wälde* / reiectam fortè ex aliquo horto.

Weiß Müns in horti adm. bal. catalogo anni sequentis: intelligo *Mentham Anglicanam* albam, quam *Montbelgardo* ex horto Ill. E. C. mihi *Studgardiam*: Ea interdum ramos habet in totum niueos, alios cum foliis partim virentibus, partim niueis, quosdam in quibus nihil niuei.

Menthastrum longo folio albo pictum apud *Lonicerum* lib. 5. cap. 101. pro *Rosmüns* florens *Augusto*.

Mentha aruensis florens *Augusto*, apud *Brunfelsium* in herb. Germ. p. 254. ex Hieronymo *Brunsch.* *Menthastrum Ackermüns*.

Mentha aquatica (quam *Matthiolus* postremis commentariis in *Diosc.* pingit pro *Sisymbrio* sylv. lib. 2. cap. 121. figura non mihi placet) in pago *Umbden* eundo ex *Bol Kirchen* urbem, florens in fine *Septembris*. *Brunfelsio* in herb. German. p. 254. *Fischmüns* & ex Hieronymo *Brunschwig/ Bachmüns/ Mentha rubea*, *Mentha aquatica* quibusdam Germ. *Fischmüns* & *Kattmüns*.

Mentha Catharia in horto *Ioh. Lutz pharm.* in *Kirchen*. *Brunfelsio* in herb. Germ. ex Hieronymo *Brunsch.* *Mentha* non odorifera, *Nept/ Steinmüns/ Rassenfraut*.

Calamin-

Calamintha magno flore in monte Teck.

Melissa Turcica vulgò dicta flore albo & rubro in horto Io. Lutz pharm. in Kirchen/ & in Wisensteig in horto Il. Com. sequenti anno in horto adm. fontis. *Türkisch Melissen*. Gesn. de hortis p. 269. *Melissa* vel *Cedronella* id est *Citrago Turcica*. Matthi. in Diosc. lib. 3, cap. 101. *Melissa Moldauica*. Lob. in adu. p. 220, & icon. Pl. p. 515. *Melissaphyllum Turcicum*.

Melissa sequenti anno in horto admir. baln. *Melissen*. Brunf. tom. 3. Rhaps. 19. *Melissa*. Lob. obs. p. 277. *Apiastrum* siue *Melissophyllum* icon. p. 514. *Apiastrum*, *Citrago*.

Hedera terrestris multis. Brunfelsio in herb. Germa. pingenti p. 60. *Bundel Rebe* *Chamæcissus*, *Hedera terrestris*, *Corona terræ* Germ. *Erdeplew/ Erden Kränglin*. Comiti à Neuenaar *Elatine* Diosc.

Pulegium Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. baln. Brunfelsio in hist. Germ. ping. p. 247. *Poley* *Pulegium*.

Origanum florens ad *Eichelberg* Septembri flore pureo & rubello. Trago pingenti lib. I. ca. 10. *Wolgemut/ Dosten/ Origanum*.

Origanum vulgò flore albo inter *Grübingen* & *Wisensteig* florens Sept.

Origanum Creticum cum longiusculis corymbis spicas æmulantibus, flore albo & rubello Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. balnei.

Maiorana gut *Meyeron*/ sequenti anno in horto balnei admirabilis.

Maiorana vulgaris in Boll & annua ex semine florens in horto Illustris. E. C. Gœppingæ mense Augusto, vbi copiosa. Trago lib. I. cap. 8. *zamer Mayeron/ oder Menle/ Sampfuchus*.

Lauendula in horto Illust. E. C. Gœppingæ, & sequenti

anno in horto adm. baln. Trago pingenti lib. 1. cap. 18. *Lafander*. *Casia* Germ. *Lauendula*. Lob. obs. p. 236. & icon. Pl. p. 431. *Spica Lauendula*.

Rosmarinus, *Rosmarin* sequenti anno in horto admir. baln. Lob. obs. p. 234. & icon. Pl. 429. *Rosmarinum coronarium*.

Scordium in *Kirchen* in horto Io. Lutz phar. Trago pingenti l. 2, c. 123. *Lauchen Knoblauch*. *Scordium*.

Ocimum medium flore albo Gœppingæ in horto Ill. E. C. florens Augusto mense, & sequenti anno in horto admir. baln. *Vasilgen*. *Brunfels*. tom. 1. *Rhaps*. 35. *Basilicum*. Lob. obs. p. 268. & icon. p. 503. *Ocimum siue Basilicum medium vulgarius*.

Serpyllum florens Augusto, Septembri & Octobri, duplex est. Vnum flore paruo cœruleo. Alterum flore maiore pallidior. Habui *Montbelgardi* in horto Ill. E. C. etiam flore niueo quod eò attuleram. *Brunfelsio* pingenti *Hünkerkeel / Quendel / Kyntlin / Hünkerflee / Wildepoley / vnser Frauen Bettstree / Hünker Serbe / Serpyllum*.

Serpyllum maius in monte *Teck* florens Nouembri.

Acinas quibusdam, florens Septembri mense in *Eichelberg* / obseruauit etiam Octobri in monte *Teck*.

Hyssopus vulgaris florens Augusto in *Boll* & sequ. anno in horto adm. baln. flore cœruleo, rubro & albo. *Brunfel*. tom. 3. *Rhaps*. 80. *Hyssopus*. Lob. obs. p. 237. & icon. p. 433. *Hyssopus Arabum* *Mesue* & officinarum.

Satureia florens Augusto mense. *Matthiolo* hist. Germ. l. 3, c. 40. *Saturey* aut *Seenon* *Satureia*.

Thymus Gœppingæ in horto Ill. E. C.

Cannabis syluestris quibusdam flore cœruleo florens Augusto mense.

Vrtica fetida vulgaris purpurea, maculis albis folio notato, florens in *Eichelberg* Sept. Eiusmodi valde frequens circa *Brifacum*.

Vrtica

Vrtica foetida flore purpureo, foliis non maculatis, in Eichelberg & alibi, picta apud Matth. in Diosc. l. 4, c. 90. florens Octob. Brunfelsio in herb. German. p. 121. **Dumb Nesselweiblin.** *Vrtica* labeo Galiopsij **Todnessel.**

Vrtica foetida flore albo, florens Septembri & Augusto, & in monte Teck Octobri. Brunfelsio in herb. Ger. p. 121, **Daubnessel weiblein.**

Vrtica foetida minor folio caulem ambiente, florens Septembri mense in agris versus Zell.

Vrtica foetida species à Trago depicta l. 1, c. 1. titulo Heracleæ **Waldnessel**: inter Gräubingen & Wisensteig florès Septembri, & prope fontem **Kappenzagel.**

Vrtica foetida Heracleæ Tragi similis vel Stachiadi Fuchsj in monte Teck.

Vrtica foetida angustifolia.

Ballote siue Marrubium foetidum, florens Aug. mense. Matth. hist. Germ. lib. 3. cap. 82. **Schwarzer Andorn** **Marrubiastrum Ballote.**

Vrtica maior florens Augusto. Tragus l. 1, c. 1. *Vrtica minor* **Heitter Nessel.** Brunfelsius figuram habet herb. Ger. p. 223. sub præcedenti nomine.

Cardiaca in Eichelberg florens Sept. picta apud Matth. in Diosc. l. 4, c. 90. Brunfelsio pingenti in herb. p. 72. **Andorn Wänlin.**

Sideritis aquatica, florens Augusto mense variis in locis: quæ Matth. hist. Germ. l. 4, c. 33. **Stiedkraut.** *Sideritis* siue *Heraclia*.

Clinopodium vulgare Matth. in Diosc. l. 3, c. 93. vbi figura satis commoda, florens Augusto & Sept. in monte Teck mense Octobri.

Clinopodium prædictum flore albo inter **Sewbad** & **Wach** ascendendo montem florens Septembri.

Sideritis glabra latiore folio, itinere Gœppingensi,

Matth. hist. Germ. lib. 4. cap. 33. **Gliedfraut** 4. *Sideritis* 4.
Sideritis Fuchsi in **Eichelberg**.

Ladanum rubrum segetum quibusdam, flore rubente, vel purpurascente, passim in agris florens Augusto, Sept. & Octobri. Matthioli videtur pingere lib. 3. cap. 93. in Diosc. pro Pseudoclinopodio.

Ladanum segetum prædictum flore albo eundo **Kirchen** urbem in agris, mense Octobri.

Elatine vel *Veronica* altera Matthioli folio rotundiori, florens Augusto.

Anthirrinum flore rubente & albo, **Leibfarben vnd weissen Trachenmeuler** sequenti anno in horto adm. balnei. Matthioli hist. Germ. lib. 4. cap. 115. vocant **Sterckfraut** **Antirrhinum**.

Crista galli reliquæ siciæ Septembri.

Euphrasia florens Septembri & Octobri, & antè Augusto. Brunfelsio in hist. Germ. p. 34. vbi mala figura **Weisser Augentrost**.

Euphrasia rubra.

Melampyrum multis florens Augusto. Trago pingenti lib. 2. cap. 33. **Rüweizen**. Triticum Vaccinum aut Bouinū.

Consolida media. Trago l. c. 103. pingenti, **gulden Günsel**: Brunfels. pingenti in her. Germ. **Gulden Günsel** *consolida media* aut minor.

Prunella flore minori florens mense Augusto, Septembri & Octobri: Brunfelsio in herb. Germ. p. 190. vbi figura non placet. **Brunellen**. **Brunella**.

Prunella magno flore purpureo ad montem Teck.

Botryn (quam Matthioli pingit hist. lib. 3. cap. 113. vbi vires Germ. **Traubenkraut** & **Krottenkraut**) vidi in **Kirchen** vrbe in horto Io. Lutz pharm. florentem, deinde semine maturo Septembri mense: Is parat conseruam ex herba, parabat etiam in **Ralsb** & ea vtebatur, vt ait, Medici

Pfortz-

Pfortzheimiensis & Dominus Höchstetter ad affectus pulmonis. D. Rentzius medicus dixit se etiã ea vti odorata quidem conserua, sed non vsque adeo grata propter amaritudinem.

Botrys altera iuxta rupes areis Teck florens Nouemb. & Sept. in monte Eichelberg.

Pseudochamædrys. Trago pingenti lib. 1. ca. 67. Gamander / Blumen der Leen. Vergiß mein nicht / Helfft & Frauenbiss. Brunfelsius in suo herb. Germ. p. 249. Pingit huius speciem nomine Erdweyruch & Dannenbäumlein: sed non benè nomina Chamædrios huic tribuuntur.

Pseudochamædrys pulchra magna cum spicis & capsulis Septembri, circa Eichelberg.

Scrophularia apud Matthiolum figura l. 4. c. 90. in Dioscor. florens Augusto.

Scrophularia maior altera propè Rappenzagel fontem medicatum.

Verbascum nigrum flosculo luteo, Trago pingenti lib. 1. cap. 72. Schwarz Wulfram.

Verbascum flore paruo albo ad Eichelberg / in Kirchen. An Trago lib. 1. cap. 72. Waldwull aut Weiswull.

Verbascum vulgare flore magno luteo, Trago pingenti l. 1, c. 72. Wulfraut / Verbascum, Tapsus barbatus.

Primula veris flore pleno, in horto Ill. E. C. Gœppingæ.

Primula veris sylvatica, florens Septembri ad fontem Rappenzagel. Trago lib. 1. cap. 67. Wald Schlüsselblumen. Himmelschlüssel / weiß Betonien. Herba paralysis.

Symphytum maius in Wisensteig in horto Ill. Comit. & sequenti anno in horto adm. baln. Walwurk. Brunfels. tom. 1. Rhapf. 9. Trago lib. 1. c. 79. Consolida maior. Lob. obs. p. 315. & icon. p. 583.

Buglossum flore minore albo & purpureo Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in Wisensteig in horto Ill. Com.

Echium florens Sept. Matth. hist. Germ. l. 4, c. 29. **Wilbe
Schsenzung**, *Echium*.

Echium scorpioides minus hirsutum, florens Sept. Octo-
bri & Augusto mensibus.

Echium scorpioides speciosiori flore, aquaticum.

Cynoglossa minor ad montem Eichelberg/florens Sept.

Lithospermum, Milium Solis, in Wisensteig in horto Ill.
Com. Trago pingenti **Meerhirschen/ Meergrieß/ weissen
Steinbrech**, *Lithospermum*.

Flos Mexicanus flore luteo in horto Illustr. E. C. Gœpp.

*Medium quibusdam in horto Illust. E. C. Gœppingæ &
sequenti anno in horto adm. baln. flore albo & cœruleo.*
Gefn. de hortis p. 276. Rapi sylu. genus maximum. Lob.
obs. p. 175. & icon. p. 224. *Viola marina*.

Campanula maior.

Cantabrica Anguillaræ.

Plantago maior hirsuta. Trago pingenti l. 1, c. 55. **Breiter
Wegerich/Plantago media vel alba.**

Plantago latifolia glabra, Trago pingenti lib. 1, c. 75. **Ros-
ter Wegerich.** *Arnoglossa, Plantago.*

Plantago angustifolia sem. maturo Augusto mense. Tra-
go pingenti lib. 1, cap. 75. **Spitzer Wegerich.** *Lanceolata,
Plantago minor.*

Damasonium siue *Elleborine* cum siliquis in monte
Teck Octobri.

Betonica Coronaria siue flores *Caryophyllei* pleni ru-
bri & ex rubro fusci maiores & odoratiores ac etiam cœ-
rulei albi in Boll & sequenti anno in horto adm. bal. Tra-
go pingenti l. 1, c. 198. *Garyophylla altilis* **Grasblumen &
Negelin.** *Fuchsio* hist. cap. 134. *Betonica altilis.* *Veronica
Coronaria.* Item icon. 188. Lob. icon. Plan. p. 441. *Caryo-
phyllus multiplex.*

Betonica Coronaria flore laciniato, gefälten jazern **Nä-
gelin**

gelin sequenti anno in horto adm. baln.

Betonica Coronaria folio laciniato variæ species minores *Zasernägelin*/sequenti anno in horto adm. baln.

Betonica Coronaria latifolia flore rubente & albo *rohe vnd weiß Buschnägele* sequenti anno in horto ad. Fontis.

Betonica Coronaria latifolia flore pleno, *Gefülten Kartheuser Nägelin* in horto adm. baln. sequenti anno.

Betonica coronaria repens, *Früe Felsen Nägelin*/sequenti anno in horto adm. baln.

Betonica coronaria repens, *Früe Felsen Nägelin*/sequenti anno in horto adm. baln.

Cuculi flos florens Septembri. Trago pingenti lib. 1, cap. 334. *Gauchblumē*. *Cuculi flos*. Dod. hist. Gall. 2, c. 77. *Vetonica* sylu. Lob. icon. Pl. p. 451. *Armoraria pratensis* sylu.

Lychnis cum summitate viscosa *Göepplingæ* in horto Il. E. C. *Centaurium* quibusdam, sed malè.

Polemonium petraeum *Gefneri* prope *Eichelberg*.

Lychnis rubens in *Kirchen* in horto Io. Lutz phar. sequenti anno flore rubente & albo in horto adm. bal. Trago pingenti lib. 1, cap. 40. *Märgen Rößlein*. *Rosa mariana*, *Gefnero Iouis flos*.

Flos Constantinopol. semine maturo Augusto in horto Il. E. C. *Göepplingæ*.

Ocymoides flore purpureo florens Augusto circa Boll & sponte in *Wisensteig* in horto Il. Com. Trago lib. 1, c. 40.

Gliedweich/ *Bersilgen* & quibusdam *Ocymoides*.

Ocymoides non speciosum in agris circa Boll & *Göepplingæ* in horto Ill. E. C. de quo in nostra historia copiosius: semine maturo Augusto mense, florens adhuc Octobri in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Figura Tragi l. 1, c. 40, sub nomine *Gliedweich* nostræ plantæ conuenit quâuis existimè *Tragum* in descriptione aliâ plantâ intelligere.

Ocymoides verrucosum quibusdam aliis *Cirræa Luteana*

tiana prope fontem *Rappenzagel*: circa Boll Aug. mense
eum femine & flore.

Pycola maior. Trago pingenti lib. 2. cap. 53. *Wintergrün/
Holzmangelt/Waldmangelt/Beta fylu. Pycola. Limoniū.
Brunfels. tom. 3. Rhaph. 31. Lob. icon. Pl. p. 294. Pycola.*

Pycola minor. Dalechamptio in editione Enar. Amati in
Diosc. Ambrosia. Cluf. de Pann. lib. 3. cap. 23. *Pycola 2. &
tenentes.*

Gramen Parnassi quibusdam in proximo monte florēs.
Cordo hist. lib. 2. cap. 115. Hepatica alba. Dod. hist. Gal. lib.
4. cap. 51. Lob. obs. p. 603. & icon. p. 602. *Gramen Parnassi
montanum Hederatum.*

Caltha aquatica. Trago l. 1. c. 44. *Caltha Vergilij. Lob.
obs. p. 323. & icon. Pl. p. 594. Caltha palustris.*

Asarum copiosè prope fontem *Rappenzagel*. Matth.
hist. Germ. l. 1. c. 9. *Haselwurz/Asarum.*

Tusfilago. Trago pingenti lib. 1. cap. 139. *Rosshub. Tus-
silago.*

Viola martia flore pleno albicante Gœppinge in horto
Illustrif. E. C.

Viola martia purpurea. Trago pingenti lib. 1. c. 190. *Mere-
kenviolten/Viola nigra & purpurea.*

Viola martia pallido flore siue cœruleo inodoro vel syl-
uatica. Trago lib. 1. cap. 191. *Hundsviolten/Viola canina,
circa Boll & ad fontem Rappenzagel.*

Iacea tricolor vulgo dicta, in agris flore partim albo par-
tim luteo: Est etiam quædam valde parua florens Augu-
sto. Trago pingenti lib. 1. cap. 192. *Columellæ Violæ Sar-
racenæ, quibusdam Plinij Violæ Tusculanæ marinæ flam-
mæ: aliis herba Trinitatis & Iacea. Frenssam/Drensal-
tigfeit/Bunnisförg.*

Gemiana minor vulgo Cruciatata dicta. Trago pingenti
lib. 1. cap. 84. *Widelgeer/Heil allen schaden/S. Peterskraut
Sperens*

Sperenstich. Hieron. **Brunschweig** Herba Berith. ad Phyteuma Diosc. accedit.

Gentianellis affinis violæ calathianæ, florens Septembri ad **Eichelberg**.

Gentianella elatior angustifolia radice perenni, flore magno, florens Septembri ad montem **Eichelberg**. Huius meminit Tragus lib. 1, cap. 56. nomine **Enkian** & **Gentianæ** 3. minoris.

Gentianella singulari plerunq; flore magno & laciniato, florens Augusto in monte vicino fonti adm.

Hypericū Androsce-men quibusdā caule & folio hirsuto.

Hypericam vulgare folio glabro. Tragus l. 1, c. 23. videtur pingere pro **S. Johanskraut**.

Hypericum ascirum multis, caule quadrangulo. Hoc pingit Tragus l. 1, c. 23. nomine **Harthew**: in descriptione meminit, licet minus solidè Hyperici species descripserit.

Gratiola in horto Io. Lutz pharm. in **Kirchen**. Matth. in hist. Germ. lib. 4. cap. 124. **Gratiola**.

Auricula muris quibusdam hirsuta flore albo calyce longo, lucido florens Augusto, Sept. & Octob.

Alsine longifolia.

Alsine aqua innatans, Augusto, qualem pulchrum vidi in stagno extra portam Porrentrui mense Decemb.

Alsine folio serrato florès Septembri, picta est à Fuchσιο cap. hist. 2. pro **Alficus** 2. genere. Tragus vocat **Morsus gallinæ** tertiam speciem.

Alsine maxima repens, florens Augusto, Septembri & Octobri: depicta est apud Dod. hist. Gal. lib. 1. cap. 34. pro **Alsine** maiore cuius meminit Camerarius in horto p. 11. Germ. **Groß Hünerserb**.

Alsine vulgaris siue **Morsus gallinæ** pictus à Trago lib. 1, cap. 126. cui **Hünerdärm** & **Vogelkraut**. Fuchσιο hist. cap. 7. pingenti **Allines** primum genus.

Alsine minima Fuchſio qui pingit hiſt. cap. 7. cum ſemibꝫ Auguſto menſe.

Gramini Fuchſij affinis.

Anagallis, Brunfels, tom. 1. Rhaps. 43. Lob. obſ. p. 247. & icon. p. 465.

S*Erpillifolia aquatica*. An Trago l. 1. c. 61. Waſſer Gauchzheil/hanc ego deſcribam in hiſtoria mea generali.

Numularia. Trago pingenti lib. 2, c. 90. Egelkraut Serpentina minor, Hirundinaria, Centummorbia.

Polygalon Tragi, florens Auguſto & Septembri. Tragus lib. 1,

lib. 1, cap. 196. pingit nomine *Creusblümlein*. *Ramsel*. *Polygalon Diofc.* quod flore albo, quod purpureo *Glau x.*

Polygonum, *Centinodia florens* Augusto. Trago ping. l. 1, c. 128. *Beggras/Begdritt/Corrigiola, Blutfraut* Herba sanguinalis, *Polygonum mas.*

Linaria lutea vulgaris, florens in monte Teck Octobri, circa Bol Augusto. Trago pingenti l. 1, c. 117. *Scheißkraut/Rein kraut/Harnkraut/Flachskraut/Nabelkraut.* *Pseudolinum, Linaria, Vrnalis, Adulterina esula, geel Rittersporn* quibusdam *Osyris.*

Linum, Lein/Flachß pictum apud Matthiol. hist. Germ. cap. 17. florens Augusto, Septembri ac Octobris sine ex semine deciduo. Notatu dignum quod intellexi ex Domino Io. Lutz pharmacopæo Kirchengi egregio: Silicem durum cædit, quem, vt terendis iis quæ opus est in marmorea tabula, sit aptior, postmodum tympano machæropeorum polit, manuprehendendus ab altera parte. Cui tandem vt duritiem inuictiorem conciliet, vt ait, in oleo lini decoquit.

Centaurium minus florens Augusto: Tragus pingit & vires ascribit l. 1, c. 43. ac vocat *Tausentgulden.*

Melanthium flore maiore in *Wisensteig* in horto Illust. Com. Trago ping. l. 1, c. 3. *Sam Nigella, schwarzer Coriander/Salufandria, Melanthium.*

Melanthium flore minore pleno in horto Ill. Com. in *Wisensteig* & sequenti anno in horto adm. bala.

Consolidaregalis cœrulea aruensis florens. Tragus lib. 1, c. 195. eius exhibet figuram nomine *Rittersporn/suspiciatur Thalictrum Diofc.*

Fœniculum vulgare in Boll & in horto adm. fontis sequenti anno. Brunfel. tom. 2. Rhaps. 4. Trago lib. 1, ca. 149; *Fœniculum.*

Anethum in *Kirchen* in horto Io. Lutz phar. & sequenti

anno in horto adm. baln. Dill. Brunfelsio tom.3. Rhaps. 87. Lob. obs. p. 448. & iconum p. 776. Anethum.

Meum vulgare Beerwurß in Kirchen in horto Ioh. Lutz pharm. Plant. icon. p. 777. Daucus Creticus Fuchsj. Lob. 448. Aduer. 347. Teut. 947. Matth. in Diosc. in post. Com. Ital. lib. 3. cap. 3. Meum.

Peucedanum in Kirchen in horto Lutz phar. Trago l. 2, cap. 121. Peucedanum. Item Lob. icon. Pl. p. 781. Dod. hist. Gal. lib. 2. cap. 94. & in Latina in folio pag. 314. Fuchsius icon. p. 343.

Silaum florens Augusto in pratis.

Caros in pratis copiosè. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 59. & 4. p. 196. Caros.

Pecten Veneris sem. maturo Augusto mense, & florens Septembri in agris. Matth. in Diosc. lib. 2, cap. 137. Pecten Veneris. Lob. obs. p. 419. & icon. Pl. p. 726. Veneris pecten Plinij.

Cherephyllon in horto adm. baln. sequenti anno Körb-
sinfraut/ Brunf. tom. 3. Rhaps. 63. Cherefolium. Lob. obs. p. 419. Gnidij species videtur Cerefolium.

Anisum florens Septembri in horto Io. Lutz pharmac. in Kirchen vrbe. Lob. obs. p. 415. & Icon. Pl. p. 722. Brunf. tom. 3. Rhaps. 38. Anisum.

Coriandrum, *Coriander* anno sequenti in horto admir. baln. Brunfel. tom. 1. Rhaps. 34. Lob. obs. p. 403. & Icon. Pl. p. 705. Coriandrum.

Petroselinum vulgare siue Apiū hortense, sequenti vere in horto baln. adm. Brunfelsio tom. 3. Rhaps. 44. Petroselinum. Lob. obs. p. 405. Selinon siue Apium hortense. Icon. Pl. p. 706. Apium hortense.

Saxifragia Hircina siue Pimpinella maior, florens Aug. Sept. & Octob. Brunf. tom. 3. Rhaps. 4. Pimpinella. Lobel. obs. p. 413. & icon. Pl. p. 720. Pimpinella maior Fuchsj.

Saxifragia hircina minor, florens Septembri. Trago li. 1, cap. 156. Pimpinellæ tertia species. Dod. hist. Lat. in fol. pempt. 2. lib. 55. cap. 21. Saxifraga parua. Lob. obs. p. 413. & Icon. Pl. 719. Pimpinella, Saxifraga hircinia minor. Columnnæ p. 76. Tragium Diosc.

Sanguisorba florens Augusto. Trago lib. 1, cap. 157. *Herz gotts Bärtlin* aut *Welsch Bibenell*. Pimpinella Italica. Lob. obs. p. 412. & icon. Pl. p. 718. Pimpinella. Hanc herbam plurimi Medicorum qui scripserunt, confundunt cum præcedenti herba, licet viribus multum differant & comorum ac radicum forma.

Pastinaca fylu. siue *Staphylinus*. Trago lib. 1, c. 147. *Staphylinus* fyl. Lob. obs. p. 416. *Pastinaca* Diosc. & Lob. icon. Plan. p. 722. *Genuina* fyl. *Pastinaca* Diosc.

Carota. Trago lib. 1, cap. 147. *Staphylinus*. Lob. obs. p. 416. & icon. Pl. p. 223. *Pastinaca fatiua* Dioscorid. *Daucus* Theophrasti. Matth. in Diosc. lib. 2, ca. 107. *Sifer alterum*. *Carota rubra* sequenti anno in horto adm. baln. *Rohste Rüben*. *Carota lutea* *Gelb Rüben*.

Antriscus quibusdam semine aspero.

Cicutaria florens Augusto, Septembri, & Octobri, & Augusto maturo etiam semine, quidam Myrrhidem male statuunt.

Cicuta passim, quam in arce Teck vidi florentem Octobri & ad montem *Eichelberg*. Trago lib. 1, c. 159. Lob. obs. p. 422. & icon. p. 732. *Cicuta*. Frater Casparus Bauhinus in phylop. ac alij *Petroselinivitium*. Tragi lib. 1, cap. 154. & *Cicutariam fatuam*. Lob. icon. Pl. par. 2. p. 280. separat à *Cicuta* & secundam facit, ego eandem existimo, & tatum in eo differre quod *Cicuta* quam vocant, sit ex plantis quæ primo vere & æstate proueniunt & citò caulescunt.

Pastinaca Germanica hortensis. Trago l. 1, c. 146. *Pastinaca fatiua*. Lobel, obs. p. 407. icon. Pl. p. 709. *Passim* in

hortis & nunc etiam in horto admirabilis balnei.

Sphondylium florens Octobri & antè Augusto & Sept. Matth. in hist. Ger. l. 3, c. 64. **Deutscher Beerenslaw** / *Sphondylium* Diosc. vulgò Branca Vrsina.

Ligusticum vulgare in **Wisensteig** in horto Ill. Comitis. Brunfel. tom. 3. Rhapf. 44. *Leuisticus*. Lobel. obs. p. 401. & icon. p. 703. *Leuisticum Germanicum* *Laserpitium*.

Imperatoria in **Wisensteig** in horto Ill. Comitis. Brunf. tom. 3. Rhapf. 21. *Astantia*. Trago lib. 1, cap. 144. *Smyrnum hortense* vulgò *Osteritium*. Lob. obs. p. 398. & icon. p. 700. *Imperatoria ostentium*.

Angelica sativa Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in **Rirchen** in horto Io. Lutz phar. & anno sequenti in horto admir. balnei. Brunfelsio tom. 3. Rhapf. 21. *Angelica*. Lobel. obs. p. 398. & icon. p. 698. *Angelica Smyrnum Cordi*.

Angelica sylu. apud Matthiolum in Diosc. lib. 4. c. 101. vbi figura nō mihi videtur responderē descriptioni eius, sed esse figuram aquaticæ. German. vocatur **Wilde Angelick**. *Lonicerus* lib. 5, cap. 299. editionis anni 1573. habet figuram non bonam : melior est *Fuchsj* in historia. In Boll ac locis vicinis abundat. Hospes in Zell pago vicino nomine **Buchholder** (cū mihi demonstraret fontem medicatum **Kappenzagel** prope quem ad riuum copiosè prouenit) celebrabat in morbis equorum, pecorum, & suum, exhibitam viridem cum potu vel siccam : ac narrabat sues laborare morbo paucis cognito, vnde sæpè sine auxilio intra octiduum moriuntur : morbum autem vocari **Sâsen** / & esse internè in ore tumorem ad maxillam durum, crassitudinis pollicis, qui, si non tollatur, excrescit, & eos suffocat : Se mederi hoc modo, acu filum per tumorem traducere vt cum filo possit eum tenere & eleuare, deinde nouaculâ auferre totum tumorē, mox dare in potu hanc *Angelicam* & substernere **roht Ducken** / id est

est Artemisiã & stinckend Attich/id est Ebulum. cum femine & flore Aug. Trago lib 1, c. 140. Angelica sylu.

Angelica repens in monte Eichelberg. Brunfelsio tom. 3. Rhapf. 82. Pycnocomos. Lob. obs. p. 398. & icon. Pl. 700. Podagraria Germanica aut Belgica.

Auricula leporis in monte Teck. Trago lib. 1, cap. 143. Herba vulneraria. Lob. obs. p. 243. & icon. Pl. p. 456. Bupleucon.

Scorpioides Bupleuci folio in Kirchen in horto Io. Lutz Pharmac. Dodonæo hist. Gal. lib. 1, cap. 41. Scorpioides. Lobel. obs. p. 644. & icon. Pl. p. 457. Scorpioides repens Bupleuci folio.

Perfoliata in horto Ioh. Lutz pharmac. in Kirchen vrbe & in Wisensteig in horto Illustris. Comit. & sequenti anno in horto admirabilis balnei. Lob. obs. p. 215. & icon. Pl. p. 396. Perfoliatum vulgatius flore luteo folio umbilicato.

Canabis mas & foemina: Picturam & vires proponit Lonicerus lib. 5, cap. 175. In Boll & locis vicinis copiosa, sed alius modus præparandi quàm Montbelgardi: vbi supravirentem herbam per aliquot dies extensam relinquunt, postea digitis confringunt. Hic verò & passim in Ducatu Vvirtembergico macerant in scrobibus aquæ plenis, vnde interdum graue virus exhalat, cuius præparandæ rationem Vvirtembergensibus vsitatam icone exhibemus, quam in fine lector inueniet.

Ulmaria prope pagum Zell, & prope admirabilem fontem, & circa Boll, in Kirchen in horto Ill. E. C. Trago l. 1, c. 95. Das ander Geißbart.

Valeriana maior sylu. florens Septembri circa Eichelberg & circa Boll. Trago pingenti lib. 1, cap. 19. Gemein Baldrian / Katzenwursel / Augenwursel / Denmark.

marck. Valeriana vulgaris vel secunda. Lob. obs. p. 411. & icon. p. 715. Valeriana sylu.

Valeriana Græca in Wisensteig in horto Ill. Com. Dod. hist. Gal. 1. 3, c. 17. Phu Græcum. Lob. obs. p. 412. & icon. Pl. p. 716. Valeriana peregrina Belgarum.

Helianthomum luteum florens ad Eichelberg Septemb. Trago qui pingit lib. 1, cap. 73. Feld Ysop aut Heiden Ysop.

Fragaria & Fraga pingütur ascriptis viribus apud Matthiolum in Diosc. lib. 4, cap. 38. Septembris 23. & 27. bubulus attulit mihi multa & pulchra fraga matura cum floribus: habui adhuc Octobris mense. Quidam Bollenfes mirabantur ita tardè reperiri & rem raram dicebant: Bubulus tamen ait loco eo vbi collegit solere aliis annis etiam prouenire: nisi Illustrissime meæ Principissæ Stulgardiam, Germanis dicuntur Erdbeer. Mensis Nouemb. sine fructum vidi veniendo Basilea inter Sept pagum & Florimont, & Montbelardi in horto Ill. E. C. alba fraga matura bona. Brunfel. tom. 2. Rhaps. 10. Trago lib. 1. c. 170. Lob. obs. p. 396. & icon. Pl. p. 617. *Fragaria*.

Fragaria sterilis. Gesnero de hortis p. 259. & Lob. obs. p. 396. & icon. Pl. 698. *Fragaria* syluestris sterilis.

Quinquefolium vulgare repens, cuius radix siccata fit quadrata, qualem Theoph. tradit esse Pentaphylli: apud Matthiolum in Diosc. lib. 4, cap. 38. bona est figura: ibi etiam vires traduntur sub nomine Quinquefolij: Germanicè dicitur *Jünff Fingerkraut*. Lonicerus l. 5, c. 273. editionis anni 1573. Frustra vnus herbæ duas figuras habet cum inscriptione *Jünff Fingerkraut* & Pentaphylli. Lob. obs. p. 393. *Quinquefolium* siue Pentaphyllum vulgare. Iconum Pl. p. 690. Pentaphyllum maius flore subluteo.

Quinquefolium minus non repens.

Tormentilla cuius pictura est apud Lonicerum lib. 5, ca. 273. vbi vires tradit, Germ. *Birckwurß* florens Augusto mense.

mense. Brunfel. tom. 1. Rhaps. 12. Trago l. 1, c. 171. Tomentilla Icon. Pl. 696. Heptaphyllon.

Potentilla pulchrè depicta apud Matthiolum in Diosc. lib. 4, ca. 37. ibidem vires, Germ. *Genserich*. Brunfel. tom. 3. Rhap. 13. *Potentilla*. Trago lib. 1, c. 161. *Anserina*. Lob. obs. p. 395. & icon. p. 693. Argentina.

Agrimonia vulgò, apud Matthiolum l. 4, c. 37. Eupatorium, ibidem vires. Germ. *Odermenig*/florens Augusto. Brunf. tom. 3. Rhaps. 22. *Agrimonia*. Lob. obs. p. 394. & icò. Eupatorium Græcorum, *Agrimonia officinarum*.

Garyophyllata vulgaris ad fontem *Rappenzagel* & montem *Eichelberg*. Trago l. 1, c. 21. hist. Germ. *Benedictenwurzel*. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 2. *Garyophyllata*. Fuch. hist. ca. 143. & icon. p. 217. *Caryophyllata*. Lob. obs. p. 396. & icon. p. 693. vulgaris *Caryophyllata*.

Sanicula, Brunfel. tom. 1. Rhaps. 10. *Diapensia* Fuch. hist. c. 260. & icon. p. 385. *Sanicula mas*. Fabio Columnæ p. 73. *Sideritis tertia* Diosc.

Sanicula femina Fuch. cum flore & semine Septembri in monte proximo Boll.

Alchimilla florès Augusto mense. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 15. *Pes leonis*. Trago l. 1, c. 174. Lob. obs. p. 378. Icon. Pl. p. 663. *Alchimilla*.

Hepatica aurea in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz. Brunfel. p. 190. *Hepatica*. Trago l. 1, c. 177. *Trifolium magnum* seu aureum 1. *Hepatica nobilis*. Lobel. obs. p. 496. & icon. p. 34. par. 2. *Hepaticum trifolium*.

Saxifragia aurea. Dod. hist. Gal. l. 2, c. 89. Lob. obs. p. 336. & icon. p. 612. *Saxifragia aurea lichenis facie*.

Hepatica stellaris apud Lonicerum lib. 2, cap. 326. editionis 1582. *Stern Leberfraut*. *Matrifylua*. Apud Matthiolum in hist. Germ. à Camerario edita, *wilde Köhste*/ *Rubia sylvestris*, quàm benè iudicent Lectores. Obseruavi mense

Augusto prope fontem medicatum *Rappenzagel* / & in monte prope fontem adm. semine maturo eodem mense in monte Teck.

Aparine Kieberkraut/quam Matth. pingit hist. Germ. cap. 69. sicuti etiam Lonicerus l. 2, cap. 327. eodem titulo, Augusto mense cum semine & flore.

Rubia minor, Lonicero l. 2, c. 329, *wilde Köhste*/Augusto mense florens.

Sananchica florens in monte Teck Octobri & Sept. inter *Grübingen* & *Wisensteig*.

Rubia lewis, quibusdam Alysson Plinij circa Boll in proximis montibus florens Augusto vt propè fontem medicatum *Rappenzagel* / florens & sem. maturo Sept. quod paruum non multò maius quàm *Portulacæ*, rotundum. Octobri florens in monte *Kirchen*.

Rubia parua quadrifolia aquatica.

Spergula florens Septembri.

Hipparis magna folio non nihil aspero, non item caule ubi viret.

Hipparis folio tenuissimo in varias partes diuiso, mollis, foeniculo aliquatenus similis.

Hipparis minor in aruis.

Chelidonium Augusto. Trago pingenti l. 1, c. 33. *Scheltwurz*. *Chelidonium* maius.

Absinthium vulgare in horto adm. Bal. sequenti anno. Brunf. tom. 3, Rhaps. 64. *Absinthium*. Lob. obs. p. 433, & icon. Pl. p. 752, *Absinthium vulgare*, *Ponticum* Ruellij.

Ruta florens Aug. Trago pingenti l. 1, c. 22, *sam Kauten*.

Vitis Idea angulosa. Trago pingenti l. 3, c. 13. *Heydelbeer* / *Stendelbeeren* / *Myrtilli*.

Tinctorius flos Aug. florens prope *Nebenhäusen*. Trago pingenti, l. 2, c. 8. *Geel Ferbeblumen* / *Heydenschmuck*.

Chamaeparium in monte Teck, Trago lib. 2, cap. 7, *Erdpfrimen*

pfrinen/humile spartum, in cuius figura flores malè picti.

Portulaca maior in horto Illust. E. C. Gœppingæ mense Augusto & sequenti anno in horto adm. bal. **Burgel Saslat.** Trago pingenti **Burgel/ Brensel Burgel/Portulaca.**

Anacamperos Gesnero picta à Matthiolo in Diosc. lib. 2, cap. 131, nomine Fabariæ quam meritò negat esse Telephium: Figura melior quàm Loniceri cap. 11, lib. 5, in editione anni 1573, vbi vires tradit nomine Germ. **Knabenfraut.** Brunfel. tom. 1, Rhaps. 37, Scrophularia media. Lob. obs. p. 211. Telephium. Iconum Pl. p. 389. Faba inuersa siue Crassula. Nò solum in Boll obseruauit, verù etiam Gœpp.

Rhodia radix in **Kirchen** in horto Ioh. Lutz phar. Trago pingenti l. 2, c. 137, hist. Germ. **Rosenwurz.** Fuchsio hist. ca. 257. *Rhodia radix.* Lobel. obs. p. 212, icon. Pl. p. 391. *Rhodia siue Rosea radix.*

Semperuiuum maius vulgare depictum apud Matthiolum l. 4, c. 84, (vbi vires) **groß Hauswurz.** Habet & Lonicerus l. 5, c. 8, Brunf. tom. 3, Rhaps. 43. *Semperuiuum maius.* Lob. obs. p. 202. *Alizoon, Semperuiuum maius.*

Semperuiuum minus flore albo quod pictum à Matth. in Dioscor. lib. 4, cap. 85, Germ. **klein Hauswurz.** Lonicero hist. lib. 5, cap. 8. editionis 1573. figura vna satis bona nomine **Rasentreublin** quæ non displicet, altera pro **Hünerebeer** cuius tradit descriptionem nomine *Pegonella* Italarum, quam eandem existimo malè pictam & descriptione non separandam. Brunf. tom. 3, Rhaps. 42, *Semperuiuum minus album.* Lob. obs. p. 205. *Vermicularis siue Illecebra maior.* Icon. Pl. p. 377. *Vermicularis Crassula minor officinarum & Illecebra maior.*

Semperuiuum acre à Matthiolo pictum lib. 4, in Diosc. cap. 86: pro *Semperuiuo minore*, & Lonic. nomine **klein Hauswurz** lib. 5, cap. 8. Germanicè dicitur **Rasentreublin & Maurpfeffer.** In monte **Eichelberg.** Brunf. tom. 3, Rhaps.

43. *Semperuium minus* flore luteo. Lob. obsl. p. 205. & icon. Pl. p. 379. *Semperuium minimum*.

Lingua Ceruina vulgò dicta: pingitur apud Matthiolum lib. 3, c. 104. in Diosc. Germ. *Hirszungen*. Audio à Chirurgo non longè à Boll prouenire, nempe propè Castellum dirutum dictum *Burekhalden*.

Felix mas quam narrauit mihi Dom. Rantzius in Foro- iulio appendi in fasciculos, ad quos vesperi conuolent muscæ, easq; ita facilè capi circumiecto sacco vniciue fasciculo. Filicem marem, *Tragus* l. 1, c. 187. exhibet pro Filice foemina, & vocat *Waldfarn*.

Felix ad *Lonchitidem* accedens.

Felix folio *Ceterach* non dentato molli ad vulgarem marem accedens.

Felix tenuiter dentata florens.

Ruta murraria in muris templi in Boll. *Trago* ping. lib. 1, ca. 182. hist. Germ. *Maurrauten*.

Lichen petraeum siue *Hepatica* in pago *Sinnigen* / qui adm. fonti vicinus. *Trago* pingenti *Brunnen Leberkraut*. *Lichena petrosa* & aquatica.

Muscus petraeus.

Pœonia flore simplici sem. maturo & flore pleno in horto Illust. E. C. *Goëppingæ* & sequenti anno in horto adm. baln. De *Pœonia* *Tragus*, qui pingit, l. 1, c. 200. hist. Germ. *Peonien*.

Papauer flore cinereo vngue purpureo. De *papauere* *Tragus* l. 1, c. 39. *Magsamen* / *Mäggle* / *Mön* / *ölsamen* / *Papauer*. *Brunf.* tom. 3. *Rhaph.* 126. *Lobel.* obsl. p. 142. *Dod.* hist. *Lat.* in fol. pempt. 3, l. 4, c. 16.

Papauer cinereum flore pleno florens Augusto mense in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. baln. varia genera *Papauerum* pleno flore.

Papauer rubcum ad montem *Eichelberg*. *Trago* pingenti lib. 1,

lib. 1, cap. 38. hist. Germ. Klapper Rosen Kernenten/Grindmagen. Brunf. tom. 3. Rhaps. 15. Papauer rubrum.

Papauer luteum Corniculatum in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Trago l. 1, c. 39. hist. Germ. pingenti *Wilder gehörnter Magsamen*. Papauer cornutum. Lob. obs. p. 141, & icon. p. 270. Papauer corniculatum.

Petum, multis *Nicotiana maior* in horto adm. baln. frequenti anno. Gesn. de hortis p. 262. *Hyoscyami tertia species*. Lobel. obs. p. 316, & icon. Pl. p. 584. *Sana sancta Indorum* siue *Nicotiana Gallorum*.

Priapeia multis *Nicotiana altera* florens ac semine maturo in horto Ill. E. C. Gœppingæ, & in *Kirchen* in horto Io. Lutz pharmac. Dod. hist. Gal. lib. 3, c. 92. *Hyoscyamus luteus*.

Halicacabus ad pagum *Sinningen*. Trago pingenti lib. 1, cap. III. *Schlutten/Boberellen/Judenfirschen/Vesicaria*. Brunf. tom. 1. Rhaps. 33. *Saxifraga rubra & quarta*. Lobel. obs. p. 134. & icon. p. 262. *Solanum halicacabus*.

Pappas in horto Ill. Com. in *Wisensteig* radice esu grata: fratri Casparo Bauhino in *Phylop*. lib. 5. sect. 1. *Solanum tuberosum*.

Solanum florens Augusto, Trago pingenti lib. 1, cap. 101. *Nachtschat*/malè *Solanum furiosum* nominat. Brunfelsio tom. 2. Rhaps. 8. *Solastrum*. Lob. obs. p. 137. & icon. p. 262. *Solanum hortense* *Circeæ* aut *Phasioli folio*. Gesnerus de hortis p. 281. *Solanum luteum*.

Solanum fruticosum *Stychnodendros* in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Gesn. de hortis p. 283. *Stychnodendrum*, Lob. obs. p. 136. & icon. p. 265. *Amomum* Plinij.

Tatula quibusdam *Strammonia species* quædam calicibus pungentibus, in horto Ill. Com. in *Wisensteig* & in Ill. E. C. horto Gœppingæ, sem. maturo Augusto.

Hyoscyamus vulgaris ad *Eichelberg*. Trago pingenti lib.

2, cap. 41. Hyoscyamus Bilsen/ Säwbonen/ Schlasskraut/
Dollkraut. Brunf. tom. 1. Rhaps. 39. Hyoscyamus. Lob. icō.
Pl. p. 268. Hyoscyamus niger siue Apollinaris herba al-
tera Arabum.

Geranium gruinaie.

Geranium odoratum in Kirchen in horto Ioh. Lutz
pharmac.

Geranium Creticum anno sequenti in horto adm. baln.
Lobel. obs. p. 377. *Geranium Creticum* annum & icon.
Pl. p. 662. *Geranium Creticum* annum hæmatides.

Geranium moschatum siue Acus moschata pingitur à
Lonicero nomine *Storckenschnabel* lib. 5, cap. 174. Apud
Matthiolum in editione supradicta huius Geranij non
est figura. Hoc *Geranium* obseruauit florens prope Kir-
chen urbem Octobris mense, & versus Nabern & in mon-
te Teck.

Geranium folio rotundo siue circulari, cuius duas ob-
seruauimus species floris magnitudine differentes: Mat-
thiolus in Diosc. lib. 3, ca. 114. pingit pro Geranio 2. Brun-
fels. *Geranium* 2. Hermolai. Lob. obs. p. 376. Pes columbi-
nus siue Germanium alterum Diosc. Item Icon. Pl. p. 658.

Geranium batrachoides dictum quod pingitur à Mat-
thiolo nomine Geranij 4. Apud Lonicerum lib. 5, cap. 173.
exprimitur figurâ cum multum laudabili pro Gratia Dei
& Germ. Gottes gnad. Inter Gräbingen & Wisensteig flo-
rens Septembri.

Geranium batrachoides aliud inter Gräbingen & Wi-
sensteig florens Septembri etiam prope urbem.

Geranium sanguineum, pictum à Lonicero lib. 5, ca. 173.
nomine Blutwurz. Vidi ad montem Eichelberg. Trago
lib. 1, cap. 114. Sanguinaria radix & *Geranium* tertium.
Lob. Icon. Pl. p. 660. *Geranium* Gruinum siue Grün-
de hæmatodes.

Geranium Robertianum, depictum à Matthiolo in Dioscor. l. 3, c. 114, pro Geranio tertio Dioscor. & cum figura alia malè expressum lib. 4, c. 31, pro Sideritide 4. Suspico hanc eandem plantam iterum depictam loco prius citato pro Geranio 5. errore fortè Typographi in editione anni 1569, qui non habet figuram Geranij moschati. Matthiolus præterea non videtur hoc Geranium vocare herbam Rubertam, licet plerique herbarij ad diuum Rupertum referant: Circa fontem mirabilem florens vidi Augusto, Septembri, & Octobri: inueni etiam in priore ventriculo Attragenis dicti Germ. *Haselhun* huius Geranij capitula. Hoc Geranium pingitur apud Lonicerum lib. 5, cap. 174. sub titulo Germanico *Ruprechtskraut*. Brunfels. tom. 2, Rhap. II. Geranium tertium. Lob. obs. p. 375, & icon. p. 637. Geranium *Robertianum*.

Anemone 3. Matthiolo in tom. Ital. post. lib. 2, cap. 167. in horto Ioh. Lutz in *Kirchen*. Item Gœppingæ in horto Illustr. E. C.

Pulsatilla purpurea vulgaris in cacumine montis Teck. Trago pingenti l. 1, c. 137. *Ruchenschell/Hackekraut/Schlottendblumen*/Herba venti. Lobel. obs. p. 149. & icon. p. 281. *Pulsatilla* vulgaris.

Ranunculus rectus florens Augusto, Septembri, & Octobri.

Ranunculus repens florens Augusto, Septembri & Octobri.

Ranunculus hirsutus radice bulbosa prope Balneum admirabile.

Ranunculus repens flore pleno luteo in *Wisensteig* in horto Com. & sequenti anno in horto adm. baln. *Gesülten gelben Hanenfuß*.

Ranunculus flore albo pleno, *Gesülten weissen Hanenfuß* sequenti anno in horto adm. baln.

Ranunculus aquaticus florens Augusto mense.

Ranunculus folio longo florens Augusto mense & Septembri.

Ranunculus parvus bulbosus ad montem Eichelberg.

Ranunculus globofo flore, eundo Gröbingen florens Septembri.

Ranunculi aquatici species folio tenuissimo flore albo Hepaticam quidam vocant, aquæ innatans in horto Ill. Com. in Wisensteig & Kirchen in horto Ill. E. C.

Elleborus niger vulgaris hortensis flore viridi. Brunfels. tom. 1. Rhaps. 2. *Elleborus niger*. Trago l. 1, c. 135. *Elleborus niger* adulterinus domesticus. Lob. obs. p. 387. & icon. Pl. p. 680. *Helleborastum*.

Elleborus niger syl. folio semper virente, foetido. Trago lib. 1, c. 83. *Consiligo* Ruellij & *Pedicularia foetida*. 3. Dod. hist. Gal. lib. 3, c. 78. *Lycotinum* 1. Lob. obs. p. 587. & icon. Pl. p. 680. *Sesamides magnum* Cordi. Item obs. p. 387. & icon. Pl. 679. *Helleboraster maximus*.

Aconitum caruleum in Kirchen in horto Ioh. Lutz, & in Gœpping. in horto Ill. E. C.

Tithymalus cyparissius ad montem Eichelberg. Dod. hist. Lat. in folio pempt. 3, lib. 2, cap. 12, & Lobel. obs. p. 192. *Tithymalus cyparissius*. Icon. Pl. p. 356. *Tithymalus Cupressinus* siue humilimus.

Tithymalus minimus florens mense Octobri. Trago lib. 1, cap. 190. *Esula* exigua vel 6. Matth. in Diosc. lib. 4, c. 149. *Tithymalus Leptophyllos*.

Tithymalus helioscopius florens Septembri in Boll, & Octobri ad montem Teck. Brunf. tom. 1. Rhaps. 39. *Esula*. Trago lib. 1, cap. 100. *Esula* vulgaris & tertia. Lobel. obs. p. 192. *Tithymalus helioscopius* & icon. Pl. p. 356. *Tithymalus heleoscopus* siue solisequius, portulacifolius.

Peplos Fuchsi hist. cap. 229. & icon. p. 345. Lobel. obser.

p.197, & icon. p.362. Peplos siue Esula rotunda.

Tithymalus platyphyllos Fuchsi.

Tithymalus sylvaticus.

Fungos magnos lactescentes obseruavi Oct. 15, in monte dicto Horn, admirab. fonti proximo, Bollenenses vocant **Milckling**.

Fungos campestres Germ. **Heiderling** dictos audio prouenire propè Zell.

Fungus Morchele Germ. dictus. vt audio, prouenit propè Vilam vrbem.

Fungi digitelli albi in monte Teck Octobri.

Fungus luteus Montbelgardensibus Chanterelle.

Fungus albus paruus admodum vix ad vnciam digiti se attollens, ac etiam multò minor, qui instar calicis crescit, plicaturis & foliis se externè demonstrantibus, non sub pileolo, vt in reliquis. Pileolus enim inuersus facit veluti scutellam : sunt etiam maiores altitudinis trium digitorum & latitudine duos excedentes. Obseruavi Sept. 22. in prato loco cliuoso propè **Wâlde** & iuxta viuarium, quod curauimus parandum ad fossas balnei admirabilis, Octobris 14.

Fungi minimi lutei, viscidi externè mense Septembri in prato.

Fungi cum pediculo satis breui & crasso ex luteo pallescentes capitulo siue pileolo turbinato.

Fungi multi simul longis & elatis pediculis non crassis nixi, luteoli à radicibus arborum puto, Septembri.

Fungi parui vndiq; luteoli, pediculo tenui admodum, longo ad tres digitos, pileolo turbinato medio Octobri prope stagnum balnei admirabilis sub arboribus.

Fungus paruus albus cum luteola parte in summitate capituli visco nitente resplendens, subtus cinereis plicis, altitudine sex ferè digitorum.

Fungus parvus albus, pileoli superior pars alba, reliquū autem ex luteo rubebat, cauliculi duorum digitorum erant, supra lignum putridum Sept. circa baln. mirabile.

Fungi puluerulenti, de quibus Lonicerus lib. 4. cap. 112. ubi vocat ouatos & Gallorum crepitus lupi, Germ. *Bunbenfist*. Circa fontem mirabilem adhuc fine Septembris vidi nondum in puluerem conuerfos, albos externè & internè: supra montem Horn in planitie vidi Octob. 15. magnos pugnum excedentes.

Hactenus, quantum per negotiorū vndas trimestri spacio obseruare obiter licuit, plantas agri Bollenfis & vicini ^{us in magis} recensuimus, neque dubitamus, quin si in aliud tempus incidissemus, alias ab his animaduersuri fuerimus, adeoque & eo ipso tempore, quod illic exegimus occupatissimi, si vel in campos liberius excurrere, vel montium iuga conscendere, vel resqua ingredi, vel densas syluas lustrare, vt libuit, ita per temporis angustiam & negociorum molem licuisset, maiores adhuc naturæ in hoc genere opes magnificentius illustrassemus: Id quod in præsens negatum, si iterato itinere, (ferentibus ita rebus meis & erga Ill. E. C. officio) loca ea diligentius perscrutari dabitur, locupletius compensabimus. Hic verò recensione nuda contenti eo potissimum nomine fecimus, quod iustum tum de his tum aliis plerisque omnibus herbis opus & historiam generalem in lucem dare prope diem cogitamus.

De animalibus, vt insectis, piscibus, auibus, quadrupedibus. Cap. III.

Longè lateq; diffusa est de insectis historia, offerentibus se quotidie formis, vel planè nouis fœcundæ naturæ liberalitate, vel certè non antè animaduersis: nos inter negotiorum vndas quantum licuit tribus mensibus obiter obseruata paucula hinc damus, quorum quæ capta erant,

erant, solum pingimus: reliquorum *vis in nuptu* visorum non item potuimus.

Apis Germ. *Bine*/*Zimne*/ Lonicero pingenti lib. 2. In Boll habet examina & apiaria. In pagis inter Abbatiam Alberspach & Rotenburgum obseruavi rusticos separatim disponere sua aluearia & ea tegere longo stramine.

Vespa, *Wespen*.

Ein Hummel Octobris mensis medio ut vocant: Lonicero lib. 2. *Hurnissen* Crabrones.

Klein Hummel.

Musca, *Fliege*/*Muck*. Lonicerus pingit l. 2. minor.

Musca maior.

Hornuss / magnæ muscæ quæ pungunt, quæ authore Roberto Stephano in Lexico dicuntur *Virg. Oestrum Gallicè un rahon*.

Locusta maiores.

Minores.

Papiliones mediocres lutei.

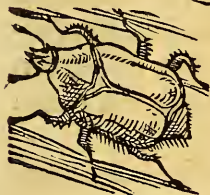
Papiliones maiusculi albi.

Papilio cinereus paruus per cubilia mense octobri volitans.

Papilio subalbidus exiguus corpore teretri gracili.

Buprestis Kuelster Lonicero l. 2. pingenti aliàs Germ. *Goldkesser*: attuli ex *Kirchen* 1596. Sept. 24. reclusus viuebat adhuc Ianuarij 15. anni 1597.

Cantharis auricolor, à pennas integente crusta aurea, cui caput paruum foeto virore arridet. Cornicula ad caput, pedesque, ut in

aliis similibus insectis.

Ec 2

Scarabei genus.

Posset ad Bupresten referri, qui Ger. **Goldkæffer** dictus : magis tamen mutabili colore, pro varia ad lumen obuerfione. Captus 24. Sept. 1596, in **Kirchen** / viuebat adhuc in charta Ianuarij 15. anni 1397.

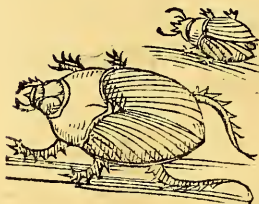

Cantharis guttata, quæ afellorum instar attractu conglobatur.

Scarabeus paruus nonnihil compressus, alis rubris punctis nigris ita affabre variato, vt faciem humanam quodâmodo æmuletur. Quibusdam Gallicè *Gelines de nostre Dame*, id est, Diuæ Virginiæ gallinæ. In vrbe **Kirchen** obseruatus mense Octobri.

Scarabei genus oblongum, angustum fuscum figura 4, est penè nigrum.

Scarabeus, Germ. **Roskæffer** / paruus appictus forte iunior vt putat pictor, **Lonicerus** l. 2, pingit.

Scarabeum Maialem vulgò dictum **Meyenkæffer** vidi cū pararentur fossæ baln. adm. mensis Octobris septima.

Meyländer & Schmalkæffer Scarabei nigri, lōgi, parte posteriore crassa, nigra, similes aliquatenus **Roskæffer**. Dicunt pinguedinem expeti, vtilem ad vulnera : vidi mense Septembri in **Sichelberg**.

Pano aquaticus, insectum ex grandiorum muscarum genere, pulchrum, quaternis alis magnis, corpore oblongo, tessellato colorum emblemate variegato, aquas obuolitans. Augusto mense vidi.

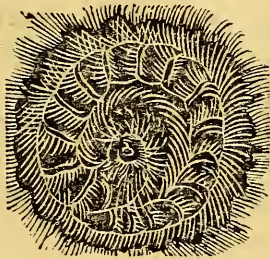
Insectum paruum leuissimum crusculis vtrinque ternis prioribus brevioribus, posteriorū ad corpus proportione sesquialtera, mira celeritate aquæ superficiem percurrēs, capitulo minuto, rostellō duobus corniculis extrorsum

reflexis præditum : alæ binæ exiguæ dorsum subnigrum inuestiunt : Venter albicat linea ruffa per mediam longitudinem decurrente, mense Augusto super aquas obseruauit. Tipulam nominant, vt ex Festo est colligere, locum illum Plautinum interpretante ex Persa, Neque leuius tipulæ pondus est quàm fides lenonia.

Ex German. Wasserspin/ aranei aquatici nomen huic insecto fecimus. Colore est araneo obsoleto : cætera scarabeo similior corpore compresso, pro alis membranulas binas habens : pedibus quaternis ingreditur,

duabus forpiculis capiti adnatis viam prætentat : cauda gemino spiculo, sed imbelli armata.

Eruca hirsuta vel villosa magna mensis Septembris 10. capta iuxta *Eichelberg*. 1597. Ianuarij 15. erat adhuc valdè viuax reclusa sine cibo. Viderà etiam non inclusam octob. 16. anni 1596. Ex rubro fusca est, partibus quibusdam rubentibus.

Eruca hirsuta alia penè eadem nisi quod plus fusci coloris habeat cum in præcedenti rubræ quædam partes appareant: picta postquam fuisset aliquamdiu captiua: capta in *Eichelberg* Sept. 15. octob. adhuc viuens.

Eruca pulchra cum strîis albis, maior erat quàm picta, mense Sept. in *Eichelberg*.

Eruca simile insectum parui digiti crassitudine pluribus pedibus. capite paruo rubro in verticillum sese conuoluit, alioqui humi serpens. Insectum si quod aliud, radicibus infestum quas omnes erodendo passim vastat. Mirabili metamorphosi ad instar papilionum alas nanciscitur, & etiam alata humi repens sulcos eleuat. Montbelgardenses Galli Arette vocant, *Eruca* speciem dum fert adhuc Germanis *Werre* dicitur. Plinio Spondylis, quod Gaza apud Aristotelem Verticillam vertit. Vidi mense Octob. prope fontè adm. dum foderetur fossæ: Montbelg. in vna cista vbi seminaueram varia semina ad 100. inueni.

Scolopendrum siue multipedem vidi Octobri circa balneum mirabile.

Cochlea maior. Germ. Schnecken.

Coch-

Cochlea minor qualempingit Lonicerus l. 2. non bene
sub conchæ nomine in editione anni 1573.

Limaces magni longi volutis nudi, albicantes.

Limaces paruos sine cochleis vidi Octobris mensis me-
dio fungos rodentes.

Lacerta minores.

Serpentes audio circa *Eichelberg* diuersos videri.

Aranca.

Formica maiores.

Minores.

His plura insecta dubio procul obseruabunt alij, quibus
ocium & ingenium suppetit, in hoc tractu versantibus.

*Perfectius his succedit auitium genus, maiore & numero
& varietate nobis per Autumnum apud Bollen-
sem fontem agentibus obseruatum.*

CYgnos multos rostro nigro vidi in fossis castri *Kirchens*
pulos fouebant anniculos cinereos. Ger. *Schwan*.
Lonicerus pingit lib. 2.

Cygni clamosi rostro luteo: hi oua pariunt, sed non ex-
cludunt. Idem euenit *Cygnis* quos habet nobilissimus
vir compater meus Dominus *Iacobus Vvaldner à Freud-*
stein in fossis sui castelli *Hartenschwiler* in *Alsatia*, ij sunt
valde vigilantes, & clangore quàm primum aduentantes
produnt: imo verò adoriuntur etiam propiùs accedentes
& alis verberant.

Anser Germ. *Gans*. Greges habent in *Boll* & vicinis
pagis, educuntur & deducuntur instar ouium.

Anates nunc non habent, olim iis familiares. Germ.
Ent pingit *Lonicerus*.

Anates sylu. se sistunt etiam in *Boll*. *Wilde Ente*.

Anatum paruum genus pectore albo, in stagno supra
urbem *Wisensteig* *Mergus Laucher* *Lonicero* lib. 2.

Wasser Hünle *Goeppingæ* in fossis.

Ciconia, *Storcke* Germ. nidulantur in *Boll*.

Grues Germ. *Kranck*/ stato tempore auolant.

Galli Germ. *Hanne*/ *Gallinæ* *Henne*/ *Capones* *Capanen* pinguntur apud *Lonicerum* lib. 2.

Vrogallum *Brhan* quem pingit *Lonicerus* lib. 2, vidi mense Sept. in vrbe *Brach* mensæ III. E. C. illatum.

Perdix *Rebhun* Germ. pingitur à *Lonicero* l. 2.

Coturmix Germ. *Wachtel*. *Lonicerus* habet picturâ l. 2.

Holstauben / *Wildentauben* in *Boll*. *Lonicerus* pingit lib. 2. nomine *Palumbi*.

Turtur Germ. *Turteltaub*. pingit lib. 2.

Columba *Taub*: in *Boll* multas habent diuerforum colorum: De *Columba* *Lonicerus* lib. 2.

Attagenes, *Hafelhun* vocant, in foemellæ progastrio, quod amplum, reperi mense Augusto rostra *Geranij* *Robertiani* & *Sorbi* aucupariæ vocatæ baccas. In *Attagenis* verò maris ingluuie obseruauit baccas similes *Sorbo* aucupariæ, sed longè feminibus differentes. Sunt enim cōpressa & lata *Sambuci* aquaticæ. In vētriculo autem *Rubi* semina. Figura quæ est apud *Lonicerum* lib. 2. non displicet.

Turdus viscinorus qui vocatur *Germ. Zimmeren*/ abundat, multos habuimus à mense Augusto ad Octobrem, qui capiebantur cum laqueis è fetis equinis. Vocant in *Boll* *Frostelen*/ mense Octobri discedunt. Mense Augusto in ventriculo reperi *Vogelbeer* id est, *Sorbum* Aucupariam & grana mororum *Rubi*, quæ pelliculam ventriculi & intestina nigro colore tinxerant.

Turdum, qui vescitur granis *Iuniperi* vocant *Krametvogel* & *Wachholdervogel*. *Lonicerus* lib. 2, pingit sub dictis nominibus. Huic generi pedicis è fetis equinis non solent insidiari: interim captura est mense Octobri: sub alis planè color albus.

Turdus minor *Behemerle* vocant, mense Octobri capitur

tur laqueo è fetis equinis etiam in Boll. Lonicerus lib. 2. vocat **Trosseln** : Hic turdus pulchrè sub alis rubet, aliis minor, in cuius ventriculo reperi baccas iuniperi.

Merulam excoriatu captam laqueis è fetis equinis, quã à nigredine vocant **Kolampsel** : pingitur à Lonicero nomine **Amsel**. Mense Septembri reperi in ventriculo femina *Oxyacanthæ* Matthioli : Eum marem dicebant cui rostrum luteum, foemellam verò rostro nigro cæterò pennis fuscis. Mense Augusto aliam excoriatu quam simplices **Amsel** mihi denominarunt colore differentem. Ea multum rubri & ad luteum nonnihil tendentis sub collo habebat. Videtur hæc describi à Lonicero.

Merula alpina **Bergamsel**/ita mihi denominata in vrbe **Kirchen**/vbi mense Septembri nactus sum marem & foeminam, in ventriculo maris inueni fructus *Sorbi aucupariæ* & *Oxyacanthæ* Matthioli. Hanc autem suspicor me vidisse volantem in horto Illustris. Comitum Rudolphi ab **Helffstein** supra fluuium **Fils**/qui transit per eius hortum in vrbe **Wisensteig/Wasseramsel**/id est aquaticæ merulæ nomine illic notam.

Sturnus **Starn** Germanicè (quem pingit Lonicerus lib. 2.) mas & foemina mense Septembri frequens in pratis circa fontem admirabilem.

Graculus Germ. **Heher** : mense Septembri hunc aiunt prodere fures ferarũ, eoq; nomine iis valde inuisum, solere cum è sylua feras occisas exportant, cum garritu odioso insequi, quo indicio sylvarum præfecti facilè animaduertunt adesse in syluis aliquem qui feram iaculo confossam subtrahere velit. Lonicerus lib. 2. pingit,

Pica, **Agel** à Lonicero depicta lib. 2.

Coruus, Germ. **Kapp**/pingitur à Lonicero lib. 2.

Nebelkræe/Corui cinerei.

Cornix **Kræe** Germ. Lonicerus l. 2.

- Monedula* Daal Germ. Lonicerus lib. 2.
Cuculus Germ. Guckguck.
Picus magnus pulcher, viridis, incolis Grünspecht dictus, Lonicerus l. 2. pingit.
Picus varius Fleckspecht Bollensibus.
Picus parvus coeruleus quem vocant Lutz.
Hasenstößer: puto eos intelligere auem pictam à Lonicero l. 2. sub nomine Geyer & Vulturis.
Miluus Germ. Weihe. Lonicerus pingit l. 2.
Sterckene similes Wene.
Habich/Accipiter: pingit Lonicerus lib. 2. Vvirsungo etiam Astur dicitur.
Sperber/Lonicerus l. 2. vocat Nisum: In Boll volunt diuersum à sequenti, licet Gesnerus distinguat tatum sexu: foeminam vocat Accipitrem minorem Nisum Sperwer. Marem dicit vocari ein Spring/ Springel.
Grehe vocant in Boll clamorosa auem nidulantem in templi turre, aliis in locis vt Kirchen dicitur Springen.
Wanweher, aliàs Wannenwener.
Eul vocant in pago Boll lugubriter vlulantem auem. Bubonem puto depictum à Lonicero lib. 2. Auem videre non potui, quamuis vlulantem sæpius audiuerim.
Vlula alia species in Boll clamans vesperi **Weck** / vnde per onomatopœiam vocant **Weckvogel** & **Todeule** id est mortis Vlulam: Quidam enim sibi persuadent, eas alicui instantem mortem præfaga voce nunciare.
Hirundo, Germ. **Schwalbe** / pingitur apud Lonicum lib. 2.
Apodes vocant Steurle.
Reinschwalbe / quasi tu Rhenacas dicas hirundines.
Vpupa **Widhopff** Germ. Lonicerus l. 2. pingit.
Passer **Spaz** / Germ. Lonicerus lib. 2. picturam exhibet nullius momenti in editione 1573.

Emmeris / Emberiza, quam Passerem spermologum suspicatur Gesnerus.

Philomela Germ. *Nachtgal*. *Lonicerus pingit* lib. 2.

Carduelis, *Distelvogel* / *Lonicerus pingit* lib. 2.

Kohtwedel / mas & foemina, Gesnero *Phanicouros* Aristotelis.

Golle / *Rubrica* Gesnero.

Spiegelmeisen Bollandibus: *Parus* Gesnero.

Blaumeisele. *Parus coeruleus*.

Zizegeck / *Kohmeisen* / *Parus Palustris*.

Kohbrüsele / *Erithacus* Aristotelis & *Rubercula* Gesn.

Grasmücklin / *Curuca* seu *Curruca*.

Wasserstelze *Motacilla*.

Alauda, Germ. *Lerch*. *Lonicerus pingit* lib. 2. Vnum genus vocant simpliciter *Lerchen*.

Alauda alia *Heyden Lerchen* aut *Schopff Lerchen* in *Kirchen*.

Alauda minima *Linariae similis* *Strolerchen*.

Vespertilio. **Fledermaus** Germ. *Lonicerus* lib. 2. pingit. Hæc hîc per transennam de aibus.

In mensa quoq; lautiores veniunt pisces, quorum non contemnendus ibi numerus & bonitas.

Carpio Germ. **Karpffen** *Lonicero* lib. 2. pingenti *Lactinè* *Cyprinus*.

Lurwe piscis sanguinei coloris similis *carpioni* vel *cyprino* quem *Gœppingenses* habuerunt in fossis vrbis ex *Gemind*: ibi iam nullus, nec scitur an effœta natura genus defecerit.

Mullus, **Barben** Germ. *Lonicerus* lib. 2. pingit. *Barbus Aufonio*, teste *Hadriano*: *Gœppingæ* vidi ac etiam in *Boll* allatum ex pago *Blockingen* / qui situs ad *Nicarum*, vbi iungitur *Sils* fluuius, vnde ascendunt copiosè certo tempore per *Sils* *Gœppingam*.

Weißfisch/ab albedine ducto nomine, Alburnus Aufonij Gesnero: affertur ex Filso lacu, & in Boll piscis crescens ad magnitudinem Halecis.

Perca, **Bersig** Germ. de ea Lonicerus l. 2.

Schleife Lonicero lib. 2. Tencha. Gœppingæ in fossis.

Lucius, Germ. **Hecht** Lonicerus lib. 2. pingens, qui sibi contrarius, antè dixit Lucius ist der **Macrel ein gemeiner Brattfisch/ond nicht Hecht / welcher Lupus heist**. Hadriano autem in nomenclatore Lucius Germ. **Hecht/** Lupus autem ei alius piscis.

Trutta Forellen Lonicero lib. 2. Trostra Hadriano, Varius Isidoro, non infrequens in Boll. In stagno magno supra urbem **Wisensteig** aiunt esse Truttas, quales multæ & magnæ in horto, in paruo viuario conseruatæ, quibus pro alimento dantur hepata: Per fontem etiam qui in horto pulchrè scaturit & viuarii modo inclusus, perforamen profundum in rupem ascendunt.

Wfale parui pisces, Phoxini Gesnero.

Kressen gobio fluuiatilis, quem vocant etiam **Bachfisch** in Boll & Gœppingæ ex fluuio **Sils** & Nicaro prope **Blockingen**.

Kohsteugle pisces in **Wisensteig**: de iis fortè Hadrianus scribit, Erythrinus Plinio, Rubellio eidè à rubeo colore, E' p' d' iv Athen. Gal. Rouget communi aliis nomine. Gœppingæ in fossis vrbs.

Gobius fluuiatilis Aufonio, qui Fundulus Barbaris dicitur Germ. **Grundlin** Hadrianus. Gesnero verò Gobitis fluuiatilis.

Gruppe in Boll, ni fallor Hadriano Gobius. vel Gobio magno capite, etiam Gœppingæ ex fluuio **Sils**.

Anguilla Ael/ Gœppingæ in fossis.

Krebs Cancer, Lonicero pingenti lib. 2.

Rana Frosch Germanicè.

Bufo, Krotten.

Egel/Sanguifuga.

Minimum, insectum, minus blatta aquaticum, instar pisciculi natans, valde agile, album, capite crassiusculo proportionem corpusculi cauda bifurca mobili. Potissimi hi sunt è fluuiatilibus mihi istic visis.

Claudent historiam animalia quadrupedia.

Equi multi fati boni, quos per æstiuas noctes in pascua mittunt ducuntur quoq; ex aliis locis vt Vlmâ & Augustâ.

Brues & vaccæ pulchræ numerosæ in pascua obligari solito.

Onium greges & arietum habent Bollenfes. Cum essem mense Septembri in Wisensteig vrbe vicina oblatum in cibo caput ouis, in quo obseruauit, cupri vel auri modo dentes lucentes (qui proculdubio splendidiore & pulchriores erant ante cocturam) quos apud me adhuc referuo, in memoriam celebris illius dentis aurei pueri Silesij à D. Jac. Horstio pro miraculo inaudito celebrati.

Capra.

Cerui frequentes, qui vsq; ad baln. & fontem veniunt.

Capreoli.

Sues, de quorum morbo & remedio scripsi sub Angelica syluestri.

Apris abundant, Octob. 15. cum inuisissem fontem dictum Rechbraun iuxta planitiem montis & syluæ Horn non longè à Balneo mirabili vidi multis locis terram inuersam, quæ esset causa interroganti, responsum id fecisse apros radicem Carlinæ siue Eberwurth quærentes.

Canes pulchri magni.

Lepores.

Martes siue Mardre / vt vocant.

Iltes captus Octobri mense.

Wifel vocant Mustellas tam rubras habent quàm al-

bas. Aiunt irritatas lædere pecora, quæ earum morfu intumescant: solaq; mustellæ cute si fricentur sanari.

Mures parui communes cinerei.

Mures aruenses Ruffi, vidi circa domum vel tugurium pauperum balneantiû: vocât *Affermeuß* breuiori cauda. Vtrique mures affusa copiosa aquâ dicuntur propelli ex suis cauernulis & ita occidi posse.

Octobris 23. euando Boll visus mus & occifus, omnino albus.

Spizmeuß siue mures aranei: vidi vnum cum pararentur fossæ circa balneum mirabile acuto rostro, dicebant esse *Wassermeuß*/ & non timere aquam.

Mures magnos aruenses, qui solent auellanas & triticum coaceruare, audio vocari *Wielmeuß* & *Haselmeuß*/ coaceruant etiam glanges.

Mures magnos domesticos negant se habere.

Talpa, quas mirabili artificio capiunt: Instrumentorum figuram in curiosorum gratiam dabimus pictam.

Tot igitur tantaque sunt è balneo nostro expectanda commoda, plura maioraq; suppeditaturo etiam, si quæ nos breui trium mensium curriculo, & quidem multorû magnorumque negotiorum mole interim districtissimi fundamenta haud adeo, vt speramus, infœliciter iecimus iisdem pro sua quisq; virili parte superstruere nitatur, potissimumq; ij, quos ob artis Medicæ professionem nullû decet in illustranda natura, eiusq; mirifica varietate, cum curiosa medicatæ venæ effectuum obseruatione laborem subterfugere, accedente præsertim generosæ mentis, qualem in Ill. nostro Principe harum rerum studiosissimo agnoscimus & admiramur, exemplo, vel residues animosexcitaturo, vel currentibus manum porrecturo.

INDEX AQVAVVM, FONTIVM, Thermarumque.

A Bach.	287	auera	47	collenses	282. 105. 206. 212.
abecenses	258	B adenses Marchionu	78. in Au-	ciceronis	201.
acidula 160. 161. quomodo biben-		stria 259. 198. 272. Heluetiorum		clistoru ebrietatem soluens	190
da 121. 122. earum minera ibid.		67. 254. 225. 197. ad Bruvil. te-		clor terbergenses	183
uires 123. acres 121. 122. an con-		pidia	4. 272. 215	collatura in Puteolanis	283. 220.
ueniant in lue venerea 280.		bagiolo purgantes	119. 110	cometi.	110
426. 227. 223. 119. 106. 109		bagiana	94. 106. 201	corcica in montani	268.
admirabili fontu euacuat. 63. 69.		balneoli	228. 229. 182.	corsenenses	46. 1
70. 72. 77. 80. 84. 85. cansta-		batouillenses vel Puarouillenses	226.	corsena	204. 131. 203. 145. 251
dienses	8.	barthonia in Anglia	263. 265.	corneliani Aquigrani	11
agrana iuxta Bohemiam	202.	bathisuanor	27. 112.	coti scolea	93.
anaria 240. ad calcylos	93.	bellihalenses acidula	246	cripta	94. 106.
anea qua laudabiles & qua vi-		briffaashiana	202. 203.	cychrydes in Thracia lathales	88
superanda	95. 214.	beriringses	250. 183.	cydni Cilicia fluuij	262
agrana 46. albula potab.	93. 95.	bituminosa	106. 94.	cypria virides	95. 121.
208. 278. 279. 36. 39.		bormij	263	D aciana	45
ahrenses, mixtura earum	192.	bolenses sive Lollenses vel admira-		dalsingenses	192
aluminosa	94. 95.	biles	57. 65. 66. 69. 70.	dentes corruptentes	93
alysson fons ad rabiem	93. 288.	borbonia	33. 106. 283. 113.	dieacula	94.
andria fons stato tempore virum		borla mixtura	111	domus noue in Italia	242
mittens	122	braulia, montes, iuga Rhetica	111.	ducia	197. 46
annabergenses.	5.	brachule sub Bai	202	E culæ gutturosas facientes	93
antegast.	273.	brigenfes Valestorum	282	elate fluuius in Arcadia	257
aponitana sive aponenses, 37. 45.		britz bach.	272	elbogana Bohemia	246
204. 280. 224. 241. 196. 197.		brudusenses	244	etingses propè Busfleam	184
254.		buretzhaim	269	eugesta insalubres potu	39
aquaria, eius minera, vtendi mo-		buſſa ad Puteolos	201	embenses	255. 285.
duſ 108. 105. 115. 232. 4. 119. 224.		bullcana	106	F abaria in Rhetia vulgò Pfeffers	
197.		buſſerorum	286	219. 145. 199. 193.	
aquila	202.	C æa insula hebetes faciens	92	falconu in Carni	299
arenulas generantes	114.	calderiana	278	fauorina Rhetorum	145
argentea 47. lathales & non la-		caldarina rubricosa	40	ferrea	95. 91. 214.
thales	89.	caldina senensium	254. 121	ferina 197. 219. 226. 241. 245. ven-	
argentineses 246. argenti viui		calaguria Hispania	94	triculo noena	161
93.		caldarina	224. 217. 135.	fidericenses	196
astiana 219. astruni	202	caldanella	208	figarella	236
asynella 241. arramentoſa ſincera		cantabrica	33	fontanellæ	94
potibus inutiles	92.	canſtabriana Varia piſcibus inimi-		fontanales 106. ad Puteolos	152
auerua quibusdam animalibus		ca	89	fortes	122
lathales 89. auerni lacus		carolina in Bohemia	85. 255	fontu Cupidini	195
88.		carporum	208. 21.	frigida	199. 203.
auenionenses	191. auenſes	carpenes	245	ſcuncella	236
227		caſſinenſes	192	G ebersvillenses 252. 246. nõ re-	
auinones 251. auri in Sardinia 195				periuntur	276.

I N D E X

<i>Gibberosa</i>	94. 207.	<i>maria ad viam Aemiliam</i>	256	<i>tra Fallop.</i>	90
<i>Göppingenses acida</i>	18. 20. 102 ea-	<i>marina</i>	239. 271	<i>plumbea an maligna</i>	90
<i>rius, minere & vires</i>	123.	<i>medicata in potu usitata antiquis</i>	193	<i>penterbron</i>	112. 227.
<i>Griesbachiana & Petrina pisces</i>		<i>medicata interdum insalubres</i>		<i>porretana Aquisgran.</i>	111. 120.
<i>non ferunt</i>	89	<i>quando ijs utendum</i>	97. ad ea-	135 141.	
<i>Griobachiana</i>	103. 108.	<i>rum usum preparatio</i>	98	<i>porretana</i>	145. 228. 277. 278.
<i>Grotta sub Viterbio</i>	219. 259.	<i>meridich acidula</i>	112	<i>prati in Italia</i>	257
<i>Grotta Patavina potu insalubres</i>	89	<i>merazan</i>	237	<i>pugilli</i>	94
<i>Grottensturm mixtura & vires</i>	183	<i>minij fluviij Hispania</i>	201	<i>pulicana</i>	111
<i>gutturosos facientes</i>	92	<i>monspeltensiu Perant mortales</i>	28	<i>purgatrices potu</i>	94. 110. 224. 229.
<i>Opfer</i>	89. 214.	<i>montebaur</i>	232	<i>putcolana</i>	36. 94. 106.
H		<i>montisecatini</i>	127. 228 229	R	
<i>Hathonenses sive Rerestadt</i>		<i>montiu falconu in Carnu</i>	111	<i>rappolani vicina</i>	285
<i>acida</i>	17 108.	<i>montiu Orthens</i>	267	<i>rappenzugel</i>	15 16. 180.
<i>habeses earum mixtura & veres</i>	183	<i>muria</i>	222	<i>regia Aquisgrani</i>	278
<i>horti domini</i>	94	N		<i>recchbrü, säs aqua potabili</i>	18. 119.
<i>heylbron acidula</i>	284	<i>Nabornenses.</i>	229	<i>ribbadesen</i>	203 210
<i>hubsenses</i>	256	<i>nabrenses</i>	15	<i>russelana ferrea potabiles</i>	109. ea-
<i>hubbadesen</i>	216	<i>neufola Dacia earumq; minera</i>	121	<i>rum vires & mixtura</i>	110
I		<i>niderbrun</i>	215 269.	S	
<i>Iua in sulis, minera & usua</i>	202	<i>nitrate</i>	94. 95. 106.	<i>salsä</i>	99 106.
<i>Iordanu in Palestina</i>	275	<i>nili</i>	217	<i>jabbatina</i>	286
<i>in carie</i>	94. 106. 220	O		<i>S. Anastasi</i>	94
K		<i>obernavvenses</i>	100	<i>S. Antonij</i>	251
<i>Kerlech</i>	225	<i>offenses</i>	75	<i>S. Cassiani</i>	95. 120. 256.
<i>Kesselbad in Bad. Tigurinu</i>	269	<i>orenfes in Hispania</i>	106	<i>S. Christophori sub Faüentia</i>	112
<i>Kesselbron</i>	208. 237.	<i>orthonu argilloja</i>	40	<i>S. Crucis</i>	285
<i>Kisingenses</i>	246	P		<i>S. Georgij</i>	94
L		<i>Padelbron venenata</i>	92	<i>S. Iobi</i>	197. 203. 215. 246. 255. 263
<i>Labana potabiles</i>	93	<i>paganelli, mixtura & vires</i>	111	279.	
<i>lactea</i>	40	<i>palaliorum</i>	237	<i>S. Laurëtij sub Meldula Aemilia</i>	
<i>langenschovalbacenses potab. &</i>		<i>paphlagonia</i>	122	<i>S. Mariae in Italia</i>	232 (112
<i>earum minera viresq; 107. 193.</i>		<i>patavina</i>	4 95. 131.	<i>S. Marini</i>	121. 171.
229. 232.		<i>patriciorum</i>	272	<i>S. Martini sub Como</i>	111. 112.
<i>lapidem facientes in alumi</i>	114	<i>pestifera</i>	272	<i>S. Petri</i>	108
<i>lesingenses purga. earumq; minera</i>		<i>petrenses in Apulia</i>	204. 246.	<i>S. Petri in Italia</i>	40. 46. 267.
<i>& vires</i>	111. 183 246.	<i>petra</i>	94	<i>S. Petri Griesbachiana, acida &</i>	
<i>leensteinenses earumq; mixtura</i>		<i>pfeffers Fabaria</i>	145. 204.	<i>saliu participes, pisces non</i>	
<i>& vires</i>	183 217.	<i>pinne vestina</i>	207	<i>ferunt</i>	6. 17.
<i>luccenses 112. calida</i>	203. 286.	<i>piperina, earumq; mixtura</i>	218	<i>S. Philippi sub Senis 191. earum</i>	
<i>leuckerbad</i>	225	<i>pistorienfes purg.</i>	110	<i>Sillicidia</i>	131.
<i>lingenbron acida</i>	18. 20.	<i>plaga</i>	94	<i>sandarachä insecta potabiles ad</i>	
<i>loerenfes Neapolitana</i>	181. 203.	<i>plumaria 98 206 207 193. potabi</i>		<i>aff. pulm.</i>	94
<i>luccenses</i>	207	<i>les cum cibi 109. ad eas suda</i>		<i>saurentbal</i>	225
<i>lyncestin temulentos facientes</i>	92	<i>torium</i>	130	<i>schaavcnburgenses</i>	118
M		<i>plumarix non à plumbo dicta nec</i>		<i>seropha</i>	207
<i>Maceratenses</i>	183	<i>earu potu interdicensum, con-</i>		<i>Senenses</i>	

I N D E X.

fontes supra Clavem paludem		fluida stolidos facientes	92	vesicaria	94
38		fuscis Persia dentes corrumpunt	93	vestina	94
Sorapidu	239	Sylvestres	105	Vuislabad	57 199.
serenina	195	Tecturij	110, 229.	villacenses in Norico	284. 152.
serubad	14. 68 70.	terracina lethales	88	villa Luca	120
sinerens fontu	229	terrestres urbium veteru	245.	villa 146. Villensis	37
solini Sard nia	202	tiurina	111. 247. 146.	violenta	122
Stiegelberg	192. 196 210.	theopiana	257	virebadenses	215
Stillatitie minerales	192.	trigorij	202	virginis	32. 40 181 188. 292.
Stuegardiana	87	tripergulana	195	visebacenses	197
Syzygiana	278 283.	tristole	252	viterbienses	95. 131. 254.
Syzygia quibus necatus Alexander	92. 93.	trogolitarum insana diffa	92	viterbij Casæ	256. 257.
lethales	223	turbantes	92	underthal	269
Sypica valde in potu damnan-		tuseia	93. 94.	volaterrana 121. periculo	
tar	95	Valdborn 187. 226. 258. 284.		Vvolckschsteinas 87. in Misnia 246	
subcutisla	207	234 209.		Yebhausenses 7. 18. 20. 37. 108 124.	
succellaria	94 195.	Vvaluvillenses	215	Zame in Aphrica 208. 210. 214.	
sulixbad in cunstat	82	vuerkingenses	246	canoram vocem reddere	94.
Succi la pidefcentis nocua	92	Vvembdingenses	245. 269 287.	Zellerbadenses	196
		Vveringenses	78. 246. 258.	Zuskenthalenses	192. 241.

I N D E M O R B O
R V M

A Abortus remedia	259	appetentia immoderata	162	bulimos	221
Abortus & sterilitatis cura		ardor ventriculi	227	Calculi	243
46		ardor urinae	244	Calculus in corde	220
abcessus	265	arenularum antecedentes	can-	cancer 271 274. an curabilis	272
achores siue ulcera capitū 55. 56.		sa	114	canina fames	224
57. 81 83 188.		arthritis	260	canu rabidi morsus	286
acorchordones	283 284.	artuum dolores	264	capitū cerebrique affectus & de-	
alarum fator	213	asthma 214. 218. Vide Spirandi		lors	189. 150. 71.
alphi	283	difficultas		capitū ulcera 49. vide Achores.	
alvus nimium soluta	166. 228.	atrophia & debilitas à morbu	181	carbunculi	266
alvus astricta	187	auditus	199	caros	192
Ambusta	33. 44. 284.	aurium dolores 58 fluor 78. affe-		carfunkel	149
animi pathemata	194	ctus	209	casus ex alto	66. 86.
animi defectus	157	axillarum fissura & herpes		catarrhus	192. 196
angina	230	B rachiorum & crurū affectus		causticorum & corrosiuorum	
ani affectus	234	& imbecillitas 49. 50 impo-		noxia	62. 63. 64 66. 79.
ani fistula	272	tentia 57. contractura 60. de		Cerion	188
anthracos	266	lor tantu vt de amputatione		chiragra	269
apthæ	208	cogitaretur 60 syderatio 73.		cholera	224
apoplexia	192	bronchotele	207. 209. 249.	chrysiopæorum cura	195
appetitus prostratus	160. 224.			clausi pedum	284

I N D E X.

alajicurarum dolor	210	febrü 175. tertiana	186.	iracundia	196
caliaca	224. 229	febrü à balneo 154. febribus qui-		ischiis	110. 260 262. 73.
colicus dolor	56. 94. 224. 281. 45.	bui cöueniät aqua medicata 282.		ischiuria	247
colico succedentes cötractiões	269	femorü dolor	162	L abiorum affectus	208
colli ulcera	50. 53.	ficus ani	234	lac promovetes aqua	211. corre-
condylomata	85	fissüla	272	ctio	212.
contractiones & tensiones	268.	fracta	286	laterü dolor externus & ulcera	214.
cura & historia	27	frigore congelata membra	273	lentiginos	283
contusa	286	fugorü venenatorü remediü	287. 36	lepra vel elephätiäsi accedens scabi-	
convulsiones	192	fu feres	187	es 50. 53. 59. 60. 61. 64 70. 85. 86.	
convulsio orurum à potu aqua		G angrana 273. à ligatura	290	lepra	274. 275 276.
hyeme 119 cura	152	genitalium tumor	60	lethargus	192
cordis affectus	219.	genuum tumor	128	lemeu	53
corporü ardoris & caloris cura	175.	gibbositas	220	lienü affectus	238
lassitudinü & debilitatü cura	276	gingivarum affectus	258	lienteria	229
arüditates	227	gnorrhæa	5	lingua affectus 210. mutitas ibid.	
erurü impotentia 57. 59. 60. tu-		grampe Gallü	268. 1. 2.	lues venerea 249. Lues fortè vene-	
mores 266. ulcera	267.	grauide 259. vomitu liberata	82.	rea	71.
cutü affectus 282. erosio balneanti-		H æmorrhagia	44	lumbricos pellunt acida 123. eos dè	
buis vnde & an sèper expectada 102		hæmorrhoides	234	pellis argentum vivum	125.
cystü fellü obstructio	236	hemerania	196	lumborum morbi	243
D æmoniäci	196	hepar calidius	100	lupi, crurum morbus	275
debilitas à morbü	181	hernia 250. cura per sudatoria 128.		luxata	286
defluxiones	196. 153.	herpetes	271. 283. 79.	M acula cutü	282
denisum affectus	208	hezæce	227	mammarum affectus	211
diarrhæa	228	hydrocephalus	189	mania	196
dysenteria 40. 228. 30. 107. cura per		hydracele	250	manuum tumores	200
aqua potum in pterü 116.		hydrophobia	289	melancholia 194 ei utiles acida	
dysenteriam impediencia	167	hydrops à retenta aqua 170. 171.		123. & fons Bollenfs	17.
dysuria	247	hydrops 237. 239. ascites à splene		membra distorta 268. membrorü	
E brietas	199	73. à balneo	153.	lassitudo	56
Eckel	227	I cterus	50. 52 238.	memoria reparatio	198
elephätiäsis 274. an curabilis 275.		iccorü morbi 236. calor	173.	mensium suppressio 71. 252. fluxus	
ei cöferüt aluminosè 94. vi-		iliäca	231	nimius	256.
de lepra		imbecillitas totius corporis cũ tu-		mesaricarü venarü obstructio 228	
emphyema	218	mere genitalium	60	mesenterij vitia	236
epidermidü crassities	284	impetiginos	281	morcor	194
epilepsia	100	inappetentia	224	mola	257
epiplota affectus	236	incubus	198	morbi rabidorum & venenatorü	
erysipelata	365. 80. 82.	infixü extrahendü	280	animalium	287
F uriosi morbi 49. 158 ulcera 74.		inflammationes viscerum ab aqua		musculorum affectus	264
horrenda à cunabulü cum aurü		109. inflamatöes simpliciter 266.		N arium affectus 48. 71. 81. 205.	
fluore 78 phagedanicü & in eo		inguinum se tor	213	nanæa	56. 223. 226. 227.
curädo cansticorü nocumētü 79.		infantia	196	neruorum dolores.	269
fascinatö	194	intertrigo	283	O betitas quomodo minuenda	180
fascidium	158	intestinarum dolores 231. intestini		et impedienda	180
faucium affectus	208. 50.	recti relaxatio	234.	oculorum affectus	49. 58 201

INDEX.

edemata	265. 266.	renū morbi	243	favētari conuenit stilliciāū	190
omoplatarum affectus.	210.	rothlauf	149	Tania	234
omphalocele	220.	ructus	226	tenesmus	230. 234
oriū affectus	208 158	rupta & uulsa	210	teuſio mufculorum	268
ofium caries, fractura	286.			teſticulorum morbi	250
P alati vitia	208.	S altationes	265	thoracū vitia	214
palmerij remediū ad rabiē 89.		ſāguine humano in balneo uo-		tibiariū tumor cum ulcere 58. 273.	
palpitatio	220.	batur Cōſtantiuus magnus 275		48. 49. 60. 51. 52. 53. 54. detra-	
Pancrreati vitia	236.	ſanguinem concretum diſſipantia		ctā cutis & delores 55. 56. tumor	
Pandiculatio	264.	25 287		pruritus & ſcabies 56. ulcera	
papillarum affectus	211.	ſanguini profuſium ex naribus		62. 65. 66. 71. 72. 74. 80 82. 83. 84	
papula	281.	& alijs partibus	206	85. ad tibiariū ulcera empla-	
paralyſis	33 52. 192. 196.	ſanitātū conſeruanda ratio	178	ſtrum vitilis	67. 68. 69. 70
parturientibus dari argentum vi-		ſerococele	250	tinea curatio	188
uum	125.	ſcabies iumentorum	24	tonſillarū affectus	208
pedi. uli et lendes	39. 187.	ſcabies 77 274. 282. maligna 49. 50		tremor	192. 200
pedum factor 213. laſtitudo 264.		52. 54 56. 79. cū pruritu 84. cū		tumores	265
tumoribus 61. 266. 284. ulcera 273.		oculorum dolore 85. capiti 88		tuſis	156. 214
52. dolor	54.	brachiorum 57 ab utero matris		V arices	68. 99. 273. 274 2
peripneumonia	219.	58. humida 61. furfurōſa		variola	281. 28
perirrhæa	228.	cum ſuſpicionē elephantiſis 53.		ven enū ſiquiſ aſſumpſerit	42. 44
perniones	284.	ſc. 89 80.		123	
peſſaria ad uteri prolapſū	258.	ſcapularū affectus	210	veneræ læs	277
peſtū	36. 43 44. 185.	ſcirrhus	271	veneriſ impotentia	251
phagedæna	283.	ſciſſuræ manū cō pedū	284	venter intumefcens à retenta a.	
phthiſis	43. 86. 185. 217. 218.	ſcorbutus	208	qua	170
piloſum affectus	186	ſerophuſa & ulcera in diuerſis		ventriculi dolor 52. 164. 223. 227	
pituitam aggregantibus minū v		corporū partibus	62. 207	in anguſtia & vomitu 54. cū	
tilis acida	123	ſerotū morbi	259. 32	nauſea 56. ſtēperie frigida 70	
pleuriti	219	ſerpentum morſus	287.	77. 78. imbecillitate 162. fla-	
poplitū ulcera	78	ſerpentes non venenati	290	tibus 164. morbi	223
podagra	89	ſingultus	165 226. 227	ventriculū roborantia ante bal-	
præcordiorum dolor	265	ſitū	158. 86. 223	neum	100
prægnantes	224 254. 259	ſomnus immodicus	151	veterū dolorū cura 45. 51. 52. 54. 55	
pruritus	283	ſopor	192	vermes	36. 234
pſeudochymicorum cura	21	ſperma quomodo augendū 251. 48		verruca	284
pſora	275	50 60. 70. 72. 77		vertigo	155. 196. 198
pudendorum vitia	249	ſpirandi difficultas 59. 56. 82. 83		veſica morbi 73. 243. ulcera 245	
pulmonū vitijſ medetur bitumē 32		84. 94.		veſparum punctura	32
pulmonū vitia	59	ſpleniticū cōferentes aqua med. 110		vigilia ſuperſua	151
R abidorum à morſu cura 24		ſputum ſanguinis	217	viſus debilitas	155
ranula	210	ſterilitas	252. 253	viſcerum morbus	220
raucedo 200 iuncta cū dyſpnœa 82		ſtomacho frigida minū conue-		viſigo	283
renes cali lires 100. 173 calculi 123		niunt acilia	123	ulcera	270
pinguedo 247 ulcera 247. are.		ſudor immodicus	173. 187	umbilici eminentia	221
nula cū dyſjuria et urina viſci-		ſuſſocatio	23. 28. 252 258	unguium ſciſſura. ſcabrities	284
da	81	ſuſſuſio	75	vomitus	54. 165

I N D E X.

veritus assumpti venenū mouē.	288	vstio	55	Ulnera	285
ditus	288	vteri dolores curat bitumen	24	uuale affectus	208
vomitū compeſcentes aqua	223, 226	vteri inflatio	257	vulna prurigo	249, verruca
vomitū excitantes aqua	223, 228	vteri morbi	252, fluor 256, prolap- sus 257		
vrina acrimonia	173				

F I N I S.

I N D E X M I N E R A L I V M
E T F O S S I L I V M.

A deps terræ sue marga	40	bitumen l. 4. p. 2. adesi in fonte		globulus lapideus	l. 4. p. 36.
arugo 122. es	122	Adm an fomes ealorū fontūū.		gobij	6
agstein vel augstein		prope Ombdem miscetur gaga		granati sunt Ametisti	111
schwarz	s. 16. 23.	ta 16. examen & vires 20. differē		grundelin	6
alabandicus lapis	291	ta 23. aruernicū 28. 33. vsus 210.		gypſum	45
alabaſtrites	45	bolus rubra Teccencū 14 211. vires		udaſicus lapū	244. 248.
alumen 34. eius detegendi ratio &		40. Armenia 42. Orientalū 43.		I Kebalt	89
vires 36. alumen eiūq; prepa		C admia 203. botrytiū 274. metal.		lapides canaliculati 3. fossiles	
randi modus 38. liquidum 38.		lica venenata	89	uariē figurati 3. 4. 15. 16. 18. 20	
39. an fomes ſit calorū fontium		carulū ex are	122	crustacei cacaborum adm fontū	
certum 16. adesi in fonte admi-		calix fossilū quomodo aqua inſi-		211. cinrei l. 4 p. 13 14 fissiles l.	
rab.	8	ciat 123. an fiat vlla in terra 46.		4. p. 3. 4. 5. 6. 7. 9. 10. 11. sabulosi	
ambra vera 23. Ambra Arabūz	111	lavior eius significatio 47. calca-		laridum petraum 4 (ad adifica 19	
amethysti	111	ria fornases 13 calcarius lapū 45.		lābertesq; schwarz terra	19
ammonū cornu l. 4. p. 5. 6. 7. 8. 9.		cāphora & eius vires 23 fossilū 107.		lutem terra 41. 42. eius adulteriū 44	
10. 16. 17. 19. 20. 21. 22. 23. 29.		carbo fossilū	32	lucum & lutatio	267
ampelstū terra	23. 24.	chalcanti vires & oleum 36. 37.		M archasita sue pyrites	29 34.
antimonij deparati nocumenta 76		chalcitū	38	marga	40 41 46.
argentū 8 argenti fod'na 19. vires		chama lapidea l. 4 p. 25. 26. 28. 29.		marmor	30. 45. metallicum 45
& mitionū eius cum aquū ob-		chryſocolia ex are 122.	(30	melanteria 38	misij 38. 107.
seruatio	47.	cineres aquarum calidarum 46 a-		myrtulū lapideus	l. 4. p. 24. 27.
argentū vini ſapor 121. 124. tem-		qui medicatū admixti 106. an a-		N aphtha	203
peries 125. nocumentum	61	cidulū admixti	123	nux myristica lapidea l. 4 35.	
argilla 26. cerulea 7. lutea 19. pra-		cochlea lapidea	3. 13 18.	nux lapidea	l. 4 p. 36.
paratio & vires	40	concha rugata petrae l. 4 p. 5. 26.		O blidianus lapū	23
armenia terra. vires	43.	eonchites l. 4. p. 24. 27. 28 29. 30.		ophites 45 in colico dolore vsur	
arsenico infecta aqua potab.	94	copparosa eiūq; vires	36	patur	46.
asialapū	263	cornu Ammonū. vide amonū cornū		P etlines lapidei l. 4. 28. 29. 30.	
asphaltum	23	cornu caprinum petraum l. 4. p. 18.		pisces in lapide Mansfeld	3
astroite lapides	l. 4. p. 31.	crystallus	111 l. 4. p. 37.	Pissaspaltēs	24.
astramētū sturij sue vitreoli vires		crystallen saltz	107	Pistachium lapideum l. 4. p. 36.	
auellana lapidea l. 4 30. 36. (36 38		crux in lapide	291	pompholyx	202
aurum eiūq; vires	47	cucurbita vel vterus lapideus. l. 4.		pyrites 206. l. 4 p. 13 14 16 17. 18.	
axungia luna 298 secunda 188 169.		cyfrides lapsi l. 4 p 35.	(35.	22. 28. 33. 37. & c. 29. 34. quidā ve-	
axungia solū 41 (180 184. 248.		Dauchstein	230	Rubrica 15. sinopica 41 (nenas 39	
B elenite 20 vires 31. ſura. l. 4. 31		diphryges	122	S al cū aqua ad aluū monēdā 171.	
bergſchnebel 107 (32. 33. 34.		retria terra	15	ſolū adm. s. ex terra Braſantina	
berzom' lapū	76	E fluores albi eorumq; examē 45		bitū 23. vires 33. gemū 107. ſal	
		agates 16. s. 23 37. vires 24.		ſumotiracia gemma 23 (nitū 38.	
		G angyth lapū	23	ſandaracha infecta aqua	214

<i>sanguis Herculi</i>	41.207.	<i>terranci s. odor eius in adm fonte</i>	<i>vitrei lapides</i>	8
<i>sarcophagus lapis</i>	263	T artarum 167 (6.8. vires 33.	<i>vitriolum rubrum font. adm. s. vi-</i>	
<i>simia in lapide</i>	297	terra vires 135. terra Braban-	<i>re. 36. ex decocto gallarum ni-</i>	
<i>sory</i>	38	tica bituminosa ex qua sal 23.	<i>grefcit 37. generat cuprum &</i>	
<i>sphragis</i>	l.4.31.	<i>sigillata Beribololi siue silestaca</i>	<i>ferrum 215. vitrioli spiritus ad</i>	
<i>steinboles</i>	23	— aut axungia solii	<i>fitim sedandam</i>	109.
<i>steinstein</i>	31	<i>turbith minerali noxa</i>	<i>unicorum minerale</i>	41
<i>strumbites</i>	l.4.29.	<i>turbia vulgò</i>	<i>uierus vel cucurbita lapidea l.4.</i>	
<i>succinū nigrū s. 16.22.23 25.34 73.</i>		V rafferitiz	<i>p.35.</i>	
<i>sulphur 4. an fomes sit calorū sub-</i>		<i>Viride arū</i>		
				FINIS.

I N D E X A N I M A L I V M.

A ccipiter	l.4 p.218.	<i>capreoli</i>	l.4.p.221.	<i>formica</i>	l.4.p.215.
A a Temausf l.4.p.	222	<i>carduelli</i>	l.4.p.219.	<i>frosch</i>	l.4.p.220.
<i>acl</i>	l.4.p.222	<i>carpiones</i>	p.22 & l.4.p.219.	<i>funduli l.4.p.220. funduli siue go-</i>	
<i>alanda</i>	l.4.p.219.	<i>certil l.4 p 219 221. circa fou adm.</i>		<i>by</i>	p.17.
<i>alburnus</i>	l.4.p.220.	<i>p 6. & Rappenzagel p.16 19.28.</i>		G alli	l.4.p.216.
<i>anates</i>	l.4 p.215.	<i>ceruina caro impedit febres 139</i>		<i>gallina mortua ex esu amyg-</i>	
<i>anguilla</i>	l.4 p.220.	<i>cochlea</i>	l.4.p.224.225.	<i>dalarum amararum l.4.p.142.</i>	
<i>anser</i>	l.4 p.215.	<i>columba</i>	l.4.p.216.	<i>Gelines de nostro dome l.4.p.</i>	
<i>apū</i>	l.4.p.219	<i>concha</i>	p.215.	<i>gans</i>	l.4.p.215.
<i>apodes</i>	l.4.p.218.	<i>cornix</i>	l.4.p.217.	<i>geyer</i>	l.4.p.
<i>apri</i>	l.4 p.221	<i>coruus</i>	l.4.p.217.	<i>go bio fluuiatiliū l.4.p.220. (212.</i>	
<i>aretre</i>	l.4 p.214.	<i>corui cinerei</i>	l.4.p.217.	<i>golle</i>	l.4.p.219.
<i>araneus aquaticus</i>	l.4.p.213.	<i>crabrones</i>	l.4.p.211.	<i>goltsäffer</i>	l.4.p.211
<i>aranea</i>	l.4 p.215.	<i>curculio</i>	l.4.p.218.	<i>graculus furum proditor l.4.p.</i>	
<i>aranea aquatica</i>	l.4.p.230.	<i>curruca</i>	l.4.p.219.	<i>grasnmücklin l.4 p 218. (217.</i>	
<i>astur</i>	l.4.p.218.	<i>cygnus l.4.p.215. clamosus ibi-</i>		<i>greise</i>	l.4.p.218.
<i>agel</i>	l.4.p.217.	<i>dem.</i>		<i>granspecht</i>	l.4.p.218
<i>artagenes</i>	l.4 p.216.139.	<i>cy. rinus</i>	l.4.p.219.	<i>grues</i>	l.4.p.218
B achfisch	l.4.p.220.	D aal	l.4.p.218.	<i>gruppe</i>	l.4.p.220
B arben	l.4.p.219	<i>dætesauricolores ouin l.4.p.221</i>		<i>guckguck.</i>	4.p.218
<i>barbus ibid. m.</i>	(139	<i>disfelvogel</i>	l.4.p.219.	H abich	l.4.p.218
<i>bergampsel</i>	l.4.p.217	<i>diua Virginii gallina</i>	l.4.p.212.	<i>haselshü l.4.p.139.207.216</i>	
<i>behemel</i>	l.4.p.216.	E gel	l.4.p.221.	<i>haselmauß</i>	l.4.p.222
<i>blauweisefe</i>	l.4.p.219	<i>emberiza</i>	l.4.p.219.	<i>hasenstößer</i>	l.4.p.218
<i>bones ad fon adm. procurrutes p.6</i>		<i>emmeritz ibidem.</i>		<i>hecht</i>	l.4.p.220
<i>bones l.4.p.221. mingentes sanguis</i>		<i>eguis.</i>	l.4.p.221.	<i>heber</i>	l.4.p.217
<i>bubo l.4 p 218. (nem 245.</i>		<i>erithacus</i>	l.4.p.219	<i>heidenerchen</i>	l.4.p.219
<i>buso l.4.p.221.</i>		<i>eruca pulchra l.4 p.214. hirsuta</i>		<i>henne</i>	l.4 p.216
<i>buprestis</i>	l.4 p.211.212.	<i>l.4 p 214.</i>		<i>hirundo l.4 p.218. Rhonana ibid</i>	
C ancer	l.4 p.220.	<i>erythrinus</i>	l.4.p.220.	<i>hummel</i>	l.4.p.21
<i>canes</i>	l.4 p.221.	<i>eul</i>	l.4.p.218.	<i>hürniffen</i>	l.4.p.211
<i>cantharin auricolor l.4.p.211. gut</i>		F leckspecht	l.4.p.218.	<i>Iltes</i>	l.4.p.221
<i>capones l.4 p 216. (tata l.p.212.</i>		<i>fledermauß</i>	l.4.p.219.	<i>Ilme</i>	l.4.p.211
<i>capra l.4 p.221 quomodo ab aroo.</i>		<i>forellen</i>	l.4.p.220.	<i>inselfurn</i>	l.4.p.213
<i>ribus arcide</i>	28.			<i>taryfeis</i>	

I N D E X.

K arpffen.	l. 4. p. 219	perca	l. 4. p. 220	sues	l. 4. p. 221
knöſtler	l. 4. p. 211	perdix	l. 4. p. 210	ſeuus morbus quomodo curāduſ.	l. 4. p. 222
Kolampfel	l. 4. p. 219	perſig	l. 4. p. 220	4 p. 198	
Kothenſien	l. 4. p. 219	pſäle	l. 4. p. 220	T alpa	l. 4. p. 222
Fräe	l. 4. p. 217	pfelle	l. 4. p. 17	tabon	l. 4. p. 218
Franiſch	l. 4. p. 215	philomela	l. 4. p. 219	taucher	l. 4. p. 215
Frebs	l. 4. p. 220	phoxinus	l. 4. p. 220	tauben	l. 4. p. 216
Froffen	l. 4. p. 220	pica	l. 4. p. 217	tencha	l. 4. p. 220
Frotten	l. 4. p. 221	picus viridi	l. 4. p. 218	tipula	l. 4. p. 215
L acertæ	l. 4. p. 215	bid. ex ruleus, ibid.	varius, i	todenſe	l. 4. p. 218
lepores l. 4. p. 221. corū pili ad hamorrhagiā nō conſciendū		palumbi	l. 4. p. 216	tröſtelen	l. 4. p. 216. 217. 139
207		papiliones	l. 4. p. 211	truita vel Troſta	l. 4. p. 220
l erch	l. 4. p. 219	R ana	l. 4. p. 220	turdus	l. 4. p. 216 piſciuror. l. 4. p. 139
limaces	l. 4. p. 225	rebhapp	l. 3 p. 217	turteltaub	l. 4. p. 216
locuſta	l. 4. p. 211	rheiniſchwalb	l. 4. p. 216	turtur	l. 4. p. 216
lucius	l. 4. p. 220	rhotbrüſtele	l. 4. p. 218	V accam 9. fulmine occiſa ibid.	
lut / piſci ſpecies	l. 4. p. 218	rhotwedel	l. 4. p. 219	wachtel	l. 4. p. 216
lurwe	l. 4. p. 239	rhotedagle	l. 4. p. 220	wachholder vogel	l. 4. p. 116
M artes	l. 4. p. 221	roſtkäffer	l. 4. p. 212	varca	l. 4. p. 220
mentäffer	l. 4. p. 212	rubecula	l. 4. p. 219	waſſerampſel	l. 4. p. 217
merula Alpina	l. 4. p. 217. & a	rubellio	l. 4. p. 220	waſſerhänle	l. 4. p. 215
quatica l. 4. p. 217. nigra l. 4. p. 217		rubrica	l. 4. p. 219	waſſermauß	l. 4. p. 222
menlender	l. 4. p. 212	S anguisuga	l. 4. p. 21	waſſerſpin	230. l. 4. p. 215
miluus	l. 4. p. 218	ſcarabei	l. 4. p. 212. Maiar,	waſſerſtelge	l. 4. p. 219
mitulus	282	nigri, ibid parvie, ibid.		wan weher vel wannenweh	l. 4. p. 218
monedula	l. 4. p. 218	ſerpentes	l. 4. p. 215	w er	l. 4. p. 218
motacilla	l. 4. p. 219	ſchleihe	l. 4. p. 220	wetrvogel	l. 4. p. 218
muck	l. 4. p. 211	ſchwalbe	l. 4. p. 218	weißviſch	l. 4. p. 220
muloꝝ uſus intoxicati	288	ſchnecken	l. 4. p. 224	weihe	l. 4. p. 217
mullus	l. 4. p. 219	ſchmalgzäffer	l. 4. p. 212	verticilla	l. 4. p. 214
multipes	l. 4. p. 219	ſchwan	l. 4. p. 215	veſpa	l. 4. p. 211
mymia anthropophagorū	287	ſchwoylerchen	l. 4. p. 219	veſpertilio	l. 4. p. 129
mares aranei l. 4. p. 222. aruenſes		ſcolopendra	l. 4. p. 214	vhrhan	l. 4. p. 216
ruffi	l. 4. p. 222	ſpaz	l. 4. p. 218	widhoff	l. 4. p. 218
muſe	l. 4. p. 211	ſperber	l. 4. p. 218	wielmauß	l. 4. p. 222
N achtgal	l. 4. p. 219	ſpigelmeiſen	l. 4. p. 216	vipera	290
nädelträc	l. 4. p. 217	ſpizmauß	l. 4. p. 222	atuen cōtr. 4. vermes datur argen.	
niſus	l. 4. p. 218	ſpordyū	l. 4. p. 214	tū vium	125
O eſtrum	l. 4. p. 211	ſpring ſea ſpringel	l. 4. p. 218	ulula l. 4. p. 218 mortū nūciā ibid	
ores	l. 4. p. 221	ſtarn	l. 4. p. 217	vrogallus	l. 4. p. 216
P arus carculus l. 4. p. 215. palu		ſtorke	l. 4. p. 215	vpupa	l. 4. p. 218
ſtru, ibid		ſtrockene	l. 4. p. 218	vultur	l. 4. p. 218
paſſer l. 4. p. 218. ſpermelogus l. 4. p. 219		ſtückle	l. 4. p. 218	Z immereu	l. 4. p. 216
pauo aquaticus	l. 4. p. 217	ſtolerchen	l. 4. p. 219	zigegeck	l. 4. p. 219
		ſturnus	l. 4. p. 217		

INDEX PLANTARUM.

A bsinthium vulg.	l. 4. p. 202.	aphace	l. 4. p. 155.	barbarea	l. 4. p. 168. 169.
acanthium	l. 4. p. 181.	apios	l. 4. p. 155.	beerenklaum	l. 4. p. 198.
acer	l. 4. p. 146. maior, ibid.	apistrum	l. 4. p. 185.	beer wurz	l. 4. p. 196.
acinos	l. 4. p. 186.	apium	l. 4. p. 196.	beubholz	l. 4. p. 146.
aconitum 288 caruleum	l. 4. p. 208.	apollinarius herba	l. 4. p. 760.	bellis major	l. 4. p. 178. minor, &
<i>paradiacanches</i>	l. 4. p. 178.	apostentkraut	l. 4. p. 176.	<i>pleno flore</i>	179.
acuta spina	l. 4. p. 147.	aquilegii spinosum 245	l. 4. p. 182.	benedicten wurz	l. 4. p. 201.
aefereichelen	l. 4. p. 155.	arachis latifolius	l. 4. p. 154.	berggilgen	l. 4. p. 162.
aefermünz	l. 4. p. 184.	arbor vital	l. 4. p. 147. fatida l. 4. p. 145.	berfilgen	l. 4. p. 191.
acorus	l. 4. p. 163. palustris, ibid.	arborum tuendi à captivatio	28	betarum general	l. 4. p. 172. Sylu l.
acus moschata	l. 4. p. 206.	argentina	l. 4. p. 208.	<i>4 p. 192.</i>	
adels beer	l. 4. p. 139.	armeniaca	l. 4. p. 14.	betonica coronaria	l. 4. p. 190. 191.
agaricus	187	armoraria pratensis sylu.	l. 4. p. 191.	betula	l. 4. p. 144.
agrimonia	l. 4. p. 201.	artemisia l. 4. p. 199. tenuifolia l. 4. p. 179		bitfen	l. 4. p. 206.
agroru	l. 4. p. 178.	artischocf	l. 4. p. 181	bircken wurz	l. 4. p. 209.
alant	l. 4. p. 178.	asarum	15 l. 4. p. 192	bitendistel	l. 4. p. 182.
albraunt	l. 4. p. 177.	asclepias	l. 4. p. 151	blauwe gilgen	l. 4. p. 162.
alcea	l. 4. p. 174.	asper	l. 4. p. 144	blitum	l. 4. p. 173.
alchimilla	l. 4. p. 201.	asphodelus luteus, fistulosus, albus	l. 4. p. 162	bloderkirschen	l. 4. p. 140.
alifma	247.	aster Atticus	l. 4. p. 178. flore albo, ibid. luteus folio molli, ibid.	blut kraut	l. 4. p. 195.
allium petraum	l. 4. p. 164.	astragalo Fuchfij simili	l. 4. p. 154	boberellen	l. 4. p. 205.
alnus	l. 4. p. 144. baccifera, ibid. baccifera altera, 145. incana l. 4. p. 144.	astrantia	l. 4. p. 198	bocks beer	l. 4. p. 150.
alfines genera	l. 4. p. 193. minima	athanasia	l. 4. p. 180	bocks horn	l. 4. p. 156.
<i>Asine</i>	194.	athragene	l. 4. p. 199	bonen	l. 4. p. 173.
alysson Plinij	l. 4. p. 202. flore luteo-	attich	l. 4. p. 182.	bonus Henricus	l. 4. p. 173.
<i>lo</i>	l. 4. p. 170.	atrachylü	l. 4. p. 173.	botry	l. 4. p. 188. altera 189.
amarantibus	l. 4. p. 172.	atriplex sasina, Syluestri, cü lap. pulu	l. 4. p. 173.	bentomen	l. 4. p. 162.
amarellen	l. 4. p. 140.	<i>auena alba & nigra</i>	l. 4. p. 158.	brastica 141. capitata l. 4. p. 184. monstrosa 165. alia 186.	
ambrosia	l. 4. p. 192.	augen wurzel	l. 4. p. 199.	braun weyderich	l. 4. p. 171.
amomum Plinij	l. 4. p. 205.	augen trost	l. 4. p. 193.	frischlauch	l. 4. p. 164.
amygdalus	l. 4. p. 142.	aurantia	l. 4. p. 139.	frombeer	l. 4. p. 150.
anocampferos	l. 4. p. 203.	auricula muris	l. 4. p. 176. 193. lo-	frombos	l. 4. p. 198.
anagalli	289. l. 4. p. 193.	<i>porü</i>	l. 4. p. 199.	brunnkreß	l. 4. p. 170.
anemone	l. 4. p. 207.	Bacchariu	l. 4. p. 176.	brunnläberkraut	l. 4. p. 204
anethum	l. 4. p. 195.	bachmünz	l. 4. p. 184.	brionia nigra	l. 4. p. 158
anglicae	l. 4. p. 198. sylu. & eius vü	balansia	l. 4. p. 140.	bubenst	l. 4. p. 210.
<i>notabilis, ibid. repens</i>	l. 4. p. 199.	baldran	l. 4. p. 199.	bubonium	l. 4. p. 178.
Anisum	l. 4. p. 196.	ballote	l. 4. p. 187.	buckampfer	l. 4. p. 152.
anoniu	l. 4. p. 182. flore albo, ibid.	balsammünz	l. 4. p. 184.	buckbaum	l. 4. p. 147.
anserina	l. 4. p. 201.	balsamita	l. 4. p. 184.	buckcu	l. 4. p. 188.
anthemis: vulg.	l. 4. p. 179.	baspicum	l. 4. p. 186.	bucklossum	l. 4. p. 189
antirrhinum	l. 4. p. 169. 188.			<i>bulbonac</i>	l. 4. p. 168.
antrifcus	l. 4. p. 19.			bundkirschen	l. 4. p. 140
aparine	l. 4. p. 202.			bupleuron	l. 4. p. 199.
				buphtalmum	l. 4. p. 179

INDEX.

Burget	l. 4 p. 203	<i>chamacisfus</i>	l. 4 p. 185.	<i>genus</i>	l. 4 p. 158.
Buschrähle	l. 4 p. 191	<i>chamacypariffus</i>	l. 4 p. 179.	<i>crassifolia</i> l. 4 p. 203.	<i>modia</i> l. 4 p.
buxus	l. 4 p. 147	<i>chamaius</i>	l. 4 p. 162	181. minor	off. l. 4 p. 203.
Cape 28. l. 4 p. 164. <i>A. caloni</i>		<i>chamalcon</i>	l. 4 p. 181.	<i>crepitus lapi</i>	l. 4 p. 148.
<i>t. des. ibid.</i>		<i>chamelum vulgare, repens flo-</i>		<i>creutzbeer</i>	l. 4 p. 148.
<i>calamus aromac. vulg.</i> l. 4 p. 163.		<i>repleno foetidum, luteu</i> l. 4 p. 179.		<i>creutzblumle</i>	l. 4 p. 195.
<i>calamintha maguo flore</i> l. 4 p. 184		<i>chamapius</i>	l. 4 p. 180.	<i>creutzwurtz</i>	l. 4 p. 177.
<i>calcitrapa</i>	l. 4 p. 184.	<i>chamaepartium</i>	l. 4 p. 202.	<i>crista galli</i>	l. 4 p. 188.
<i>calmus</i>	l. 4 p. 165.	<i>chanterolle</i>	l. 4 p. 209.	<i>crocus faracenicus</i>	l. 4 p. 181.
<i>caltha</i> l. 4 p. 177. <i>aquatica</i> l. 4 p.		<i>cheiri</i>	l. 4 p. 163.	<i>cruciata</i>	l. 4 p. 192.
192.		<i>chclidonium</i>	l. 4 p. 202.	<i>cuculi flori</i>	l. 4 p. 191.
<i>camel ne</i>	l. 4 p. 168.	<i>chryfantemum</i>	l. 4 p. 177.	<i>cucumi & eius species</i>	l. 4 p. 153.
<i>campanula maior</i>	l. 4 p. 190.	<i>cichorium flore carulco & albo</i>	l. 4 p. 175.	<i>cucurbita & eius species</i>	l. 4 p. 152.
<i>cannabi</i> l. 4 p. 199. <i>Sylu.</i> l. 4 p. 186.		<i>cicuta</i>	l. 4 p. 197.	<i>cuscuta</i>	l. 4 p. 152.
<i>cainabina</i>	l. 4 p. 177.	<i>cicutaria</i>	l. 4 p. 197.	<i>cyanus</i>	l. 4 p. 180.
<i>cantabrica Anguillara</i> l. 4 p. 190		<i>circaea</i>	l. 4 p. 172. 191.	<i>cynanchica</i>	l. 4 p. 202.
<i>caprifolium</i>	l. 4 p. 150. 151.	<i>cirsium</i>	l. 4 p. 180.	<i>cynocrambe</i>	l. 4 p. 173.
<i>capficum</i>	l. 4 p. 179.	<i>cissos</i>	l. 4 p. 15.	<i>cynoglossa minor</i>	l. 4 p. 190.
<i>carbones pictorij</i>	l. 4 p. 142.	<i>citrugo</i> l. 4 p. 185. <i>Turcica, ibid.</i>		<i>cyndatos sine Cyrrhodos</i> l. 4 p.	149.
<i>cardamon</i>	l. 4 p. 170.	<i>citrus, Citrinatapfel</i> l. 4 p. 139.		<i>cypressen</i>	l. 4 p. 180.
<i>cardiaca</i>	l. 4 p. 187.	<i>clemati secunda latifolia</i> l. 4 p.		D	
<i>carduus sylu. Dod.</i> l. 4 p. 181. <i>re</i>		151. <i>altera carulea, ibid.</i>		<i>Damasonium</i>	l. 4 p. 190.
<i>pēs, camlecrippō, capite nitate, to</i>		<i>clinopodium vulg. & flore albo</i>	l. 4 p. 187.	<i>daubneffel</i>	l. 4 p. 187.
<i>mentosus, benedictus, Maria-</i>		<i>cincus</i>	l. 4 p. 181.	<i>daucus Theoph.</i> l. 4 p. 197. <i>Crei-</i>	
<i>nus, ibid, Vulgari. echinopus</i>	l. 4 p. 182. <i>pratensis</i> l. 4 p. 183.	<i>colchicum</i>	l. 4 p. 184.	<i>cus</i>	l. 4 p. 196.
<i>carlina</i> l. 4 p. 181. <i>minor</i> l. 4 p. 182.		<i>colecyntbū amara</i>	l. 4 p. 152.	Denmarck	l. 4 p. 199.
<i>caros</i>	l. 4 p. 296.	<i>colus loui</i>	l. 4 p. 183.	<i>dens leoni</i>	l. 4 p. 176.
<i>carota</i>	l. 4 p. 197.	<i>combretum Plinij</i>	l. 4 p. 159.	<i>diapensia</i>	l. 4 p. 201.
<i>carpinus</i>	l. 4 p. 144.	<i>conflogo Ruellij</i>	l. 4 p. 208.	<i>dill.</i>	l. 4 p. 196.
<i>carthamus</i>	l. 4 p. 181.	<i>consolid. regalu</i> l. 4 p. 195. <i>maior</i>		Dinckel	l. 4 p. 154.
<i>caryophyllata</i>	l. 4 p. 201.	l. 4 p. 189. <i>media</i> l. 4 p. 188.		<i>dipsacus</i>	l. 4 p. 183.
<i>caffusba</i>	l. 4 p. 152.	<i>conuolulus semine anguloso</i> l. 4 p.		<i>dolichi</i>	l. 4 p. 157.
<i>cedronella</i>	l. 4 p. 185.	151. <i>minor, ibid. maior</i> l. 4 p.		Dolkraut	l. 4 p. 206.
<i>centiculari</i>	l. 4 p. 180.	151.		<i>astronicum</i>	l. 4 p. 177.
<i>centaurium minus</i> 176. l. 4 p. 195.		<i>conyza Math. maior & media</i> l.		Dosten	l. 4 p. 185.
<i>centaurium quibusdam</i> l. 4 p. 191.		4 p. 176. <i>minor</i> l. 4 p. 177.		drackenwurtz	l. 4 p. 163.
<i>centinodia</i>	l. 4 p. 195.	<i>coriandrum</i>	l. 4 p. 196.	dreysaltigkeit	l. 4 p. 192.
<i>centumorbis</i>	l. 4 p. 194.	<i>cornus</i> l. 4 p. 141. <i>femina, ibid.</i>		drubstrectel	l. 4 p. 183.
<i>cerafus 19. genrea</i>	l. 4 p. 140.	<i>corona Imperiali</i>	l. 4 p. 164.	<i>dulcamara</i>	l. 4 p. 151.
<i>ceresfolium</i>	l. 4 p. 196.	<i>corrigoia</i>	l. 4 p. 155.	Durrwurcz	l. 4 p. 176.
<i>cora</i>	l. 4 p. 154.	<i>corylus</i>	l. 4 p. 142.	Eberwurcz	l. 4 p. 181.
<i>ce'erach</i>	231.	<i>cotonaa</i>	l. 4 p. 136. 137. 138.	<i>ebulus</i>	171. l. 4 p. 145. 199.
<i>chamabalampus</i>	l. 4 p. 155.	<i>cotula foetida</i>	l. 4 p. 179.	<i>echinum</i> l. 4 p. 180. <i>scorpioides, bi.</i>	
<i>chamebatus</i>	l. 4 p. 150.	Cracca maior l. 4 p. 157. <i>alterius</i>		edler steintlee	l. 4 p. 157.
<i>chamaecerasfus</i>	l. 4 p. 142.			egelftraut	l. 4 p. 194.
				eisenkraut	l. 4 p. 169.
				<i>claterij secretum</i>	175.

I N D E X.

clarine vel veronica altera Matth.	fifchmuns	l. 4. p. 184	gramen Parnassi	l. 4. p. 193
l. 4. p. 188. tertia	flachs dotteren/flachsfenden	l. 4. p. 152	gramini Fuchsi affini	l. 4. p. 293
elenium	flachs/flachsstraub	l. 4. p. 195	granatopffel	l. 4. p. 140
elabori genera	flöcktraub	l. 4. p. 171	gran del grasppo	l. 4. p. 153
elleborine	flor Africanus	l. 4. p. 178. Contanti-	grasfb lumen	l. 4. p. 190
elsgbirle	nop. l. 4. p. 191. Mexicanus	l. 4. p. 178	gratiola	l. 4. p. 191
endruis	p. 190. solü	l. 4. p. 195	grenfel	l. 4. p. 203
enzian	feniculum	l. 4. p. 195	grindmaagen	l. 4. p. 205
epheuw	fenumgracum	l. 4. p. 156	grindwurft	l. 4. p. 172
epithymi decoctum Mesuai	fragaria	l. 4. p. 200	groß glactwinden	l. 4. p. 151
erdbeer	frangula	l. 4. p. 145	groß weiß gloecten	l. 4. p. 151
erden ephery/Zränzieln	frangula	l. 4. p. 145	großlula. großfelbeer	l. 4. p. 148
erdfeigen l. 4. p. 155	fräuwendistel	l. 4. p. 181	guckenlauch	l. 4. p. 153
erdnuß	fräuren dorn	l. 4. p. 150	guldbengunfel	l. 4. p. 188
erdpfeimmen	fraxinus	19 l. 4. p. 143	gundelreben	l. 4. p. 185
erica	frumentum Turcicum	l. 4. p. 154	gutter heinrich	l. 4. p. 173
erica	funffingerkraut	l. 4. p. 200	Habern	l. 4. p. 158
erlen	fuchsfchwanz	l. 4. p. 138	Hackekraut	l. 4. p. 207
eruca maior et sativa	fungi	l. 4. p. 209. 210	hagenbutten	l. 4. p. 149
eruum l. 4. p. 155. Veneti	Galega	l. 4. p. 136	hagdorn	l. 4. p. 147
eryngium l. 4. p. 182. Pannonicum	na	l. 4. p. 154	halicacabus	l. 4. p. 205
erysimum l. 4. p. 169	galeopsis lutea viscida	l. 4. p. 183	hanenfuß	l. 4. p. 207
eschern	gallari vus ad examen aquarü	l. 4. p. 203	harntkraut	l. 4. p. 195
esularü genera	gartenkreß	l. 4. p. 170	hartheuw	l. 4. p. 193
esula adulterina	gauchlein	l. 4. p. 153	haselnuß	l. 4. p. 142
enonymus l. 4. p. 146. Tertia Pan-	geel Rittersporn	l. 4. p. 195	haselwurß	l. 4. p. 192
nonica Clusii, ibid.	geel feid blumen	l. 4. p. 202	haufwurß	l. 4. p. 203
enpatorium	geel wasserlilien oder schwer	l. 4. p. 163	haubheckel	l. 4. p. 182
euphrasia	tel	l. 4. p. 190	hedera l. 4. p. 151. terrestris	l. 4. p. 185
Faba l. 4. p. 156. farina 188. flo-	geißkart	l. 4. p. 150	hederich	l. 4. p. 167.
rum aqua	geißblat	l. 4. p. 201	hedypnois	l. 4. p. 176
fabas inversa	genferich	l. 4. p. 173	heiderling	l. 4. p. 209
fafelen	genßfuß	l. 4. p. 192. 193	heiderpfennich	l. 4. p. 158
fagus l. 4. p. 145. sepium l. 4. p.	geranium	l. 4. p. 206. 207. 108	heiden	l. 4. p. 147
faulbaum	gersten	l. 4. p. 154	heyl allen schaden	l. 4. p. 192
faulbeer	gingidium	l. 4. p. 195	helenium	l. 4. p. 178
fechdistel	gladiolus. Italicus albus.	l. 4. p. 163	helianthemum	l. 4. p. 200
feigenbaum	glauz	l. 4. p. 195	helixine cistampelos anguloso semi-	
feighonen	gliedmeich	l. 4. p. 191	hemerocallü l. 4. p. 162 (ne l. 4. p. 152	
feld Zyp	gliedkraut	l. 4. p. 187	hepatica stellarü l. 4. p. 201. a/b a/l.	
fennich	glycypticü	l. 4. p. 151	4. p. 192. nobilü l. 4. p. 201. aurea	
festucago	gnaphalium	l. 4. p. 180	ibid	
ficus	goldblumen	l. 4. p. 177	hepaticu trifolium	l. 4. p. 201
ficuü genera	goldwurß	l. 4. p. 195	hepatorium aquati'e Dod. l. 4. p.	
filixkraut	graminiu genera	l. 4. p. 160. 161	heptap' yllon l. 4. p. 201	(172)
fifchmelden			herba Hungarica siue Simconü l. 4.	

- p. 174. Gallicea l. 4. p. 156. Turca l. 4. p. 181. paralis l. 4. p. 189. veiti l. 4. p. 207. Rubera l. 4. p. 207. Borith l. 4. p. 193. sanguinalis l. 4. p. 195. vulneraria l. 4. p. 199
- bergotts bardelin l. 4. p. 197
bernaria 247
- herzkräut l. 4. p. 140
herzkräut l. 4. p. 184
hepatus l. 4. p. 168
- heidnisch wundkraut l. 4. p.
heydelber l. 4. p. 292 (177)
heydenfchmuck l. 4. p. 202
- hieracium maius, asperum, Sax. budum minus pramosa radice, multa minus l. 4. p. 175. mo noclonum hirsutum. p. 176
- hierobotae sam. l. 4. p. 169
hierobalbus Apulej l. 4. p. 163
- himberen l. 4. p. 156
- himmel schlüssel l. 4. p. 189
hippokratium l. 4. p. 171. rotundi folium, ibid.
- hippuris minor l. 4. p. 2 folia tenuiff.
- hirzkräut l. 4. p. 177 (l. 4. p. 202)
- hirzungen l. 4. p. 204
- hirundinaria l. 4. p. 155. 194
- holcus l. 4. p. 158
- holder l. 4. p. 145
- holostium Matth. l. 4. p. 161
- holzmangold. l. 4. p. 192
hordeum l. 4. p. 154
- hopffen l. 4. p. 152
herminum vulgare hortense et sylu. l. 4. p. 185
- huff speckel, Pilsella maior Tragi 71 l. 4. p. 176
- hundstirschen l. 4. p. 150
- hünckerbeer l. 4. p. 203
- hünckerboel/hünckerkräut/hünckererb l. 4. p. 186.
- hünckererb hünckerdarm l. 4. p.
- hydropiper l. 4. p. 171 (193)
- hyoscyamum l. 4. p. 151
hyoscyamus vulg. l. 4. p. 205 luteus, hyperici genera l. 4. p. 193 (ibid)
- hyssopus vulg. l. 4. p. 185
- Iacea l. 4. p. 180. tricolor l. 4. p. 192
- Jacobaea l. 4. p. 179
- iasminum l. 4. p. 146
- ie lenzer ic lieber l. 4. p. 151
- ilacubus maior l. 4. p. 203
- immerin l. 4. p. 153
- imperatoria l. 4. p. 198
- impia Pliny l. 4. p. 180
- indianisch naglein l. 4. p. 178
- indianischer pfeffer l. 4. p. 170
- inguinalis l. 4. p. 178
- intybus satina l. 4. p. 175
- ionis flos l. 4. p. 191
- iridium species l. 4. p. 163
- irio l. 4. p. 169
- inden äpfel l. 4. p. 134
- indentirschen l. 4. p. 205
- iancus 15. 19 species l. 4. p. 161
- ianpiperus l. 4. p. 147 bacca in balneu paralyticoru 194. lignu 280
- K**arendistel l. 4. p. 183
- kräutler l. 4. p. 184
- kräutlerkraut l. 4. p. 184
- kräutlerkräut l. 4. p. 203
- kräutlerwurzel l. 4. p. 199
- kräutler l. 4. p. 140
- kräutlerrosen l. 4. p. 205
- kräutlerkraut l. 4. p. 202
- klein meißelstein l. 4. p. 176
- kräutlerkraut l. 4. p. 203
- kräutler l. 4. p. 164
- kräutler l. 4. p. 180
- kräutlerkraut l. 4. p. 164
- kräutlerkraut l. 4. p. 188
- kräutler l. 4. p. 207
- kräutlerkraut l. 4. p. 177
- kräutler l. 4. p. 152
- kräutler l. 4. p. 338
- kräutler l. 4. p. 188
- L**abus Veneris l. 4. p. 183
- laburnum l. 4. p. 154
- lactuca 130 species l. 4. p. 184
- ladanū segetum rubrum et album l. 4. p. 185
- lagopus l. 4. p. 153 (l. 4. p. 185)
- lampina l. 4. p. 173
- lamprettes nuf l. 4. p. 14
- lapathum acutum, rotundiore folio angustifoliu, feri crispū, acetosū l. 4. p. 172. maius sine satium l. 4. p. 171
- laserpitium Geru l. 4. p. 198 (4. p. 71)
- lathyrus 242
- lathyrus lutea hirsuta siliqua. l. 4. p. 155
- lauchen knoblauch l. 4. p. 186
- lauendula l. 4. p. 185
- lein l. 4. p. 195
- leontopodium l. 4. p. 180
- lepidium l. 4. p. 167
- leporinus pes l. 4. p. 153
- leucanthemum inueum l. 4. p. 179
- leichel l. 4. p. 179
- leucotium album, purpureum, luteū, flore pleno, bybernum. l. 4. p. 168
- leusticur l. 4. p. 198
- lichen 17. 18. l. 4. p. 204
- lignum indicum 280
- ligustrum l. 4. p. 146
- ligusticum vulg. l. 4. p. 198
- lilach l. 4. p. 146.
- lilium l. 4. p. 163 croceum imperiale. martagon. l. 4. p. 164. non bulbosum duplex l. 4. p. 162
- limonium l. 4. p. 192. 193
- linaria lutea l. 4. p. 195
- lindbaum l. 4. p. 193
- lingua cervina l. 4. p. 204
- linum l. 4. p. 195
- lirias phodelus l. 4. p. 162
- lirkospermum l. 4. p. 190
- lucifera herba l. 4. p. 175
- lolium l. 4. p. 159 murinum, rubrum l. 4. p. 158
- lotus urbana, satina. l. 4. p. 155.
- lunaria maior l. 4. p. 158
- lupini l. 4. p. 157. lutei, ibid.
- lupulus l. 4. p. 152. glyuaticus l. 4. p. 155
- lutea l. 4. p. 169 (155)
- luzula l. 4. p. 159
- lychnis l. 4. p. 191.
- lycoctom l. 4. p. 208
- M**aculosa l. 4. p. 171
- märgen rößlein l. 4. p. 191
- maiorana l. 4. p. 185

I R D E X.

maï	l. 4. p. 154.	mundholz	l. 4. p. 146.	papaverigenera	l. 4. p. 204. 205.
maier	l. 4. p. 173.	mönchstopffelin	l. 4. p. 176.	pappas	l. 4. p. 205.
malua rosea	l. 4. p. 174. crispâ, ibid.	muralu herba	l. 4. p. 173.	pappelcn	l. 4. p. 173.
flore maiore & minore	l. 4. p. 176.	muscus petraeus	l. 4. p. 204.	parietaria	172. l. 4. p. 173.
malacciss	l. 4. p. 152.	mya, run l. 4. p. 168.	alterum sili-	parthenium primum, secundum,	tertium
malum Punicum	l. 4. p. 140.	quâ longa, ibid.			l. 4. p. 179.
mangoldt	l. 4. p. 174.	myrrhu	l. 4. p. 197.	pastinaca	l. 4. p. 197.
mandelbaum	l. 4. p. 142.	Nabelkraut	l. 4. p. 195.	pecten Venerii	l. 4. p. 196.
manna Calabrina	81	nachtschat	l. 4. p. 205.	pedicularia foetida	l. 4. p. 208.
manstrew	l. 4. p. 182.	nagelkraut	l. 4. p. 176.	pegonella Italorum	l. 4. p. 203.
marientorn	l. 4. p. 150.	narrenfolben	l. 4. p. 161.	pentaphyllon	l. 4. p. 203.
marillen	l. 4. p. 142.	Nesturtium aquaticum	l. 4. p. 169.	peonien	l. 4. p. 204.
maritimum	l. 4. p. 42. foetidum l. 4. p. 187.	169. alterum, hortense. l. 4. p. 170.		peplos	l. 4. p. 208. 209.
marum	l. 4. p. 177.	negeliu	l. 4. p. 190.	perfoliata	l. 4. p. 199.
massholder	l. 4. p. 146.	nept	l. 4. p. 184.	periclymenon	l. 4. p. 100.
matricaria pleno flore	l. 4. p. 179.	nessel	l. 4. p. 187.	persica	l. 4. p. 142.
matriflyua	l. 4. p. 151. 201.	nirotiana Callorum	284. l. 4. p. 205.	persicaria vulgaris, illequoja	l. 4. p. 171.
maurpfeffer	l. 4. p. 203.	nigella oleua	192	pes anjerinus	l. 4. p. 173. columbina
maurrauten	l. 4. p. 204.	noli me tangere	l. 4. p. 171.	nus	l. 4. p. 206. leoniu
medica	l. 4. p. 154.	nummularia	l. 4. p. 194.	petroselinum	l. 4. p. 196.
margendistel	l. 4. p. 181.	nux auellana. Juglans.	l. 4. p. 142.	petum	l. 4. p. 205.
meerbirschē. Meergrüesl.	l. 4. p. 390.	Ocymum modium flore alto	l. 4. p. 186.	pseudanium	l. 4. p. 196.
meelbaum	l. 4. p. 139.	ocymoides non speciosum.	verrucosum	psaffenblat / Psaffenkraut	l. 4. p. 176.
meerrettich	l. 4. p. 167.	sum	l. 4. p. 191.	psaumentraut	l. 4. p. 171.
mel frugum	l. 4. p. 158.	odermenig	l. 4. p. 201.	psaunenspiegel	l. 4. p. 171.
melones	l. 4. p. 153.	oroniu	73	psaffertraut	l. 4. p. 168.
melopepori	l. 4. p. 153.	orant	l. 4. p. 169.	psfersich	l. 4. p. 142.
melilotus	l. 4. p. 154. 155. 156.	origanum vulgare. Creticum	l. 4. p. 185.	psflammeu	l. 4. p. 141.
melten	l. 4. p. 173.	Oruala tertia	l. 4. p. 183.	phalangium	l. 4. p. 162.
mengelwurtz	l. 4. p. 172.	osterritium	l. 4. p. 198.	phenix herba	l. 4. p. 158.
mercurialis	l. 4. p. 171. 173.	ostrys	l. 4. p. 146.	plu Graecum	l. 4. p. 199.
merzenblümen	l. 4. p. 176.	ostris	l. 4. p. 195.	phyllitiu	l. 4. p. 171.
mespilus	l. 4. p. 138.	oxaliu	l. 4. p. 172.	phyteuma	l. 4. p. 193.
meißhoß	l. 4. p. 176.	oxycantba	l. 4. p. 147.	pilosella maior Tragis	71. Fuchsb
miliu solü	l. 4. p. 190. Indicum l. 4. p. 154. agreßb	oxycedrini olei loco Tuniperinum.	189.	maior. minor	l. 4. p. 176.
milking	l. 4. p. 209.	oxylaphatum	l. 4. p. 172.	pimpinella maior	l. 4. p. 196. minor
millefolium Stratiotes	l. 4. p. 189.	oxys	l. 4. p. 153.	197.	
melfen	l. 4. p. 173.	Paeonia	l. 4. p. 204.	pinaster	l. 4. p. 157.
modelger	l. 4. p. 192.	panicum sativum, sylvestre.	l. 4. p. 158.	piper siliquastrum, Indicum maior	l. 4. p. 170.
morchele	l. 4. p. 209.	panu cuculi	l. 4. p. 153.	ius	l. 4. p. 170.
morsus diaboli	l. 4. p. 180.			piperitü	l. 4. p. 168.
morsus gallina	l. 4. p. 193.			pisa eorumq. species varie	l. 4. p. 157.
muckentraut	l. 4. p. 171.			pissefang arbor	l. 4. p. 145. piyne.

I N D E X.

- pitinae Anguillaria* l. 4. p. 155
pruerna arbor l. 4. p. 145
plantaginei l. 4. p. 190
platanaria l. 4. p. 162
platanus l. 4. p. 146
plumbago l. 4. p. 171
podagra lini l. 4. p. 152.
podagraria l. 4. p. 199
polygonum 247. l. 4. p. 199. *Tragi* l. 4. p. 194
polypermon l. 4. p. 173
poma varia eorumq; figurata l. 4. p. 55. ad 101
populus libyca l. 4. p. 144. *nigra* *ibi*
bil
porrum feltinum, l. 4. p. 154
potamogeton l. 4. p. 171
potentilla l. 4. p. 201
priapa l. 4. p. 205
primula veru flore pleno, sylvatica l. 4. p. 189
prunella l. 4. p. 188
prunus l. 4. p. 141
pseudochamaedrys l. 4. p. 189
pseudobunias l. 4. p. 169
pseudoclinopodium l. 4. p. 188
pseudocypatorium l. 4. p. 177
pseudolinum l. 4. p. 195
pseudorha l. 4. p. 171
pseudorubium l. 4. p. 169
ptarmica l. 4. p. 180
pulegium l. 4. p. 185
pulicaria l. 4. p. 171
pulsatilla vulgaris, purpurea. l. 4. p. 207
pulmonaria Gallorum l. 4. p. 176
pycnotomos l. 4. p. 199. *Anguill.* l.
pyrola maior l. 4. p. 192
pyroru genera varia et figura l. 4. p. 102. *vff; ad*
Quendel l. 4. p. 186
Quercus 67. l. 4. p. 133
querschen l. 4. p. 241
quinquefolium l. 4. p. 138
quitten l. 4. p. 138
Radicula sativa l. 4. p. 166
Ramisel l. 4. p. 95
range l. 4. p. 152
ranunculoru genera l. 4. p. 207. 109
rapa l. 4. p. 166. *Rapa caulis, ibid*
salvia maior, et syla l. 4. p. 167
rapi syla, genus l. 4. p. 167
rapistrum flore luteo et subcaeruleo l. 4. p. 167
raffel l. 4. p. 171
reinfarus l. 4. p. 189
reintraut l. 4. p. 195
reintweiden l. 4. p. 146
reseda lutea l. 4. p. 169
rettich l. 4. p. 167
rhabarbarum monachorum l. 4. p. 171
rhamnus catharticus, eiusq; syru
pus l. 4. p. 147
rhodia radix l. 4. p. 203
riedgras l. 4. p. 162
rittersporn l. 4. p. 195
ribes, arborescens, fructu dulci, albo
nigro l. 4. p. 150
rodisch violen l. 4. p. 157
rogga l. 4. p. 154
rosa species varia l. 4. p. 148. 149.
Innonii l. 4. p. 162. *Mariana* l.
4. p. 191. ultramarina l. 4. p. 174
rosea radix l. 4. p. 203. *rosen-*
murk, ibid
rosshub l. 4. p. 192
rosmarinus l. 4. p. 184
rosmanig l. 4. p. 184
rosviecken l. 4. p. 155
rohtnusz l. 4. p. 143
rohtmanig l. 4. p. 184
ruben l. 4. p. 166
rubia syla, l. 4. p. 201. 202. minor l.
4. p. 202. oarna quadrifol. l. 4. p.
202. laevin, ibid
rubus l. 4. p. 159. 216. *Idaev. humili*
fructu caruleo, ibid.
rumex hortensis l. 4. p. 172
rubestraut l. 4. p. 180
rupprechstraut l. 4. p. 202
ruscholz l. 4. p. 4.
ruta l. 4. p. 202 *capraria* l. 4. p. 156
romaria l. 4. p. 204
Salben l. 4. p. 18
Salicaria altera l. 4. p. 171
salicis species l. 4. p. 146
salvia maior, minor, flore albo,
sylu l. 4. p. 183
sambucus 269. l. 4. p. 145. *Violens*
eius purgatio 77. *aquatica* l. 4.
p. 216. 145 *racemosa* l. 4. p. 146
Samecblumen l. 4. p. 178.
sampsuchus l. 4. p. 185
sana sancta Indorum l. 4. p. 205
SBarbarentkraut l. 4. p. 168
S. Jacobi flos l. 4. p. 177
STobans kraut l. 4. p. 142
STobans Pferschl. l. 4. p. 142
STobans treuble. l. 4. p. 150
SPeterstraut l. 4. p. 173.
sanguinaria radix l. 4. p. 206
sanicula mai l. 4. p. 201. *sam. ibid*
sanguisorba l. 4. p. 197
Sarbaum l. 4. p. 144
satureia l. 4. p. 186
Sarkonen l. 4. p. 206
Sarvertlee l. 4. p. 253
saxi frigia aurea l. 4. p. 201. *rubra*
et quarta l. 4. p. 205. *hircina* l.
4. p. 196. minor 197
scabiosa genera l. 4. p. 180
scariola l. 4. p. 175
Schaffgarb l. 4. p. 180
Scharlach l. 4. p. 183
Schlaflkraut l. 4. p. 206
Schelmurz l. 4. p. 202
Scheisstraut l. 4. p. 195
Schlottenblumen l. 4. p. 207
Schlaflselblumen l. 4. p. 207
Schlitten l. 4. p. 205
Schwarzer andorn l. 4. p. 187
Schwalbenkraut l. 4. p. 151
Schwarz windel/ mittel wine
de l. 4. p. 152
Schmelcken l. 4. p. 145
Schmerbel. l. 4. p. 173
Schanoprasium l. 4. p. 164
scirpus l. 4. p. 160
selatae vulg. l. 4. p. 183
scymos l. 4. p. 181
scordium 42 p. 186

I N D E X.

- Korpioides Bupleuri folio* l. 4. p. 199.
- seropularia* l. 4. p. 189. maior, i-
bi l. medra, l. 4. p. 203.
- secale* l. 4. p. 154.
- sedoney* l. 4. p. 186.
- seihweiden* l. 4. p. 147.
- selinon* l. 4. p. 106.
- sempervivum maius, minus, albū*
acre l. 4. p. 203. minimum 204.
- senecio* l. 4. p. 181. hirsutum, caru-
leus, maior l. 4. p. 177.
- senffraut* l. 4. p. 168.
- seriphium Germanicū* l. 4. p. 169.
- seru* l. 4. p. 175.
- serpentina minor* l. 4. p. 194.
- serpyllum* l. 4. p. 180.
- serpyllifolia aquatica* l. 4. p. 194.
- sesami species* l. 4. p. 168.
- se, amoides* l. 4. p. 169. 208.
- sejamoides* l. 4. p. 169. 208.
- sebrodt* l. 4. p. 155.
- sendstiel* l. 4. p. 182.
- siebengezeit* l. 4. p. 155.
- sideritis Euc hyl.* l. 4. p. 182. glabra l.
4. p. 187. aquatica, ibid.
- signarskraut* l. 4. p. 174.
- slbaum* l. 4. p. 196.
- silberblumen* l. 4. p. 168.
- slar arbor* l. 4. p. 147.
- siligo* l. 4. p. 154.
- sliquastrum* l. 4. p. 170.
- snapi album, agreste* l. 4. p. 169.
- styl.* 167. agreste tertium, ib d.
- snon crucifolium* l. 4. p. 170.
- sifer* l. 4. p. 197.
- silymbrium cardamine flore ma-
iore* l. 4. p. 170. stylul. 4. p. 184.
- smilax alba levis minor* l. 4. p. 152.
- hortensis* l. 4. p. 256. male con-
fusa per incuriam typographi-
ca cū Fabia maioribus welsch
bonen
- smyrnium hortense* l. 4. p. 198.
- solany genera* l. 4. p. 205.
- solanum lignosum* l. 4. p. 151. quar-
tum l. 4. p. 173.
- solidago saracemica* l. 4. p. 177.
- sonchus & eius species* l. 4. p. 175.
- sonnenwirbel* l. 4. p. 175. 176.
- sophia* l. 4. p. 169.
- sortus aucuparia* l. 4. p. 216. 139.
- Alpina
l. 4. p. 138.
- spanisch violen* l. 4. p. 157.
- sparganium* l. 4. p. 161.
- spartium umile* l. 4. p. 203.
- spicstullen* l. 4. p. 151.
- spelta spels* l. 4. p. 154.
- spierbaum* l. 4. p. 139.
- Spergula* l. 4. p. 202.
- Spica laudula* l. 4. p. 186.
- Spina alba sylu.* l. 4. p. 181.
- Spina infectoria* l. 4. p. 149.
- spindelbaum* l. 4. p. 146.
- Spirea* l. 4. p. 146.
- Spondilium* l. 4. p. 198.
- springkraut* l. 4. p. 171.
- stachitis fontinalis* l. 4. p. 171.
- staphylinus* l. 4. p. 197.
- sterckkraut* l. 4. p. 181.
- steigfelsen* l. 4. p. 156.
- steintlee* l. 4. p. 155.
- stendelbeeren* l. 4. p. 202.
- sternläberkraut* l. 4. p. 201.
- sterckkraut* l. 4. p. 188.
- stuckendattich* l. 4. p. 145.
- storckenschnapfel* l. 4. p. 206.
- stramonia* l. 4. p. 225.
- stratiotes miliesolia* l. 4. p. 180.
- streichkraut* l. 4. p. 169.
- streichwurz* l. 4. p. 172.
- steychindendron* l. 4. p. 205.
- succisa* l. 4. p. 180.
- symphytum maius* l. 4. p. 189.
- stringa alba, carulea* l. 4. p. 146.
- T**ag vnd nacht l. 4. p. 173.
- taracetū vulgare, crisum, al-
ratula l. 4. p. 205. (bum. l. 4. p. 180.
- taufentgilden* l. 4. p. 195.
- taufeu schön* l. 4. p. 172.
- telephium* l. 4. p. 203.
- terra glandes* l. 4. p. 155.
- teredinthina* 81. 246.
- terra glandes* l. 4. p. 155.
- teuffels abbiß* l. 4. p. 180.
- thalictum* l. 4. p. 195.
- thelsbirlin* l. 4. p. 158.
- thierlinbaum* l. 4. p. 141.
- thlaspi lara siliqua minus* Cretu-
tha l. 4. p. 147. (cum l. 4. p. 170.
- thymus* l. 4. p. 186.
- tilia* l. 4. p. 143. mas Mathioli l. 4.
p. 144 fulmine casta 14
- tinctorius flore* l. 4. p. 202.
- tithymalorū genera* l. 4. p. 208. 209
- todnessel* l. 4. p. 287.
- tormentilla* l. 4. p. 200. 201.
- totabona* l. 4. p. 173.
- tragium* l. 4. p. 197.
- traubentraut* l. 4. p. 188.
- trifolium asphaltites* 4. 23. Trifo-
lij genera aliquot l. 4. p. 155. 2.
- tricotum* l. 4. p. 153.
- trinitatis herba* l. 4. p. 192.
- tritium* 240. Indicum, vulgē turca-
cium l. 4. p. 154. multiplici spi-
cal 4. p. 158. remulentum l. 4.
p. 159. vaccinum l. 4. p. 188.
- turckisch korn* l. 4. p. 154.
- turckisch cucumern* l. 4. p. 152
- tus. lago* l. 4. p. 192.
- typha* l. 4. p. 161.
- V**uaid/bengelkraut l. 4. p. 165
- vaidguten* l. 4. p. 151.
- waldmangolt* l. 4. p. 192.
- waldnessel* l. 4. p. 187.
- waldraben* l. 4. p. 158.
- valeriana maior* l. 4. p. 199. vulgā-
ris Greca l. 4. p. 200.
- wasserdoß* l. 4. p. 177.
- wassergauchheit* l. 4. p. 194.
- wasserpfeffer* l. 4. p. 171.
- weberstreck* l. 4. p. 183.
- wegdorn* l. 4. p. 148.
- wegdritt* l. 4. p. 105.
- wegerich* l. 4. p. 190.
- weggras* l. 4. p. 195.
- weineisen* l. 4. p. 150.
- weinstelch, Omorū* 73
- welschanm* l. 4. p. 146.
- weißdistel* l. 4. p. 184.

I N D E X.

rothgiltigen	L.4.p.163.	wilder karten distel	L.4.p. 183.	vnser frauen birle	L.4.p. 178.
roth münz	L.4.p.184.	wilder polen	L.4.p.186.	vogeltraut	L.4.p.183.
weiß steubrech	L.4.p.196.	winter grün	L.4.p.192.	wolffs rourg	L.4.p.178.
welsamen	L.4.p.169.	winter violen	L.4.p.168.	wolgemürt	L.4.p.183.
welsch bibenel	L.4.p.197.	vincetoxicum	L.4.p.151.	volubilis, media, minor	L.4.p.152.
welsch kirschchen	L.4.p.147.	viola latifolia	L.4.p. 168.	viridula	L.4.p.195.
verbosura nigrum, flore paruo al-		tiana L.4.p.197. Mariana L.4.p.190. Parthica sine Testica L.4.p.168. Matronalis seu Da-		virica L.4.p. 187. fatida L.4.p. 186.187.	
4.p.189.		masceua, ibid. alba L.4.p.151		wültraut	L.4.p.189.
verbena	L.4.p.169.	violon	L.4.p.192.	vulneraria rustica	L.4.p.156.
vermiculari	L.4.p.203.	violourg	L.4.p.162.	vua crispa	L.4.p.148.
veronica altera Matt.	L.4.p.188	virga pastorii	L.4.p.183. aurea vul-	vua spina	L.4.p.148.
wesfenbeer	L.4.p.147.	gari	L.4.p.177.	wurmtraut	L.4.p.169.
vesciaria	L.4.p.205.	virginea	L.4.p.179.	wurmsaat	L.4.p.180.
viburnum	L.4.p.146.	vitiu 17 L.4.p.150. Idea angulosa L.4.p.202. nigra L.4.p.151.		Xyru	L.4.p.163.
vicia maxima syluatica, multi-		ulmaria	L.4.p.199.	Zea Zimmer	13
flora, sepium L.4.p.157. parua		ulmus	19.L.4.p.144.	Zea genera	L.4.p.153.154.
cum pluribus siliquis L.4.p.158.		vnuzs sorg	L.4.p.192.	zeislen	L.4.p.164.
fatua	155.	vnser frauen beeststro	L.4.p. 182.	zipparten	L.4.p.147.
victorialis femina	L.4.p.163.	185		zitterwurz	L.4.p.172.
wilder bertram	L.4.p.180.	vnser frauwē mūz	L.4.p.184	zucha	L.4.p.153.
wilder feldsaffran	L.4.p. 182.	vnser frauwen schlüssel	L.4.p.156.	zweitschen	L.4.p.141.
wilder fennich	L.4.p.158.				
wilder gehörnter magsamē	L.4.p.205.				

I N D E X M I S C E L L A N E V S

R E R V M E T V E R -
b o r u m .

Abusus aquarum medicatarum
144

acetum cum aqua 109

acetaria postremo sumenda 141

adamus lunius D. Med. 20

adelberg Abbatia 18

admir. fontu inuentio 2. aqua sub-

tepidā 4. contenta , vt belem

nites, pyrites 3. bitumen 4. suc-

cinum, sa 15. argilla 7 argentū,

sulphur , alumen, vitriolum 8.

aqua adm. font. consumptio ad

solem 5. p. uci altitudo 5. sca-

uriviges 7. 8 probatio . per fil-

trum 5. in pocu' argentū &

scutella 7. per distillationes 7.

domus, hospitium , pharmaco.

polium, casabi, vaporatio, aqua

stillatitia 9. stillicidium, bor-

tus, arbores plantata 10.

aër 143

alex. Magnus aqua stygia ne-

catus 223

alex. pontifex intoxicatus 228

alpach 17

animi pathemata 142

arenatio 240-242.

aureum portabile 248

auroden optidum 14

Balnea tum hyerac tum astate

utilia 97. vapores balnearum

quomodo excludedi 98. mora ad

8. vel 12. horas , per 4. menses

103.

balneanti consideranda 104

bercken pagus 17

berchten cemit. 11

bibendane aque medicata cum

cibi 116.

birchibron 17

bisextilis annus balneaturo nō re-

formidandus 119

blochingen 17

bol pagi descriptio 10

brandtader 68

bohningen pagus 19

hurte haldē olim Spohelands

ehruars 16

biffingen pagus 14

Caspar Borgias intoxicatus 288

cantharidibus assumptū i-

donea cura 42

FINIS

cella suffocantes	89	Georg Rentzius Med.	20 82	lautter fluu.	13.48
charonai specus inter Neapolin et		Georg Marius Med.	15	leonhart Hageloch pharm.	21
Putcolos	88	gilbert. Uay Med.	21	leomb Fuchsi slij	22
chrylopoi	195	giniud vrbs	5.18	lindtdorff pagus	16
Chr. Dux Vvirtemb.	1.	geppinga vrbs, arx, hortus	18.20	lixiuum	239
Chr. Guttentvort Chirurg.	12	gruibingen	21	ludou. dux VVirt.	10
Clyfices 32. vsus 118. 133. 166. 168.		gutenberg arx & pagus	14	lutamenta	135
169. 170. 171. 179		Hamberger Med.	21	Martinus Solfseich Med. 21	
Constantinus magnus sanguine hu-		Hanentam arx	14	Medici consulendi ante vsu	
mano ad balnea utebatur	275	hatt hauwen	17	aquaru, et VVirtembergensium	
crappfen reneten pagus	17	henricus ab Trgberg	11	laus	95
excurbitula	110	hemina quid	94	medullij Vitruuio, qui	92
Chr. Schuartz. Med.	21	hoetdorff pagus	17	mechtus Faucetinus scripsit de	
Daniel Meßlim D. M.	20 21	hohengeru	17	Baln Ital.	112
daniel Meßl Consul Göpze	7.	hohentands ehen	19	milhause pagus	21
ping.	7.	Burekholden arx	18	Nabern pagus	15
dailfingen pagus	16	hoheneichenberg arx	18	Nuerle sylua	19
descensus in puteum & praecautio		hohenschtauffen pagus	15	niccarnus fluu.	12
synopes	6.	holmaden pagus	15	nurtinga vrbs & arx	16.21
dettingen pagus	15	horn mons	18.19	nutritoria viscera roborantia	225
dirgelberg	27	hunds holtz	18.	Ober Eßlingen	17
donders dorf castel. et pagus	18	hyeme aqua med bona	117	oculi cancri	248
Durnar pagus cum castello	18	hypschaw pagus	13	oswald. Gabelkouer. D.M.	20.21
duces Vvirtemb.	1.	Iac. elisus de re baln.	94	ottlingen pagus	16
ducaus Vvirtemb. felicitas	1.	Ieiunij sumenda aqua med.	158	Palmaris weiler	17
duccia	130	iesingen pagus	15	panacea inutilitas	85
Eichelberg pagus & castell. ac		ignes inextinguibiles ex bitum.	4.	pantaleon Keller Chymicus	8.
amoenus eius prospectus	13	incendium in Vveila ex cordo fa-		pappius Med.	21
en. pl. de plumbo Iob. Baubini se-		no. in Bebenhausen	et	paulus Constantinus Thrigio Med. 21	
nioris	274	Montbelg.	13.14	philippus Branch Med.	21
epamandudutum	92	Io. Iac. Alb. hortulanus	10	philip. Gröster pictor	13
eßlingen vrbs	17.21	Io Schler. conc. et poeta	18	plienpach pagus	19
esperberu sylua	19	Io. Lutz hort. Göpp.	10	paderghoffen arx cũ pago	16
erhardus Frieschmannus conc.	12	Io. Lutz phram.	7.20	purgantia cum agru med.	127
erast fluu.	21	Io. Volmaris pharm.	21	purgare per alium aqua med. &	
eyßling	18	Iudai cuiusdam impostura	144	fontu admirab.	100 et seqq
exercitium	198	19	19	purgatio precedat vsu aquaru med	
Fäsen sum morbus	l. 4. 198	Kaltbau sylua	230	puet adm. fontu descript 6 9. (99	
fawendaw pagus	18.	Ktunderberg mons	16.20	Ramsperg arx	18
fisa fluu.	12	kirchen vrbs et castellum	18	rappolanum	272
fontes in altis locis obseruatione		klein eyßling	17	rauenstern comes	11
digni	14	kungen pagus cum arce nobilitu	17	rechenbergcrhauf arx et op-	
fontus	135	2 Thum	99	renden pagus et castell. 16 (pid. 18	
frid. Dux Vvirte.	1.	Laconicum	288	reuenstet	17
fultsch pagus	18	ladislaus Hungaria rex in mu-		richenbach/ bi argenti sedina	19
fultsch fluu.	18.21	lum impostus	21	roetlinga vrbs	21
		laur. Homenus Med. & poeta	21	rosweiden pagus	19

S alina Burgundica & Sonau 3	S illicidium aq. adn. 94	12	
scarificationes quando nocua	S illicidia 130.		wendlingen 16
146	S luffa 128. 129.		venafelt 99
S chierbach 17	S utzardia 21		venus bibentibus aq. med. vitan- 116
S choppfeuberg arv 18	S udatoria 128. 130.		dz 116
S chradorff urbs & arx 21	S uppletoria 168. 169.		S hinzen pagus 18
S ebast. Ulmarius phurm. 21	T ect arx 14		W idsten castel. Murbac. 14
secreta v. inditantos $\mu\sigma\alpha\upsilon\lambda\gamma\omega\tau\omega\iota$	T hurniferi vanitas & impo- 91		W illa urbs 13. 21.
195	S tura 91		W itium & arborum flores anno 12
S enes in Boll centenarij vientes a- 12	T obias Ceparius conc. 12		1596. ecclii 12
qua adm font. 12	T oburg 21		W isensteig urbs, arx, & hortus 21
S ittere fons prope Bol, unde di- 2	T rochisc Polyida, Pafsonii, & A- 42		U lma 22
ctus 118. 141.	T ronis vires 21		U ngu. de calce 285
S omnus 118. 141.	T ubinga 21		U olgen pagus 18
S par. wisen pagus & stagnum 19	V aporations 129. 234. 242. 262.		V racum urbs, & Hochbrach arx 21
S tassenack 18	V welden in huneriam pagus 21		

F I N I S.

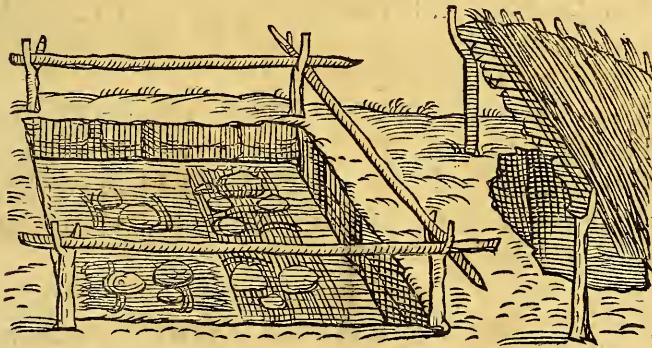

PARALIPOMENA.

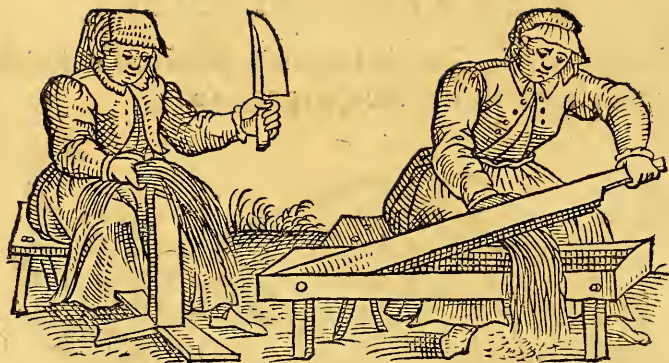
Citrum monstrosum de maximis, quod prouenit Stutgardiaë in horto Ill. E. C. de quo pag. 140.

Cannabis hac ratione in Ducatu Vvirtemberg. in stagnantibus aquis, immacerata, igne in subiecta scrobe accenso ficcatur. refer ad pag. 199.

Instrumentum ligneum, quo culmi cannabidis ficcati confringuntur. Alterum itidem ligneum, gladioli forma, quo cortices à festucis & confractorum calamorum asfulis alienisq; omnibus districtorio verbere repurgatur. ad pag. 199.

Alliaria ad Enchelberg, & circa Boll, semine maturo Augusto. Fuchsio pingenti hist. cap. 36. Alliaris & Alliaris, Knoblauch/Leuchel/Sasftraut. Anguillaræ Epist. 14. Rima Mariæ.

Asarum copiosum obseruavi circa fontem Kappenzagel, in monte Teck, Octobri. Trago ping. l. 1. cap. 20. Asarū, Nardus rustica, vel agrestis, Haselwurk. Narrabat mihi Dn. Ioh. Lutz pharm. se vidisse, qui 3. j. pulueris cum vino assumptâ, in lecto se composuissent, subsequutumque deinde vomitum periculosum.

Absinthium Romanum vulgò dictum, in horto Ill. Com. in Wisensteig. Cordo hist. pl. lib. 1. cap. 65. Abrotonum candidum. Et in Diosc. cap. 29. Wild Stabwurk & Weiß Stabwurk. Fuchsio hist. cap. 1. Absinthium Ponticum, Pontescher Vermut.

Abrotonum in Wisensteig in horto Ill. Com. Trago l. 1. cap. 112. Stabwurk/Schopfwurk/Gartenhagen/Ruttelkraut/Gampfferkraut/Abrotonum. Nec eius, nec Fuchsi figura placet.

Asparagus cum baccis August. in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Trago ping. l. 1. c. 223. Asparagus, Germ. Spargen.

Amaranthus maior semine albo, florens Augusto in horto Ill. E. C. Gœppingæ, & in Kirchen in horto Ioh. Lutz phar.

Matth.

Matthiolo in hist. Germ. l. 2. c. 37. **Grossen Mener**, Blitum Vngaricum, Lobel. in Aduers. p. 95. Amaranthus maior. *Bistorta* inter **Grübingen** & **Wisensteig** / florens Sept. Fuchf. hist. c. 197. Germ. **Naterwurß**. Trago lib. 1. c. 105. *Bistorta* maior, *Serpentaria* vulgò non sine errore.

Aquilegia muscosa, siliqua angulosa, in **Kirchen** in horto Ioh. Lutz phar. Dod. hist. pempt. 1. lib. 3. cap. 3. Thalictrum.

Bardana siue *Lappa vulgaris*. Matthiolo in Diosc. lib. 4. c. 102. **Groß Kletten** / *Personatia*. *Lappa* maior, *Bardana*.

Bardana capitulis tomentosis. Fratri Casparo *Lappa* maior lanuginosis capitulis, quam mihi acceptam refert: ego non separo à Matthioli *Personata* siue *Lappa* maior altera, Matth. in hist. Ital. & Lat. cum maioribus figuris l. 4. c. 102. Dubito an fortè eadē planta *Arction montanum* & *Lappa* minor Galeni Lobel. obs. p. 318. & Icon. Plantini pag. 587.

Bursa Pastoris florens Octobri in monte Teck: circa Bol Augusto. de ea *Tragus* lib. 1. cap. 71. *Bursa pastoris*, *Pera pastoris*, **Seckelkraut** / **Teschelkraut** / **Hirtenseckel**.

Betonica florens Septembri & Augusto. Trago ping. lib. 1. c. 65. *Betonica*, **Braunbethonien**. Lob. obs. p. 286. *Betonica*.

Antirrhinum minimum florens Augusto: quòd fortè depictū à Matthi. in Diosc. l. 4. p. 135. pro *Antirrhino* tertio.

Been album officinarum, prope **Enchelberg** florès Sept. Lobel. obs. p. 184. *Spumeum* *Papauer* vulgò. Iac. Theod. Tabern. Icon. part. 2. sect. 1. p. 298. *Herba* *articularis*, **Splyspettel**. Trago lib. 1. ca. 40. **Gliedweich** & **Taubenkropff**, & malè *Polygonaton* Diosc.

Alsine glabra, albo flore. Augusto florens. Hæc exhibetur in hist. gen. pl. lib. 11. c. 11. nomine *Alfines* vernæ. Quid si ad *Linum* potius referamus?

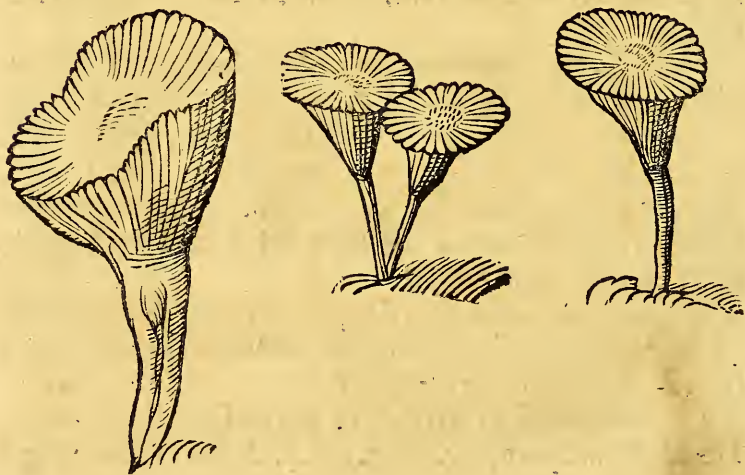
Aracus Fuchsi in **Kirchen** in horto Ioh. Lutz pharm. Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 2. cap. 3. *Syluestris* siue *nigra*

Bona. Matth. in hist. Ger. l. 2. c. 21. **Wild Bonen**, Faba fylu.
Anagallis aquatica ad fontem **Rappenzagel** & circa Bol,
 florens Augusto. Fuchfio pingenti hist. cap. 277. Sion &
 Anagallis aquatica, **Wasserpungen/Wachpungen**. Dodo.
 hist. frument. Anagallis aquatica, plærifq; Becabungæ.

Betonica Pauli Turnero, Veronica foemina quibusdam,
 florens & semen ferens Augusto, Sept. & Octob. Huius
 plantæ figuram habet Dodon. hist. Lat. pempt. 1. lib. 2. cap.
 21. nomine Veronicæ pratensis.

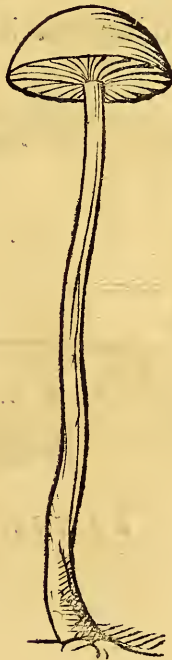
Alga crispa in **Wisensteig** in horto Ill. Com. aquæ inna-
 tans. depingitur apud Plantinum Icon. p. 286. titulo Pu-
 filli fontilapathi, Teut. 351. Trago lib. 2. cap. 44. **Das an-
 der Samfraut**, Alga secunda, ni ego fallor: & Clusii fortè
 in Pannon. lib. 4. ca. 23. Tribulus aquaticus minor. in hist.
 nostra generali plantarum Lucens fontinalis.

Fungi albi pileolo inuerso, de quibus pag. 209.

Fungi

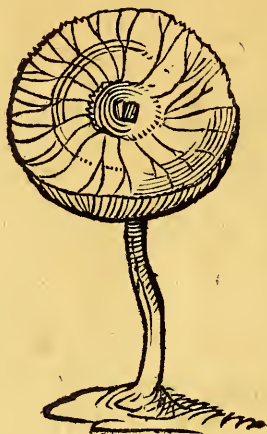
Fungi parui vndiq; luteoli, de quibus p. 209.

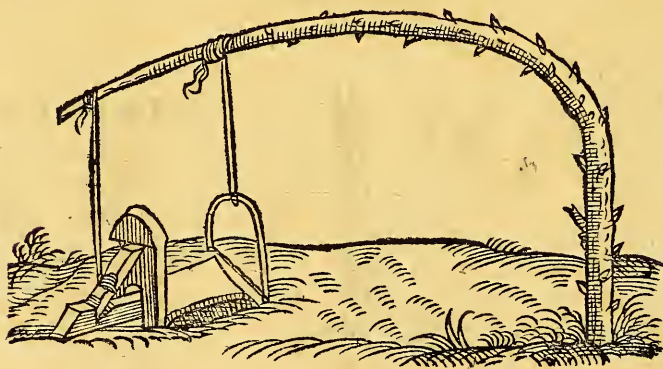
Fungus par-
uus albus cum
luteola parte in
summitate , de
quo p.209.

Fungi

Fungi parui superiore parte alba, altera ex luteo ru-
bente, de quibus p. 210.

Talparum cupiendarum ratio, cuius facta mentio lib.
4. pag. 220.

FINIS.

ERRATA, QUÆ OPERARVM INCURIA
PER AVCTORIS CONTINVAS PEREGRI-
nationes pragmaticas irrepperunt, sic
corrigito.

In Præfat. pag. 2 vers. 16. voci DEVS, præmittatur Cum. In Catal. auct. (:) pag. 8 v. 18. Pa-
lucius, dele. eidem catal. 20. Scaliger, Anguillara, alijq. plures. In hist. p. 3. v. 9. lege, Dei
opi. Mux voluntate et nutu, amplissimus Wirtembergicus Ducatus ad Ill. Ducem Frid Prin-
cipem meum Clementiss. hereditario iure esset devolutus, Ill. E. C. statim accepto &c. p. 7. v. 5.
lege, Seningē ibid. v. 7. leg. Grubingē ibid. v. 20. leg. Hattenhouē. p. 11. v. 21. leg. von Irrenberg.
fravv Bertha anderer man, b. e. Comes Henricus ab Irrenberg secundus Bertha maritus. p. 12. v.
6. leg. Antenrieder. p. 13. v. 27. leg. Hefssseu ibid. v. 28. & 30. leg. Vvilhaim. ibid. v. 32. leg. digni-
tus à Lindacher, qui oritur partim iuxta Hefssseu, partim sub ruderibus arcū Reussenstain.
p. 16. v. 39. leg. Podelschhoff p. 17. v. 38. leg. Düchelbron ibid. v. ult. leg. Baltthmars vveyley p. 18.
v. 2. leg. Vveeschenbeuren. ibid. v. 5. leg. Hohenstausfen arx collapsa, pagus iam magnus cum
templo, In monte est Staufenecking, alio monte arx conspicitur Rammberg. Mox Hohenrech-
berg, arx præcella monti insidet, quæ abest à Gëppinga itinere trium horarum aut duarum cū
semissum. ibid. v. 17. leg. Zuluhart ibid. v. 18. leg. Betzgenriet. ibid. v. 20. leg. Gamelshausen,
ibid. v. 24. leg. Lebenhausen. ibid. v. 25. l. Lengenbron. ibid. v. 26. l. Frilleck. ibid. v. 27. l.
Favvenda v. ibid. v. 32. leg. Holzheim ibid. v. 35. Grosi vnd Klein. ibid. v. 36. leg. Dantz.
p. 57. v. 5. lege ab initio 49. 41. dele 41. in medio. p. 63. v. ult. Augusti 23. dele. p. 65. v. 12. pro
R. lege, fiat. p. 66. v. 34. leg. pictor. p. 70. v. 39. l. concinenda Germanicè p. 7. v. ult. leg.
instituras. p. 73. v. 9. leg. Vveinstrel ibid. v. 32. leg. Kirchenst. p. 75. v. 8. leg. vfa p. 78. v. 4. leg. epider-
midem p. 129. v. 13. post, incurunt, adde Baccius. p. 149. v. 20. post mediocritatem adde Bac-
cius. p. 156. v. 23. post, est, adde Baccius. p. 157. v. 6. post, victum, adde Baccius. ibid. v. 31. dele,
Fallopium addit. p. 168 (ubi male scriptum est 146. veluti in seq. 147. pro 169) v. 13. post, ad-
stringent, lege Baccius. p. 169. v. 6. in marg. leg. aqua. ibid. v. 37. post, Luna, adde secunda. p.
173. v. 28. post, adstringentem, adde Baccius p. 176. v. 10. post, inevitabili adde Baccius p. 177. v.
9. post, inutile, adde Bac. p. 209. v. 5. post, quadā, adde Baccius. p. 213. v. 7. l. ob p. 218. v. 13. l. curāda
vel. p. 237. v. 38. leg. Embenses. p. 239. v. 13. leg. Calde. p. 261. v. 35. post, cōfirmatus, adde Baccius. p.
263. v. 20. leg. Bormij. p. 265. v. 11. neg. in sollicitudine, dele. p. 283. v. 18. leg. corniculū ibid. v. 32. leg.
serpizine m. p. 288. v. 9. leg. reparare. p. 290. v. 12. leg. Cameriacum, et, sui. In Epist. lib. 4. p. 7. v.
5. post, te, adde Doffiss. D. LEO. p. 37. leg. Turcicam p. 74. v. 11. Auvver. 81. v. 1. Ex vāide p. 89.
v. 3. lege Mattisapp. p. 95. v. ult. lege Heinnings. p. 121. v. 5. lege Grubing. p. 124. v. 1. p. 126. v. 3. leg.
acuminata. p. 138. v. 12. leg. Aris. p. 142. v. 10. leg. Lutz. p. 145. v. 10. pro hirsuta, lege rugosa. i-
bid. v. 23. leg. aquatica. p. 153. v. 2. post, Colocynth, adde amara. ibid. v. 18. turbatus est ordo meus.
ibid. v. 30. leg. Gran. p. 154. post Triticum, oportebat Auenam sequi et Gramina. p. 155. ubi de
Vicij, turbatus meus ordo. p. 158. rursus turbatus meus ordo. p. 160. v. 17. lege Dalechampij. p.
161. v. 8. leg. phytopin. et sic vbiq. altis. p. 162. v. 10. l. quod. p. 163. v. 20. Mathioli in Diosc. lib. 1. cap.
2. dele. p. 164. v. 13. leg. Schmitlauch. ibid. v. 15. Leg. schanoprasium. p. 168. v. 9. leg. Bulbonac. p. 169.
v. 9. leg. Zaucken. ibid. v. 23. leg. recta. ibid. v. 29. leg. Orant. p. 173. v. 5. leg. Aureum. p. 176. v. 4.
leg. Merzenblum. p. 177. v. 18. post Sebenhausen, adde Dod. hist. Lat. p. 584. Hepatorium aquati-
le. Pseudoepatorium vulgare, Trago & 6. ibid. v. 26. et 28. leg. Chrysanthemum. p. 178. v. 1. leg. par-
dalianche. p. 179. v. 18. leg. fatida. ibid. v. 28. post balnei, adde qua flore simplicis. p. 180. v. 6. leg.
Keintarren. ibid. v. 7. l. Arb. nassa. ibid. v. 15. post Augusto; adde eius figuram posuit Matth. in
post. cōm. Ital. lib. 4. cap. 133. nomine Leontopodij falsi, sine descriptione. Impia Plinij multū.
ibid. v. 17. l. Cēnncularij. p. 181. v. 2. leg. cāpestris. ibid. v. 8. l. arti. schock. ibid. v. 27. l. Turcam. p. 183.

v. 3. leg. Druberstel. p. 185. v. 8. leg. Melissophyllum. ibid. v. 14. Erdephevū. p. 186. v. 28. leg. aut Sederey. p. 187. v. 3. l. Daub. ib. v. 1. l. Urtica maior et minor erāt seorsim ponēda. p. 190. v. 14. lep. 324. & Mariana. ibid. v. 29. leg. Gariophylla. v. 30. l. vetonica. p. 191. v. ult. l. Circea. p. 192. v. 3. et deinceps, leg. Pyrola. v. 4. l. mangolt. v. ult. l. medelger. p. 193. v. 1. l. Borith. v. 3. l. Viola calatbiana. v. 4. l. Androsamon. v. 25. l. Aljines. p. 195. v. 20. l. Gingidij. p. 197. v. 11. l. comariū. p. 198. v. 9. l. Astran-tia. v. 11. l. Osteritium. q. 199. v. 8. et seq. q. l. Bupleuron per r. p. 200. v. 5. l. Helianthemum. v. 13. l. Bubuleu. p. 201. v. 1. l. Tormentilla. p. 202. v. 9. l. synanchica. v. 1. 8. et seq. q. l. Hip purū. p. 203. v. 19. l. Aizoon. p. 206. v. 32. l. gruinale. p. 208. v. 16. l. Lycollonum. v. 17. l. sesamoides. v. 32. l. helioscopius. p. 211. v. 23. l. treti. v. 24. l. Knaulter. p. 212. v. 14. referenda ad versum primum eiusdem paginae expunctū verbū illū, figura 4. est. p. 214. v. 25. l. scolopendram. p. 217. v. 8. leg. caeteroq. v. 10. l. simpliciter. p. 219. v. 11. l. Tubccula. p. 220. v. 11. l. Trocha. p. 221. v. 11. l. Boves. et, ablegari. v. seq. 6. solita. v. 32. post Iltes, adde Catus foetens Scaligero. Gallū Futoir. p. 222. v. 15. l. glandes.

Hypostigmata et leuiuscula alia σφάματα candidus lector corrigeť.

